

Tese de Doutoramento

MOVEMENTOS SOCIAIS E ALTERMUNDISMO EN GALICIA: DE NUNCA MÁIS A AGE (2002-2012)

Xoán Hermida González

PROGRAMA DOUTORAMENTO (RD 1393/2007)

DEPARTAMENTO DE CIENCIA POLÍTICA E DA ADMINISTRACIÓN
FACULDADE DE CIENCIAS POLÍTICAS E SOCIAIS

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA
ANO 2015

Tese de Doutoramento

MOVEMENTOS SOCIAIS E ALTERMUNDISMO EN
GALICIA: DE NUNCA MÁIS A AGE (2002-2012)

PROGRAMA DOUTORAMENTO (RD 1393/2007)

DEPARTAMENTO DE CIENCIA POLÍTICA E DA ADMINISTRACIÓN
FACULDADE DE CIENCIAS POLÍTICAS E SOCIAIS

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA
ANO 2015

Sinatura do autor: Xoán Hermida González

*Co-Director: Nieves Lagares Díez
Co-Director: Ramón Máiz Suárez*

AUTORIZACIÓN DO DIRECTOR DA TESE

Dona María Nieves Lagares Diez

Profesora do Departamento de Ciencia Política e da Administración

Don Ramon Maiz Suárez

Profesor do Departamento de de Ciencia Política e da Administración

como Directores da Tese de Doutoramento titulada

**« MOVEMENTOS SOCIAIS E ALTERMUNDISMO EN GALICIA:
DE NUNCA MÁIS A AGE (2002-2012) »**

Presentada por Don Xoán Hermida González

Alumno do Programa de Doutoramento en Xestión Pública, regulado polo R.D.
1393/2007

*Autorizamos á presentación da **tese** indicada, considerando que reúne os requisitos esixidos no **artigo 34 do regulamento de Estudos de Doutoramento**, e que como Directores da mesma non incurre nas causas de abstención establecidas na lei 30/1992.*

Sinatura dos Directores

En verdade, nunca desenvolvín unha ‘teoría’ das mobilizacións colectivas, mais teño traballado na súa explicación ao longo de toda a miña carreira. Non describiría as miñas ideas recentes como resultado da incorporación de dimensións culturais. Diría máis ben que teño prestado máis atención ás dinámicas relacionais nas súas múltiples escalas.

Charles Tilly

Foi un ano increíble, cunha participación de organizacións impresionante e cunha capacidade colectiva de traballo, a prol dun obxectivo común, fantástica. Creo que as persoas que nos implicamos a fondo naquel Consello do FSGal seguimos conservando un cariño mutuo, moitos e moitas seremos amigos de por vida e seguimos xuntos e xuntas na loita, algo que reflicte a sintonía e intensidade que tivemos aquel ano.

Manoel Santos

AGRADECIMENTOS

A Lana Katia Rocha Ramos, Lana de Islandia (Bahía 1975-Pontevedra 2013), pola súa alegría, xenerosidade e laboriosidade, e as compañeiras e compañeiros do 15M por ensinarnos que a indiferenza non nos fai neutrais senón que nos converte nuns cínicos.

A Boaventura De Sousa Santos, Xosé Manuel Beiras, Xosé Veiras, María Xosé Agra, Xosé Artur Cuns, Lidia Senra, Manuel Dios e Santiago Alba polas súas ideas

A todas as persoas entrevistadas e aos participantes nos grupos de enfoque: Fernanda Couñago, Manuel Díos, Xan Duro, Felipe Noya, Elías Torres, Xosé María Torres e, especialmente, a Charo R. Baamonde pola dirección técnica do grupo de enfoque.

A Manuel M. Barreiro, Antía Pereira, Manoel Santos e Maite Serra pola súa colaboración desinteresada.

A Nieves Lagares e Ramón Máiz por polemizar desde a intelixencia e a súa orientación.

A Pepa Vázquez pola complicidade e o apoio durante estes anos.

RESUMO [GALEGO]

Movimentos Sociais e Altermundismo en Galicia. De Nunca Máis a AGE (2002-2012) aborda o percorrido polas 'dinámicas relacionais', en expresión de Charles Tilly, durante a década dourada dos movementos sociais en Galicia.

A década iniciase con Nunca Máis como momento fundacional do movemento social galego actual e percorre diferentes redes e alianzas ata chegar ao nacemento de AGE, como contedor político da cidadanía que buscaba a construción dun novo interface diferente a partidos clásicos e a estruturas unidimensionais.

As oportunidades políticas (procesos de globalización e crise sistémica), os procesos enmarcadores (a desafección cara aos partidos que instrumentalizaron desde a transición á sociedade civil) e as estruturas de mobilización (organización existentes que foron madurando na súa compresión política autónoma e novos colectivos nados á calor do movemento altermundista de Porto Alegre) son as chaves para que este proceso dese chamado.

A irrupción do movemento da indignación (15M) convértese no punto de arranque (simbólico) dun novo tempo político que anuncia o esgotamento do armazón político e institucional saído da transición, pon en cuestión o seu relato, e con el a súa estrutura representativa nos partidos e centrais sindicais creados ao abeiro dese modelo.

O xurdimento de AGE, neste contexto, é a primeira concreción de novos interfaces políticos construídos en boa medida pola incidencia dos novos movementos sociais e abre un período de (re)construción dunha nova esquerda cívica, democrática e nacional.

PABLABRAS CHAVE

Altermundismo - Globalización – MSOs - Movimentos Sociais – SMO

RESUMEN [CASTELLANO]

Movimentos Sociais e Altermundismo en Galicia. De Nunca Máis a AGE (2002-2012) aborda el recorrido por las 'dinámicas relacionales', en expresión de Charles Tilly, durante la década dorada de los movimientos sociales en Galicia.

La década se inicia con Nunca Máis como momento fundacional del movimiento social gallego actual y recorre diferentes redes y alianzas hasta llegar al nacimiento de AGE, como contenedor político de la ciudadanía que buscaba la construcción de un nuevo interface diferente a partidos clásicos y a estructuras unidimensionales.

Las oportunidades políticas (procesos de globalización y crisis sistémica), los procesos enmarcadores (la desafección cara a los partidos que instrumentalizaron desde la transición a la sociedad civil) y las estructuras de mobilización (organización existentes que fueron madurando en su compresión política autónoma y nuevos colectivos nacidos al calor del

movimiento altermundista de Porto Alegre) son las claves para que este proceso diese cuajado.

La irrupción del movimiento de la indignación (15M) se convierte en el punto de arranque (simbólico) de un nuevo tiempo político que anuncia el agotamiento del armazón político e institucional salido de la transición, pone en cuestión su relato, y con él su estructura representativa en los partidos y centrales sindicales creados al calor de ese modelo.

El surgimiento de AGE, en este contexto, es la primera concreción de nuevos interfaces políticos contruidos en buena medida por la incidencia de los nuevos movimientos sociales y abre un período de (re)construcción de una nueva izquierda cívica, democrática y nacional.

PALABRAS CLAVE

Altermundismo - Globalización – MSOs - Movimientos Sociales - SMO

ABSTRACT [ENGLISH]

Social movements and antiglobalisation in Galicia from “Nunca Más” to “Age” (2002-2012) address the road to, in the words of Charles Tilly “relational dynamics”, throughout the Social Movement decade in Galicia.

The decade begins with “Nunca Más” as a founding moment for the current Galician social movement which covers different networks and alliances until the arrival of the beginning of “Age”, as a political bubble of citizenry which searched for the structure of a new and different interface to the traditional political parties and one-dimensional frameworks.

The political opportunities (the process of Globalization and systemic crisis), turning point moments, (the disappointment of the political parties who exploited citizens from The Transition to a civic society) and protest organizations (existing organizations which continued to grow autonomously in their political understanding and new organizations that emerged due to the Porto Alegre antiglobalisation movement) are keys to which this processes reaches importance.

The emergence of the indignation movement (15M) turns into a starting point (symbolic) of a new political era which announces the end to the political framework and institutional exit of The Transition, puts into question its account and with it the trade unions representative framework in the political parties created in the protection of this model.

The beginning of AGE, in this context, is the first agreement of the new political parties interface built to a large extent for the new social movements influences and opens a reconstruction period for a civilised, democratic and national new left.

ADDITIONAL KEYWORDS

Alterglobalization - Globalization – MSOs - Social Movements - SMO

INDICE DE ACRÓNIMOS

0,7: Movemento do 0,7% para cooperación

15M: Movemento d@s indignad@s do 15 de Maio de 2011

+G: Máis Galiza

ADEGA: Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza

AGA: Acción Galega

AGE: Alternativa Galega de Esquerda

AGP: Asemblea Global dos Pobos

ALCA: Area de Libre Comercio das Américas

ALBA: Alternativa Bolivariana das Américas

AMI: Acordo Multilateral de Inversións

AMS: Asemblea de Movementos Sociais

APEC: Siglas en inglés de Foro de Cooperación Económica Asia-Pacífico

ARCI: Associazione Ricreativa e Culturale Italiana

ASG: Alianza Social Galega

ATTAC: Asociación pola Taxación das Transaccións e pola Axuda aos Ciudadáns

BM: Banco Mundial

CADTM: Comité pola Anulación da Débeda do Terceiro Mundo

CAOI: Coordinadora Andina de Organizacións Indíxenas

CGONGDs: Coordinadora Galega de ONGDs

CGpP: Coordinadora Galega pola Paz

CI: Consello Internacional del FSM

COSAL: Comites de Solidariedade (con América Latina)

CXG: Compromiso por Galicia

DRY: Movement Democracia Real Ya!

DXCE: Dirección Xeral de Cooperación Exterior da Xunta de Galicia

EEG: Espazo Ecosocialista Galego

EEUU: Estados Unidos

EI: Encontro Irmandiño

ESG: Encontro Social Galego

EU: Esquerda Unida

EZLN: Exército Zapatista de Liberación Nacional

FEG: Federación Ecoloxista Galega, antes **AGENG**

FEM: Foro Económico Mundial

FMI: Fondo Monetario Internacional

FSGal: Foro Social Galego

FSE: Foro Social Europeo

FSM: Foro Social Mundial

GATT: Siglas en inglés de Acordo Xeral sobre Comercio e Aranceis

GNSV: Galiza Non se Vende

ISAP: Iniciativa pola Soberanía Alimentar dos Pobos

MercoSur: Mercado Común do Sur

MMM: Marcha Mundial das Mulleres (siglas en inglés WMW)

MRG: Movemento de Resistencia Global

MS: Movimentos Sociais

MSOs: siglas en inglés de Organización de Movements Sociais

MST: Movemento dos Traballadores Rurais Sem Terra

NAFTA: Siglas en inglés de Tratado de Libre Comercio de Norteamérica

NM: Nunca Máis

NPC: Novo Proxecto Común

OCDE: Organización para la Cooperación e o Desenvolvemento Económico

OEA: Organización de Estados Americanos

OMC: Organización Mundial do Comercio

ONG: Organización Non Governamental

ONU: Organización das Nacións Unidas

OTAN: Organización do Tratado do Atlántico Norte

OXM (OGM): Organismos Modificados Xeneticamente

PIB: Produto Interior Bruto

PCUS: Partido Comunista da Unión Soviética

PGA: Plataforma Galega Antitraxénicos

RA: Rede Anticapitalista (Galega)

RCT: Revolución Científico-Técnica

RSC: Responsabilidade Social Corporativa das empresas

SI: Secretaría Internacional do FSM

TLC: Tratado de Libre Comercio

UE: Unión Europea

UNCTAD: Siglas en inglés de Conferencia de Nacións Unidas para o Comercio e o Desenvolvemento

URSS: Unión de Repúblicas Socialistas Soviéticas

WTO: Siglas en inglés de Organización Mundial do Comercio

INDICE

INTRODUCCIÓN: A PROPOSITO DO OBXECTO DO ESTUDO	25
0.1. EPITEMOLOXÍA: DA AXENDA CLÁSICA Á DINAMICA DA CONTENDA .	29
0.2. METODOLOXÍA: OPORTUNIDADES, ESTRUCTURAS E FRAMING	35
0.3. FORMULAR AS HIPÓTESES DESDE A DINÁMICA DA CONTENDA POLÍTICA	53
0.4. FONDOS BIBLIOGRÁFICOS, DOCUMENTAIS E INTERPRETATIVOS	61
CAPITULO I: CONSTRUÍNDO A ALTERGLOBALIZACIÓN	67
1. ANTECEDENTES DO MOVEMENTO ALTERMUNDISTA	69
1.1. MODELO DOMINANTE E GLOBALIZACIÓN NEOLIBERAL	69
1.1.1. DA BIPOLARIZACIÓN LESTE-OESTE Á FENDA NORTE-SUR	69
1.1.1.1. Os acordos de Bretton Woods e a Guerra Fría	69
1.1.1.2. A RCT, a caída do muro do Berlín e a 'fin da historia'	72
1.1.1.3. Mecanismos da globalización neoliberal	74
1.1.2. GLOBALIZACIÓN NEOLIBERAL E DEMOCRACIA	82
1.1.2.1. Crise do contractualismo e do estado social	82
1.1.2.2. Neo-republicanismo: democratizar a democracia	85
1.1.2.3. Soberanía e mundialización	88

1.2. ORIXES DO ALTERMUNDISMO	89
1.2.1. <i>HERDANZAS ‘SESENTAOITISTAS’ NO ALTERMUNDISMO</i>	90
1.2.1.1. <i>Articulacións alternativas ‘sesentaoitistas’</i>	91
1.2.1.2. <i>Construtor teórico-político ‘sesentaoitista’</i>	93
1.2.2.. <i>DOS NOVOS MOVEMENTOS SOCIAIS</i>	94
1.2.2.1. <i>Feminismo: da capacidade de reinventarse á globalización</i>	94
1.2.2.2. <i>Ecopacifismo: da guerra fría ao peak oil</i>	101
1.2.2.3. <i>Construíndo o neointernacionalismo da globalización</i>	106
1.2.2.4. <i>Identidade nacional nun mundo global</i>	112
1.2.3. <i>ANTIGLOBALIZACIÓN VERSUS ALTERMUNDISMO</i>	117
1.2.3.1. <i>Primeiros pasos da antiglobalización</i>	118
1.2.3.2. <i>Nacemento do FSM: a conexión franco-brasileira</i>	119
2. O MOVEMENTO ALTERMUNDISTA COMO TRÁNSITO	122
2.1. <i>O MOVEMENTO ALTERMUNDISTA E A EVOLUCIÓN DO FSM</i>	122
2.1.1. <i>BASES TEÓRICAS, ESTRUCTURAIS E PROPOSITIVAS DO ALTERMUNDISMO</i>	124
2.1.1.1. <i>Bases teóricas do movemento altermundista</i>	124
2.1.1.2. <i>Bases estruturais do movemento altermundista</i>	125
2.1.1.3. <i>Bases propositivas do movemento altermundista</i>	126

2.1.2. <i>EVOLUCIÓN DAS ALTERNATIVAS POLÍTICAS ANTISISTÉMICAS</i>	126
2.1.2.1. <i>Porto Alegre: O inicio da andaina e o cidadán Lula (2001-2003)..</i>	129
2.1.2.2. <i>Crise mobilizadora: dúbidas ou acumulación de forzas (2004-2007)</i>	129
2.1.2.3. <i>Crise sistémica e parálise dos movementos (2008-2010)</i>	130
2.1.2.4. <i>A segunda onda: as revolucións árabes (2011-2012)</i>	131
2.2. <i>CONTRADICIÓN DO MOVEMENTO ALTERMUNDISTA</i>	135
2.2.1. <i>DUALISMOS DIFÍCILES DE SUPERAR</i>	135
2.2.1.1. <i>O difícil equilibrio entre ONG e movementos sociais</i>	135
2.2.1.2. <i>Epistemoloxía do Sur versus tradición etnocentrista</i>	137
2.2.2. <i>A NECESIDADE DUNHA NOVA EPISTEMOLOXÍA</i>	140
CAPITULO II: CONSTRUÍNDO O ALTERMUNDISMO EN GALICIA	147
3. OPORTUNIDADES POLÍTICAS E PROCESOS ENMARCADORES: O PAPEL DA CIDADANÍA CRÍTICA NUN CONTEXTO POLÍTICO DE TRÁNSITO ...	149
3.1. <i>PROTOMOVEMENTOS: UNHA SOCIEDADE CIVIL EN CONSTRUCCIÓN</i> ..	152
3.1.1. <i>DIVISIÓN E SUBORDINACIÓN NA TRANSICIÓN</i>	153
3.1.2. <i>A FRUSTRACIÓN DA XERACIÓN ANTI-LOU</i>	155

3.2. OS MOVEMENTOS SOCIAIS GALEGOS CONSTRÚEN UN RELATO PROPIO (2002-2008)	158
3.2.1. O PAPEL DOS MOVEMENTOS SOCIAIS NO CAMBIO:	
<i>HAI QUE BOTALOS!</i>	158
3.2.1.1. O carácter constituínte do movemento Nunca Máis	159
3.2.1.2. Nace a cidadanía global: Non á Guerra!	162
3.2.2. OS MOVEMENTOS SOCIAIS AVALÍAN O BIPARTITO	163
3.2.2.1. Un novo goberno, dous ‘vellos’ partidos	164
3.2.2.2. O fenómeno de Galiza Non Se Vende	167
3.2.2.3. Fin da breve experiencia do goberno de progreso: regreso á ‘normalidade’	170
3.3. OS MOVEMENTOS SOCIAIS GALEGOS DIANTE DAS MULTIPLES CRISES (2008-2012)	173
3.3.1. CRISE POLÍTICA E DESAFECCIÓN	174
3.3.1.1. Cambio de ciclo político	175
3.3.1.2. Desafección e (re)polítización	181
3.3.1.3. O modelo do ‘fraguismo’ agoniza pero resístese a desaparecer ...	183
3.3.2. CRISE SISTÉMICA, FIN DE RÉXIME	
E CONSTRUCCIÓN DE ALTERNATIVAS	185
3.3.2.1. Crise sistémica e novo paradigma	186
3.3.2.2. Novo marco Interpretativo e nova estrutura política	189

4. ESTRUCTURAS DE MOBILIZACIÓN: ARTICULACIÓN E EVOLUCION DO MOVEMENTO SOCIAL ORGANIZADO	194
 4.1. PRIMEIROS PASOS DOS MOVEMENTOS SOCIAIS EN GALICIA	195
 4.1.1. O MOVEMENTO FEMINISTA EN GALICIA.....	195
4.1.1.1. A contenda das mulleres subordinada á contenda pola democracia	196
4.1.1.2. Desde os anos de ruptura á Marcha Mundial das Mulleres	199
 4.1.2. O MOVEMENTO ECOPACIFISTA EN GALICIA	201
4.1.2.1. Ecoloxismo e defensa da Terra	201
4.1.2.2. Pacifismo e Non Violencia	208
 4.1.3. SOLIDARIEDADE E COOPERACIÓN: DESDE GALICIA PARA O MUNDO	213
4.1.3.1. Evolución do movemento da solidariedade galego	213
4.1.3.2. Consumo Responsable e Comercio Xusto nunha Galicia dispersa ..	218
 4.1.4. IDENTIDADE NACIONAL, ARREDISMO E INTERCULTURALIDADE EN GALICIA	221
4.1.4.1. Un movemento arredista activo pero minoritario	222
4.1.4.2. Interculturalidade e vellas e novas exclusións	226
 4.2. ESTRUCTURAS DE MOBILIZACIÓN DO MOVEMENTO SOCIAL GALEGO (ESTUDO COMPARADO)	228

4.2.1. REDES E ALIANZAS TRANSVERSAIS: PARTICIPACIÓN NUMÉRICA	
<i>E COOPERACIÓN</i>	229
4.2.1.1. <i>Redes e alianzas: composición e participación</i>	229
4.2.2.2. <i>Transversalidade e cooperación</i>	233
4.2.2. TEMPORALIDADE, ESPACIALIDADE E MASA CRÍTICA	237
4.2.2.1. <i>Temporalidade e espacialidade</i>	237
4.2.2.2 <i>Capacidade de Influencia e Incidencia</i>	239
4.2.3. PARÁMETROS DA EVOLUCIÓN ORGANIZACIONAL	240
4.2.3.1. <i>Infraestrutura de mobilidade dos movementos sociais galegos</i>	241
4.2.3.2. <i>Paradigmas dos movementos sociais galegos</i>	242
4.2.4. CUALIFICACIÓN E VARIEDADE DAS ESTRUTURAS DE MOBILIZACIÓN.....	243
4.2.4.1. <i>Tipoloxías das organizacións sociais galegas</i>	244
4.2.4.2. <i>Area temática e/ou Ideolóxica das organizacións sociais galegas</i> ..	246
5. REPERTORIO DA CONTENDA: MOVEMENTO ALTERMUNDISTA EN GALICIA	249
5.1. ALTERMUNDISMO ANTES DO FSGAL	249
5.2. FORO SOCIAL GALEGO	251
5.2.1. PROCESO PREPARATORIO DO FSGAL	253
5.1.1.1. <i>Asemblea de Movementos Sociais Galegos</i>	253

5.1.1.2. Primeiras alianzas arredor da crise alimentaría: ISAP e PGA	255
5.2.2. O EVENTO: I FORO SOCIAL GALEGO.....	260
5.2.2.1. Composición do FSGal: colectivos e participantes	260
5.2.2.2. Crise sistémica e futuro incerto do FSGal	272
5.2.3.O NACEMENTO DA REDE ANTICAPITALISTA E A ‘RETIRADA’ AO LOCAL	294
5.2.3.1. A experiencia da Rede Anticapitalista	294
5.2.3.2. A hibernación do FSGal e a ‘retirada’ aos refuxios locais	297
5.3. A IRRUPCIÓN DOS NOVÍSIMOS MOVEMENTOS SOCIAIS	299
5.3.1. OS MOVEMENTOS E A FIN DO CICLO DA PROTESTA	300
5.3.2. 15M: RECUPERANDO O ESPAZO PÚBLICO	302
5.3.2.1. A indignación toma as prazas	302
5.3.2.2. A axenda do bencomún	305
5.3.3. ESG E ASG: TRASVERSALIDADES E UNIDADES DIANTE DA CRISE	308
5.3.3.1. Novos e novísimos movementos sociais na procura de encontros ...	308
5.3.3.2. Unidade de acción dun movemento sindical a defensiva	312
6. EPILOGO:NOVA POLÍTICA E (RE)CONSTRUCCIÓN DA ESQUERDA NACIONAL	315
6.1. RUPTURA DA CASA COMÚN DO NACIONALISMO	315

6.1.1. CARACTERIZANDO A NOVA POLÍTICA	315
6.1.2. DA ROLDA DE REBELDÍA AO NPC	317
6.2. AGE CANALIZA O DESCONTENTO	321
6.2.1. AUTONÓMICAS 2012: A DEREITA REVALIDA A SÚA MAIORÍA E IRROMPE AGE	321
6.2.2. AGE COMO PRIMEIRO MOMENTO DUN LONGO PROCESO	322
CAPITULO III: CONCLUSIÓNS E FUTURAS LIÑAS DE INVESTIGACIÓN	327
7. CONCLUSIÓNS	329
8. FUTURAS LIÑAS DE INVESTIGACIÓN	335
BIBLIOGRAFÍA	341
ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE SEMIESTRUCTURADAS	355
1. Boaventura DE SOUSA SANTOS (arredor dos paradigmas)	357
2. Xosé Manuel BEIRAS TORRADO (arredor das epistemoloxías)	371
3. Xosé VEIRAS GARCÍA (arredor do ecoloxismo)	391
4. María Xosé AGRA ROMERO (arredor do feminismo)	407
5. Xosé Artur CUNS TRABA (arredor da cooperación internacional)	420
6. Lidia SENRA RODRÍGUEZ (arredor de Vía Campesina)	435

7. Manuel DIOS DIZ (arredor do movemento pacifista).....	445
8. Xosé Manoel SANTOS DÍAZ (arredor do altermundismo galego)	451
9. Lana Katia ROCHA RAMOS (arredor do 15M)	464
10. Santiago ALBA RICO (arredor da revoltas árabes)	477
CODA. Transcrición da sesión do Focus Group	484

***ANEXOS* 505**

1. ORGANIZACIÓNS E REDES	507
2. ALIANZAS E FEDERACIÓNS CORPORATIVAS	516
3. PROGRAMACIÓN FSGal	522
4. COMPOSICIÓN DO CONSELLO DO FSGal	530

***APENDICES* 533**

1. ÍNDICE ONOMÁSTICO	535
2. ÍNDICE DE RECURSOS	544

***LISTADO DE TABOAS E FICHAS TÉCNICAS* 549**

1. LISTAXE DE TABOAS	551
2. FICHA TÉCNICA ENQUISA	552
3. FICHA ENFOQUE GROUPS	555

***CARTOGRAFÍAS* 559**

INTRODUCCIÓN: A PROPÓSITO DO OBXECTO DO ESTUDO

A Caída do Muro de Berlín (1989), máis aló de amosar o fracaso dun modelo concreto da esquerda, sinalou a súa crise xeral e abriu unha nova etapa necesitada de novos paradigmas, superadores dos modelos decimonónicos corporativos, industrialistas, etnocentristas, patriarcais e autoritarios.

A globalización, e a alterglobalización como contradiscurso, mundializa o sistema capitalista pero tamén as posibilidades de alternativas globais fanadas pola confrontación Leste-Oeste e por un esquema bipolar froito da Guerra Fría. A derrota da Unión Soviética e o esborrallamento do bloque pro-soviético deixou en evidencia que non é posible construír unha alternativa ao capitalismo sen participación democrática cidadá libre e tamén invalidou para o futuro o experimento socialdemócrata de construír un capitalismo máis ‘humano’ e xusto que eliminase as desigualdades sociais.

A globalización pon en cuestión a posibilidade de seguir construíndo ‘guetos’ de democracia e xustiza nun espazo reducido en prexuízo da maioría dos países e da poboación, fundamentalmente no Sur, que deberían aceptar resignadamente un papel político subordinado, uns niveis de miseria insoportábeis e uns réximes tiránicos asistidos desde o Norte. Os triunfos electorais de movementos posneoliberais de América Latina na primeira década do século XXI ou as revolucións árabes (2011) certificárono así.

As novas relacións sociais de movementos e cidadáns construídos en rede contra o neoliberalismo e as súas consecuencias sociais, medioambientais ou militares, que teñen o seu punto de partida na mobilización global contra Cumio de Seattle (decembro de 1999), permiten construír un relato alternativo e novas axendas baixo as que se acubilla un importante sector dunha cidadanía cada vez máis global.

O movemento antiglobalización desde finais da última década do século pasado atopará nas bases teóricas, estruturais e propositivas dos novos movementos ‘utopistas’ (da década sesenta e setenta do século XX) un corpo doutrinal central para o novo construto do movemento altermundista a partir do 2000.

A identificación do movemento altermundista co movemento *sesentaoitista* permitirá ir confeccionando o armazón teórico-práctico da construción da xustiza social global e os novos interfaces políticos para esta fase do capitalismo global.

En Galicia, o 13 de novembro de 2002, tres días despois de que concluíra o Iº Foro Social Europeo na cidade italiana de Florencia, o *Prestige*, petroleiro libanés con bandeira de conveniencia de Bahamas, iniciaba no medio dun forte temporal o seu ‘paseo’ polas costas galegas ata que partido de vez en dous se afundiou o 19 de novembro.

A raíz da ausencia de previsión por parte das autoridades, a cidadanía ocupou as praias, e seguindo o exemplo dos mariñeiros nas rías, iniciou primeiro un movemento voluntario de limpeza e, posteriormente, *Nunca Máis*, un dos movementos sociais organizados máis fortes que tivo Galicia en toda a súa historia contemporánea.

Podemos definir *Nunca Máis* como o acontecemento constituínte do Movemento Social Galego, representando un salto cualitativo na autoorganización social e sinalando o punto de partida dunha serie de redes e movementos de marcada influencia altermundista que se configuraron no período que vai de 2002 a 2012.

Que pasou para que, despois de case 30 anos de movementos sociais febles e titorados polas forzas políticas con concepcións de vangarda primeiro -PCG e BNPG- e, posteriormente, desde estruturas de poder -BNG e PSdeG-, se pasase a unha década onde o movemento social adquiriu un forte protagonismo ata o punto de xogar un papel fundamentalmente simbólico, primeiro, para o desaloxo da dereita do goberno da Xunta e, despois, na caída do goberno de progreso bipartito articulado arredor do PSdeG e BNG?

A tese sobre a que se move este traballo é a febleza e dependencia da cidadanía en xeral e dos movementos sociais en particular, nunha sociedade onde a articulación social esta condicionada por mecanismos de control desde instancias de poder, sexan estas económicas, políticas, relixiosas ou culturais, ou de todas elas todas á vez.

Nunca Máis vén empatar cun movemento máis de fondo na sociedade galega de ruptura dos mecanismos de control, sobre todo relacionado cun proceso da traslado poboacional cara ás urbes do eixo atlántico e o xurdimento de novas tendencias políticas nas áreas urbanas, especialmente entre a mocidade, que se converteu nun dos continxentes electorais centrais do ascenso do BNG aos gobernos municipais nos grandes concellos.

Os primeiros síntomas do esgotamento do tramado político-institucional saído da Transición coincide en Galicia co declinar do modelo político do *fraguismo*¹; expresándose no abandono dunha boa parte de activistas de esquerda dos que viñan sendo os seus partidos referentes, en especial do BNG, e na desafección democrática expresada polo 15M, que terán como consecuencia o xurdimento de novos *interfaces*.

Antes do xurdimento de *Podemos* (Europeas de 2014), en Galicia asistimos á irrupción de AGE (Autonómicas de 2012). Ambos os dous acontecementos forman parte do proceso de desafección cidadá e de impulso desde os movementos sociais deses novos *interfaces*.

Este traballo non pretende abordar todos os aspectos epistemolóxicos dunha categoría tan ampla como é a de *ciudadanía*, senón unicamente a súa relación coa súa construción global e local desde a articulación social; ademais de situar claramente aquelas contradicións que, primeiro, no seo dos novos movementos sociais e, posteriormente, no propio movemento altermundista estábanse a dar ligadas fundamentalmente ao diferente prisma focal Norte-Sur e á diferente interpretación da sociedade civil que se derivaba da diferenza nese enfoque.

Hoxe existen as condicións para construír a cidadanía global e levar á práctica os

---

¹ Concepto acuñado nos medios xornalísticos que recolle a acción de goberno e o modelo político que Manuel Fraga foi capaz de instaurar durante os seus anos de presidente da Xunta de Galicia (1990-2005).

principios que, nun contexto dominado pola Guerra Fría, intentaron levar adiante os novos movementos sociais durante a década dos sesenta e setenta do século pasado. O movemento altermundista ten nas súas mans a posibilidade de poñer en marcha un proceso de emancipación e xustiza globalizado, mais as contradicións son enormes e múltiples. Intentaremos tirar luz das contradicións principais deste proceso de construción cidadá e apuntar cales son as posibles saídas do labirinto. Saídas do labirinto que en Galicia están supeditadas a unha recomposición epistemolóxica, ontolóxica e metodolóxica da esquerda nacional, política e social, que xa chega con evidente atraso e da que os procesos que aborda esta tese tan só son o primeiro chanzo dun proceso máis de longo percorrido.

0.1. EPISTEMOLOXÍA: DA AXENDA CLÁSICA Á DINAMICA DA CONTENDA

En 1960 o sociólogo Daniel Bell publicou *The end of ideology* no que mantiña a tese de que a madurez social permitiría consensos amplos sustentados no pragmatismo e no respecto á pluralidade. Non rematará a década cando saltaba todo o movemento sesentaoitista. Na década dos noventa Francis Fukuyama publicaba *The end of History and the Last Man* (1992) e, novamente, non rematara o século e xa estaba en marcha un amplo movemento antiglobalización.

Á marxe das previsións erróneas de Bell e de Fukuyama, o auxe movementista supuxo un pulo dos estudos dos movementos sociais:

“A finais da década de 1960, o mundo parecía estar sumido en profundas e dramáticas transformacións. En sentido revolucionario, chegaron a pensar algúns. Os movementos antibelicistas e polos dereitos civís en Estados Unidos, a revoltas de maio de 1968 en Francia, as protestas estudantís en Alemaña, Reino Unido e México, as coalicións de obreiros e estudantes no ‘outono quente’ italiano, as democracias a favor da democracia en lugares tan distintos como o Madrid franquista e a Praga comunista, a extensión dunha corrente crítica dentro do catolicismo desde Sudamérica ata Roma, os primeiros signos dun movemento ecoloxista e outro feminista que chegarían a configurar a nova política dos anos setenta, todos estes fenómenos -e outros moitos- daban a impresión de que se estaban producindo cambios profundos.

Como resultado, o estudo dos movementos sociais avanzou a un ritmo sen precedentes, converténdose nun importante campo de investigación [...] a mediados dos setenta a investigación da acción colectiva considerábase ‘unha das áreas mais potentes en socioloxía’ (Marx e Wood 1975)”²

Durante os anos 60/70 en Norteamérica e en Europa aséntase a axenda (xa clásica) dos movementos sociais que, tal como recordan McAdam, Tarrow e Tilly, situaban a súa atención

---

² DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011): *Los movimientos sociales*; Editorial Complutense, CIS; Madrid; p 21.

sobre catro conceptos clave:

*“As **oportunidades políticas** que, ás veces, cristalizaban como estruturas de oportunidades estáticas, outras como entornas políticas cambiantes; as **estruturas de mobilización**, tanto as organizacións formais dos movementos como as redes sociais da vida cotiá; os **marcos de acción colectiva** [procesos enmarcadores], tanto as constantes culturais que orientan aos participantes coma as que estes mesmos constrúen; os **repertorios da contenda** establecidos e que como tales repertorios evolucionan en resposta aos cambios no capitalismo, na construción do estado e noutros procesos menos monumentais”³*

A partir de unha cuádrupla crítica:

- a) Rebelión contra a historia formal de elites reconstruíndo “a historia desde abaixo”.
- b) Rexeitamento das mobilizacións de masas como conduta colectiva influenciábel.
- c) Rexeitamento dos movementos sociais como arranques impulsivos e irresponsables.
- d) Necesidade de dar resposta as motivacións a partir das observacións de Olson (1965): a maioría das persoas nunca se organizarán para defender e carencia dunha teoría sobre como se organizar.

Froito disto xurde a **corrente de ‘mobilización de recursos’** con McCarthy e Zald á fronte:

“Resaltaban as similitudes e converxencias entre a política dos movementos sociais e a dos grupos de interese. (...) os primeiros modelos de mobilización de recursos esaxeraban a centralidade para os movementos sociais das decisións estratéxicas deliberadas. Infravaloran a continxencia, a emotividade, a plasticidade e o carácter interactivo da política dos movementos. Pero, polo menos, chaman a atención sobre a importancia dos procesos organizativos na política popular.”⁴

O estatismo á hora de construír unha metodoloxía fixo que xurdira unha segunda tendencia dentro da corrente de mobilización de recursos que situaba o dinamismo, a interacción estratéxica e a resposta ao entorno político: a **corrente ‘proceso político’** (política-proceso) da que os seus máximos expoñentes son McAdam, Tarrow e Tilly. O estudo sobre as formas de reivindicación en diferentes épocas e situacións pasou a denominarse “repertorio da contenda”. Con posterioridade, e como superación do estruturalismo dominante nesas análises, xorde un grupo (Berger e Luckmann) cunha visión socio-psicolóxica e cultural (procesos de enmarcamento) entendendo este como activo, creativo e constitutivo:

---

³ McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005): *Dinámica de la contienda política*; Editorial Hacer; Barcelona, p 16. [Orixinal: *Dynamics of Contention*; Cambridge University Press, 2001].

⁴ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 17.

“Non faría ningún ben esaxerar as distincións entre os entusiastas das mobilización de recursos, o proceso político, dos repertorios da contenda e do enmarcamento. De feito, pouco antes da década dos 80, a maioría dos estudosos norteamericanos dos movementos sociais tiñan adoptado unha axenda común para o estudo dos movementos sociais, e as diferenzas entre eles estaban sobre todo no énfase relativo que puñan non diferentes compoñentes de tal axenda”⁵

De que se trata? Non de abandonar a axenda clásica –necesaria para clasificar e ordenar categorías, estruturas e recursos– senón de deconstruíla, esmiuzando as súas achegas e aplicándoas a un contexto dinámico. As ferramentas de análise propias dos estudos dos movementos sociais (estructuras de oportunidades políticas, repertorio de acción colectiva, os marcos cognitivos ou as estruturas conectivas) non se esgotan coa acción colectiva ou a superación dun estadio senón que van máis aló.

Entendendo que existe unha interrelación entre actores políticos (partidos, movementos, grupos de interese,...) e ámbitos de actuación (institucións, mundo asociativo, redes, mobilizacións,...)

Trátase de retomar a axenda clásica da teoría dos movementos para inserilos nun escenario histórico dinámico acoutado no tempo (episodios), dividíndoos en secuencias relevantes da contenda (proceso) que se caracterizan pola conexión e concatenación de determinados elementos (mecanismos) como variables que se toman prestadas dos enfoques da axenda teórica clásica de movementos (causais, ambientais, cognitivos, relacionais).

Para iso necesítase un cambio de perspectiva epistemolóxica a propósito dos recursos intelectuais, superando as catro tradicións e correntes de análise –estruturalista, racionalista, fenomenolóxica e cultural – para adoptar unha ***perspectiva relacional***.

Ao igual que McAdam, Tarrow e Tilly, o autor da presente tese parte dunha tradición estruturalista:

“Provimos dunha tradición estruturalista (...) descubrimos a necesidade de ter en conta a interacción estratéxica, a conciencia e a cultura historicamente acumulada”

pero ao igual que os autores das novas axendas abórdase unha análise relacional desde unha síntese superadora que, partindo do estruturalismo –explicando o comportamento do individuo a partir da pertenza a eses grupos sociais, clases, comunidades e os seus intereses colectivos–, faga incorporacións das outras correntes:

“Tratamos a interacción social, os vínculos sociais, a comunicación e a conversa non simplemente como expresións dunha estrutura, unha racionalidade, unha conciencia ou unha cultura, senón como enclaves activos de creación e cambio. Temos chegado a concibir as redes interpersoais, a comunicación interpersoal e diversas formas de

---

⁵ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 18.

*negociación continua –incluída a negociación de identidades– como algo que ocupa un lugar central da contenda.”*⁶

Trátase de abordar o desenvolvemento dos movementos sociais e do altermundismo no marco da contenda política segundo a definición de McAdam, Tarrow e Tilly:

*“A interacción episódica, pública e colectiva entre os reivindicadores e os seus obxectos cando: (a) ao menos un goberno é un dos reivindicadores, dos obxectivos das reivindicacións ou é parte das reivindicacións, e (b) as reivindicacións, caso de ser satisfeitas, afectarían aos intereses de cando menos un dos reivindicadores”*⁷

Sabendo que se trata de episódica, isto é non programada (coma no caso das eleccións), e pública, isto é externo ás organizacións (non reivindicacións ou confrontacións na vida interna dun partido, movemento...)

*“a contenda política que nos interesa é episódica máis que continuada, ten lugar en público, supón interacción entre os que reivindicán e outros, a recoñecen eses outros como algo que ten efectos sobre os seus intereses e fai intervir ao goberno como mediador, obxectivo ou reivindicador.”*⁸

Abordaremos a mesma desde a súa complexidade e integridade, fuxindo da falsa separación entre a política institucional e a política non institucional tal como se formulaba nos anos 50/60, onde a ciencia política se encargaba da política “normal” e deixaba os movementos sociais, como ironicamente sinalou Gamsom, “para a psicoloxía social, cuxas ferramentas intelectuais a capacitan para unha mellor comprensión do irracional”.

Igualmente abordaremos a contenda contida –política do convencional ou institucional– e a contenda transgresiva –política do non convencional– como un todo profundamente interrelacionado como apuntan McAdam, Tarrow e Tilly (2005). Estamos a falar de modelos políticos que van mudando á raíz da dinámica xerada pola contenda política:

*“Explicar a contenda política é identificar os seus mecanismos causais recorrentes, as súas formas de combinación, as secuencias en que recorren e por que diferentes combinacións e secuencias, a partir de condicións iniciais distintas, producen diversos efectos a grande escala.”*⁹

Mudanzas que a súa vez inflúen na propia evolución dos actores que participan nelas:

“a mobilización non é un proceso illado: solápanse con outros mecanismos e procesos – tales como a creación e a transformación de actores, a súa certificación ou descertificación, a súa represión, a súa radicalización e a difusión da contenda a novos

---

⁶ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 24.

⁷ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 5.

⁸ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 6.

⁹ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 14.

emprazamentos e actores nas complexas traxectorias da contenda política.”¹⁰

Así veremos que o triunfo electoral do PSdeG e do BNG nas eleccións de 2005 (convencional) sería inexplicable sen os procesos de mobilización social dos anos previos – Nunca Máis, mobilizacións contra a guerra de Iraq...– (o non convencional) e, do mesmo xeito, que a derrota e a caída do Bipartito non se explicaría sen o desafecto dunha parte desa sociedade mobilizada; e repararemos tamén sobre como ese proceso de intervención política é clave para a formación dunha nova cultura política (con especial atención ao 15-M) e a construción de novos instrumentos políticos e sociais.

Segundo McAdam, Tarrow e Tilly na contenda contida *“todas as partes no conflito están previamente establecidas como actores políticos constituídos”*, namentres que na contenda transgresiva *“ao menos algún dos participantes no conflito son actores políticos recentemente autoidentificados e/o ao menos algunha das partes emprega accións colectivas innovadoras”*. Existe unha translación de unha a outra cando non se satisfán as demandas. O cambio xurde da transgresiva namentres que a contida tende a *“reproducir con máis frecuencia os réximes existentes”*.¹¹

Máis aló da axenda clásica McAdam, Tarrow e Tilly constrúen unha estratexia moi oportuna para abordar un análise do que poderíamos definir como¹²:

- Globalizadora: *“A contenda inclúe por igual guerras, revolucións, movementos sociais, conflitos industriais e todo un numero de outras formas de interacción que os analista teñen concedido como sui generis”*.
- Conceptualizadora: *“Elaborar conceptos que chamen a atención sobre esas similitudes; recorrer, para comezar, aos conceptos principais desenvolvidos a partir do estudo dos movementos sociais nas democracias occidentais desde os anos 60, (...) [aplicando mediante a crítica e a autocrítica] a outros escenarios e períodos da historia”*.
- Metodolóxica: *“en todos eses escenarios e períodos buscar a recorrencia, non entre fenómenos enteiros, senón entre mecanismos desvelados dentro de eses fenómenos (...) examinar como eses mecanismos causais combínanse en cadeas máis longas de procesos políticos”*.
- Contextualizadora: *“establecer as condicións de alcance respecto ao tempo, o espazo e o escenario social nos cales tales teorías parciais son aplicables e aqueles nos que non; (...) tratar as discontinuidades nesas condicións de alcance (...) non coma barricadas culturais, senón como desafíos para establecer novas teorías e comparacións”*.

---

¹⁰ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 14.

¹¹ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 8.

¹² Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); pp 35-36.

Vai ser nesa renovación da visión dos movementos sociais onde se abandonen enfoques marxistas por entenderse como deterministas ou estruturalistas en tanto en canto entenden os movementos sociais como resultado ou efectos colaterais dos cambios sociais ou económicos.

Ademais no campo do marxismo a sociedade posfordista releva a un segundo plano o conflito directo traballo-capital na súa forma clásica relacionada coa acumulación de forzas produtivas e as súas contradicións coas relacións de produción, debido á aparición dun capital especulativo, a unha composición e distribución diferente da clase obreira, á introdución do consumo de masas, etc.:

“tradicionalmente, os movementos sociais víñanse ocupando de cuestións relacionadas co traballo e a nación; a partir de entón [nas dúas últimas décadas], sen embargo xurdiron ‘novos movementos sociais’ arredor de cuestións como a liberación da muller, a protección medioambiental, etc. Estes cambios cuantitativos e cualitativos da protesta provocaron a súa vez innovacións significativas nos enfoques dos científicos sociais. Os principais modelos teóricos dispoñibles ata ese momento para a interpretación do conflito social –o marxista e o estrutural-funcionalista– pasaron a ser tidos en boa medida, por inadecuados”¹³

Aínda que aquí debemos exceptuar toda unha serie de formulacións neomarxistas que intentan recuperar ao marxismo da súa dogmatización e determinismo con novos enfoques que os da ‘teoría do sistema mundo’ de Immanuel Wallerstein (2005) ou da *epistemoloxía do Sur* de Sousa Santos (2009).

Sexa como sexa as novas visións permiten unha mirada autónoma e poliédrica dos movementos sociais tal como apuntan Della Porta e Diani:

“O enfoque do ‘proceso político’ ten logrado dirixir a atención cara ás interaccións entre actores novos e tradicionais, así como entre formas menos convencionais de acción e os sistemas institucionalizados de representación de intereses. Nese senso, xa non é posible soste que os movementos sociais son necesariamente expresións marxinais e anti-institucionais de disfuncións sistémicas. Ábrese así un camiño máis proveitoso cara á interpretación da dimensión política dos movementos contemporáneos”¹⁴

Charles Tilly ten sido clave nese ‘xiro copernicano’ como apunta Ramón Máiz:

“A mobilización política reconceptualizada agora como loita (struggle) – abandeirando explanations of popular contention in terms of struggle – considerase coma un fenómeno dotado da propia autonomía, e non mero reflexo adxectivo dos cambios na organización da produción ou a estrutura do estado[...] Este esbozo de xiro culturalista evita, sen embargo, explicitamente deslizarse cara a un culturalismo construtivista posmoderno que reduza as experiencias sociais a un ‘texto sen suxeito’ (agentledd text)

---

¹³ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 26.

¹⁴ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 38.

[...] Pero permite a Tilly, por vez primeira, adoptar un innegable y explicitamente asumido construtivismo relacional-realista que inaugura toda unha nova perspectiva explícita de esquiva complexidade: ‘as conexións de causa e efecto entre as condicións materiais, as identidades colectivas, as relacións sociais, as carencias compartidas, os recordos e experiencias, a interacción colectiva e a reordenación do poder.’¹⁵

0.2. METODOLOXÍA: OPORTUNIDADES, ESTRUTURAS E FRAMING

A análise sobre movementos sociais, e máis concretamente a relación entre oportunidades políticas, estruturas de mobilización e marcos interpretativos culturais dos mesmos, ten tido un grande pulo desde os anos oitenta a raíz da **escola norteamericana** con sociólogos como Doug McAdam, John D. McCarthy, Mayer N. Zald, Sidney Tarrow e Charles Tilly ou en Europa coa **escola dos novos movementos sociais** que aposta polo estudo comparado en cada contexto e da que forman parte Hans Peter Kriesi, Herbert Kitschelt, Ruud Koopmans e Jan Duyvendak, e máis recentemente Donatella Della Porta e Mario Diani.

Cabería preguntarse, antes que outras cuestións, sobre por que existindo este auxe da investigación arredor dos movementos sociais hai nada, ou case nada, feito de estudos sobre movementos sociais en Galicia. Seguramente sexa por dous motivos: o primeiro, a propia debilidade das organizacións sociais e a inexistencia propiamente dita de movementos sociais ata o inicio da primeira década deste século, debendo ser considerados protomovementos os aparecidos durante a transición ben á calor de partidos políticos, ben como extensión de movementos arraigados en zonas industriais do estado; o segundo, sería o atraso da apertura na Facultade de Ciencias Políticas e Sociais da USC dunha disciplina adicada a movementos sociais nun momento en que as urxencias ían máis pola análise do sistema de partidos, a xestión pública ou mercadotecnia política.

A presente Tese “*Movementos Sociais e Altermundismo en Galicia: De Nunca Máis a AGE (2002-2012)*” quere fuxir dun documento historicista elaborado cun fío cronolóxico falto de ‘alma’. Trátase de construír un relato que aborde por igual os elementos propios dun documento centrado no pensamento (filosófico) e un traballo empírico tendo en conta o estado da cuestión que desde as ciencias políticas e sociais se ten do tema (sociolóxico). Un relato que teña por igual corpo e alma.

A tese divídese en tres partes claras.

Unha primeira parte de carácter contextualizador, *Construíndo a alterglobalización*, que aborda o nacemento e desenvolvemento do movemento altermundista e os *nos gordianos* por

---

¹⁵ MÁIZ, Ramón (2011): “Las dos lógicas de la explicación en la obra de Charles Tilly: Estados y repertorios de protesta” en María Jesús Funes (Coord.); *A propósito de Tilly. Conflicto, poder y acción colectiva*; CIS; Madrid; pp. 58-59

desatar e as *encrucilladas* por resolver.

Unha segunda parte central, *Construíndo o altermundismo en Galicia*, que aborda o nacemento do feble movemento altermundista galego, buscando nos tempos finais do franquismo os elementos que explican esa debilidade e unha forte dependencia partidaria dun movemento social que adquirirá madurez coincidindo coa catástrofe ecolóxica do *Prestige*.

E unha terceira parte, *Conclusiones e futuras liñas de investigación*, focalizada nun movemento con demasiadas interrogantes tal como apuntan un grupo de activistas e pensadores sobre altermundismo.

Cando analizamos os movementos sociais en Galicia desde os protomovementos das postrimerías do franquismo ata o estadio altermundista, imos atopar un tecido social moi feble e fragmentado pola dependencia partidaria das forzas políticas que competiron por hexemonizar a saída da Transición –PCG e UPG- e que, posteriormente, na década dos anos 80, orbitan sobre as forzas que van vertebrar a alternativa á dereita na década dos 90 – PSdeG e BNG-.

É precisamente esa debilidade organizativa a que explica algunha das súas posteriores evolucións e tamén as súas limitacións como MSOs con capacidade de influencia institucional e de incidencia social.

Vai ser no inicio da primeira década deste século cando se dea un proceso paralelo aos tres aspectos –oportunidades políticas, evolución de estruturas de mobilización e procesos enmarcadores– necesarios para que pasemos duns movementos “inmaturos” a uns movementos sociais cun grao de coherencia e articulación ata o punto de xogar un papel fundamentalmente simbólico, primeiro para o desaloxo da dereita do goberno da Xunta e, posteriormente, na caída do goberno de progreso bipartito nucleado arredor do PSdeG e BNG; ata ao punto de poder afirmar que si a plataforma Hai que botalos! xogou un papel de canalizador simbólico da cidadanía mobilizada nos anos previos á chegada ao goberno dos partidos de progreso, a desatención política e falta de audiencia por parte do goberno bipartito (do que GNSV converteuse no expoñente máis claro) provocou unha perda de apoios chave á hora da súa derrota.

De feito non poderíamos entender o cambio no goberno da Xunta de Galicia da dereita á esquerda sen ter en conta movementos chave coma *Nunca Máis*. ou mobilizacións masivas como a realizada Contra a Guerra do Iraq, sen esquecer a axitación cultural da man de plataformas culturais coma *Burla Negra* ou *Hai que botalos!*.

Nunca Máis convertese nunha especie de acto constituínte do Movemento Social Galego contemporáneo, porque se ven é certo que nel participan organizacións e colectivos que non poderíanse definir xenuinamente como movementos sociais (como ao longo do estudo veremos) constitúe un salto cualitativo na autoorganización social e supón o punto de partida dunha serie de redes e movementos de marcada influencia altermundista que se foron configurando no período que vai do 2002 ao 2012.

O movemento *Nunca Máis* vén coincidir cun movemento máis de fondo na sociedade galega de ruptura dos mecanismos de control, sobre todo relacionado cun proceso da traslado poboacional cara ás urbes do eixo atlántico e o xurdimento de novas tendencias urbanas, especialmente na mocidade nada xa nos anos posteriores á transición e que se incorporaron á política na contenda contra a LOU, converténdose esta nun dos continxentes centrais do ascenso do BNG aos gobernos municipais das grandes cidades. De igual xeito, non teríamos todos os elementos para entender a caída do goberno bipartito de progreso sen a actividade crítica desenvolvida por alianzas coma a *Rede Galiza Non Se Vende*.

É precisamente na *Rede Galiza Non Se Vende* (GNSV) onde esta un dos catalizadores da protesta que conectan un movemento social en desenvolvemento pero con demasiadas ataduras partidarias, fundamentalmente ao BNG, cun movemento social altermundista xa desligado dos instrumentos de control partidarios, que ten a súa primeira expresión nas protestas contra a LOU a inicio da década e o seu epílogo no evento do *I Foro Social Galego* (FSGal).¹⁶

Un evento que foi incapaz, polas propias contradicións internas e o cambio de ciclo, de converterse nun proceso pero do que saíron dúas alianzas relacionadas coa soberanía alimentar e a crise alimentaria: a Iniciativa pola Soberanía Alimentar (ISAP) e a Plataforma Galega Antitransxénicos (PGA) e unha de carácter antisistémico, Rede Anticapitalista Galega (RA), con pouco percorrido pero centrais no que posteriormente foron as bases sociais e activistas do proceso *Novo Proxecto Común* (NPC), en 2012, onde coincidiron cadros dos MSOs e militantes disidentes do nacionalismo político. Movementos que coincidiron temporalmente, e retroalimentáanse, co movemento de desafección política máis grande que ten vivido a democracia: o *Movemento dos Indignados* (15M de 2011).

Tampouco deberíamos esquecer os intentos posteriores de articulación transversal ben coa intención de vincular os novos movementos sociais altermundistas cos novísimos movementos sociais, o *Encontro Social Galego* (ESG), ben con dar unha resposta unitaria á crise e o ataque ao estado social, a *Alianza Social Galega* (ASG).

Movements políticos que acabarían, aupados por ese clima de desafección, coincidindo na articulación da coalición Alternativa Galega de Esquerda (AGE), na que participan unha boa parte dos líderes dos Movementos Sociais e que explican unha boa parte do seu éxito electoral nas eleccións autonómicas de outubro de 2012. Este éxito non se poría explicar en toda a súa dimensión, sen entender que responde a un desenvolvemento propio do movemento social e político en Galicia que arranca no *Nunca Máis*, segue coas mobilizacións *Contra a Guerra* e *GNSV*, se constrúe arredor do *FSGal*, moitos dos seus impulsores están hoxe en AGE, e ten como epílogos redes como a RA e a PGA, e obviamente o 15M. A década que vai

---

¹⁶ As protestas contra a LOU teñen o seu momento alxido a finais do 2001, previo a conflitos intensos, sendo Santiago de Compostela unha das prazas máis importantes das mobilizacións. Ver El País 28/11/2001 [Visitado 2014-11-04] http://sociedad.elpais.com/sociedad/2001/11/28/actualidad/1006902002_850215.htm

de 2002 ao 2012 é determinante non tanto pola forza deses movementos sociais que nunca foi extraordinario pero si por unha emancipación dos mesmos das vellas formas de facer política.

A ruptura do BNG, en maior medida, e o declive do PSdeG, con menor incidencia, son claves para subministrar cadros políticos na construción de novos espazos políticos e a dirección posterior de novos interfaces.

A tese observa e analiza os tres elementos centrais da teoría sobre movementos sociais: **oportunidade política, procesos enmarcadores e estruturas de mobilización (repertorio da contenda)** que interactúan dialecticamente; ou segundo Doug McAdam, John D. McCarthy e Mayer N. Zald (1999) tres grupos de factores: 1) a estrutura de oportunidades políticas e as constricións que teñen que afrontar os movementos sociais; 2) as formas de organización (tanto formais coma informais) a disposición dos contestatarios; e 3) os procesos colectivos de interpretación, atribución e construción social que median entre a oportunidade e a acción¹⁷.

Resulta interesante a este respecto a proposta de Anthony Oberschall (1993) sobre as catro dimensións que determinan o xurdimento de movementos de oposición: a) inxustizas; b) ideoloxía; c) capacidade de organización; e d) oportunidade política. Que ben poderían expresarse como: a) crise; b) alternativa; c) capacidade de organización; e d) oportunidade política.

Obviamente trátase de catro dimensións que son necesarias pero non suficientes, pero que son variables claves imprescindibles para a comprensión dun movemento.

Canto á **oportunidade política**, faise necesario delimitalo porque se corre un risco apuntado por William A. Gamson e David Meyer (1992), no que a oportunidade política “ameaza con converterse nun factor omnicompreensivo por medio do cal se quere explicar toda condición ou circunstancia que forme parte do contexto no que xurda a acción colectiva”.

Ademais Gamson e Meyer (1992) inciden en que:

“A oportunidade ten un forte compoñente cultural que debemos ter en conta senón queremos perdernos algo importante centrando a nosa atención, exclusivamente, nos cambios de política institucionalizada ou en relacións existentes entre os diversos actores políticos.”

Tal como apunta o propio Doug McAdam¹⁸:

“non debería confundirse o que maioritariamente se entende como oportunidades

---

¹⁷ McADAM, Dough; McCARThY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999): *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*; Ediciones Istmo; Madrid; pp 22-23. [Orixinal: *Comparative Perspectives on social Movements*; Cambridge University Press, 1999].

¹⁸ Idem McADAM, Dough; McCARThY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 52.

políticas, e dicir os cambios estruturais ou ideolóxicos do poder, cos procesos colectivos por medio dos cales se encadran e interpretan eses cambios. Aínda que se trata de dous procesos intimamente relacionados, non son idénticos.”

Catro serían os elementos claves para a extensión da oportunidade política que, segundo McAdam,¹⁹ se deben ter en conta á hora de enfocar este tema:

“1) existencia e percepción dunha contradición flagrante entre un valor cultural defendido e as practicas sociais convencionais;

2) penurias súbitas;

3) a posta de manifesto da ilexitimidade ou vulnerabilidade do réxime;

4) a dispoñibilidade de un marco innovador de carácter xeral con arreglo ao cal os desconformes puideran esquematizar as súas protestas e reivindicacións.”

Non obstante, Gamson e Meyer²⁰ xa nos advirten sobre as limitacións da ter en conta soamente a oportunidade política:

“aínda que fomos capaces de dar unha definición ‘obxectiva’ da estruturas de oportunidade política, non fariamos máis que explicar unha pequena parte do que significa a oportunidade para un movemento social. Cando non se recoñece a oportunidade é como se non existira. A oportunidade política implica a percepción de unha posibilidade de cambio, e dicir, ten un compoñente que é, basicamente, un ‘construtor’ social.”

Tendo en conta aos diferentes autores Gamson e Meyer (1999) apuntan a seguinte ‘xanela’ de oportunidades.

---

¹⁹ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 52.

²⁰ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 401.

Pero máis aló existe unha **relación entre o contexto político e a propia dinámica das organizacións** arredor de tres aspectos:

i. A relación entre a esquerda e os MSO. Clave na autonomía do Movemento Social ou pola contra o papel de ‘correas de transmisión’ exercidas sobre as organizacións sociais claramente en Galicia de mans de ‘partidos-guía’ de modelo leninista sobre todo no campo do nacionalismo (BNG).

“A estratexia comunista ten implicacións especialmente negativas para o desenvolvemento dunha ISM. Namentres os demócratas tenden a relacionarse de forma laxa cos MSOs xa existentes, os comunistas prefiren crear os seus propios MSOs para controlar a ISM do movemento en cuestión” (Garner e Zald, 1987).

ii. Tensa relación partidos gubernamentais e os MSOs, caso de partido gubernamental apoiándose en movemento. En Galicia é importante coñecer o papel dos partidos do goberno bipartito de progreso durante o período de mandato (onde se creou unha organización agraria para combater o sindicalismo labrego da esfera ideolóxica común).

iii. Efecto da ala radical. Os movementos benefíciense da presenza da ala radical (Barkan 1979; Haines 1988) para lograr concesións aos sectores moderados, nunha idea de actuar como unha especie de ‘Campá de Gauss’. Papel de sectores de afectados no marco do movemento GNSV.

Sen esquecer os aspectos do novo programa de investigación para a contenda política (McAdam, Tarrow, Tilly, 2005) referidos no apartado anterior.

Se temos en conta a dimensión da estabilidade nos marcos interpretativos da oportunidade

política dúas son as tipoloxías de movementos transformadores cos que nos imos a atopar:

i. Procesos de ruptura, aqueles nos que a estrutura unívoca impide outra saída que un cambio de réxime (revolucións democráticas na Europa de 1848, a caída do bloque soviético de Europa do Leste en 1989 ou as revolucións da primavera árabe de 2011).

ii. Procesos graduais, que abordan novos enfoques e que necesitan un maior período de tempo para asentarse propostas culturais de longo alcance (movemento sesentaoitista, movemento dos indignados –Geração á rasca, DRY, 15M, Occupy Wall Street–).

Asistimos a unha crise sistémica global, unha crise profunda no proceso de construción europeo que ten que ver coa crise do estado de benestar tal como se concibiu ata hoxe; en España **a armazón do modelo político-institucional saído da Transición tocou teito** e ten problemas de autoridade moral e, en Galicia, **a imposibilidade da reforma estatutaria tamén abre unha crise de evolución do modelo**. De algunha maneira combínanse os catros elementos claves para que se dea unha oportunidade política.

Existen, pois, oportunidades políticas para que os movementos sociais interactúen e influían con máis forza que noutras épocas. Nese contexto o ano 2011 é un ano importante na historia dos movementos sociais pois se produciron as dúas tipoloxías –os de ruptura se os graduais– e cunha dimensión global moi ampla que o sitúa como unha data histórica de fin de época. E aquí é onde interactúa o segundo elemento, os **procesos enmarcadores**, como expresión na construción dun ideario simbólico propio e alternativo.

As oportunidades políticas, ou as causas obxectivas, non chegan para explicar a mobilización das organizacións sociais pois a realidade ‘obxectiva’ necesita un ‘construtor’ social tal como apuntaron no seu día Berger e Luckmann (1966):

“Para que se desencadee un conflito, a dispoñibilidade estrutural debe filtrarse a través dun proceso de ‘liberación cognitiva’ (McAdam 1986). Para que xurda a protesta, os activistas deben crer que as oportunidades existen e que o cambio é posible e deben, ademais, culpar ao sistema do problema.”²¹

Estamos a falar de hábitos de vida, modelos de convivencia social, pautas de alimentación ou consumo, etc.; como nos indican Della Porta e Diani:

“Moitas organizacións de voluntarios non identifican opoñente político ou social algún contra o que manifestarse e as súas estratexias se centran en dar un servizo e non tanto na defensa pública dunha idea ou desenvolvemento, a representación política ou o desafío das normas ou os estilos de vida dominantes.”²²

Ao principio os actores non son conscientes de formar parte de un proceso interpretativo

---

²¹ Citado en DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 40.

²² Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 42.

de importancia. En función da rapidez con que esta conciencia se dea, sexa novidoso ou a interpretación sexa asentada por colectivos xa organizados con anterioridade, será clave para a construción dun construtor colectivo cultural.

Partamos da descrición de Doug McAdam, John D. McCarthy e Mayer N. Zald a partir de esta interesante descrición:

*“A combinación de oportunidades políticas e estruturas de mobilización dota aos grupos dun certo potencial para a acción. Nembargante, a unión destes dous elementos resulta insuficiente para explicar o fenómeno da acción colectiva. Existe un elemento mediador entre oportunidade, organización e acción, a saber, os significados compartidos e conceptos por medio dos cales a xente tende a definir a súa situación”. Resulta imprescindible que as persoas como mínimo sintanse agraviadas por unha situación determinada e crean que a acción colectiva pode contribuír a solucionar esa situación.”*²³

É a psicoloxía social, baseando nos estudos de Erving Goffman (1974) e no condutismo colectivo a que leva a esta denominación por parte de David Snow e outros (1986) e Snow e Benford (1988). É o propio Snow que acuñou, modificou e axudou a cristalizar o concepto e abordou os aspectos das emocións e sentimentos aos que se lle prestaba nula atención.

Pola súa banda Gamson (1992), Tarrow (1989) e Tilly (1978) os que sinalaron o efecto catalizador de ideas novas respecto a acción colectiva. Pola súa banda McAdams (1982) formula a necesidade de existencia de liberación cognitiva como requisito previo á mobilización.

“Sempre resulta máis sinxelo estudar sistemas políticos ou formas de organización determinadas que intentar observar tipos de construción social e difusión de novas ideas”²⁴ aínda que poida correrse o risco de darlle toda importancia aos aspectos culturais baleirando a súa coherencia e a súa utilidade teórica.

Asumamos a definición orixinal de David Snow (1986) que entende que o proceso enmarcador fai referencia “aos esforzos estratéxicos conscientes realizados por grupos de persoas en orden a forxar formas compartidas de considerar o mundo e a si mesmas que lexitimen e movan á acción colectiva” e a proposta de Mayer N. Zald cando estuda a cultura, a ideoloxía e a creación de marcos estratéxicos²⁵ como un amplo abano de aspectos de recoñecemento e identidade: roles, retórica, dramaturxia, repertorios culturais e contraculturais, medios de comunicación tradicionais e redes sociais:

“Poderíamos definir cultura como o conxunto compartido de crenzas e formas de ver o

---

²³ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 26.

²⁴ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 27.

²⁵ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); capítulo 11.

mundo, todo iso mediado e constituído polos símbolos e a linguaxe, propios dun grupo ou sociedade. Ideoloxía sería o conxunto de crenzas que sirvan para xustificar u oporse a un orde política determinada, ademais de para interpretar o mundo do político. Os marcos son metáforas específicas, representacións simbólicas e indicacións cognitivas utilizadas para representar condutas e eventos de forma avaliativa e para suxerir formas de acción alternativas.”²⁶

Símbolos, marcos e ideoloxías como mecanismos modulares, creándose e transformándose nos procesos de oposición e protesta.

O altermundismo ofrece unha riqueza ideolóxica, cultural e simbólica interpretativa que permite aos Movementos Sociais construír un imaxinario alternativo. Existe unha clara influencia cultural e simbólica de América Latina onde se configura a primeira experiencia posliberal de gobernos ligados a movementos sociais que van ter unha clara translación aos Movementos Sociais Galegos e tamén un ideario construído arredor da radicalidade democrática ou de unha democracia participativa, horizontal, 2.0, que ten a súa visibilización dos slogans e consignas do 15-M: ‘Non nos representan’, ‘Chámalo democracia e non o é’ ou ‘Non somos antisistema, o sistema é anti-nós’, que asentan unha desafección política pero tamén psicolóxica e emotiva.

Non somos descoñecedores do risco metodolóxico, ata o punto de que poida afectar epistemoloxicamente a tese, que ten desde o punto de construción de **novos marcos interpretativos (framing)** abordar un episodio onde se mesturan suxeitos de diferente natureza coma movementos sociais e partidos políticos.

Partimos da lóxica de que cando se aborda a organización e acción colectiva existe unha diferenza clara entre movementos sociais, grupos de interese e partidos políticos.

Existiría unha diferenciación previa en canto aos obxectivos: Movementos Sociais (solidariedade, intereses colectivos, participación directa), Grupos de Interese (corporativismo, intereses de grupo, participación indirecta) e Partidos Políticos (globalidade, control institucional, representatividade) que a priori dificultarían unha análise conxunta destes diversos suxeitos. Pero asistimos, tal como imos a expor durante o presente traballo, a un período de tránsito paradigmático que fai que as fronteiras se dilúan. Novos movementos sociais politizados abordando experiencias de impulso de interfaces partidarios. Partidos políticos en crise e á procura de novas formas de interpretación da política, onde o institucional dá paso a un reequilibrio co activismo social. Novísimos movementos sociais ‘líquidos’ na súa estrutura que actúan máis como grupos de interese que coma organizacións.

“O suposto declive dos partidos políticos, a irrupción dos novos movementos sociais como substitutorios de algunhas das clásicas funcións dos partidos, ou a importancia do papel dos grupos de interese como articuladores das demandas que equilibran o poder

---

²⁶ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); p 371.

gubernativo, perden así consistencia na propia redimensionalización funcional da acción colectiva”²⁷

Cambios económicos (post-industrialismo), sociais (novas estruturas de clase) e culturais (novas identidades) que traen consigo un novo paradigma político tal como expresa Habermas:

*“Os novos conflitos xorden máis ben nos ámbitos da reprodución cultural, a integración social e a socialización; dirímense en formas de protestas sub-institucionais e, en todo caso, extraparlamentarias; e nos déficits subxacentes a eses conflitos se reflicte unha cousificación de ámbitos de acción estruturados comunicativamente á que xa non se pode facer fronte a través dos medios diñeiro e poder”*²⁸

Isto trae consigo cambios: progresiva substitución do temas do benestar material cara a temas menos corpóreos ou máis de preocupacións globais, substitución do conflito de clase por reivindicacións universalistas (co que conleva na transformación dun suxeito ‘revolucionario’ menos corporativo e máis transversal), cambios no estilo de actuación menos finalista, discurso político, tempos, axendas, identidades... E sobre todo cambios nas organizacións que articulan, canalizan e mobilizan a participación:

*“Os partidos políticos e sindicatos comparten esas función cos novos movementos sociais monotemáticos e as redes sociais, formais e –cada vez máis– informais. As organización propias da nova política, a diferenza das da vella, teñen unha estrutura descentralizada, flexible, en rede, non xerarquizada e o menos burocrática posible. O seu obxectivo non é omnicomprensivo senón monotemático.”*²⁹

Perdendo a exclusividade da representación política;

*“xunto aos partidos teñen xurdido outro tipo de organización e redes formais e informais que compiten con eles na articulación, agregación e representación e mobilización de identidades e intereses políticos. Estas organizacións teñen a avantaxe –fronte aos partidos– de defender obxectivos políticos monotemáticos e, en ocasións, de carácter negativo, polo que lles resulta moito máis sinxelo comprometer aos seus membros e simpatizantes e axuntar apoios e trabar alianzas, ao non ter que equilibrar distintas cuestión, sensibilidades e temas nun programa común omnicomprensivo (Linz 2002).”*³⁰

Ademais cando se analiza a función que desempeñan os novos movementos sociais na acción colectiva, a non existencia de diferenza fundamental entre a acción colectiva

---

²⁷ RIVERA, José Manuel (1995): “Intereses, Organización y Acción Colectiva” en *Sociedad y política. Temas de sociología política*; vv.aa; Benedicto, Jorge e Morán, María Luz (eds.); Alianza Editorial; Madrid; p 297.

²⁸ OÑATE, Pablo (2013): *¿La eclosión de la movilización crítica (indignada) en España?*; Revista Española de Ciencia Política, número 33; p 41.

²⁹ Idem OÑATE, Pablo (2013); p 42.

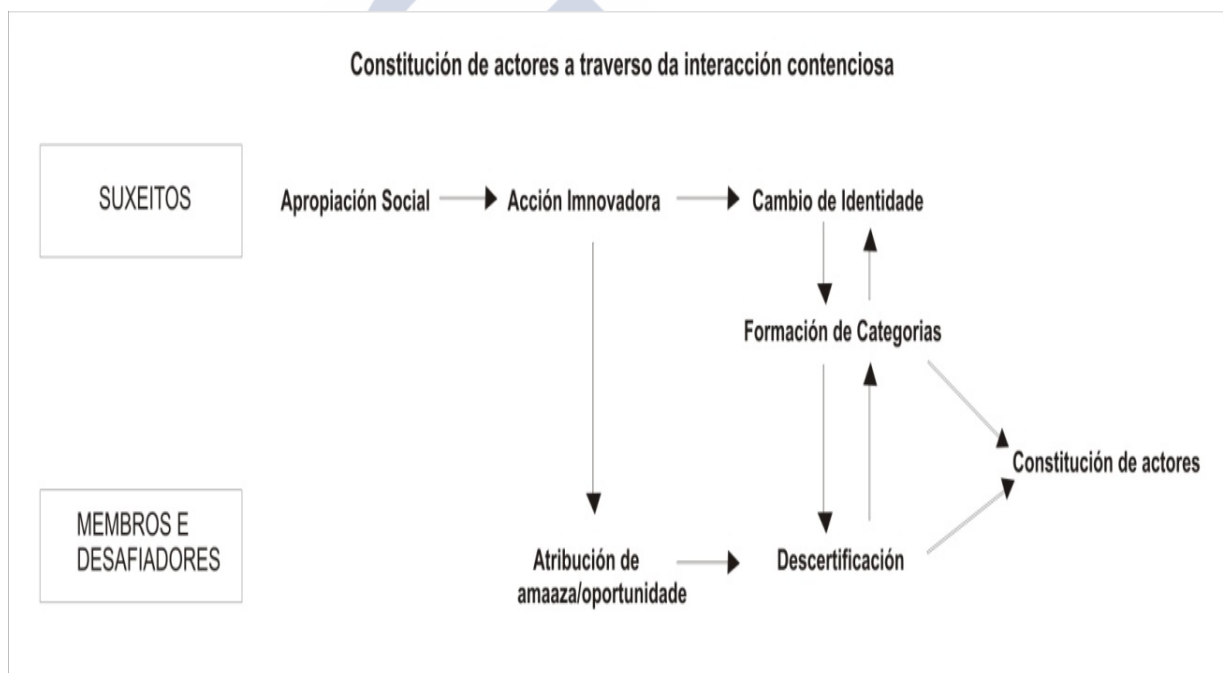
³⁰ Idem OÑATE, Pablo (2013); p 47.

institucional e a non-institucional é un dos elementos principais na mobilización de recursos (Cohen e Arato, 1992; Jenkins, 1994).³¹ E viceversa os (novos) partidos que se senten parte do movemento e son recoñecidos como parte del por parte do mesmo, aínda sabendo dos seus roll's diferenciados e das reticencias de posibles instrumentalizacións se poidan dar:

*“Dicir que un partido político forma parte de un movemento social non significa que os ‘movimentos sociais’ sexan unha categoría máis ampla na que diversos tipos de organizacións (grupos de interese, grupos comunitarios, partidos políticos e semellantes) actúan de subtipos, senón que baixo certas condicións específicas algúns partidos políticos poden sentirse parte de un movemento e ser recoñecido como tales tanto por outros actores no seo do movemento como polo público en xeral”*³²

No caso da constitución de novos actores existe unha relación causal entre acción innovadora e certificación/descertificación (McAdam, Tarrow, Tilly, 2005)

Acción que imos ter en conta a hora de abordar os novos marcos interpretativos, tendo en conta a crise sistémica que obriga a construír alternativas sobre novos paradigmas.

A todos estes cambios paradigmáticos hai que engadir o esgotamento dun modelo político, en España e en Galicia, que diseña unha nova estrutura política (a partir da irrupción de novos interfaces que definen unha estrutura nova da dimensión do discurso da esquerda.

Pero, sen dubida, o piar máis laborioso e interesante que se formula neste estudo, é o das **estruturas de mobilización**.

³¹ Idem RIVERA, José Manuel (1995); p 279.

³² Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); pp 49-50.

Os movementos sociais xorden como resposta a oportunidades para a acción colectiva que o medio ofrece, pero o seu medio vese desenvolvido polas súas propias accións.

Seguindo a teoría da mobilización de recursos (John McCarthy & Mayer N. Zald 1973-1977) parten de que aínda que os movementos non callan nunha estrutura formal extraen a súa forza como motor de cambio social.

Tal como indica Della Porta e Diani:

*“O acrónimo SMO (do inglés ‘social movement organization’ ou ‘organización de movementos sociais’) se ten convertido nun dos máis populares na análise dos movementos sociais [...] os seus primeiros defensores definiron a organización dos movementos sociais como unha ‘organización complexa ou formal que identifica as súas metas coas preferencias de un movemento social ou un contramovemento e intenta alcanzalas’”.*³³

Non obstante, unha segunda corrente (Charles Tilly 1978) comparte o rexeitamento entre movementos sociais e organizacións formais da teoría de mobilización de recursos pero afonda no papel da contorna –veciñanza, traballo, comunidade relixiosa...– á hora de facilitar e estruturar a acción colectiva. Esta visión que se ten visto reforzada por estudos sobre o papel das institucións como igrexa ou escola no movemento pro-dereitos civís de Aldon Morris (1981,1984) e Doug McAdam (1982) ou de Sara Evans (1980) sobre grupos amistosos informais para o auxe do feminismo ou da Nova esquerda Americana, vainos servir para abordar mellor a realidade das redes en Galicia onde o informal e o formal conviven.

Como apunta Della Porta e Diani:

*“As organizacións dos movementos sociais teñen sido descritos con frecuencia como pouco estruturadas, descentralizadas e propensas a involucrarse en confrontacións políticas ou prácticas contraculturais. Con todo, a investigación ten mostrado como en realidade coexisten moitos modelos organizativos dentro dun mesmo movemento social”*³⁴

En todo caso, á hora de facer unha radiografía detallada sobre o Movemento Social Galego partiremos das 519 organizacións sociais que aparecen durante a década 2002-2012 nas diversas alianzas e redes transversais como base, pero fundamentalmente analizaremos as 96 que participan nas Redes e Alianzas en máis dunha ocasión entendendo que son estas últimas as que configuran a organización dos movementos sociais (SMO) galegos deixando de lado aqueles colectivos que aparecen de forma esporádica ou puntual ou se constitúen como colectivos de oportunidade.

Análise que faremos seguindo os seguintes criterios:

---

³³ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 186.

³⁴ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 209.

- a) Participación en Redes e Cooperación
- b) Temporalidade, Espacialidade e Masa Crítica
- c) Parámetros da Evolución Organizacional: Infraestrutura e Paradigmas
- d) Cualificación e variedade das estruturas de mobilización: Tipoloxías e Temáticas.

a) Participación en Redes e Cooperación

A participación en redes, ademais de ser clave para definir os MSO, son centrais á hora de ter clara a súa dinámica. Necesitamos ter unha idea clara da participación en Redes de cada organización de forma que poidamos saber as interseccións que houbo entre 2002, cando se pon en marcha *Nunca Máis* e 2012, ano no que se poñen en marcha de xeito moi efémero as dúas últimas redes (ESG e ASG).

“Luther Gerlach sinalou que os movementos sociais son fenómenos: 1) segmentados, con numerosos e diferentes grupos ou células en continuo auxe e caída; 2) policéfalos, con moitos líderes, cada un dirixindo un grupo limitado de seguidores; e 3) reticular, con vínculos diferentes entre células autónomas que forman unha rede de contornos lábiles.”³⁵

Patróns de relacións inter-organizativas entre organizacións de movementos sociais		
	Cooperación	Ausencia de cooperación
Cooperación por bases sociais similares	Cooperación competitiva	Faccionalismo
Ausencia de competición	Cooperación Non-Competitiva	Neutralidade

Ademais destes fenómenos sinalados por Gerlach (1971), no caso de Galicia estamos a falar dun alto grao de fragmentación minifundista ata situacións ‘patolóxicas’, polo cal a dinámica Cooperación versus Competencia, seguindo o esquema achegado por Della Porta e Diani³⁶ é necesario analizar as interseccións que se producen nas redes ao longo do período

³⁵ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 204.

³⁶ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 205.

2002-2012.

Nas alianzas e redes transversais, a súa vez, existen alianzas conxunturais ou federacións estables de carácter corporativo que lle dan unha maior dimensión ás redes e que tamén son obxecto de estudo.

b) Temporalidade, Espacialidade e Masa Crítica

Os aspectos de temporalidade, espacialidade e estruturas vannos servir como indicativo da capacidade de influencia social e incidencia política. É importante diferenciar as organizacións con actividade máis aló dun determinado conflito e os colectivos de ‘oportunidade’ creados *ad hoc* en función dunha situación determinada ou dun acontecemento concreto.

A prolongación da súa actividade sería indicativo da fortaleza ou debilidade do colectivo e a súa posta en marcha: antigüidade máis aló da Transición política, na propia Transición (década 70/80) ou na época da globalización (década dos 90/primeira década século XXI) danos información sobre si se trata de colectivos que evolucionaron ao longo do tempo, tradicionais ou novos movementos sociais, ou, pola contra, si se trata de colectivos nados á calor do movemento altermundista.

A espacialidade, isto é, se estamos diante de colectivos de ámbito estatal, autonómico ou local, ou pola contra si se trata de movementos sociais transnacionais (TSMO); identificar se estamos diante dunha organización de movementos sociais moi vertebrado sobre o substrato local ou nacional, ou pola contra se son modelos de delegacións exportadas, vinculadas a proxectos pensados intelectualmente noutras partes.

Os datos que ofrecen as propias organizacións e colectivos son deficientes ou son ‘retocados’ nas memorias diante das administracións polo que se fai moi difícil saber o número de asociados ou beneficiarios. Non obstante, coa información dispoñible é posible construír segmentos que permitan indicarnos si se trata de colectivos: de entorno (menos de 50 persoas asociadas e influencia local); de influencia (de entre 50 e 350 persoas asociadas e unha influencia social rexional importante); e de incidencia (con máis de 350 asociados e unha dimensión rexional ou estatal ou global que lles permite exercer incidencia sobre actores políticos e administracións).

c) Parámetros da Evolución Organizacional: Infraestrutura e Paradigmas

Os cambios, presenzas e ausencias nas redes tamén temos que ligalo con posibles evolucións organizacionais.

“A ‘lei de ferro da oligarquía’ de Michels, segundo a cal un partido político para sobrevivir como organización, presta maior atención a adaptación ao entorno que aos seus obxectivos orixinais do cambio social, demostrouse igualmente válida para os

movimentos sociais”³⁷

Comprobaremos se esta afirmación de Della Porta e Diani se confirma nos movementos sociais galegos.

Particularmente vai ser moi útil o esquema de Blumer (1951), que diferenciou catro etapas no ciclo de vida típico de un movemento social, para seguir a evolución do movemento.

*“A primeira o ‘fermento social’, caracterízase por unha axitación desorganizada e desenfocada durante a cal prestase unha maior atención á propaganda dos axitadores. Nunha segunda fase, de ‘excitación popular’, defínense de xeito máis claro as causas subxacentes do descontento e os obxectivos da acción. Na terceira, de ‘formalización’, alcanzase unha participación disciplinada e a coordinación de estratexias para o logro das metas do movemento mediante a creación dunha organización formal. Por último na fase de ‘institucionalización’, o movemento convertese en parte orgánica da sociedade e cristaliza nunha estrutura profesionalizada.”*³⁸

Segundo a tipoloxía dos obxectivos perseguidos polos MSO e o seu repertorio de acción, co paso do tempo pasaran por tres cambios: oligarquización, transformación de obxectivos e cambios para manter o sistema organizativo (sempre conservadorismo para achegarse ao modelo dominante) que os levan a parecerse máis a un proxecto de representación política, a unha organización de apoio ou servizos ou a un grupo de autoaxuda (corporativo) segundo os estudos de Zald e Ash (1966). Pola contra, os procesos de radicalización irán na liña de intentar darlle novo vigor.³⁹

- Infraestrutura de Mobilidade dos MSOs

Atendendo ao criterio de Hans Peter Kriesi⁴⁰ existen catro tipos de organizacións: Movementos Sociais Organizados (MSO), organizacións de apoio, asociacións de movementos, e partidos e grupos de interese.

Os MSO diferéncianse do resto por: 1) a mobilización encamiñada a acción colectiva e 2) procurara un obxectivo político (do ben común ou impedir un mal común).

As organizacións de apoio ofrecen servizos.

As asociación de movemento (por exemplo os sindicatos) son de axuda mutua ou para defender os intereses corporativos dos seus membros ou do seu sector, estrato ou clase.

Os partidos e grupos de interese defenden os intereses dun colectivo pero non requiren da

---

³⁷ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 197.

³⁸ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 197.

³⁹ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); Gráfico 7.2. Páxina 227.

⁴⁰ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); Capítulo 7.

participación directa dos seus membros (profesionalización e elites aínda que recorren pasivamente as súas bases). Gráfico tipoloxías (Kriesi⁴¹)

- Paradigmas NMSs

Atendendo aos factores internos Kriesi especifica no NMSs (Novos Movementos Sociais) tres tipos (paradigmas):

- i. Instrumentais.** Obtención de bens colectivos específicos ou evitar males. Ecoloxista, pacifista e solidario. Estes son máis inclusivos socialmente.
- ii. Subculturais.** (Re)producción de identidades colectivas. Gay ou parte do movemento feminista. Á diferenza dos anteriores estes son máis pechados pero sobreviven mellor ás épocas de crise.
- iii. Contraculturais.** Identidade colectiva pero construída como rexeitamento do existente –antisistemicos–. Colectivos autónomos urbanos. Parte do movemento feminista tamén. (Un exemplo, en Galicia, serían os centros sociais independentistas).

Moi a ter en conta sería a súa orientación política que afecta a súa evolución organizativa. Obxectivo condicionado polo ciclo de mobilización. Así o movemento pacifista e solidario

⁴¹ Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999);. Gráfico 7.1. Páxina 223.

tería mais dificultades de estabilizar a súa base de recursos que o ecoloxista.

d) Cualificación e variedade das estruturas de mobilización

Os Movementos Sociais Organizados (MSO) son piares básicos das estrutura de mobilización dun movemento social pero non son as únicas.

Papel das familias e redes de amizades. Estas redes teñen sido claves á hora de explicar o recrutamento realizado polos movementos (Snow, Zurcher e Eklund-Olson, 1980), así como no xurdimento e formación dos grupos de carácter local (McCarthy e Wolfson 1988). Aínda que rara vez se teñen intentado illar perfiles estándares dos movementos tomando como base estes trazos estruturais variables da estrutura social.

- Tipoloxías de organizacións

Partiremos do esquema de dimensión das estruturas de mobilización dos movementos de Gamson⁴² (1990) sobre a dimensión das estruturas de mobilización dos movementos.

Aínda que debemos ter en conta que a división de movementos/non movementos resulta artificial e só nos pode servir a efectos de xerarquización. A división entre as estruturas formais e informais vainos ser moi útil para saber da fortaleza do movemento e da súa dependencia de intereses partidarios, económicos ou relixiosos.

Esta diferenza tipolóxica sería a que Della Porta e Diani definen como profesionais ou participativas, sendo estas últimas organizacións masivas de protesta ou organizacións de base (Della Porta e Diani 2011).

Teríamos pois Organización Formal/Profesional e Organización Informal/Participativas (de Protesta ou de Base).

i. Formal/Profesional caracterizaríanse pola gran cantidade de recursos, unha base social ligada á causa e unha maior capacidade para tomar decisións rápidas. Segundo McCarthy y Zald [1987]:

caracterízanse por 1) un liderado a tempo completo cunha gran cantidade de recursos creados á marxe do grupo de agraviados que o movemento di representar; 2) unha base de afiliación moi pequena ou inexistente, ou unha afiliación de papel (cuxa pertenza implica pouco máis que deixar un nome para ser utilizado nas listas de membros); 3) intentos de atribuírse a imaxe de ‘falar en nome dos membros’; e 4) intentos de influír na elaboración de políticas dirixidas a eses mesmos membros.⁴³

Entre estas cabe destacar aquelas que teñen medrado en paralelo á globalización, as

---

⁴² Idem McADAM, Dough; McCARTHY, John D.; ZALD, Mayer N. (eds.) (1999); Cadro 6.1; p 211.

⁴³ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 191.

coñecidas como *Organizacións Transnacionais dos Movementos Sociais (TSMO*, siglas en inglés de ‘transnational social movement organizations’).

ii. Informal/Participativas. Neste caso habería que diferenciar as **Organizacións Masivas de Protesta** con certos graos de formalización na súa estrutura centrada no activismo, e **Organizacións de Base** con niveis case inexistentes de estrutura formal cunha participación incentivada por aspectos ideolóxicos ou de solidariedade entre os seus membros.

- Área Temática e/ou ideolóxica

Á hora de contemplar as temáticas seguimos o estudo realizado por Della Porta sobre o Foro Social de Florencia (Della Porta 2010), adaptándoo coas peculiaridades do movemento social galego.

Estas temática e subtemáticas serían:

Dereitos Cívís e Nova Cidadanía (DC/NC):

Dereitos Cívís (DC)

Novísimos Movementos Sociais (NMS)

Cooperación Internacional (CI):

Solidariedade (SOL)

Neo-Internacionalismo (NI)

Minorías e Interculturalidade (IC)

Medio Ambiente (MA):

Ecoloxismo-Ambientalismo (ECO)

Plataformas Defensa da Terra (DT)

Comunidades Montes (CM)

Liberación Animal-Naturalistas (LAN)

Consumo Responsable (CR)

Dereitos Sociais (DS)

Veciñal (AAVV)

Comunidade Escolar (ANPA)

Cultural (CUL):

Asociacións Culturais (AC)

Asociacións de Memoria Histórica (MH)

Defensa patrimonial e Antropolóxica (ANT)

Gabinetes de Estudo - Think Tank (TT)

Normalización Lingüística (LING)

Mocidade (MOC)

Deportivos (DPT)

Mulleres e Feminismo (FEM)

Dereitos Sexuais (LGTBI)

Pacifismo e Non Violencia (PAZ)

Laboral (LAB):

Asociación de Empresarios (AE)

Asociación de Traballadores (AT)

Asociación de Labregos (AL)

Colexios e Asociación Profesionais (CP)

Ideolóxicas (IDE):

Libertaria (IDE-AL)

Independentista (IDE-GZ)

Esquerda (IDE-ESQ)

Teoloxía da Liberación (IDE-TL)

Organización Partidarias (PT)

0.3. FORMULAR AS HIPÓTESES DESDE A DINÁMICA DA CONTENDA POLÍTICA

Á hora de formular as hipóteses desta tese imos partir do estudo dos mecanismos e de coma eles inciden nos procesos e no episodio a abordar. Coma os defensores da dinámica da contenda política, imos conectar causalmente mecanismos-procesos-episodio.

Combinando mecanismos causais, procesos causais e episodios contenciosos sen partir, tal como o fan McAcam, Tarrow e Tilly, de modelos xerais (racionalistas) con categorías enteiras de contenda senón de *“mecanismos causais de menor escala que reaparecen en combinacións distintas con diferentes consecuencias globais en diversos escenarios*

históricos”⁴⁴

- a) Mecanismos como clase delimitada de acontecementos que alteran relacións.
- b) Procesos como secuencias regulares de tales mecanismos.
- c) Episodios como correntes continuadas de contenda.

a) Mecanismos

Pártese da definición de Robert Merton (1968) sobre mecanismos sociais como “procesos sociais que teñen consecuencias sinaladas para partes sinaladas da estrutura social” nunha interpretación dinámica distinguindo tres grandes trazos na contenda política (ambientais, cognitivos e relacionais) que se interrelacionan e condicionan:

- i. **mecanismos ambientais** son influencias externamente xeradas sobre as condicións que afecta á vida social (por exemplo aumento ou diminución de recursos que afecta a capacidade das persoas para incorporarse a contenda) (McCarthy e Zald, 1987);
- ii. **mecanismos cognitivos** operan mediante a alteración da percepción individual e colectiva;
- iii. **mecanismos relacionais** alteran as conexións entre persoas grupos e redes interpersoais. Concepto de corretaxe como vinculación de dous ou máis enclaves antes desconectados mediante unha unidade que media a relación entre estes.

Cada mecanismo implica as mesmas conexións causa-efecto inmediatas en calquera lugar e tempo no que conorra. Pero as traxectorias e os resultados dos episodios na súa totalidade son diferentes porque as condicións iniciais, as secuencias e as combinacións de mecanismos forman un composto que produce efectos globais variables. [...] os analistas da contenda política terán que chegar a dominar a complexidade das condicións iniciais, as secuencias e as combinacións.⁴⁵

Non en todos os procesos aparecen mecanismos de ‘corretaxe/mediación’ pero neste caso si que existen conectores transversais que van facilitar a conexión nacionalista/estatalista por unha banda e tamén os que van facilitar a conexión comunista/libertaria.

b) Procesos

Pero “os mecanismos raras veces operan so. Habitualmente se concatenan con outros mecanismos en procesos mais amplos” (Gambetta 1998). “Os procesos son cadeas causais,

---

⁴⁴ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); pp 25-26.

⁴⁵ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 140.

secuencias e combinacións de mecanismos frecuentemente recorrentes.”⁴⁶ Dous fundamentais que van a estar presentes nesta tese:

- i. **Procesos de Mobilización** concatenan certo numero de mecanismos interactuantes empezando polos ambientais.
- ii. **Procesos de formación de identidade política.** Concatenan mecanismos cognitivos e/ou relacionais.

Imos pois abordar a contenda política sendo conscientes que “*a contenda non empeza nin termina na mobilización e a desmobilización*” ocupándonos dos “*tres procesos claves que concorren de xeito aproximadamente igual en unha ampla variedade de episodios de contenda*”:

- *A constitución de novos actores políticos e de novas identidades nos episodios contenciosos.*
- *A polarización dos grupos políticos que interveñen en ditos episodios.*
- *O cambio de escala da contenda política*”⁴⁷

Procesos que tamén van estar presentes no episodio que imos a abordar na presente tese:

- A construción de novos actores políticos e novas identidades xurdidas a raíz da crise da esquerda galega. Construción de diferentes redes sociais, nacemento de novos partidos (Encontro Irmandiño [NPC-Anova] - Equo - Espazo Ecosocialista [NPC-CxG] que culmina na constitución de AGE).
- A polarización de grupos políticos que interveñen no proceso de reconstrución do espazo político da esquerda, tras a ruptura do BNG, ampliación do espazo político e social entre os reivindicadores presentes nun episodio contencioso, con unha gravitación cara aos extremos: saída cara á dereita de +G (reagrupamento con grupos locais de centro galeguista) e cara á esquerda de EI (reagrupamento con sectores arredistas esquerdistas).
- O cambio de escala da contenda política, observada na intensificación cuantitativa, numero e en nivel das accións contenciosas coordinadas que conduce a unha continxencia máis xeneralizada, e cualitativa, articulación de redes e alianzas con obxectivos políticos determinados. No caso que nos ocupa existe un incremento da intensidade mobilizadora dos movementos sociais que ten en Nunca Máis e en Non a Guerra dous momentos álxidos que, sen ningunha dubida, influíron na derrota

---

⁴⁶ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 29.

⁴⁷ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); pp 349-350.

electoral da dereita e o cambio político (2005) e que conseguiron agrupar arredor de GNSV un descontento das bases, sociolóxicas e electorais do PSdeG e BNG que tivo a súa importancia na derrota do bipartito de progreso e o regreso da dereita ao poder autonómico (2009).

c) Episodios

Dous ou mais procesos configuran un episodio e *“utilizamos os mecanismos e os procesos como soportes da nosa explicación, os episodios como soportes da nosa descrición”*⁴⁸, entendidos estes non coma entidades naturais senón como as lentes dos observadores, complexas, e onde de xeito variable e combinado mestúranse mecanismos e procesos.

Vai ser central a etiquetaxe en función das variables do proceso (folga, disturbio, cambio político, golpe de estado, revolución ...) xa que dunha etiquetaxe ou doutra se condicionarán as hipóteses e derivaranse conclusións máis ou menos acertadas.

Non son secuencias lineais senón *“lugares interactivos de interacción non que se solapan diferentes oleadas de mobilización e desmobilización, se forman e evolucionan identidades e se inventan, se afilian e se rexeitan novas formas de acción cando os actores interactúan entre si cos seus opoñentes e terceiras partes”*.⁴⁹

A. ESQUEMA: HIPOTHESES

Á hora de abordar o esquema central no que se vai estruturar a presente tese imos dar resposta a como, a partir da conxunción dunha serie de factores obxectivizables e de carácter máis subxectivo, combinados, vai dar como resultado un proceso a aparición dun movementismo plural de novo tipo (de inspiración altermundista) e unha concreción dun novo espazo político (sinalado nun primeiro momento polo xurdimento de AGE) que racha co esquema preestablecido e consolidado ao longo da Transición dunha esquerda en Galicia sustentaba en dúas forzas: unha de tradición estatal de carácter socialdemócrata e outra de tradición nacionalista de carácter populista.

Partimos de tres hipóteses previas:

- I. Evolución na articulación de movementos sociais en Galicia desde a existencia dunha estrutura moi feble e condicionada polo papel de subordinado á esquerda política, nos primeiros anos da Transición; ata unha construción en rede estable e autónoma, na

---

⁴⁸ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 32.

⁴⁹ Idem McADAM, Dough; TARROW, Sidney; TILLY, Charles (2005); p 32.

primeira década deste século, coincidindo coa crise da esquerda política e a propia madurez dos movementos sociais influenciados pola corrente altermundista global.

- II. Desenvolvemento, a partir do movemento Nunca Máis (acto fundacional do movementismo galego contemporáneo), dunha articulación estable de novos proxectos e múltiples redes, asentadas nun grupo reducido pero moi activo de organizacións sociais que foron desenvolvendo formulacións teóricas e prácticas alternativas e de mobilización influentes ata o punto de ser un factor de condicionamento da evolución política en Galicia na primeira década do século XXI.
- III. O movemento alterglobalizador como imaxinario necesario no tránsito de sectores das vellas elites do nacionalismo de esquerda cara a novas formulacións, que no encontro con líderes emerxentes dos movementos, e nun ambiente dunha crecente sensación de orfandade política dos activistas dos movementos sociais galegos, permitiron encontrar a forza necesaria para dar o salto da desafección á construción de novos actores políticos que converxeron na ‘formula AGE’.

B. ESQUEMA: CAUSAS E EFECTO

A partir desas tres hipóteses imos a abordar un **proceso de construción do movementismo e o altermundismo en Galicia e cambios na estrutura política de Galicia (AGE como primeira concreción)**, sustentado nun **proceso de mobilización ligado á articulación de redes**, por unha banda, e nun **proceso de formación de novas identidades**, por outra, a través dunha serie de mecanismos que imos explicitar.

Pero isto prodúcese a partir de catro factores (causas) necesarios:

- unhas **precondicións económicas e sociais**: nova estrutura de clases posfordista, crise sistémica, modernización da estruturas sociais (novas culturas urbanas emerxentes), etc., que xeran un potencial de mobilización que excede (en programa, en formatos organizativos e en repertorio de acción) ás esquerdas tradicionais galegas: PSdeG e BNG; precondicións que se activarán a partir de:
    - unha **Estrutura de Oportunidade Política** favorable: tanto no ámbito internacional (antiglobalización e altermundialismo); institucional, estatal (esgotamento modelo saído da Transición), ou galego (fin de ciclo co fin do ‘fraguismo’ e novo escenario galego de competición autonómica) e desafección cara aos actores políticos tradicionais agudizado pola crise do PSOE e do BNG;
    - un **acontecemento disruptivo** (evento, continxencia imprevista) coa crise do *Prestige* que agudiza as contradicións do modelo político e visibiliza os límites da esquerda tradicional para canalizar a capacidade de reacción do sector máis activo da sociedade;
- e que abre unha **fiestra de oportunidade** que precisan para trasladarse a acción de:

- **novas mobilizacións** axeitadas tanto na súa orientación política como a súa articulación en rede.

Causas que terán como culminación (efecto): novos formatos organizativos, novos repertorios de acción, novos liderados compartidos, que se estudan na tese e que reclaman, á súa vez, un novo discurso (**novo paradigma**) con novos temas e reclamos alleos ao discurso tradicional.

C. ESQUEMA: EPISODIO, PROCESOS E MECANISMOS

- *Episodio:* **De construción do movementismo e o altermundismo en Galicia e cambios na estrutura política de Galicia (AGE como primeira concreción)**

- *Procesos:*

I. Proceso de mobilización, ligado á articulación de redes, **con capacidade de incidencia política** que, ao longo da década, terá plasmación en movementos ligados a cambios políticos: **cambio de ciclo político 2004** (Prestige-Nunca Máis, guerra de Iraq-CGpP) **autonómicas 2005** (derrota do PP-Hai que botalos!) **autonómicas 2009** (caída do bipartito-GNSV) **municipais/xerais 2011** (crise de 'réxime'-movemento 15M) **autonómicas 2012** (cambio de estrutura de partidos-AGE).

i. Mecanismos ambientais:

- desastre medioambiental polo afundimento do *Prestige*, pésima xestión seguida de sensación de abandono institucional;
- perda de hexemonía social do PP trasladada electoralmente nas autonómicas do 2005 (precedido pola perda do goberno central por parte do PP)
- xurdimento da crise económica e social, acompañada por unha crise institucional salpicada de casos de corrupción e problemas estruturais sen resolver que se van agravando;
- desafección con respecto aos interfaces políticos existentes transformado en voto de castigo (voto branco e nulo, novas opcións sen posibilidade) durante as eleccións (municipais e xerais) do 2011.

i. Mecanismos cognitivos:

- ~~grande~~ diverxencia entre a poboación e os gobernantes, acompañado de sensación de engano, en acontecementos coma a guerra de Iraq ou o 11M;
- percepción de esgotamento e descomposición do fraguismo como modelo.

- frustración co bipartito: prácticas continuístas – Cidade da Cultura mausoleo, Reganosa, prácticas clientelares...–
- percepción de esgotamento do armazón político-institucional saído da Transición.

ii. Mecanismos relacionais:

- continuidade das mobilizacións impulsadas pola Plataforma Nunca Máis e a acción global contra a Guerra de Iraq (coa particularidade española pola participación na mesma e o acto terrorista do 11M);
- construción de redes e alianzas lideradas por novos colectivos independentes ou por organizacións que foron afianzando a súa independencia respecto aos partidos e/ou outras estruturas;
- desenvolvemento do movemento GNSV como conector do proceso de desenganche social con respecto ao goberno bipartito;
- catalización en AGE dun grande abano de campañas e alianzas e de múltiples recursos humanos de toda unha década.

II. Proceso de formación de novas identidades ligadas á construción de novos actores sociais e políticos: construción de diferentes redes (Nunca Máis, CGpP GNSV, ISAP, PGA, FSGal, RA, 15M, ESG, ASG) e nacemento de novos partidos (Encontro Irmandiño [NPC-Anova] - Espazo Ecosocialista [NPC-CxG] - AGE).

i. Mecanismos ambientais:

- crecente desafección partidaria dos movementos sociais;
- crise de confianza cara ao BNG e ao PSdeG dunha parte das súas bases sociolóxicas e electorais;
- proceso de recomposición dunha nova esquerda política sobre un formato transversal do nacional e da relación/participación social (NPC-AGE).

ii. Mecanismos cognitivos:

- influencia das ideas altermundistas globais;
- superación da dicotomía nacionalismo/estatalismo hexemónica ao longo de todo o período democrático;
- incorporación de ideais libertarios no ideolóxico (neocomunismo) e no metodolóxico (horizontalidade) como reacción á hexemonía comunista ortodoxa do binomio UPG/PCG;
- construcións de novas identidades cidadás a partir dun relato construído desde os

movimentos sociais xa asentados (setentaotistas) e de novísimos movementos sociais (DRY,15M, ...).

iii. Mecanismos relacionais:

- esgotamento dun formato de relación subordinada dos movementos sociais aos partidos e necesidade de novos instrumentos autónomos;
- construción de diversas iniciativas transversais que se van sucedendo cun núcleo articulador de movementos que se repiten;
- constitución dun espazo altermundista galego que se materializou no I FSGal e en sucesivas redes e encontros;
- irrupción do movemento 15M como expresión de desafección política dun sector, maioritariamente novo e urbano, da poboación;
- participación na construción de AGE de cadros dos movementos sociais galegos, en xeral, e altermundistas, en particular.

A análise da Tese seguirá o programa de investigación para a contenda política (McAdam, Tarrow, Tilly, 2005).

Un esquema que debe manter o seu dinamismo (propio das novas axendas dos movementos sociais) prestando especial atención:

- A mobilización (e desmobilización), aos actores (redes) e a traxectoria (política) esvaecendo a fronteira entre os tres pois nos tres aparecen mecanismo e procesos similares. Arbitrariedade nas distincións.
- No proceso o punto crítico, a acumulación que permite o salto cualitativo, o punto de non retorno.
- Nos movementos atendendo aos actores e a conversión cognitiva que dan lugar a novas interpretacións.
- Centrarnos nos procesos (neste caso os dous sinalalos) e mecanismos e non nos episodios.
- Especificación e integración de mecanismos cognitivos, relacionais e ambientais con especial atención ao que denominan “agravios impostos repentinamente” (no período que abordamos imos sinalar uns cuantos).
- Relación entre a continxencia que opera a través da intersección de mecanismos impredecibles.

Modelo que vai servir para:

- Identificar marcadores operacionais para mecanismos particulares. Poderes (proxies), desercións nas elites.
- Identificar, estudar e comparar os procesos compartidos por diferentes episodios.
- Como funcionan os mecanismos mediante probas en múltiples episodios.
- Que ten de distintivo cada episodio.
- Desbotar o carácter *sui generis* de algúns episodios.

0.4. FONDOS BIBLIOGRÁFICOS, DOCUMENTAIS E INTERPRETATIVOS

O traballo parte dunha bibliografía ampla sobre movementos sociais e altermundismo a nivel global e da escasa literatura que sobre o asunto existe no noso país.

Esta carencia bibliográfica vai ser complementada pola propia experiencia do auto que, desde as súas responsabilidades en diferentes organizacións sociais e partidarias, foi participe da construción do movemento altermundista en Galicia, sendo membro do Consello Político do FSGal e do Consello de Redacción de *Altermundo*, e fóra no traballo con movementos sociais e organizacións de Latinoamérica e África, sendo un dos poucos participantes galegos no 1º Foro Social Europeo celebrado en Florencia.

Tamén cunha *serie* de entrevistas con diversos autores que poden botar luz sobre aspectos epistemolóxicos, ontolóxicos ou metodolóxicos xerais coma Boaventura De Sousa Santos (*arredor dos paradigmas*) ou Xosé Manuel Beiras Torrado (*arredor das epistemoloxías*); ou sobre aspectos dos movementos sociais e altermundismo en Galicia: Xosé Veiras García (*arredor do ecoloxismo*), María Xosé Agra Romero (*arredor do feminismo*), Xosé Artur Cuns Traba (*arredor do terceiro sector*), Lidia Senra Rodríguez (*arredor de Vía Campesiña*), Manuel Dios Diz (*arredor do movemento pacifista*), Xosé Manoel Santos Díaz (*arredor do altermundismo galego*), Lana Katia Rocha Ramos (*arredor do movemento 15M*) ou Santiago Alba Rico (*arredor das revoltas árabes*).

O desenvolvemento empírico do mesmo faise sobre unha análise de 560 organizacións⁵⁰, colectivos, institucións e mesmo empresas que aparecen ligadas a diferentes redes vertebradas desde 2002 a 2012.

Esas 560 organizacións e colectivos son ás que participaron en diferentes redes desde *Nunca Máis (NM)* constituída no 2002 ata a *Alianza Social Galega* (2012). Na plataforma

---

⁵⁰ En realidade tratase inicialmente de 561 pois ata a asemblea do 10 de maio de 2008 os Comités Abertos mantivéronse separados en dúas organizacións: Universidade (CAF-CAEF) e Ensino Medio (CAE)

Nunca Máis (NM) participaron 366 organizacións e ademais de ser a rede máis ampla e plural que existiu entre organizacións en Galicia poderíamos outorgarlle un papel ‘constituínte’ na construción da SMO galego na data do 1 de decembro de 2002 sacando á rúa a máis de 250.000 persoas.

Con posterioridade e previo ao I Foro Social Galego actúan dúas redes importantes, a *Coordinadora Galega polo Paz (CGpP)*, conformada por 30 organizacións e que tivo un papel central na mobilización contra a guerra de Iraq do 15 de febreiro de 2003, convertida na mobilización global coordinada máis importante da historia; e a rede *Galiza Non Se Vende (GNSV)*, conformada por 60 colectivos e sostida por organizacións pero tamén convertida nunha auténtica rede de redes de colectivos de afectados por diferentes actuacións ambientais do goberno da Xunta de Galicia, que á postre sería decisiva no fracaso electoral do goberno bipartito de progreso.

No *I Foro Social Galego (FSGal)* participaron 91 organizacións (delas 6 organizacións partidarias e 4 institucións), dándolle cabida no Consello do FSGal a líderes sociais que, a título persoal, xogaron un papel determinante nos desenvolvementos dos seus traballos.

Á calor do Foro Social Galego e preocupados pola crise alimentaria global, tanto no consumo coma na produción, xorde a *Iniciativa pola Soberanía Alimentar (ISAP)* conformada polas 10 organizacións máis activas no campo do Consumo Responsable e a *Plataforma Galega Antitransxénicos (PGA)* conformada por 55 colectivos. Froito dos debates, e con posterioridade ao evento, do FSGal xorde unha rede de carácter máis global e antisistémica, a *Rede Anticapitalista Galega (RA)*, que sumou a 29 organizacións cunha forte compoñente ideolóxica e que foi quen de incorporar por vez primeira a unha rede social colectivos de ideoloxía libertaria que estiveran ausentes das anteriores redes.

O epílogo deste período frutífero serán o *Encontro Social Galego (ESG)* que reuniu en 2011 a 28 colectivos tanto altermundista como dos ‘novísimos movementos sociais’ e a *Alianza Social Galega (ASG)* que, durante o 2012, agrupou a 61 colectivos diante da crise e do desmantelamento do estado social.

Obviamente deixaremos de lado ás 24 empresas e ás 11 institucións que participaron fundamentalmente na Plataforma Nunca Máis pero que non entrarían na categoría de organización ou colectivo social e, polo tanto, non se poden incluír dentro do concepto de movemento social. Tamén deixaremos fóra 6 colectivos dos que non existe ningún rastro e que fundamentalmente, e como algo extraordinario, aparecen en Nunca Máis; non así ás forzas partidarias que conviven co movemento e mesmo, tal como apuntan Della Porta e Diani, poden chegar a ser vistos polo movemento como parte do mesmo. Así pois, partiremos das 519 organizacións que se vinculan durante a década 2002-2012 ás diversas alianzas e redes transversais como base pero analizaremos en profundidade as 96 que participan nas Redes e Alianzas en máis dunha ocasión entendendo que son estas últimas as que conforman o que poderían ser os SMO (social movement organization) tal como son interpretados por McCarthy e Zald (1977).

Falamos de movementos amplos e plurais como indica Della Porta e Diani:

*“Asociar expresión como ‘movemento por unha xustiza global’, cunha imaxe de actores homoxéneos e unitarios pode resultar enganoso. As iniciativas contra a globalización neoliberal son, de feito, moi heteroxéneas e non sempre se expresan de xeito interconectado. Ocúpanse dunha ampla gama de cuestións: da explotación laboral infantil polas multinacionais á deforestación, dos dereitos humanos en países en vías de desenvolvemento ás intervencións militares das potencias occidentais. O fan ademais desde unha pluralidade de puntos de vista e nunha mirada de formas, desde condutas e expresións individuais de desacordo a masivos acontecementos colectivos.”*⁵¹

Mesmo tan amplos que chegan a incorporar partidos que se senten parte do movemento ou son recoñecidos como parte del por parte do mesmo, aínda sabendo dos seus roles diferenciados e das reticencias respecto das posibles instrumentalizacións que se puidesen dar.⁵²

Esas 519 organizacións conforman o Movemento Social Galego se atendemos ao concepto de movemento social amplamente asumido e sintetizado na definición de Mario Diani:

“Os movementos sociais son procesos sociais diferenciados consistentes en mecanismos a través dos cales actores comprometidos na acción colectiva:

- *se involucran en relacións conflitivas con opoñentes claramente identificados;*
- *se vinculan en densas redes informais; e*
- *comparte unha identidade diferenciada.”*⁵³

Por iso, terase en conta que moitas das organizacións e colectivos que participaron en *Nunca Máis* fixérono atendendo a unha situación de emerxencia social e emocional e que moitas delas non son ‘habituais’ na participación en Redes e algunhas outras foron creadas para a ocasión, como colectivos de ‘oportunidade’, polo que diferenciaremos de todas elas aos 51 colectivos que seguiron participando de redes e alianzas e que, xunto con outras, completan un total de 96 organizacións sociais que participaron en cando menos dúas das redes e alianzas articuladas durante a década 2002-2012.

En todo caso, o que diferencia aos movementos sociais doutras organizacións son a súa configuración en rede, o contrario á organización, e os participantes, o contrario de membros, coma ben sinalan Della Porta e Diani:

“O que diferencia aos movementos sociais de esta e outras organizacións non son

---

⁵¹ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 22.

⁵² Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p p 49-50.

⁵³ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p 43.

determinadas características organizativas ou patróns de comportamento senón o feito de que os movementos sociais non son organizacións, de ningún tipo (Tilly 1988, Oliver 1989). Son redes que poden incluír organizacións formais ou non, dependendo das circunstancias. Do que se desprende que unha organización individual, sexa cal sexa o seu risco dominante, non é un movemento social[...]

A participación individual é esencial para os movementos, sendo unha das súas características o feito de poder involucrarse nun esforzo colectivo sen ter que pertencer automaticamente a unha organización específica. En rigor, os movementos non teñen membros senón participantes.”⁵⁴

Combínanse datos cuantitativos obtidos directamente (solicitud a organizacións e enquisas personalizadas) ou indirectamente (datos oficiais publicados), complementados con datos cualitativos recollidos en xuntanzas de grupos de enfoque.

O traballo analiza os datos de **210 persoas participantes** sobre as que se compila información e dunha **enquisa personalizada a 108 persoas** coas que se conta información de ter participado no I FSGal e que representarían un universo do 35% das persoas participantes nos seminarios e debates e practicamente o total do núcleo central (ver ficha técnica nos anexos)⁵⁵. Trátase daquelas persoas que ben a título persoal ou representando a colectivos, ben como relatoras ou como adheridos ao manifesto, dinamizaron o proceso do Foro Social Galego, formando parte do seu Consello ou tiveron unha participación moi activa.

Por último, trabállase coa técnica de **‘focus group’** (grupos de enfoque ou discusión)⁵⁶ para complementar as entrevistas e as enquisas individuais e ter unha percepción cualitativa sobre algunhas cuestións como a do propio desenvolvemento do movemento e pola ‘crise’ do Foro Social Galego;

“Os grupos de discusión constitúen unha técnica de recollida de datos de natureza cualitativa que foi amplamente utilizada en diferentes campos da investigación sociolóxica (...) Concluimos afirmando a adecuación das discusións de grupo para a obtención de datos sobre as percepcións, opinións, actitudes, sentimentos ou condutas dos suxeitos en relación a un determinado tema ou realidade en estudo.”⁵⁷

seguindo as técnicas metodolóxicas apuntadas por Gil Flores:⁵⁸

---

⁵⁴ Idem DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (2011); p p 48-49.

⁵⁵ Se excluimos os actos lúdicos, aproximadamente pasaron polas diversas mesas redondas, conferencias e asembleas preto de 400 persoas.

⁵⁶ A técnica de focus group foi posta en marcha polos sociólogos Merton, Fiske e Kendal na década dos cincuenta do século XX en Norteamérica. Ver: MERTON, Robert K., FISKE, Marjorie & KENDALL, Patricia L. (1956); *The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures*, Glencoe, Ill.; 1956; The Free Press.

⁵⁷ GIL FLORES, Javier (1992-1993); *La Metodología de Investigación mediante Grupos de Discusión*; Enseñanza & Teaching -Revista Interuniversitaria de Didáctica-; Número 10-11; pp. 199.

⁵⁸ Idem GIL FLORES, Javier (1992-1993); pp. 200-201.

“entendemos por grupo de discusión como unha técnica non directiva que ten por finalidade a produción controlada dun discurso por parte dun grupo de suxeitos que son reunidos, durante un espazo de tempo limitado, a fin de debater sobre determinado tópico proposto polo investigador.”

Necesarias para aclarar entre os propios protagonistas o devenir do FSGal:

“Os grupos de discusión producen un tipo de datos que dificilmente poderían obterse por outros medios, xa que configuran situacións naturais nas que é posible a espontaneidade e nas que, grazas ao clima permisivo, saen á luz opinións, sentimentos, desexos persoais que en situacións experimentais rixidamente estruturadas non serían manifestados. (..) As opinións non se forman illadamente senón en interacción con outros suxeitos. En definitiva, a información acerca da valoración afectiva que fai o grupo do tópico investigado, as súas crenzas e expectativas, os seus plans, resistencias, temores conscientes e inconscientes que se proxectan sobre el, obtida nunha situación de interacción similar ás que se expoñen na vida real, constitúe un tipo de datos que outras técnicas de maior tradición como o cuestionario ou a entrevista non poderían achegarnos.”⁵⁹

Para iso apostamos por dous grupos representativos⁶⁰;

“un grupo representativo é outra versión do grupo de discusión. A vantaxe que presenta é que os seus membros foron especificamente seleccionados para representar as distintas perspectivas e os diferentes puntos de vista existentes na comunidade. No mellor dos casos, o grupo representativo é un grupo de discusión que reflicte as grandes divisións que hai dentro da comunidade e procura sentar ás diversas posturas ao redor da mesma mesa.”

No grupo, conformado por persoas implicadas no desenvolvemento do Foro Social Galego e que xogaron un papel representando a colectivos sectoriais de un espectro amplo: Charo R. Baamonde (Dinamizadora, MMM), Fernanda Couñago (Amarante, membro do Consello do FSGal), Manuel Díos (SGEP, membro do Consello do FSGal), Xan Duro (Verdegaia), Xoán Hermida (autor, membro do Consello do FSGal), Felipe Noya (MdM, membro do Consello do FSGal), Elías Torres (Altair), Xosé María Torres (CGONGDs, membro do Consello do FSGal).

Durante a sesión dinamizada pola traballadora social especialista en grupos de enfoque Charo R. Baamonde (ver ficha técnica e currículo nos anexos) combinouse unha parte de sesión de *brainstorming* cunha sesión de preguntas guiadas.

---

⁵⁹ GIL FLORES, Javier (1992-1993); *La Metodología de Investigación mediante Grupos de Discusión*; Enseñanza & Teaching -Revista Interuniversitaria de Didáctica-; Número 10-11; p 210.

⁶⁰ ZASTROW, Charles H. (2008); *Trabajo Social con Grupos*; Editorial Paraninfo; Madrid; p 7.

CAPITULO II: CONSTRUÍNDOL A ALTERGLOCALIZACIÓN

1. ANTECEDENTES DO MOVEMENTO ALTERMUNDISTA

Existe unha serie de antecedentes externos e internos sen os que non resulta explicable a existencia do movemento altermundista. Entre os primeiros sitúase o modelo económico-social e político construído desde a posguerra (anos 40) e entre os segundos a reacción que desde a sociedade civil se articulou arredor dos novos movementos sociais (anos 60).

Neste apartado abordaremos a incidencia de ambos os dous antecedentes no nacemento e posterior evolución do movemento altermundista.

1.1. MODELO DOMINANTE E GLOBALIZACIÓN NEOLIBERAL

O actual modelo de globalización ‘neoliberal’ asenta as súas bases nun modelo económico e social dominante construído polas grandes corporacións internacionais e as potencias do Norte tras a Segunda Guerra Mundial. Este modelo socialmente inxusto e devorador de recursos foi asentándose coa aceptación acrítica das cidadanías do Norte e mesmo cunha parte importante das organizacións sociais que asumiron un papel meramente regulador dos seus efectos negativos en lugar de poñelo en cuestión.

O paso á fase capitalista da globalización (anos 90) non fixo máis que exacerbar as desigualdades humanas e desequilibrios territoriais do propio modelo ata o punto de poñer en perigo a propia continuidade do planeta, amosándose nese sentido nun “modelo non só homicida senón tamén suicida”.⁶¹

Imos, de seguido, analizar as características, evolución e consecuencias deste modelo de ‘desenvolvemento’.

1.1.1. DA BIPOLARIZACIÓN ESTE-OESTE Á FENDA NORTE-SUR

1.1.1.1. Os acordos de Bretton Woods e a guerra fría

Aínda sen ter rematada a Segunda Guerra Mundial, entre o 1 e o 22 de xullo de 1944,

---

⁶¹ Expresión utilizada polo bispo brasileiro, de orixe catalá, Pere Casaldaliga, encadrado na Teoloxía da Liberación e un dos impulsores da Pastoral da Terra e do Movemento dos Sem Terra do Brasil.

reuníase no complexo hoteleiro de *Bretton Woods* (Nova Hampshire) a *United Nations Monetary and Financial Conference* que reuniu a representantes de 44 países aliados e que ía a asentar os piares do Modelo Económico da Nova Orde Internacional que rexe a economía, a política e as nosas vidas ata hoxe.

Máis aló das diferenzas entre EE.UU. e Gran Bretaña, representados polos economistas Harry Dexter White e John Maynard Keynes, respectivamente, os acordos de Bretton Woods viñan consagrar o dominio político e económico norteamericano (remudando o vello patrón ouro, con residencia en Europa, polo patrón dólar, con residencia en Estados Unidos) e a aposta polo liberalismo comercial, poñendo fin ao proteccionismo seguido desde o inicio da Primeira Guerra Mundial.

Estes acordos van encontrarse con dous problemas á hora de converterse en modelo global. O primeiro é o xurdimento dun bloque de economía de orientación socialista estatalizada que se vai estender ao Leste de Europa baixo influencia da Unión Soviética. Esta influencia ademais vai estar presente nalgúns procesos de descolonización posterior que se van concretar na década dos cincuenta e sesenta. Todo o bloque soviético non asinou os acordos de *Bretton Woods*, China desmarcaríase en 1949 e os países do Sur, na maioría dos casos aínda eran colonias desposuídas de soberanía política nin xurídica.

O segundo problema con que se encontra estes acordos para universalizarse como modelo son os intereses norteamericanos no tocante ás políticas comerciais que farán fracasar a constitución da Organización Internacional do Comercio que estaba prevista nos borradores dos traballos, polo que a estrutura quedou constituída exclusivamente polo Banco Mundial e o Fondo Monetario Internacional, tendo que agardar ata 1995 para que se constituía a Organización Mundial do Comercio, que vira substituír ao, sempre limitado e cuestionado, Acordo Xeral de Aranceis e Comercio (en siglas GATT) posto en marcha en 1948 na Habana.

Pero ademais, os acordos de Bretton Woods santifican un modelo de desenvolvemento co PIB como principal, cando non único, indicador, onde os parámetros de desenvolvemento humano ou medioambiental desaparecen e se fortalece unha lóxica, simplista, dunha necesaria industrialización que conduza a unha modernización e, en última instancia, ao desenvolvemento.

Este enfoque supón á radicalización do esquema industrialista xurdido no desenvolvementismo da revolución industrial. Modelo que terá unha expresión mimética nos países da órbita soviética⁶² e que se exportará aos novos países tras os procesos de descolonización e que terá consecuencias desastrosas para as súas economías e as súas xentes, tendo graves efectos sobre os ecosistemas.

Esta lóxica determinista, que ten substituído a deus pola ciencia cunha base positivista

---

⁶² Cabe recordar neste punto a consigna de Lenin de que o socialismo era igual a soviets máis electrificación.

racionalista pero irracional, se ten consolidado grazas á forza militar, á colonización e neocolonización económica e cultural do Sur, á violencia contra as mulleres e á destrución dos ecosistemas, sendo avalada por institucións como o FMI, o BM ou a OMC, co referendo dos estados en beneficio dos grandes oligopolios, pero tamén co papel acrítico dunha boa parte de organizacións da sociedade civil como as ONGs que apostaron por transferir capitais e tecnoloxía en lugar de reformular alternativas a este modelo e cuestionar as súas estruturas dominantes.

Ninguén dubida de certos logros macroeconómicos obtidos en nome deste modelo de desenvolvemento, nomeadamente nos coñecidos como Tigres do Pacífico (Corea do Sur, Tailandia, Myanmar, Singapur), pero isto non significa que a dirección seguida sexa a máis correcta, a mellor, nin tan sequera a única posible, producindo paralelamente, mesmo nesas rexións exitosas en crecemento económico, represión política e sindical, escravitude laboral e sexual de mulleres e nenos, falla de servizos sociais públicos como a sanidade ou o ensino ou degradación medioambiental a grande escala.

Este modelo sustentase sobre a gran falacia do liberalismo económico, tal como se puido comprobar na recente crise onde gobernos de todo o mundo inxectaban cantidades inxentes de fluxo monetario para salvar da quebra a bancos e grandes corporacións.

Non existiu liberalismo económico porque se ben os acordos de Bretton Woods perseguían rematar cun exceso de proteccionismo do período de entreguerras, en realidade substituíu un proteccionismo simétrico por un proteccionismo asimétrico. Algunhas economías, as máis poderosas, impuñan liberdade de circulación de capitais cara fóra namentres construían auténticas fortalezas arancelarias cara dentro.

Por outra banda, complementariamente, desenvolvían unha política de subvencións para as grandes corporacións de distribución creando dumping cara ás economías máis débiles, con dificultades na transformación dos seus produtos e dependentes da exportación de materias primas. Tampouco ten existido unha libre circulación de persoas, primeiro pola división bipolar Leste-Oeste, e posteriormente pola intensificación das migracións provocada polo agrandamento da brecha centro-periferia.

Paradoxalmente cando parecía que o modelo de Bretton Woods entraba en crise⁶³ o colapso do bloque soviético abriu inesperadamente unha nova situación.

---

⁶³ A guerra do Vietnam xerou débeda comercial por primeira vez en EE.UU., obrigando en 1971 a unha deflación do dólar, sendo un dos motivos dos acordos que puxeron fin ao enfrontamento militar.

1.1.1.2. A RCT, a caída do muro do Berlín e o 'fin da historia'

Na década dos anos setenta xermola un proceso de aceleración das forzas produtivas ligado ao que se deu en chamar Revolución Científico-Técnica, que non era máis que a incorporación dos compoñentes técnico-científicos á economía, nun proceso de expansión económica sen precedentes desde a anterior incorporación dos elementos mecánico-técnicos durante a revolución industrial.

A carreira espacial, primeiro, e a crise do petróleo, a continuación, fixo ás economías mundiais moi dependentes da tecnoloxía e das fontes de enerxía fósiles e obrigounas a acelerar o crecemento produtivo e é aquí onde o modelo excesivamente centralizado e burocrático soviético se colapsou.

A incapacidade para incorporar a ciencia e a técnica á economía provocou o colapso do modelo soviético pero van ser os conflitos nacionais os que provoquen o seu desmembramento. Son estes conflitos os que debilitaron o aparato de poder e o fixeron saltar polos aires. Resulta curioso pensar que o modelo soviético empezou a quebrar non pola falta de liberdades senón polas contradicións dunha economía excesivamente rixida; ao que hai que sumar outro factor de primeira orde no proceso de descomposición do bloque soviético: os conflitos intranacionais.

A década dos oitenta son anos de agonía do modelo soviético e de perda de forza das dinámicas iniciadas no Terceiro Mundo polos movementos de liberación nacional. Este cambio de correlación de forzas permitiu un aumento do endebedamento do Sur -asesorados polo BM e o FMI- que orixinou a quebra económica e social dos países do Sur, así como unha progresiva globalización económica que leva a orientar as estruturas produtivas deses países cara á exportación, desatendendo –como se comprobará posteriormente– as necesidades básicas dos seus habitantes.

Tras a caída do muro de Berlín, o mundo bipolar Leste/Oeste deu paso a un novo mundo bipolar Norte/Sur. As contradicións ideolóxicas foron substituíndose por novas formas de desequilibrios económicos, sociais, culturais e ambientais xa existentes pero que se expresaban nun segundo plano durante as décadas anteriores:

- No plano económico asistimos a extensión dun modelo desenvolvementista a todo o planeta nun proceso de recolonización económica das rexións periféricas que pivota no control de mercados, orientándose desde o Norte as producións baseadas en monocultivos para a exportación, desatendendo as necesidades alimentarias da poboación, impondo os prezos e poñendo trabas para un desenvolvemento económico e social democraticamente decidido.

- No plano comercial, a substitución do GATT pola OMC, tras o fracaso da Ronda de Uruguai (1986-1993), veu completar a supraestrutura iniciada coa creación do FMI e o Banco

Mundial. Ás directrices esixidas polo FMI aos países pobres veuse sumar un modelo comercial internacional con grandes restricións ás materias primas dos países do Sur por medio de fortes aranceis, namentres os produtos elaborados polas grandes transnacionais do Norte tiñan todo tipo de facilidades comerciais derivadas dun verdadeiro “liberalismo” que se lles negaba aos países do Sur.

- No plano social agrandouse a fenda Norte-Sur e empeoraron as condicións de vida das persoas, impondo un desequilibrio humano sen precedentes; tres cuartas partes da Humanidade teñen como único obxectivo a supervivencia, namentres o cuarto restante vive en condicións de benestar e opulencia nunca coñecidos.⁶⁴

- No plano cultural asistimos a un choque civilizatorio.⁶⁵ Os países do Norte na súa imperiosa necesidade de implantar un novo neocolonialismo cultural teñen abusado de ideas etnocentristas nas súas diversas variantes, intoxicando ás opinións públicas e utilizando certas manifestacións relixiosas ou filosóficas para situar o debate na necesidade dunha salvación da ‘civilización’, da democracia ou da cultura por suposto entendida esta desde a nosa escala de valores.

- No plano medioambiental afóntase unha degradación do hábitat a escala mundial, sen precedentes. Estamos diante do que algúns científicos chaman a “sexta extinción”, coa diferenza de que non está promovida por un factor externo, coma as anteriores, senón pola actuación dunha das especies, neste caso o ser humano. Diante desta situación de ‘infarto ecolóxico’ os gobernos son lentos nas súas decisións, cando non abertamente contrarios a novas políticas ambientais de calado.⁶⁶

A caída do bloque soviético e os avances tecnolóxicos puxeron as condicións para o inicio dunha globalización baseada na construción dun mercado interdependente e dunha homologación social, sustentada nun marco político e xurídico ‘único’ que algúns quixeron

---

⁶⁴ Somente 1.000 millóns de habitantes viven aceptablemente entrementes que outros 5.000 millóns – fundamentalmente no Sur– sobreviven, ao tempo que se esta creando un Cuarto Mundo –excluído– no Norte (na Unión Europea 80 millóns de pobres sobre 500 millóns de habitantes, e no sur onde un reducido grupo vive nas condicións do Norte (Brasil 30 millóns de 170, China 70 millóns de 1.200).

⁶⁵ Os atentados do 11-S teñen servido para acelerar un movemento de recorte de liberdades no interior dos estados e un novo espírito de ‘guerra fría’ iniciada na década dos 90 tras a primeira guerra do Golfo. Non son certas as afirmacións que din que tras o 11-S nada cambiou e que a democracia ten triunfado. Lonxe de iso as liberdades foron as primeiras vítimas dos acontecementos de Nova York. Pero o importante é que ao caldo de cultivo existente (pobreza, prepotencia, colonización cultural, impotencia...) vense sumar un comercio internacional de armas fóra de control. As armas están chegando a mans de gobernos represivos, de responsables de violacións de dereitos humanos e de criminais de estado ou de grupo terroristas. O comercio de armas está tendo un efecto devastador para a poboación mundial. As armas aumentan a letalidade das guerras e prolongan a súa duración, agravan a pobreza e fomentan as violacións de dereitos humanos. A poboación civil é unha vítima crecente nos conflitos armados: se na Primeira Guerra Mundial o 14% das vítimas totais foron civís e na Segunda Guerra Mundial esta cifra aumentou ao 67%, nalgúns dos conflitos actuais a porcentaxe achégase ao 80%. A guerra contra o terrorismo iniciada despois del 11-S disparou a proliferación das armas a nivel mundial, en lugar de reforzar os controis, segundo apuntan os datos do informe *Armas baixo control* de Oxfam.

⁶⁶ Exemplo diso foi a negativa de EE.UU. a asinar os acordos de Quioto sobre o quentamento da terra e a non aplicación real, por parte da maioría dos países, dos acordos subscritos no seu protocolo.

interpretar como “o fin da historia”.

1.1.1.3. Mecanismos da globalización neoliberal

Non estamos diante dunha globalización ‘neutra’ senón que esta actúa en función dunha estrutura onde no vértice superior se sitúan as grandes transnacionais e os seus intereses, debaixo unha serie de estruturas globais participadas por elas e aínda máis debaixo os gobernos nacionais con limitada capacidade para tomar decisións de carácter económico-financeiro. Ao final da pirámide, colocan á maioría social. Mais con que mecanismo funciona esta estrutura? Diversos autores teñen intentado analizar os mecanismos da globalización, entre os que cabería destacar a análise sociolóxica de Ignacio Ramonet (1999), financeira de *Joseph Stiglitz* (2002-12) e os estudos sobre a circulación do capital de Arthur MacEwan (2001) e de Thomas Piketty (2013).

Ignacio Ramonet apunta doce características⁶⁷ dos ámbitos xeopolítico, estratéxico, económico e xurídico que son claves para definir á globalización neoliberal: cambio na hexemonía a escala xeopolítica, transformación no concepto do valor estratéxico, crise do estado-nación, protagonismo de novos xeoactores principais, cambios ‘democratizadores’ dos estados, cambio de poder e autoridade; mutacións da identidade; mudanzas das ameazas, aumento das desigualdades, financiamento da economía, transformacións tecnolóxica e cambios no dereito e nos dereitos.

Joseph Stiglitz incide nalgúñas destas claves como a crecente desigualdade a partir da tripla receita *de* austeridade fiscal, privatización e liberalización de mercados aconsellados polo consenso de Washington durante os anos oitenta e noventa ou financiamento da economía⁶⁸ ou o da liberalización financeira ou da globalización do comercio vinculado a un crecemento da desigualdade e, á súa vez, cunha debilitación da democracia.⁶⁹

Os datos aportados por Arthur MacEwan sobre o comercio internacional amosan a fragilidade do mito neoliberal de que é necesaria unha desigualdade substancial para o crecemento económico e que o crecemento económico proporciona unha maior igualdade⁷⁰; namentres que o estudo de *Thomas Piketty* sobre ingresos e riqueza confirma que no

---

⁶⁷ Fundamental para entender os mecanismos políticos e socio-económicos cos que funciona a globalización neoliberal é a conferencia de Ignacio Ramonet (1999): “Situación actual del proceso de globalización”, dentro do seminario organizado polo Grup d’Ensenyants per a un Món Solidari de Intermón, en VV.AA. (2000): *El proceso de globalización mundial; hacia la ciudadanía global*, Ediciones Octaedro, Barcelona.

⁶⁸ STIGLITZ, Joseph E. (2002): *El malestar en la globalización*; Editorial Taurus; Madrid. Capítulo 3

⁶⁹ STIGLITZ, Joseph E. (2012): *El precio de la desigualdad*; Editorial Taurus; Madrid.

⁷⁰ MACEWAN, Arthur (2001): *¿Neoliberalismo o democracia?*; Intermón Oxfam, Ediciones Octaedro; Barcelona.

capitalismo contemporáneo a taxa de rendemento do capital se ten situado entre o 4 e o 5 por cento, namentres que a taxa de crecemento ten sido moi inferior, entre o 1 e o 2 por cento, abocándonos no século XXI a unha maior desigualdade e ao regreso a un capitalismo patrimonial do século XIX⁷¹

O capitalismo na súa fase global (globalización neoliberal) actuaría en base aos seguintes mecanismos:

- ***Nova orde internacional unipolar, sustentada sobre unha nova hexemonía a escala global e un novo concepto do valor estratéxico.***

A caída do muro de Berlín e o esfarelamento da Unión Soviética abre unha situación sen precedentes. Por vez primeira existe unha hiperpotencia que é hexemónica, sen contrapesos, no terreo económico, político, militar e cultural. Esa hexemonía a escala xeopolítica vaise confirmar por vez primeira coa primeira guerra do Golfo. Fronte a esta hexemonía, a Unión Europea non pasa de ser unha potencia económica pero un anano político sen posicionamento común internacional. Por outra banda, as potencias emerxentes (BRICS⁷²) non teñen interese en competir e quen o podería facer, como é o caso de China, actual propietario da maior parte da débeda norteamericana, ten un modelo político pouco atractivo para a súa exportación.

Ademais tal como referencia Ignacio Ramonet, a hexemonía cultural, central na exportación de valores, non é tanto unha cuestión de política de estado como de política de empresa:

“É o propio mercado o que se encarga de exportala [a cultura]. Na maioría dos países do mundo a única cultura que se comparte é a norteamericana ca súa cultura de masas ou subcultura. E cando me refiro á cultura non o fago desde un punto de vista máis convencional senón tamén no senso antropolóxico do termo: forma de vestir, as propostas de lecer, gastronómicas ou as formas de vivir chéganos de Norteamérica.”⁷³

Nesta nova orde internacional existe un novo concepto do valor estratéxico. Xa non se trata só de controlar unha vía de comunicación natural ou comercial ou a dominación territorial por interese nas súas riquezas como antano, agora aparece un novo factor: o elemento de desestabilización. Son zonas aparentemente insignificantes desde un punto de vista de materias primas ou recursos económicos pero con gran capacidade de desestabilización da rexión, como é o caso de Kosovo, en Europa, ou Afganistán, en Asia

---

⁷¹ PIKETTY, Thomas (2013): *Le capital au XXIe siècle*; Seuil; Paris

⁷² Brasil, Rusia, India, China e Sudáfrica.

⁷³ RAMONET, Ignacio (2000): “Situación actual del proceso de globalización” en VV.AA. (2000) *El proceso de globalización mundial, seminario el proceso de globalización mundial hacia la ciudadanía (1997)*, Intermón Oxfam, Ediciones Octaedro; Barcelona, p 13.

Central.⁷⁴

- **Nova gobernanza global**, baseada na crise dos estado-nación e en novos xeoactores principais e na revisión do concepto de soberanía.

O proceso de globalización somete a fortes presións aos estados nacionais nados das revolucións do século XIX ata o punto de forzar unha perda de soberanía en favor de procesos de integración rexional (TLC Norteamericano -EE.UU., México e Canada-, Unión Europea, Maghreb Árabe, Unión Surafricana, Mercosur e o ALCA). Estes procesos afectan mesmo aos dous elementos clave sobre os que sustentaba os estados - moeda e exército-.

Estas tensións provocadas polo reaxuste de espazos políticos tamén poñen en marcha á súa vez procesos de disgregación -antiga URSS, Checoslovaquia- ou tensións en estados plurinacionais con desequilibrios humanos e territoriais que afloran cando o estado entra en crise.

Namentres os estados van sendo substituídos por organismos intergubernamentais; á hora de deseñar políticas económicas e sociais, as grandes corporacións teñen máis capacidade de decisión que os gobernos e os textos constitucionais son baleirados de contido real, afianzándose o poder das grandes corporacións e dos países do Norte tal como denuncia Stiglitz:

“Nos problemas do FMI e demais institucións económicas internacionais subxace un problema de goberno: quen decide que fan. As institucións están dominadas non so polos países industrializados máis ricos senón tamén polos intereses comerciais e financeiros destes países, o que realmente refléxase nas políticas de ditas entidades [...] Aínda que case todas as actividades do FMI e o BM teñen lugar hoxe no mundo subdesenvolvido (e certamente tódolos seus prestamos), estes organismos sempre están presididos por representantes dos países industrializados (por costume ou acordo tácito o presidente do FMI sempre é europeo, e o do Banco Mundial sempre é norteamericano). Estes son elixidos a porta pechada e xamais se ten consideralo un requisito que o presidente posúa algunha experiencia sobre o mundo en desenvolvemento. As institucións non son representativas das nacións ás que serven.”⁷⁵

Converténdose en ferramentas claves na desestabilización dun país cando este non sigue os seus ditames:

---

⁷⁴ A guerra de Libia é o exemplo deste novo concepto pero aplicado a un país con grandes fontes de riqueza. Efectivamente, o petróleo foi clave para a intervención da OTAN pero non polo petróleo en si, xa controlado a baixo prezo polas multinacionais, senón pola desestabilización que o inicio dun conflito armado podía orixinar no subministro nun momento de crise enerxética. Cabe recordar que o conflito en Libia coincide no tempo co desastre de Fukushima e o anuncio de Alemaña de paralizar o seu programa nuclear.

⁷⁵ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002); p 44.

*“un anuncio público por parte do FMI de unha ruptura de negociacións , ou incluso un retraso nas mesmas, enviaría unha sinal sumamente negativa aos mercados. No mellor dos casos, esta sinal levaría a unha suba dos tipos de xuro , e no peor a unha interrupción completa da financiación privada. Algo máis grave para algúns dos países máis pobres, que en calquera caso teñen pouco acceso a fondo privados, é que outros doadores (o Banco Mundial, a Unión Europea e moitos outros moitos países) facilitan financiamento so coa aprobación do FMI.”*⁷⁶

- **Mercantilización da democracia.** A globalización pon as condicións para unha extensión da democracia impensable hai décadas tanto en cambios ‘democratizadores’ dos estados, como no cambio do concepto de poder e da autoridade facilitado polas novas tecnoloxías, tal como sinala Ignacio Ramonet, pero esa democracia global imponse na periferia como reprodución de modelos insostibles para os seus habitantes e as practicas democráticas dos seus gobernantes quedan á marxe desa corrente homoxeneizadora.

Ademais algúns impulsos democráticos coincide coa privatización dos sectores produtivos estratéxicos polo cal non se produce un mellor reparto da riqueza da nación senón todo o contrario tal como pasou nos países do leste europeo.

*“Son os grandes grupos os que se apoderan do patrimonio nacional (da riqueza de todos) e non a poboación. A globalización impón unha democracia liberal que permite unha política sen proteccións económicas nin sociais.”*⁷⁷

Son as grandes transnacionais as que teñen a capacidade de ditar as leis e obrigar a políticas no seu interese en función da súa capacidade de intervención.

*“Os grandes grupos económicos teñen unha capacidade de intervención financeira superior á dos estados. Os grupos financeiros (bancarios ou de seguros), os grupos industriais (especialmente relacionados co mundo da informática) e os grupos mediáticos sono so que actualmente dominan o espectro financeiro no mundo.”*⁷⁸

Utilizando os organismos supraestatais en ferramentas claves na desestabilización dun país cando este non sigue os seus ditames tal como denuncia Stiglitz:

“un anuncio público por parte do FMI dunha ruptura de negociacións, ou incluso un atraso das mesmas, enviaría un sinal sumamente negativo aos mercados. No mellor dos casos, este sinal levaría a unha suba dos tipos de xuro, e no peor a unha interrupción completa da financiación privado. Algo máis grave para algúns dos países máis pobres, que en calquera caso teñen pouco acceso a fondo privados, é que outros doadores (o Banco Mundial, a Unión Europea e moitos outros países) facilitan

---

⁷⁶ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002); p 70.

⁷⁷ Idem RAMONET, Ignacio (2000); p 17.

⁷⁸ Idem RAMONET, Ignacio (2000); p 17.

financiamento só coa aprobación do FMI.”⁷⁹

Así entramos nun paradoxo: canta máis extensión da democracia nos seus mecanismos formais menos democracia real existe. Iso ocorre tanto na política interna dos países co paradoxo do voto e a desilusión do votante como o define Stiglitz:

“Este tipo de virtude cidadá [votar] non debería darse por descontada. Se arraiga a convicción de que o sistema político está amañado, que é inxusto, os individuos sentiríanse liberados das obrigacións desta virtude cidadá. Cando se deroga o contrato social, cando fracasa a confianza entre un goberno e os seus cidadáns, o que vén a continuación é a desilusión, a falla de compromiso e cousas peores. Hoxe en día, en Estados Unidos, e en moitas outras democracias do mundo, a desconfianza vai en aumento.”⁸⁰

Como na política internacional, na que a gobernanza das grandes empresas se impón aos estados:

“A rendición aos ditados dos mercados financeiros é máis ampla e máis sutil. Aplícase non só aos países que se encontran á beira do desastre, senón tamén a calquera país que teña que lograr financiamento non mercados de capital. Se o país non fai o que queren os mercados financeiros, estes ameazan con rebaixar a súa cualificación crediticia, con levarse a outra parte os seus cartos, con subir os tipos de interese; habitualmente as ameazas xorden efecto. Os mercados financeiros logran o que queren. Pode que haxa eleccións libres, pero tal como se presentan aos votantes, non hai unha verdadeira posibilidade de elección nas cuestións que máis lle importan: as cuestións económicas.”⁸¹

Estamos pois diante dun 'baleirado' democrático promovido por unha desigualdade cada vez maior, imposta por unha gobernanza agochada das grandes empresas:

“A política –e en particular a forma en que a política configura as leis que gobernan as grandes empresas– é un importante factor determinante da porcentaxe de ingresos de unha gran empresa que os máximos directivos se quedan para eles mesmos. As leis estadounidenses concédennles unha considerable discrecionalidade.”⁸²

“A democracia –polo menos tal como a concibimos a maioría de nos– baséase no principio de ‘unha persoa, un voto’. Gran parte da retórica política focalízase no votante ‘de centro’, no votante ‘independente’, tal e como suxire a teoría política estándar. Pero a ninguén se lle ocorre insinuar que o resultado da política estadounidense reflicte de verdade os intereses do votante mediano. Ao votante

---

⁷⁹ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002): p 70.

⁸⁰ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2012); p 175.

⁸¹ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2012); pp 194-195.

⁸² Idem STIGLITZ, Joseph E. (2012); p 116.

*mediano non lle interesan as axudas estatais ás grandes empresas.”*⁸³

Como afirma Paul Krugman,⁸⁴ *“a concentración extrema de ingresos é incompatible con unha verdadeira democracia”*. Desigualdade e democracia casan mal e na actual fase do capitalismo (a globalización) o crecemento da desigualdade no só significa volver ao capitalismo patrimonial na repartición de rendas, como sinala Piketty, senón nos niveis de democracia. O capitalismo global e a democracia son incompatibles.

- **Financiamento da economía.** Trátase do último elo do que na década dos oitenta se deu en chamar a revolución científico-técnica e que ten levado a un cambio nos piares económicos sen precedentes só comparable coa primeira revolución industrial ou o neolítico. Esta ‘segunda revolución capitalista’ asenta unha economía financeira que facilita unha burbulla económica de economía non real:

*“Se distinguimos a economía real, a que crea servizos ou obxectos concretos, a economía que xera emprego, da economía financeira ou de intercambios virtuais, a dos recursos bolsísticos, encontrámonos que a primeira representa o 1% namentres que a segunda representa un 99%.”*⁸⁵

Este proceso de intercambio financeiro rápido é posible a partir de dúas circunstancias: unha ‘mutación tecnolóxica’, tanto na vertente da informatización xeneralizada como da dixitalización que permite intercambios bolsísticos ao instante nun único mercado global virtual e un proceso de concentración de capitais e converxencias en novas corporacións transversais industriais financeiras, onde a banca participa de accións de *holdings* que abarcan varios sectores ao mesmo tempo.

Este proceso de concentración de capitais sería imposible sen a hexemonía política da dereita *neoon* e da dereita económica neoliberal que foron capaces de impoñer o dominio global dos tres piares do ‘consenso de Washington’ durante os anos oitenta e noventa do século pasado: austeridade fiscal, privatización e liberalización. Para Stiglitz existe ‘outra’ axenda ideolóxica do FMI:

*“Os fundamentalistas do mercado dominan o FMI, eles cren en xeral que o mercado funciona ben e que, en xeral, o Estado funciona mal. O problema é evidente: unha institución pública creada para corrixir certos fallos do mercado pero actualmente manexada por economistas que teñen moita confianza nos mercados e pouca nas institucións públicas.”*⁸⁶

---

⁸³ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2012); p 192.

⁸⁴ KRUGMAN, Paul (2011): “Oligarchy, American Style”, New York Times. [Visitada 2014-11-24] <http://www.nytimes.com/2011/11/04/opinion/oligarchy-american-style.html>

⁸⁵ Idem RAMONET, Ignacio (2000);. P 20.

⁸⁶ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002); p 248.

- **Globalización do comercio e crecemento da desigualdade.** A Rolda de Uruguai (1993) ademais de culminar a construción da arquitectura intergubernamental do capitalismo global coa substitución do GATT pola OMC tamén serviu para fortalecer os dereitos da propiedade intelectual, tan importante para o control da produción e da saúde por parte das grandes corporacións farmacéuticas e de alimentación. Aínda que o modelo fala de liberalismo económico no fondo introdúcense permanentemente mecanismos de control monopolista do mercado: dereitos de propiedade, aranceis, control da libre circulación de persoas, dumping fiscal, subvencións... “*A competencia funciona intrinsecamente en contra da acumulación do poder no mercado*”. (Stiglitz 2012).

A globalización do comercio vai ligado a un aumento da desigualdade interior nos países do Norte provocada pola deslocalización e de desigualdade exterior por unha recolonización das rexións periféricas dos países do Sur.

Os efectos da globalización do comercio non teñen sido, segundo Stiglitz, “*tan dramáticos como os das crises asociadas á liberalización dos mercados do capital e financeiros*”, pero teñen “*actuado lenta e sostidamente*”:

*“A idea básica é sinxela: a circulación de bens é un bo substituto da circulación de persoas. Se Estados Unidos importa uns bens que requiren man de obra non cualificada, reduce a demanda de traballadores non cualificados para fabricar eses bens en Estados Unidos, o que empuxa á baixa os salarios dos traballadores non cualificados. Os traballadores estadounidenses poden competir aceptando uns salarios cada vez máis baixos, ou aumentando máis e máis a súa cualificación.”*⁸⁷

A recolonización de rexións periféricas e a extensión dun modelo “desenvolventista” a todo o planeta non mellorou as condicións de vida das persoas senón que ten agrandado a fenda Norte-Sur. Asistimos a un proceso de recolonización económica baseada no control de mercados, orientándose desde o Norte as producións esteadas en monocultivos para a exportación, desatendendo as necesidades alimentarias da poboación, impondo os prezos e poñendo trabas a un desenvolvemento económico e social democraticamente decidido.

*“A crecente división entre os posuídores e os desposuídos deixou a unha masa crecente no Terceiro Mundo subsumida na máis abxecta pobreza e vivindo con menos de un dólar por día. A pesar dos repetidos compromisos sobre a mitigación da pobreza na última década do século XX, o número de pobres aumentou en case cen millóns (segundo datos do Banco Mundial pasouse de 2.718 millóns de persoas que vivían con menos de 2 dólares ao día en 1990 a 2.801 millóns en 1998).”*⁸⁸

- **Mutacións das ameazas.** Por primeira vez existe a posibilidade real –frente á posibilidade teórica de destrución nuclear da Guerra Fría– de ameazas ecolóxicas como

---

⁸⁷ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2012); p 111.

⁸⁸ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002); pp 29-30.

efecto invernadoiro ou a loita pola auga, ou sanitarias globais –SIDA, gripe aviar, vacas tolas, dioxinas...– que fan saltar todas as alertas e que poden situar ao planeta diante dunha situación de caos global. Por outra banda, a combinación desigualdade social – pobreza– e construción dun novo inimigo exterior –odio e impotencia– fan aparecer o terrorismo como o substituto impredecible, en canto desregularizado, da guerra convencional.

“Frente a estas ameazas que axexan actualmente aos países desenvolvidos democráticos de nada serven as forzas armadas. Hai que engadir que son ameazas transfronteirizas; é dicir, que non se poden deter en ningunha fronteira.”⁸⁹

- **Cambios na xurisprudencia e novos dereitos.** Asistimos a un cambio na concepción do dereito e dos dereitos. Á reclamación de dereitos políticos (século XVIII) e sociais (XIX e XX) hoxe se suman novos dereitos que os cidadáns esixen con forza (ecolóxicos, alimentarios, dereito a información... ou o respecto internacional dos dereitos humanos que obrigan a un novo concepto universal penal) (Ramonet 1999) ou a construción de estruturas xurídicas internacionais como o Tribunal Penal Internacional ou o Tribunal Social Mundial (Emir Sader).

Esta nova concepción dos dereitos tamén chegou á comunidade internacional que na Conferencia Mundial de Dereitos Humanos (1993) a través da *Declaración e Programa de Acción de Viena*, cuestiona o enfoque clasificador de dereitos declarativos (sociais) e esixibles (liberais) para definir como ‘holísticos’ todos os dereitos e, polo tanto, esixir unha idéntica aplicación.

- **Cidadanía global.** Asistimos a unha serie de cambios sociais e tecnolóxicos que provocan novas mudanzas. Van perdendo forza as antigas identidades (políticas e sociais) namentres emerxen con forza as identidades relixiosas, étnicas ou nacionais:

“As persoas identifícanse con estas identidades para sentirse orgullosas do grupo ao que pertencen e fan diso unha cruzada de integrista relixioso ou de nacionalismos excluíntes.”⁹⁰

A mutación tecnolóxica (Ramonet 1999), tanto na vertente da informatización xeneralizada como na da dixitalización, ademais de afectar ao financiamento da economía en todos os sectores de produción, supoñen un cambio de hábitos de conduta e de comportamentos asentados ao longo da historia da humanidade.

Asistimos a unha nova dimensión da protesta que apunta a unha cidadanía con capacidade de presión global:

“A globalización reduciu a sensación de illamento experimentada en boa parte do

---

⁸⁹ Idem RAMONET, Ignacio (2000); p 18.

⁹⁰ Idem RAMONET, Ignacio (2000); p 18.

mundo en desenvolvemento e brindou a moitas persoas desas nacións acceso a un coñecemento que hai un século nin sequera estaba ao alcance dos máis ricos do planeta. As propias protestas antiglobalización son resultado desta maior interconexión.”⁹¹

1.1.2. GLOBALIZACIÓN NEOLIBERAL, DEMOCRACIA E SOBERANÍA

A globalización neoliberal evidenciou que a democracia e o capitalismo compaxinan mal e que somente nun ámbito xeográfico concreto, Unión Europea, e nun tempo determinado, dominado pola bipolarización Leste-Oeste, o esquema do contrato social e do estado social e de dereito adquiriu plenitude.

1.1.2.1. Crise do contractualismo e do estado social

A globalización ten levado por diante o modelo de estado de benestar e ten evidenciado unha crise do paradigma do contractualismo da modernidade e a necesidade dun novo contrato social.

Asistimos a una crise do contrato social saído da modernidade que non parece resistir as múltiples fragmentacións e *apartheids* emerxentes. Estamos diante dunha crise paradigmática da modernidade en todos os aspectos (Santos 1999):

- a ciencia perde seguridade epistemolóxica (crise paradigmática);
- o estado perde o seu carácter central;
- o dereito oficial desorganízase ao convivir con outro non oficial ditado por lexisladores fácticos que polo seu poder lle tiran aos estados o monopolio da violencia e do dereito;
- os valores da modernidade –liberdade, igualdade, xustiza e solidariedade– e os seus antagónicos teñen sobrecarga simbólica;
- os espazo estado-nación van perdendo a hexemonía fronte aos espazos globais-locais.

Dous tempos distantes chocan co tempo ríxido e burocrático dos estados: o tempo instantáneo do ciberespacio e o tempo glaciario da degradación ecolóxica, da cuestión indíxena

---

⁹¹ Idem STIGLITZ, Joseph E. (2002); p 28.

ou da biodiversidade.

No primeiro caso o tempo dos mercados impoñe ao dos estados e o glacial da biodiversidade dificulta construír alternativas concretas.

Onde mais se observa a crise do contractualismo é no ámbito social, o neoliberalismo fíxo o saltar polos aires (como elemento opcional e non como parte de seu do contrato social). Coma o seu resultado fica o predominio de procesos de exclusión sobre inclusión. Pre-contractualismo e post-contractualismo danse a man.

Ademais o liberalismo impuxo catro consensos (Santos 1999):

- consenso económico neoliberal: “consenso de Washington”;
- consenso do estado débil;
- consenso democrático liberal;
- consenso da primacía do dereito e dos tribunais sobre o estado (necesario para as transaccións internacionais seguras).

Prodúcese unha perda de lexitimidade (o sistema actúa mais como un réxime) e froito diso asistimos ao xurdimento do que se define como fascismo social (Santos 1999). Fascismo non na súa expresión política: totalitarismo para eliminar os problemas do capitalismo exercer o seu control; senón no social: estado de lexitimación cero.

Fascismo social pluralista, non necesita eliminar a democracia porque non é un fascismo político. Fascismo social que Santos (1999) subdivide do seguinte xeito:

- a. fascismo do apartheid social: zonas civilizadas versus zonas salvaxes;
- b. fascismo do estado paralelo que actúa como protector ou represor en función das zonas;
- c. fascismo paraestatal: dobre cesión contractual (relacións laborais) e territorial (supraestatais);
- d. fascismo populista: democratizar o que non é democratizable;
- e. fascismo da inseguridade;
- f. fascismo financeiro, mais plural, virulento e globalizado (hoxe as axencias de recualificación de rating poden arruinar un estado).

A globalización neoliberal situou o problema democrático nun primeiro plano, sendo este o elemento central no debate político tanto no aspecto conceptual sobre que democracia queremos exercer, coma na propia democracia como elemento de articulación do propio movemento.

Existe unha clara crise de lexitimidade democrática que coincide cunha crise do contrato social. Ademais esta crise democrática coincide cunha crise do modelo do estado de benestar histórico.

Non se pode volver construír o estado de benestar tal como foi concibido nos últimos 50 anos por múltiples razóns entre as que cabería destacar tres:

- a inexistencia dunha clase obreira uniformada socioloxicamente e concentrada en grandes fabricas, baixo o modelo fordista, e representada por influentes sindicatos corporativos;
- a desaparición do mundo bipolar Leste-Oeste, facéndose innecesario o outorgamento de concesións que puideran mitigar posibles contaxios;
- o esgotamento de recursos enerxéticos e o xurdimento da cidadanía do Sur como axente de demanda de dereitos sociais e democráticos que imposibilitan a construción de *guetos de benestar*.

Fronte a esta crise democrática contratualista De Sousa Santos (Santos 1999) formula a necesidade da sociabilidade de alternativas en base a tres elementos:

- necesidade dun pensamento alternativo sobre alternativas: non basta con elaborar alternativas propensas á inutilidade por irrealis ou por ser absorbidas polo sistema, necesítase un cambio epistemolóxico;
- reinvenición da deliberación democrática: fronte á división entre estrutura e acción das ciencias clásicas necesítase diferenciar entre acción conformista e acción rebelde (o *quantum* da física que racha a dinámica causa-efecto);
- necesidade de construír novos espazo-tempo: reinvenición do espazo-tempo, xa que o fascismo financeiro degrada ou inutiliza os espazo-tempo do contractualismo moderno (o estado-nación).

Todo cun obxectivo claro: callar un novo contrato social superador do herdado da modernidade:

- máis inclusivo;
- máis conflitivo pois debe conxugar a igualdade e a diferenza;
- que reinvente o espazo-tempo: local, rexional e global;
- que rache coas dicotomías: estado-sociedade, público-privado, política-cultura...

O novo estado de benestar e democrático só será posible desde a superación de modelos democráticos actuais, desde unha democracia redistributiva, desde unha formulación experimental e global.

1.1.2.2. Neo-republicanismo: democratizar a democracia

A democracia representativa, ben sexa na súa versión de contractualismo restritivo (xerárquica aristotélica da declaración dos homes) formulado por Hobbes⁹² ou ben no contractualismo liberal (o dereito a rebelarse fronte ás tiranías) formulado por Locke⁹³, parte do principio da agregación pero sen participación directa da cidadanía:

*“os mecanismos de democracia representativa derivados do nexo elección - representación nun escenario competitivo (...) resultan imprescindibles como procedemento de agregación, de toma de decisión e de control político e xurídico, pero presenta carencias importantes tanto no plano das institucións (reflectidas na inexistencia de innovacións institucionais representativas dignas de mención desde o século XIX) como na esfera dos actores (de efectos visíbeis nunha cidadanía moi empobrecida, pasiva e dotada de escasos poderes de acción colectiva)”*⁹⁴

Fronte a este modelo de contractualismo liberal formúlase un modelo de contractualismo republicano, definido por Rousseau⁹⁵ cando afirma que a soberanía popular non pode ser delegada, apelando á democracia directa e ao asemblearismo, ou na praxe de Robespierre cando alerta sobre a usurpación da soberanía do pobo polos seus representantes.

*“Os conceptos de cidadanía e de civismo, a temática das virtudes cidadás e o seu cultivo, a atención á democracia asociativa e ao papel dos grupos, o protagonismo da sociedade civil e dos movementos sociais, a dimensión educativa na formación da cidadanía, así como a achega formativa de mobilización e da acción políticas, etc., subliñan algo clave; a saber: que a teoría da democracia non pode prescindir, en beneficio da enxeñería institucional.”*⁹⁶

Pero “o soño da razón produce monstros”, ben sexa no terror do Comité de Saúde Pública xacobino ou nas purgas estalinianas, ben pola deriva antipartido de autores que, tras criticar as oligarquías, acaban abrazando o ideario fascista⁹⁷; ou na denuncia sobre a tiranía nas

---

⁹² HOBBS, Thomas (1980): *Leviatán*, capítulo XIV. Edición de C. Moya y A. Escotado, Editora Nacional. Madrid.

⁹³ LOCKE, John (1991): *Segundo ensayo sobre el gobierno civil*, en J.L., *Dos ensayos sobre el gobierno civil*. Traducción castellana de Espasa-Calpe; Madrid.

⁹⁴ MAIZ, Ramon (2011): “A arte do imposible. Ensaio a contrafío sobre o valor da política”; Editorial Galaxia; Vigo; p 86.

⁹⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques (2011): Sergio Sevilla. ed. *Rousseau*. Biblioteca Grandes Pensadores. Editorial Gredos; Madrid.

⁹⁶ MAIZ, Ramon (2011); p 90.

⁹⁷ MICHELS, Robert (2008): *Los partidos políticos. Un estudio sociológico de las tendencias oligarquicas de la democracia moderna*; 2 Tomos (edición original 1911); Amorrortu editores; Buenos Aires.

organización informais sen-estruturas:

*“Namentres a estrutura do grupo é informal, as regras de cómo se toman as decisións é sabido unicamente por uns cuantos e a concienciación do poder está limitada a quenes saben as regras. Quenes non saben as regras e non foron escollidos para a iniciación teñen que quedar na confusión ou intuír ‘paranoid delusions’ de que algo está pasando do que no son bastante conscientes.”*⁹⁸

A democracia participativa pura só se dá en momentos de contenda política transgresiva, en procesos disruptivos de quebra ou ruptura, de cambio de elites, polo que normalmente as practicas de democracia participativa se dan como formulas inseridas en mecanismos de democracia representativa:

*“O risco sería que o republicanismo dependese dunha unilateral e problemática lectura en clave de democracia directa, o mito da Ágora e a euforia participativa, e ficase hipotecado”*⁹⁹

Máis aló da democracia participativa, as novas propostas de democracia deliberativa ou de democracia inclusiva pretenden abordar os novos retos sociais e configurar un neorepublicanismo. Pero a democracia representativa e democracia participativa parten da mesma lóxica de decisión pola maioría, excluindo as minorías. A democracia deliberativa formulada por Bessette¹⁰⁰ e desenvolvida, entre outros autores, por Habermas¹⁰¹, pola súa contra, parte do control directo da cidadanía sobre os seus representados pero superando a lóxica maiorías versus minorías. A democracia nese senso *“non consiste no respecto e na satisfacción das preferencias dos cidadáns, senón, sobre todo, na posibilidade mesma de que os cidadáns, poidan, mediante un contorno institucional propicio, desenvolver, afinar ou modificar as súas preferencias previas”*¹⁰²

Necesítanse dous apriorismos básicos inherentes: una información non filtrada e a necesidade de non imposición.

“A democracia deliberativa enfróntase normativamente tanto ao modelo individualista utilitarista do liberalismo (...) canto ao comunitarista: non hai preferencias colectivas dadas de antemán (de grupo, de nación, etc.) que o Estado deba protexer ou

---

⁹⁸ FREEMAN AKA JOREEN, Jo (1972-1973): *The Tyranny of Structurelessness*; Berkeley Journal of Sociology. Vol. 17; pp. 151-165. (Conferencia impartida para a Southern Female Rights Union en Beulah-Misisipi en maio de 1970 e incorporada no relatorio de Hamuch Arendt no I encontro feminista de Barcelona de 1980).

⁹⁹ Idem MAIZ, Ramon (2011); pp 67-68.

¹⁰⁰ BESSETTE, Joseph (1980): "Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government," en *How Democratic is the Constitution?*, AEI Press. pp. 102-116; Washington, D.C.

¹⁰¹ HABERMAS, Jürgen (1998): "Política deliberativa: un concepto procedimental de democracia", cap. VII de *Facticidad y validez* [1992]; Trotta; Madrid.

¹⁰² Idem MAIZ, Ramon (2011); p 98.

‘recoñecer’”¹⁰³

A democracia inclusiva, formulada por Fotopoulos¹⁰⁴, tamén pretende abordar os límites da democracia. A democracia inclusiva sitúase na democracia política directa, na democracia económica, na democracia no ámbito social e a democracia ecolóxica. Non se trata do clásico anarquismo pero si incorporar elementos libertarios como a democracia directa, o municipalismo e a abolición do estado, do cartos e da economía de mercado.

Enfrontámonos a unha crise multidimensional (económica, ecolóxica, social, cultural e política), causada pola concentración do poder nas mans de elites oligárquicas. Neses senso a democracia inclusiva non é so unha utopía, senón como a única saída da crise, baseada na distribución igualitaria do poder en todos os niveis.

A democracia, o espazo público inclúe non só o espazo político, como é usual no contractualismo republicano, senón tamén o espazo económico, o social e o ecolóxico de xeito holístico.

Aposta pola adopción de decisións directas de carácter vinculantes e a atención ao poder emana da acción colectiva, na autoorganización fóra das institucións:

*“A democracia inclusiva non se limita a centrarse no deseño de novos mecanismos e ámbitos institucionais no Estado, de participación e de deliberación multinivel, senón que sitúa no seu núcleo o problema da coordinación entre os actores tradicionais (os partidos e os sindicatos) e mais a emerxencia de novos actores. Como movementos sociais, asociacións e organizacións non gobernamentais, etc.”*¹⁰⁵

Postúlase como gobernanza multinivel, superando a xerarquía e verticalidade, apostando pola competencia e verticalidade.

É representativa, tanto en canto se presenta *“como un afondamento na democracia constitucional parlamentaria e nos seus irrenunciábeis mecanismos de participación e de control (control de constitucionalidade das leis, sufraxio universal, federalismo, cidadanía forte, etc.)”*¹⁰⁶

Ocupase da inclusión das minorías e aposta pola valor do activismo político.

En todo caso, necesariamente imos ter que camiñar cara a procesos de ampliación de dereitos nun mundo cada día máis complexo de xestionar e onde o altermundismo sitúa no centro da deliberación a cuestión democrática:

---

¹⁰³ Idem MAIZ, Ramon (2011); p 100.

¹⁰⁴ FOTOPOULOS, Takis (2002): *Hacia Una Democracia Inclusiva, Un nuevo proyecto liberador*; Nordam; Montevideo (do orixinal: *Towards An Inclusive Democracy*; London/New York; Cassell Continuum; 1997)

¹⁰⁵ Idem MAIZ, Ramon (2011); pp 108-109.

¹⁰⁶ Idem MAIZ, Ramon (2011); p 111.

*“Do mesmo xeito que os dereitos individuais e políticos se ampliaron no seu día aos dereitos sociais –mediante a irrupción de novos actores populares (a clase obreira, as mulleres) que trasladaron novas demandas, e, ao mesmo tempo, democratizaron profundamente as institucións do estado constitucional parlamentario–, a ampliación dos dereitos sociais, culturais e políticos nas sociedades complexas require un formato de democracia republicana inclusiva que, articulando a representación, a participación e mais a deliberación, sexa quen de se abrir e implicar tamén a nova constelación de actores, de perspectivas e de formas de mobilización política emerxentes desde a heteroxeneidade social e da suspensión dos referentes de certeza que a democracia implica, nun novo mundo de desigualdades crecentes, límites e crise socioecolóxica”*¹⁰⁷

1.1.2.3. Soberanía e Mundialización

Mundialización significa interconexión planetaria entre bens, servizos, transportes... proceso de interdependencia cada vez máis irreversible. Interdependencia real e sen volta atrás entre os pobos do planeta.

Pero, como acertadamente formula o sociólogo Gilberto Giménez ao diferenciar entre mundialización e globalización, esta interdependencia non é neutra e non se basea na reciprocidade e o equilibrio: é asimétrica, impulsiva e desigualitaria. A globalización é unha fase nun proceso de integración de mercados e de confluencia de capitais, iniciada co mercantilismo no século XV e, posteriormente, impulsada na fase imperialista do capitalismo que describira Lenin¹⁰⁸, ata chegar ao actual sistema mundo nos termos definidos por Wallerstein¹⁰⁹.

Na fase imperialista do desenvolvemento do capitalismo, primeiro, e da globalización, posteriormente, o feito nacional -xunto con outros problemas- tamén se internacionaliza e adquire un papel universal.

Á calor destes procesos xorden múltiples contradicións: contradicións entre as distintas burguesías monopolistas e os seus estados para ver quen hexemoniza o proceso; contradicións dentro das burguesías nacionais no interior dos vellos estados (segundo a súa situación e forza) entre continuar aproveitándose dos mercados nacionais ou dirixir os seus intereses cara á repartición do novo mercado trans-estatal; contradicións entre os pobos afectados polos procesos de integración e as súas burguesías.

A Unión Europea como proceso de internacionalización e expansión é un proceso de

---

¹⁰⁷ Idem MAIZ, Ramon (2011); p 116.

¹⁰⁸ LENIN, Vladimir Ilich (1983 [1916]): *El imperialismo, fase superior del capitalismo*; Editorial Progreso; Moscova.

¹⁰⁹ WALLERSTEIN, Immanuel (2005): *Análisis de Sistemas-mundo. Una introducción*; Siglo XXI; Mexico DF.

integración e reordenación económico/social, e tamén político, xera novas contradicións intra/nacionais.

Desaparecido ou debilitado o antigo límite dos estados, a loita das nacións sen estado reavíbase. As distintas burguesías nacionais móvense entre seguir aproveitándose do vello estado e como non chegar tarde á nova repartición do pastel, deseñando mentres unha proposta de construción europea de acorde cos seus intereses, definindo zonas xeográficas de tamaño medio que permitan unha maior planificación económica e un control político racionalizado (Europa das Rexións).

Trátase dun proceso de concentración de capitais e planificación de recursos e man de obra, nada novo como xa vimos dende o xurdimento da fase imperialista do capitalismo, ao que se suma agora un proceso de fusión política e xunto a isto a crise do modelo do estado-nación, xurdido no ascenso do capitalismo, que pasa de ter poderes políticos plenos a ser cada vez máis o axente técnico-burocrático dunha política decidida en función dos intereses dos oligopolios nun estado supranacional.

É así como aparece un novo feito nacional, aparentemente contradictorio coa mundialización económica pero consubstancial coa nova etapa. Se no imperialismo inicial os movementos de liberación nacional xurdían na periferia do capitalismo como reacción á natureza colonial dun sistema, o capitalista, que viña importado, este ‘novo feito nacional’ dáse na periferia do capitalismo desenvolvido en función da crise que se produce na homologación dentro dos ‘estado-nación’ chamémoslle ‘irregulares’ ou sen conclusión no seu proceso de cohesión nacional (cómpre aquí referir o exemplo Iugoslavo), o cal produce un fenómeno centrífugo nas nacións que compoñen ese estado.

Asistimos pois, nestes últimos anos, a distintos procesos de mundialización en grandes áreas xeográficas, impulsados polos diversos Tratados de Libre Comercio, parellos ao que poderíamos chamar unha ‘nacionalización’ dos problemas sociais. Van ser as nacións as que dean unha articulación da loita social nunha procura de hexemonía tal como apuntou Gramsci.

1.2. ORIXES DO ALTERMUNDISMO

O movemento altermundista ten as súas raíces no movemento ‘sesentaoitista’ nos seus múltiples aspectos e non sería entendible sen este antecedente social e intelectual.

1.2.1. HERDANZAS ‘SESENTAOITISTAS’ DO ALTERMUNDISMO

O movemento ‘sesentaoitista’ non é un movemento sectorial, delimitado xeograficamente, prodúcese á vez no Leste o no Oeste (maio francés, K1 berlinés, primavera de Praga), no Norte (outono quente italiano do 69) e no Sur (mobilizacións en México, con novos sectores sociais campesiños indíxenas, que rematan na masacre de estudantes na praza de Tlatelolco), nas antípodas ideolóxicas e culturais (mobilización contra a guerra de Vietnam en EE.UU: e revolución cultural en China).

A diversa literatura sobre o movemento ‘sesentaoitista’ coincide na súa transcendencia temporal e no seu carácter transversal abordando unha composición temática multifocal Daniel Cohn-Bendit, un dos referentes estudantís do maio francés, e o sociólogo Rüdiger Dammann insisten nesa idea:

“Cando dicimos ‘sesenta e oito’ aludimos non tanto a un período de doce meses como a un conxunto de acontecementos dispares que contribuíron decisivamente a trastocar a orde establecida tras a posguerra”¹¹⁰

Un movemento ‘antiautoritario’, dunha xeración de mocidade acomodada pero á súa vez cansa da atmosfera mestamente materialista e rutinaria descrita por Milan Kundera na súa novela *A insupportable levedade do ser*. Ruptura xeracional que sitúa Gerd Koenen, líder do 68 alemán:

“Pero precisamente a xeración beneficiaria desa segunda fase de expansión tardocapitalista, a que máis proveito sacaba dela, foi tamén a máis radical na súa oposición; e isto ocorreu así en case todas as nacións cun papel destacado durante a Segunda Guerra Mundial á marxe do bando no que combateran. (...) O denominador común de todos os mozos contestatarios era a sensación de que a súa existencia estaba minusvalorada con respecto á xeración paterna, cuxos membros subliñaban constantemente as dificultades que viviran.”¹¹¹

Por iso para o sociólogo alemán Reinhard Mohr no utopismo reside parte da súa forza simbólica:

“A rebelión de 1968, nacida de fontes moi diversas, cargou contra o que os sociólogos daquela entón chamaron “a forza normativa do fáctico”, e dicir, a idea de que todo está ben como está e ten que permanecer tal cal porque así é como son as cousas. E punto. Non é mala lóxica. Contra ese mesmo “principio de realidade” os estudantes de maio atoparon un berro de guerra definitivo: “A imaxinación ao poder!””¹¹²

---

¹¹⁰ COHN-BENDIT, Daniel; DAMMMANN, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press, s.l.; Barcelona; p 19.

¹¹¹ KOENEN, Gerd (2007): *“La pocilga de los mil años”*; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press, s.l.; Barcelona; p 156.

¹¹² MOHR, Reihard (2007): *“El amor a la revolución”*; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión*

Non obstante non debemos esquecer que a diferenza do actual movemento altermundista, tratábase dun movemento ideoloxicamente condicionado por un mundo bipolar Leste-Oeste, como apunta De Sousa Santos:

“A base social dos movementos é moi diferente, porque o movemento do 68 é un movemento fundamentalmente estudantil, é un movemento que nace na Europa e que procura criticar e denunciar a traizón dos partidos obreiros, polo tanto no fondo é un resultado, moito tempo despois, da crítica que estaba na Escola de Frankfurt xa é unha loita máis avanzada, é unha loita en transformación de poder, de toma de poder e de socialismo. Cando nós chegamos ao altermundismo el é o produto do feito de que no movemento 68 nós aínda temos moi claramente unha opción capitalismo-socialismo. Cando se dá a caída do muro de Berlín, esa tensión desaparece porque dá a impresión, a moita xente, de que o capitalismo tiña vencido ao socialismo porque se identificou o socialismo real, digamos así, coa idea do propio socialismo; e todo o esquema da loita social foi criado ao longo do século XX na base desa dicotomía. O Foro Social Mundial e a globalización contrahexamónica ao altermundismo xorden nun momento en que se parte dunha crise desa gran tensión e desa polarización entre capitalismo e socialismo e temos que reconstruír a emancipación social sabendo que un dos polos que é o capitalismo está puxante e o outro está moi indefinido e é de aí que en lugar de falar do socialismo falamos do ‘outro mundo é posíbel’ porque para uns se cadra será o capitalismo de rostro humano, socialdemocrático; para outros será o socialismo; para outros nin sequera iso, como o caso dos movementos indíxenas que consideran que o socialismo é un armadillo branco do mundo occidental como calquera outro.”¹¹³

Non obstante, moitas das articulacións alternativas e as construcións teóricas do altermundismo beben directamente do sesentaoitismo, actuando a *Perestroika* coma ponte de unión entre ambos os dous elementos ao remover as pexas que impedían unha continuidade lóxica.

1.2.1.1. Articulacións alternativas ‘sesentaoitistas’

Os (vellos) movementos sociais nados no século XIX: movemento obreiro (organizado inicialmente arredor da AIT- Iª Internacional) e movemento feminista (que arredor do movemento *suffragette* tivo a súa primeira gran batalla polo dereito á participación activa das mulleres na política) lograron avances importantes nas súas demandas.

Entrada a segunda metade do século XX, e toda vez que se produce a derrota dos ideais progresistas, ben fose pola deformación totalitaria do socialismo soviético ou pola burocratización e esencialización das democracias liberais, xorde unha segunda onda de

---

del 68; Global Rhythm Press, s.l.; Barcelona; p 30.

¹¹³ Estrato da entrevista mantida con De Sousa Santos (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

movimentos sociais (novos) que durante a década dos sesenta poñen en cuestión os piares comúns de ámbolos dous modelos (o capitalista e o estalinista).

Á diferenza do movemento obreiro -e a súa expresión sindical- que non é capaz de adaptar a súa misión e obxectivos a esta nova etapa histórica que xa apunta os elementos do que posteriormente chamaremos 'globalización', o movemento feminista reinvéntase aparecendo non só como un dos novos movementos sociais determinantes senón tamén como peza central nalgúns casos.

Xunto con este 'novo' movemento feminista xorden outros movementos sociais que agroman nesa etapa e na maioría dos casos, despois dun período de adormecemento, abrollan con forza ao final da década dos noventa co inicio do movemento antiglobalización.

Era un movemento de protesta pero tamén de proposta do que irán saíndo realidades hoxe presentes socialmente tal como sinala Daniel Conh-Bendit e Rüdiger Dammann:

*"O sistema educativo, os conflitos xeracionais, a sexualidade, as relacións de poder entre individuais e a relación do estado co individuo ,(...) a participación das institucións políticas, a codecisión nas empresas, os problemas medioambientais ... todos estes temas foron postos sobre a mesa e redefinidos durante aqueles anos grazas aos debates e as actividades sesentaoitistas. A dinámica social iniciada entón deu lugar á sociedade actual."*¹¹⁴

Tratase de elementos de articulación alternativa entre os que cabe destacar:

- o **movemento dos países non aliñados** (Bandung 1955) supón o xurdimento dunha corrente de emancipación nacional, no marco do proceso de descolonización, que vai exercer unha gran influencia nos novos movementos nacionalistas periféricos que, á diferenza dos anteriores (exclusivos das burguesías nacionais), incorporan unha estrutura de clases ampla e progresista de base cidadá;
- o **movemento de base cristián**, que se inspira na encíclica *Mater et Magistra* (1961) do papa Xoán XXIII e das reflexións modernizadoras do Concilio Vaticano II e que, posteriormente, desembocarían en Latinoamérica na Teoloxía da Liberación incardinada en movementos populares de base marxista;
- auxe dunha **segunda onda de ONGDs** que, á diferenza das primeiras, xurdidas na posguerra e imbuídas do modelo dominante dedicábanse a transferir tecnoloxía e capitais aos países do Sur, estas farán dos avances educativos o centro da súa intervención humanitaria;
- impulso das organizacións **campesiñas** no Sur e dos primeiros movementos de autoidentificación **indixenista**, centrais na articulación da esquerda social altermundista

---

¹¹⁴ Idem COHN-BENDIT, Daniel e DAMMMANN, Rüdiger (2008); p 19.

latinoamericana;

- nacemento da **economía social**, formulada como aquela centrada nas persoas e non nos beneficios, e de diversas iniciativas alternativas ligadas: cooperativismo, banca ética, radios libres...;
- xurdimento do concepto **consumo responsable** coas persoas e co medio ambiente. Aparición do Comercio Xusto (UNCTAD 1964) ou das primeiras prácticas de agricultura ecolóxica;
- novos **movementos emancipatorios** (rede en Europa de movemento okupas) e de **novas formulacións de vida cotiá** (comunidades autoxestionadas, relacións *swingers*...).

1.2.1.2. Construtor teórico-político ‘sesentaoitista’

O movemento ‘sesentaoitista’ poderíamolo definir como unha rebelión democrática da sociedade civil contra o anquilosamento democrático nos países do Norte capitalista, contra a burocracia e a represión nos países ‘socialistas’, e contra as limitacións, degradación e burocratización que impoñen os novos dirixentes na periferia. Trátase dunha contestación cívica, a pesar de que os seus rescoldos foron administrados no centro do sistema por grupos da esquerda radical (maoístas e trotskistas principalmente) ou por grupos armados nados á calor deles (RAF, Brigadas Rojas, IRA, ETA...)

O activista democrático iraniano Bahman Nirumand¹¹⁵, que participou no 68 alemán, cre que ese carácter antiautoritario e democrático foi desatendido por unha parte do movemento:

“Estou convencido de que a maioría dos setentaoitistas non eran demasiado conscientes do contexto histórico do movemento nin das realidades do momento. Se houbesen comprendido que o movemento pretendía enfrontarse á sociedade autoritaria no senso máis amplo do termo, aos mecanismos sen os que os crimes dos nacionalsocialistas nin o despotismo de Stalin e outros moitos terían sido posibles, do movemento xamais xurdirían os chamados K-Gruppen.”¹¹⁶

Mesmo o sistema que intentou absorber mercantilmente a súa estética. O certo é que na década dos sesenta atópase moito poso do que, posteriormente, deu lugar ao movemento antiglobalización no plano dos ideais.

Son moitas as reflexións que se estenden nos elementos centrais do pensamento de todo o

---

¹¹⁵ NIRUMAND, Bahman (2007): “*Espacios para la nostalgia*”; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press, Barcelona; p. 254.

¹¹⁶ K-Gruppen foi a denominación coa que se coñeceron os grupos maoístas xurdidos do movemento estudantil en Alemaña.

movemento ‘sesentaoitista’, presentes no movemento altermundista:

- a **crítica antiautoritaria ás estruturas burocráticas**, monolíticas e xerarquizadas de partidos en particular e do poder en xeral;
- a **posta en cuestión do proletariado como único suxeito revolucionario**; a **quebra da tradición revolucionaria moderna dirixista** -leninista-;
- a **recuperación da nación fronte o estado** -xacobinista-; o **rexecutamento a alienación e miseria da vida cotiá** -e do espazo interior- no capitalismo maduro e no modelo do socialismo burocrático autoritario;
- a irrupción do **cuestionamento aberto das relacións de xénero** e o dominio patriarcal; a **non violencia e a desobediencia civil** como elementos de resposta cívica;
- a **denuncia do dominio do capital sobre a natureza**;
- a **reivindicación da utopía**.

Formúlanse novas demandas, fundamentalmente a partir do movemento feminista, non só relacionadas co poder político senón tamén coa transformación familia-traballo, a democratización da familia ou dimensión da vida privada. O privado convértese en público. A violencia machista, os comportamentos na parella e no fogar, os compromisos dos homes coa implicación práctica no cambio de pautas e usos culturais deixan de ser algo privado para converterse en público.

1.2.2. DOS NOVOS MOVEMENTOS SOCIAIS

A proposta democrática, situada no campo do republicanismo cívico e do activismo social, é un dos elementos centrais dos novos movementos sociais que desde o movemento ‘sesentaoitista’ evolucionaron ata o movemento altermundista.

Neste apartado abordaremos a cuestión da democracia e a percorrido dos principais movementos sociais.

1.2.2.1. Feminismo: da capacidade de reinventarse á globalización

O feminismo, como referenciamos anteriormente, vai xogar un papel ponte entre os ‘vellos’ movementos sociais do século XIX e principios do XX e os ‘novos’ movementos sociais da segunda metade do século XX, pola súa capacidade de adaptación e de reinventarse,

incorporando novas axendas ao seu repertorio de vincidacións.

Son moitas das reflexións do feminismo que se estenden como elementos centrais do pensamento de todo o movemento setentaotista, en particular catro fundamentais: a crítica antiautoritaria ás estruturas burocráticas, monolíticas e xerarquizadas de partidos en particular e do poder en xeral; o rexeitamento a alienación e miseria da vida cotiá -e do espazo interior- no capitalismo maduro e no modelo do socialismo burocrático autoritario; a irrupción do cuestionamento aberto das relacións de xénero e o dominio patriarcal; o dominio do capital sobre a natureza.

Ábrese un proceso de entendemento entre movementos sociais nunha liña de transversalización das loitas e de fuxida do ‘corporativismo’. Son palabras de Martin Luther King, *"unha ameaza á xustiza en calquera lugar é unha ameaza á xustiza en todo lugar"*, e de Simone de Beauvoir, *"querer liberarse significa querer tamén a liberdade dos outros"*, as que mellor reflicten a esencia desa ‘transversalidade’. Seguindo dita crenza, as feministas apoian outros movementos como o movemento polos dereitos civís, o movemento pacifista e o movemento polos dereitos dos homosexuais e das lesbianas.

Constrúese unha relación dalgunhas correntes do feminismo con correntes do socialismo ou anticapitalistas, dando a entender que a ‘liberación feminina’ debe ir á par da liberación xeral da sociedade do xugo do capitalismo.

Con posterioridade estableceranse vínculos entre o movemento feminista e o movemento campesiño pola soberanía alimentaria e outros ligados ao ecoloxismo.

Pero o movemento do 68 que puxo en cuestión as propias esenciais do sistema (produtivista, industrialista, formalista e patriarcal) non tería quedado máis que nunha oportunidade perdida senón se abrise o proceso de ‘perestroika’ vinte anos despois que liberou a unha boa parte da esquerda alternativa (incluída a feminista) do modelo estaliniano e non tería, a raíz da caída do muro de Berlín, situado as contradicións Norte-Sur nun primeiro plano, con todo o que iso supuxo tanto na articulación da globalización capitalista como na procura de alternativas anti-globalizadoras primeiro e altermundistas despois.

Vai ser o feminismo unha das primeiras redes internacionais que se vertebren tras o anuncio da ‘fin da historia’ en 1992 por Francis Fukuyama no seu libro *The end of History and the Last Man* que se converteu na nova biblia do neoliberalismo.

O levantamento de Chiapas (en xaneiro de 1994), primeiro, e a mobilización global contra Cumio de Seattle (decembro de 1999), posteriormente, marcan o inicio do movemento antiglobalización, no primeiro caso, e do movemento altermundista no segundo.

As novas redes de resistencia global, Vía Campesina (1992), Asociación pola Taxación das Transaccións Financeiras -ATTAC- (1998), e a World March of Women -WMW- (2000) son claves para o arranque do movemento.

A World March of Women (Marcha Mundial das Mulleres) adquiriu un profundo contido antiglobalización. De feito son as mulleres, froito dos recortes dos gastos sociais as grandes prexudicadas pola globalización actual. Asemade, a globalización é andróxena e susténtase en valores como a competencia, o egoísmo, o individualismo que inducen a pensar, sentir e funcionar en clave masculina.

Como di o lema constituínte da Marcha Mundial das Mulleres, “para cambiar as vidas das mulleres, o mundo necesita ser cambiado; pero tamén, para cambiar o mundo, as vidas das mulleres necesitan ser cambiadas. Todo ao mesmo tempo e agora!”

A Primeira Reunión Internacional da MMM, que estableceu a súa plataforma de demandas e propostas para a acción, celebrouse o 8 de marzo de 2000 en Xenebra.¹¹⁷ Nese momento, os movementos de resistencia ao neoliberalismo foron gañando recoñecemento internacional e saíron do illamento. Nos anos que seguiron, as mobilizacións contra os acordos de libre comercio (OMC e os TLC en América) xuntaron organizacións de diferentes países e sectores en marchas masivas nos lugares nos que levaban a cabo as reunións de presidentes e ministros e, tamén, en actos simultáneos ao longo do mundo.

O feminismo altermundista vai ter como características as seguintes:

A. *Análise crítica da globalización neoliberal e programa antisistémico*

Nas formulacións ideolóxicas da MMM hai un claro posicionamento antisistémico global.

“Desde a nosa perspectiva, a conversión da vida mesma en mercadoría expandiuse co neoliberalismo, e a opresión das mulleres está no corazón deste proceso. Desta maneira, o capitalismo, o racismo e o patriarcado consolídanse e refórzanse mutuamente, obrigando ás mulleres a vivir segundo as regras do mercado, a estar ao seu servizo e a construír as súas relacións en función delas.

A división sexual do traballo entre o traballo ‘produtivo’ dos homes e o traballo ‘reprodutivo’ das mulleres artículase coa división internacional do traballo. As mulleres nas fábricas, nas plantacións de flores e froitas, en todo sector da agroexportación que usa forza laboral intensa; é dicir, todos os sectores nos que a norma é traballo precario, baixos salarios, non existencia de dereitos laborais (como a sindicalización). As restrinxidas posibilidades de emprego pago abertas á maioría das mulleres determina, e son determinadas, pola súa propia identidade de xénero.

Actualmente, todo está a volveuse unha mercadoría: a natureza (auga, sementes, biodiversidade, bio-industrias), e os corpos das mulleres (industrias de beleza e cirurxía plástica), todo o control da capacidade rexenerativa expresada nunha semente e os

---

¹¹⁷ Durante a segunda metade da década dos noventa do pasado século foron reproducíndose diversas marchas de mulleres ligadas a reivindicacións de xustiza económica e social. A primeira celebrada en 1995 pola Federación de mulleres de Quebec na que participaron 850 mulleres.

úteros das mulleres.”¹¹⁸

Tal como di a socióloga Jules Falquet:

“Máis e máis mulleres están a traballar no sector servizo (traballo doméstico, servizos privados, prostitución); tarefas relacionadas ao ‘traballo de coidado’ que demanda paciencia e dispoñibilidade emocional. Mentres que, doutra banda, hai máis e máis homes con armas no exército, servizos de seguridade, grupos paramilitares, gardas de cárceres; tarefas relacionadas coas identidades masculinas de xénero de agresividade ou ‘protección’.”¹¹⁹

B. Reafirmación fronte a un novo androcentrismo e novas formas de agresión

Tras un período de avance nas conquistas das mulleres estase a dar unha involución que ataca en primeiro lugar as conciencias e a toda a creación cultural onde o machismo e unha ‘nova’ mirada androcentrista atopa xustificación.

“A resistencia fronte ao feminismo que se manifesta de diferentes maneiras. Os exemplos inclúen a intolerancia e represión policial cara ás mulleres que se fixeron un aborto, ou as accións organizadas por grupos de homes (movementos masculinos, dereitos dos pais, etc.), que asedian ou perseguen xudicialmente ás organizacións feministas. En xeral, a resistencia cara ao feminismo tamén se manifesta así mesmo en círculos progresivos cando os movementos sociais non desafían ao patriarcado ou cando os compañeiros se negan a examinar o seu propio comportamento ou a cuestionar os privilexios que gozan debido ao seu xénero.”¹²⁰

A violencia das mulleres no ámbito doméstico e en público non retrocede e nas guerras contemporáneas, onde as vítimas civís substitúen ás militares, a violación convertese nun arma máis de guerra contra a poboación como aconteceu na guerra dos Balcáns.¹²¹

C. Mirada a través das mulleres do Sur

Incorporación dos elementos estratéxicos globais como ecoloxismo e a harmonía coa natureza (ecofeminismo), iniciativas como a soberanía alimentar, o dereito a unha nova forma de entender a maternidade... veñen determinadas pola incorporación da realidade das mulleres do Sur ao feminismo.

---

¹¹⁸ MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” presentado ao FSM no 2008 [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹¹⁹ Falquet, Jules (2006) “Hommes en armes et femmes “de service” : tendances néolibérales dans l’évolution de la division sexuelle et internationale du travail”, Cahiers du Genre, Travail et mondialisation. Confrontations Nord/Sud, n° 40, pp. 15-38.

¹²⁰ MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” presentado ao FSM no 2008 [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹²¹ Nese contexto a noticia de que o exercito de Gaddafi estaba a dar viagra aos soldados para que se incrementen as violacións a mulleres entre as poboacións rebeldes non parece nada inimaxinable ou fantasiosa.

“Para millóns de mulleres ao redor do mundo, a vida cotiá significa loitar por sobrevivir economicamente, comer, non ser violada, maltratada, non ter fillos que non desexamos ter, ter os/as que si queremos, e asegurarnos de que teñan todo o que necesiten, estudar, estar sas, vivas, resistir e organizarnos para evitar que as nosas vidas e as nosas comunidades se desintegren aínda máis.”¹²²

Tres son as situacións onde as mulleres do Sur viven novas formas de escravitude:

i. O traballo das labregas no Sur

A agricultura mundial está en crise desde a introdución da industria agroquímica por parte das grandes multinacionais de distribución alimentaria. Cinco¹²³ delas controlan o 70% do mercado mundial de pesticidas, o 25% dos cultivos tradicionais e o 100% dos cultivos transxénicos.

Centos de millóns de persoas viven en rexións con dependencia exclusiva da agricultura e con monocultivos para a exportación mentres non se atenden necesidades alimentarias da poboación. Pola contra, as políticas agrarias nos países do Norte eliminan as pequenas explotacións con apoios e subvencións ás grandes explotacións¹²⁴ e fortes aranceis as exportación dos países do Sur.

Os 900 millóns de labregas/os que existen no planeta (en máis dun 70%, mulleres), abandonando as súas explotacións debido a inviabilidade da agricultura familiar, vense obrigados a emigrar do campo a cidade¹²⁵, medrando a marxinalidade nas periferias urbanas.

As que seguen o fan en condicións moi complicadas:

1. Pobreza extrema debido a que os prezos marcados non cobren ás veces nin os custos de produción.¹²⁶
2. Uso de agrotóxicos con danos para a saúde e ao medio ambiente.
3. Sementes transxénicos e o seu control monopolista polas corporacións multinacionais.
4. Falla de protección social e condicións de traballo e salariais marcadas pola ausencia de dereitos que garantan a súa dignidade.

---

¹²² Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹²³ Monsanto, Coinbra, Louis Dreyfus, Bunge e Cargill.

¹²⁴ O dumping calcúlase en 200.000 millóns de euros anuais para subvencións en países do Norte. Esas axudas van destinadas a grandes explotacións. 90% en EE.UU, 70% na UE, 65% Xapón.

¹²⁵ A entrada de China na OMC supuxo a emigración campo-cidade de máis de 250 millóns de persoas no maior éxodo coñecido na historia, acabando a maioría das mulleres no sector téxtil.

¹²⁶ 2 de cada 3 persoas que viven na extrema pobreza no mundo rural. Na África subsahariana 198 millóns de persoas por debaixo do limiar da pobreza o 70% viven no rural.

ii. A deslocalización e o traballo nas maquilas

Ao igual que na agricultura, máis do 80% das traballadoras da produción téxtil a nivel global son mulleres.

A importancia do sector téxtil no mundo foi un factor decisivo para que países do Sur apostasen por facilitar as condicións ás multinacionais da moda para que instalen parte da súa produción neste países.

China, Marrocos, Honduras, Bangladesh e algúns dos países do Leste europeo acollen boa parte da produción mundial grazas a procesos de deslocalización que crean situacións de novas formas de escravitude para as mulleres que traballan nela.

As multinacionais da moda non contratan directamente senón que utilizan subcontratas que á súa vez subcontratan a outras subcontratas ou encargan a produción ao sector informal¹²⁷.

Este modelo de produción deslocalizado faise por abaratamento de custes na produción pero tamén porque se trata de países subdesenvolvidos ou emerxentes que necesitan desta produción á marxe das propias condicións, ademais de ser países non democráticos, ou chamados eufemisticamente de “democracias febles”, onde a falla de sindicatos libres facilita condicións de escravitude que non serían aceptadas noutros países.

As chamadas ‘maquilas’, auténticos campos de traballo, son un bo exemplo disto, por non falar de situacións de explotación de nenos ou nenas en auténticos campos de concentración laboral.¹²⁸

A *Clean Clothes Campaign*¹²⁹ leva desde a década dos anos noventa denunciando e presionando para mudar esta situación con campañas que nalgún caso tiveron éxitos importantes, pero a propia dinámica da industria da moda con necesidade de produción cambiante e rápida, xunto coa falla de colaboración das propias autoridades, impiden avances máis importantes.

iii. A migración das pobres como vehículo de escravitude sexual

A ideoloxía patriarcal e a mercantilización do corpo da muller xera novas formas de explotación sexual, agravadas polas necesidades materiais das mulleres dos países do Sur que

---

¹²⁷ “Segundo a CIOLS, un cuarto da poboación activa do mundo traballa na economía informal e xera o 35% do PNB. Non obstante, as traballadoras non estean recoñecidas nen protexidas por marcos legais ou reguladores (...)”. Nina Ascoly & Chantal Finney (2008): *Fabricado por mujeres*; Campaña Ropa Limpia; Icaria; Barcelona, páxina 57.

¹²⁸ Un caso paradigmático desta sobreexplotación son as factorías que a marca de lencería feminina Triumph ten en Myanmar.

¹²⁹ A Campaña Ropa Limpia é unha campaña internacional enmarcada dentro da “CLEAN CLOTHES CAMPAIGN” que opera en 9 países de Europa. A Campaña Ropa Limpia en Galicia está coordinada por AMARANTE SETEM e apoiada por máis de 70 organizacións de desenvolvemento, sociais, sindicais e de consumidores.

necesitan saír da extrema pobreza converténdose en vítimas de mafias.

“Esta mercantilización reduce ás mulleres a meros obxectos, sexa na industria da prostitución ou da pornografía, ou no uso dos seus corpos na publicidade, ou na manipulación dos nosos desexos e soños para aumentar o consumo. O neoliberalismo entrou nunha nova fase, no sentido que logrou “capitalizar” as opresións existentes: para comercializalas (pensemos na servidume sexual das mulleres, por exemplo) e fai millóns a partir disto, así como retorna con forza a idea de que podes escapar á túa realidade se traballas duro nisto e, por suposto, se pagas o monto correcto.”¹³⁰

D. Traballo en Rede

O feminismo global puxo en marcha múltiples alianzas e redes. Alianza entre as mulleres do Norte coas mulleres do Sur na campo da soberanía alimentaria (Vía Campesíña), en redes de denuncia como a Clean Clothes Campaign, con grupos ecoloxistas como Amigos da Terra e outros; no debate sobre a integración na Alianza Social Continental, e mesmo nas actividades de formación política co Comité pola Abolición da Débeda Externa do Terceiro Mundo - CADTM.

“Comezamos ou intensificamos o noso traballo con mulleres doutras organizacións. No proceso do Foro, actuamos conxuntamente coa Rede Latinoamericana de Mulleres Transformando a Economía (REMTE), Alai-mulleres, Diálogo Sur-Sur LGBT e mulleres de Vía Campesíña. Elas contribuíron ao debate interno da MMM sobre as alternativas económicas feministas, temas agrarios e ambientais, e tamén para o cuestionamento da imposición da heterosexualidade como a norma. Este colectivo foi unha referencia para suscitar o debate feminista en Nyéleni-Foro sobre Soberanía Alimentaria e outros procesos de formación de alianzas que axudaron a expandir a alianza antiliberal cara á axenda igualitaria.”¹³¹

O feminismo global non é alleo ao debate que se está a dar sobre o futuro do altermundismo, en xeral, e o Foro Social Mundial, en particular.

O primeiro debate é como esta a ser central o feminismo global no FSM e como a loita antisistémica non ten porque mermar a súa pluralidade.

A MMM diríxese aos seus compañeiros de movementos para formular a necesidade de superar o sexismo presente nos movementos sociais:

“Queremos que todos os movementos inscriban a análise do patriarcado no centro do cuestionamento do neoliberalismo e imperialismo - hoxe simbolizado principalmente (pero non exclusivamente) polo FSM. Esta é unha meta ambiciosa e, posiblemente, difícil de avaliar globalmente. Sabemos que a nosa presenza no FSM deu visibilidade á

---

¹³⁰ Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “Dónde se necesita el cambio” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹³¹ Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “Dónde se necesita el cambio” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

*loita e resistencia das mulleres. Creamos alianzas políticas e estratéxicas con certos movementos sociais. Con todo, os logros aínda son insuficientes para superar o patente sexismo presente no FSM.*¹³²

Sen renunciar aos proxectos mixtos e partillados:

*“Cremos que a independencia política do noso movemento é crucial; a alianza cos movementos mixtos non pode reducirse á adopción de estratexias e políticas predeterminadas, senón que debe ser o resultado dunha construción colectiva. Temos que combinar a nosa propia construción, baseada na forza dos movementos populares feministas, co noso traballo en alianzas e en procesos globais como o FSM dos cales eliximos ser parte activa.”*¹³³

E apostando por novas formas de facer política:

*“Tamén construímos novas maneiras de “estar” na loita. Utilizamos a nosa creatividade e dinamismo poñendo cor e música aos debates e accións que se realizaron durante o Foro.”*¹³⁴

Aínda que como soe pasar en moitos casos é unha declaración máis que unha realidade palpable.

1.2.2.2. Ecopacifismo: da guerra fría ao Peak Oil

Desde que a finais do século XIX se iniciasen as reflexións iniciais sobre economía ecolóxica formulando os límites do crecemento, mesmo en polémica co marxismo, a cargo de autores rusos como Serge Podolski, até o *Manifesto ecosocialista* impulsado en 2002 por Joel Kovel e Michael Lowy, a situación do planeta tense degradado de tal xeito que fai máis real que nunca a sentenza de Rosa Luxembourg: “Socialismo ou barbarie”.

Nese paréntese, o científico ucraniano Vladimir Ivanovich Vernadski (1863-1945) contribuíu á fundación de varias disciplinas modernas, especialmente a xeoquímica, sendo o primeiro ecólogo. Vernadski concibía a terra como a superposición de cinco realidades integradas: a litosfera, o seu compoñente sólido; a atmosfera, a capa de gas envolvente; a biosfera, os seres vivos que a compoñen; a tecnosfera, o resultado da alteración producida pola intervención

---

¹³² Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹³³ Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹³⁴ Idem MARCHA MUNDIAL DE LAS MUJERES: Documento “*Dónde se necesita el cambio*” (2008). [Visitado 2013-09-20] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

humana; e a noosfera, a esfera do pensamento. Ademais observou a dependencia da composición atmosférica con respecto á actividade biolóxica, ofrecendo da Terra un concepto moi próximo ao proposto máis tarde por James Lovelock coa súa hipótese Gaia.

A fenomenoloxía, pola súa banda, impulsada por Edmund Husserl, situou no campo da filosofía a equiparación como suxeito constituínte (dador de sentido) aos animais humanos e non humanos, rachando coa concepción clásica de ‘suxeito’.

Pola súa banda, Antonio Gramsci e György Lukács, e posteriormente a Escola de Frankfurt, teñen formulado na década dos 30 do século XX a necesidade de recuperar o marxismo dialéctico e naturalista afastado do socialismo obreirista afianzado pola II Internacional e o Programa de Gota da socialdemocracia alemá.

O movemento sesentaoitista foi quen de situar en primeiro plano os límites do crecemento e a necesidade dunha nova relación entre as persoas e desta co planeta.

O movemento hippy foi o suficientemente forte no sentido simbólico para ligar ecoloxismo e pacifismo como dúas expresións dun mesmo construtor cultural.

É a raíz do movemento sesentaoitista no que se comeza a formular con forza revisións do marxismo superadoras do modelo industrialista soviético e principian a aparecer autores que formulan a necesidade de ligar o ideal socialista coa defensa do ambiente, dando así os primeiros pasos para a ecoloxía política: Manuel Sacristán, Raymond Williams, André Gorz (nos seus primeiros escritos), Barry Commoner, Juan Martínez Allier, Francisco Fernández Buey, Jean-Paul Déléage, Elmar Altvater e Frieder Otto Wolf entre outros.

Posteriormente nos anos 80, a raíz do endurecemento da escalada armamentística de bloques, os Verdes alemáns e as súas campañas anti-antinucleares formalizaron xa a unión de ecoloxía e pacifismo.

“A primeira metade da década dos anos oitenta estivo marcada, no plano internacional, pola inflexión ofensiva da EE.UU. e da OTAN en materia de estratexia nuclear. Esta inflexión que foi moi ben captada polo historiador británico E.P. Thompson fixo pasar a primeiro plano, sobre todo en Europa, ao movemento antimilitarista e pacifista. Sintomaticamente, gran parte dos militantes dos anteriores movementos ecoloxista e feminista pasaron a traballar nos movementos anti-OTAN (en España) e nas organizacións antimilitaristas e pacifistas. Así naceu o que se coñece co nome de ecopacifismo.”¹³⁵

En Galicia, o SGEP e máis tarde Verdegala son as únicas organizacións que entre os seus principios definitorios sitúan o ecopacifismo.

A globalización capitalista agravou os desequilibrios ambientais e puxo en primeiro plano

---

¹³⁵ RIECHMANM, Jorge (1994): *Redes que dan liberdade: introdución aos novos movementos sociais*. Editorial Paidós, Barcelona,; p 301.

a urxencia dunha alternativa global, e desde finais dos noventa empezan diferentes colectivos e autores a falar de ecosocialismo, sendo Joel Kovel e Michael Lowy os autores do *Manifesto ecosocialista* (2002).

Pero se existe un punto de arranque no movemento pacifista ese é, sen dubida, as multitudinarias mobilizacións contra a guerra do Vietnam, ese pequeno país asiático que o mundo puido ver desde as pantallas dos seus televisores como era masacrado por un xigante económico e militar como os Estados Unidos.

A guerra de Vietnam (1959-1975) foi durante máis de unha década o símbolo de moitas causas: do pacifismo, do movemento non aliñado, do antiimperialismo, do rexeitamento ao modelo bipolar. Foi capaz de axuntar nunha mesma mobilización diferentes movementos: pacifista, ecoloxista, feminista, dereitos civís, converténdose nunha das imaxes máis nítidas do sesentaoitismo xunto co maio francés ou a primavera de Praga. Conseguiu mobilizar millóns de persoas en todo o planeta, nun precedente do que sería a primeira mobilización global contra unha guerra, a de Iraq en 2003.

A oposición á guerra emerxeu nunha época de activismo estudantil e social sen precedentes, tanto en Estados Unidos como en Europa, do que xurdirían os movementos pola liberdade de expresión ou o movemento polos dereitos civís en Estados Unidos.

Os estudantes mobilizados contra o servizo militar obrigatorio xogaron un papel activo para que a protesta se estendera ao resto da poboación. Os procesos de recrutamento (draft) xeraron fortes críticas desde a súa instauración en 1965, pois existía o convencemento de que nos procesos de recrutamento existía unha corrupción xeneralizada que tendía a discriminar aos afroamericanos e á poboación obreira, o que contribuíu a afianzar a alianza entre o movemento pacifista e o movemento dos dereitos civís. A guerra tamén asentou a alianza co influente movemento feminista, así o 15 de xaneiro de 1968 arredor de 5000 mulleres xuntáronse en Washington D.C. para esixir a retirada de tropas, sendo a primeira protesta contra a guerra exclusivamente feminina.

Alianzas que serviron para asentar o cada vez maior rexeitamento ante o número de mortos entre os soldados norteamericanos sobre todo a partir do ano 1968. A ofensiva do Tet, deitou entre febreiro e marzo dese ano, un millar de baixas estadounidenses, e amosou a capacidade do Vietcong,

Os intentos de censura oficial chocaban cos intereses dos grandes medios que aproveitaban o feito de non ser unha guerra “declarada” para trasladar o conflito case en directo ás casas dos estadounidenses.

As novas tecnoloxías da comunicación, como a televisión, permitiron por vez primeira na historia, distribuír imaxes dos campos de batalla e o día a día dos soldados. As atrocidades e as mortes de civís, cando eran inicialmente minimizadas ou agochadas, adquirían aínda máis forza argumental saían nas pantallas dos televisores.

Exemplo de represión do sector duro do ‘réxime’ foron os feitos acontecidos durante a Convención Nacional Demócrata de agosto de 1968. Fronte ás máis de 10.000 persoas que rodearon o pavillón no que se estaba celebrando a convención, o alcalde de Chicago, Richard J. Daley despregou 23.000 policía nunha batalla campal que durou os seis días da convención e que saldou con multitude de feridos e a detención dos líderes antibelicistas.

A pesar da “guerra sucia” e de asasinatos de líderes, a oposición estendeuse chegando a lograr mobilizacións sen precedentes: 200.000 manifestantes marcharon fronte ao Pentágono (21-22 de outubro de 1967); 10.000 persoas reuníronse diante da embaixada norteamericana en Londres (17 de marzo de 1968); millóns de estudantes universitarios e de secundaria protagonizaron un boicot masivo nas súas escolas como mostra de oposición á guerra (26 de abril de 1968); 500.000 persoas concentráronse no festival contracultural de Woodstock (15-18 de agosto de 1969); millóns de cidadáns estadounidenses pediron o día libre no seu traballo para participar en miles de manifestacións locais (15 de outubro de 1969); medio millón de persoas en Washington D.C. e outras tantas en San Francisco acudiron ás maiores manifestacións contra a guerra (15 de novembro de 1969).

O movemento de non-violencia, impulsado por Martín Luther King, inspirado na contenda de Mahatma Gandhi contra o imperio británico na India, pasará a ser un dos elementos claves na cultura ‘pacifista’ ao promover unha nova vía de contenda política contra o poder, alternativa ás tradicionais accións armadas, que se evidenciará moi efectiva sendo quen de explorar non só unha actitude de rebeldía social senón tamén de cambio interior.

A partir da guerra de Vietnam afarémonos a ver na contenda política dos movementos sociais ferramentas claramente ‘non-violentas’: a denuncia de todos os feitos de violencia e discriminación e o apoio decidido a todo aquilo que favoreza a non-violencia activa; a non-colaboración coas prácticas violentas (insubmisión, non colaboración...); a desobediencia civil fronte á violencia institucionalizada (obxección de conciencia, folgas de fame, bloqueos, campañas de boicot a empresas ou produtos...); a organización e mobilización social, voluntaria e solidaria (manifestacións pacíficas, construción alternativas contraculturais...). O movemento altermundista incorporará a non-violencia como un dos principios reitores.

Ao inicio dos oitenta, a loita contra as nucleares adquire unha grande dimensión a nivel global (polo impacto na opinión publicada producida pola fusión parcial do núcleo do reactor da central nuclear de Three Mile Island, Harrisburg, o 28 de marzo de 1979) e a nivel europeo (a batalla contra as nucleares foi central para a constitución o 13 de enero de 1980 de Die Grünen que durante esa década se consolidarían arredor do liderado de Petra Kelly). Eran anos de incremento da escalada armamentística da Guerra Fría e o pacifismo contribuíu a axitar aínda máis o debate antinuclear, que ademais no Estado Español coincidiu coa entrada na OTAN (1982), co posterior debate e o polémico referendo convocado polo PSOE xa no poder (1986). Nese contexto a loita contra dos vertidos radioactivos na fosa atlántica a 300 millas das costas de Galicia (1981-1982), cunha boa campaña de marketing social, ligada a Greenpeace e o recién constituído partido Esquerda Galega (coa viaxe a fosa do palangreiro

Xurelo capitaneado por Ánxel Vila), serviu para visibilizar un movemento que durante a década dos anos oitenta se foi estendendo por varias comarcas de Galicia ligado a problemáticas e a grupos de carácter local.

Os efectos sobre o planeta (deterioración da capa de ozono) ou sobre o clima (cambio climático) agravados a finais da década dos noventa situaron o movemento ecopacifista diante de novos retos como a necesidade dun cambio de modelo de consumo imposible de socializar a escala global sen afectar irremediabilmente ao medio e á vida das persoas, sobre todo nos países empobrecidos cos que se seguira agrandando a fenda social e ambiental. Algúns sectores do ecoloxismo comezan xa a falar da necesidade do “decrecemento”¹³⁶ sustentable en lugar do “desenvolvemento” sustentable pois entenden que se necesita un proceso planificado de decrecemento que asegure o futuro civilizatorio que non aseguraría un decrecemento obrigado polos factores externos ou físicos do propio planeta. Calquera nova senda de crecemento, que volva ter o PIB como principal e/ou único indicador de desenvolvemento, convértese nunha trampa pois deixa de lado referencias centrais para a felicidade humana e a saúde do planeta como Índice de Desenvolvemento Humano, a Pegada Ecolóxica ou o Índice de Saúde Social.

Ademais as advertencias sobre o “peak oil e a fin da era da dependencia enerxética das enerxías fósiles evidenciaron a necesidade de buscar modelos alternativos globais con urxencia xa que a produción mundial de petróleo chegou ao seu cénit¹³⁷ e entramos nun fase de devalo agora tan rápido como no seu día foi de crecemento, salientando o feito de que o factor limitador da extracción de petróleo é a enerxía requirida e non o seu custe económico.

En Galicia algunhas organizacións ecoloxistas e ONGDs incorporaron ao seu ideario as teses decrecentistas e *Véspera de Nada*, activa no tecido altermundista converteuse nun activo central na divulgación da problemática sobre o “teito do petróleo”.

O modelo de globalización neoliberal impón novos perigos para as persoas e o planeta. Os grandes beneficios das transnacionais derivan nesta época cara á privatización dos recursos naturais, ademais dos enerxéticos. A contenda contra a privatización iniciada nos países do Sur dos mananciais de auga e o control das sementes (OMX) por parte das grandes empresas alimentarias globais son o eixo central do novo ecoloxismo político. Un ecoloxismo político que se expresa con novas alianzas no movemento altermundista entre os movementos indixenistas e campesiños nos países do Sur (Vía Campesiña) cos importantes movementos ecoloxistas do Norte (Greenpeace e Friends of the Earth International).

---

¹³⁶ Na obra *The Entropy Law and the Economic Process* (1971), Nicholas Georgescu-Roegen formula, atendendo aos principios da termodinámica, o problema de crecemento da entropía, elemento que constitúe o punto de partida das teorías decrecentistas.

¹³⁷ A Axencia Internacional da Enerxía (AIE) fixo público, en novembro de 2010, que a produción de petróleo cru chegara ao seu pico máximo en 2006.

1.2.2.3. Construindo o neointernacionalismo da globalización

A loita contra a pobreza ten mobilizado o esforzo de milleiros de homes e mulleres que aspiran a mellorar as condicións de vida do conxunto da humanidade en termos de xustiza e equidade. Non obstante, tanto o camiño para mellorar existencia das persoas (desenvolvemento) como o xeito de repartir esa mellora (xustiza) son conceptos que foron mudando ao longo do tempo.

Dúas van ser as cuestións centrais que determinarán en cada momento o predominio dun concepto de desenvolvemento ou doutro e un modelo de solidariedade ou outro. Estas cuestións teñen que ver con dous interrogantes centrais: a) si se constrúe unha solidariedade sobre as causas ou sobre as consecuencias; e b) canto se é de interrelacionar as solucións e a globalización dos problemas.

Atendendo a como as ONGDs foron resolvendo estes interrogantes atopáronos tres conceptos da solidariedade e tres modelos para abordar a solidariedade.

Poderíamos falar de tres etapas no movemento de solidariedade internacional desde que, tras a Segunda Guerra Mundial, se concretase, se estendese e se normalizase o movemento de cooperación internacional construído arredor das ONGDs:

- primeira xeración, modelo clásico vertebrado arredor da transferencia de capitais Norte-Sur;
- segunda xeración, modelo vertebrado arredor da educación para o desenvolvemento;
- terceira xeración, modelo político construído arredor da presión a transnacionais e gobernos.

Obviamente non se trata de compartimentos estancos ou de formulas puras senón dunha evolución non lineal e cun propio proceso de evolución-involución de cada ONGD acompañado de interaccións mutuas e de cada unha á hora de abordar as súas prioridades.

Nas décadas dos anos 40-50 do século XX críase que o desenvolvemento económico traería tras de si, e polo mero feito de producirse, maiores cotas de liberdade, igualdade e benestar. Esta concepción unida á crenza de que o atraso das sociedades do Sur era produto exclusivamente da inexistencia de aforro interno, deu paso á creación de organismos internacionais como o Banco Mundial que trataban de impulsar, a través da transferencia de aforro, capital e tecnoloxía do Norte ao Sur, un desenvolvemento suficiente dos países empobrecidos para garantir a estabilidade política e social necesarias tanto para prover ao Norte de materias primas como para consolidar a división xeopolítica do Planeta resultante da Segunda Guerra Mundial e a chamada Guerra Fría.

Paralelamente a estes mecanismos de cooperación impulsados desde os estados do Norte,

as súas sociedades civís, moi sensibilizadas cos ideais democráticos e de xustiza social, reforzados tras a derrota do fascismo, impulsaron o xurdimento de accións propias de cooperación para o desenvolvemento.

Un agromar que, ao abeiro das ideas dominantes, situaba ás ONGDs como meros intermediarios da transferencia técnica e de capitais do Norte ao Sur, consolidándose un modelo de cooperación fundamentalmente asistencial que axudou a paliar situacións de atraso nos países empobrecidos pero que non ofrecía unha alternativa global para superar esa situación e moito menos un modelo de desenvolvemento universal.

Estamos nun momento de confianza na tecnoloxía, onde existía un optimismo desenvolvementista froito dos éxitos de reconstrución conseguidos polos países centroeuropeos tras a guerra. Nace así unha primeira xeración de ONGDs que asume o modelo dominante baseado na industrialización como proceso case que único de desenvolvemento e onde o PIB se converte e no indicador central.

Pero os ideais de progreso seguiron avanzando e como consecuencia abrollaron novas formas de contestación ao modelo de cooperación e desenvolvemento daquela dominantes.

A falla de resultados no desenvolvemento humano nos países do Sur, a apertura dun proceso de descolonización xeneralizado fronte ás antigas metrópoles e a irrupción do movemento dos países non aliñados alentou unha visión diferente sobre as desigualdades Norte-Sur. Ademais, o movemento sesentaoitista redefiniu un novo concepto da sociedade civil e favoreceu unha importante renovación do ideario alternativo que, xunto coa iniciativa da igrexa católica no compromiso social a raíz da nova lectura do Evanxeo impulsada polo Papa Xoán XXIII plasmada no Concilio Vaticano II, facilitaron a incorporación dunha primeira fornada de persoas ao movemento solidario e a extensión masiva do movemento coa creación das primeiras ONGDs tal como as coñecemos na actualidade.

Este compromiso social levou a un importante número de cristiáns a reorientar o seu cristianismo cara posicións máis próximas á mensaxe orixinal de Cristo. A pesar dos vaivéns ideolóxicos sufridos no seo do cristianismo desde os anos sesenta mantense un compromiso social dos sectores mais dinámicos da igrexa que ten moito que ver, para ben ou para mal, con que a maioría das actuais ONGDs nacesen de sectores cristiáns e madurado culturalmente á calor dos seus valores espirituais.

Esta segunda xeración de ONGDs, moitas delas hoxe consolidadas a nivel global e cunha influencia determinante, centran a súa estratexia na educación como elemento clave para o desenvolvemento unido ás primeiras iniciativas comerciais xustas. Estas posicións tiveron reflexo no modelo de cooperación que virou cara a unha visión máis crítica no global (relacións Norte-Sur), máis participativa na elaboración dos proxectos (protagonismo das contrapartes) e máis social (sensibilización nas sociedades do Norte).

Desde finais dos anos oitenta do século pasado asistimos á emerxencia dunha terceira xeración de ONGDs cun perfil máis político e crítico e documéntase unha incorporación

masiva de xente moza ao campo da solidariedade.

Obviamente, neste novo auxe ten moito que ver o reponte da bipolarización Norte-Sur tras a caída do muro de Berlín e co proceso de globalización rexido por criterios exclusivamente mercantilistas da doutrina ultraliberal: sometemento do público ao privado, retroceso das políticas redistributivas, sacralización do mercado como único xeito de asignación de recursos, privatización de recursos naturais...

Aínda debemos deternos noutros dous complementarios que son fundamentais:

- A crise dos ideais transformadores que deixou un baleiro importante nun gran número de persoas e inmovilizou enerxías que ata o momento se liberaban cara á participación política. Estamos a falar dunha crise profunda que non só afecta ás correntes de pensamento máis próximas aos modelos totalitarios senón tamén ao conxunto da esquerda fose cal fose o seu referente ideolóxico ou cultural. Nese senso, hai que afirmar que o muro de Berlín caeu cara aos dous lados e que os seus anacos se espallan por todo o planeta, colocando nunha situación difícil aos sectores máis febles da nosa sociedade do Norte e sen perspectivas de emancipación colectiva os países poscolonizados do Sur.

- O desprestixio da política, ligado ao anterior, foi outro aspecto fundamental no desenvolvemento das ONGDs. O atraso democrático no noso país foi asemade fundamental para que este factor se manifestase con posterioridade a outros países europeos, pero non impediu que a frustración fose menor. Os modelos burocráticos, a permeabilidade á corrupción, as complexas e escuras estruturas de poder e a ausencia de mecanismos de control democráticos teñen sido elementos determinantes neste terreo. Non é casual que os partidos políticos sexan unha das institucións peor valoradas entre os cidadáns do Estado español; valoración negativa que medra de forma exponencial entre a mocidade.¹³⁸

Desde a década dos anos oitenta, en numerosos ámbitos da sociedade civil formúlase a necesidade de cambiar as relacións económicas e xeopolíticas entre o Norte e o Sur para poder chegar a un modelo de desenvolvemento realmente universalizable. Tratábase de cambiar un modelo de relacións Norte-Sur, que serve fundamentalmente aos intereses económicos e comerciais do Norte, por outro no que o fundamental fose o interese das sociedades do Sur e do Norte.

Respecto da cooperación, a consecuencia desta nova concepción é dobre: retirada de recursos económicos e transferencia de capitais e tecnoloxías e, simultaneamente, procesos de empoderamento das sociedades civís nos seus respectivos países a partir dun programa de desenvolvemento humano e democratización política e económica. Por iso, a terceira xeración de ONGDs, ligada ao movemento altermundista, centrará as súas estratexias na presión

---

¹³⁸ Estudo “La juventud hoy: entre la exclusión y la acción. Tendencias de identidades, valores y exclusión Social de las personas jóvenes.” Grupo de Estudio sobre Tendencias Sociales (GETS). Fundación Sistema; 2009 ; capítulo VII: La participación política de los y las jóvenes. Ver en <http://www.injuve.es/gl/observatorio/valores-actitudes-y-participacion/la-juventud-hoy-entre-la-exclusion-y-la-accion-tendencias-de-identidades-valores-> [Visitado 2014-09-23]

política dirixida aos gobernos e institucións internacionais, para mudar lexislacións ou parar megaproxectos neocoloniais, ou fronte ao accionariado das grandes transnacionais, para minimizar o impacto da súa produción sobre as persoas e no ambiente.

Na actualidade as ONGDs son a expresión da vontade de milleiros de homes e mulleres que aspiran a mellorar as condicións de vida do conxunto da humanidade en termos de xustiza e igualdade. Non son un fenómeno novo, como non é nova a existencia de sociedades que se enriquecen e sociedades que se empobrecen, nin son novos os mecanismos que fan posible esta desigualdade, non obstante, desde a última década dos anos noventa do século XX están emerxendo como un sector socialmente determinante socialmente e politicamente influente. Trátase dun terceiro sector entre o público e o privado, entre a esfera da política e a da empresa. Un sector necesario e imprescindible diante da perda de influencia do político e perante a privatización lenta pero continua dos elementos sociais que, durante as últimas décadas, configuraron o estado de benestar e as súas políticas redistributivas e de xustiza social.

Estamos, pois, diante dun movemento de compromiso pola xustiza e por un necesario reequilibrio planetario que canaliza diversas enerxías transformadoras, mais ao mesmo tempo, tal como ten afirmado o antropólogo norteamericano James Petras, tras o auxe das ONGDs existe un perigo real de fragmentación social fundamental para o asentamento do actual statu quo.

As ONGDs preséntanse diante da sociedade como unha constelación amplía, positiva pero con algunhas sombras:

- Control empresarial, político, relixioso ou mediático. A dependencia política ou relixiosa, mesmo mediática, inutiliza o aspecto de crítica social que debe haber nas ONGDs, quedando convertidas en correas de transmisión de partidos políticos ou institucións relixiosas que as utilizan nas súas campañas de axitación ou evanxelización.

- Dependencia económica dos patrocinadores. Un dos piares fundamentais que aseguran a esencia das ONGDs é a súa independencia total respecto a calquera poder político, económico, espiritual ou mediático. A creación de recursos propios e a diversificación de canles de financiamento son elementos fundamentais para preservar a independencia das ONGDs e, en última instancia, a súa actividade libre. O alto custe de certas campañas de cooperación non poden converter ás ONGDs en apéndice de determinadas empresas coas que se lles asocia automaticamente ou, como ocorre desde hai ben pouco, que as propias empresas poñan en marcha fundacións que serven para limpar a súa imaxe e empardecen escuras intervencións empresariais.

- Ausencia de democracia e participación interna. O fin non só xustifica os medios, senón, ben ao contrario, os medios condicionan o fin, deformando ou deturpando de tal xeito que a máis fecunda das utopías se converte nunha infértil realidade. Así estruturas controlables como as fundacións serven para poñer en marcha proxectos concretos con eficacia

demostrada pero que son inútiles para a construción dun movemento cívico transformador capaz de conxugar a eficacia coa capacidade de incorporar ás persoas non só na intervención senón na participación activa e autosostida.

- Falla de participación e correspondencia social. Diversos escándalos sobre a utilización de fondos públicos e/ou privados puxeron en cuestión a claridade das contas das ONGDs. A isto hai que engadir a falla de transparencia en mecanismos como de recollida de roupa ou os apradiñamentos.

Desde hai tempo os movementos sociais dos países do Sur veñen reclamando ás ONGDs, con centro de decisións nos países do Norte, unha visión máis crítica no global (relación Norte-Sur), máis participativa na elaboración dos proxectos (protagonismos das contrapartes) e máis social (voz de denuncia nas sociedade do norte).

Construír as regras dunha nova orde mundial pasa, en primeiro lugar, por construír o novo modelo de cooperación internacional e de interelación cidadá Norte-Sur, no global e do modelo de solidariedade local. Un modelo que teña en conta tres cuestións claves: primeira, que o problema da pobreza ten que ver co poder e coa repartición da riqueza; segunda, que se son necesarios procesos de empoderamento social no Sur que estean sustentados en mecanismos de defensa civil e de renovación social; e terceira, é preciso crear as bases dun cambio tamén nas “condutas” dos cidadáns e dos estados no Norte.

O altermundismo permitiu interactuar no mesmo movemento pola xustiza global as ONGDs e aos movementos sociais na construción dun neointernacionalismo baseado en:

- **Unha alterglobalización sustentable fronte á globalización especulativo-financeira.** Tras os grandes desastres ecolóxicos existen problemas de desigualdades fondas e de aproveitamento inxusto do planeta. Pero máis alá, sábese que o planeta ten uns recursos limitados que impoñen un novo modelo de desenvolvemento que permita unha repartición xusta dos recursos sen comprometer o futuro das vindeiras xeracións. Apóstase por un modelo de desenvolvemento universalizable e, polo tanto, quérese promover un cambio de actitude no xeito de producir e consumir no Norte que permita o desenvolvemento do Sur.
- **Unha solidariedade que aborde os problemas estruturais.** O modelo de solidariedade vai ser definitorio para orientar un modelo alternativo social diferente ao que é dominante en este momento. Os países do Sur son países empobrecidos. A súa situación é froito dun cúmulo de elementos estruturais (evolución histórica, evolución económica, colonialismo, gobernos despóticos...) nos que, con toda seguridade, os elementos endóxenos teñen menos importancia que os exóxenos e onde a vontade e capacitación laboral das súas xentes son elementos residuais á hora de entender o problema.
- **Unha solidariedade bidireccional e autocentrada.** A solidariedade global como factor do cambio local. Hoxe non existe política internacional, todo forma parte da

mesma política interna, pois asistimos a unha contenda globalizada. Desde que nos anos oitenta o movemento ecoloxista situase a máxima “pensar globalmente, actuar localmente”, o proceso de interconexión de problemas/solucións desbordouse ata o punto de que hoxe se necesita complementariamente “pensar localmente, actuar globalmente”.

E para iso despregouse unha axenda alternativa cuxas principais urxencias son:

- **Novas relacións Norte-Sur** que permitan abordar de xeito global e xusto a aparición de fenómenos de degradación das conquistas sociais dos traballadores/as e das condicións de vida dos pobos, tales como a deslocalización ou a inmigración masiva.
- Fixación de **normas de validez internacional sobre condicións laborais** como elemento central de respecto aos dereitos humanos na produción.
- Construción dun novo modelo de desenvolvemento e consumo universalizable que parta do recoñecemento dos límites do crecemento e da equiparación das condicións de vida das zonas, apostando polo **desenvolvemento humano sostible** como elemento de solidariedade interxeracional.
- Articulación de **alternativas de pensamento e acción globais** que impliquen a cidadanía do Norte e do Sur.
- Construción de **estruturas xurídicas internacionais** coma o Tribunal Social Mundial (proposto por Emir Sader), composto por autoridades internacionalmente recoñecidas, para xulgar os casos máis graves de crimes contra a supervivencia de persoas por mecanismos de mercado ou atentados globais ambientais ou culturais, de igual xeito que se vai asentando institucionalmente o Tribunal Penal Internacional como espazo contra crimes de lesa humanidade.

O movemento altermundista, sen dúbida, ten dado pasos na coordinación de accións e axendas pero ten sido incapaz dunha resposta que permita mobilizar á cidadanía global para un proceso dialéctico de transformación local e global. Existe un atraso que se expresa na demora do proceso de construción de novos instrumentos sociais e de interfaces políticos de acción e conquista do poder. Do mesmo xeito que existe un atraso na construción programática dunha **alternativa democrática e sustentable** que poña como eixo central o ser humano e o planeta, necesariamente pivotada sobre o desenvolvemento autocentrado, o desenvolvemento autosostible e a democratización e extensión universal dos dereitos humanos.

1.2.2.4. Identidade Nacional nun mundo global

A raíz do proceso de globalización cristalizou de forma renovada a idea “romántica” do universalismo, o cidadán do mundo ou o apatrismo como forma superadora de comprenderse fronte aos defensores das patrias, do patriotismo, do nacionalismo. Esta óptica ten un envés que podería definirse como a necesidade da diversidade fronte ao monoculturalismo ou á homoxeneización cultural que non deixaría de ser un novo neocolonialismo cultural.

A identidade nacional que interactúa nun mundo en proceso de cambio paradigmático e, á súa vez, conformado polas contradicións xeradas de conter diversos intereses sociais no seu interior, convértese na globalización nun operador político de primeira orde e sinala a identidade e o nacionalismo político como un dos movementos sociais centrais.

A. A identidade como operador político

*“A identidade é, sobre todo, un proxecto, unha chamada ao futuro; algo que sabendo cara onde imos, temos que estar construíndo continuamente para resolver os problemas que cada momento nos suscita”.*¹³⁹ Catro son as dicotomías centrais das formas de entender a identidade expostas por Marcial Gondar e de como se resolvan esa dicotomías vaise construír unha identidade que poderíamos chamar cívica ou outra que denominaremos populista¹⁴⁰.

- 1ª dicotomía: a identidade como realidade aberta ou como realidade pechada

A identidade pode construírse de forma aberta ou pechada de xeito que lonxe de ser un problema de relación con outros pode ser un medio de relación desde a identidade de cada quen.

O grao de apertura dunha realidade nacional pode estar na propia identificación da nacionalidade dos seus membros. Nun extremo estaría a realidade muralla, onde son membros desa realidade os que cumpren unha serie de requisitos culturais, relixiosos, de orixe, de integración... (idea de Europa fortaleza agravada pola directiva de retorno ou reforma do acordo Schengen) ou, pola contra, pode ser unha construción nacional ou rexional aberta (seguindo as formulacións do catalanismo cívico,¹⁴¹ “son comunitarias todas aquelas persoas que viven -factor de residencia- e traballan -factor de achega social- na Unión Europea).

- 2ª dicotomía: a identidade como círculo ou a identidade como circunferencia

---

¹³⁹ GONDAR POTASANY, Marcial (1993): *Crítica da razón galega, entre o nós-mesmos e o nós-outros*; Edicións A Nosa Terra, Vigo; p. 8

¹⁴⁰ Notas libres recollidas na conferencia “A identidade como operador político” de Marcial Gondar no ciclo “O discurso nacionalista: pensamento e identidade en Galicia”. Máster Filosofía. Cuestións actuais 2010/11; coordinado por Marcelino Agís; abril de 2011, Facultade de Filosofía da USC.

¹⁴¹ Definición elaborada polo PSUC e asumida pola oposición catalá durante a Transición.

A identidade pode mostrarse como círculo [superficie] expresando todo o contido interior que interesa cultivar ou pode ser como unha circunferencia [liña curva] que nos encerra e nos separa de outros. No primeiro caso o que interesa é o contido interior, os elementos a cultivar: a cultura, o patrimonio, a realidade lingüística, a riqueza paisaxística, etnográfica..., aquilo que articula unha realidade en positivo, non fronte a outros senón diante de nos mesmos. Pola contra, a circunferencia é a liña divisoria, a procura dos elementos diferenciadores como elementos de ‘superioridade’ para botarllos á cara aos outros, aos diferentes.

- 3ª dicotomía: a identidade como estratexia ou a identidade como táctica

A identidade positiva convértese nunha estratexia, ou conxunto de estratexias, de autoidentificación para andar polo mundo mentres existe unha visión tacticista da identidade que tería moito que ver cun “embiguismo endogámico”.

“Ser galego, como calquera outra identidade étnica, non é ningunha esencia inmutábel, senón un símbolo compacto, cunha semántica e unha pragmática que van vir dadas, en última instancia, polas vantaxes e inconvenientes que os actores sociais perciban do seu uso.”¹⁴²

Vivimos nun mundo de migracións masivas, fundamentalmente por razóns socioeconómicas. O fluxo adoita ser de países pobres a países ricos (vémolos agora do Sur ao Norte, pero hai anos podíamos velo de países mediterráneos a países centroeuropeos ou, anteriormente, en casos coma o galego cara aos novos polos de desenvolvemento na outra beira do Atlántico). A capacidade de integración ou non está en saber utilizar estas estratexias de integración para que, sen renunciar a túa cultura ou identidade, se poida construír unha posición aberta que permita aproveitar os recursos culturais dos novos lugares. A identidade permite ás persoas conformar redes con outros da súa comunidade, rexión, nación... como estratexia de apoio mutuo necesario fronte á unha situación descoñecida sen caer nun identitismo sectario e paralizante.

- 4ª dicotomía: a identidade como proxecto ou identidade como tradición

A identidade pode estar orientada cara ao futuro, como proxecto, ou pode estar atrapada polo pasado, como tradición entalada. Nun caso ou noutro os resultados van ser moi diferentes con respecto á identidade propia e con respecto á relación con outros.

“O que cada un é, a nosa identidade, non consiste nunha esencia inmutábel senón nun proceso que nos está continuamente forzando a redefinirnos en función das distintas situacións.”¹⁴³

Os nacionalismos configurados no auxe nacional do século XIX, ligados ao ascenso da

---

¹⁴² GONDAR POTASANY, Marcial (1993): *Crítica da razón galega, entre o nós-mesmos e o nós-outros*; Edicións A Nosa Terra, Vigo; p 34.

¹⁴³ Idem GONDAR POTASANY, Marcial (1993); p 12

burguesía ao poder político necesitaban nunha primeira etapa de construción dunha identidade propia (unha tradición) por iso construíase un repertorio identitario no histórico, antropolóxico, etnográfico ou cultural a pesar de que en moitas ocasións esas identidades patrimonializadoras carecían de rigor científico.

Esta necesidade inicial vai perdendo lóxica co paso do tempo para comezar a formularse a identidade como un factor de futuro, de proxecto en común. A construción da identidade que nun primeiro momento necesita de historiadores, etnógrafos, xeógrafos ou antropólogos, comeza a necesitar de economistas, lexisladores, empresarios...

Estamos pois diante dunha especie de “trastorno bipolar” da identidade e en función de como se resolven esas catro principais dicotomías teremos unha determinada construción da identidade.

A combinación de realidade **pechada-circunferencial-tacticista-tradicional** vai construír unha identidade **dogmatica-excluín-te-identitaria-populista**. É a propia dun nacionalismo populista identitario e baséase nas tradicións. É esencialista e parte do concepto romántico de “pobo” para fundar unha construción idealista da nación.

Pola contra, a combinación da realidade **aberta-circular-estratéxica-proxectista** vai construír unha realidade **científica-integradora-colaboradora-cívica**, que estrutura un nacionalismo cívico. Baséase na cidadanía, no sentido republicano da Revolución francesa e dos teóricos contratualistas, como elemento configurador (que, obviamente, non ten por que coincidir xeograficamente co do estado). Aposta por propostas vangardistas á hora de abordar a solución de multiplicidade de identidades como o federalismo asimétrico ou a co-soberanía nun marco amplo –europeo–.

Evidentemente, a construción deste segundo modelo de nacionalismo de identidade cívica non presupón renunciar aos elementos de identidade tradicional, necesario no século XIX, pero trasladan eses elementos da tradición a un segundo plano e pásalos pola necesaria peneira crítica-científica.

En todo caso, son as definicións populista e cívica as que encerran en si todas as dimensións da identidade ligada ás realidades nacionais.

B. Relacións de subordinación versus relacións de xustaposición

Confrontamos permanentemente dous tipos de relacións (relacións de subordinación e/ou relacións de xustaposición)¹⁴⁴ que se interrelacionan a diario de forma dialéctica.

---

¹⁴⁴ HERMIDA GONZÁLEZ, Xoán (1991): “*Notas sobre liberación nacional e socialismo*”, en Simposium Ezkerra Iraulka [A esquerda en ebulición], Donosti 6,7 e 8 Decembro 1991; (Sinposiuma “Ezkerra iraulka”: txostenak eta ekarpenak : 1994; Getxo Antzokia, Herri Batasuna.)

Poderíamos pensar, se atendemos á tendencia globalizadora e ao discurso universalista, que a forza das identidades se debilita progresivamente. Ben ao contrario, a importancia da identidade na construción política e social no mundo globalizado é enorme, tanto a nivel interno coma rexional.

A pesar de que existen aspectos sociais e económicos internos de cada realidade nacional que fan que os intereses de clase ou grupo sexan diferentes (definida polo marxismo como 'loita de clases' ou como contenda social na definición movementista) ou que estes mesmos intereses de grupos ou particulares se estruturen arredor de Lobby's ou que a estrutura política se articule arredor de partidos como instrumentos de intermediación entre os sectores da sociedade civil que representan (de parte), a realidade é que hai elementos de identificación que, en momentos concretos, son elementos de cohesión que trasladan a un segundo plano todas as contradición sociais, económicas ou culturais internas.

Por outra banda, as grandes axitacións que sufriu o mundo nas dúas ultimas décadas están atravesadas por problemas de identidades que se utilizan por parte de multiplicidade de axentes en determinados momentos.

O modelo soviético empezou a quebrar polas contradicións dunha economía excesivamente ríxida; ao que hai que sumar outro factor de primeira orde no proceso de descomposición do bloque soviético: os conflitos intranacionais. Van ser os conflitos nacionais os que provoquen o seu desmembramento. Son estes conflitos os que debilitaron o aparato de poder e o fixeron saltar polos aires. Foi a demanda da reunificación en Alemaña a que serviu como elemento unificador das contradicións da teoría da 'soberanía limitada' nos países do Leste con respecto a Unión Soviética, foron en última instancia os conflitos interétnicos, convenientemente encerrados, os que provocaron nos Balcáns o primeiro conflito bélico en Europa despois da Segunda Guerra Mundial.

Son os factores de identidade os que motivan o auxe de movementos nacionalistas periféricos dentro de estados multiculturais. Asistimos a un auxe de novos postulados fascistas e xenófobos que se incrementan entre as poboacións autóctonas fronte ao auxe dos movementos migratorios.

Se observamos con detemento as revolucións democráticas árabes veremos que entre os motivos económicos e/ou políticos das mesmas hai un sentimento identitario que se reivindica e que ademais lle permite singularizarse como un proceso único e indivisible, superando fronteiras creadas artificialmente pola repartición colonial.

Partamos para a análise situando o carácter dialéctico da historia da humanidade, recuperando unha visión da historia en constante movemento, con avances e mais con retrocesos, na que inflúen múltiples factores económicos, sociais, políticos, culturais, psicolóxicos ou sociolóxicos.

Ligado a esta primeira cuestión hai unha segunda. As contradicións internas das sociedade (volvamos ao concepto marxista de "loita de clases" ou de contenda social) provoca

confrontacións non só económicas senón de diversas formas de entender o mundo e a saída as súas contradicións (problemas): precariedade das liberdades, desigualdades sociais, degradación ecolóxica, dominio cultural...

As formas de organizar a produción xeran unha serie de relacións de produción que en momentos se adecúan ás mesmas e noutras entran en contradición coas mesmas por ter un desenvolvemento que require un novo estadio. Lamentablemente, con demasiada frecuencia, se teñen restrinxido as relacións de produción precisamente á produción, ben no seu aspecto técnico (relacións traballador/máquina), ben o seu aspecto mais económico (relacións salario/traballo), deixando de lado aspectos que se dan nas relacións de produción de enfrontamento, nunha sociedade verticalizada como unha sociedade de clases, arredor da política, a cultura, o lecer, a lingua...

Atendamos as relacións “sociais” de produción na súa integridade, como relacións antagónicas que se xeran entre sectores sociais con distintos intereses e que van parellas, e que na historia aparecen con posterioridade, a relacións de xustaposición que se dan entre unha comunidade de persoas (etnia, raza, tribo, pobo, nacionalidade ou nación).

Obviamente aínda existe unha terceira cuestión que xurde da relación entre o problema do estado (como aparato de control dunha/s clase/es sobre outra/as) e a hexemonía social (como forma de dominación social dunha clase/es sobre outra/as).

Temos, pois, en toda sociedade dous tipos de relacións que seguen unha traxectoria parella que se inflúen de maneira recíproca. Relacións de tipo vertical que subordinan uns sectores ou clases sociais a outras (relacións de subordinación) e relacións de tipo horizontal que xustapoñen os distintos sectores da sociedade (relacións de xustaposición). Así en cada momento imos ter relacións de xustaposición en función do desenvolvemento socioeconómico, político, ideolóxico, cultural...; é dicir, en relación con que tipo de modo de produción -mais alá da formación socioeconómica- sexa o imperante en cada momento.

Así, nos séculos XIV-XV prodúcese unha crise no modo de produción feudal, na Europa Occidental, que vai significar o ascenso dun capitalismo comercial, iso si, aínda subsidiario da produción agrícola. Este desenvolvemento no económico vai a representar no político o nacemento dos estados modernos, tal como os coñecemos ata hoxe, para facer fronte a tarefas institucionais-coercitivas que, a partir de ese momento, xa non son capaces de abordar os antigos señoríos.

E se iso, acontece no político, no nacional exprésase co nacemento das “nacionalidades” como un desenvolvemento máis das relacións xustapostas, como unidades no territorial, cultural, lingüístico e de idiosincrasia.¹⁴⁵

---

¹⁴⁵ Vai ser nese marco no que hai que situar a unificación dos reinos de Castela-León e de Aragón, o xurdimento de Estado Español moderno e a posterior expansión comercial que permitirá a colonización “Indias”.

Vai ser a fins do século XVIII cando de novo en Europa Occidental se documente un paso máis neste desenvolvemento. A expansión comercial dos séculos anteriores foi xerando un capitalismo industrial que, neste momento, se atopa na súa madurez. No político isto vai significar o asalto da burguesía ao poder, abríndose un período revolucionario que se pecha co ocaso do feudalismo e o trunfo do capitalismo.

É neste momento onde á calor do económico e o político volve dar un novo paso o nacional. A burguesía, que asume daquela o poder, vai xogar un papel integrador na necesidade de consolidar un mercado nacional único no que, o xa creado aparato político de control (estado), estenda a súa cobertura no socioeconómico. As nacionalidades van dar paso ás nacións. Alí onde foi así, os conceptos Estado e Nación van coincidir no mesmo marco xeográfico; alí onde o desenvolvemento económico é insuficiente e a propia debilidade da burguesía industrial foi patente o resultado son estados plurinacionais con pexas importantes na súa estrutura económica e que se verán lastrados por unha inestabilidade política case permanente.¹⁴⁶

O proceso de globalización supón, por unha banda, un cambio na gobernanza económica que pasa de mans dos gobernos ás mans das grandes corporacións (eufemisticamente “os mercados”), e, por outra, un baleirado de competencias políticas nos procesos de integración territorial (no caso europeo, a UE).

Ambos os dous movementos abren unha profunda crise dos estado-nación tal como os coñecemos ata agora e aboca a unha importante parte da cidadanía a refuxiarse en espazos políticos máis próximos creando as condicións para un novo ciclo de reivindicación nacionais ou rexionais.

1.2.3. ANTIGLOBALIZACIÓN VERSUS ALTERMUNDISMO

O movemento ‘sesentaoitista’ que puxo en cuestión as propias esencias do sistema (produtivista, industrialista, formalista e patriarcal) non tería quedado máis que nunha nova oportunidade perdida senón se houbera iniciado, vinte anos despois, o proceso de *Perestroika* que liberou a unha boa parte da esquerda alternativa do modelo estaliniano.

---

¹⁴⁶ No Estado Español, con escaso desenvolvemento industrial e unha debil burguesía, no que as ideas “foráneas” xogaron un papel decisivo no cambio de réxime pero que obrigou a unha fráxil, quebradiza e complexa política de alianzas entre a burguesía industrial catalá e vasca e os terratenentes laicos casteláns que se aburguesarán nun proceso pivotado fundamentalmente sobre a desamortización dos bens da nobreza clerical (O caso de Galicia, tal como apunta Ramón Villares na súa obra *Foros, frades e fidalgos* é diferente debido a existencia de intermediarios – fidalgos – entre a igrexa e os labregos, que vai atrasar o tránsito do feudalismo ao capitalismo ata a loita pola redención dos foros que rematará durante a ditadura de Primo de Rivera co decreto-lei de 1926).

A *Perestroika* situou sobre a mesa os problemas centrais que o modelo de socialismo totalitario tiña pero, máis aló, tamén, liberou á esquerda alternativa do esquema capitalismo-estalinismo onde a única perspectiva posible era unha certa influencia da esquerda reformista na metade de Europa, concretada no estado de benestar, e a incapacidade de calquera tipo de influencia no resto do centro do sistema (EE.UU. e Xapón), e conflitos armados nos países do Sur, derivados da lóxica bipolar Leste-Oeste.

A caída do muro de Berlín tiraba polo chan o modelo soviético pero tamén forzou a crise que permitía á esquerda alternativa liberarse da división *pro-soviética* versus *sesentaotista* e iniciar un proceso de construción dunha nova etapa, tras un obrigado período de confusión. As críticas formuladas polo movemento *sesentaotista* triunfaron con vinte anos de atraso e serían outros os suxeitos que levarían adiante.

1.2.3.1. Primeiros pasos da antiglobalización

A caída do *Muro de Berlín*, o esnaquizamento do Bloque do Leste e a incorporación de China ao modelo neoliberal, tras a represión da praza de Tiananmen (1989), creará tal euforia nos mercados que pensadores como Francis Fukuyama se atreverá a vaticinar a “fin da historia” no seu libro *The end of History and the Last Man* (1992), que se converteu na nova biblia do neoliberalismo. Pero a caída do muro de Berlín tamén situou as contradicións Norte-Sur nun primeiro plano, con todo o que iso significou tanto na articulación da globalización capitalista como na procura de alternativas anti-globalizadoras, nun primeiro momento, e altermundistas, nun segundo estadio.

O levantamento de Chiapas (xaneiro de 1994), primeiro, e a mobilización global contra Cumio de Seattle (decembro de 1999), posteriormente, foron centrais para corrixir esa apreciación “optimista”, marcando o inicio do movemento antiglobalización no primeiro caso e do movemento altermundista no segundo.

A Ronda do Milenio era a posta de largo da OMC. Hai un antes e un despois deste cumio. O Cumio de Seattle fora minuciosamente preparado nos centros de poder político (o chamado *quad* –EE.UU., UE, Xapón e Canadá–) en intima relación cos grandes poderes transnacionais. Multinacionais como Microsoft, Boeing, UPS, Bank of America, IBM... fixéranse cargo dos curtes do evento. E mesmo se formularan mecanismos de coaptación da sociedade civil (mesas de dialogo cos principais sindicatos e ONGs).

O mundo enteiro puido presenciar en directo a revolta de Seattle que impediu o inicio do Cumio, alterou o seu desenvolvemento e contribuíu ao seu fracaso.

Foi a mobilización máis ampla en EE.UU. desde a guerra do Vietnam” en diversidade e en número (100.000 persoas) e deteriorou a imaxe da OMC e do “libre comercio mundial”. *The*

Economist, biblia do neoliberalismo económico, editorializou Seattle como un “desastre global”. Moitos gobernantes evitaron compromisos e o propio presidente Clinton veuse obrigado a declarar que “comprendía as preocupacións dos manifestantes”.

Van ser neses anos cando se articule unha boa parte do novo movemento altermundista e, en concreto, tres grupos ou redes que tiveron, e teñen, unha importancia central no movemento como son a Vía Campesina (1992), Asociación pola Taxación das Transaccións Financieras -ATTAC- (1998) e a World March of Women -WMW- (2000). Outras alianzas que se van creando neses anos son a Rede do Terceiro Mundo con sede en Penang, a Plataforma Redes en Uruguai, o International Forum on Globalization de San Francisco, The Cornerhouse en Gran Bretaña, Ligne d’Horizont en Francia. Revistas como *Corporate Watch* en Gran Bretaña ou *Le Monde Diplomatique* en Francia, van xogar un papel decisivo no impulso ao movemento antiglobalización.

Nese período, os movementos de resistencia ao neoliberalismo foron gañando recoñecemento internacional e saíron do illamento. Nos anos que seguiron, as mobilizacións contra os acordos de libre comercio (OMC e os TLCs en América) xuntaron organizacións de diferentes países e sectores en marchas masivas nos lugares nos que levaban a cabo as reunións de presidentes e ministros e, tamén, en actos simultáneos ao longo do mundo.

1.2.3.2. Nacemento do FSM: a conexión franco-brasileira

O movemento antiglobalización madurou e unha vez máis, como ocorrera coa Iª Internacional un século antes, xorden dúas liñas paralelas, moitas veces difíciles de delimitar, que sosteñen formulacións diferentes non só no fondo das cuestións senón tamén na súa forma.

Como consecuencia do chamamento que no verán de 1996 fixera o EZLN para convocar un Encontro Intergaláctico contra o Neoliberalismo e pola Humanidade xorde en Xenebra a chamada Acción Global dos Pobos contra o “libre comercio” (AGP) en 1998. A cita reúne a 300 activistas tanto do Sur: movementos indixenistas (maoríes de Nova Zelandia, CONAIE de Ecuador, indios maias, ogonis de Nixeria...), movementos campesiños (MST do Brasil) ou movementos urbanos (Movimentos de Ensinantes de Bos Aires, Movemento das Barriadas de México D.F.,...) coma do Norte (Rede Europea Contra o Paro, a Precariedade e a Exclusión Social, grupos sen teito como Food not Bombs de EE.UU., grupos anarquistas...).

É a primeira coordinadora estable contra a globalización económica e o neoliberalismo, pero non é máis que unha coordinación de protestas, converténdose case nunha moderna ruta de peregrinación polos novos lugares ‘sagrados’, sen propostas alternativas concretas e cun crecente desprestixio froito da actuación violenta de minorías participantes.

Como conta Francisco Withaker, un dos impulsores do FSM, a idea de crear algo novo e diferente a este movemento xurdiu como contraposición ‘propositiva’ ao Foro de Dávos:

“Había uns vinte anos que os donos do mundo se viñan encontrando nun foro ao que deran o nome de Foro Económico Mundial, que se realizaba en Dávos, pequena e luxosa estación de esquí da Suíza. (...) Pódese dicir que en Dávos se construía teoría e íase avanzando na práctica da dominación do mundo polo capital, dentro dos parámetros do neoliberalismo.

Foi fronte a todo iso que estaba acontecendo que algúns brasileiros pensaran que se podería iniciar unha nova etapa de resistencia a ese pensamento hoxe hexemónico no mundo. Máis aló das manifestacións de masa e protestas, parecería posible pasar a unha etapa propositiva, de busca concreta de respostas aos desafíos de construción de "outro mundo", en que a economía estivese ao servizo do ser humano e non ao contrario. Economistas e outros universitarios contrarios ao neoliberalismo xa viñan realizando, en Europa, encontros que chamaban de Anti-Dávos. O que se pretendía, non obstante, era algo máis que iso. Propúñase realizar outro encontro, de dimensión mundial e coa participación de todas as organizacións que se viñan articulando nas protestas de masas, virado para o social -o Foro Social Mundial-. Ese encontro tería lugar, para lle dar unha dimensión simbólica ao inicio desa nova etapa, nos mesmos días do encontro de Dávos en 2001, podendo a partir de entón repetirse todos os anos, sempre nos mesmos días en que os grandes do mundo se encontrasen en Dávos.”¹⁴⁷

Con todo, hai autores como Carlos Taibo que gustan de sinalar o levantamento de Chiapas como o inicio da resistencia:

“Unha opinión moi estendida identifica o nacemento dos movementos antiglobalización coa contestación que suscitou no ano 1999, o cumio da Organización Mundial do Comercio celebrado en Seattle (Estados Unidos) (...) Aos ollos da maioría dos expertos, e de moitos dos activistas, o movemento zapatista naceu en 1994, en Chiapas, en virtude de criterios moi similares aos que se revelan nas redes de resistencia fronte á globalización capitalista. Ao respecto non falta que sostén, de maneira máis precisa, que o I Encontro pola Humanidade e contra o Liberalismo, celebrado na selva Lacandona en xullo de 96, tivo en relación cos nosos movementos, unha importancia parecida ao contracumio de Seattle.”¹⁴⁸

Pasar a ofensiva correspondeulle a intelectuais ligados ao movemento ATTAC e á publicación *Le Monde Diplomatique*, xunto cos movementos sociais brasileiros, sen dúbida os máis maduros do planeta tanto na súa dimensión e traxectoria de intervención política e social, na súa capacidade de incidencia política (claves na articulación da moderna democracia brasileira e centrais no trunfo de *Lula*), así como igualmente resolutivos á hora de abordar elementos centrais como a pluralidade, a superación da dicotomía reforma-revolución ou a

---

¹⁴⁷ WHITAKER, Francisco: “FSM orixens e obxectivos”; *Correio da Cidadanía*, 222, 2-9 de decembro de 2000; [Visitado 2013-05-15] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.php?pagina=origem_fsm_por

¹⁴⁸ TAIBO, Carlos (2007); *Movimentos antiglobalización*, Editorial Catarata; Madrid, pp 49-51.

posta en marcha de iniciativas imaxinativas como a desobediencia civil non violenta, a paridade ou a democracia participativa.¹⁴⁹

Ao igual que na I Internacional, os movementos libertarios aportaban o ideal romántico e a iconografía da revolta mentres que os de tradición socialista puñan a reflexión teórica e a elaboración de alternativas.

A conexión franco-brasileira entre organizacións e intelectuais que viñan colaborando na última década no movemento antiglobalización foi clave tal como apunta Francisco Withaker:

“Máis exactamente quen tivo esa notable idea –non sei se a tería discutido anteriormente con outras persoas– foi noso amigo Oded Grajew¹⁵⁰, que ma trasladou cando nos encontramos na Francia, en febreiro deste ano. Resolvemos levala xuntos ao director do Le Monde Diplomatique, que é tamén o Presidente da ATTAC en Francia, Bernard Cassen, para ver se a idea sería ben aceptada fóra do Brasil. Cassen entusiásmouse e fai a proposta de realizarmos o Foro no Brasil. Para el, tería que ser no Terceiro Mundo -polo seu efecto tamén simbólico- (...) O 28 de febreiro [de 2000] reuníanse en São Paulo representantes das 8 entidades que hoxe xa teñen asinado un "Acordo de cooperación" para a realización do Forum Social Mundial, cuxa primeira edición será realizada en Porto Alegre de 25 a 30 de xaneiro de 2001: ABONG - Associação Brasileira de Organizações Não Governamentais; ATTAC -Ação pola Tributación das Transaccións financeiras en Apoio aos Cidadáns; CBJP -Comissão Brasileira Justiça e Paz, da CNBB; CIVES- Associação Brasileira de Empresários pela Cidadania; CUT -Central Única dos Trabalhadores [de Brasil]; IBASE -Instituto Brasileiro de Análises Sócio Econômicas; CJG - Centro de Justiça Global; MST - Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra [do Brasil].”¹⁵¹

Así é como xorde o Foro Social Mundial (2001), cunha clara base asociativa brasileira e cun modelo propositivo aberto, como foro alternativo ao de Dávos, que reúne anualmente a máis de 2.000 proclamados líderes mundiais, dirixentes políticos e un millar de presidentes de corporacións transnacionais e institucións financeiras:

“O Foro non ten carácter deliberativo, e non se gastará tempo, por tanto, para discutir as resolucións dun documento final. Será o inicio dun proceso de reflexión conxunta, a nivel mundial, arredor dos catro eixes: a produción de riquezas e a reprodución social; o acceso ás riquezas e a sustentabilidade; a afirmación da sociedade civil e dos espazos públicos; o poder político e a ética na nova sociedade. Para cada un deses eixes serán formuladas preguntas para as cales temos que conseguir respostas e, para cada unha das preguntas, unha serie de temas que ten que ser considerados.

---

¹⁴⁹ O Movimento dos Sem Terra organiza en campamentos e asentamentos a cinco millóns de persoas e ten unha rede sanitaria e de escolas alternativas (Premio UNESCO) extendidas por todo Brasil.

¹⁵⁰ ODED, Grajew (Tel-Aviv, 1944) é un empresario brasileiro impulsor do Foro Social Mundial. Defende a responsabilidade social da empresa. Membro do Consello Consultivo do Global Compact.

¹⁵¹ WHITAKER, Francisco: “FSM orixens e obxectivos”; *Correio da Cidadania*, 222, 2-9 de decembro de 2000; [Visitado 2013-05-15] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.php?pagina=origem_fsm_por

O que se pretende é abrir espazo nunha reflexión tamén "globalizada", para a procura de alternativas ao modelo que está aí dominándonos. En realidade, o I Foro Social Mundial será un primeiro paso, máis un paso integramente novo, que está gañando unha repercusión crecente en todo o mundo. Esperamos que esa repercusión asegure efectivamente o inicio de unha nova etapa na loita contra a submisión do ser humano aos intereses do capital.”¹⁵²

Co lema “outro mundo é posible”¹⁵³ organizouse un foro tan antisistémico como o movemento da AGP (impulsado ao abeiro das iniciativas do EZLN) pero coa diferenza da súa vontade de procura de propostas que, sen perder o seu carácter anticapitalista ou antidesenvolventista, formulen modificacións do statu quo que permita non só mellorar as condicións de vida das persoas senón tamén acumular forzas para unha transformación radical do mundo.

2. O MOVEMENTO ALTERMUNDISTA COMO TRÁNSITO

O movemento altermundista constrúese propositivamente fronte ao movemento exclusivamente antiglobalización. Neste apartado abordaremos o nacemento e posterior desenvolvemento do movemento altermundista, así como as contradicións centrais do mesmo.

2.1. O MOVEMENTO ALTERMUNDISTA E A EVOLUCIÓN DO FSM

Conforme define a súa Carta de Principios¹⁵⁴, o Foro Social Mundial é un espazo internacional para a reflexión e organización de todas as persoas que se opoñen á globalización neoliberal e están construíndo alternativas para favorecer o desenvolvemento humano e buscar a superación da dominación dos mercados en cada país e nas relacións internacionais.

“O Foro Social Mundial é un espazo aberto de encontro para o afondamento da reflexión, o debate democrático de ideas, a formulación de propostas, o intercambio libre de experiencias e a articulación para accións eficaces, de entidades e movementos

---

¹⁵² WHITAKER, Francisco: “FSM oríxenes e obxectivos”; *Correio da Cidadanía*, 222, 2-9 de decembro de 2000; ; [Visitado 2013-05-15] ; *dispoñible en* http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.php?pagina=origem_fsm_por

¹⁵³ O lema do FSM foi idea de Ignacio Ramonet, director de *Le Monde Diplomatique* (edición en español).

¹⁵⁴ Carta de Principios do FSM aprobada en São Paulo, o 9 de abril de 2001, polas entidades que constitúen o Comité de Organización do Foro Social Mundial, aprobada con modificacións polo Consello Internacional do Foro Social Mundial o 10 de xuño de 2001, [Visitado 2013-05-21] ver en http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4&cd_language=1

da sociedade civil que se opoñen ao neoliberalismo e ao dominio do mundo polo capital e por calquera forma de imperialismo, e están empeñadas na construción dunha sociedade planetaria orientada a unha relación fecunda entre os seres humanos e destes coa Terra.” (Punto 1 da Carta de Principios).

O FSM se propón debater alternativas para construír unha globalización solidaria:

“As alternativas propostas no Foro Social Mundial contrapóñense a un proceso de globalización comandado polas grandes corporacións multinacionais e polos gobernos e institucións internacionais ao servizo de seus intereses, coa complicidade de gobernos nacionais. Elas tratan de facer prevalecer, como unha nova etapa da historia do mundo, unha globalización solidaria que respecte os dereitos humanos universais, ben como os de tod@s @s cidadáns e cidadás en todas as nacións e o medio ambiente, apoiada en sistemas e institucións internacionais democráticas ao servizo da xustiza social, da igualdade e a soberanía dos pobos.” (Punto 4 da Carta de Principios)

O Foro Social Mundial é un espazo internacional para a reflexión e organización de tódolos que se opoñen á globalización e están construíndo alternativas para favorecer o desenvolvemento humano e buscar a superación da dominación dos mercados en cada país e nas relacións internacionais:

“O Foro Social Mundial oponse a toda visión totalitaria e reduccionista da economía, do desenvolvemento e da historia e ao uso da violencia como medio de control social polo Estado. Propugna polo respecto aos Dereitos Humanos, pola práctica de unha democracia verdadeira, participativa, por relacións igualitarias, solidarias e pacíficas entre persoas, etnias, xéneros e pobos, condenando todas as formas de dominación así como a subordinación de un ser humano por outro.” (Punto 10 da Carta de Principios).

Non cabe ao FSM promover campañas ou accións nin producir declaracións ou documentos finais nos seus eventos. O FSM é un espazo onde organizacións, movementos e entidades da sociedade civil que se encontran para debater ideas e propostas e non ten carácter deliberativo. Nese sentido, tal como se declara no punto sexto da Carta de Principios, “o FSM non se constituíu nunha instancia de poder, a ser disputado polos participantes dos seus encontros”.

Mentres, o FSM posibilita aos participantes que se articulen e que propoñan accións concretas ou produzan documentos referentes ás súas posicións:

“O Foro Social Mundial, como espazo de intercambio de experiencias, estimula o coñecemento e o recoñecemento mutuo das entidades e movementos que del participan, valorizando o seu intercambio, especialmente o que a sociedade está construíndo para centrar a actividade económica e a acción política na atención das necesidades do ser humano e no respecto á natureza, no presente e para as futuras xeracións.” (Punto 12 da Carta de Principios).

Tras o primeiro encontro, realizado en 2001, se configurou como un proceso mundial permanente de busca e construción de alternativas ás políticas neoliberais.

A evolución do altermundismo en xeral, e do FSM en particular, ten estado marcado por dúas cuestións fundamentais:

- Bases teóricas, estruturais e propositivas do movemento;
- Evolución da construción de alternativas políticas antisistémicas posneoliberais.

2.1.1. BASES TEÓRICAS, ESTRUCTURAIS E PROPOSITIVAS DO PROPIO MOVEMENTO

A primeira condicionante da evolución do movemento altermundista van ser as propias características do propio movemento que, tal como formulabamos á hora de abordar o tema relativo aos novos movementos sociais, se nutre do pensamento e da articulación ‘sesentaoitista’. Agora ben, tampouco debemos esquecer que o movemento altermundista parte de elementos e dinámicas xa presentes no primeiro movemento internacional, a I Internacional, que tamén seguen enredando boa parte das cuestións dos movementos emancipatorios desde hai 150 anos.

2.1.1.1. Bases teóricas do movemento altermundista

Múltiples son as bases teóricas sobre as que se asenta un movemento plural e heteroxéneo como é o movemento altermundista. En todo caso podemos afirmar que se trata de elementos diversos que se entrecruzan e que partindo dunha revisión crítica de corpos teóricos presentes con anterioridade ao movemento ‘sesentaoitista’, será a partir da década dos setenta cando comece unha elaboración teórica que culmina nos nosos días.

No campo do socialismo principia unha revisión do ‘marxismo oficial’ desenvolventista, tanto de liña reformista (socialdemocracia) como de orientación rupturista (comunista), que parte do redescubrimento de textos de Marx, fundamentalmente dos *Grundrisse* (1857-1858), na liña máis humanista, naturalista e dialéctica do filósofo alemán. Esta revisión apuntada nas décadas dos anos vinte e trinta do século XX por autores como Gramsci e Lukács¹⁵⁵ vai estar centrada na recuperación da vontade do suxeito na transformación social e nos aspectos antidesenvolventistas da teoría marxiana. Xorde así nos anos 70 unha liña de ‘marxismo

---

¹⁵⁵ Nunha entrevista da década dos anos setenta, G. Lukács diría: “Nos anos vinte, Korch, Gramsci e eu mesmo intentamos, cada un ao seu modo, enfrontarnos co problema da necesidade social e coa súa interpretación mecanicista, herdada da II internacional. Herdamos o problema pero ningún de nós –nin tan sequera Gramsci que era o mellor dotado dos tres – soubo resolvelo” (referencia recollida en LACASTA, Ignacio (1981): *Revolución socialista e idealismo en Gramsci*; Editorial Revolución; Madrid)

ecoloxista' que evoluciona ata culminar no xurdimento do concepto ecosocialista¹⁵⁶ a finais da pasada centuria.

Outra liña fundamental é a do feminismo que, partindo do 'feminismo da igualdade', centrada na vindicación da incorporación ás esferas públicas reservadas aos homes/varóns, e tras o paso polo 'feminismo da diferenza', na procura de patróns propios non patriarcais, evolucionara cara a un encontro coas problemáticas das mulleres do Sur en diferentes redes globais e o desenvolvemento de liñas teóricas como o ecofeminismo e abordaxes novidosos dos problemas derivados da xustiza global contra o patriarcalismo e o capitalismo (V. Shiva, 1998).

A propia metamorfose do suxeito histórico que se transforma en máis plural e complexo fronte aos suxeitos corporativos da etapa anterior, clase obreira no caso dos movementos socialistas ou a muller no casos dos movementos feministas, vai crear uns referentes teóricos máis plurais e uns novos imaxinarios colectivos máis transversais e tamén menos ideoloxistas. O estudo da temática considerada nos foros sociais celebrados en Europa indican que os intereses polas grandes ideoloxías -relixiosas, socialismo, comunismo, anarquismo- é menor, mentres que son temáticas concretas as que amosan un maior interese - xustiza social, radicalidade democrática, paz, ecoloxía, dereitos humanos, comercio xusto, interculturalidade ou dereitos das mulleres- (Della Porta, 2010).

2.1.1.2. Bases estruturais do movemento altermundista

O movemento altermundista contén dinámicas esperanzadoras e innovadoras, similares as formuladas na Iª Internacional (AIT), e que posteriormente desaparecerán e xa non van a estar presentes na IIª Internacional, coma o **papel central dos movementos sociais, a pluralidade de ideas**, ou a **capacidade de integración e a apertura**.

De feito, o Foro Social Mundial caracterízase tamén pola pluralidade e pola diversidade, tendo un carácter non confesional, non gobernamental e non partidario. Proponse facilitar a articulación, de forma descentralizada e en rede, de entidades e movementos engarzados en accións concretas, desde o nivel local ao internacional, pola construción doutro mundo, máis non pretende ser unha instancia representativa da sociedade civil mundial.

“O Foro Social Mundial, como espazo de articulación, procura fortalecer e crear novas articulacións nacionais e internacionais entre entidades e movementos da sociedade, que aumenten, tanto na esfera da vida pública como da vida privada, a capacidade de resistencia social non violenta ao proceso de deshumanización que o mundo está

---

¹⁵⁶ O Manifesto Ecosocialista foi redactado por Michael Löwi e Joel Kovel en 2001 e publicouse en *Capitalism, Nature, Socialism Journal*; [Visitado 2013-06-08] dispoñible en <http://www.cnsjournal.org/manifesto.html>

vivindo e á violencia usada polo Estado, e reforcen as iniciativas humanizadoras en curso pola acción deses movementos e entidades.” (Punto 13 da Carta de Principios)

O Foro Social Mundial non é unha entidade nin unha organización, senón un espazo de encontro de organizacións, redes e movementos da sociedade civil. Por iso non está permitida a participación de entidades ou individuos ligados a gobernos ou partidos políticos como delegados no FSM. Poderán iso si, ser convidados a participar, a nivel persoal, gobernantes e parlamentarios que asuman os compromisos da Carta de Principios.

O FSM ten a proposta de construción doutro mundo sen o uso da violencia, por iso, non permite a participación de organizacións armadas e militares, tal como expresa o punto 9 da Carta de Principios.

2.1.1.3. Bases propositivas do movemento altermundista

Entre os elementos propositivos presentes en ambos movementos, AIT e altermundismo, cabe destacar a **loita contra a exclusión** (democracia), **contra a explotación** (xustiza social), **por un entorno habitable** (ecoloxía), ou **contra a alienación** (humanismo).

A proposta altermundista concíbese como unha proposta programática -propositiva- que ten como piares a radicalidade democrática, o modelo económico sustentable ao servizo das persoas en harmonía coa natureza e a xustiza social global. Propostas políticas novas que antepoñen os dereitos presentes e futuros da humanidade aos intereses do capital: novas formas de participación democráticas, dereito á soberanía alimentaria dos pobos, dereito a un traballo e a unha vida digna, contra a precariedade laboral e as novas formas de escravitude, deslexitimación das políticas económicas e sociais que reproducen as estruturas patriarcais, defensa e extensión dos servizos públicos, mantemento dos valores ambientais e dos recursos naturais na esfera do público, desenvolvemento autosostible e decrecemento, sustentabilidade enerxética e defensa dos dereitos humanos, a interculturalidade e a paz.

Trátase de políticas globais de concreción local e políticas locais globalizadoras. Propostas de cambio de sistema concretas que non poidan ser asimiladas ou deturpadas polo sistema.

2.1.2. EVOLUCIÓN DAS ALTERNATIVAS POLÍTICAS ANTISISTÉMICAS

A evolución das alternativas políticas antisistémicas, que á calor do altermundismo se foron asentando en dúas ondas, constitúe a segunda cuestión central na evolución do movemento.

1ª Onda latinoamericana. Xurdimento de proxectos políticos ‘frontistas’ nacidos dos movementos sociais que se circunscriben a Latinoamérica e que ten dous momentos:

- **Momento de asentamento (1998-2005)** co trunfo dos tres referentes políticos do movemento (Venezuela, Brasil e Bolivia), xunto con Arxentina, que arranca en decembro de 1998 coa vitoria de Movemento 5ª República e a chegada de Hugo Chávez á presidencia de Venezuela; coa posterior vitoria en Brasil de Luís Ignacio ‘Lula’ da Silva (PT) en outubro de 2002, o xusticialista Néstor Kirchner en Arxentina en abril de 2004, e culmina coa vitoria en decembro de 2005 do MAS e a presidencia de Evo Morales en Bolivia.
- **Momento de expansión (2006-2010)** con todo un proceso de vitorias consecutivas da esquerda latinoamericana nas diferentes eleccións presidenciais: Michelle Bachelet (Chile, 2006); Manuel Zelaya (Honduras, 2006); Daniel Ortega (Nicaragua, 2007); Rafael Correa (Ecuador, 2007); Cristina Kirchner (Arxentina, 2007); Fernando Lugo (Paraguai, 2008); José Mugica (Uruguai, 2009); e que se pecha coa revalida do PT con Dilma Roussel (Brasil, 2010).

Este proceso sofre un retroceso co golpe de estado en Honduras (xuño 2009), que no movemento serve para afondar o debate arredor do foro como instrumento mobilizador, e o seu primeiro revés importante coa perda da presidencia de Chile (xaneiro 2010) que volve a mans da dereita con *Sebastián Piñera* por primeira vez desde a caída da ditadura.

A vitoria de Ollanta Humala nas eleccións presidenciais peruanas (maio de 2011) significa que practicamente todos os países importantes de Latinoamérica están gobernados por ‘novas’ esquerdas que se sustentan no alento do Foro Social Mundial e nos movementos sociais indixenistas, campesiños, de mulleres e ambientalistas.

Obviamente, existen diferenzas importantes entre os procesos de cada país, movéndose entre a grandilocuencia do ‘socialismo do século XXI’ da ‘revolución bolivariana’ de Venezuela e a pragmática xestión do PT no Brasil. A maioría dos presidentes sitúanse nunha franxa entre os cambios profundos e a xestión progresiva do modelo tendo como características comúns:

- reformas políticas e constitucionais que permiten unha maior profundización democrática e unha representación das minorías indíxenas;
- programas de políticas sociais intensos, como os casos do programa Fome zero en Brasil ou das políticas sociais de Arxentina despois dun período de bancarrota;
- programas económicos posliberais de reforzamento de sectores estratéxicos nacionais;
- alianzas rexionais (ALBA) fronte ao modelo dos TLCs impostos polo FMI e a OMC;

- aposta polas políticas ambientais, no que a súa máxima expresión é a reforma da constitución boliviana de 2009 ao declararse o primeiro país ecosocialista do planeta.

Significativo, non obstante, é que os únicos grandes países onde non teñen triunfado as forzas desta ‘nova’ esquerda latinoamericana sexan México e Colombia, en ambos os dous casos, países onde a violencia política do estado e paramilitar ten unha forza decisiva e onde, no caso de Colombia, coa presenza da última guerrilla dos anos setenta (FARC-EP) ou en México co EZLN, son os dous únicos sitios onde na esquerda segue a existir unha ‘cultura’ da violencia e de aposta, en maior ou menor medida, pola vía armada, así como unha estratexia política de resistencia. No caso de México a cuestión é clave, pois o EZLN tivo unha importancia decisiva no crecemento do movemento antiglobalización pero non foi quen de buscar un espazo no movemento altermundista co que lle separan cuestións centrais relacionadas coa ‘cuestión do poder’ e do papel do estado na transformación social.

2ª Onda árabe. A segunda onda iniciase a partir de finais de 2010 no mundo árabe. As revolucións cidadás e democráticas árabes teñen un carácter de cambio rexional so comparable en Europa coas revolucións democráticas de 1848 ou co tránsito á democracia do Leste europeo na década dos noventa do século pasado ou co tránsito en Latinoamérica das ditaduras militares aos gobernos posneoliberais.

Para Santiago Alba son procesos democráticos pero, a diferenza dos procesos latinoamericanos, as forzas predominantes islamistas moderadas, que pretenden xogar un papel parecido ao que a democracia cristiá xogou en Europa tras a guerra, non formulan unha alternativa diferente ao capitalismo, son procesos de homologación co Norte, pero onde se tamén están presentes referentes emancipatorios:

“No golfo temos unha guerra fría entre suníes-chiíes que sitúa aos países do Consello de Seguridade do Golfo suníes fronte a Iraq, pero dentro dos países que forman parte do Consello de Seguridade do Golfo hai un conflito aberto dende hai 20 anos moi forte entre Arabia Saudí e Qatar. Arabia Saudí sempre apoiou aos sectores salafistas-mahaditas como agora o está facendo en Siria, mentres que Qatar xunto con Turquía por iso empezou agora a falar con Turquía, apoiaron máis ben aos Irmáns Musulmáns. O proxecto dos Irmáns Musulmáns é inseparable do apoio de Qatar e de Turquía. Turquía dalgunha maneira é o modelo dos Irmáns Musulmáns nun mundo árabe posrevolucionario que se imaxinaba gobernado politicamente polos Irmáns Musulmáns. En Libia son a segunda forza, en Tunisia a primeira, en Exipto eran a primeira ata o golpe de estado, en Siria forman o groso da coalición, en Xordania son moi importantes, en Palestina está Hamás, en definitiva era un gran proxecto rexional de dominación política dos Irmáns Musulmáns co referente de Turquía, como un experimento xa contrastado, viable, democrático e ao mesmo tempo capitalista.”¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ Estrato da entrevista mantida con Santiago Alba (en Vigo, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

2.1.2.1. Porto Alegre: O inicio da andaina e o cidadán Lula (2001-2003)

Cando o Foro Social Mundial se pon en marcha xa se rexistrara o primeiro triunfo electoral dunha opción próxima aos movementos altermundistas, o Movemento 5ª República acadara a presidencia para Hugo Chávez en Venezuela nas eleccións do 6 de decembro de 1998. Pero o altermundismo non tiña como referente, aínda que simpatizara, ao movemento bolivariano venezolano, nin por proximidade política e/ou cultural, nin xeográfica, xa que os movementos sociais brasileiros de maior calado e maior tradición, que están a levar o peso da articulación do Foro Social Mundial, estaban nese momento traballando paralelamente no apoio ao líder sindicalista Luís Ignacio “Lula” da Silva para que se fixera coa presidencia do Brasil nas eleccións convocadas para finais do 2002.

O I FSM (**Porto Alegre 2001**) celebrouse entre 25 e 30 de xaneiro de 2001, resultou máis concorrido do que os convocantes esperaban e contou coa participación de aproximadamente 20.000 persoas, das cales preto de 4.700 eran delegadas/os.

Despois deste primeiro encontro decidiuse dar continuidade ao FSM. Así, o Comité Organizador do FSM propón o establecemento dunha Carta de Principios que garantira o FSM como un espazo e proceso permanente de busca de construción de alternativas de ámbito mundial. Para facer posible a articulación internacional do FSM, constituíuse en 2001 o Consello Internacional (CI) do FSM, integrado por redes temáticas, movementos e organizacións.

O II FSM (**Porto Alegre 2002**) foi realizado entre os días 31 de xaneiro e 5 de febreiro, coa presenza de 12.274 delegados/as.

O III Foro Social Mundial (**Porto Alegre 2003**) celebrouse entre os días 23 e 28 de xaneiro, coa presenza de 20 mil delegados/as e no marco dos fastos de nomeamento de novo mandatario do país. A vitoria do PT nas eleccións e a chegada de ‘Lula’ da Silva á presidencia da República Brasileira foi interpretado como un trunfo dos movementos sociais altermundistas e abriu un período de gobernos alternativos en Latinoamérica. Así, o acto-mitin de ‘Lula’, que congregou a 100.000 persoas, converteuse nun fito constituínte que marca o inicio dunha etapa ao “comprometerse”, o novo presidente de Brasil, “a impulsar os valores do altermundismo na súa acción de goberno”.

2.1.2.2. Crise mobilizadora: dúbidas e acumulación de forzas (2004- 2007)

Tras o pulo de 2003, o movemento altermundista vai a entrar nunha crise mobilizadora cun devalo do seu activismo. Entre os motivos desa crise están certo cansazo, despois de tres anos constituíntes, as primeiras divisións no movemento arredor de ritmos e obxectivos, e o

debate sobre a importancia do ‘poder’ alimentado pola desilusión diante dos primeiros pasos do goberno ‘Lula’.

A radicalización dunha parte do movemento, xunto coas contradicións da xestión do goberno ‘Lula’, van a provocar un certo afastamento do PT do FSM e un ascenso de Hugo Chávez que adquire o protagonismo deixado polo mandatario brasileiro. A necesidade de marcar distancia coa administración *petista*, xunto cunha necesidade de internacionalizar o evento abre un período no que Porto Alegre vai deixar de ser o lugar anual permanente do FSM.

O IV FSM (Mumbai 2004) celebrado entre o 16 e o 21 de xaneiro amosa os primeiros síntomas da crise do modelo dos foros e as primeiras críticas abertas. Contou coa presenza de 74.126 participantes.

O V FSM (Porto Alegre 2005) foi realizada entre os días 26 e 31 de xaneiro, cun convidado ‘especial’, Hugo Chávez, que acaprou a atención mediática e aproveitou, ademais de para darse un baño de masas con visita aos campamentos do MST incluída, para tratar de liderar a corrente de cambio que se comezaba a estender por Latinoamérica nunha pugna directa co modelo ‘brasileiro’ do PT.

A capacidade mobilizadora do FSM revalidouse cun total de 155.000 participantes inscritos.

O VI FSM (Policéntrico 2006) realizouse simultaneamente en tres cidades de tres continentes: Bamako (Mali, África), entre 19 e 23 de xaneiro de 2006, Caracas (Venezuela, América) entre 24 e 29 de marzo de 2006, e Karachi (Paquistán, Asia) en maio de 2008.

O VII FSM (Nairobi 2007) foi realizado entre os días 20 e 25 de xaneiro de 2007 como foro único por primeira vez en África. Unha novidade da metodoloxía foi a concreción de un espazo de actividades centrado na presentación e socialización das propostas de accións resultantes das reflexións das actividades autoxestionadas desenvolvidas durante o mesmo, na preocupación pola necesaria concreción práctica.

2.1.2.3. Crise sistémica e parálise dos movementos (2008-2010)

Lehman Brothers Holdings Inc, fundada en 1850, era a compañía global de servizos financeiros de referencia en Estados Unidos. En 2007 viuse seriamente afectada pola crise financeira provocada polos créditos *subprime*, acumulou enormes perdas por títulos apoiados por hipotecas ao longo de 2008; só no primeiro semestre caeu un 73% do seu valor en bolsa e, finalmente, o 15 de setembro de 2008, a compañía anunciou a presentación de quebra. Lehman Brothers que tiña resistido a unha guerra civil, á crise bancaria de 1907, ao Crack de 1929, aos escándalos no *trading* de bonos, aos colapsos en Hedge Funds, non foi quen de

sobrevivir á crise *subprime* de 2008, sendo, cun pasivo de 613.000 millóns de dólares, a maior quebra financeira da historia. Pero iso, só era a punta do iceberg dunha crise sistémica moito máis ampla e de dimensións múltiples, unha crise de traballo, de acceso aos alimentos, enerxética, ambiental e financeira dun sistema asentado artificialmente sobre un modelo consumista insostible que ten como único soporte o endebedamento, no que os países do Sur foron forzados a liberalizar as barreiras comerciais, se desregularon os mercados financeiros e laborais, se privatizaron as industrias nacionais, se aboliron os subsidios e se reduciu o gasto social e económico.¹⁵⁸

O FMI calculou que as perdas directas da crise financeira está a provocar ás entidades de todo o mundo un monto de 1,4 billóns de dólares; comprometéronse varios billóns de dólares de fondos públicos para rescatar bancos e institucións financeiras privadas. Os efectos sociais da crise financeira son graves.¹⁵⁹ Aos efectos económicos súmanse os causados polo choque contra os límites ecolóxicos e xeofísicos do Planeta. Un deses límites é a chegada da produción mundial de petróleo ao seu cénit.

A primeira crise da globalización colleu ao movemento altermundista nas súas horas máis baixas, cun descenso continuado de asistencia aos foros e cun activismo mingunte e, o que é peor, sen propostas programáticas ou estratexias de cambios deseñadas. En 2008 non se celebrou o evento do FSM e, en substitución, convocouse unha **semana de mobilización e acción global**, marcada por un día de visibilidade mundial en 26 de xaneiro de 2008 que agás en lugares concretos tivo escaso seguimento. Nese contexto de crise celebrouse entre o 5 e o 7 de decembro o **I Foro Social Galego**.

O **VIII FSM (Belém 2009)** supuxo un reencontro entre as diversas visións do altermundismo, toda vez completada a batalla entre o modelo *venezolano* e *brasileiro* e unha vez que o mandato “Lula” xa se achegaba á súa fin. O Foro tamén estivo marcado pola comparecencia conxunta dos catro presidentes “socialistas”: Chávez (Venezuela), Morales (Bolivia), Lugo (Paraguai) e Correa (Ecuador).

En 2010 non se celebrou o FSM, sendo substituído por foros rexionais e temáticos descentralizados, entre eles o **I Foro Mundial da Educación** en Santiago de Compostela.

2.1.2.4. A segunda onda: as revolucións árabes (2011-2012)

A finais de 2010 comezan a poñerse en marcha unha serie de mobilizacións de protesta en

---

¹⁵⁸ As estimacións sobre a cantidade de cartos que os estados empobrecidos perden por fuga de capitais e expatriación de ingresos impositivos varía de 350.000 millóns a 500.000 millóns de dólares ao ano.

¹⁵⁹ Na UE o paro situábase por riba 10% e no Estado Español alcanzaba o 20% no 2011.

varios países árabes. A importancia destes movementos pasouse por alto e no mellor dos casos foron cualificados como protestas islamistas radicais. Dez anos de constante intoxicación conseguiron que mesmo aqueles que pensaban que “outro mundo é posible” aceptaran como interpretación do que estaba a ocorrer nos países árabes a versión interesada impulsada polos poderes políticos e económicos acompañado polos grandes ‘mass media’.

Pero non era o islamismo radical, nin tan sequera era o islam, o *construtor* dunha nova sociedade para aqueles cidadáns fartos de ver como a súa dignidade e liberdade se vía asoballada por sátrapas interpostos polos poderes do Norte. O 17 de decembro de 2010, data de inicio das mobilizacións cidadáns da Revolución dos Xasmíns tunesina e o 25 de xaneiro de 2011 co inicio da Revolución Branca na Praza Tahrir de Exipto saltaba polos aires a ‘nova’ guerra fría iniciada tras os atentados contra as Torres Xemelgas de Nova York en setembro de 2001, coincidindo co inicio da primeira onda de cambios ‘altermundistas’ en Latinoamérica.

Para Santiago Alba o carácter democrático e revolucionario das protestas é moi claro:

*“As revolucións árabes que, sen dúbida, son un acontecemento dos máis importantes de principios do século XXI e, ademais de ser unha boa nova para a esquerda, o feito de que pobos que ata entón permaneceran como mergullados na historia que non viviran o desexo da Guerra Fría, que vivían petrificados como debaixo do ámbar da represión e da humillación de ditaduras feroces, a maior parte delas aliadas ou funcionais do imperialismo e das potencias coloniais; o feito de que estes pobos esperten debía ser considerado unha boa nova e, non obstante, a reacción dun sector da esquerda foi tibia (...) Creo que [o que] determinou a posición dun sector da esquerda europea e da esquerda mundial foi a morneza ou a indiferenza de América Latina.”*¹⁶⁰

Para o filósofo, residente en Tunisia, a actitude de hostilidade co que os dirixentes políticos latinoamericanos, en especial Chávez, acolleron as revoltas árabes, abre unha fenda na esquerda periférica difícil de recompoñer:

*“Abriu unha fenda importante, sen dúbida, e cuxas dimensións hai que medir a través do que podería ter ocorrido de facer exactamente o contrario do que fixo, tendo en conta, por exemplo, o prestixio enorme do que gozaba Chavez no mundo árabe despois de que cortara relacións con Israel en 2008, a posibilidade de ter achegado dúas das zonas do mundo máis antiimperialistas por instinto e por historia. É unha oportunidade que se perdeu e, ao mesmo tempo, si que eu creo que se abriu unha fenda moi importante, sobre todo por un motivo, porque Venezuela intentara presentarse como un socialismo renovador, un socialismo do século XXI.”*¹⁶¹

Non é da mesma opinión Manoel Santos para quen a nova da revolta en Tunisia foi ben acollida polos participantes ao foro de Dakar:

“Quen estivera en Dakar 2011, que por certo coincidiu no tempo coa caída de

---

¹⁶⁰ Estrato da entrevista mantida con Santiago Alba (en Vigo, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

¹⁶¹ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos (en Vigo, febreiro de 2013). Axunta nos anexos.

*Mubarak (lembro ben a festa que se xerou espontaneamente na cafetería da universidade cando chegou a nova), sabe que as revoltas árabes estaban no centro; e que o FSM de Tunisia é un apoio e unha aposta decidida. Creo que caemos no mesmo erro, ver o altermundismo como unha ideoloxía que ten un comité central que decide o que apoia e o que non.*¹⁶²

Xosé Manuel Beiras achaca a desconfianza non a un apoio ás demandas da cidadanía árabe senón ás derivas políticas, froito da desarticulación social:

*“Cando estoupa a revolta en Tunisia, a nivel do Norte de África, Magreb-Machrek, acababa de celebrarse o foro en Dakar, que empezou a organizarse cando foi o Consello Internacional en Rabat no mes de maio do 2009. Polo tanto, non existía estrutura da rede de movementos de forma de Foro, e o que ocorre é moito máis unha eclosión como o 15-M. E tampouco había de ningunha maneira nin sequera os gromos a nivel de estancia política de organizacións que estivesen conectadas con iso ou que asumisen iso. Ao trasladar a historia política, existían dúbidas sobre desenlace da situación pois as organizacións que existían era fundamentalmente Hermanos Musulmanes, por outra parte lóxico, xa que é o mundo árabe.”*¹⁶³

Pero, sen dúbida, como apunta Santiago Alba, o illamento ao que van ser sometidos os movementos democráticos árabes por parte de gobernos e partidos da esquerda latinoamericana vai ser un elemento máis de decantación en procesos aínda en marcha:

“Eses pobos foron abandonados, por exemplo en Siria, pois quen están aproveitando a situación de maneira provocativa, pero que creo bastante realista son os únicos leninistas no mundo árabe, os yihadistas que están aproveitando a oportunidade para levar o gato á auga e achegar a brasa á súa sardiña.

*Por razóns internas locais, e pola propia complexidade do que está a suceder na zona, hai un sector da Fronte Popular Tunesina para o que achegarse a Venezuela é afastarse do pobo sirio, da revolución siria e dos procesos que se están a vivir noutros escenarios; e, ao mesmo tempo, orientar toda a política de oposición fronte ao goberno de Al Nahda, ás veces cun antiislamismo moi primario, o que levou, por exemplo, seguindo un pouco o exemplo exipcio a formar un fronte nacional de salvación coas forzas da dereita da ex-ditadura de Ben Alí que eles mesmos contribuíron a derrocar.”*¹⁶⁴

O IX FSM (Dakar 2011) celebrouse entre o 6 e o 11 de febreiro de 2011, no medio dun caos organizativo, coa vista posta na praza Tahir d'O Cairo que, durante eses días, decidía o seu destino. Curiosidades para a historia: o mesmo día que se clausuraba o FSM en Dakar, o antigo réxime desmoronábase en Exipto co abandono do poder do presidente Mubarak.

---

¹⁶² Estrato da entrevista mantida con Santiago Alba (en Vigo, setembro de 2013). Axunta nos anexos..

¹⁶³ Estrato da entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras, (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

¹⁶⁴ Estrato da entrevista mantida con Santiago Alba, (en Vigo, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

Tras Tunisia e Exipto, a revolución democrática cidadá colleu forza en Libia, Iemen, Siria e Barehim. A forte represión con que se empregaron os réximes neses países conseguiron frear o proceso iniciado, sendo decisivo para a non caída de Iemen e Siria a resistencia do presidente Gadaffi e o inicio do conflito bélico en Libia.

En 2012 non se celebrou o Foro Social Mundial e descentralizáronse as accións á espera do X FSM que se decidiu celebrar en 2013 no epicentro das revoltas árabes: Tunisia. En todo caso, os acontecementos de 2011-2012 en ambas as dúas ribeiras do Mediterráneo sinalaron un marco político común e uns intereses recíprocos entre as cidadanías do Norte de África e a do Sur de Europa. As políticas de axuste impostas pola Troika nos países mediterráneos europeos e as ansias de democratización do Norte africano abriron unha posibilidade para construír unha axenda conxunta dos seus movementos sociais

A idea da mediterraneización está presente no profesor Sousa Santos:

*“Eu sigo moito a teoría de Fernand Braudel que mostra que o capitalismo naceu no Mediterráneo e naceu nas dúas franxas do Mediterráneo. As dúas beiras do Mediterráneo están agora nunha gran crise, dende Grecia ata Portugal e todo o norte de África. Isto mostra que, se cadra, Europa está tamén no norte da África e que sempre estivo e non se recoñeceu sempre desa forma. Usa o norte da África como a súa fronteira para estancar a inmigración pero non o considera como parte, isto para min é unha metáfora do que está aí: o Sur do Norte e o Norte do Sur, cada vez máis, van ter que entenderse e é ese o traballo que estamos a intentar facer: ampliar o sur da Europa e os diálogos sociais.”*¹⁶⁵

E aínda máis está máis clara para o experto en temas árabes, Santiago Alba:

*“Todos estes movementos forman parten dunha sacudida sísmica inscrita na mesma falla tectónica da crise capitalista global que afecta dun xeito particular ao Mediterráneo. É evidente que os países do Sur de Europa se parece cada vez máis aos países do Norte do Mediterráneo, aos países do Norte de África, ao outro lado do Mediterráneo, que aos países de Centroeuropa e que iso non só explicaría o feito de que se produzan movementos populares case simultáneos ou paralelos con consignas moi parecidas senón que iso permitiría augurar un acordo, unha coordinación das loitas populares, unha mediterraneización das loitas populares, que eu creo que sería moi bo. De feito, eu mesmo participei na organización en Tunisia, uns días antes do Foro Social Mundial, dun gran encontro mediterráneo contra a débeda que é un problema que compartimos nun lado e outro do Mediterráneo. Participaron 30 partidos, organizacións dun lado e doutro do Mediterráneo, do Mediterráneo de Europa e do Mediterráneo africano, cun comunicado final eu creo que moi importante, pois se adquiriría o compromiso de continuar as loitas comúns e que é unha fronte aberta que conviría, se é posible, para mediterraneizar a resistencia fronte ao neoliberalismo e ao capitalismo.”*¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Estrato da entrevista mantida con Sousa Santos, (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

¹⁶⁶ Estrato da entrevista mantida con Santiago Alba, (en Vigo, setembro de 2013) . Axunta nos anexos.

2.2. CONTRADICIÓN DO MOVEMENTO ALTERMUNDISTA

2.2.1. DUALISMOS DIFÍCILES DE SOLVENTAR

Entre os múltiples dualismos que se proxectan sobre o movemento altermundista dous son os que teñen un carácter definitorio: o primeiro é a contradición existente entre ONGs e Movementos Sociais, que condiciona ata onde chega o pluralismo e onde debe priorizar o carácter antisistémico do propio movemento. O segundo é o que xorde da contradición Norte-Sur en función de realidades diferentes que condicionan formas de pensar e maneiras de ver o mundo moitas veces opostos.

2.2.1.1. O difícil equilibrio entre ONGs e Movementos Sociais

Ao igual que ocorrera durante a I Internacional a pluralidade do movemento, lonxe de ser un elemento de converxencia construtiva, estase a converter nun freo nos seus posibles avances.

Poderíamos pensar que a existencia dun espazo antisistémico ‘radicalizado’ arredor do EZLN favorecería que certas confrontacións ideolóxicas non se deran no marco do FSM, pero sendo así en parte, a existente bipolaridade dominada por un certo equilibrio presencial entre ONGs e Movementos Sociais sitúan unha representatividade plural difícil de xestionar.

ONGs e Movementos Sociais van partir de conceptos do contractualismo diferente. As ONGs beben do concepto liberal, máis centrados nos dereitos individuais mentres que os Movementos Sociais o fan da concepción republicana, cun maior fincapé polos dereitos sociais. Cinco son as cuestións epistemolóxicas e políticas que dificultan unha visión común entre ambas:

i. Concepción representativa fronte á participativa da democracia

A democracia representativa e a democracia participativa susténtanse sobre elementos vertebradores contrapostos:¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ MAIZ, Ramon (2011): “A arte do imposible. Ensaio a contraño sobre o valor da política”; Editorial Galaxia; Vigo; Gráfico, p 88.

- Representación *versus* Identidade;
- Agregación *versus* Participación;
- Liberdade negativa *versus* Liberdade positiva;
- Privado *versus* Público;
- Intereses *versus* Virtudes;
- Votantes *versus* Cidadáns;
- Mandato representativo *versus* Mandato imperativo;
- Maiorías *versus* Ben común;
- Política instrumental *versus* Política autotélica;
- Neutralidade estatal *versus* Estado intervencionista;
- Liberalismo *versus* Democracia.

As ONGs actúan baixo parámetros de representación mentres que os movementos sociais o fan baixo parámetros de participación, apostando na maioría dos casos por modelos políticos inclusivos e/ou deliberativos.

ii. Diferente concepto da sociedade civil

En función desa primeira diferenza xorde unha segunda sobre o concepto de sociedade civil e a idea de hexemonía social. Para as ONGs a sociedade civil é un corpo pasivo que ten unha relación unívoca desde a estrutura de poder. Para os movementos sociais, pola contra, a relación é dialéctica, sendo necesaria a súa intervención para poder lograr desde os sectores sociais prexudicados a hexemonía social que desprace á clase dominante, cuestión que é clave para o cambio tal como o formula Gramsci.¹⁶⁸

iii. Dereitos sociais e/ou dereitos individuais

Os dereitos dos cidadáns, tal como foron expresados pola Revolución Francesa, están a desaparecer. Estamos a falar de dereitos individuais, xa que non hai dereitos grupais, pero os dereitos sociais claves para asentir un estado social de dereito non só non se aseguran senón que están a ser cuestionados e recortados.

Existe unha liña de conflito sobre prioridades nos dereitos cidadáns, nos que contrastan a visión socialista fronte a liberal. Existe unha liña de dereitos idealistas –de valores inmateriais– entre os que están os dereitos de crenza, opinión...; e unha liña de dereitos materialistas (vivenda, sanidade, educación,...) que non están conxugados. As ONGs priorizan no plano dos dereitos inmateriais namentres que os movementos sociais, ligados a loitas específicas, centran o seu obxectivo nos dereitos de base material.

iv. Transversalidade versus Corporativismo

Outro aspecto diferenciador entre as ONGs e os movementos sociais está na visión corporativista ou transversal do movemento. Mentres que nas ONGs existe unha

---

¹⁶⁸ GRAMSCI, Antonio (1970): *Introducción a la filosofía de la praxis*, Ediciones Península, Barcelona.

“especialización” de loitas que a fan inservibles para o cambio estrutural, os movementos sociais móvense creando redes transversais que permiten unha globalización dos obxectivos e das conquistas.

A visión corporativista non é algo novo xa foi criticada por Marx no Programa de Gota¹⁶⁹ que deu lugar á socialdemocracia alemá e posteriormente ao movemento obreiro tal como o coñecemos ata hoxe, onde un corporativismo de clase impediu a hexemonía dos ideais socialistas e a incorporación doutros sectores ao cambio social, na medida que quedaban baixo a hexemonía da burguesía monopolista.

v. Concientización versus Sensibilización

As ONGs pretenden sensibilizar, como forma de dar a coñecer unha realidade inxusta diante da que debemos reaccionar en forma de colaboración con programas de cooperación, proxectos de educación ou campañas de presión no mellor dos casos. Fronte a iso os movementos sociais pretenden concientizar, impulsar unha toma de conciencia, para transformar e autoorganizarse co obxectivo de construír alternativas ao sistema, na liña do exposto polo pedagogo Paulo Freire¹⁷⁰ que ten a súa base epistemolóxica nas formulacións gramscianas.

2.2.1.2. Epistemoloxía do Sur versus tradición etnocentrista

A existente bipolaridade entre ONGs e movementos sociais tamén se traslada á visión do mundo, cun prisma máis do Norte as primeiras e unha visión desde o Sur as segundas.

Vai ser o pensador portugués *Boaventura de Sousa Santos* quen formule a cuestión da *epistemoloxía do Sur* como un dos elementos centrais para interpretar o mundo non coas lentes do Norte, como se ven analizando as cousas desde un posición etnocentrista, senón coas lentes e a ollada do Sur (Santos 2009);

“eu teño ata un texto escrito “Todo o que é sólido desfáise no ar”, que é a miña análise do marxismo e que eu continuo a seguir. A miña idea basicamente é esta: o marxismo continúa a ser o instrumento absolutamente esencial para analizar as sociedades capitalistas nas que a xente vive; eu penso que todo o que se pasa hoxe do capital financeiro está na propia obra de Marx e, por outro lado, non é realmente unha boa ferramenta para imaxinar a sociedade futura. Por que non é unha boa ferramenta? Por dúas razóns, por un lado realmente é demasiado occidental na súa concepción, é moi

---

¹⁶⁹ MARX, Karl (1981 [1875]): Crítica del Programa de Gota, Obras escogidas de Marx-Engels; Editorial Progreso; Moscova.

¹⁷⁰ FREIRE, Paulo (1969): *Pedagogía del oprimido*; Siglo XXI; Bos Aires.

eurocéntrica, polo tanto; por exemplo, ten unha fe na ciencia e no seu nivel tecnolóxico, non ten fronteira ecolóxica ... Por outro lado, todas as súas premisas son premisas occidentais de crítica ao liberalismo que no fondo están ao revés, pero non é comprensible nunha cultura hindú, non é comprensible nunha cultura do confucionismo, non é comprensible nas culturas tradicionais africanas... O mundo hoxe é máis amplo e, polo tanto, o neomarxismo se quere ser, ten que ser máis intercultural para ser neo. Non é só como nós temos pensando e eu penso dende hai tempo. Non debe ter en conta só unha contradición senón dúas contradicións que eran as teses que viñan do ecosocialismo, a contradición capital-traballo e a contradición capital-natureza pero ten que ser máis intercultural porque o propio concepto natureza non é o concepto da Pachamama a día de hoxe, e eu estou moi preto do meu querido amigo Michael Löwy, que é un dos individuos que puxo na axenda a cuestión do ecomarxismo .

A gran bandeira digamos ecolóxica foi levantada non por ecoloxistas senón polo movemento indíxena na América Latina ou por campestres na África, son eles os que están a defender as terras e impedir a contaminación das augas, indo ao cárcere e morrer ata por iso. Por outro lado Europa tiña ata 2008 ou 2009 un relativamente puxante movemento ecolóxico, era o único continente onde os partidos ecoloxistas tiñan realmente un gran poder, e de repente a cuestión ecolóxica desapareceu da axenda. Hoxe os partidos máis progresistas, digamos así, da esquerda falan do crecemento e, polo tanto, o crecemento se fose o mesmo que Nacións Unidas din que para o 2015 se volvería irreversible un quecemento global. Quero pensar que hai aquí unha mudanza do paradigma, que ten que ser o outro desenvolvemento que para moitos é un desenvolvemento alternativo e para min comeza a estar moi influenciado polas cosmovisións indíxenas; hai unha alternativa ao desenvolvemento; é dicir, outra maneira de entender a sociedade que non precisa do concepto de desenvolvemento e probablemente non temos nin sequera nas linguas coloniais unha palabra apropiada para iso.”¹⁷¹

Esta nova epistemoloxía afecta a varias cuestións relacionadas que a esquerda do centro do sistema non foi capaz de resolver:

i. Reforma versus revolución

O debate entre reforma e revolución, que tanto tempo ten ocupado no pensamento da esquerda do centro do sistema, nomeadamente a europea, e non tivo unha solución de síntese resolutiva, foi resolta na periferia do sistema cunha metodoloxía dialéctica e práctica.

A globalización foi unha oportunidade para os movementos sociais dos países do Sur para reformular procesos de cambio, onde aproveitando os instrumentos construídos con anterioridade e as contradicións estruturais permitiu cambios de cantidade (evolución) que nun proceso de acumulación de forzas se transformaron en saltos cualitativos (revolución).

Na década dos oitenta, nun momento en que o liberalismo facía unha aposta de democratización en América Latina, os movementos sociais foi estruturando novas

---

¹⁷¹ Estrato da entrevista mantida con Sousa Santos, (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

plataformas políticas que substituíron ás organizacións guerrilleiras presentes na rexión durante a década dos anos 70 e 80 do século pasado.

A estratexia é coincidente. Na transición introdúcense elementos estruturais para ser utilizados nun posible cambio posterior (por exemplo o tema da propiedade da terra nas novas constitucións), despois se vertebran movementos de masa para facer un traballo de concientización e de mobilización; e, por último, asegúrase un ‘interface’ político que leve adiante os cambios necesarios cando se acade unha maioría electoral.

ii. Relación entre o táctico e o estratéxico

Eses cambios cualitativos só son posibles se van ligados a construción dunha opción estratéxica predominante, ao servizo da cal estea unha táctica precisa, e non ao revés, tal como o entenderon os movementos sociais do Sur. O “principismo” ten sido paralizante para os movementos sociais e as súas dinámicas de cambio, pero aínda peor foi o “tacticismo”, sobre todo nun momento en que os partidos renuncian á política, se asentan na xestión e fan dos movementos sociais correas de transmisión ao servizo dunha táctica electoral conxuntural.

Trátase de construír iniciativas plurais e abertas a todas aquelas persoas e colectivos que queren impulsar un proxecto de cambio estratéxico sistémico, politizando a acción social nun proceso dinámico de mobilización e incidencia política que, sen caer nun principismo paralizante que leve a unha vía morta, permita trazar unha aposta de cambio lonxe do modelo que sitúa aos movementos sociais como subalternos dos partidos políticos.

E, á súa vez, require dunha aposta transversal que permita saír da trampa imposta desde o sistema da corporativización e fragmentación de loitas (artellamento redes globais e transversais de cambio). Desde o entendemento de que non é posible abordar a loita contra as desigualdades sociais sen abordar os límites ecolóxicos do crecemento; formular a loita por un comercio xusto Norte-Sur sen asumir a soberanía alimentaria; formular o cambio do modelo produtivo sen atender ás demandas das mulleres vítimas da deslocalización; traballar procesos de integración sen abordar os dereitos das e dos inmigrantes...

iii. Sociedade civil versus intermediación política

Todo este deseño estratéxico de cambio, impulsado pola sociedade civil, ten como cuestión clave a construción dunha política de alianzas que permita vertebrar unha hexemonía social e cultural, sobre alianzas sociais e políticas (construción dun ‘interface’), para o cambio. Algunhas das claves que permiten reequilibrar a relación cos partidos políticos e politizar a acción social son:

- construír contrapoderes paralelos, imprescindibles en calquera proceso transformador. Nese senso, o traballo coas institucións transfórmase en incidencia directa e sen posibilidade de absorción;
- políticas de alianza entre a sociedade civil, entendendo que a maioría social nunha

sociedade desestruturada, como na que vivimos, está sen organizar;

- política de alianzas coas forzas políticas “de reforma” pero tendo como eixo que son elas as que están ao servizo da estratexia dos movementos, entendendo os partidos como meros elementos tácticos.

iv. Acción global versus acción local

Durante os primeiros anos da globalización situouse de xeito moi referencial a consigna, do novo movemento ecoloxista, “Pensa globalmente, actúa localmente”. A consigna era moi afortunada pois facía referencia a problemas globais que había que corrixir cunha intervención local. Ademais tamén era unha ruptura a favor das pequenas mudanzas previas para unha transformación máis ampla (efecto bolboreta).

Pero pensar globalmente é moi complicado e, ao final, acaba levando a pensar globalmente desde a visión do Norte. Por outra banda, un dos problemas cos que se encontra o movemento altermundista é a falla de concreción de mecanismos de transformación do actual modelo Foro-Evento, cuestión que debería levar necesariamente a actuar globalmente.

Existe así unha necesidade de pensar, globalmente e localmente, e de actuar, localmente e globalmente, e ambas as dúas, ao igual que pensar e actuar, hai que facelo paralelamente e ao mesmo tempo coa necesidade de revisión permanente que iso necesariamente supón.

2.2.2. A NECESIDADE DUNHA NOVA EPISTEMOLOXÍA

Ao pouco de nacer o FSM, as contradicións das que vimos a falar estaban tan presentes, que xa se cuestionaba a formula do Foro e se sinalaba ao este modelo como elemento obstaculizador para un avance máis decidido das estratexias antisistémicas. Na cerna deste conflito están as cuestións xa reiteradas e que teñen como aspecto medular unha diferente epistemoloxía no Norte e no Sur, no centro e na periferia, desde os movementos sociais ou desde as ONGs, aínda que tampouco podemos perder de vista aspectos metodolóxicos, ligados, e non menos importantes: pluralidade, horizontalidade, espazo... En todo caso, nesta década de movemento altermundista as contradicións necesarias non impediron que se convertera nun referente político alternativo ao neoliberalismo e fose o elemento de “inspiración” dos procesos de cambio realizados en América Latina nese período.

Ben é certo que o formato de Foro-Evento é limitado e sería desexable, como formula unha boa parte dos seus membros, avanzar cara ao Foro-Movemento, pero iso, que podería ter unha maior eficacia para coordinar prácticas antisistémicas, acarrearía o risco da perda da pluralidade, necesitaría da aprobación de resolucións e, de seguro, acabaría sosténdose sobre unha doutrina “oficial” onde terminaría por sobrar os disidentes (tal como aconteceu no tránsito da I á II internacional).

A excesiva *oneguización* do Foro ou a presenza dos partidos políticos seguen a ser dous dos elementos centrais de desacordo.

No primeiro caso, a diferente estruturación da sociedade civil no Norte e no Sur vai facer inevitable e mesmo desexable a presenza de ONGs e movementos sociais en tanto en canto estamos a falar dun movemento de carácter global e transversal Norte-Sur, outra cousa, sobre a que advirten determinados actores, é a preponderancia que as ONGs (Norte) teñen sobre movementos sociais (Sur) e as consecuencias epistemolóxicas que isto supón.

A crítica máis contundente a esta *oneguización* do movemento procede curiosamente de autores do Norte como Eric Toussaint ou Olivier Bonfond que alertan sobre a posible creación dunha “industria do FSM”, en función da proxección do evento ao longo dos anos e sinalando que ONGs “poderosas” estruturan grandes proxectos arredor do FSM.

“É innegable que o Foro perdeu a súa vitalidade, a súa utilidade e, en parte, a súa lexitimidade –sobre todo a partir do FSM organizado en Nairobi en xaneiro de 2007 [...]. As causas son múltiples: a institucionalización do FSM, o reforzo da influencia de grandes ONGs que dispoñen de grandes medios financeiros, [...] a procura de fondos en grandes empresas privadas ou mixtas –Petrobras, a gran sociedade petrolífera brasileira, cuxo 61% de capital é privado; a Fundación Ford; a multinacional Celtel en África...”¹⁷²

O propio *Olivier Bonfond* vai máis aló ao entender que a financiación por parte de transnacionais desexosas de facerse cunha imaxe máis verde ou máis humana, cortexado polas autoridades políticas que os utilizan como unha ferramenta de campaña electoral apunta a posibilidade de ser asimilado completamente polo sistema

“É totalmente posible que o FSM sexa absorbido progresivamente polo sistema capitalista. Non habería nada de abraiante niso. O capitalismo non ten nada que probar en canto a súa capacidade para adaptarse e para absorber as dinámicas creadas nun principio para loitar contra el.”¹⁷³

Sen chegar tan aló, outros autores como Ignacio Ramonet expresaron as súas críticas a raíz do FSM de Mumbai (2004) :

“Consistirán nun conxunto de debates entre intelectuais e membros de ONGs, con escasa participación dos movementos sociais que son, na práctica, a razón de ser do Foro.”¹⁷⁴

---

¹⁷² Entrevista a Eric Toussaint, [Visitada 2013-06-12] dispoñible en <http://www.altermundo.org/chegara-o-capitalismo-a-devorar-de-vez-o-foro-social-mundial/>

¹⁷³ Entrevista a Olivier Bonfond, [Visitada 2013-06-12] dispoñible en <http://www.altermundo.org/chegara-o-capitalismo-a-devorar-de-vez-o-foro-social-mundial/>

¹⁷⁴ Ramonet, Ignacio (2004): “Mumbai”; [Visitada 2013-06-12] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=79

E, desde unha óptica feminista, a Marcha Mundial das Mulleres foi crítica en relación coa amplitude do movemento que permite a presenza de organizacións homófobas e/ou misóxinas:

*“A Carta de Principios do FSM é tan ampla que permite a adhesión de grupos que teñen puntos de vista ideolóxicos opostos, como no tema do aborto. Non podemos esperar construír un mundo mellor e, ao mesmo tempo, dar espazo para a lesbo ou homofobia e misoxinia no FSM. Cremos que debemos abrir a Carta para engadir este principio que debería guiar a organización, así como o entendemento político do FSM.”*¹⁷⁵

O segundo elemento de conflito, a presenza dos partidos, foi resolta ata o de agora pola implicación indirecta por medio de organizacións afíns. Trátase, sen dúbida, dunha solución de compromiso insuficiente pero necesaria nunha etapa onde o que se intenta é recuperar a iniciativa predominante da sociedade civil fronte aos aparatos e ás estruturas. Ben é certo que se trata dunha solución transitoria tanto en canto ao final a cuestión a resolver é a relación da sociedade civil cos seus ‘interfaces’ representativos e por ende o debate sobre a cuestión do poder.

Neste sentido, hai críticas ácidas e frontais que formulan que “a democracia participativa foi usurpada no Foro Social Mundial polos grandes homes e as multitudes”, como indica Naomi Klein:

*“Como foi que un encontro, que se supuña era unha vitrina para os novos movementos de base, se tornou nunha celebración de homes cunha inclinación aos discursos de tres horas sobre esmagar á oligarquía?”*¹⁷⁶

*Para algúns, o secuestro do Foro Social Mundial polos partidos políticos e os homes poderosos, é a proba de que os movementos contra a globalización empresarial finalmente están madurando e volvéndose “serios”. Pero, realmente significa ser tan maduro, en medio do cemiterio de marrados proxectos políticos de esquerda, crer que o cambio vira ao depositar o teu voto polo máis recente líder carismático, e logo cruzar os dedos e esperar o mellor? Un pouco de seriedade, por favor.”*¹⁷⁷

Requirimos ir máis aló no debate interior que se está a dar sobre esta cuestión (Gustave Massiah 2011):

“A aposta é inventar novos vínculos entre a cuestión social e os movementos e entre o ámbito político e as institucións. O imperativo democrático é a pedra angular deste reformulación. A interrogación concéntrase en primeiro lugar no carácter contraditorio

---

¹⁷⁵ Comité internacional da MMM, reunido en Ulmeiro (Portugal), en outubro de 2007, Documento “¿Dónde se necesita el cambio?” presentado ao FSM en 2008, [Visitada 2013-06-12] dispoñible en http://www.forumsocialmundial.org.br/noticias_textos.php?cd_news=493

¹⁷⁶ Referencia á presenza de Hugo Chávez no Foro Social Mundial de Porto Alegre do 2003.

¹⁷⁷ Klein, Naomi: “El secuestro del Foro Social Mundial”, [Visitada 2013-06-12] dispoñible en site oficial FSM; http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.php?pagina=balanco_klein_2003es

do estado, entre o servizo ás clases dominantes e o interese xeral, sobre a crise do estado-nación e sobre o papel do estado na transformación social. Tamén sobre a natureza do poder e sobre a relación ao poder. Nos procesos emprendidos, sobre todo con relación á violencia, as modalidades da loita polo poder poden prevalecer sobre a definición do proxecto e marcar profundamente a natureza da transformación social. A cultura democrática é neste eido determinante. O cuestionamento da dominación pasa pola confrontación da hexemonía cultural. Toda transformación social enfróntase a un rexeitamento por parte do poder dominante. Non hai cambio social sen ruptura, sen discontinuidade nas formas do político e do poder. Esta ruptura e o seu control posible constitúen a aposta fundamental de todo cambio social.”¹⁷⁸

E na relación entre os movementos e os gobernos –papel do estado nas transformacións– e na propia articulación do movemento, onde as posturas están moi afastadas. Acontecementos como a crise e a chegada ao goberno das primeiras forzas impulsadas polo movemento altermundista non fixo máis que reafirmar as posturas.

Para Eric Toussaint hai un proceso de estancamento que impide ao FSM ser un instrumento útil para a mobilización global.

“A maioría da dirección do FSM negouse a evolucionar cara a un movemento con vontade de convocar mobilizacións sobre unha plataforma común. E se non hai vontade de mobilizar a nivel internacional, se non hai vontade de marcar obxectivos comúns, é difícil progresar. Inevitablemente, o FSM aseméllase cada vez máis a un enorme mercado de ideas –e de propostas– que non desembocan nun combate común para conseguir obxectivos. Necesitamos un instrumento internacional para determinar cales son as prioridades, as pretensións e os obxectivos que queremos lograr, un calendario común de accións, unha estratexia común. Se o Foro non o permite, será necesario construír outro instrumento, aínda que sen eliminar ou deixar o Foro.”¹⁷⁹

Pola contra, para Francisco Whitaker entende que o debate sobre se o FSM debe ser un movemento ou un espazo é un debate artificial.

“Esa discusión recae no problema se o FSM é un movemento ou un espazo. O FSM en tanto foro, non ten que se comprometer, lanzar un documento final. Iso foi un dos principios discutidos no inicio, e contestado, daquela. Tensións arredor dese asunto foron superadas. Se o Foro quixera tomar unha posición de todos os que nel están presentes, obviamente iso será como sempre: habería un grupo de “iluminados” que escribiría o documento, e van sometelo a 150 mil persoas. Claro que iso non leva ao asentimento de ninguén. Non hai un método para facer que 150 mil persoas se pronuncien a respecto dun documento así. Non temos documento final por esa razón.”¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Novena hipótese para unha estratexía altermundista. Extracto do libro *Une stratégie altermondialiste* de Gustave Massiah (2011) aparecido en *Altermundo*. [Visitada 2014-03-09] <http://www.altermundo.org/unha-estratexia-altermundista/>

¹⁷⁹ Entrevista a Eric Toussaint [Visitada 2013-06-12], dispoñible en <http://www.altermundo.org/chegara-o-capitalismo-a-devorar-de-vez-o-foro-social-mundial/>

¹⁸⁰ Entrevista a Chico Whitaker, *Altermundo*, 27/04/2011 [Visitada 2013-06-12], dispoñible en <http://www.altermundo.org/o-fsm-e-a-radicalizacao-da-democracia-entrevista-a-chico-whitaker/>

Para Bernard Cassen a situación fai que moitos activistas se pregunten sobre os resultados políticos concretos destes encontros e o xeito en que poden contribuír ao advenimento de "outro mundo posíbel", formulándose xa o *post-altermundismo*:

“As cousas complicáronse coa chegada ao poder en América Latina (Bolivia, Ecuador, Paraguai e Venezuela) de gobernos xurdidos de movementos populares, que poñen en práctica, aínda que con altibaixos, políticas de ruptura co neoliberalismo –tanto a nivel nacional como internacional– que coinciden coas expresadas nos Foros. Que actitude debería adoptarse? Ser solidarios con eles, aínda que sexa caso por caso? Ou quedar de brazos cruzados e mirar para outro lado, so pretexto de que se trata de gobernos, polo tanto sospeitosos, razón pola cal hai que mantelos a distancia?”

Ese comportamento remite a unha ideoloxía libertaria difusa pero moi presente en numerosas organizacións. En especial foi obxecto das teorías de John Holloway na súa obra titulada explicitamente Cambiar o mundo sen tomar o poder. Por outra banda, a palabra “poder” está ausente do vocabulario de moitos dos seus actores, agás para estigmatizala, moi a miúdo como reacción ás derivas totalitarias de Estados-Partidos. Pola contra, o contrapoder e a desobediencia civil considéranse privilexiadas pancas do cambio.

Tal posicionamento faise difícil de soste cando no Cume de Copenhaguen, por exemplo, o ALBA, que agrupa a nove estados latinoamericanos e caribeños, toma posicións que converxen coas das coalicións de ONGs que esixen a xustiza climática e cuestionan directamente o capitalismo.¹⁸¹

Sousa Santos vai máis aló, e recuperando o núcleo da interpretación marxista do papel do estado, sustenta que *"agora existe un novísimo movemento social, que é o propio estado".* Defende a súa tese sinalando que se o estado é deixado libre á súa lóxica, *"é capturado pola burocracia e polos intereses económicos dominantes".* Máis se os movementos, que sempre traballaran por fóra dos Estados, tivesen en conta como un *"recurso importante"* este estado *"pode ser apropiado polas clases populares como está ocorrendo no continente latinoamericano".¹⁸²*

E chegados a este punto, Enric Toussaint, está a favor de que os movementos recollan a proposta lanzada por Hugo Chávez, de constituír unha V Internacional¹⁸³, que sería *"instrumento de converxencia para a acción e elaboración dun modelo alternativo".*

“Creo que a Vª Internacional non debería ter un gran nivel de centralización e non debería implicar unha autodisolución das redes internacionais. (...) Sería, na situación

---

¹⁸¹ Bernard Cassen: “Cara ao post-altermundismo?”, *Altermundo*, 12/01/2010 [Visitada 2013-06-12], dispoñible en <http://www.altermundo.org/cara-ao-post-altermundialismo/>

¹⁸² Zibechi, Raul: “10ª Forum Social Mundial: síntomas de decadencia”, *Altermundo*, 17/02/2010 [Visitada 2013-06-12]; <http://www.altermundo.org/10%C2%BA-forum-social-mundial-sintomas-de-decadencia/>

¹⁸³ O Encontro Internacional de partidos de esquerdas celebrado en Caracas o 19, 20 e 21 de novembro de 2009 decidiu valorar a proposta de Hugo Chávez de convocar a V Internacional. [Visitada 2013-06-12] <http://www.psuv.org.ve/files/tcdocumentos/engagement.caracas.pdf>.

*actual, unha fronte permanente de partidos, movementos sociais e redes internacionais. O termo “fronte” implica, claramente, que cada un mantería a súa identidade, dando prioridade ao que une para alcanzar determinados obxectivos en común e facer avanzar a loita.”*¹⁸⁴

No outro extremo, o sociólogo brasileiro Emir Sader pensa que o Foro xa fracasou porque ao non estreitar vínculos con gobernos progresistas "quedou xirando no baleiro".

*“Por iso o outro mundo posible, que ten necesariamente que transcender da esfera social para a política, encontra nos gobernos posneoliberais da América Latina os seus puntos máis avanzados. En tanto que forzas que permanecen auto-recluídas na resistencia social, se debilitarán, perderán transcendencia ou ata mesmo desaparecerán, sen conseguir colocar na práctica concretamente formas de superación do neoliberalismo.”*¹⁸⁵

En todo caso “nas próximas dúas décadas a esquerda social e política irán percibindo que “a cuestión central non é por fin ao capitalismo, pero si organizar un sistema que o suceda.”, tal como afirma Zibechi¹⁸⁶ e toda vez queo debate sobre a superación do capitalismo situase enriba da mesa (Gustave Massiah 2011)

*“As análises e as propostas discutidas nos foros sociais mundiais utilizáronse, desde o inicio da crise, como argumentos na batalla de ideas. Pero non se impuxeron nas políticas implementadas. O altermundismo, xunto coas recomendacións inmediatas, avanza novas propostas que artellan a saída do neoliberalismo e a superación do capitalismo. A crise global recoñécese hoxe como unha crise do neoliberalismo; a discusión sobre a crise do sistema capitalista entrou de cheo no ámbito público. As recomendacións inmediatas –control do sistema bancario, regulación pública e cidadá, supresión dos paraísos fiscais, impostos internacionais, etc.– imponse no debate pero de xeito edulcorado, até ignorado, para non afectar aos intereses das clases dominantes. Nos foros sociais mundiais, varios temas articulan as novas orientacións susceptibles de reformas inmediatas e alianzas amplas e as novas aperturas cara a alternativas radicais.”*¹⁸⁷

Fronte ao salvaxe avance do ideario capitalista é lóxico que xurdan as urxencias. Por iso son explicables propostas como a de Foro Político Mundial de Gilberto Maringoni ou a da V Internacional –que non é diferente do postaltermundialismo defendido por Bernard Cassen– proposta por Hugo Chávez e apoiada en Znet, por Susan George –que, á vez, tamén propón

---

¹⁸⁴ Entrevista a Eric Toussaint no xornal *Brasil de Fato*, republicada en *Altermundo*, 09/02/2010 [Visitada 2013-06-12] - dispoñible en <http://www.altermundo.org/entrevista-do-eric-toussaint-para-alem-do-forum-social-mundial-a-quinta-internacional/>

¹⁸⁵ Sader, Emir: “O FSM 10 anos despois”, *Altermundo* 27/01/2011. <http://www.altermundo.org/o-fsm-10-anos-depois/>

¹⁸⁶ Zibechi, Raúl: “Síntomas de decadencia”, *Altermundo*, 17/02/2011 <http://www.altermundo.org/10o-forum-social-mundial-sintomas-de-decadencia/>

¹⁸⁷ Undécima hipótese para unha estratexía altermundista. Extracto do libro *Une stratégie altermondialiste* de Gustave Massiah (2011) aparecido en *Altermundo*. [Visitada 2014-03-09] <http://www.altermundo.org/unha-estratexia-altermundista/>

medidas de keynesianismo verde—, Vandana Shiva ou Eric Toussaint. Así como é tamén lóxico e necesario que se fale en xeral de articulacións entre a esquerda social e a esquerda política transformadora, entre partidos e movementos, como fan Boaventura de Sousa Santos, Raúl Zibechi ou Emir Sader, entre outros.

Sousa Santos coincide en observar un período onde o movemento altermundista pasa por un certo declive, aínda que compensado pola corporeidade de redes e movementos transnacionais alternativos que se teñen ido asentando:

“Non se pode esconder que a dinámica do Foro Social Mundial, que foi grande durante un período, está hoxe en recesión e, polo tanto, aquela idea de que nós tiñamos unha globalización á alternativa, aquilo que se chama a globalización a partir de abaixo, globalización contrahexemónica, ela hoxe é menos visible. (...) No momento en que estamos a falar Hugo Chávez está a piques de morrer e non sabemos o que vai acontecer nos outros países, polo tanto non estamos nunha fase tan optimista da segunda década como estábamos na primeira década. Por outro lado o que ten acontecido é que a nivel global o suxeito histórico parece fracasar, o que están a xurdir son articulacións máis rexionais e máis sectoriais que de feito moitas delas saíran do Foro Social Mundial e que están tendo algún impacto, por exemplo, nós hoxe temos a Vía Campesina con presenzas en moitos países, case en 100 países, e que ten tido un papel moi importante en colocar na axenda nacional de diferentes países o tema das terras, o tema da auga, as loitas contra as negociacións da Rolda de Doha da OCM crearon dimensión e é unha articulación dos movementos transcontinental. A Marcha Mundial das Mulleres é outra. A Coordinación Andina das Organizacións Indíxenas na que eu participo dende o inicio, é outra. Polo tanto, temos movementos que agora ata xa están sendo transcontinentais.”¹⁸⁸

Na etapa de transición que se esta a vivir o FSM pasa por ser o único espazo social existente a nivel global, cunha capacidade aglutinadora ampla – sobre un suxeito histórico cidadanista plural - e de incidencia importante, sen que por agora non exista outro espazo ou proceso movementista alternativo.

---

¹⁸⁸ Estrato da entrevista mantida con Sousa Santos, (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

CAPITULO II: CONSTRUÍNDO O ALTERMUNDISMO EN GALICIA

3. OPORTUNIDADES POLÍTICAS E PROCESOS ENMARCADORES: O PAPEL DA CIDADANÍA CRÍTICA NUN CONTEXTO POLÍTICO DE TRÁNSITO

No episodio de construción do movementismo e o altermundismo en Galicia e cambios na estrutura política de Galicia (AGE como primeira concreción) imos a asistir a **un proceso de mobilización**, ligado á articulación de redes, **con capacidade de incidencia política** que ao longo da década terá plasmación en movementos ligados a cambios políticos: cambio de ciclo político 2004 (*Prestige*-Nunca Máis, guerra de Iraq-CGpP); autonómicas 2005 (derrota do PP-Hai que botalos!); autonómicas 2009 (caída do bipartito-GNSV), municipais/xerais 2011 (crise de “réxime”-movemento 15M), autonómicas 2012 (cambio de estrutura de partidos-AGE).

O desastre medioambiental causado polo afundimento do *Prestige*, xunto coa pésima xestión seguida de sensación de abandono institucional; a gran diverxencia entre a poboación e os gobernantes, acompañado de sensación de engano en acontecementos coma a participación na guerra de Iraq ou os atentados dos 11M; ou a continuidade das mobilizacións impulsadas pola Plataforma Nunca Máis e a acción global contra a Guerra de Iraq; foron elementos decisivos para crear un clima de favorable ao cambio de ciclo político en España en 2004 e, posteriormente, para a derrota electoral do PPdeG nas eleccións autonómicas de 2005, acompañado neste segundo caso pola percepción de esgotamento e descomposición do fraguismo como modelo.

De igual xeito, son relevantes os primeiros indicadores do xurdimento da crise económica e social no 2008, acompañada por unha crise institucional salpicada de casos de corrupción e problemas estruturais sen resolver que se van agravando; así a frustración co bipartito polas súas prácticas continuístas co goberno anterior: “mausoleo” da Cidade da Cultura, Reganosa, reprodución de prácticas clientelistas... ; foron decisivas na caída do goberno bipartito nas autonómicas do 2009. Derrota que chegaba precisamente despois dun período de construción de redes e alianzas lideradas por novos colectivos independentes ou por organizacións que foron afianzando a súa independencia respecto aos partidos e/ou outras estruturas; e que desembocou no desenvolvemento do movemento GNSV como conector do proceso de desenganche social con respecto ao goberno bipartito.

A desafección con respecto aos interfaces políticos existentes, transformado en voto de castigo (crecemento de voto branco e nulo, voto significativo a opcións sen posibilidade de acadar resultado) durante as eleccións municipais e xerais de 2011 foi o inicio de un proceso de cambio estrutural político que continúa aberto e que tivo o seu arranque simbólico no 15M.

Existe unha percepción en amplos sectores, sentir maioritario nos activistas dos movementos sociais e expresión clara nos novísimos movementos sociais coma o 15M, de esgotamento do armazón político-institucional saído da Transición e con ese esgotamento tamén o afondamento da crise da estrutura partidaria e a necesidade de crear novos interfaces.

AGE é nese senso o catalizador dun gran abano de campañas e alianzas e de múltiples recursos humanos de toda unha década.

Cando analizamos os movementos sociais en Galicia desde os protomovementos das postrimerías do franquismo ata o estadio altermundista, imos atopar un tecido social moi feble e fragmentado pola dependencia partidaria das forzas políticas que competiron por hexemonizar a saída da Transición –PCG e UPG- e que, posteriormente, na década dos anos 80, orbitan sobre as forzas que van vertebrar a alternativa á dereita na década dos 90 – PSdeG e BNG-.

É precisamente esa debilidade organizativa a que explica algunha das súas posteriores evolucións e tamén as súas limitacións como MSOs con capacidade de influencia institucional e de incidencia social.

Xosé Manuel Beiras reconece esta dependencia condicionada pola loita política antifranquista:

“Os movementos nas órbitas [dos partidos] funcionan a partir dos 70 pero nos 60 supoño que non. Pero ademais é lóxico que actúen nas órbitas. Por que? Porque aí está claramente un combate en coordenadas políticas, trátase de acabar co fascismo franquista, é unha loita contra un réxime político, entón iso faise na política.”¹⁸⁹

Vai ser no inicio da primeira década deste século cando se dea un proceso paralelo aos tres aspectos –oportunidades políticas, evolución de estruturas de mobilización e procesos enmarcadores– necesarios para que pasemos duns movementos “inmaturos” a uns movementos sociais cun grao de coherencia e articulación ata o punto de xogar un papel fundamentalmente simbólico, primeiro para o desaloxo da dereita do goberno da Xunta e, posteriormente, na caída do goberno de progreso bipartito nucleado arredor do PSdeG e BNG; ata ao punto de poder afirmar que si a plataforma Hai que botalos! xogou un papel de canalizador simbólico da cidadanía mobilizada nos anos previos á chegada ao goberno dos partidos de progreso, a desatención política e falta de audiencia por parte do goberno bipartito (do que GNSV converteuse no expoñente máis claro) provocou unha perda de apoios chave á hora da súa derrota.

De feito non poderíamos entender o cambio no goberno da Xunta de Galicia da dereita á esquerda sen ter en conta movementos chave coma *Nunca Máis*. ou mobilizacións masivas como a realizada Contra a Guerra do Iraq, sen esquecer a axitación cultural da man de plataformas culturais coma *Burla Negra* ou *Hai que botalos!*.

Nunca Máis convertese nunha especie de acto constituínte do Movemento Social Galego contemporáneo, porque se ven é certo que nel participan organizacións e colectivos que non poderíanse definir xenuinamente como movementos sociais (como ao longo do estudo

---

¹⁸⁹ Estrato da entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras, (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

veremos) constitúe un salto cualitativo na autoorganización social e supón o punto de partida dunha serie de redes e movementos de marcada influencia altermundista que se foron configurando no período que vai do 2002 ao 2012.

O movemento *Nunca Máis* vén coincidir cun movemento máis de fondo na sociedade galega de ruptura dos mecanismos de control, sobre todo relacionado cun proceso da traslado poboacional cara ás urbes do eixo atlántico e o xurdimento de novas tendencias urbanas, especialmente na mocidade nada xa nos anos posteriores á transición e que se incorporaron á política na contenda contra a LOU, converténdose esta nun dos continxentes centrais do ascenso do BNG aos gobernos municipais das grandes cidades. De igual xeito, non teríamos todos os elementos para entender a caída do goberno bipartito de progreso sen a actividade crítica desenvolvida por alianzas coma a *Rede Galiza Non Se Vende*.

É precisamente na *Rede Galiza Non Se Vende (GNSV)* onde esta un dos catalizadores da protesta que conectan un movemento social en desenvolvemento pero con demasiadas ataduras partidarias, fundamentalmente ao BNG, cun movemento social altermundista xa desligado dos instrumentos de control partidarios, que ten a súa primeira expresión nas protestas contra a LOU a inicio da década e o seu epílogo no evento do *I Foro Social Galego (FSGal)*.¹⁹⁰

Un evento que foi incapaz, polas propias contradicións internas e o cambio de ciclo, de converterse nun proceso pero do que saíron dúas alianzas relacionadas coa soberanía alimentar e a crise alimentaria: a Iniciativa pola Soberanía Alimentar (ISAP) e a Plataforma Galega Antitransxénicos (PGA) e unha de carácter antisistémico, Rede Anticapitalista Galega (RA), con pouco percorrido pero centrais no que posteriormente foron as bases sociais e activistas do proceso *Novo Proxecto Común (NPC)*, en 2012, onde coincidiron cadros dos MSOs e militantes disidentes do nacionalismo político. Movementos que coincidiron temporalmente, e retroalimentáanse, co movemento de desafección política máis grande que ten vivido a democracia: o *Movemento dos Indignados (15M)* de 2011).

Tampouco deberíamos esquecer os intentos posteriores de articulación transversal ben coa intención de vincular os novos movementos sociais altermundistas cos novísimos movementos sociais, o *Encontro Social Galego (ESG)*, ben con dar unha resposta unitaria á crise e o ataque ao estado social, a *Alianza Social Galega (ASG)*.

Movementos políticos que acabarían, aupados por ese clima de desafección, coincidindo na articulación da coalición Alternativa Galega de Esquerda (AGE), na que participan unha boa parte dos líderes dos Movementos Sociais e que explican unha boa parte do seu éxito electoral nas eleccións autonómicas de outubro de 2012. Este éxito non se poría explicar en toda a súa dimensión, sen entender que responde a un desenvolvemento propio do movemento

---

¹⁹⁰ As protestas contra a LOU teñen o seu momento alxido a finais do 2001, nun contexto de apoio a esquerda política, namentres que o I FSGal celébrase a finais de 2008, nun contexto xa de crítica ao goberno bipartito.

social e político en Galicia que arranca no *Nunca Máis*, segue coas mobilizacións *Contra a Guerra* e *GNSV*, se constrúe arredor do *FSGal*, moitos dos seus impulsores están hoxe en *AGE*, e ten como epílogos redes como a RA e a PGA, e obviamente o 15M. A década que vai de 2002 ao 2012 é determinante non tanto pola forza deses movementos sociais que nunca foi extraordinario pero si por unha emancipación dos mesmos das vellas formas de facer política.

A ruptura do BNG, en maior medida, e o declive do PSdeG, con menor incidencia, son claves para subministrar cadros políticos na construción de novos espazos políticos e a dirección posterior de novos interfaces.

3.1. PROTOMOVEMENTOS: UNHA SOCIEDADE CIVIL EN CONSTRUCCIÓN

A longa ditadura e a falla de cultura democrática nas organizacións que a ela se enfrontaban cun anhelos de liberdade e autogoberno, aos que cabe engadir nalgún caso de xustiza social, van marcar durante varias décadas -nalgúns casos ata hoxe mesmo- a formas de relacións coa sociedade, marcada por unha mestura de idealización e desconfianza; a cultura política, excesivamente ideoloxizada e dogmática; e o estilo de participación, militancia disciplinada inserida en estruturas verticalizadas.

Este modelo é unha constante desde as postrimerías do franquismo ata a o inicio da primeira década deste século. De igual xeito que vai ser unha constante a rivalidade entre a esquerda estatalista (PCE-PCG/MC) e a esquerda nacionalista (UPG/PSG) polo control dos exiguos movementos sociais. O PSG era un partido de elites e cultura democrática pouco preocupado polo control social, de igual xeito que o foi o POG e EG posteriormente. O PSOE era practicamente inexistente ata que á calor dos primeiros resultados electorais e o control municipal (1978) absorbe cadros importantes do PSG (Documento dos 19) e, con posterioridade, do PCG (*carrillismo*¹⁹¹).

Cara a finais da metade dos noventa e inicios deste século, existe un movemento de ruptura dos mecanismos de control da sociedade, sobre todo relacionado cun proceso da traslado poboacional cara ás urbes do eixo atlántico e o xurdimento de novas tendencias urbanas. Tratase fundamentalmente de mozos e mozas nados xa nos anos posteriores á transición (década dos 80) que se incorporaron fundamentalmente á política na contenda contra a LOU na súa etapa universitaria e que posteriormente son as ‘vítimas’ da burbulla financeira; pasando de ser un dos continxentes centrais do ascenso do BNG aos gobernos municipais das grandes cidades e da vitoria do goberno Zapatero en Madrid e de Touriño en Galicia, a ser os ‘desafectados’ do sistema político (15M).

---

¹⁹¹ Corrente interna do PCE, central entre os renovadores e os prosovieticos, que se agrupou arredor do seu ex-secretario xeral nos anos 80 e posteriormente se incorporou ao PSOE (outubro de 1991).

3.1.1. DIVISIÓN E SUBORDINACIÓN NA TRANSICIÓN

A saída do franquismo situou a un tecido social feble no medio dunha contenda partidaria para decidir quen ía hexemonizar a esquerda política no novo marco democrático. A competencia principal dábase entre os proxectos comunistas en función da súa concepción de partido de vangarda, máis condicionante polo comunismo nacionalista (UPG) pola súa concepción máis ortodoxa leninista e polo seu impacto posterior na cultura hexemónica do BNG que polo PCG de cultura máis heterodoxa e con menos incidencia electoral desde a Transición.

Unha rivalidade que nun primeiro momento non era tan clara, mesmo con algunha que outra dobre militancia, tal como conta Arturo Reguera:

*“Naqueles tempos preparaba a marcha a Venezuela o poeta Celso Emilio Ferreiro. O xantar de homenaxe e despedida fora unha mostra máis da colaboración entre o PCE e a UPG. Organizado por unha comisión formada por Luís Soto e Méndez Ferrín, pola UPG, e Alonso Montero e Antonio (nome de guerra de Anselmo Hoyo, enviado de París) polo PCE, celebrouse en Ourense o 15 de maio de 1966”.*¹⁹²

En pouco tempo, non obstante, evolucionará cara a unha feroz demarcación de terreo, no uso dunha linguaxe de guerra fría e, fundamentalmente, nunha construción dun imaxinario marcadamente ideoloxicista que abriu unha fenda no tema nacional dentro da esquerda e que se trasladou mecanicamente aos movementos sociais, en especial ao mundo sindical e ao movemento estudantil.

A situación de ‘colaboración’ vaise manter máis ou menos desde o nacemento da UPG (1964) ata 1968 (data de constitución do PCG), fundamentalmente pola escasa implantación da UPG tal e como refire Arturo Reguera:

*“A UPG non tiña organización na zona, pois dependía do PCE para a distribución da propaganda, mentres que o PCE xa tiña xente, como José Arias ou Santos Costa, que en 1969 participarían na fundación das Comisións Campesiñas que liderarían a campaña de non pagar contra a cota empresarial da Seguridade Social Agraria.”*¹⁹³

En todo caso fose como fose existen unha serie de conflitos neses anos no rural galego. Malia súa escasa presenza, a esquerda comunista nacionalista foi quen, por medio da súa rede de colectivos culturais, de amplificar e construír un imaxinario colectivo patriótico que lle permitiu facerse hexemónica entre sectores dinámicos da mocidade de vilas medias onde o

---

¹⁹² REGUERA, Arturo (2010); “Castrelo de Miño: loita, represión, espolio, desastre humano, desastre ecolóxico” en 1968 en Compostela, testemuños; USC; Santiago de Compostela; p 313.

¹⁹³ Idem REGUERA, Arturo (2010); p 328.

discurso da esquerda comunista estatalista de tradición máis proletaria industrial tiña problemas para callar. A loitas contra o encoro de Castrelo de Miño (1966), a celulosa en Brión (1976), a central térmica d'As Encrobas (1977), á oposición á extracción de áridos en Baldaio (1977), ou a loita contra a central nuclear de Xove (1977) dan conta da progresiva implantación da esquerda nacionalista.

A rivalidade PCG versus UPG abocaría a esta última á creación de organizacións sociais tuteladas desde o nacionalismo popular¹⁹⁴ coa idea de cubrir todo o espectro necesario para construír un 'movemento de liberación nacional' desde a súa estrutura político-ideolóxico: organización estudantil (ERGA, 1972), sindicato agrario (CCLL, 1973), sindicato obreiro (SOG, 1975, ING, 1977), fronte de masas e cultural (AN-PG, 1975). Quedaban inicialmente ao marxe deste modelo xerárquico de organizacións o feminismo ligado inicialmente ao MC (AGM, 1976) e ao PT/ORT (ADMG, 1977), e o ecoloxismo (ADEGA, 1974) impulsado polo PSG; ambos movementos de menor interese político para a UPG.

Fronte a este tecido, o PCG tiña o seu máis concentrado nas grandes cidades e nas zonas obreiras industriais, fundamentalmente A Coruña, Ferrol e Vigo: sindicato obreiro (CC.OO., 1962), sindicato labrego (CC.CC., 1969), muller (MDMG, 1968) e sindicato mariñeiro (CC.MM., 1973).

A vitoria do PSOE nas eleccións xerais do 28 de outubro de 1982 significaba o primeiro goberno de progreso desde a II República pero tamén unha primeira experiencia de relación da esquerda no poder coas organizacións sociais. O resultado, vitoria con máis 48% dos votos emitidos, xa facía prever que non se trataba unicamente de un voto polo cambio senón pola estabilidade para unha poboación con demasiados medos e escasos mecanismos de resistencia diante dun panorama marcado polas ameazas de involución democrática.

O período transcorrido de un ano e medio, desde a intentouna golpista de 23-F de 1981 serviran para que o goberno e o PSOE foran negociando elementos centrais da articulación do estado como o fortalecemento da figura da Monarquía ou o peche do proceso autonómico á baixa (LOAPA).

O PSOE empregou tras a vitoria electoral unha política de control das organizacións sociais centrais e o desmantelamento e desactivación daquelas que puideran ser conflitivas.

Non obstante as políticas de reconversión industrial ou a campaña do referendo sobre a permanencia ou saída da OTAN reactivaron o movemento sindical e pacifista.

En Galicia, ademais, o conflito da carestía dos alugueres dos pisos (cursos 79-80 /80-81) ao que se suma a suba de taxas e o conflito contra a LRU (83-84 / 84-85) supuxo, tal como se fan eco os medios de comunicación da época¹⁹⁵ e se ten referido o historiador Ramón

---

¹⁹⁴ O BN-PG nace en 1977 como confluencia das organizacións da órbita nacional-popular.

¹⁹⁵ Referencia de El País [Visitada 2014-03-26] http://elpais.com/diario/1979/11/22/espana/312073237_850215.html

Villares¹⁹⁶, “o movemento xuvenil, urbano de clases medias, estudantil, coa dimensión forte que por razóns obvias non tivera en Santiago de Compostela o maio do 68”.

Este crecemento no campo sindical, pacifista e estudantil/xuvenil desbordan ao BNPG, que abre un período durante a primeira metade de emancipación dun sector importante que se traduce procesos de diversa graduación:

- No estudantil un período co nacemento dos CAF (1983-4) dunha plataforma aberta e ampla que acabara por levarse por diante ERGA (1988) aínda que acabará volvendo a ser controlada partidariamente o que leva nos anos noventa a unha nova escisión (MEU).
- No sindical a ruptura da INTG e o nacemento da CXTG (1985) converteuse nas eleccións sindicais de 1986 na terceira forza sindical por diante da INTG e posteriormente na segunda por diante de CC.OO. En 1994 fusionouse coa INTG na CIG.
- No sindicalismo agrario o SLG foi collendo un proxecto cada vez máis autónomo incorporándose á Vía Campesíña e asinando un acordo de colaboración coa COAG. Esa independencia provocou o nacemento en novembro de 2009 da FRUGA vinculado partidariamente ao BNG.
- No campo ecoloxista, as tensións de intentar que ADEGA adaptara a súa axenda medioambiental aos intereses do goberno bipartito de progreso provocou unha escisión e o nacemento do colectivo Verdegala (2006).
- O campo do pacifismo e da cooperación internacional, e en menor medida o do feminismo, mantivéronse á marxe deste tutelase cuns niveis maiores de pluralidade.

A debilidade cuantitativa e cualitativa das asociacións, a súa dependencia e a súa división, van ser unha parte da explicación (non a única) da debilidade das opcións da esquerda e a hexemonía política conservadora durante todo o período democrático, ata o punto de asentarse de xeito cómodo -por medio dun discurso rexionalista forte- nunhas institucións de autogoberno nas que non cre. Namentres a dereita hexemoniza a sociedade a esquerda repártese o control do tecido social ‘disidente’.

3.1.2. A FRUSTRACIÓN DA XERACIÓN ANTI-LOU

Durante a década dos oitenta e noventa do século pasado prodúcense cambios políticos e sociais na sociedade galega, que van a ir acompañados de cambios sociolóxicos relacionados con novas ofertas de posibilidades de desenvolvemento vital e novas formas de produción

---

¹⁹⁶ Intervención de Ramon Villares na homenaxe a Miguel Muñiz (xeración estudantil dos anos 80-CAF)

relacionado cun proceso da traslado poboacional cara ás urbes do eixo atlántico e o xurdimento de novas tendencias urbanas .

Durante a década dos oitenta e noventa arraiga con forza o relato da ‘transición modélica’, do construtor neoliberal, do trunfo individual e do crecentismo ilimitado, do país das oportunidades, do ‘pelotazo’ ou de ‘España va bien’, unha versión made in Spain do ‘fin da historia’.

Os mozos e mozas nados neses anos, con posterioridade á transición (década dos 80), reciben un discurso compracente de que os seus pais xa se sacrificaron por eles e agora lles toca a eles vivir como nunca o fixeran as xeracións anteriores, eles son a xeración mellor formada e se incorporarán a un posto técnico e de dirección dunha grande empresa ou da administración case ao rematar os estudos.

Pero pronto vanse dar conta que o relato non coincide coa realidade. O inicio do proceso de privatización da universidade e o descenso das expectativas creadas ao saír da universidade (mileuristas) fai que se incorporen á política na contenda contra a LOU na súa etapa universitaria.

Para autores como Iván Julio Ramos (Ramos 2006) e Raimundo Viejo (Viejo 2014) é precisamente a contenda da LOU a que marca a apertura dun ciclo de contenda máis amplas que ten a continuidade no Prestige e na Guerra de Iraq.

Para o primeiro, o destacable son a creación de novos marcos simbólicos e novas estruturas de mobilización, precursoras do que posteriormente vai ser o movementismo que neste traballo se estudan.

“As protestas contra a Lei Orgánica de Universidades (L.O.U) en Galicia, ocorridas a finais do ano 2001, teñen sido un movemento iniciador (McAdam, 1995) de un ciclo de maior alcance nesta comunidade, continuado coas protestas contra a xestión da catástrofe do Prestige e a Guerra de Iraq. As principais características de este primeiro momento de intensa actividade contestataria foron principalmente dous: primeiro, a creación de uns marcos simbólicos e de uns repertorios de protesta novidosos, con unha forte creatividade e performatividade nas accións desenvolvidas; e segundo, a creación de novas estruturas movementistas baseadas na horizontalidade, como son as asembleas de facultade, que rompen con organizacións estudantís xa establecidas, a maioría das cales están vinculadas estreitamente a partidos políticos. A primeira das características repítese nos dous momentos posteriores do ciclo (Prestige e Guerra de Iraq), sendo a que lle imprime unha identidade propia en Galicia.”¹⁹⁷

Raimundo Viejo vai máis aló e sinala que estamos diante dunha nova onda de mobilización social e política (terceira desde o tardofranquismo) que racha a ligazón dos movementos cos

---

¹⁹⁷ RAMOS, Iván Julio (2006): “La protesta estudiantil en Galicia contra la Ley Orgánica de Universidades”; Athenea Digital 10; p 2.

notables e cos partidos.

*“A terceira onda de mobilización será a da crise das políticas de notables e partido e a ruptura autónoma da política do movemento. Estendéndose desde a segunda metade dos noventa até mediados os primeiros anos dous mil, esta terceira vaga supera de xeito considerable à anterior por medio de ciclos de loitas tan potentes como o da LOU, o do Prestige ou o da Guerra de Iraq. No contexto de unha onda global que se adoita identificar como altermundialista, o movemento rompe coas institucionalizacións impostas pola política de partido e recupera a autonomía que perdera con anterioridade.”*¹⁹⁸

En todo caso estas novas xeracións de activistas representan novas culturas urbanas emerxentes que xeran un potencial de mobilización que excede (en programa, en formatos organizativos e en repertorio de acción) ás esquerdas tradicionais galegas: PSdeG e BNG e abren o camiño para unha nova interpretación da intervención política. Van ser activistas na mobilización de Nunca Máis e contra a Guerra de Iraq, pasando de ser un dos continxentes centrais do ascenso do BNG aos gobernos municipais das grandes cidades de Galicia e da vitoria do goberno Zapatero en Madrid e de Touriño en Galicia.

*As protestas da L.O.U. teñen formado unha nova xeración de activistas, os cales teñen participado tamén noutras protestas en Galicia, sendo un feito significativo que [as seis persoas entrevistadas] tomaron parte activa nos momentos do Prestige e de “Non á Guerra”.*¹⁹⁹

Tal como indica Marta Lois e Isabel Diz (Lois e Diz 2005) á hora de analizar os activos da mobilización do Nunca Máis é a incorporación deste novo sector máis mozo o que permite rachar coa escasa vertebración do pasado.

*“Son o grupo da cultura da posmodernidade con unhas fortes raíces nos grupos de idade máis xoves, os que saíron e mantiveron as mobilizacións provocadas polo afundimento do ‘Prestige’. Como foron os máis mozos, os que protagonizaron as manifestacións anti-LOU convertendo a Galicia nun dos referentes de esta mobilización en España. E tamén este grupo o chamado a facer unha nova lectura da relación entre gobernantes e sociedade civil necesaria para a profundización da democracia en Galicia. Serán eles -si non o están sendo xa-, os que protagonicen, posiblemente coa utilización de novas ferramentas como internet, a aparición de un capital social en Galicia que termine coa desestructuración e escasa vertebración que ten caracterizado tradicionalmente á cidadanía galega.”*²⁰⁰

Posteriormente convértense nas ‘vítimas’ da burbulla financeira, representantes de novos

---

¹⁹⁸ VIEJO, Raimundo (2014) “Notável, partido e movemento na Galiza”; en D. Salgado e M. M. Barreiro (Coord.): *Entrementes*; Corsárias Editora; Santiago de Compostela; p 138

¹⁹⁹ RAMOS, Iván Julio (2006); p 13.

²⁰⁰ LOIS, Marta; DIZ, Isabel (2005): “La reconstrucción de la sociedad civil en Galicia: la catástrofe del Prestige y el movimiento Nunca Más”; *Revista de Estudos Políticos (REIS)* nº 129; pp 277-278

profesionais precarios e da nova onda de emigración, e na medida de que as súas ataduras ao modelo do vello interface político é moi pequeno, pasaran con celeridade dun sentimento desencanto coas forzas da esquerda (“non nos falles”) á desafección co sistema político (“le llaman democracia y no lo es”).

3.2. OS MOVEMENTOS SOCIAIS GALEGOS CONSTRUEN UN RELATO PROPIO (2002-2008)

Cando sinalamos Nunca Máis coma o fito ‘constituínte’ dos movementos sociais galegos tal como son comprendidos na actualidade, non o facemos por un factor cuantitativo ou de importancia numérica incontestable, obviamente sen precedentes na mobilización social galega e dificilmente repetible. Tampouco porque Nunca Máis fora o punto de arranque de múltiples mobilizacións sociais de carácter político que desembocaron nas protestas diante das sedes do PP na xornada de reflexión das xerais do 2004.

O facemos desde o análise de redes e de organizacións sociais e políticas que conflúen repetidamente desde ese momento construíndo non so un espazo estable de colaboración (o SMO galego) que participan na vida política desde unha autonomía partidaria ata ese momento impensable e intentan influír na sociedade e incidir no debate político a partir da construción dun relato político propio, onde o altermundismo como cobertura ideolóxico-cultural vai ser determinante.

3.2.1. O PAPEL DOS MOVEMENTOS SOCIAIS NO CAMBIO: HAI QUE BOTALOS !

O papel dos movementos sociais no impulso ao cambio no goberno da Xunta de Galicia fíxose presente en tres momentos claves: a masiva mobilización de protesta e de traballo voluntario durante a catástrofe do Prestige, a mobilización global contra a guerra en Iraq, e a difusión polas organizacións sociais da curtametraxe Hai que botalos!

As tres principais centrais sindicais (Confederación Intersindical Galega, Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia e UGT-Galicia); o movemento ecoloxista tanto a única organización nese momento existente (ADEGA) coma a Federación Ecoloxista Galega, que englobaba aos colectivos comarcais ambientalistas; a Coordinadora Galega de ONGDs que englobaba as Organizacións de desenvolvemento máis activas; o Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG); o Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP); ademais dos Comités Abertos de Estudiantes e de Facultade, a Asociación Socio-Pedagóxica Galega, a Asociación de Mulleres Recandea do Castiñeiriño; os movementos cristiáns de base, Mulleres Cristiás Galegas e Coordinadora de Crentes Galegos. Xunto coas organizacións partidarias da

oposición Bloque Nacionalista Galego, Esquerda Unida, Galiza Nova, Xuventude Comunista e Xuventudes Socialistas de Galicia; foron activas en Nunca Máis e posteriormente en Non á Guerra! e serviron de apoio na difusión da curtametraxe crítico Hai que botalos!²⁰¹

3.2.1.1. O Caracter Constituínte do Movemento Nunca Máis

O 25 de novembro de 2002 constituíase en Santiago de Compostela a Plataforma Burla Negra con persoas da cultura e das artes. Dous días despois (27 de novembro) era presentada no Centro Galego de Madrid a Plataforma Nunca Máis con Uxía Senlle e Manuel Rivas de portavoces.

O periplo do petroleiro *Prestige*, desde a súa sinal de SOS (13 de novembro) ata o seu afundimento (19 de novembro), deixara unha idea de indefensión diante da traxedia e unha percepción de abandono por partes das diversas administracións (Xunta de Galicia e ‘gobierno amigo’) que deixaban en mans da cidadanía a resposta fronte a traxedia e unha indignación crecente.

O 1 de decembro celebrase en Santiago de Compostela a maior manifestación de ámbito galego da historia contemporánea (200.000 persoas)²⁰² promovida por unha plataforma artellada arredor de 366 colectivos e organización políticas e sociais, pero tamén sectores económicos afectados e colectivos de ANPAS, deportivos ou culturais moi reaccios a aliarse en redes transversais máis amplas que as dos seus intereses corporativos.

As grandes mobilizacións de Nunca Máis foron a do 1 de decembro de 2002 en Santiago de Compostela e a do 23 de febreiro de 2003 en Madrid con unha participación de un millón de persoas.

Entre os colectivos de oportunidade xurdidos tras a catástrofe do *Prestige*, ata 17, hai dous moi activos en Nunca Máis: Burla Negra, persoas da cultura e da arte, e o Colectivo de Profesores Area Negra. Estes colectivos foron importantes á hora de dinamizar e concienciar á sociedade. De eles partiron a cadea humana de 50.000 escolares (22 de xaneiro de 2003) que uniu Laxe e Muxía (impulsada polo Colectivo de Profesores Area Negra) e a Marcha Gaiteira

---

²⁰¹ O filme Hai que Botalos! (2005) está conformado por dúas dúcias de curtametraxes a cargo de 16 directores (Carlos Alberto Alonso / Enrique Banet / Jorge Bouza / Manuel Coteló / Margarita Ledo / Juan Lesta / Tomás Lijó / Emilio Mac Gregor / Marcelo Martínez / Belén Montero / Enrique Otero / Fernando Pujalte / Roberto Ribao / Suso Sueiro / Xosé Zapata), distribuídas conxuntamente que presentan unha visión crítica con aspectos políticos, sociais e naturais de Galicia, con motivo das eleccións autonómicas de xuño de 2005.

²⁰² Os convocantes falaban de 250.000 manifestantes (usamos a cifra de referencia de La Voz de Galicia na súa edición de 2 de decembro de 2002). Sería a segunda grande mobilización cidadá da historia de Galicia tras as manifestacións do 4 de Nadal de 1978, segundo La Voz de Galicia (na súa edición do 5 de decembro de 1978) titulaba: “Galicia clamó por la autonomía. Gigantesca movilización popular. 100.000 manifestantes en A Coruña y 300.000 en Vigo”.

en Compostela (6 de decembro de 2002) que xunta 20.000 persoas, o Velorio do Mar en Orzán (28 de decembro de 2002) con 10.000 persoas, e os Concertos Expansivos (1 de febreiro de 2003) celebrados simultaneamente en 130 locais, organizados por Burla Negra.

Nunca Máis nace como resposta a unha triple crise (Lois e Diz 2005) institucional, política e democrática.

*“Unha crise política caracterizada principalmente e en primeiro lugar pola ausencia dos principais responsables no momento do naufraxio; en segundo lugar, pola desorientación e pasividade por parte dos gobernantes nos primeiros días da catástrofe e, en terceiro lugar, por un proceso de toma de decisións cheo de lagoas, de desinformacións e contradicións.”*²⁰³

A capacidade de resposta cívica amosada, primeiro, na autoorganización da poboación na limpeza das praias e, posteriormente, nunha dinámica de mobilizacións amplas que duraría varios meses mostran unha sociedade estupefacta, pero non en estado de shock, disposta a asumir unha actitude activa.

Por suposto que a insensibilidade dos dirixentes políticos, o interese da oposición política de aproveitar unha oportunidade única ou o apoio dalgún gran grupo de comunicación facilitaron esta resposta pero, sen lugar a dúbidas, non se daría senón se desen as condicións e as oportunidades necesarias e non evidenciasen xa as primeiras características dun sociedade civil madura e cun alto grao de independencia con respecto ao poder político.

As mostras de vitalidade da sociedade civil, creando un espazo de empoderamento cívico que asumiu a responsabilidade da emerxencia (institucional), a resposta do debate público (política) e a esixencia de transparencia informativa (democrático) facían prever a solución dunha resposta nacional política ampla que *Nunca Máis* non tivo capacidade de crear.

A estreita relación inicial entre o BNG e *Nunca Máis* evidencia a súa presenza na organización:

*“A plataforma utiliza moita da infraestrutura do partido. Nos primeiros tempos, cando está todo por facer, distintos aspectos da mobilización e do que logo será NM son realizados utilizando a identificación legal do BNG (nota: tal e como recoñecen ambas partes: o permiso ás autoridades para as manifestacións, a apertura de números de conta, e o máis simbólico, o rexistro ou patente do logotipo e do emblema/nome realizáronse utilizando o nome do Bloque).”*²⁰⁴

Pero máis aló unha condución política que desde a forza política non se estaba disposto a deixar en aras dunha construción dun instrumento máis amplo. Ás desconfianzas foron medrando a propósito do control orgánico do BNG sobre a plataforma toda vez que co paso

---

²⁰³ Idem LOIS, Marta; DIZ, Isabel (2005); p 259.

²⁰⁴ Idem LOIS, Marta; DIZ, Isabel (2005); p 268.

atrás de portavoces cívicos coma Manuel Rivas ou Uxía Senlle tomaron o relevo outros máis ‘orgánicos’ entremetres nas comarcas facíase visible un control político máis que acusado.²⁰⁵

Por iso, á hora de abordar unha análise sobre a evolución dos movementos sociais en Galicia e as características e capacidades das súas estruturas de mobilización de seguro que temos que ter presente a Plataforma Nunca Máis non só como punto de partida da construción de posteriores redes sociais (con carácter encadeado) senón mesmo sinalar o 1 de decembro de 2002 como data constituínte (de carácter simbólico) do Movemento Social Galego contemporáneo.

Ben é certo que moitas das 366 organizacións e colectivos que se sumaron á plataforma Nunca Máis moitos, fundamentalmente asociacións empresariais, entidades culturais ou deportivas, e asociacións de ANPAS ou de AA.VV, fixérono motivadas pola conxuntura emocional e que, posteriormente, a maioría delas non participou de ningunha outra rede ou alianza transversal, pero non é menos certo que o apoio á Nunca Máis tiña unha connotación política moi forte nun contexto de bipolarización social e a mesma tiña un significado moi alto de enfrontamento coas institucións e persoas que durante todo o período democrático ocuparán de xeito case permanente os mecanismos de poder institucional e de control social.

A maioría desas organizacións e colectivos non volveron incorporarse en novas alianzas ou redes transversais de mobilización e ‘relación conflitiva’ co poder pero 51 delas si o van facer e van ser claves para a articulación das numerosas redes que o longo da década 2002-2012 callarán arredor de diferentes liñas de acción transversal ata o punto de influír socialmente e incidir politicamente na evolución dun panorama político que parecía inamovible e dun sistema de partidos galego que se formulaba como pechado.

“Todo fai pensar na existencia de unha auténtica fractura social que, en función de estritos criterios de cultura política, estruturan ao electorado galego en dous grupos que conviven nun escenario de transformación de unha sociedade moderna a unha posmoderna. Este desencontro entre os valores modernos e posmodernos máis aló de das consecuencias que ten nas ofertas e conformación das preferencias electorais apunta tamén a un complexo diálogo entre esas dúas culturas políticas diferentes.”²⁰⁶

A existencia formal da Plataforma Nunca Máis mantívose ata o 2006 pero, en realidade, ao longo de 2003 foi perdendo capacidade de convocatoria debido ao desgaste temporal e o blindaxe ao que foi sometida por parte do BNG²⁰⁷; non obstante a existencia dun movemento

---

²⁰⁵ Crónica "Los nacionalistas toman las riendas de la plataforma cívica Nunca Más", *La Voz de Galicia*, 7/01/2003, (Visitado 2014-05-12), disponible en <http://www.lavozdeg Galicia.es/hemeroteca/2003/01/07/1408751.shtml?idioma=galego>

²⁰⁶ Idem LOIS, Marta; DIZ, Isabel (2005); p. 277.

²⁰⁷ Sensación que ten a propia poboación. Os datos do novembro de 2003, un ano despois da catástrofe do Prestige, polo Instituto Sondaxe para La Voz de Galicia (recollidos en: LOIS e Marta; DIZ, Isabel 2005) amosan que un 36% dos enquisados situa a NM como ‘grupo vinculado a un grupo político’ [BNG], namentres que un 22,7% o situa como “asociación independente en defensa dos intereses de Galicia” e soamente un 15,1% o referencia como unha “asociación

social autónomo afianzarase decididamente.

3.2.1.2. Nace a Cidadanía Global: Non a Guerra!

No ano 2002, o presidente de USA, George W. Bush, acusa a Iraq de formar parte do “eixo do mal” xunto con Corea del Norte e Irán, desencadeando a Invasión de Iraq de 2003 baixo pretexto de contar con grande cantidade de armas de destrución masiva e de manter vínculos con Al Qaeda. A “sospeita” para unha boa parte da poboación é que, detrás da escusa da existencia de perigosísimas armas de destrución masiva en mans do goberno de Saddam Hussein, se agochaba unha grande mentira para favorecer intereses económicos, provocou unha resposta social sen precedentes.

Esta mobilización foi favorecida por tres factores: a proximidade da “inexplicable” Guerra do Golfo; o cuestionamento do discurso oficial nas redes alternativas que, por primeira vez, funcionaban de xeito global, xunto coa perda do monopolio da información por parte das grandes axencias occidentais debido ao xurdimento da cadena qatari Al Jazeera; e o rexeitamento da comunidade internacional que obrigou a EE.UU. a crear unha alianza de aliados que actuou sen a autorización das Nacións Unidas.

De feito, a resolución 1441, aprobada na sesión do Consello da ONU celebrada o 8 de novembro de 2002, requiría a Iraq á realización das inspeccións ordenadas referidas á existencia de armas de destrución masiva, dando un prazo de 30 días para que o goberno iraquí elaborara unha declaración e posteriormente o Consello volvería a reunirse para adoptar as medidas correspondentes. A impaciencia do goberno de George W. Bush, así como o convencemento de que a comunidade internacional non ía referendar unha intervención, precipitou unha “guerra ilegal” que fracturou a comunidade internacional poñendo a países como Rusia ou China, pero tamén a outros como Francia e Alemaña en contra súa.

Na coalición que se conformou para impulsar a invasión, denominada “Coalición da vontade”, formaban parte os gobernos de Estados Unidos, Reino Unido, España, Portugal, Italia, Polonia, Dinamarca, Australia e Hungría. España non participou con tropas nas accións directas pero fixo algo máis grave desde o punto simbólico: apadriñar xunto con Reino Unido e EE.UU. a declaración de guerra, no coñecido como Cumio dos Azores (Tony Blair, José María Aznar e George W. Bush, acompañaron ao anfitrión José Manuel Durão Barroso o 16 de marzo de 2003).

Entre o 15 de febreiro, data na que se convoca a primeira mobilización global contra a guerra por parte de unha alianza de ONGs e movementos sociais, ata o 20 de marzo de 2003

---

ecoloxista”.

no que se produce o inicio da intervención militar, en practicamente todas as capitais do planeta mobilízanse millóns de persoas o que se entende como a primeira mobilización global. A existencia de vías alternativas de información e coordinación por internet e as redes construídas nos movementos altermundistas foron determinantes no apoio masivo ás mobilizacións e no seu carácter global.

En Galicia as mobilizacións tiveron un gran seguimento en todas as cidades e cabeceiras de comarca, movendo a miles de persoas e mesturándose coas últimas grandes mobilizacións de Nunca Máis. Para coordinar as mobilización creouse a Coordinadora Galega pola Paz (CGpP), composta por 29 organizacións ou federacións coma a de cooperación internacional (CGONGDs) e a de ecoloxismo (FEG), asemade participou un ‘colectivo de oportunidade’ constituído por estudantes árabes afincados en Galicia (Unión de Estudiantes Árabes). Participaron tamén os partidos da oposición (BNG, EU e PSdeG-PSOE). A única organización de temática especificamente pacifista foi o Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), participando entidades non habituais nas redes sociais como o grupo de obxección fiscal e antimilitarista (Grupo de Obxección Fiscal Galega) ou a Fundación Araguaney, impulsada por Ghaeb Jaber Ibrahim, un empresario palestino afincado en Compostela, debido obviamente á localización do conflito.

As mobilizacións contra a guerra prolongáronse durante todo o conflito, entrelazándose coas derivadas da crítica a xestión do desastre o *Prestige*.

En menos de 10 días, Madrid acolleu dúas mobilizacións multitudinarias: o 15 de febreiro a da No a la Guerra e o 23 de febreiro a Manifestación da Dignidade de Nunca Máis con dous millóns e un millón de persoas participaron, respectivamente, nestas convocatorias.

Cando o 11 de marzo de 2004 se produce o peor atentado terrorista da historia de España con 192 mortos e centos de feridos nos trens de proximidade na estación de Atocha, o goberno intenta agochar durante horas a autoría yihadista da acción. As mentiras sobre a autoría, imputada nun primeiro momento a ETA, e o carácter islamista do atentados foron un elemento determinante para que un goberno, que un ano antes tiña todo a favor para a súa reelección por maioría absoluta, perdese toda opción vítima non da súa discutible xestión económica ou social senón da utilización da mentira como instrumento de comunicación.

3.2.2. OS MOVEMENTOS SOCIAIS AVALÍAN O BIPARTITO

A relación das organizacións sociais máis activas durante as mobilizacións contra o goberno da dereita movéronse durante o goberno bipartito de progreso da Xunta de Galicia entre o apoio, nun primeiro momento, a un distanciamento cada vez maior tras o primeiro ano.

Durante a vaga de incendios que asolou a Galicia costeira entre o 4 e 15 de agosto de 2006,

que evidenciou a existencia de parcelas partidarias dentro do goberno, reactivouse unha plataforma Nunca Máis xa reducida e controlada pola estrutura do BNG.

A mobilización, realizada o 20 de agosto en Santiago de Compostela baixo o lema ‘Lumes Nunca Máis!’, foi orientada por parte dos sectores próximos ao sector nacionalista do goberno cara á defensa da labor gobernamental e a explicación conspirativa dos incendios (“Terrorismo Incendiario, Nunca Máis”) e supuxo a marcha definitiva dos colectivos máis críticos de Nunca Máis e a procura de novas redes que recuperarán o activismo crítico, sendo a rede GNSV o espazo de encontro dun movemento disidente crecente.

O relato autónomo destes movementos sociais, antisistémico en moitos casos, vaise tensionar durante o goberno bipartito na contradición entre ser activos no papel crítico cos partidos (nun ‘antipartidismo’ primario antecesor do que posteriormente se formularía desde o 15M) e, por outra banda, observar como ese papel pode na dinámica electoral favorecer á dereita política na recuperación do control das institucións.

3.2.2.1. Un novo goberno, dous ‘vellos’ partidos

O cambio chegou coa esperanza nos sectores máis dinámicos da sociedade que durante a lexislatura anterior 2001-2005 protagonizaran grandes movementos de resposta as políticas do goberno e que tiveran na plataforma Nunca Máis e na mobilización global contra a guerra de Iraq un papel protagonista.

Na noite do 19 de xuño pouco había que celebrar. Tras 17 anos de goberno do Partido Popular e unha lexislatura con grandes mobilizacións de rúa que rematou cun motín nas filas gobernamentais e un máis que evidente declive físico do presidente Manuel Fraga, a perda de maioría absoluta da dereita dábase pola mínima. O PP mantiña practicamente intacta a súa hexemonía social e electoral quedando a un escano de revalidar a maioría absoluta e perdendo soamente 35.323 votos absolutos con respectos as anteriores eleccións. Un dos partidos necesarios para vertebrar un goberno alternativo, o BNG, perdía 4 escanos e 4 puntos porcentuais, ademais de ceder ao seu futuro aliado a segunda forza. O éxito da oposición debíase máis a un aumento da participación e a unha reordenación do voto entre as forzas progresistas en favor do PSdeG que concentrou o voto do cambio.

Ademais foi unha vitoria aprazada. O resultado axustado obrigou a estar pendente do recuento días posteriores do voto do Censo Electoral de Residentes Ausentes (CERA) da provincia de Pontevedra para saber a quen correspondía o escano que outorgaba a maioría.

Os sectores cidadáns máis activos na mobilización polo cambio, amosaban xa un certo cansazo e tampouco tiñan unha identificación partidaria concreta senón máis de negación do anterior (espírito Hai que botalos!). O recuento final do voto CERA na audiencia de

Pontevedra na tarde-noite do martes 28 de xuño non deu como resultado ningunha variación do reparto do escanos, pero era significativo o apenas centenar de persoas que no exterior do edificio seguían as novas que dentro se producían e a incapacidade do BNG e do PSdeG de organizar a celebración conxunta duns resultados previstos nove días antes.

Días despois, na sesión plenaria do Parlamento de Galicia do 27 de xuño, o aspirante á presidencia da Xunta de Galicia, o socialista Emilio Pérez Touriño, no inicio da súa intervención declaraba:

*“Quero deixar claro que o que teremos será un goberno sustentado por dous partidos, pero non por dous partidos que se reparten as áreas de goberno. Este Goberno manterá os principios de unidade de dirección e de unidade de acción, de responsabilidade colexiada e solidaria de todos e cada un dos seus membros, exactamente igual que calquera outro goberno apoiado coma este nunha maioría parlamentaria estable.”*²⁰⁸

Para continuar dirixíndose ao aínda Presidente en funcións:

*“Señor Fraga, vostede foi presidente da Xunta de Galicia durante os últimos dezaseis anos. O seu partido non conseguiu o apoio maioritario para seguir gobernando, pero vostede obtivo un apoio popular moi importante; un apoio que non imos descoñecer. Como dixo Cervantes: “Tanto el vencedor es más honrado cuanto más el vencido es reputado”. Discrepamos moito no pasado e todo indica que seguiremos facéndoo con frecuencia, pero saiba vostede que sempre terá o meu respecto político, persoal e institucional. Quero aproveitar este momento para anunciarlle á Cámara que someteremos á súa consideración unha norma para regular o estatuto das persoas que ocuparon a Presidencia da Xunta de Galicia.”*²⁰⁹

Seguramente a mesma “unidade de dirección e de acción” que reclamaba a maioría social que levara a Touriño e Quintana nos últimos catro anos cara a San Caetano. Nin o pulso social, nin a lamentable historia do tripartito dos oitenta foi quen de impedir todo o contrario. A Xunta de Galicia foi un reparto de cotas onde os partidos colocaron aos seus fieis seguidores, en correspondencia coa fidelidade dos moitos anos de travesía no deserto, e puxéronse a facer de aprendices de bruxo con programas as veces opostos. Da cidadanía crítica con dificultades colouse algún que outro director xeral ou asesor. Aos poucos meses xa se evidenciaban dous gobernos de partido, evidenciándose a altura do verán do 2006 coa patética xestión da vaga de lumes onde o BNG intentou reactivar un sucedáneo de Nunca Máis pero esta vez non para esixir á administración cambios de políticas senón para buscar “terroristas ambientais” entre a sociedade civil.

Por outra banda, estaba a sombra alongada de Fraga e do fraguismo.²¹⁰ A relación do

---

²⁰⁸ Diario de Sesión do Parlamento de Galicia, nº 2, VII Lexislatura, (data 27/06/2005), dispoñible en <http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaDiarioSesions/DP70002.PDF> [Visitada 2014-09-20]

²⁰⁹ Diario de Sesión do Parlamento de Galicia nº 2 da VII Lexislatura (data 27/06/2005), dispoñible en <http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaDiarioSesions/DP70002.PDF> [Visitada 2014-09-20]

²¹⁰ Os xornalistas Anxo Lugilde e Xosé Carreira trazan unha crónica do que foron os anos nos que se asenta a caída do

gobierno coa sociedade civil non se diferenciou en nada do estilo impulsado por Fraga. O novo goberno sentouse na mesa de poder deixada por Fraga e nin tan sequera convidou a novas elites a sentarse nela. Se existe un colectivo concreto que fora exemplo do tratamento de desprezo con que actuou unha boa parte do bipartito ese foi o sector agro-gandeiro. Lidia Senra define con moita nitidez a sensación de frustración que para o SLG supuxo a experiencia do bipartito e mesmo a sospeita de utilización de recursos públicos para laminar a disidencia no sindicalismo agrario:

“Utilizouse ese debate no congreso do 2007 [referido a relación do SLG con outras organizacións de carácter estatal e a confederación coa COAG] pero un pouco como desculpa porque o que se pretendía era sentar as bases para que o sindicato volveuse ser correa de transmisión partidaria e naquel momento incluso pois o que escribían nas emendas que se facían ao texto do congreso era para que responderan aos obxectivos que marcaba a Consellería do Medio Rural do bipartito que, naquel momento, estaba en mans do BNG. Eu creo que nese momento utilizouse moitísimo máis ese argumento pois para dar caña digamos á xente que pensabamos que o sindicato tiña que seguir facendo o que estaba facendo, aínda que houbo realmente grandes discrepancias no traballo Cotiá.”²¹¹

Continuismo en políticas ambientais, industriais, agrarias... que tiveron o seu aspecto simbólico na continuidade das obras e proxecto faraónico da Cidade da Cultura tras un longo período de reflexión e de posteriores desculpas absurdas.

Pero a ruptura cunha boa parte dos movementos sociais tivo o seu desprezo pola mobilización, esa mesma que os aupara a San Caetano.

Volvendo as propias verbas do candidato Touriño na sesión de investidura:

“A primeira esixencia que temos que formularnos é a de interpretar axeitadamente o mandato das urnas. Moitos gobernos fracasaron –e algún exemplo vivímolo recentemente en España– por interpretar con torpeza e con soberbia o significado dos votos recibidos”²¹²

Palabras premonitorias para un co-goberno que durou apenas pouco máis de tres anos e nos que a crise económica e unha dose importante de arrogancia levouse por diante.

---

gobierno de Fraga e o ascenso do bipartito en Lugilde, Anxo e Carreira, Xosé (2005): *El fin del fraguismo*, Biblioteca Gallega, La Voz de Galicia, A Coruña.

²¹¹ Estrato da entrevista mantida con Lidia Senra (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²¹² Diario de Sesión do Parlamento de Galicia, nº 2, VII Lexislatura, (data 27/06/2005); dispoñible en <http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaDiarioSesions/DP70002.PDF> [Visitada 2014-09-20]

3.2.2.2. O fenómeno de Galiza Non Se Vende

A Rede Galiza Non Se Vende (GNSV) máis que unha rede é un estado de ánimo. No ecuador do goberno bipartito (finais de 2007) xorde o descontento dunha parte da base social que facilitara coa súa mobilización a chegada do PSdeG e BNG ao poder. A primeira mobilización, a do 2008, reúne a preto de 15.000 persoas²¹³ nunha das maiores mobilizacións cívicas de Galicia, despois das do ‘aldraxe’, as de Nunca Máis, ou ‘Non á Guerra’, e o fai sen o apoio de ningunha das importantes organizacións políticas ou sindicais.

Nunha peza xornalística asinada por Daniel Salgado en *El País* con data 16 de febreiro de 2009 están moitas das claves deste movemento.²¹⁴

Máis aló dos 58 colectivos que conformaban a Rede GNSV, existía un estado de ánimo que precede ao posterior estado de indignación do 15M e que moi ben define nesa peza Daniel Salgado é “El desfile de los desencantados”.

Desencantados que na súa maioría hai que buscalos no electorado do bipartito PSdeG-BNG e fundamentalmente no ámbito deste último. “No caso de que exista unha esquerda da esquerda en Galicia, onte [en referencia á manifestación de GNSV do 15 de febreiro de 2009] desfilou polas rúas de Santiago de Compostela” inicia a súa crónica o xornalista de *El País*, para seguir afirmando “case todo o que se move máis aló do PSdeG e BNG, ou mesmo dentro deste último, personouse na manifestación, aínda que sen símbolos partidarios”.

É verdade como afirma Manoel Santos na entrevista mantidas para esta tese que:

“Galiza Non Se Vende é un movemento nacionalista no sentido amplo, porque o seu suxeito de loita é esta terra e este pobo, e pensa globalmente pero con Galiza de referencia, mais está moi lonxe de ser partidario. Iso si, moitos e moitas activistas no eido da loita social tiveron, tivemos e temos militancia partidaria, por non renunciar á vía da sociedade política, e isto claro, provocou e provoca moitas veces confusións ou falsas identificacións. Hai que fixarse máis na praxe que nos carnés. Non vexo incompatibilidade entre ambos os dous aspectos mentres teñamos claro que é a vía social a que logrará mudar as cousas e que a vía partidaria só é un outro camiño do que, chegado un intre, se pode prescindir [...] Negar que a meirande parte do movemento social galego, da sociedade civil organizada, orbitou historicamente e maiormente ao redor do nacionalismo, ou en sentido máis amplo dun sentimento

---

²¹³ Os organizadores dixeron que 10.000, a policía 6.000, a crónica de Daniel Salgado para *El País* 15.000, e *El Correo Gallego* situouna en 5.000 [Visitada 2014.05.19] <http://www.elcorreogallego.es/santiago/ecg/5-000-personas-participan-mani-festa-accion-destruccion-territorio/idEdicion-2008-02-17/idNoticia-266071/>

²¹⁴ A páxina do xornal incorpórase á presente tese polo seu valor documental pero tamén pola composición visual da peza que e o seu valor simbólico do que foi GNSV.

El desfile de los desencantados

Más de 3.000 personas recriminan al bipartito en Santiago su ordenación del territorio o su política ambiental

DANIEL SALLADO
Santiago

En el caso de que exista una izquierda de la izquierda en Galicia, ayer desfiló por las calles de Santiago de Compostela. Y lo hizo en torno a las reivindicaciones ambientalistas de la red Galiza non se vende y de las dos únicas consignas coreadas al unísono por los casi 4.000 manifestantes: “Goberne quen governe / Galiza non se vende” y, en un quiebro histórico que suma el BNG al enemigo, “Bloque, PSOE, PP / a mesma merda é”. Después del 1 de marzo, el Gobierno tendrá que atender a la demanda social de ordenación del territorio”, resumió Alexandre Carrideguas, activista del Comité Ciudadán de Emergencia para a Ría de Ferrol.

A dos semanas de las elecciones, la protesta de ayer sacó al espacio público una lista de agravios. Junto a las ya reconocibles banderas contra la gasificadora de la ría de Ferrol aparecieron fajas contra el tren de alta velocidad, la plataforma contra la Cidade da Cultura o la oposición al Plan Acuícola. El desencanto con la gestión de la Xunta bipartita suele planear sobre las convocatorias de Galiza non se vende. Para la coordinadora de Esquerda Unida, Yolanda Díaz, se trató “de una movilización necesaria, después de 16 años de fraguismo y casi cuatro de bipartito”. “Ecológicamente, el PSdeG y el BNG han hecho cosas que no hizo Fraga”, afirmó, “ahí está la segunda Sogama en Ribadavia, un desarrollo del transporte sólo por autovías o la privatización del viento”.

El de Díaz no fue el único par-

tido que se sumó a una marcha menos concurrida que la de hace un año, cuando Galiza non se vende llevó a 15.000 personas a la plaza de A Quintana. Casi todo lo que se mueve más allá de PSdeG y BNG, o incluso dentro de éste último, se personó ayer en la manifestación, aun sin símbolos partidarios según acuerdo previo. Organizaciones con candidatos —Frente Popular Galego o Nós-UP—, o sin él —Sindicato Labrego Galego, CNT—, se disputaban el hueco que, temen las fuerzas de la coalición guberna-

“Bloque, PSOE, PP, a mesma merda é”, corearon seguido los manifestantes

A dos semanas de las elecciones, una lista de agravios al medio salió a la calle

mental, puede ocupar el tan agitado fantasma de la abstención.

“Estas movilizaciones nunca beneficiar a la derecha”, dejó claro la secretaria general del Sindicato Labrego, Carmen Freire, “eso es sólo tratar de confundir, porque la derecha fue la que puso en marcha la venta de este país”. Los agraristas, históricamente cercanos al nacionalismo del BNG, se muestran especialmente críticos con la construcción de “macropiscifactorias” o con la introducción de los cultivos transgénicos. Tampoco el Plan de Ordenación da Minería

Una imagen de la manifestación de Galiza non se vende, ayer en Santiago de Compostela. / ÓSCAR CORRAL

ha satisfecho sus expectativas. “Es una barbaridad hacer actuaciones en el suelo”, explica un ganadero afectado de Terra Cha, “anteponen los intereses de las industrias”.

Toda la galaxia de agresiones al medio, y en el país con más núcleos de población de Europa son abundantes, fue enumerada en la lectura del comunicado de la red bajo el sol invernal de A Quintana. Listas de ríos y lugares costeros, sierras y montes, afloraron en un texto que habló de “la crisis energética y económica que vive el planeta y ante

la que este Gobierno actúa como si no pasase nada” y que denunció “la senda imposible del crecimiento económico continuado”. “El sistema está muerto”, clamaron desde lo alto de las escaleras de la plaza compostelana, “que se enteren de una vez, el capitalismo ha muerto”.

Disuelta la manifestación casi a las dos de la tarde, reapareció el ridículo. A medio camino entre la sátira teatral y la performance, un autodenominado Bloque Socialista Popular irrumpió al grito de “ninguna ría / sin piscifactoria” o “más corrupción

/ para esta nación”. Repartieron su programa político, en el que, entre otras propuestas, figura el “triple plan de viabilidad para las rías gallegas: una piscifactoria, una planta de gas y un puerto deportivo” o el “traslado anual de la planta de Ence por todas las rías”, y se fueron con su himno oficioso, La yemka: “Izquierda, derecha, delante, atrás”.

La Sala Nasa acogió, ya por la tarde de ayer, la Caravana Galiza non se vende, con conciertos de The Homens, Quempallou, Dakidarría e Os da Ría.

Pero, sen dubida, vai máis aló e transcende os marcos políticos habituais do nacionalismo e do estatismo (a participación de grupos coma EU ou CNT moi lonxe dos paradigmas nacionalistas o evidencia). Entre os seus colectivos máis activos estaban os grupos ecoloxistas Verdegaiia e Amigos da Terra, e a Federación Ecoloxista Galega, aínda que non ADEGA ligada a un dos socios do goberno bipartito. Tamén formaban parte o conxunto das plataformas de defensa da ría do país, agás a APDR de Pontevedra, centrada no peche de

²¹⁵ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos, (en Vigo, febreiro de 2013). Axunta nos anexos.

ENCE-Elnosa e ligada á estratexia do BNG local.

Colectivos de afectados de diferentes ataques ao medio pero moi activos tanto os de Ferrol nucleados arredor do Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol como de Vigo por diferentes conflitos e que se coordinaron arredor da plataforma local A Ría non se Vende con colectivos das dúas ribeiras da ría, O Morrazo e Vigo.

A estes colectivos de defensa da terra e ambientais sumábase logo un grupo de colectivos de novo internacionalismo AMARANTE Setem, Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global), Pallas@s en Rebeldía, e un grupo de colectivos de consumo responsable.

Por último tamén participaron colectivos independentistas (Colectivo Nacionalista de Marín) disidentes da liña oficial do nacionalismo galego e un grupo de Centros Sociais arredistas e libertarios. (Ver apartado de Organizacións e Redes nos anexos finais).

A maioría dos seus activistas deste crisol de colectivos, agás os centros sociais, participou do FSGal, e os seus referentes políticos foron Xosé Manuel Beiras, que se fixo ver a pesar de aínda formar parte do BNG, e os dirixentes de Esquerda Unida. Exerceu de portavoz de GNSV a actriz Mabel Rivera, actriz, veciña de Ferrol e presidenta do padroado da Fundación Galicia Verde, moi activa nesa etapa en diferentes redes.

Estamos pois diante do xermolo de novos suxeitos políticos que teñen o seu orixe en movementos sociais, onde a maioría dos activistas van estar presentes na creación das diferentes redes ao longo da intensa década de activismo social que desde 2002 se estende a 2012.

Outras dúas características que se reflicten en GNSV e que son referidas no artigo son a argamasa que xoga o movemento ecoloxista e de defensa da terra e o carácter anticapitalista do movemento. Ambas as dúas relacionados no económico (modelo produtivista) e tamén no simbólico, a axenda ecolóxica global (cambio climático, crise enerxética, crise alimentaria, ...) e a axenda local (hexemonía produtiva do sector do ladrillo, Reganosa, plano acuícola, megamineiría,...) nos planos da defensa da terra e o rexeitamento dun modelo produtivo e dun sistema incompatible non só coa xustiza social senón tamén coa continuidade do planeta.

A segunda mobilización de GNSV (á que fai referencia a crónica de Daniel Salgado en *El País*) sacou a rúa a preto de 5.000 persoas²¹⁶ no arranque da campaña electoral das autonómicas do 2009 e baixo unha presión moi forte dos partidos gobernamentais sobre a conveniencia ou non da mobilización.

A maioría dos manifestantes eran de conflitos sociais e ambientais da provincia da Coruña. A resposta diante da manifestación por parte dos partidos gobernantes non foi a de

---

²¹⁶ Daniel Salgado na súa crónica para El País fai referencia a case 4.000, e o subtítulo fala de 3.000, La Opinión fala de 3.000-3.500 [Visitada 2014-05-19] <http://www.laopinioncoruna.es/galicia/2009/02/16/3000-personas-critican-politica-medioambiental-xunta/261272.html>

persuadir aos mesmos, chegando no caso de dirixentes do BNG a descualificación. Quince días despois da manifestación de GNSV os partidos do bipartito perdían a maioría no Parlamento de Galicia por 15.000 votos e 1 escano que o BNG cedeu ao Partido Popular na circunscrición coruñesa²¹⁷

3.2.2.3. Fin da breve experiencia do goberno bipartito: volta á ‘normalidade’

O goberno bipartito tivo na súa xestión luces e sombras como non podía ser doutro xeito e existen múltiples factores internos e externo que, combinados, levaron á derrota do goberno PSdeG-BNG o 1 de marzo de 2009, mais o que nos interesa é a relación desta derrota cun cambio de ciclo político.

A crise que xa empezaba a ser máis que evidente a finais de 2008, e xa todas as sinais apuntaban a que se estaba diante dunha crise estrutural e multifocal de gran calado, estiveron presentes nos debates do I Foro Social Galego (5, 6 e 7 de decembro de 2008). As previsións que os movementos sociais facían dunha sociedade fracturada social e ambientalmente, cuns niveis de paro estrutural do 20% e con 4 millóns de desocupados no Estado Español, parecían alarmistas pero en realidade con posterioridade habían de quedar curtas.

O propio PSOE desde a Secretaría de Organización Federal xa non ocultaba publicamente presións sobre o presidente Emilio Pérez Touriño para que adiantase as eleccións na perspectiva de que a situación económica durante o segundo trimestre de 2009 sería xa de recesión. Con todo, o presidente da Xunta de Galicia actuou coa autonomía institucional do cargo e só fixo un adianto que se podería denominar como técnico.

Durante o goberno bipartito paralelamente a axenda dos movementos sociais, críticos desde a esquerda co goberno de cuxa máxima expresión foi GNSV, existiu unha axenda mobilizadora da dereita.

O ciclo de protesta conversador e o bipartito

Desde 2005 a 2009 hai tres episodios de intensa protesta conservadora en Galicia. Non so se mobiliza a esquerda dos movementos e da sociedade civil, tamén o fai a dereita social e política, os seus medios e as súas organizacións satélites.

A mobilización nos concellos rurais gobernados polo Partido Popular fronte a suspensión

---

²¹⁷ De entre os conflitos máis persistentes e mobilizadores foi o levado adiante contra a planta de gas de Reganosa en Mugardos que desgastou electoralmente ao BNG na comarca de Ferrolterra, que pasou de oporse no 2001 cando se incia o conflito a apoiala abertamente a partir de 2004. Na cidade departamental pasou de ter a alcaldía (1999-2003) a pasar a ser a quinta forza nas municipais de 2007, e entremedios a ter unha crise entre a posición do grupo municipal (oposto a planta de gas) e o consello comarcal (favorable) que se salda coa dimisión de 2 concelleiros (2004).

das obras por parte da Consellería de Medio Rural. En novembro de 2005, 200 cargos do PP escenifican no Hórreo o seu particular cerco do Parlamento, neste episodio Núñez Feijóo se empodera como líder na disputa interna do PP e personifica a oposición ao bipartito²¹⁸

En todo caso, tal como apunta o ex-membro do Consello de Contas, Xaquín A. Corbacho, as subvencións autonómicas aos concellos son dunha discrecionalidade enorme de xeito que varían en función do goberno autonómico de turno con unha variabilidade enorme, e igual que pasara ao contrario con anterioridade, durante o bipartito son os concellos do PSdeG e especialmente do BNG os que reciben maiores ingresos.²¹⁹

SOS contra os lumes. No verán de 2006 unha vaga de lumes asola, como ciclicamente ocorre, os montes galegos con moita intensidade. A diferenza de outros anos esta vez o lume achegase a zona residenciais da Galicia urbana atlántica. Os partidos do goberno, intentaron reactivar Nunca Máis para mobilizar en defensa da acción de goberno pero a dereita tomou a dianteira e convocaron unha manifestación con 25.000 persoas polas rúas de Compostela coa presenza da plana maior do Partido Popular, con Rajoy e Núñez Feijóo á cabeza, promovida por SOS contra os lumes, dirixida polo alcalde conservador de Barro.

O *Manifiesto por una lengua común* promovido polo xornal *El Mundo* (2008) serviu en Galicia para unha ofensiva xeral contra as políticas lingüística da Xunta²²⁰. En febreiro de 2009 a plataforma Galicia Bilingüe, creada ad hoc consegue xuntar en Compostela a 5.000 persoas segundo datos oficiais²²¹.

Esta mobilización ten moita importa por dous aspectos: O PP racha coa posición favorable de Fraga de deixar o debate lingüístico a un lado e adoptar un posición de consenso e súmase a esta campaña. O movemento de normalización lingüística (a Mesa) é a organización cultural da sociedade civil que ten máis afiliados en Galicia e, na axenda antagonista, as políticas de normalización foron un elemento central da ofensiva contra o bipartito.

O papel de La Voz de Galicia

Especialmente belixerante co goberno bipartito foi o rotativo coruñés *La Voz de*

---

²¹⁸ Crónica de El País (24/11/2005). Ver en dixital: http://elpais.com/diario/2005/11/24/espana/1132786807_850215.html [Visitada 2013-03.12]

²¹⁹ A. CORBACHO, Xaquín (2014): *Educación democrática ou barbarie*; Edicións Laiovento; Compostela; pp 70-105

²²⁰ “Diferentes asociaciones civiles que reivindican el derecho de los padres a escolarizar a sus hijos en castellano en las comunidades con lenguas cooficiales han respaldado la iniciativa, entre otras, la Plataforma por la Libertad de Elección Lingüística del País Vasco, Galicia Bilingüe o el Círculo Balear” ; en *El Mundo* (10/07/2008) Ver en <http://www.elmundo.es/elmundo/2008/07/10/espana/1215681282.html>). [Visitada 2014-08-15]

²²¹ Cronica de El País (09/02/2009). Ver en dixital http://elpais.com/diario/2009/02/09/galicia/1234178288_850215.html [Visitada 2014-08-15]

Galicia.²²² O reparto do concurso eólico aprobado en decembro de 2008, tras unha demora considerable e non sen certa tensión entre os dous partidos do bipartito, foi o primeiro punto relevante na escalada contenciosa de La Voz de Galicia co bipartito que deixaba fora de xogo algúns dos empresarios do círculo coruñés.²²³ A posta en marcha da edición impresa do *Xornal de Galicia* (9 de decembro de 2008), aproveitando a cabeceira dixital xa existente, foi unha operación que tiña moitos motivos para desairar a *La Voz de Galicia*, auténtica articuladora da información xornalística en Galicia. Impulsado desde o polo nacionalista do goberno, propiedade do grupo Udramedios e do Grupo San José, tiña á fronte a José Luís Gómez, que foi director de *La Voz de Galicia* a finais dos noventa cando o xornal coruñés daba azos informativos ao BNG.

A operación estaba ligada no político a un proceso do chamado ‘quintanismo’²²⁴ no BNG para utilizar as institucións para acabar de culminar unha reorientación ‘socialdemócrata’ do nacionalismo.

La Voz de Galicia centrou aos seus ataques directamente contra o presidente, Emilio Pérez Touriño, relacionando sucesivas noticias co suposto desbalde económico dos seus gastos nun momento no que a crise empezaba a aflorar (renovación do mobiliario dos despachos da Xunta, parque automobilístico de audis...), pero xa en campaña electoral a información dirixiuse ao elo máis débil do goberno, o BNG (acusacións de organizar mitins con xubilados “carrexados” en Oia ou imaxe do vicepresidente, Anxo Quintana, nun iate con construtor Jacinto Rey, financiador do *Xornal* e un dos beneficiarios do concurso eólico aprobado pola Xunta de Galicia en decembro de 2008 pouco antes das eleccións. O rotativo ABC actuando neste caso como contraparte en Madrid da información a propósito da ‘amizades perigosas’ de Quintana.

En todo caso, máis aló do efecto electoral de estas noticias, os bailes cos vellos e o carrexo a mitins viñan simbolicamente a aproximar ao goberno bipartito co imaxinario do goberno Fraga.

O goberno bipartito, e en especial o BNG, perdera o contacto cunha parte significativa do seu electorado durante os case catro anos de goberno, mesmo afeando as mobilizacións sociais e atacando directamente as organizacións díscolas, ata o punto de participar directamente no control e divisións dalgúns dos movementos sociais máis activos.

---

²²² O artigo “Yo protesto” de Santiago Rey Fernández-Latorre resume, en febreiro de 2009, a axenda antagonista da dereita social e política (07/02/2009). Ver dixital en <http://www.lavozdegalicia.es/opinion/2009/02/07/00031234043299215675436.htm> [Visitada 2014-08-15]

²²³ La Voz de Galicia: “El concurso eolico deja fuera el traslado de ENCE [Visitada 2014-07-10] <http://www.lavozdegalicia.es/dinero/2008/12/26/00031230296525093763787.htm>

²²⁴ Corrente transversal no BNG que arredor do vicepresidente da Xunta de Galicia pretendía exercer de lobby para, desde o reagrupamento de distintas correntes cualificadas socialdemócratas, culminar o proceso de ‘modernización’ do nacionalismo.

Namentres centrou a súa campaña na procura dun voto rural e maior, o BNG descoidou o voto xuvenil e urbano, que unha década antes situara ao BNG no mellor resultado electoral da historia do nacionalismo, entrando no goberno de todas as grandes cidades, agás en Ourense.

Durante a campaña electoral o BNG intentou recuperar o voto crítico pero xa foi tarde. O seu spot publicitario, onde se comparaba a Anxo Quintana con Espartaco, tivo o efecto contrario nas redes sociais con onde a mesma comparación resultaba irónica.

O PP sustentou a súa vitoria nas carencias do propio goberno, algunhas sobredimensionadas por medios afíns, sendo a súa única virtude, non menor, saber facer unha transición tranquila dun liderado forte coma o de Manuel Fraga sen maiores disensións internas.

As eleccións perdéronas os partidos do bipartito: o PSdeG por non ser capaz de ampliar a súa base electoral e o BNG continuando o estancamento do 2001 e o retroceso do 2005.

A perda de un escano do BNG pola circunscrición d'A Coruña foi suficiente para rematar coa breve experiencia do único goberno de progreso da Xunta de Galicia saído das urnas²²⁵.

3.3. OS MOVEMENTOS SOCIAIS GALEGOS DIANTE DAS MÚLTIPLES CRISES (2008-2012)

Cando se celebra o I Foro Social Galego, en decembro de 2008, as sinais da crise xa empezan a ser visibles e fronte ao goberno que aínda nega a súa dimensión, a resolución da asemblea de movementos do FSGal centra unha boa parte do seu debate na súa consideración e alcance.

O chamamento feito por Amarante, Altermundo, Sindicato Labrego Galego, Verdegaiá, Veterinarios sen Fronteiras para a asemblea de movementos final do I FSGal (7 de decembro de 2008) fala de “establecer obxectivos comúns concretos, tendentes a ‘aproveitar’ a situación de crise financeira global para esixir aos gobernos e institucións unha transformación radical do sistema.”

O *Manifesto anticapitalista: A Cidadanía Galega na Revolta Global*, presentado pola Rede Anticapitalista o 28 de marzo de 2009 e subscrito por 29 colectivos e organizacións, os máis activos nese momento na rede de movementos sociais, afirma: “O mundo enteiro está en crise, unha crise de dimensións múltiples, unha crise de traballo, de acceso aos alimentos,

---

²²⁵ O sociólogo Carlos Neira apunta a unha correlación directa entre os efectos da campaña de *La Voz de Galicia* e a perda do escano coruñés do BNG; a súa conclusión: hai un correlato directo entre maior nivel de penetración de LVG e maiores caídas electorais do BNG. Post: “De como un xornal bota abaixo un goberno” (28/03/2009) [Visitado 2014-04-09] <http://calidonia.eu/2009/03/28/de-como-un-xornal-bota-abaxo-un-goberno/>

enerxética, medioambiental e financeira. As solucións que nos impoñen desde o poder –máis libre comercio, máis cartos públicos para rescatar os bancos, o sector automobilístico e inmobiliario, máis oligopolios, máis transxénicos, etc.– tratan de esconder que a crise é produto do sistema capitalista e do neoliberalismo, que só afondarán os seus impactos sobre os pobos, as persoas e sobre o conxunto do planeta.”

Pero ademais desa crise sistémica sinalada polos movementos, existe unha crise política que obriga aos movementos sociais a debaterse na contradición entre manter as posición ‘anticapitalistas’ que o movemento vai asumindo e o desgaste psicolóxico no persoal que moitos activistas teñen diante da posibilidade dunha derrota electoral dos partidos PSdeG e BNG e o regreso da dereita. Situación que vai ser vivida con máis ‘ansiedade’ a medida que se aproximan as eleccións e que vai afectar á capacidade mobilizadora de GNSV na súa última etapa.²²⁶

Posteriormente, tras a perda do bipartito, e asumida a nova realidade, as políticas executadas por orde da troika polo goberno de Rodríguez Zapatero van significar xa unha ruptura das últimas amarras dos movementos cos partidos tradicionais das esquerdas, nun contexto de desafección onde xa van aparecer novos actores coma o movemento 15M.

3.3.1. CRISE SISTÉMICA, CRISE POLÍTICA E DESAFECCIÓN

A crise sistémica é global, ten a súa orixe económica en Estados Unidos pero afecta con máis forza a Unión Europea pois é nese espazo onde se está a utilizar a crise para liquidar os elementos claves do estado do benestar e da ‘anomalía’ europea do Pacto Capital-Traballo vixente desde finais da Segunda Guerra Mundial.

No Estado Español a crise económica e social vai acompañada dunha crise política que apunta a unha necesaria renovación do modelo saído da Transición e que, diante da incapacidade dos partidos maioritarios de abordar as súas consecuencias, comeza a tornarse nun problema grave de desafección que vai camiño de converterse en estrutural e que se amalgamará a crise económica, ligando a saída de unha coa solución da outra.

É nesa desafección onde xorden novísimos movementos sociais e novos interfaces políticos que máis aló da súa permanencia sinalan que unha boa parte da sociedade xa non se sente concerneda polas estruturas de canalización electoral e desconfía das elites, creándose entre os activistas dos movementos, existentes de tempo ou de recente creación, un imaxinario de ruptura democrática.

---

²²⁶ A manifestación anual de GNSV no 2010 non chegou a 1000 asistentes e no 2011 soamente xuntou 300 persoas segundo El Mundo [Visitada 2013-06-04] <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/05/08/galicia/1304880890.html>

3.3.1.1. Cambio de ciclo político

O 15-M puxo de evidencia a desafección da cidadanía cos partidos políticos, en xeral, e cos da esquerda en particular. Diante diso as forzas políticas lonxe de tomar nota e mudar de rumbo, seguiron actuando como se fose a producir unha ‘volta a normalidade’ de inmediato, mais a desafección non ten deixado de medrar desde aquela.

É verdade, como afirma o sociólogo catalán Antoni Gutiérrez-Rubí²²⁷ que “os partidos perderon a exclusividade da acción política” pero, máis aló, cabería esperar que non descoidasen o seu imprescindible papel de interface institucional.

Sen dúbida, asistimos a unha fin de ciclo político amplo que afecta a todo o armazón político-institucional do modelo saído da Transición e á lexitimidade dos partidos que o vertebran, así como discuten o papel das elites que o hexemonizaron durante case corenta anos. A alternancia segue a funcionar pero os niveis de voto aos dous grandes partidos baixou no seu conxunto.

A primeira vítima da crise político institucional, paradoxalmente, non van ser directamente os partidos do ‘Réxime’, que resisten con maior fortaleza, senón os partidos máis próximos ideoloxica e culturalmente aos movementos sociais. O novo ciclo político, no que abrollan sinais constituíntes, o primeiro que fai é cuestionar os interfaces políticos do cambio e sáldase con tres derrotas electorais da esquerda e do polo progresista.

Hai dous elementos que van amosarse durante as diferentes citas electorais de este ciclo: o crecemento de voto de aquelas forzas que non acadan representación institucional, por unha banda; e o crecemento de voto nulo e branco, por outra.

A partir das autonómicas do 2009 prodúcese un crecemento do voto das forzas que non acadan representación institucional, proceso claro nas xerais de 2011 e que se profundiza nas autonómicas de 2012. No caso das eleccións autonómicas xa nos resultados de 2009 prodúcese un crecemento de case 3 puntos porcentuais con respecto ao 2005, e igualmente outros 3 puntos se comparamos o resultado do 2012 cos de 2009. pasase no 2005 dunha concentración do voto por parte dos tres partidos con representación institucional (PP-PSdeG-BNG) dun 96,67% e cunha porcentaxe so do 3,33% para o resto das candidaturas presentadas, a un 93,71% de voto concentrado nas tres forzas e un 6,29% para os outros partidos sen representación institucional no 2009. No 2012, e a pesar de ampliarse o abano parlamentario a catro forzas (PP-PSdeG-AGE-BNG) isto non impide que a porcentaxe de voto concentrado

---

²²⁷ Referencia na súa web <http://www.gutierrez-rubi.es/2013/01/21/entrevista-en-el-programa-de-la-semana-con-pablo-mckinney/> a propósito de la entrevista en el Programa ‘La semana’ de Pablo Mckinney en TV Dominicana. [Visitada 2013-06-23]

nos partidos institucionais caía ao 90,41%.²²⁸

No caso das eleccións xerais este fenómeno en dimensións similares prodúcese, con máis velocidade, pasando o voto en Galicia das forzas sen representación institucional de un 3,99% (2008) a un 8,54% (2011).²²⁹

Existe unha desconcentración clara do voto que mesmo pon en cuestión o discurso do voto útil co que se ten reforzado o bipartidismo como modelo.

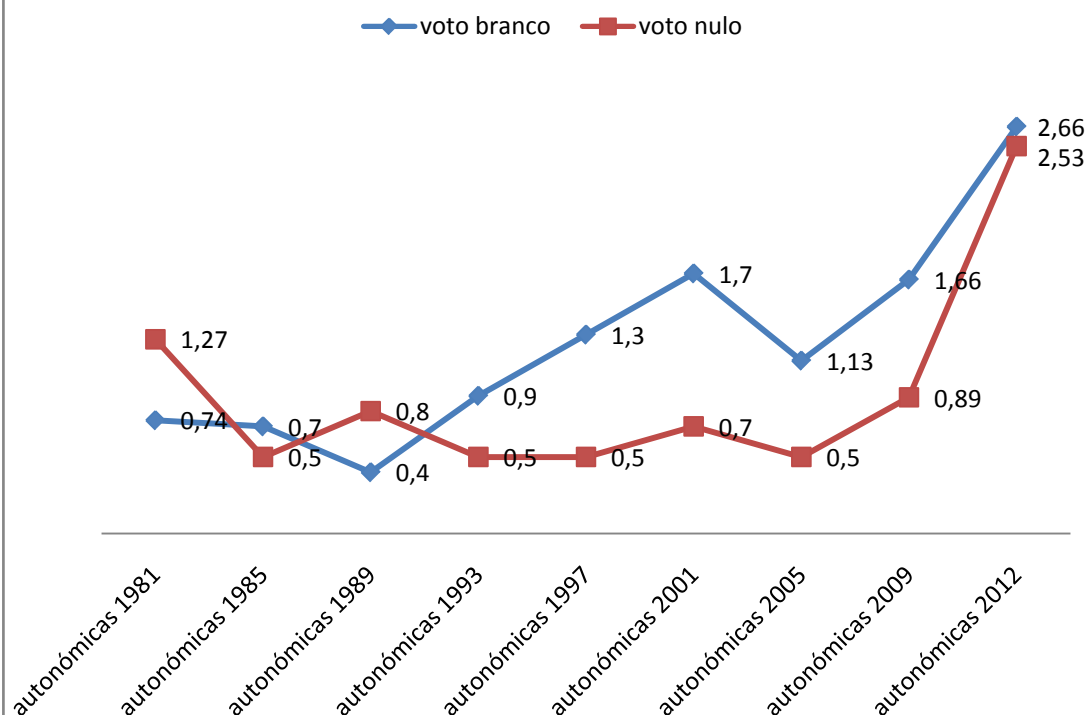
Un voto que poderíamos afirmar, atendendo a súa propia evolución, como un voto de “protesta” sería o voto branco e nulo. Se atendemos a serie histórica do voto nulo e branco en eleccións de carácter xeral en Galicia, tanto na que se refire ao voto para a elección dos representantes ao Congreso dos Deputados como ao Parlamento Galego, observaremos un crecemento importante a partir das eleccións da derrota do bipartito nas autonómicas de 2009, que vai continuar coa derrota do PSOE nas xerais de 2011 e alcanzará nas súas cotas máis altas nas autonómicas de 2012; situándose o voto en branco no 1,66% en 2009, no 1’63% en 2011 e no 2,66% en 2012. Máis ilustrativa é a evolución do voto nulo. No caso das eleccións autonómicas, desde as primeiras de 1981, a cifra de porcentaxe de voto nulo pasara a ser practicamente insignificante. Nas xerais mantívose ata 1989 por riba do 1% pero, posteriormente, tamén caerá ata cifras insignificantes. Nas autonómicas de 2009 medrou até o 1,66% e nas xerais do 2011 caeu ata o 1,62% e autonómicas de 2012 subiu ata o 2,53%, situándose case na mesma porcentaxe do voto en branco, identificando un voto claramente de protesta e desafección, superando a suma do voto non válido o 3% nas últimas xerais e o 5% nas últimas autonómicas. [Ver Gráfica 1: % en Galicia voto non válido (autonómicas) e Gráfica 2: % en Galicia voto non válido (xerais)].

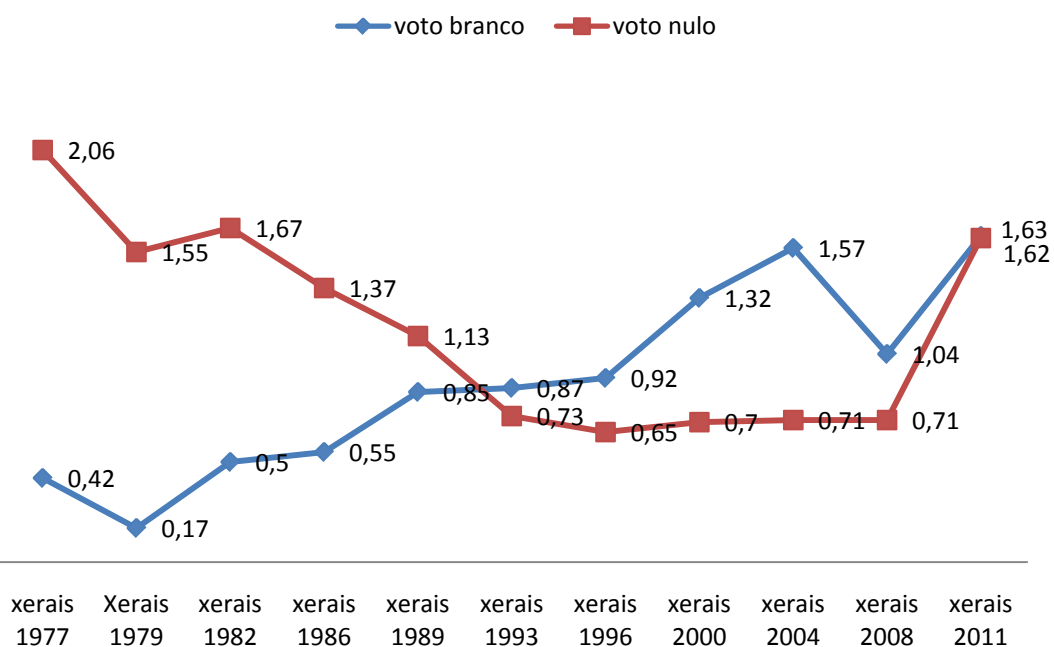
²²⁸ Podese ver nestas ligazóns o resultado comparado. [Visitadas 2013-05-20]
http://gl.wikipedia.org/wiki/Elecci%C3%B3ns_ao_Parlamento_de_Galicia_2005 /
http://gl.wikipedia.org/wiki/Elecci%C3%B3ns_ao_Parlamento_de_Galicia_2009 /
http://gl.wikipedia.org/wiki/Elecci%C3%B3ns_ao_Parlamento_de_Galicia_2012

²²⁹ Podese ver nesta ligazón o resultado [Visitadas 2013-05-20]
http://elecciones.mir.es/resultadosgenerales2011/99CG/DCG11999CM_L1.htm

Gráfica I: % en Galicia voto non válido (autonómicas)

Gráfica II: % en Galicia voto non válido (xerais)

Elaboración: propia a partir dos datos da Xunta Electoral e do Ministerio do Interior

- **Primeira derrota: fin da experiencia bipartita**

As eleccións²³⁰ perdéronas os partidos do bipartito: o PSdeG sendo incapaz de ampliar a súa base electoral (pasou de 555.603 votos - 33,64% - a 524.488 - 31,0% -); o BNG continuando o seu lento declinar xa iniciado no 2005 (pasou de 311.954 votos – 18,89% - a 270.712 votos - 16% -). A dereita subiu pouco máis de un punto porcentual (pasou de 756.562 votos - 45,03% - a 789.427 votos).

A vitoria pola mínima da dereita e a desmobilización dunha parte do votante progresista nas eleccións autonómicas do 2009 teñen que ver como temos visto cunha desconexión bilateral dos partidos coa sociedade civil máis consciente e activa. Pero tamén ten que ver coa propia debilidade alternativa dos propios movementos sociais.

Para Manoel Santos, director da revista *Altermundo* e un dos impulsores do FSGal, é clara a debilidade do movemento:

*“No caso concreto da Galiza si vexo un declive absoluto no activismo social organizado con visión a longo prazo nestes intres [2013], non evidentemente nas loitas conxunturais, das hipotecas, da sanidade, da educación, pero si na inexistente converxencia entre movementos máis de fondo. Fáltame o movemento antisistema puro, que foi o que si existiu anos atrás en maior ou menor medida con organizacións e algúns procesos de confluencia que tiñan moi boa pinta e que penso que levou por diante o descolocamento producido pola crise, e mesmo polo xurdir dun movemento como o 15M que despista profundamente o activismo tradicional nun primeiro intre.”*²³¹

- **Segunda derrota: municipais, votar mirando as prazas**

Os resultados das eleccións municipais²³² (o 22 de maio de 2011) van estar marcadas polas acampadas do movemento dos indignados e caracterízanse en Galicia por unha forte caída do PSOE e a continuidade do descenso lento pero imparable do BNG.

O Movemento 15M non foi o causante da estrepitosa derrota da esquerda nas eleccións municipais do 2011 pero foi un síntoma da desconexión que a base social, urbana e nova, que ata eses momento e nas últimas eleccións tiñan apoiado á mesma non estaba disposta a seguir facendo. Esta derrota é en Galicia moito máis fonda e de máis calado que a que se deu nas eleccións autonómicas de dous anos antes.

---

²³⁰ Podese ver nestas ligazóns o resultado comparado. [Visitada 2013-05-20] / http://gl.wikipedia.org/wiki/Elecci%C3%B3ns_ao_Parlamento_de_Galicia_2009

²³¹ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos, (en Vigo, febreiro de 2013). Axunta nos anexos.

²³² Datos oficiais del MIR (eleccións municipais 2011) [Visitada 2013-05-20] http://elecciones.mir.es/resultados2011/99MU/DMU11999CM_L1.htm

Tres elementos así o confirman.

Primeiro, é o conxunto da esquerda a que recibe o castigo. Cando a derrota do bipartito parecía que era un dos dous compoñentes o que perdera o escano decisivo namentres que o outro fixera ben os seus deberes. Neste caso os datos son incuestionables: o PSOE perde 110 concelleiros, tres puntos porcentuais e 67.000 votos; o BNG perde 71 concelleiros, 2,6 puntos porcentuais e 54.000 votos. Pola contra IU queda igual en concelleiros, sube escasamente 0,5 puntos porcentuais e 7.000 votos, sendo máis aló de lugares concretos simplemente inexistente.

Segundo, a derrota estendese esta vez á Galicia urbana homoxeneizando a vitoria do proxecto de Feijoo en todo o territorio nacional. Baixadas xeneralizadas no conxunto das grandes vilas e perdas absolutas en Ferrol, A Coruña, Santiago e Vilagarcía.²³³

Terceiro, é o máis importante, trátase dunha corrente de fondo na sociedade galega que non só despraza case todo o poder cara á dereita senón que, sobre todo, deixa un panorama con forzas políticas desorientadas pero atrincheiradas, con escasa capacidade interna de crítica e renovación, e desligada con novos sectores sociais que se moven.

- *Terceira derrota: as eleccións da crise*

Os resultados das eleccións xerais do 11 de novembro de 2011²³⁴ son favorables electoralmente á dereita que se aproveita da desconexión dunha parte do electorado de esquerda coas súas forzas políticas (PSdeG e BNG).

A hexemonía da dereita fíxose máis abafante (cun 52,52% dos votos emitidos) que no resto do estado, en tanto que as forzas da oposición, PSdeG e BNG, amosaron a súa incapacidade de ler con atención as demandas que chega desde as prazas.

Se a caída do PSdeG é alarmante, pasando do 40,64% ao 27,69% e perdendo desde 2008 case 300.000 votos, a situación aínda máis alarmante, pola incapacidade de rectificación amosada ao longo de unha década, foi a do BNG.

O BNG continuaba a súa caída lenta pero inexorable. O feito de perder soamente 30.000 votos e algo menos de medio punto porcentual, e ademais manter os seus dous escanos, ía ocultar o que era máis grave: que nunha situación de desfeita do seu competidor, o PSdeG, non era capaz de recoller ni un só voto dese espazo electoral; ademais abríanse espazo partidos case desaparecidos en Galicia ata o momento como Esquerda Unida ou novos partidos coma Equo.

---

²³³ Os procesos de cambio de ciclo electoral inicianse sempre polas cidades tal como se recolle nos estudos sobre os partidos de Xose Manuel Rivera, Nieves Lagares e Xose Luís Barreiro en Rivera Otero, Xosé Manuel (Coord.) (2003): *Os partidos políticos en Galicia*; Edicións Xerais; Vigo.

²³⁴ Datos oficiais do MIR. http://elecciones.mir.es/resultadosgenerales2011/99CG/DCG11999CM_L1.htm [Visitada 2014-06.20]

O aumento de votos brancos e nulos -53.563 (3,25%)-, o crecemento na esquerda de outras formacións (crecemento de EU que pasa do 1,37% ao 4,12% -e 40.000 votos máis-, os estreno de Equo cun 0,61% -9.996 votos-) amosaron un descontento en sectores progresistas, sobre todo a tendo en conta que se sabía que ese votos en termos prácticos non terían plasmación institucional. Igualmente significativo é o aumento de votos dos partidos que non obtiveron representación pasando do 3,99% ao 8,54%²³⁵

O resultado das eleccións xerais ían colocar no caso da socialdemocracia nunha senda de confusión política que se vai estender durante longo tempo, e no caso do nacionalismo ían impedir a renovación interna e situar a asemblea pendente nas mellores condicións para que a UPG renove a súa hexemonía interna e abrir, como tres meses despois se confirmou, a senda da división.

Non obstante, destas tres citas tamén sae achantado o camiño para a constitución dun nova forza da esquerda galega de ampla base e sobre novos parámetros culturais, políticos e metodolóxicos, plasmada como unha demanda desde espazos políticos emerxentes e desde os movementos sociais.

Forza que vai necesitar do espazo renovador que se aglutinou arredor da alternativa por un Novo Proxecto Común, encabezada por Xosé Manuel Beiras na XIII asemblea do BNG (Amio, 28-29 de xaneiro de 2012), pero que tamén vai precisar de novos nutrientes dunha esquerda nacional que non ten participado de ningunha das dúas forzas políticas centrais da esquerda galega nos últimos vinte anos.

Unha nova alianza ampla de cambio que recolla o mellor da tradición da esquerda e do nacionalismo pero sabendo que é na democracia e os seus elementos de radicalidade e democratización real onde atope as nutrientes para ese novo ciclo tal como apuntou o 15M. Incorporando aqueles elementos centrais das axendas sociais deste inicio do século XXI, democracia, ecoloxismo e ética, que a permitiran converterse nun espazo nacional alternativo á hexemonía do PP.

Na idea de “democratizar a democracia” tal como apunta Sousa Santos:

“Nos temos unha democracia mellor e polo tanto a idea da radicalización da democracia, de ‘democratizar a democracia’, que é o concepto que está defendendo a miña definición do socialismo como democracia sen fin. Unha democracia que non pode ser só nun espazo público, que ten que ser na casa, ten que ser na fábrica, ten que ser na rúa, ten que ser na Universidade, ten que ser no traballo, son ideas que só son posibles despois de moita loita social. Nas que si se lle deu dentro dun campo dun sistema político democrático algunha credibilidade ás loitas populares, que non saíron todas derrotadas se non que mesmo algunhas ata conseguían conquistar dereitos sociais e económicos como vemos que só con moita loita se conquistaron e só con moita

---

²³⁵ http://elecciones.mir.es/resultadosgenerales2011/99CG/DCG11999CM_L1.htm [Visitada 2014-06.20]

loita se van manter porque nada é irreversible como estamos vendo.”²³⁶

3.3.1.2. Desafección e (re)politización

De seguro que o 2011 pasará a historia coma o ano de revoltas democráticas de carácter rexional no mundo árabe, só comparables coas revolucións democráticas europeas de 1848; e tamén como o ano dos movementos de indignación no Estado Español pero tamén noutras partes de Europa, só equiparables ao movemento *sesentaoitista* nas súas formulacións, éticas e estéticas, e nas súas demandas.

Unha vez máis, e xa van varias nos últimos anos desde a caída do muro de Berlín e o esfarelamento do bloque soviético, o percorrer dos acontecementos colle co pé cambiado aos poderosos e tamén á sociedade en xeral. Cústanos a todas e todos, cidadanía, medios de comunicación, organización sociais, e sobre todo aos partidos políticos e centrais sindicais entender o que está a ocorrer.

Cinco meses despois do inicio das revoltas arábés e cando os servizos de intelixencia estaban ocupados buscando as células dormentes do islamismo radical, e algúns que outros fanáticos estaban buscando o apoio dos servizos secretos imperialistas ás revoltas cidadáns do Magreb e do Machrek, xorde a rebelión cívica dos mozos e das mozas na xornada do 15 de maio en practicamente todas as cidades.

Desde había anos a indignación medraba entre as persoas de esquerda que, formando ou non parte da súa base asociativa, compoñen o que podemos chamar a súa base sociolóxica e electoral.

Os resultados da eleccións municipais do 22 de maio de 2011 demostraron que existía unha corrente de fondo que transversalmente percorre a todas as forzas. Non só se castiga a quen goberna con políticas de dereitas ou de costas á cidadanía, tampouco se fai por desconfianza ás forzas que desde a súa esquerda poderían recoller o descontento xerado.

Ademais dos índices de abstención, unha parte do votante de esquerda que desertou do BNG ou PSOE votou branco ou nulo. No conxunto do Estado un millón de persoas decidiron achegarse as urnas a depositar un voto sen papeleta (en branco) ou con comentarios críticos (nulos).

As forzas políticas da esquerda, unha vez máis, dedicáronse a culpar a estes ‘inconscientes’ da derrota electoral, enrocándose en lugar de analizar a fondo unha derrota sen paliativos.

---

²³⁶ Estrato da entrevista mantida con Sousa Santos, (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

Os movementos estratéxicos de fondo poden afectar conxunturalmente de xeito negativo pero a longo prazo son necesarios, ademais de xustos. Negar un dereito ou desprestixiar unha razón sen abordar as motivacións que a promoven é a todas luces inmoral desde un punto de vista ético.

O movemento do 15M é simplemente a expresión cidadá dunha desafección gran escala. Desafección cos partidos políticos como instrumentos cuestionados pero moito máis aló co propio armazón político-institucional que se empeza a cuestionar por un sector nada desprezable da cidadanía, todo isto no marco dunha crise sistémica que veu para quedarse. Non se trata pois dun mero big-bang político de carácter cíclico polas seguintes razóns.

Primeiro, en clave global, porque estamos a vivir a segunda onda de cambios tras o inicio da globalización e estes que se produciron no mundo árabe, a diferenza da primeira onda que se iniciou hai unha década en América Latina, déronse nun contexto de crise sistémica e de fastío que posibilitan que se estendesen sen control.

Segundo, en clave interna, porque hai tempo que se percibe que o armazón político-institucional e cultural saído da Transición entrou en crise. O peche en falso da solución federalizante proposta na reforma ‘abortada’ do Estatuto de autonomía de Catalunya; a solución do problema da violencia no País Vasco e os resultados electorais de Bildu; a entrada en acción dunha nova xeración nacida en democracia e que non se sente concernida polos acordos da Transición, ou as novas formas de exercer a cidadanía con instrumentos de mobilización e de expresión como o voto en branco, son algúns dos elementos que marcaron un antes e un despois.

Terceiro, en clave política, a incapacidade das estruturas partidarias da esquerda para renovar proxectos, estratexias, actitudes ou mensaxes chocan cunha sociedade civil cada vez máis madura e autoorganizada que non se conforma con mínimos e non renuncia a unha profunda renovación democrática.

Cuarto, en clave electoral, a crise do proxecto socialdemócrata tras a caída do bipartito, agravado pola crise xeral do PSOE, e o declive lento pero continuo do nacionalismo galego desde hai unha década e a posterior ruptura do BNG na asemblea de Amio de 2012, amosa que máis aló do esgotamento dun ciclo electoral estamos a asistir ao final dun xeito de entender o proxecto nacional desde a esquerda e que unha nova formulación (ou reformulación) se fai necesaria.

Quinto, en clave democrática, as novas tecnoloxías e a nova cultura de dialogo permiten que o debate se estea a dar ‘extramuros’ o que dificulta o control e o acoutamento dos debates e a súa resolución disciplinaria.

Así pois as eleccións municipais do 2011 abriron un proceso de cambio de ciclo político, non sabemos aínda de que dimensión, pero existe unha tradición na política española sobre o papel das eleccións municipais teñen en momentos de tránsito: en 1931 trouxeron a instauración da II República, as municipais de 1979 posibilitaron gobernos de progreso

municipais e achantaron o camiño para o envorcamento electoral na lexislativas de 1982 coa primeira vitoria da esquerda desde a II República.

3.3.1.3. O modelo do ‘fraguismo’ agoniza pero se resiste a desaparecer

O 19 de outubro, a pouco das eleccións xerais que se ían levar por diante o modelo estrutura partidista tripartita asentada durante o fraguismo, nacía Nova Galicia Banco como consecuencia da fusión de Caixa Galicia e Caixa Nova, tras un longo periplo que serviu para descapitalizar a caixa do sur e tapar os buratos inmobiliarios e especulativos da do norte. Desaparecía así un dos elementos centrais para unha promoción industrial autónoma.

O 15 de xaneiro de 2012 morría Manuel Fraga, que aínda que xa retirado da política, simbolicamente uns días antes da asemblea de ruptura do BNG, esa organización que fora o azoute da súa presidencia durante algo máis de tres décadas pero que, no fondo, formaba parte tamén dun modelo baseado na concentración partidaria en grandes bloques electorais.

Á altura de xaneiro de 2012 todo apuntaba que comezaba un proceso de deconstrución do fraguismo ligado a crise da estrutura tripartidista asentada durante os anos do seu mandato, acompañado da desaparición de estruturas económico-financeiras que durante eses catro lustros construíran unha trama de empresas subvencionadas, onde a liña divisoria entre o privado e o público era difusa e facían retórica dun ‘galeguismo’ de baixa gradación co único obxectivo de asegurar unha hexemonía cultural nun país que tiña un gran peso electoral no rural de galegofalantes aínda que fora minguando durante as últimas décadas.

O desmantelamento do fraguismo observouse como un proceso máis complexo. Necesitábase deconstruír un a un todos os mecanismos, estruturas e ferramentas creadas durante esa etapa; tanto se estiveron ao seu servizo, como se lle foron contrarios, forman parte dun modelo político-institucional pasado que, lamentablemente, aínda sigue vixente.

A Galicia de hoxe é froito de múltiples factores antropolóxicos, económicos, sociais, culturais e políticos que de xeito transversal nos converteron en algo diferente e poliédrico. Pero a Galicia político-institucional de inicios do 2012, pola contra, era froito do esquema “fraguista” sustentado en dous elementos centrais e complementarios: construír un modelo político limitado e reduccionista seguindo a súa teoría da maioría natural e do sistema de partidos bipartidista, e como moito cun terceiro partido minorizado, e construír un neorexionalismo.²³⁷

---

²³⁷ Existen múltiples referencia discursivas ou escritas da admiración que Manuel Fraga tiña polo modelo democrático británico na súa etapa de embaixador pero tamén do status federado de Baviera e da configuración política da dereita alemá da CDU-CSU, moitas veces gabada polo presidente, noutro, do Partido Popular e da Xunta de Galicia.

Moito se ten falado sobre o porque da obsesión de *Fraga* coa barreira electoral do 5% nas eleccións autonómicas. Que se era para impedir o xurdimento de futuras escisións na dereita galega; que se era para evitar o xermolar dunha esquerda galega moderna e impedir construír unha hexemonía alternativa.

Fraga chegou a Galicia precedido pola fama de estadista e coa convicción da necesidade dunha cobertura “galeguista” se quería liderar unha maioría conservadora, que aínda que hoxe pareza increíble, pasárase a transición dividida e mesmo enfrontada.

Na primeira metade da década dos anos noventa o PPdeG coa entente Cuíña/Cacharro/Victorino á fronte e tutelados por Fraga tratou de culminar o proceso de galeguización que xa noutros tempos intentara Xosé Luís Barreiro; non exento de oposición no feudo máis tradicional -A Coruña de Romay Beccaría-. Iniciou unha serie de políticas destinadas a reforzar esa imaxe rexionalista, aprobando políticas de ‘galeguización limitada’ no lingüístico ou no cultural.

Os seus conselleiros estrelas eran Xosé Cuíña Crespo, encargado de vertebrar e modernizar Galicia e “superar o seu illamento secular”, e *Jesús Pérez Varela*, responsable de cultura e impulsor do fenómeno Xacobeo.

Ata o propio Jordi Pujol chegou a loar a proposta da Administración Única de Fraga, e este, a súa vez, copiou o modelo pactado de transferencias -mesmo aproveitando os resortes que ao Estado ofrece o proxecto economicista e empresarial da Europa rexional - Eixo Atlántico/Países Cataláns...

Esa primeira etapa galeguista-rexionalista deu paso, tras a defenestración do permanente ‘delfín’, Xosé Cuíña, durante a crise do *Prestige*, a unha nova dereita onde o factor galeguista pasou a ser un compoñente máis, marxinal, dunha gran tramado hexemónico.

A Galicia política estaba construída a imaxe e semellanza da acción política de Don Manuel.

A anorexia política existente nese momento foi conscientemente deseñada desde os laboratorios de ideas da dereita para impedir o xurdimento dunha dereita galeguista e afogar á esquerda innovadora e galega, sendo conscientes que sen esas pezas era moi difícil construír unha alternativa á hexemonía da dereita conservadora.

A simplificación institucional deseñado na Administración Única non tiña como obxectivo mellorar a eficacia do goberno e a eficiencia da administración pública senón situar a Galicia lonxe das realidade das comunidades nacionais catalá e vasca e incorporala no espazo uniforme da España rexionalizada.

As posibilidades de construír unha dereita nacionalista era imposible polo desmantelando, un por un, dos sectores estratéxicos da nosa economía, a maioría das veces coa complicidade do goberno central e coa ‘escusa’ do Mercado Común Europeo. O periplo da transformación

de varias caixas de aforro nunca entidade bancaria en ruína foi a guinda deste proceso.

As posibilidades de construír unha esquerda nacional hexemónica eran mínimas nun escenario de polarización entre un PSdeG localista e españolizado e un nacionalismo dominada por un partido populista de corte ‘marxista-leninista’.

Ás posibilidades de crear un pensamento científico e crítico asestóuselle un golpe de graza cando se desmantelou a única universidade galega con posibilidades de campus especializados e departamentos con recursos e pasouse a construír tres universidades rexionais competitivas entre elas e cun crecemento xeométrico de fondos para administración namentres que un estancamento de inversións para docencia e investigación. A autoría foi do tripartito pero a execución do goberno Fraga.

O fraguismo tivo en Galicia consecuencias moi perniciosas pero –quizais- a maior delas foi a construción dunha sociedade clientelar regada por subvencións que aniquilou a necesaria burguesía produtiva que levantase a nosa economía e vertebrase a nosa identidade nacional e que adocenou a sociedade civil para que non puidera cohesionar a defensa dos valores materiais -sanidade, ensino, políticas sociais, recursos naturais,...- e espirituais – cultura, lingua, felicidade, cooperación.. - do ben común.

A tendencia localista dun PSdeG, sen proxecto nacional, e a tendencia populista do nacionalismo foron elementos clave para perpetuar a hexemonía da dereita. Con esa combinación a dereita sabe que terá ocupada a Xunta de Galicia a maior parte do tempo e só cando se dean unha condicións extraordinarias coma as que se deron a mediados da década pasada, axudados por unha situación de emerxencia coma a do *Prestige*, poden ceder temporalmente o seu domino.

3.3.2. *CRISE SISTÉMICA, FIN DE ‘RÉXIME’ E CONSTRUCCIÓN DE ALTERNATIVAS*

A crise sistémica que desestabilizou as economías do Sur de Europa desde o 2008 tivo no caso español un efecto sobre un modelo político que daba sinais de esgotamento e que diante do enroque das elites que durante case corenta anos perpetuáronse no poder acabou por agravarse ata poñer sobre a axenda política a demanda dun novo período constituínte.

O movemento democratizador, aglutinado arredor do 15M, abriu unha etapa que ben poderíamos cualificar de fin de ‘Réxime’, onde diante das súas elites existía un baleiro de alternativas por parte das forzas da esquerda e do nacionalismo tradicional chamadas a liderar a alternativa.

A procura de novos paradigmas diante da crise global acompáñase no local coa construción de novos interfaces a partir dun novo marco interpretativo que vai acabar

producindo unha nova estrutura política.

3.3.2.1. Crise sistémica e novo paradigma

O modelo de *Bretton Woods*, deseñado nas postrimerías da Segunda Guerra Mundial, atopábase con dúas eivas para poder globalizarse: unha de carácter político, a existencia dunha alternativa económica ao modelo de libre comercio, e unha segunda de carácter técnico, a ausencia de tecnoloxía da comunicación que permitira facer transaccións comerciais ao instante que permitira pasar dun capitalismo produtivo-industrial a un capitalismo especulativo-financeiro. A finais da década dos noventa do século pasado coa caída do bloque soviético e coa revolución científico-técnica estas dúas eivas estaban resoltas e xa estaba preparado o camiño para globalizar o modelo.

Máis dunha década despois, e coa primeira crise sistémica global en plena efervescencia, as propostas son igual de erráticas formúlense desde a esquerda moderada ou desde a radical. Desde a esquerda máis pragmática asúmese simplemente que non hai alternativa e que hai que aceptar o discurso dominante de recortes e contención do déficit. Desde a esquerda máis radical se intenta recuperar modelos fracasados ou ben se fai fincapé na defensa dun modelo de estado de benestar imposible de volver reinstaurar.

O estado de benestar, tal como o coñecemos en Europa nos últimos cincuenta anos, baseábase en tres fundamentos:

- o primeiro, a existencia dun modelo alternativo (arredor da Unión Soviética) que necesariamente obrigaba aos grandes capitais a facer concesións para manter a súa hexemonía;
- un segundo elemento era un pacto social entre empresarios e fortes centrais sindicais asentadas en fabricas cun modelo de produción fordista onde os traballadores se encontraban unidos e eran facilmente organizables;
- e en terceiro lugar, a existencia dun ‘gueto’ de progreso no medio dun mundo global de inxustiza, onde os habitantes do Sur renunciaban a favor dun poucos privilexiados do Norte aceptando para iso réximes ditatoriais e condicións de vida miserables.

Todo isto voou polos aires: nin existe modelo alternativo, nin as centrais sindicais teñen a forza de antano, nin a cidadanía do Sur está disposta -tal como se mostrou coas revolucións árabes- a renunciar a formas de vida máis dignas.

A esquerda en xeral, de tradición socialdemócrata ou comunista, leva varias décadas en crise ao non ter construído unha alternativa crible e aceptable pola maioría, situándoa non máis aló da mera xestión progresiva do capitalismo.

As forzas da esquerda europea xa renunciaron desde a Segunda Guerra Mundial a elaborar unha estratexia de cambio sistémico. Isto tivo a súa certificación en que diante do movemento *sesentaoitista* actuaron co mesmo conservadorismo as forzas do sistema que a maioría dos partidos comunistas.

Tras a caída do muro de Berlín, co colapso económico e social do modelo burocrático e totalitario estaliniano, era cuestión de anos que o modelo socialdemócrata tamén entrase en crise. Non obstante, vintecinco anos despois, a esquerda segue en estado de shock apostando maioritariamente polos vellos paradigmas do comunismo e/ou a socialdemocracia, dúas versións da mesma esquerda eurocentrista, etnocentrista, corporativista e industrialista que xa demostraron o seu fracaso.

Esta ausencia de alternativas políticas, con modelos organizativos esgotados que afastan á poboación dos partidos e nun período de crise-transición, obriga a abordar desde novas perspectivas a construción de alternativas para non entrar nun bucle de reprodución dos elementos que impiden calquera proxecto de superación do modelo existente.

A fin da sociedade fordista alterou a estrutura social, a cultura da relación e as prioridades das persoas ata o punto de crear un novo paradigma político.

*“Todos estos cambios [de paradigma] provocaron que, á hora de articular as preferencias políticas, o eixo relativo á distribución económica-material (mercado versus redistribución pública-estatal) ten deixado de ser o único. Eses cambios abriron a porta a finais do século pasado á emerxencia do eixo da estrutura da gobernanza da vida sociocultural (autoritarismo versus libertarismo), rachándose o vínculo tradicional entre posicións dos dous eixes (esquerda-libertarismo e dereita-autoritarismo), sendo impredecible agora adoptar unha análise da distribución de preferencias políticas de carácter “irredutiblemente bidimensional”.*²³⁸

Ademais o capitalismo monopolista global ten posto de manifesto dúas grandes contradicións: a falacia do liberalismo, pois este tal como foi formulada polos seus teóricos non existe; e a propia supervivencia do planeta, pois o lucro carece da sensibilidade mínima para pensar nas xeracións vindeiras e nas outras especies coas que convivimos.

Cada vez se fai máis evidente que hai que abordalo todo desde novos horizontes paradigmáticos, novos xeitos de entender a política e novas perspectivas propias dun século XXI que se presume complexo e difícil para as persoas e para o planeta.

Non se pode seguir elaborando a intervención política con paradigmas de pensamento definidos para o século XIX, nin se pode construír proxectos pensando en propostas organizativas construídas para a “toma do poder” en estado pre-democráticos e consolidados durante a Guerra Fría.

---

²³⁸ OÑATE RUBALCABA, Pablo (2013): “La eclosión de la movilización crítica (indignada) en España”; *Revista Española de Ciencia Política*, 33, novembro, p. 46.

A cidadanía, cada vez con máis intensidade, demanda abordar a política con novos prismas, novas axendas e un novo relato, o que obriga a un cambio metodolóxico radical e un cambio epistemolóxico central.

Só unha refundación da esquerda baixo unhas novas claves de transversalidade e abordando as novas contradicións, fundamentalmente ecolóxicas, poderán sacala da crise onde esta instalada. En primeiro lugar, rachando coas dicotomías (sen solución dialéctica) na que a esquerda europea ten estado inmersa nos últimos decenios:

- **Xustiza versus democracia.** A ‘impotencia’ de dar unha alternativa integral ao sistema e o esquema de Guerra Fría foron determinantes para construír, na parte máis radical da esquerda, unha cultura igualitarista incompatible coa democracia. O novo discurso da radicalidade democrática e a constatación de que o capitalismo na súa fase de globalización é incompatible coa democracia rachan con esa cultura. A demanda de maior democracia, de democratización da democracia (Sousa 1999) ou de Democracia Real (DRY, 2011) tornaron a democracia, máis aló dun modelo formal nunha interpretación cultural da nova política.

- **Reforma versus revolución.** A incapacidade (activa) ou a renuncia (pasiva) para a superación do capitalismo está ligada a unha disociación entre procesos de reforma e procesos de ruptura ilóxicos na praxe política. Non son posibles cambios estruturais senón se impulsa antes un programa político de reforma forte e, reciprocamente, as políticas de reformas non adquiren profundidade se non se enmarcan nun proxecto de cambio estrutural (a síntese quincemaista “re-evolución” conceptualiza plenamente esta nova perspectiva).

- **Desenvolvemento versus conservacionismo.** O modelo produtivista da esquerda europea, propio da sociedade industrialista do século XIX e primeira metade do XX, ten sido agresivo cos ecosistemas dos países do Sur, abocado á morte a millóns de persoas, e ten colocado ao planeta ao borde do infarto ecolóxico. As formulas neokeinesianas de incremento do consumo non parecen ser a solución para un planeta que xa ten dado avisos claros da limitación (e non repoñibilidade) dos seus recursos. Soamente desde un novo paradigma de sustentabilidade social e medioambiental (mesmo coa incorporación de propostas decrecentistas) vai ser posible desenvolver un programa global de desenvolvemento que tendo en conta os límites do planeta formule novas miradas e novos niveis materiais e espirituais de benestar.

- **Nacionalismo versus estatalismo.** A perspectiva identitaria ten provocado tensións entre estados e divisións políticas intraestados. A maioría da esquerda galega tivo unha perspectiva ‘nacionalista’ que durante o período democrático lle impediu unha hexemonía cidadá, necesariamente nacional, fronte á dereita. A ruptura deste paradigma, primeiro por parte dun tramado social mestizo e, posteriormente, pola transversalidade política en AGE ten permitido situar o carácter nacional (incluído un soberanismo ligado ao dereito a decidir e non á formula propositiva concreta de encaixe político) como punto de encontro daquelas persoas que se recoñecen como parte dun mesmo colectivo nacional conformado por intereses sociais diferentes.

3.3.2.2. Novo Marco Interpretativo e Nova Estrutura Política

Os cambios de paradigma tiñan que traer acompañado, no momento dun contexto favorable, unha nova estrutura política, e así foi.

Nun contexto de tripla crise (sistémica, de réxime e de representatividade) o tránsito cara á nova estrutura partidaria vai ter ao 15M como ‘conector’ necesario entre os vellos interfaces e as novas propostas.

A debilidade en España, máis se cabe en Galicia, do que poderíamos denominar ‘republicanismo cívico’ e a falla de cultura democrática asentada na inestabilidade de breves períodos de réximes democráticos entre longos períodos de réximes totalitarios, son factores determinantes para que os niveis de participación democrática -máis aló do voto- sexan baixos.

Con todo, a sociedade española é unha sociedade mobilizada desde finais do franquismo como única ferramenta aprendida de contestación social aprendida. O Estado Español está á cabeza de Europa no número de manifestacións no período 1999-2002 (Torcal, Montero e Teorell, 2006) e, segundo o CIS, a poboación participante nas manifestacións medrou ata o 50% en 2010.

“Pero a mobilización do 15M ou DRY xerou unha dinámica peculiar tanto na súa convocatoria (organizacións e medios), nos seus participantes (pouca experiencia previa en mobilizacións e de vínculos en organizacións), ou no impacto mediático logrado e nos xerais e heteroxéneos niveis de apoio logrados, por moito que anteriores mobilizacións agregaran a un maior número de manifestantes.”²³⁹

Nese cambio o altermundismo é o paraugas “ideolóxico-cultural” sobre o que transitar da vella á nova política. Así para Xosé Manuel Beiras o 15M proclama no Norte un programa de cambio sistémico que no Sur expresan os movementos altermundistas:

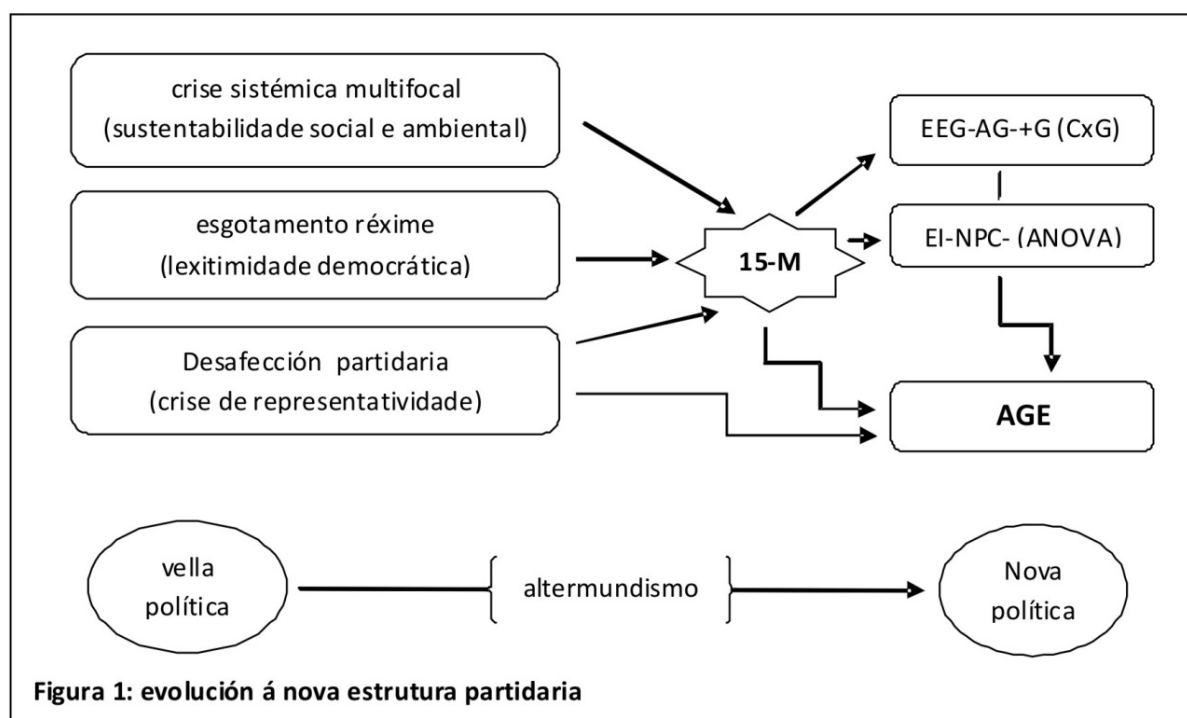
“O motor está nos movementos máis que nas ONGS, claro entón que pasa, que alí onde os movementos enraizaron e frutificaron e se expandiron funciona así onde non, en Europa non. Pero en cambio a dinámica social a dinámica da contradición co sistema ou coas características máis lesivas do sistema continua e esas pulsións ao mellor saen por outro lado. Aparece o 15-M. O movemento do 15-M non está nos Foros Mundiais nin está nas redes dos movementos mundiais e aparece por aí. E o 15 de outubro enuncian un programa a nivel mundial duns cantos puntos; soberanía alimentaria, soberanía enerxética, soberanía dos pobos, soberanía democrática, soberanía popular, etc., etc., e en cambio non foi formulada polo Foro Social Europeo nin polos

---

²³⁹ Idem OÑATE RUBALCABA, Pablo (2013); p. 35.

movimentos sociais europeos. Pero é unha problemática das características da situación europea.”²⁴⁰

O tránsito culmina co nacemento de novos interfaces políticos froito, fundamentalmente, da confluencia de sectores procedentes dos movementos sociais con sectores desgaxados do nacionalismo e, posteriormente, da confluencia dun sector deste (Anova, Espazo Ecosocialista) con partidos da esquerda xa existentes previamente ao 15M (EU/Equo) (Ver Figura 1).

A finais de 2011, cumpridos vinte e cinco anos da constitución do Parlamento de Galicia, a maioría dos analistas, sociólogos e politólogos destacaban a estabilidade da estrutura de partidos en Galicia, descartando que o que estaba a ocorrer na rúa puidera ter transposición ás institucións.

O 29 de xaneiro de 2012, data da XIII asemblea do BNG, non só voou polo aire a estrutura de partidos en Galicia senón que ocorreu algo máis.

A reactivación dun activismo social e político, así como unha interferencia entre as bases dos que ata agora foran activos fieis do nacionalismo e da esquerda, amosaban como existía unha corrente de fondo, en maior medida no BNG pero tamén no PSdeG, que esixía cambios

²⁴⁰ Estrato da entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras, (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

para re-conectarse cunha sociedade cada vez máis afastada dos partidos.

O movemento dos indignados, á marxe das súas propostas concretas máis ou menos realizábeis, veu situar enriba da mesa unha desafección clara e rotunda da cidadanía cara aos partidos tradicionais e as formas que estes teñen de entender a política.

Tratábase maioritariamente de xente moza que nin tan sequera entrara a formar parte dos partidos porque eran incompatibles coas súas dinámicas internas.

O 15M non só veu certificar a desafección da cidadanía pola política institucionalizada e polos partidos como interfaces, fundamentalmente os de esquerda, senón que permitiu visibilizar a idea de que era posible construír novos espazos políticos e que ademais o armazón político-institucional saído da Transición estaba esgotado. En Galicia, o Estatuto, a súa imposibilidade de renovación, e a estrutura de partidos herdada do ‘fraguismo’ entrou en crise irreversible.

Todo parecía indicar hai algún tempo que nun contexto coincidente de crise sistémica (cuxa expresión máis clara foi a crise do modelo financeiro) e de crise política (esgotamento do modelo saído da Transición e en Galicia do ‘fraguismo’), existían as condicións políticas para que agromasen novos interfaces políticos. Nese contexto político o altermundismo exercía de novo construtor político-cultural, os movementos sociais de masa crítica necesaria, e os líderes ‘disidentes’ do nacionalismo e os dirixentes de ONGs e movementos autónomos dos partidos os necesarios cadros para a articulación dunha mínima intendencia..

O novo marco interpretativo (*Ver Táboa 1*) é o propio dun período que poderíamos cualificar de fin de réxime que trae consigo unha nova estrutura política, coa construción de novos interfaces necesariamente provisionais froito do período de transición paradigmática no que nos encontramos.

Taboa 1. Novo marco interpretativo: fin de réxime e nova estrutura política (interfaces)

Problema

- cambio na realidade social motivado por factores económicos-sociais (post-fordismo) e psicolóxico-comunicativo (sociedade de consumo, internet e redes);
- crise sistémica que agrava as condicións de vida da maioría;
- esgotamento do 'rexime' político da transición vulnerable pola crise económica ;
- necesidade de novos interfaces que reconecten a política coa cidadanía;
- fin do modelo 'fraguista' e da súa estrutura partidaria.

Diagnose: Causas

- a crise sistémica global golpea con forza aos países do sur de Europa con economías especulativas e dependentes e a maioría social;
- o esgotamento do modelo político saído da transición provoca unha perda de credibilidade das súas élites;
- crece a desafección cidadá d anted unha gobernanza non democrática aos ditados da troika;
- o crecemento e madurez dos movementos sociais galegos reforzan a súa independencia e o traballo en rede propician movementos a escala política.

Diagnose: Antagonistas

- a troika que conforma un goberno non democrático na sombra;
- as élites partidarias do bipartidismo alleas ás demandas cidadás;
- os corruptos e corruptores que adquiren dimensión xudicial e mediática;
- o nacionalismo en descomposición e cunha ;
- a vella esquerda en crise e sen alternativas.

Prognose: Alternativas

- o altermundismo como novo 'construtor';
- a repolitización da sociedade tras o 15M;
- o soberanismo cívico e o dereito a decidir;
- o novo paradigma da unidade democrática cidadá.

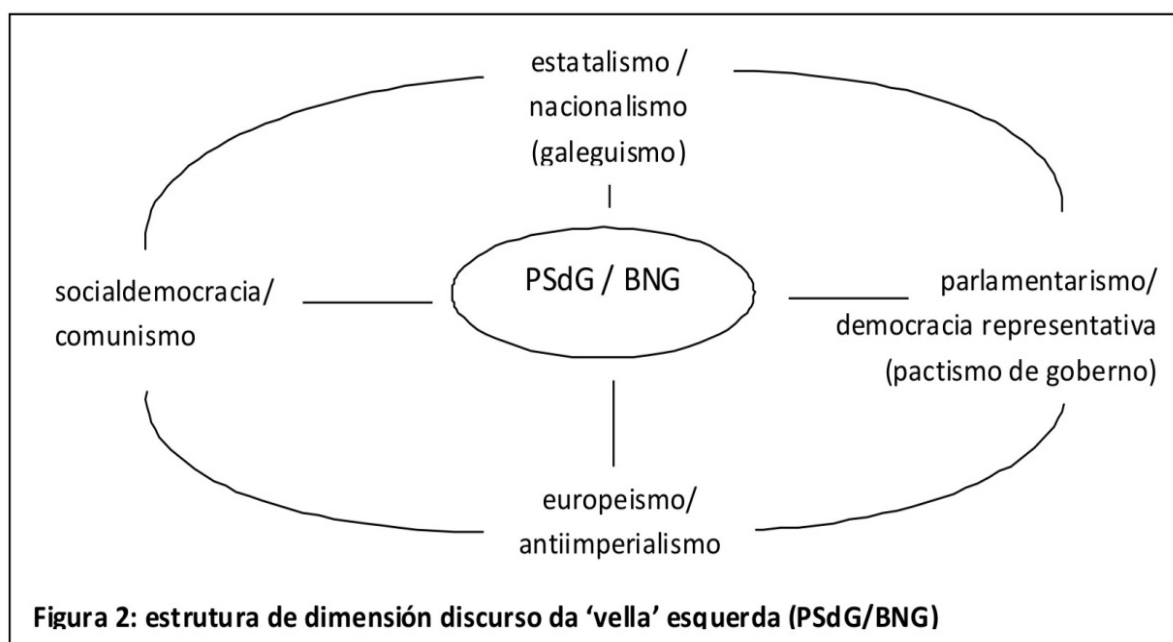
Prognose: protagonistas

- rede de movementos sociais;
- movemento altermundista (FSGal);
- novimismos moveemntos sociais (15M, DRY; PAH,...)
- diversas escisións do BNG que conflúen con activistas de movementos sociais para construír novos interfaces políticos (Espazo, Anova, CxG) algúns dos cales conflúen cunha 'vella' esquerda clásica (EU) 'depurada' polo 15M en AGE.

Repertorio de Mobilización

- Nunca Máis como sensación de 'desamparo' da cidadanía;
- 'Non a Guerra' como cuestionamento do discurso gobernamental ;
- 'Hai que botalos!' como mobilizador cidadá nas autonómicas do 2004;
- 'GNSV' como expresión da frustración da base social e electoral do bipartito;
- FSGal, RA e outras redes e foros locais como Thin Thank ideolóxico para a renovación da esquerda;
- ocupación d as prazas para expresar a desafección cidadá (15M, DRY,...)
- ESG e ASG ou como seguir organizándose coa dereita no poder.

Se comparamos a estrutura de dimensión discursiva da ‘vella’ esquerda en Galicia (PSdeG/BNG) (*Ver Figura 2*) coa da ‘nova’ esquerda (AGE) (*Ver Figura 3*) atopamos que no primeiro caso existen posicionamentos ideolóxicos máis ríxidos e pechados, namentres que no segundo caso a rixidez ideolóxica foi substituída por unha maior radicalidade política pero de carácter máis transversalizador.

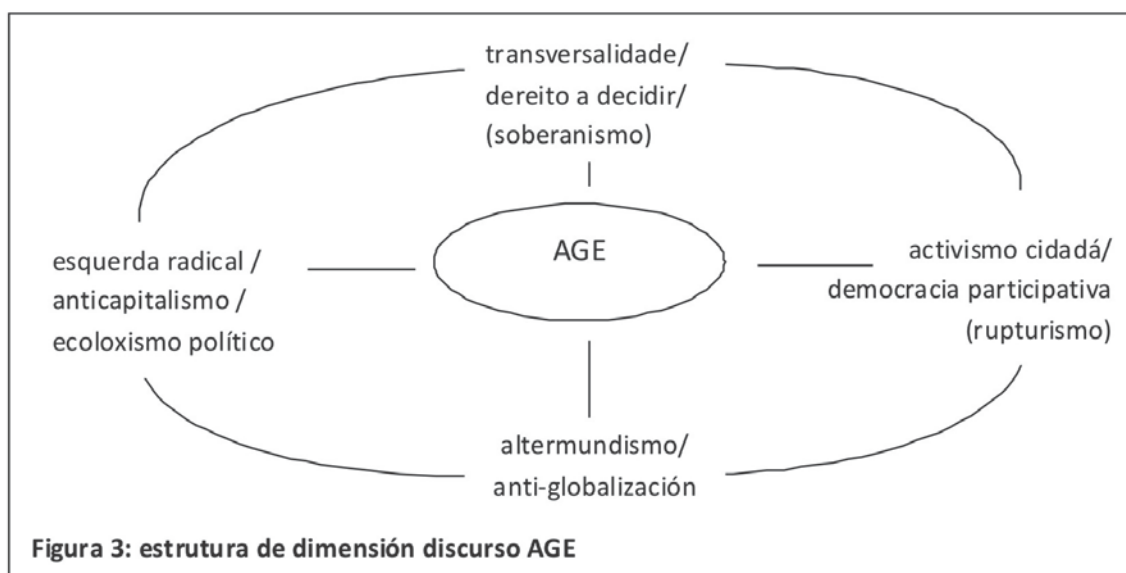
No carácter de definición política as posicións tradicionais socialdemocracia (PSdeG e unha parte minoritaria do BNG posteriormente escindida en CxG) e comunismo (o sector maioritario do BNG) foi substituído por formulacións de carácter máis político radical: esquerda radical (mestura de posicións post-socialistas e neocomunistas), anticapitalismo e ecoloxismo político.

Na definición identitaria pasouse de posicionamentos estanco estatelistas (PSdeG) e nacionalistas (BNG), cunha cobertura non moi definida de galeguismo, a posicións que poderíamos definir de esquerda nacional ou de soberanismo cívico (dereito a decidir) cunha transversalidade de posicionamentos de solución política moi variada: federalista, confederalista, independentista.

Na dimensión do que antes podería definirse como “política exterior”, e hoxe no mundo global xa é política interior, pasouse de posicións europeístas acrícticas (PSdeG) e antiimperialistas de corte ‘colonial’ (BNG) a posicións antiglobalización e altermundistas.

Por último, con respecto ao papel político nas institucións pasouse dunha defensa da democracia representativa e dun parlamentarismo clásico moi centrado no pactismo e nos

acordos²⁴¹ a unha posición mais envorcada no activismo cidadá e a democracia participativa, asentada nunha chave rupturista en consonancia coa análise de que se está a actuar nun período de ‘fin de réxime’.

4. ESTRUTURAS DE MOBILIZACIÓN: VERTEBRACIÓN E EVOLUCION DO MOVEMENTO SOCIAL ORGANIZADO

No episodio de construción do movementismo e o altermundismo en Galicia e cambios na estrutura política de Galicia (AGE como primeira concreción) asistimos a un **proceso de formación de novas identidades** ligadas á construción de diferentes redes (Nunca Máis, CGpP GNSV, ISAP, FSGal, RA, 15M, ESG, ASG) e nacemento de novos partidos (Encontro Irmandiño [NPC-Anova] - Espazo Ecosocialista [NPC-CxG] - AGE).

Este proceso dáse por unha crecente desafección partidaria dos movementos sociais que coincide con niveis de madurez dos mesmos moi presentes en aspectos ideolóxico-culturais: influencia das ideas altermundistas globais; incorporación de ideais libertarios no ideolóxico (neocomunismo) e no metodolóxico (horizontalidade) como reacción á hexemonía comunista ortodoxa do binomio UPG/PCG; construcións de novas identidades cidadás a partir dun relato construído desde os movementos sociais xa asentados (setentaoitistas) e de novísimos

²⁴¹ Neste tema o BNG foi evolucionando desde unha primeira posición antiinstitucional a finais dos setenta (papel do BNPG na primeira lexislatura do Parlamento de Galicia co famoso ‘nin xuramos, nin xuraremos’ a Constitución) e inicios dos oitenta e unha posición homologable cos outros partidos con presenza institucional.

movementos sociais (DRY,15M...).

Proceso que vai a tomar corporeidade na construción de diversas iniciativas transversais que se van sucedendo cun núcleo articulador de movementos que se repiten ao longo da década e na constitución dun espazo altermundista galego que se materializou no I FSGal e en sucesivas redes e encontros;

Un dos obxectivos do presente traballo é analizar e estudar a composición dos movementos sociais e o altermundismo en Galicia entre 2002 e o 2012. Período de madurez en canto a alianzas e redes sociais na súa contía pero tamén en canto a súa autonomía con respecto ao poder político e tamén con respecto a súa propia concepción contemporánea de novos movementos sociais con obxectivos de confrontación cívica e de construción de imaxinario propio.

Non obstante, non está de máis facer un percorrido rápido arredor dos principais movementos sociais iniciados antes de período pois seguramente nos axuden a entender algunhas das súas posteriores evolucións políticas ou dos seus imaxinarios ideolóxicos.

4.1. PRIMEIROS PASOS DOS MOVEMENTOS SOCIAIS EN GALICIA

4.1.1. O MOVEMENTO FEMINISTA EN GALICIA

Do 6 ao 8 de decembro de 2008 celebrábase en Compostela o I Foro Social Galego. Entre as organizacións convocantes estaba a Marcha Mundial das Mulleres.

Unhas semanas antes a MMM de Galicia organizaba en Vigo o encontro internacional da MMM que xuntou a centos de mulleres de varios países e catro continentes. E importante destacar que o tema central dese encontro foi a Soberanía Alimentaria.

Uns días despois do encontro e previo ao I Foro Social Galego (FSGal) nun artigo co título “Cara ao futuro con paso firme”²⁴², que escribín no xornal electrónico *Vieiros* facía referencia ao acto co seguinte comentario:

“O 19 de outubro se mobilizaban contra a pobreza 3.000 persoas en Vigo convocadas pola Marcha Mundial das Mulleres e apoiado por múltiples colectivos sociais. Un día antes a Coordinadora Galega de ONGDs facía o mesmo con 300 persoas. Alguén terá que reflexionar por este innecesario ataque de corporativismo desmobilizador ou de

---

²⁴² Artigo publicado por Xoán Hermida en *Vieiros* o 29 de outubro de 2008. Pódese consultar en <http://www.vieiros.com/columnas/opinion/566/cara-ao-futuro-con-paso-firme> [Visitada 2013-03-20]

como a transversalidade pasa por ser a ferramenta clave nun momento de mudanzas.”

4.1.1.1. A contenda das mulleres subordinada á contenda pola democracia

Ao igual que o resto dos movementos sociais a contenda feminista vai estar condicionada nun primeiro momento polas urxencias que marca a oposición á ditadura e os primeiros pasos na estreada democracia. Pero se hai un movemento no que a subordinación ás estratexias partidarias é evidente este é o movemento de mulleres.

Vai ser nun primeiro momento á esquerda comunista por medio do Movemento Democrático de Mulleres (MDM), posto en marcha no 1964-1965 á calor da organización que o PCE estaba dando a súa estrutura sectorial e tras a primeira marcha de mulleres (1962).

Non é ata o ano 1975, ano internacional da muller, coa celebración das ‘I jornadas nacionales por la liberación de la mujer’ (Madrid 6-8 de decembro de 1975) que o feminismo comeza a vertebrarse como movemento, nacemento múltiples colectivos a raíz deste encontro e, tamén, onde xorden as primeiras diferenzas non só por temas estritamente feministas senón polo vencello do movemento. (BAR 2010; pp 50-55)

Tal como describe no seu libro Mónica Bar (BAR 2010; p 79) vanse estruturando as organizacións de mulleres ligadas a partidos políticos da esquerda: Movemento Democrático de Mulleres (MDM-G), ligada ao PCG; Asemblea Democrática de Mulleres (ADM-G), ligada ao PT-ORT; e Asemblea Galega de Mulleres (AGM), ligada ao MCG. É esta última a que supera a mera concepción de grupos de mulleres pola democracia para instalarse no construtor de grupo feminista. Tamén terá a súa importancia (en termos cuantitativos mínimo) o xurdimento do Partido Feminista impulsado por Lidia Falcón.

As diferenzas de estratexia partidaria toman corpo durante o encontro das Xornadas Feministas de Granada, celebrado entre o 7 ao 9 de decembro de 1979.

A propia subordinación a estratexias partidarias, a entrada en escena das mulleres do PSOE xa con vocación de goberno, e o traslado ao Estado español do debate entre o feminismo da igualdade e o da diferenza provocan unha ruptura e unha posterior decadencia do movemento. (BAR 2010; pp 63-70)

As diferenzas son sumatorias: radicais versus socialistas, feminismo da diferenza versus feminismo da igualdade, independencia versus control partidario...

As mulleres independentes culpan as dos partidos do fracaso do encontro, as do MC culpan ao feminismo da diferenza...

Desta primeira fase queda á marxe a esquerda nacionalista, para o cal o feminismo, igual que a cooperación ou outros movementos eran de carácter pequeno burgués e polo tanto

prescindibles cando non distorsionadores da emancipación nacional.

Precisamente María Xosé Agra, unha das impulsoras do feminismo no campo do nacionalismo de esquerda, apunta na entrevista mantida para a tese:

*“Porque no nacionalismo o que houbo é algunha feminista pero basicamente o nacionalismo galego foi de concepcións femininas pequenas organizativamente, e en realidade pois non hai a pesar de... ti mira, Rosalía de Castro, Emilia Pardo Bazán, Concepción Arenal, tres mulleres potentísimas, sen embargo, iso non reverteu en ningún movemento feminista nin en instancias feministas.”*²⁴³

Non obstante, a relación entre o atraso económico de Galicia e o discurso feminista vai ir sendo cada vez máis presencial en diferente documentos e reflexión.

Un dos primeiros foi un manuscrito de AGM que dicía:

*“A AGM ten que presentar unha liña feminista que poida unir a contradición home-muller coa liberación nacional de Galiza. A muller galega está colonizada polo home e, aínda por riba, ten que sufrir a colonización da súa terra. Polo tanto, a “AGM=organización galega”, o que significa asumir teórica e practicamente os principios da revolución nacional popular galega.”*²⁴⁴

Outro fito neste camiño o marca o ensaio *A Muller en Galiza*, publicado en 1977 por María Xosé Queizán, e posteriores teorizacións súa sobre os efectos da economía ‘simbiótica’ sobre as mulleres, pero a adscrición ao feminismo, foi usada tamén como unha escusa para que un grupo de mulleres, entre as que se encontraba a propia Queizán, fundadora da UPG, fosen expulsadas da formación nacionalista. (BAR 2010; pp. 81-83)

En xeral, o feminismo de esquerda vai pasar de pivotar na Transición sobre MDMG (PCG), e en menor medida ADMG (PTG), a gravitar durante a primeira década dos anos 80 arredor da AGM (MC-LCR), non sendo ata a segunda metade dos 80 cando xa o BNG asume a temática feminista creando MNG (*A Nosa Terra: “reivindicamos a Rosalía primeira feminista da nación galega”*²⁴⁵). A FIGA xorde da necesidade dun espazo independente posteriormente. (BAR 2010; pp.71-74)

As mulleres tiveron un papel fundamental en loitas pola defensa do ben común tanto no agro (As Encrobas 1976-77), como na costa (Baldaio, 1977) ou no movemento veciñal (Coia); onde a asociación Dorna, presidida desde o 1976 por Áurea González, protagonizou mobilizacións importantes en demanda de garderías e outros dereitos sociais.

---

²⁴³ Estrato da entrevista mantida con María Xosé Agra, (en Compostela, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁴⁴ Texto de finais de 1976 asinado por Maló Fernández e Virxinia Táboas, referenciado por Bar, Mónica (2010): *Feministas galegas, claves dunha revolución en marcha*; Xerais; Vigo, p. 80.

²⁴⁵ BAR, Mónica (2010): *Feministas galegas, claves dunha revolución en marcha*; Xerais; Vigo, p 84.

*“Ao principio había unhas 100 socias en Dorna. Se cadra, un dos problemas con que se atopa a asociación é que, ao integrarse nun movemento cidadán mixto, as loitas propias das mulleres foron quedando relegadas a un segundo plano ou eclipsadas polas demandas xerais. Aínda que o movemento cidadán obviara os intereses de xénero, para as mulleres de Coia o espazo propio prolongábase desde os seus fogares ata a rúa e foron a punta de lanza nas reivindicacións de espazos lúdicos e recreativos, que serían o pago do Concello á desmesurada especulación urbanística de Coia”.*²⁴⁶

“Fomos o equivalente das mulleres das Encrobas nos 2000” sostén a propia Áurea González a Mónica Bar:²⁴⁷

Pero vai asentarse unha mirada literaria e académica a partir da década dos oitenta con dúas sedes: Vigo arredor dos centros editoriais e Santiago arredor do movemento estudantil, nun primeiro momento e, posteriormente, na docencia e investigación.

Así o explica María Xosé Agra:

*“Se o feminismo en Galiza floreceu claramente, florece xusto no ámbito literario, porque aí si que houbo unha explosión que non ten ao meu ver, parangón con outras da contorna, da periferia. Cantidade de mulleres escritoras, poetas .. iso foi moi potenciado tamén dende a ‘festa da palabra’ e xerou en poesía sobre todo non, despois narrativa e todo iso, o teatro pois estamos aí aínda un pouco... Pero é unha explosión moi importante porque digamos que é onde agroma o feminismo con toda a súa potencialidade creadora innovadora, e noutros ámbitos pois ti ves as diversidades fomos das que máis tarde creamos centros e levamos un retraso considerable.”*²⁴⁸

A aposta institucional á raíz da chegada do PSOE ao goberno do estado (1982) abre unha nova vía de traballo académico, como reconece María Xosé Agra:

“o feminismo institucional ten que dar unha resposta, entón encarga traballos ás universidades e ven que por aí pode ter unha vía e fan proxectos e aquí tamén hai de todo entendes, porque iso é o lóxico é dicir, ti sobre que pensas? sobre os problemas que tes, que tes que pensar que tes que facer, se ti es un cargo na Secretaría de Igualdade queres que te digan algo canto máis concreto con máis datos con máis tal sobre estes elementos e é certo que a prostitución tivo un salto cualitativo como tivo ao servizo doméstico e sobre todo en España porque antes eramos nos quen dabamos o servizo doméstico, esa inversión entón o que é realidade é que o mundo e a economía mundial cambiou e iso afecta tamén a estas cuestións entón non nos valen os vellos esquemas, nalgunha medida si, pero temos que pensar que... pois se Rosalía de Castro pensaba na muller traballadora galega como a que condensaba todas as desigualdades e que era a que daba a pauta de lo mal que estaba isto para facer a crítica social pois hoxe está claro que a figura que condensa iso é a inmigrante no servizo doméstico para

---

²⁴⁶ Idem BAR, Mónica (2010); pp. 101-102.

²⁴⁷ Idem BAR, Mónica (2010); p 102.

²⁴⁸ Estrato da entrevista mantida con María Xosé Agra (en Compostela, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

*min, non na prostitución, iso é unha deriva pero en realidade como sustentamos este país e como sustentamos a economía.”*²⁴⁹

Nese feminismo cultural xorden dúas propostas nos anos oitenta que aínda perduran: a revista *Andaina* (1983), ligada a AGM de Compostela, co impulso de Nanina Santos, de carácter bimestral e centrada en temática política e o seguimento da evolución do feminismo; e ao ano seguinte a *Festa da palabra silenciada*, ligada a FIGA en Vigo, co impulso de María Xosé Queizán, de carácter anual e dándolle máis peso a contidos literarios.

4.1.1.2. Desde os anos de ruptura á Marcha Mundial das Mulleres

O debate entre o feminismo da igualdade²⁵⁰ e da diferenza²⁵¹ tivo o seu auxe na década dos oitenta e noventa do século pasado e coma non podía ser doutro xeito tivo as súas seguidoras en Galicia.

Hoxe trátase dun debate superado polas novas dinámicas globais onde as mulleres do Sur teñen introducido novos elementos de análise e praxe, pero segue a ser un debate nada inocente e aínda que seguro que ambas posicións tal como estaban reflectidas no seu momento non tería lóxica mantelas, é importante para o futuro do feminismo, e da xustiza social en xeral, que predominara unha sobre a outra na base epistemolóxica e política do feminismo do século XXI.

As dúas concepcións son importantes e xogaron un papel necesario en cada etapa e o feminismo contemporáneo bebe das dúas liñas de reflexión. Parece claro que existe unha primeira diferenza filosófica inicial, o feminismo da igualdade trátase dun pensamento de base claramente materialista namentres que o feminismo da diferenza é unha construción claramente idealista.

As autoras do feminismo da igualdade buscan nos elementos de base material as conquistas prioritarias, incluída a loita polo espazo público e polo poder, namentres que as

---

²⁴⁹ Estrato da entrevista mantida con María Xosé Agra, (en Compostela, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁵⁰ O feminismo da igualdade bebe nas súas orixes das análises de Simone de Beauvoir tendo como referente a obra *O Segundo Sexo* (1949), que ten como idea central a construción da muller como suxeito socio-histórico e psicolóxico e non soamente como individuo fisiolóxico ou sexuado. Así nace a separación dos conceptos sexo e xénero. Teñen sido centrais no desenvolvemento deste movemento feminista Ken Mollet que en *Teoría da política sexual* formula que non hai ningún lugar esencialmente non político e que non se pode abordar a cuestión desde o pre-político e Monique Witting que na súa obra *O pensamento heterosexual* (1992) vai máis aló ao formular un novo contrato social desertando do contrato heterosexual (de gran influencia para a teoría Queer).

²⁵¹ O feminismo da diferenza nace na década dos 80 tendo importancia as achegas de Luce Irigaray, consideraba inútil ou mesmo nocivo empeñarse en obter a “igualdade”. Nas súas obras *Speculum* e *Ethic de le difference sexuelle* traballa fundamentalmente os aspectos da antropoloxía e a linguaxe; e de Carla Lonzi, unha das teóricas afirmaba que “a meta da toma do poder é totalmente vana”.

feministas da diferenza basean a súa teoría en elementos antropolóxicos (nalgún caso de moi dubidosa existencia) e da linguaxe, reconstruíndo un espazo propio desde a propia identidade onde o poder e as conquistas materiais son espazos dun mundo masculino.

O xurdimento do debate responde ás contradicións que o propio feminismo da igualdade se encontrou no contacto coa realidade, por unha banda, e a unha sociedade cambiante (posmaterialista e/ou posfordista), por outra.

Sen dúbida que o feminismo da diferenza ten achegado elementos fundamentais, antropolóxicos e lingüísticos, necesarios para a construción dun referente feminino non subordinado, pero ao apostar por unha dialéctica de diferentes (ao xeito idealista que formula B. Croce) en lugar de unha dialéctica de contrarios (hegeliana) co cal non é imprescindible a superación do propio modelo de xénero.

Ademais vai ter dúas consecuencias políticas claras relacionadas: por unha banda, ao renunciar, ou relativizar, o poder deixa en mans dos homes os resortes de dominio social e político; por outra, facilita o tránsito do movemento feminista cara ás posicións liberais e/ou reformistas.

En Galicia, as dúas publicacións do feminismo, *Andaina* e *A Festa da palabra silenciada* tamén van tomar camiños diferentes inicialmente ao respecto a este debate. A FIGA, que se inicia no feminismo da diferenza, evoluciona cara ao feminismo da igualdade. En 1983 a FIGA edita dous números da revista *Saia*, tras os cales desaparece a revista, marcados polo feminismo da diferenza.

En todo caso, o debate cultural do feminismo en Galicia vai pivotar durante moito tempo sobre posicións de tres autoras referenciais.

*“Cómpre recoñecer que a articulación ideolóxica do feminismo galego tivo desde os seus comezos un intenso e suxestivo marco de reflexión grazas aos ensaios de María Xosé Queizán e aos estudos literarios de Carmen Blanco ou Camiño Noia. O afondamento na lingua e na literatura de muller destas autoras configuran un eixe de debate para o feminismo galego, que buscaría vías de expansión non só desde as revistas feministas senón a través de actos públicos, conferencias, congresos, cursos, encontros de escritoras.”*²⁵²

Carmen Blanco vai ser unha das autoras que, tras a evolución de María Xosé Queizán, quede como referente desa corrente en Galicia, tal como sinala María Xosé Agra na entrevista:

*“Queizán e Blanco que serían do feminismo da diferenza. Carmen Blanco segue máis ou menos nesa liña, dentro do que se pode entender hoxe por diferenza, porque xa non vale esa discusión así como está formulada, pero, por exemplo, Queizán que comeza con *Recuperemos as mans*, cunha posición diferencialista moi forte, a partir dos 90*

---

²⁵² BAR, Mónica (2010); p 91.

pásase ao discurso de igualdade con armas e bagaxes, a partir de aí o grupo, por múltiples razóns se foi esvaecendo, o que se mantén é a revista.”²⁵³

O debate ía ter no movemento feminista galego un efecto colateral non pouco importante: a necesidade de independizarse das dinámicas partidarias, fundamentalmente masculinas. Así, cando o movemento feminista en Galicia, a finais da década dos noventa, con certas conquistas aparentemente aseguradas, parecía ter entrado nunha etapa de esmorecemento e divisións en escala, o xurdimento do movemento *altermundista*, e ligado a el da Marcha Mundial das Mulleres, foi o paraugas perfecto para buscar de novo unha senda de mobilización e reactivación.

Na Marcha Mundial das Mulleres incorpóranse as áreas dos partidos (EU e BNG) e sindicatos (CCOO e CIG) e mulleres organizadas en Asembleas de Mulleres locais que foron pouco a pouco desaparecendo. Un papel central van ter as Mulleres Cristiás e a mulleres do SLG. O formato de agregación de mulleres a título persoal coas dos partidos vai xerar algunha tensión e faise presente a tentación do partidos de manter nunha especie de “tutela” asimétrica.

O altermundismo vai servir para crear cooperación transversal co movemento ecoloxista (Amigos da Terra) e co movemento campesiño (Vía Campesina) o que permitirá abordar novos problemas, cuestións que se formulan non xa en termos comparativos senón relacionais. Os vínculos entre o movemento feminista e o movemento campesiño ou ecoloxista van permitir darlle unha nova perspectiva (ecofeminismo) onde aparezan os dereitos das produtoras, a loita contra os transxénicos, a soberanía alimentaria. Ademais, a perspectiva das mulleres do Sur introducirá unha nova visión moito máis ampla.

4.1.2. MOVEMENTO ECOPACIFISTA EN GALICIA

4.1.2.1. Ecoloxismo e defensa da terra

É moi difícil ata década dos oitenta desvincular as primeiras mobilizacións de orientación ecolóxica de loitas concretas de resistencia fronte a un abuso das autoridades, onde a rivalidade UPG-PCG era máis que evidente. O asolagamento de terras en Castrelo de Miño (1966), a oposición á central nuclear de Xove (1974) ou a expropiación de terras para unha explotación mineira nas Encrobas (1976) foron as máis intensas.

“Forman parte máis da tradición do nacionalismo, da tradición do nacionalismo popular que da tradición ecoloxista, no caso de Castrelo de Miño por que a esa altura

---

²⁵³ Estrato da entrevista mantida con María Xosé Agra, (en Compostela, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

non había ecoloxismo asociativo e o ecoloxismo como ideoloxía a nivel internacional estaba nacente en Galicia, non había ningunha asociación ecoloxista nesa altura non, ningunha asociación nin na defensa ambiental; en fin, aí o que había era unha loita na que o que se puña sobre a mesa, por lado, a defensa da economía do hábitat da xente que vivía en Castrelo de Miño e na comarca e, por outro lado, a denuncia do papel que nese momento tiña Galicia como subministradora de electricidade co resto do Estado.”²⁵⁴

En 1976 constitúese ADEGA. Nun primeiro momento como espazo ecoloxista dunha visión estruturalista próxima a novos cadros do PSG. Así o recorda Xosé Manuel Beiras:

“Foi o PSG quen o montou [ADEGA]. Fomos o PSG. Manolo Camaño e máis eu. Collemos a Domingo Quiroga, masón e republicano de esquerdas, e que xa defendía cuestións ecoloxistas no sentido propio, por exemplo respecto da pesca foi o quen comezou a criticar a extracción masiva de pescada nun libríño pequeno, publicado en Galaxia cando eu estaba traballando en Galaxia, que se chamaba en español La pesca de la merluza con nudo gordiano. Quiroga era moi bo, especialista da FAO. Entón prestouse a presidir, como tapadeira. Foi o PSG quen montou ADEGA.”²⁵⁵

Xosé Veiras, durante anos secretario executivo de ADEGA, confirma que se ben é certo que o nacemento da asociación escapa nun primeiro momento do control da UPG, vai acabar na súa órbita influído pola “lóxica” de vertebración en todos os segmentos do movemento de liberación nacional. Lóxica que comparten, na década dos oitenta, o grupo máis próximo a Beiras, que acabaría conformando o Colectivo Socialista no BNG [en 1983], e a UPG.

“ADEGA non era o que logo foi porque ADEGA non naceu como unha organización que formase parte do movemento nacional popular galego, tivo un nacemento moi diferente, despois foi evolucionando e houbo un momento da ruptura que pasou a estar controlada pola UPG, pero cando naceu en 1976-77 tiña un carácter moi diferente ao que acabaría tendo.(...) ADEGA, a diferenza de ERGA, a diferenza das Comisións Labregas e do sindicalismo obreiro, non foi creado pola UPG.”²⁵⁶

A loita contra dos vertidos radioactivos na fosa atlántica a 300 millas das costas de Galicia (1981-1982), cunha boa campaña de marketing social, ligada a Greenpeace e o recen constituído partido Esquerda Galega (coa viaxe a fosa do palangreiro *Xurelo* capitaneado por Ánxel Vila), serviu para visibilizar un movemento que durante a década dos anos oitenta se foi estendendo por varias comarcas de Galicia ligado a problemáticas e a grupos de carácter local. En todo caso falamos dun movemento ecoloxista feble, como feble é a conciencia ecolóxica en Galicia. ADEGA non atopará durante a década dos oitenta o xeito de integrar no seu interior os núcleos de activistas que van xurdindo en diversas comarcas de Galicia e poder artellar unha verdadeira organización de carácter nacional.

---

²⁵⁴ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁵⁵ Entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

²⁵⁶ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

“Esa grupusculización tamén en parte foi debida ao fracaso das dúas organizacións que nacen nos anos 70, a SGHN e ADEGA á hora de aglutinar. Outras organizacións ecoloxistas noutras zonas do Estado, por exemplo que naceron na mesma altura, foron capaces de aglutinar moito máis e iso fai pois que hoxe pois... teñan nos seus ámbitos unha forza social, unha forza organizativa que está moi lonxe da que teñen ADEGA ou a SGHN, no caso por exemplo GOB no caso de Mallorca, en Baleares, ou poño o caso ADENEX, en Estremadura. Creo que ese localismo foi favorecido pola ausencia dunha referencia organizativa forte a nivel galego e creo que ten sido máis negativo que positivo porque iso ten levado a unha visión moi limitada das cuestións ambientais, a un mal síndrome de illa, de pensar que estábamos nós aquí só. O de actuar local tamén se converte moitas veces en pensar local. Non se ligan os conflitos locais coa problemática global, non se busca coordinar esforzos, xuntar esforzos co resto do movemento ecoloxista.”²⁵⁷

O 10 e 11 de marzo nunha asemblea de grupo ecoloxistas en Santiago de Compostela xorde a FEG (inicialmente AGENG) conformada inicialmente por 14 grupos. Na década dos noventa vai ser o seu momento de maior extensión (na asemblea anual de 1992 en Xinzo de Limia xunta 41 asociacións), sendo moi prolífica en campañas de sensibilización sobre os grandes problemas estruturais do medio ambiente en Galicia: Campaña a prol dun plano forestal sustentable (6.000 sinaturas), alegacións contra o Plano Hidrolóxico, Iniciativa Lexislativa Popular (ILP) de tratamento adecuado dos residuos urbanos e dos residuos industriais perigosos (50.000 sinaturas) que non puido ser debatido polos votos en contra do PP e do PSOE no Parlamento de Galicia, campaña contra o modelo de mega-parques eólicos coma o do Xistral.

A grupusculización e a incapacidade para avanzar en políticas de converxencia ou xestión conxunta de recursos trouxo un declive lento de moitos grupos que non sobreviviron a períodos de activismo corto.

“Desa excesiva grupusculización, que moitos grupos son tan reducidos, son tan febles que ao final teñen unha vida moi limitada porque nunca acaban de ter realmente unha organización. Houbo moitísimos grupos que desapareceron e que superarían con moito aos que existen hoxe en día, apareceron como momento de maior explosión nos anos 80, e nos anos 90 foi cando foron desaparecendo a maioría, por exemplo, a AGENG chegou a ter máis de 40 grupos, agora son mais ou menos 15 na FEG.”²⁵⁸

O nacionalismo vai ter un grande interese en situar o incipiente movemento ecoloxista na súa órbita condicionando a axenda ecoloxista empardecendo aqueles temas, como sinala Xosé Veiras, nos que, nunha perspectiva medioambiental global, “Galicia non é vítima senón que é responsable”.

“O nacionalismo inflúe moito no ecoloxismo á hora de elixir as prioridades temáticas,

---

²⁵⁷ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁵⁸ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

cales son os problemas nos que debemos actuar prioritariamente. Se te fixas sempre acaba elixindo as cuestións que son máis locais e non as cuestións nas que, digamos, Galicia non é vítima senón que é responsable, porque ao final esa é a desautorización instrumental que se fai no nacionalismo, trátase de ligar os conflitos ambientais coa problemática colonial, da súa contradición españolismo-nacionalismo, entón así ves que problemas como os danos fundamentais que causa a flota galega nas augas exteriores por todo o mundo adiante, que son moi importantes, pois iso na axenda do ecoloxismo sempre foi marxinal e cando tentas implicar un pouco á xente niso pois ves que hai moi pouca receptividade.”²⁵⁹

A pegada ecolóxica, tanto no referente ao cambio climático ou a débeda pesqueira, sitúan a Galicia como un país do Norte e non do Sur, marcar a axenda medioambiental vai ser clave para que a realidade non poña en cuestión o discurso ideolóxico da existencia dunha suposta estrutura colonial.

“Temas que teñen que ver coa pegada ecolóxica global ou coa débeda ecolóxica dos que non se ocupa o movemento ecoloxista galego, é dicir, estabamos falando agora da débeda pesqueira dos impactos socio-ambientais da flota industrial galega polo mundo, do cambio climático, un tema que non é relevante na acción propia das asociacións, sobre a pegada do consumo de alimentos, das centrais térmicas, temas que quedan fóra axenda pola influencia que ten o BNG. Aqueles temas que se privilexian son aqueles temas que menos en conflito entran co ideario do BNG.”²⁶⁰

Se existen dúas lacras para o medio ambiente en Galicia son as vagas de lumes nos montes e os desastres nas costas.

O lume no monte galego é xa un fenómeno estrutural e de carácter estacional que se repite con maior ou menos intensidade todos os anos. As cifras oficiais sitúan unha media de 40.000 hectáreas/ano, con picos coma os do ano 2006 de 1.970 incendios e 77.000 hectáreas (segundo a Xunta de Galicia) ou 88.000 (segundo a Comisión Europea). Aínda que se sabe que existen múltiples factores para as vagas de lume; o certo é que a desertización do mundo rural e o abandono de hábitos labregos, o escaso investimento en prevención e nos dispositivos de extinción, o cambio climático e as altas temperaturas, son factores que están a provocar un incremento das cifras de incendios e de hectáreas queimadas, así como a súa violencia que afectan a vivendas e vidas humanas.

De igual xeito, as costas galegas teñen sido unha zona catastrófica ciclicamente polo afundimento de petroleiros ou buques con cargas tóxicas: *Polycommander* (1970) verteu un total de 13.000 toneladas de cru que afectaron ás localidades de Baiona e Panxón; *Urquiola* (1976) derramou 20.000 toneladas que afectaron as rías de Ferrol, Ares e A Coruña; *Cason* (1987) con carga 1.100 toneladas de produtos químicos inflamables (xileno, butanol, butil de acrilato, ciclohexanona, sodio), tóxicos (aceite de anilina, difenilmetano, o-cresol, dibutilflato)

---

²⁵⁹ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁶⁰ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

e corrosivos (ácido fosfórico, anhídrido alifático) que provocou emisións tóxicas, obrigou a evacuar a 15.000 persoas dos concellos de Fisterra, Cee e Corcubión, seguindo os seus barrís un periplo pola costa da Mariña coa pretensión de almacenalos en Alumina-Aluminio, permanecendo no porto de San Cibrao ata o seu destino final en Amberes; *Mar Egeo* (1992) encalla fronte a costa de A Coruña onde se incendia y afunde posteriormente provocando danos ambientais e económicos importantes; *Prestige* (2002), último ata hoxe, verte 15.000 toneladas de fuel pesado (do tipo nº2 segundo a clasificación francesa, polo seu contido en sofre o M-100 segundo a clasificación rusa). A negligente xestión por parte das autoridades de intentar afastar o barco fai que o vertido afectara a 900 quilómetros de costa e o resto quedara selado no pecio no fondo do mar. A pesar diso as medidas tomadas son escasas e a conciencia ecolóxica non medrou despois das traxedias.

Resulta increíble como a pesar de esas dúas traxedias ambientais que golpean de xeito continuado o noso monte e as nosas costas a conciencia medioambiental, o avance de conciencia ecolóxica que se produce está limitado no seu alcance en termos holísticos pola influencia do enfoque do ecoloxismo de carimbo nacionalista, tal como reflexiona Xosé Veiras a propósito do impacto na sociedade da catástrofe do *Prestige*:

“Tivo un efecto positivo porque deu lugar a un crecemento, a un pequeno crecemento en termos cuantitativos, máis importante termos cuantitativos no número de socios e activistas e tivo un impacto na conciencia xeral da sociedade que fixo que haxa hoxe unha maior preocupación pola situación pola defensa do mar, da costa como foi as mareas negras, e algo máis tamén supoño en xeral, pero tampouco, si marca un antes e un despois, pero máis noutros aspectos, na cuestión democrática, na cuestión de que a xente é capaz de protestar e mobilizarse no tema do voluntariado, foi unha cousa magnífica. Comparas a reacción do Prestige coa do Mar Egeo que foi uns anos antes, hai un abismo, marca unha evolución moi positiva, pero iso tamén encaixa na visión do ecoloxismo ambientalista, por que, por exemplo, o Nunca Máis non se pode negar que lle debe moito ao impulso e idea do BNG, como nace, quen crea Nunca Máis, quen toma a iniciativa de crear Nunca Máis, foi o BNG, e no primeiro momento pois claro había moita xente que se sumou a Nunca Máis e que nada que ver co BNG, moita xente a título particular, e que cando a cousa se foi desinflando quedaron os que a impulsaran e os que, ao final, a controlaron totalmente, non. E a compoñente desa loita ecoloxista que interesaba era a que trataba de evidenciar que Galicia é unha vítima porque digamos a nosa costa está indefensa, estamos desprotexidos, o perigo de mareas negras, pero outros compoñentes que deberían de estar moi presentes como o cuestionamento do modelo enerxético fosilista, iso nin tan sequera no movemento ecoloxista se fixo con moita forza para intentar introduci-lo. No tema de enerxía queda moi claro iso. Nunca Máis, desde o punto de vista ecoloxista, se o que predominase fose o ecoloxista, tería que ser un conflito utilizado para cuestionar, para transformar este modelo enerxético tan dependente do petróleo, para evidenciar tamén que non somos nós só os que padecemos a dependencia do petróleo en forma de mareas negras, senón que o petróleo que nós consumimos cando se extrae tamén provoca mareas negras de forma cotiá, aínda que non sexa noticia nos medios aínda que non nos decatemos aquí, non? (...) No sentido de por de manifesto máis cousas que esta visión de Galicia fronte as mareas negras hai pouco avance no sentido de cuestionar o modelo holístico-

fosilístico porque a corrente maioritaria do ecoloxismo non quixo e non foi capaz, un pouco as dúas cousas, de poñelo no primeiro termo, e facer o esforzo para tentar influír en Nunca Máis.”²⁶¹

Nesta aparente escasa conciencia ecolóxica da sociedade galega tería a súa expresión política na falla de vontade do goberno bipartito para ter unha mínima axenda medioambiental, asentándose na maioría dos colectivos ecoloxistas unha sensación de decepción, tal como recoñece Xosé Veiras:

*“Pois negativa, decepcionante, incluso para os que non tiñamos grandes expectativas ou tiñamos unhas expectativas moi limitadas, por que xa sabíamos o que había, e non esperabamos grandes cousas, para nós foi decepcionante, por que foron moito. Estaba claro que había cuestións sobre as que ían facer o mesmo, o modelo das políticas xerais seguiron sendo insustentabeis, ían apostar polo modelo económico produtivista. O produtivismo é algo transversal a todas as forzas políticas en Galicia, pero logo dentro do produtivismo aí tes diferentes grados: Entón esperabamos algúns incluso que fosen un pouco conservacionistas. Por exemplo, non se esperaban grandes cousas pero en políticas de espazos naturais pois que creasen algúns parques naturais ou que ampliasen a Rede Natura 2000, non ? Nalgún outro aspecto que se podía esperar algo máis era no tema forestal, non? Podíase esperar que apostasen máis por unha xestión sustentable, que ampliasen a subvención ao monte público, que os montes que xestiona a Xunta que os xestionasen de acordo con criterios sustentábeis, que puxasen máis pola repoboación de bosques autóctonos e algunha cousa máis.”*²⁶²

Sendo, segundo Veiras o único elemento interesante “a moratoria no permiso de construción a 500 metros da costa”, levada adiante pola Conselleira de Política Territorial, María José Caride, coa crítica dos construtores e da maioría dos alcaldes da costa.

Ademais a chegada ao goberno do nacionalismo acelerou o proceso de ruptura de ADEGA que ata ese momento fora o único colectivo ecoloxista de carácter nacional. Durante o movemento Nunca Máis ademais de medrar, asentárase unha dirección cun perfil autónomo das directrices partidarias nas que a estratexia de “defensa dos intereses nacionais” ía sendo substituído por unha estratexia de ecoloxismo político e a inmersión do ecoloxismo en temática ata ese momento secundarias: cambio climático, consumo responsable, soberanía alimentaria ou ecopacifismo. En abril de 2006, tras a escisión dos núcleos de Compostela, Ourense e Vigo, así como afiliados de outras partes, nace Verdegaiia como colectivo ecopacifista de carácter galego e apartidario.²⁶³ Verdegaiia vai ser central no impulso de diferentes redes de carácter *altermundista* e tivo un especial papel xogou na creación da Rede GNSV.

---

²⁶¹ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁶² Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos..

²⁶³ “Nace en Santiago una nueva asociación pacifista y ecologista bautizada como Verdegaiia”, *La Voz de Galicia*, 2 de abril de 2006, [Visitada 2013-06-17] dispoñible en <http://www.lavozdeg Galicia.es/hemeroteca/2006/04/02/4656309.shtml?idioma=galego>

Galiza Non se Vende, como colectivo de defensa da terra, que agrupaba a colectivos de afectados de múltiples pequenas desfeitas ambientais, non tería xurrido nin adquirido a capacidade mobilizadora durante os anos do bipartito sen que existira o conflito de Reganosa e o conflito das piscifactorías. No primeiro caso era un conflito herdado da administración Fraga, pero ao que o BNG lle deu un novo releve ao posicionarse claramente a favor do gaseoducto. Así lembra Xosé Veiras:

*“Estaban aí organizacións e colectivos que están formados por xente desencantada do bipartito ou xente doutros ámbitos políticos partidarios, independentistas, Esquerda Unida creo que non debeu ter moita representatividade aí, e logo plataformas veciñais que se opuña a proxectos determinados non, basicamente Reganosa e as piscifactorías, iso foi o que lle deu forza mobilizadora a Galiza Non Se Vende, porque ao final aquí os conflitos ambientais que chegan a ter unha certa relevancia, que chegan a mobilizar á xente, é por que hai plataformas locais formadas aló para determinados proxectos que conseguen mover a moita xente. A xente que movemos as organizacións ecoloxistas ou outro tipo de colectivos á marxe desas plataformas veciñais locais é moi pequena. O éxito da manifestación máis masiva de Galiza Non Se Vende, foi debido a Reganosa e as piscifactorías. E, por exemplo, o feito de que Galicia Non Se Vende se desinflase, o feito de que non fose capaz de convocar unha manifestación exitosa cando gaña o PP, pois foi por iso. Reganosa xa entrara nunha etapa descendente, nun desgaste lóxico, e o PP tivo a habilidade ou o acerto de eliminar algúns proxectos de piscifactorías que era precisamente os que máis movían á xente en Galiza Non Se Vende, aínda que despois hai xente que probablemente moitos deles serían ou poderían ser votantes do PP. Unha das primeiras medidas que tomou o PP na Xunta de Galicia foi quitar esas piscifactorías digamos do mapa de lugares potenciais para as instalacións.”*²⁶⁴

A forza de Nunca Máis ou de GNSV, lonxe de ser reflexo dun movemento ecoloxista forte, reflexa unha capacidade de mobilización forte ligado a sectores activistas ~~activos~~ moi dinámicos pero non a existencia dun movemento ecoloxista maduro.

Xosé Veiras describe ese activismo con escasa capacidade de reflexión;

*“Desde sempre se dixo que, en Galicia, o ecoloxismo apunta un activismo un tanto cego, moi pouca reflexión, moi pouca capacidade tamén de elaboración... Pouca capacidade e moita limitacións á hora de analizar a realidade e de formular propostas cando son dun grao de análise de maior detalle. Máis alá de proclamas xenéricas hai moi pouca capacidade de análise na formulación de propostas. O colectivo ten moi poucos referentes de xente intelectual en Galicia, ten moi pouca xente no mundo académico cunha certa proxección pública, no mundo intelectual en xeral, que pense en clave ecoloxista.”*²⁶⁵

onde o sustentabilismo é considerado case unha extravagancia:

---

²⁶⁴ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁶⁵ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

“O sustentabilismo nese sentido é case unha extravagancia, porque a visión que hai do ecoloxismo e da defensa ambiental é moi limitada. Hai unha certa sensibilidade pola protección do medioambiente, pero a sustentabilidade é algo que vai máis alá diso, e iso, en parte polo tipo de acción do movemento ecoloxista, é algo que en Galicia limita o seu alcance, pero hai outros aspectos dunha forza dese tipo que poden atraer a máis xente: a radicalización da democracia ou a práctica doutro tipo de política.”²⁶⁶

Esta debilidade trasládase ao campo político, onde a ausencia dunha forza verde impide a inclusión de políticas sustentábeis nas axendas, como di Xosé Veiras, *“onde os partidos verdes teñen forza, a socialdemocracia é menos produtivista e onde non a teñen, como aquí é máis produtivista”*.²⁶⁷

Non obstante, e a pesar da debilidade o nacionalismo galego sempre vai ter un interese especial en que o ecoloxismo non se mova da súa órbita pola súa potencialidade. Nun documento interno da UPG de finais dos anos noventa, coincidindo co momento de maior crecemento da FEG, existía unha preocupación pola capacidade de integración do movemento ecoloxista no nacionalismo. Nel afirmábase:

“A ‘moda’ ecoloxista está facendo que empecen a florecer grupos ecoloxistas que pretenderán actuar tamén politicamente. Nun prazo de dous anos posiblemente estea montado o Partido Verde. Por iso é importante: Non deixar que entre na órbita ninguén que deba estar traballando con nós e que non souberamos atraer previamente por falla de intelixencia política.”²⁶⁸

4.1.2.2. Pacifismo e Non Violencia

Falar en Galicia de pacifismo e de movemento da “non violencia” ten un punto de voluntarismo sociolóxico. Efectivamente, houbo mobilización e estruturación da mesma durante os momentos máis importantes das loitas pola paz: saída de España da OTAN,

---

²⁶⁶ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁶⁷ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁶⁸ A estratexia de control da UPG cara aos movementos sociais reforzase tras o proceso de Nunca Máis e coa vista posta na posibilidade da chegada do BNG ao goberno. Nas Conclusións do CC da UPG do 27 de marzo e do 8 de maio [de 2004]: O punto C) da orde do día da xuntanza dese organismo aborda a cuestión das “Debilidades do nacionalismo e medidas para procurar solucións” *“O movemento ambientalista : Ante a fragmentación existente neste ámbito, só corrixida pola relativa fortaleza de ADEGA, mais cunha situación moi dispar respecto ás delegacións territoriais que funcionan, e cunha tendencia á asepsia política, fai necesario actuar a varios niveis: a) Necesidade de coordinación entre a militancia do Partido que está implicada, tanto en ADEGA como noutros colectivos, así como a recuperación de certos militantes que están descolgados. b) Estudar a posibilidade de que algúns militantes da UMG sen traballo político concreto, e con interese polo sector, pasen a dedicarse ao traballo ambientalista. c) Necesidade de discutir a situación de ADEGA en cada zona do Partido, logrando que a militancia do BNG se incorpore á asociación, sobretudo nalgunha comarca en concreto onde están presentes outras forzas políticas”*. Referencia en <http://www.galizonsevende.org/?p=705> [Visitada en 2014-09-20]

movemento antimili e de insubmisión; ou, posteriormente, xa na etapa da globalización, o movemento contra as dúas guerras do Golfo e contra as diversas intervencións militares en Oriente Medio ou no norte de África aglutinados arredor da Plataforma Galega pola Paz, pero como indica Manuel Dios:

*“O movemento pacifista en Galicia é moi recente, mesmo habería que cuestionar a propia denominación de “movemento”. Existen algunhas organizacións da sociedade civil, moi poucas, que teñen no seu ideario os valores da Cultura da Paz e a Nonviolencia como obxectivos diferenciadores e singulares.”*²⁶⁹

O presidente do SGEF apunta á Guerra Civil como un dos factores de inexistencia dunha cultura de paz arraigada:

*“Creo que a Guerra Civil e o franquismo truncaron a evolución natural, tamén do pacifismo en Galicia. Debemos lembrar que na segunda década do XIX había unha profunda oposición á Primeira Guerra Mundial, particularmente, protagonizada polo anarquismo e por sectores do movemento obreiro organizado. De feito, celebrouse, en plena guerra, un Congreso Internacional pola Paz en Ferrol, en 1915, protagonizado polo sindicalismo anarquista e as sociedades obreiras de todo o mundo opostas a guerra do 14.”*²⁷⁰

Sendo as correntes antibelicistas á calor da guerra de Vietnam as que reactiven algún tipo de expresión pacifista:

*“O golpe militar do 36 e o terror franquista posterior liquidaron aquelas expectativas, acabaron co movemento obreiro e con el tamén co movemento pacifista emerxente. Haberá que esperar ós anos 60 e ás influencias da oposición á guerra de Vietnam, ao movemento hippy e contracultural, e aos movementos en Europa contra a enerxía nuclear, especialmente, para que cheguen, con atraso, obviamente pola Ditadura, as aspiracións do movemento pacifista internacional.”*²⁷¹

Que, en todo caso, se falamos de movementos febles en Galicia ata a finais dos noventa, nin que dicir ten que no caso do pacifismo se trata dun movemento minoritario en canto a súa estruturación, soamente con capacidade de mobilización nos temas de desarme (OTAN) ou rexeitamento a guerra.

Na década dos 80, coa chegada de Thatcher e Reagan ao poder, existe unha escalada armamentística e un recruecemento da Guerra Fría que coincide no Estado español coa entrada na OTAN -1982- e o posterior debate e polémico referendo convocado polo PSOE en 1986.

A batalla contra as nucleares, que durante eses anos se avivece en Alemaña ou Francia,

---

²⁶⁹ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁷⁰ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁷¹ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

tiña unha vertente ecoloxista clara tamén a súa vez tiña un carácter pacifista non menor.

Ademais todo isto coincidía en España coa existencia dunha estrutura militar herdada do franquismo e aínda intacta que facía medrar o rexeitamento a mili obrigatoria

“Será posteriormente, a mediados dos anos 80, coa oposición á OTAN e ao servizo militar obrigatorio (Movemento de Obxección de Conciencia), cando podemos situar a aparición de organizacións da sociedade civil, autodefinidas como pacifistas e nonviolentas, que propoñen a desobediencia civil como principal método de protesta.”²⁷²

En todo caso existe unha cultura de paz pouco estendida e unha cultura da violencia ligada ao modelo de esquerda política pouco europea, e de tradición leninista, nas súas correntes prosoviética, maoísta ou trotskista. Isto dábase especialmente no nacionalismo que tiña como referente os movementos de liberación nacional descolonizadores nos países do Sur.

“En calquera caso, estamos a falar de entidades moi minoritarias, a contracorrente das tendencias xerais na esquerda e no nacionalismo, fortemente influenciadas polos movementos violentos de liberación nacional e pola tradición, tamén violenta, da esquerda marxista leninista que, historicamente, defendeu a violencia tamén como un método lexítimo para acceder ao poder.”²⁷³

A campaña do referendo sobre a permanencia ou saída da OTAN (12 de marzo de 1986) serviu para activar un movemento cidadá sen precedentes na democracia e tivo consecuencias na estrutura de partidos co nacemento de IU.

En 1983 dúas eran as vías de oposición a entrada da OTAN que viña de aprobar o goberno da UCD (o 30 de maio de 1982). Por unha banda, os partidos da esquerda estatal con representación institucional creaban sendas organizacións pacifistas, o PCE a Asociación por la Paz y el Desarme (APD), e o PSOE o Movimiento por la Paz, el Desarme y la Libertad (MPDL) que, posteriormente, se coordinarían no Comité de Acción por la Paz y el desarme (CAPD).

Pola súa banda, á estrutura do movemento pacifista anti-mili e outros grupos de base, sumouse a esquerda estatal rupturista (fundamentalmente MC e LCR) e a esquerda nacionalista promovendo Comités Anti-OTAN que se confederaron na Coordinadora Estatal de Organizaciones Pacifistas (CEOP).

Tras o viraxe do PSOE cara ás posicións atlantistas, o PCE promove a Plataforma cívica (25 de xaneiro de 1986) na que, ademais do PCE, están PSUC, Partido de Acción Socialista (PASOC), Partido Humanista, Izquierda Republicana, Federación Progresista, e o sindicato CC.OO. e as asociacións Justicia y Paz, Asociación Pro Derechos Humanos, así como a CNT

---

²⁷² Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁷³ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

e o PCE-ML²⁷⁴

De xeito parecido a do resto do Estado español, a dinámica desenvolveuse sobre dúas plataformas: A Coordinadora Galega pola Paz, composta polas centrais sindicais CXTG e CC.OO. e polos partidos PCG, PCG-MR, PST, PHG, PSG-EG e XCG; e Coordinadora Nacional de Organizacións pola Paz (CNOP) que agrupaba aos comités anti-OTAN onde participaban a esquerda radical MC e LCR e o BNG.

A poucos meses do Referendo da OTAN (12 de marzo de 1986), as dúas iniciativas fixeron coincidir axendas e convocatorias arredor da creada Coordinadora Galega pola saída da OTAN.

A derrota no Referendo foi un duro golpe ao movemento pacifista que se comezou a esfarelar quedando soamente como estable o movemento anti-mili.

A escasamente un mes do Referendo (27 de abril de 1986), os partidos e as persoas promotoras da Plataforma Cívica constituíron Izquierda Unida como movemento político e social. A non incorporación de Esquerda Galega²⁷⁵ en Galicia suporía a hexemonía do BNG no campo da esquerda nacionalista na próxima década.

O movemento anti-mili debateuse nos seguintes anos entre unha posición mais tibia de cumprimento da Prestación Social Substitutoria na que colaboraban institucións académicas como a USC ou sociais como a Federacións de Veciños de Compostela e unha posición de insubmisión.

A posición organizada foi a de insubmisión arredor da Asemblea Nacional de Obxección de Conciencia (ANOC) que levou a dúas de mozos a prisión pero que non deixou pouso ningún para un futuro movemento pacifista organizado.

O movemento fora capaz de colapsar o servizo militar obrigatorio, ao que cada vez acudía menos xente entre obxectores prestacionistas e insubmisos, pero a abolición do servizo militar obrigatorio (por outro lado obrigado na restructuración profesional do exercito) aparecera como unha proposta do goberno do PP en 1996, que anunciou a súa abolición para 2003, aínda que a medida se adiantou finalmente a 2011.

No contexto da loita anti-OTAN é onde nace o Seminario Permanente de Educación para a Paz (SGEP), no marco da pedagogía para a paz, como algo autenticamente novidoso que, seguramente, non sería pensable sen un sindicalismo das características da CXTG e no marco do impulso no Sindicato de Educación internacional (FISE) da FSM (de orientación

---

²⁷⁴ “La Plataforma Cívica por la salida de la OTAN centrará su campaña en el electorado socialista”, *El País*, 26/1/1996, consultable en http://elpais.com/diario/1986/01/26/espana/507078011_850215.html [Visitada 2013-07-25]

²⁷⁵ Unidade Galega e Esquerda Unida concorrerían conxuntamente ás eleccións autonómicas de 1993 cando xa o espazo electoral do nacionalismo o hexemonizaba o BNG

comunista), tal como recorda Manuel Dios:

*“O daquela Seminario Permanente de Educación para a Paz naceu exactamente un 10 de Decembro (Día Internacional dos Dereitos Humanos) de 1985; é dicir, hai 28 anos, no marco orgánico do Sindicato Galego do Ensino e a Investigación, o gremio de educación da Confederación Xeral de Traballadores Galegos (CXTG), e nese marco mantívose aínda uns anos, aproximadamente ata primeiros anos 90, que foi cando decidiu romper as ataduras e converterse nunha organización independente, no orgánico e tamén no ideolóxico. Esta presenza internacional ten un papel clave para entender a creación do Seminario de Educación para a Paz. Daquela, primeiros anos 80, estábase producindo, dentro da FISE, unha profunda transformación democrática, tamén unha poderosa oposición á instalación, en Europa, dos chamados euromisís norteamericanos, e á guerra das galaxias. De tal maneira que, no marco da FISE, se impulsou a creación de entidades, organizacións, académicas ou de loita, contra desta política belicista, afirmando o seu carácter pacifista. Era algo inédito, non había outro caso no Estado español dun sindicato que creara, internamente e cunha forte vocación social, unha entidade autónoma dedicada a difundir os valores da paz e da nonviolencia, os dereitos humanos, a tolerancia, a interculturalidade, a igualdade de xénero, a convivencia democrática. En certo modo, era unha anomalía sindical en Galicia e no Estado.”*²⁷⁶

Posteriormente, tal como ocorreu noutros movementos sociais como no agrario (SLG coa COAG), solidariedade (Amarante con Setem) ou ecoloxista (Verdegaia en Ecologistas en Acción), o SGEP superou as posicións ideolóxicas nacionalistas para entrar en colaboración e coordinación supranacional.

*“As relacións coa Fundación Cultura de Paz que preside Federico Mayor Zaragoza, ex director xeral da UNESCO, son moito máis recentes. Remóntanse ó ano 2000, no momento en que o profesor Mayor Zaragoza deixa a UNESCO e renuncia a un terceiro mandato. Decide regresar a España e crea a Fundación Cultura de Paz (2000). En 2003, cando cumpríamos 18 anos de existencia como SGEP, protocolizamos a nosa relación cun Convenio no que a Fundación Cultura de Paz recoñece o SGEP como a súa delegación oficial en Galicia, xunto con Madrid e Barcelona, no Estado, e outras delegacións internacionais.”*²⁷⁷

Paralelamente ao nacemento do SGEP, nace da o Grupo de Educadores pola Paz ligado ao movemento de renovación pedagóxica Nova Escola Galega (1983). Este grupo terá en Xesús Jares, Manuel Bragado e Calo Iglesias os impulsores dos encontros de educadores pola Paz.²⁷⁸

Na década 2002-2012 o SGEP foi o alma da CGpP que liderou as mobilización masivas contra a guerra de Iraq e foi un dos colectivos impulsores do movemento *altermundista* en Galicia.

---

²⁷⁶ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁷⁷ Entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

²⁷⁸ Referencia en <http://www.apagina.pt/?aba=7&cat=177&doc=12925&mid=2/> [Visitada 2015-01.08]

O SGEP e a FCP son membros de pleno dereito do Secretariado Internacional do FME e foi a anfitroia e organizadora do Foro Mundial de Educación celebrado en Santiago de Compostela entre o 10 e o 13 de decembro de 2010.

4.1.3. SOLIDARIEDADE E COOPERACIÓN: DESDE GALICIA PARA O MUNDO

4.1.3.1. A evolución do movemento de solidariedade galego

Co paso do tempo o movemento de solidariedade, tanto desde unha versión de cooperación económica coma de internacionalismo político, foi asentándose pero sempre cun tecido feble e moi dominado polas estratexias dunhas poucas grandes ONGDs e polo voluntarismo dunha morea de colectivos locais con escasa incidencia política.

É a finais da década dos 70 e á calor da revolución sandinista cando se asentan os primeiros comités de solidariedade tal como recorda Manuel M. Barreiro:

*“Tras a toma do Palacio Nacional e dunha nova insurrección fracasada en setembro de 1978, comezarán a agromar grupos de solidariedade e de apoio político á loita sandinista. A comezos de 1979 creábase, en Vigo, o Comité de Solidariedade, seguiranlle outros en Santiago, A Coruña, Lugo e Ourense. Nutríranse con militantes do MCG e a LCR, tamén da esquerda sindical de CCOO e UGT; con activistas dos movementos cristiáns de base, non poucos vinculados á esquerda nacionalista, e exiliados latinoamericanos.[...] Recorrendo ás categorías de hoxe, os Comités poderían ser cualificados como as nosas primeiras organizacións de presión política e de sensibilización cidadá, non moi diferentes das ONGD de cuarta xeración que hoxe centran o seu traballo na mobilización cidadá para fiscalizar a acción de gobernos, difunden información sobre a situación dos países do Sur e están orientadas á transferencia ás súas contrapartes de coñecementos máis que de bens ou recursos financeiros. Os Comités, como elas, estaban comprometidos co pulo de procesos de empoderamento das organizacións populares no Sur e co desenvolvemento de campañas presión política sobre os gobernos no Norte.”*²⁷⁹

Tratábase dun movemento de carácter internacionalista de apoio político á revolución sandinista e, posteriormente, a outros movementos guerrilleiros que naquel momento se estendían por Centroamérica e tamén de denuncia do auxe de réximes militares por sur do continente. Dúas eran as actividades centrais dos comités: a denuncia da situación e apoio ao movementos revolucionarios, sobre o terreo co envío de brigadas de traballo.

---

²⁷⁹ Manuel M. Barreiro (2011): O internacionalismo solidario, Comités e brigadas; en VV.AA: *Cooperando. XX anos de traballo solidario en Galicia; CGONGDs*; Santiago de Compostela; p 74.

A estratexia democratizadora e o afogamento das experiencias revolucionarias leva que estes comités vaian decaendo a mediados da década dos noventa dando paso a unha nova xeración de movemento de solidariedade xa encarnado en modelos de ONGDs estruturados e centrados indistintamente ou paralelamente a proxectos de sensibilización e/ou proxectos de cooperación económica con fondos privados ou públicos.

Os primeiros pasos de articulación na solidariedade galega van vir na década dos noventa á calor dunha nova xeración de voluntarias das novas clases medias galegas que comezan a ver na axuda internacional un compromiso que nos seus país estivera centrado na contenda contra a ditadura.

En 1991 vai nacer a Coordinadora Galega de ONGDs coa participación nun primeiro momento de Comisión Pro-Amazonía e Estudantes Solidarios. En 1992, xa son sete as entidades asociadas: Bicis pola Paz, Comisión Galega pro-Amazonía, Cruz Vermella, Ecos do Sur, Entrepobos, Estudantes Solidarios e Intermón; e, en 1993, son trece coa incorporación do Centro de Estudos Sociais e da Cooperación, COSAL-Coruña, Médicos Mundi, Seminario Galego de Educación para a Paz, Solidariedade Internacional Galega (SIGA) e Veterinarios sen Fronteiras-Lugo.²⁸⁰

En 1982 os partidos políticos españois se comprometeron a chegar gradualmente ao 0,7% do PIB para Axuda ao Desenvolvemento, seguindo a recomendación da Asemblea Xeral da ONU do 24 de outubro de 1970, na que falou por primeira vez de a necesidade de que os países enriquecidos aumentaran de maneira gradual a súa axuda oficial ao desenvolvemento (AOD) para así chegar en poucos anos a la cifra del 0,7% del Producto Interior Bruto (PIB).

No inicio da década dos noventa, o crecemento económico e as políticas públicas dirixidas ao financiamento de ONGDs chegara a un punto no que grandes organizacións como Intermón, Manos Unidas... comezaban a facer campañas de presión sobre as administracións. Ademais o proceso autonómico e a incorporación a UE abriu a porta a novas partidas para desenvolvemento.

O movemento do 0,7% serviu de catalizador das novas demandas e as acampadas en varias cidades españolas, en Galicia, en Lugo, tiña unha *modus operandi* que recorda ao 15M, e igual que este foi unha escola de formación política para unha xeración e igual que este foi desatendido polo nacionalismo hexemónico. Xosé Cuns, primeiro presidente da CGONGDs e asesor en política de Cooperación do goberno bipartito, coincide nesa valoración mobilizadora durante a entrevista:

“O 0,7 motivou a mobilización, implicou unha sensibilización sobre ese tema, fixo que moita xente se anotara, durante moi pouco tempo. Si que ten moito que ver co 15-M que se implicara en grupos locais, que se crearan máis ONGDs, pero todas as opcións

---

²⁸⁰ Datos extraídos de VV.AA (2011): *Cooperando. XX anos de traballo solidario en Galicia*; CGONGDs; Santiago de Compostela.

pasaron porque había máis cartos públicos no 94 coa sentenza do Tribunal Constitucional e a partir de aí a Xunta empezou a dar cartos, poucos pero empezou a dar cartos, empezou apoiar iniciativas integrais, comezou a intentar facer algunha convocatoria, daquela se crearon máis ONGS. O momento do Comercio Xusto empezou despois, coa campaña de Intermón-Oxfam que é cando empezou a darlle forte, unha campaña moi ben deseñada de Comercio Xusto e Consumo Responsable, e a partir de aí, ou en paralelo, empezaron a aparecer as primeiras tendas, Panxea en Compostela e A Cova da Terra en Lugo. Que houbese xente que, evidentemente, empezara co 0,7, que seguira e que logo vira no comercio xusto unha vía... Si pode ser un vencello, pero que exista un causa-efecto directa?”²⁸¹

Aínda que considera que ter centrado nunha demanda económica o movemento arraigou algúns dos aspectos máis negativos que posteriormente teñen cohabitado no movemento de solidariedade.

“Creo que ten que ver moito, pasados bastantes anos, con algo que eu teño pendente de escribir un post sobre iso, se hai vida despois do 0,7 é dicir, eu creo que hai 20 anos ou aí cando foi a acampada do 0,7 e eu creo que bastante xente estabamos pero equivocámonos apoiando ao 0,7 tan drasticamente como se fixo, tomamos unha toma de decisión. Había naquel momento dous posicionamentos; apoiar ao 0,7 como unha vía a partir da empezaremos a falar realmente das causas de pobreza, digamos o principio do fin; e había outra que dicía non!, nos vamos a concentrar no 0,7 nos vamos a concentrar en mandar x cartos pero en todo caso van ser unha mínima parte comparado co que é explotacións dos cidadáns, económica, empregar materias primas, toda a débeda externa e nos vamos a enfangar no 0,7. Desde movemento social e a Coordinadora apostamos por ese modelo 0,7. Pasados 17 anos eu creo que ese foi unha das razóns en centrarse no 0,7, captación pura e dura para proxectos e esquecerse das causas, polo que son as causas da pobreza polo que son as causas dun compoñente de transformación social pasouse a un compoñente cun maior ou menor verniz reivindicativo, para min moi menor, pero abandonouse ese modelo de transformación social e iso creo que motiva que agora esteamos no momento que xa falaremos despois, pero naquel momento pois implicou que se abandonara a posibilidade tamén de crecer en base a unha causa, en base, ... só o 0,7 non serve para crear colectivo para crear para loitar por unha causa para conseguir atraer xente salvo que se teña un compoñente de marketing pero iso solo teñen entidades fortes”²⁸²

O “Diagnostico del Sistema Galego de Cooperación al desarrollo: instrumentos y acciones” encargado pola Xunta de Galicia ao Instituto Complutense de Estudos Internacionais, coordinado por José Antonio Alonso, é demoledor. Sinala unha situación da solidariedade galega coma un modelo de cooperación raquítica tanto no compromisos orzamentarios da administración pública como na falla de estruturas civís propias estables.

A solidariedade galega vertebrase nunha dinámica contraposta entre ONGDs estatais que

---

²⁸¹ Entrevista con Xosé A. Cuns (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

²⁸² Entrevista con Xosé A. Cuns (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

usan Galicia como campo de operacións, centradas maiormente na captación de recursos económicos, e pola outra banda unha morea de microorganizacións cun traballo de sensibilización social importante pero sen capacidade de incidencia institucional e sen resortes de expansión xeográfica.

A realidade é dun tecido asociativo galego é moi feble, que ten asumido un certo grado de resistencialismo ou esta nun proceso de declive. Pola contra, observamos como existe un amplo sector de persoas que hoxe actúan e participan sen moita convicción en ONGDs estatais próximas aos seus criterios ideolóxicos na medida en que no atopan un espazo forte galego capaz de xerar ás ilusións necesarias como para deitar as enerxías necesarias.

A CGONGDs é reflexo da dinámica na que esta a solidariedade en Galicia polarizada entre estruturas foráneas, con estratexias de crecemento centradas en dinámicas recadatorias, e unha morea de organizacións con escasa implantación, ambas necesitadas dunha estrutura paraugas máis preocupada pola defensa dos intereses corporativos que na loita contra as desigualdades sociais.

A chegada do bipartito de progreso á Xunta de Galicia foi un período moi positivo para a cooperación galega, que ademais coincidiu coa madurez de proxectos de carácter galego ligados a novas tendencias de carácter neointernacionalista: consumo responsable, feminismo, denuncia política, altermundismo... Creceron os fondos, planificáronse liñas estratéxicas, aprobándose o I Plano directorio 2006-2009, déuselle rango de dirección xeral á cooperación, apostouse polas políticas de fortalecemento e favorecedoras de consorcios.

*“Descubrimos que o sector das ONGDs era un movemento maioritariamente, maioritariamente non exclusivamente, conservador, pensando exclusivamente no fondos do proxecto para envialos [...] Cando me falas dos 70.000 millóns de evasión fiscal, cando me falas da evasión dos gastos financeiros dos bancos, da Taxa Tobín, de que política tes aí, que criterio tes, que opinión tes sobre iso, se me falas diso a partir de aí, se queres vale pois tamén asino polo 0,7, pero se me falas primeiro do 0,7 e que a solución a pobreza é o 0,7, e dáme o teu donativo, ingrésame o teu donativo, para iso non! Para iso algo que descubrín na Xunta de Galicia é que para iso hai ordes relixiosas que fan un traballo e monxas, sobre todo monxas, curas pero sobre todo monxas por aí adiante que fan un traballo que xa lles gustaría a moitos partidos de esquerda facelo e traballalo por analizar as causas por pelexar, por mollarse coas persoas, para iso doulle a miñas Siervas de San José que son as miñas monxas preferidas en Perú directamente antes que meterme en crear un posto de traballo aquí, que será unha persoa encantadora, pero aos efectos de loitar contra as causas da pobreza terá un alcance moitísimo máis limitado.”*²⁸³

Pero o sector non era o suficientemente forte e era demasiado dependente co cal a chegada da crise e o recorte de fondos afectou a moitas pequenas ONGDs que desapareceron e a outras das grandes que tiveron que abordar procesos de recorte de estrutura e persoal.

---

²⁸³ Entrevista con Xosé A. Cuns (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

A maioría no foron capaces de adaptarse a unha situación de pobreza no Norte.

“Xestorías solidarias. E agora que estou aquí no sector máis social e que estou na Rede Galega contra a Pobreza, iso é moito máis clara a comparación... xa non digo redes Norte-Sur sobre o campesiñado... da relación entre ONGDs e o desenvolvemento aquí en Galicia, con movementos sociais en Galicia e entidades sociais de emigrantes, xitanos... Que se fixo no conflito de Penamoa? Que se está facendo agora pola evasión fiscal que afecta aquí? A verdade que o vivo dende dous anos para aquí, antes a verdade que eu mesmo defendía a idea dos pobres viven mellor aquí que alí, antes defendías un discurso clásico de cooperación para apoiar que se fixeran donativos; agora que estou máis no terreo social, tremenda distancia cando convertes a cooperación en algo técnico e te esqueces de que si que aquí hai que analizar tamén a pobreza, e o índice de pobreza nos anos de crecemento económico español non variou, apenas un punto de pobreza relativa de poboación. Namentres a cooperación mantívose exactamente igual e non se formulou isto salvo excepcións como Médicos do Mundo, pero non cunha análise de causa senón de proxectos. Son poucas as ONGDs que coñezo, Intermón creo que intentou facer algo coa inmigración aquí, Entreculturas tamén a través de ordes como os xesuítas, ou evidentemente Cáritas. Pero incluso na propia Cáritas o nivel de análise estrutural de causas de Cáritas Española aplicado aquí, cun nivel de desenvolvemento impresionante, pero na súa cuestión en cooperación vamos non ten nada que ver, non ten nada que ver, é un modelo moito máis clásico.”²⁸⁴

Ademais o 15M puxo de releve a nulidade da orientación que durante anos se dera a miles de euros dedicados polas ONGDs a campañas de sensibilización.

“A nivel institucional as ONGs de desenvolvemento ou as ONGs de accións social e aquí cito palabras de Carlos Susias, o presidente da Red Española Contra la Pobreza, ‘nos han dejado en ridículo’. Creo que debemos pensar que estivemos facendo de sensibilización, e analizámolo. Si se nutren de materiais de ONGDs, de Greenpeace, de Amnistía Internacional, de Intermón-Oxfam pero que é certo é que á hora de conseguir implicar non fomos quen [...] Escoiteillo dicir a Marta Ares, a responsable de incidencia de Unicef e antes fora a responsable de incidencia de Intermón, que nós ata agora fixemos sensibilización pero facíámola a pequena escala pero que transformación social non hai, porque nos esquecemos das causas de protesta. O 15M empezou doutro xeito, empezou polas causas, me indignan, teño indignación, me indigno, saio protestar por estas causas que vexo nos políticos e os banqueiros. Eu isto o vin no movemento 0,7 tamén, aínda que isto me parece moito máis san, moito máis profundo. Non é acampar para mandar diñeiro para o Sur. todo é que houbo aquí [no 15M] foi un movemento que xurdiu da indignación política, moito máis profundo, outra cousa é a evolución posterior, porque se pretendes cambiar o mundo en 15 días, nunha semana ou nun mes ou antes das eleccións vas de lado, é dicir que aquí o traballo de acompañamento, ver que isto é unha loita de moitos anos, que eu vexo agora en certos movementos do 15M, de DRY, das comunicados, das pelexas, comeza a

---

²⁸⁴ Entrevista con Xosé A. Cuns (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

haber afán de protagonismo, iso é perfectamente normal.”²⁸⁵

4.1.3.2. Consumo Responsable e Comercio Xusto nunha Galicia dispersa

As practicas de consumo responsable, en xeral, e o comercio xusto, en particular, son unha das de maior percorrido pois teñen que ver non so coa solidariedade senón cos modelos alternativos de vida e coa democracia económica. En Galicia este movemento chega con certo atraso ligado ao atraso económico estrutural e a inexistencia, ata a década do noventa do século pasado, dun sector amplo de capas sociais medias con poder adquisitivo para normalizar determinados hábitos de consumo. Será nesa década cando se abran as tres primeiras tendas de Comercio Xusto, A Cova da Terra en Lugo e Arao en Vigo (1995) e Panxea en Santiago de Compostela (1997), ligadas ao bulir do movemento 0,7%.

Viviuse un auxe do sector entre o 2005 e o 2009, coincidindo co goberno bipartito, coa existencia de tendas de organizacións sociais e de consumidores/as en practicamente a totalidade das grandes cidades e vilas (Intermón-Oxfam e Solidaridad Internacional na Coruña, Xoaniña en Ferrol, A Cova da Terra en Lugo, Amarante Setem e Solidaridad Internacional en Ourense, Sildoura no Barco de Valdeorras, Amarante Setem e Solidaridad Internacional en Pontevedra, Amarante Setem, Intermón-Oxfam e Panxea en Santiago, CDR O Viso en Xinzo de Limia, Amarante Setem, Intermón-Oxfam e Árbore en Vigo) e diversas iniciativas privadas de economía social (Terra Viva en Pontearreas, Mundos en Vigo ou ECCOS en Melide). Asemade podíase atopar comercio xusto en moitas tendas e empresas de hostalaría e en diversas institucións.

É durante estes anos cando presentáronse unha serie de oportunidades que se converteron en posibilidades reais descoñecidas con anterioridade:

- Interese por parte das ONGD no Comercio Xusto aínda que condicionado polas novas perspectivas xeradas desde a administración máis que nunha aposta decidida polo sector.
- Novo Plano directorio da cooperación galega, reformulado durante o período bipartito, que por vez primeira sitúa o comercio xusto como unha das liñas estratéxicas de actuación e maior interese por parte do conxunto das administracións públicas.
- Novos hábitos de consumo entre a poboación galega, tanto na busca de novos produtos como na vertente de novas formas de ocupar o tempo libre.

---

²⁸⁵ Entrevista con Xosé A. Cuns (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

- Implantación do Selo do Comercio Xusto como garantía de certificación real de produtos.

Pero esta realidade aparentemente tan esperanzadora enfrontouse a determinados escollos importantes que cando menos teñen reducido a presenza de tendas ligadas a ONGDs sen que foran substituídas por iniciativa privada ou cooperativa:

- Política de prezos. O mito sobre o maior custo dos produtos de Comercio Xusto veuse referendado en moitas ocasións con políticas de prezos abusivas por parte das distribuidoras do sector sen unha explicación directa en base aos custos reais do produto.
- Control monopolista por parte das grandes áreas de distribución e comercialización ligadas a multinacionais do sector de alimentación, que desvirtuou o proxecto do comercio xusto e o que é deixou sen espazo comercial a distribuidores internacionais alternativos, abrindo ademais unha fenda no movemento de comercio xusto entre os partidarios de practicas comerciais con grandes areas e os que rexeitaban as mesmas.²⁸⁶
- Calidade do produto, non tanto en produtos de alimentación nos que ten avanzado nos produtos de agricultura orgánica e de delicatesses, pero si noutras liñas coma roupa ou complementos con produtos seguen dirixidos a sectores minoritarios da poboación.
- Perda de poder adquisitivo dos consumidores/as que retraen o consumo en aspectos ‘secundarios’.

Unha constante nas ONGDs que se especializaron en Comercio Xusto foi descoidar o relegar a segundo plano seu traballo social. De igual xeito que as ONGD son unha oportunidade e unha fortaleza en función do seu papel de impulso, chegado un momento convertéronse nunha auténtica pexa para que o sector avance co grave risco de teorizar un certo papel de “tutelase” creado *ad hoc* para xustificar un papel comercial que nunha situación normalizada non lle corresponde e mesmo desvirtúa o papel de transformación social que lle corresponde.

Se observamos o sector do Comercio Xusto en Galicia durante esa década atopámonos con algunhas características reiteradas. Entre as debilidades máis claras coas que se atopa o movemento estarían:

- A situación económica de atraso de Galicia con respecto ao resto do Estado e de Europa que ten posposto a aparición dun sector social urbano con tramos de poder

---

²⁸⁶ Nesta división será clave a posta en marcha da Asociación do Selo FLO de Comercio Xusto, apoiado pola Coordinadora Estatal de Comercio Justo e rexeitada pola Plataforma por un Comercio Justo, impulsado pola Xarxa de Consum Solidario de Barcelona. A división en Galicia provocou que A Cova da Terra e Panxea se incorporarán á plataforma namentres que Amarante e Intermón Oxfam quedarán na Coordinadora.

adquisitivo medio e con niveis de información adecuados, até o punto de que moitas ONGD estatais teñen renunciado ao Comercio Xusto en Galicia en función de cálculos de rendibilidade.

- A febleza do sector que vén agravado pola división e descoordinación existente entre os axentes que participan nel, con nichos de mercado minoritarios e dependentes en boa parte do mercado xérano polas administracións públicas. A apertura de novas tendas e chegada a novos nichos de clientes foron habituais entre o 2002-2008, na súa maioría de organizacións sociais, con abuso de voluntariado e sen xeración de emprego, así como dependentes nunha boa parte de subvencións públicas e privadas. Así Moitos destes proxectos van pechado a partir do 2009 diante da redución de subvencións coincidindo co retorno ao goberno da dereita e o agravamento da crise.
- A ausencia dun sector empresarial implicado co Comercio Xusto, tanto nas posta marcha de iniciativas privadas coma na pouca conciencia por parte do empresariado sobre os temas relacionados co Comercio Xusto ou a Responsabilidade Social Corporativa.
- A falla de garantía cara ao consumidor/a que lle permita ao Comercio Xusto saír de sectores concienciados ou hiperideoloxizados. A ausencia até o momento de garantías independentes e claras dificultan claramente a extensión do proxecto.
- O descoñecemento do sector froito de insuficiencia en políticas de comunicación, aínda que nisto seguramente sexa no que máis se ten avanzado.

Existen como contrapeso, aínda que en menor medida, unha serie de fortalezas que permitiron ese auxe:

- O prestixio das ONGD, que malia todos os claro/escuros que pairan sobre elas, seguen a ser unha das estruturas mellor valoradas segundo diversos informes referenciais.²⁸⁷
- O interese social crecente sobre os aspectos relacionados con novos mercados e novos produtos con garantía social e medio ambiental.
- Un auxe do sector servizos, fundamentalmente ocio e hostalaría, que pode supor un espazo importante para o Comercio Xusto.

A construción dun modelo galego de solidariedade ía supor a existencia dun modelo galego de comercio xusto no que a articulación do sector do Comercio Xusto tivo en Galicia elementos estruturais diferentes aos que puidesen ser centrais noutros lugares.

Existe unha relación directa e dialéctica entre Comercio Xusto e Consumo Responsable

---

²⁸⁷ Informe “Así nos ven. ¿Que sabemos y como valoramos a las ONGD?”; CONGDE/La Caixa; 2009. Ver en http://www.afundacion.org/docs/socialia/informe_congde_asinosven.pdf [Visitada 2014-09-22]

no que a aposta por un obxectivo de transformación social o Consumo Responsable configúrase como unha aposta estratéxica global na que o Comercio Xusto incorporase como un elemento máis. Moitas das iniciativas e activistas do Comercio Xusto comezan a incorporarse a outras prácticas de consumo responsable: cooperativas, autoorganizacións de consumo, finanzas éticas, ...

A solidariedade galega esta durante a década de estudo (2002-2012) en primeira liña das prácticas de consumo responsable no Estado español, tanto na vertente de construción de alternativas (cooperativas de consumo relacionando as persoas consumidoras coas produtoras, produción orgánica, compra pública responsable nas administracións ou impulso a proxectos de finanzas éticas) coma de presión política sobre empresas. A ubicación en Galicia de dúas das grandes marcas do téxtil mundial con produción deslocalizada nos países do Sur (Inditex e Adolfo Domínguez) ten tido un seguimento estrito sobre os seus criterios de RSC por parte da campaña internacional *Roupa Limpa* representada en Galicia pola ONG Amaranite.

4.1.4. IDENTIDADE NACIONAL, ARREDISMO E INTERCULTURALIDADE EN GALICIA

As identidades son *construtor* sociais pero, como se constrúen historia, xeografía, bioloxía, industria, memoria colectiva e fantasías persoais, relixión... segundo as determinacións sociais enmarcadas no seu espazo sociocultural e temporal.

Dentro de unha mesma identidade hai diferentes realidades, hai versións distintas, símbolos que todos respectan; sentimento de identidade que se xera nun contexto social ("propostas de identificación").

O grupo de identidade necesita discursos, místicas e propostas políticas. As identidades proponen grupos con poder (políticos, intelectuais, referente éticos...), onde as persoas poden verse ou non reflectidas na proposta e aceptala ou non. Propostas o máis abertas posibles para favorecer o sentimento de identidade común.

O desenvolvemento da conciencia nacional dun pobo sempre está ligado, nun primeiro momento, ao desenvolvemento de forzas culturais de recuperación antropolóxica ou de reivindicación de elementos identitarios comúns que expresan dalgún xeito ese sentimento complexo e contraditorio de sentirse formar parte dun colectivo amplo e con conciencia de si, e paralelamente aparecen interfaces para canalizar programaticamente esas demandas na superestrutura política.

As Irmandades da Fala [Asemblea de Lugo do 1918] e posteriormente xeración Nós [arredor da revista *Nos*, Ourense 1920] xogaron ese papel. Tratábase de un grupo minoritario, "elitista" e de vangarda, estaba en conexión coas tendencias máis actuais das artes e do

pensamento (probas diso son a tradución ao galego, antes que a outros idiomas, de obras literarias innovadoras do momento como o *Ulises* de Joyce, os vencellos artísticos de Castelao ou a presenza internacional do violinista Manuel Quiroga). A nivel de proposta programática o Partido Galeguista vai ser o instrumento primeiro de acción política de carácter nacional.

4.1.4.1. Un movemento arredista activo pero minoritario

O desenvolvemento da conciencia nacional galega e a súa expresión política teñen un atraso, non só temporal senón espacial, con respecto a este mesmo sentimento catalán ou vasco, ata o punto de poderse afirmar que este é un país con certo grao de desnormalización non só lingüística e cultural senón tamén política.

Intentar buscar as causas dese atraso nos levaría moito tempo e non é cuestión deste estudo. Rápido apuntaríanse desde factores económicos ata sociais, sen esquecer, por suposto, os culturais ou antropolóxicos.

Pero con ser estes factores importantes é a propia configuración do movemento nacionalista contemporáneo, na súa vertente partidaria, pero tamén de intervención social, a chave desta situación. Non debemos esquecer que cronoloxicamente coinciden no tempo o nacemento do rexionalismo decimonónico catalán e galego ou que a xeración Nós e o Partido Galeguista xogan no primeiro cuarto de século o mesmo papel que outras correntes culturais e políticas que nese momento se moven en Cataluña ou en Euskadi.

Hai un feito histórico de primeira magnitude no que atoparemos a cuestión clave: o golpe de estado de xullo de 1936 que impide un desenvolvemento autonómico e estatutario propio do mesmo xeito que no caso vasco e catalán.

Esta ‘eiva histórica’ terá a súa expresión, nos tempos finais do franquismo e nos primeiros anos da Transición, na escasa galeguidade que as forzas estatais tiñan e na anémica debilidade representaba o nacionalismo. Esta raquífica conciencia nacional levará a saídas contrapostas coma o *piñeirismo*²⁸⁸, unha sorte de lobby transversal coa misión de galeguizar as diferentes estruturas partidarias e sociais, ou na visión populista do Movemento Liberación Nacional Popular influenciado polas organizacións liberación anticoloniais (nomeadamente Arxelia) e dun marxismo primario ligado a posicións totalitarias stalinianas ou maoístas.

A combinación de ambas correntes no galeguismo político no cabo do franquismo e nos primeiros anos da Transición. A derrota electoral do PSG, o débil resultado do BN-PG ou a

---

²⁸⁸ Piñeirismo denominase ao movemento que desde as elites impulsou Ramón Piñeiro nas postrimerias do franquismo coa intención de preparar un movemento para que durante a transición democrática existira un galeguismo transversal a todas as forzas políticas, mesmo chegando a incorporar a figuras relevantes en diversas forzas galegas.

volátil existencia de UG (1979-1980) fronte ao papel central e galeguista que xoga a UCD nos primeiros anos da transición en Galicia, van impedir ao nacionalismo galego xogar un papel determinante a diferenza do que terá o nacionalismo en Catalunya e País Vasco.

Tras a Transición, unha vez quebrada a posibilidade dun nacionalismo de dereita (despois do cisma de Coalición Galega en 1987) e froito da ausencia de estruturas económico-financeiras galegas fortes, o panorama vaise ir bipolarizando durante o fraguismo cada vez máis entre un PP de proxección rexionalista e un BNG de carácter nacionalista.

O PP de Galicia achégase a ese proxecto de galeguismo rexionalista [“na fronteira da autodeterminación” segundo o seu secretario xeral Xosé Cuíña] desde o españolismo máis recalcitrante acuñado cando era AP; namentres que o BNG chega a ese nacionalismo desde o esquerdismo nacional-popular do que fora o BNPG (BNPG-ANPG); co fin de, cada quen desde o seu respectivo punto de orixe tratar de cubrir o espazo galeguista moderado. A cartografía sobre a que se move o PP é o espazo de Coalición Galega, que non foi máis alá da provincia de Ourense no reparto territorial dunha UCD galeguizada. No caso do BNG na procura de homologación do Proxecto Común co PNV e CiU [nos tempos de Galeusca en 1998].

A identidade política galega constrúese pendularmente entre o modelo vasco ou o catalán. O BN-PG, posteriormente o BNG, apostaran por mirarse no espello da esquerda vasca namentres que a dereita, construída a partir do esborrallamento da UCD, ten unha vía galega / nacional propia con referencia no estado libre asociado da Baviera conservadora.

O PP ten seguido durante os últimos anos, antes das administración de Feijóo, o modelo do pragmatismo catalán (dos gobernos de Jordi Pujol), intervencionista na política de estado aproveitando os resortes que o Estado ofrece e aposta polo proxecto economicista e empresarial da Europa rexional - Eixo Atlántico/Países Cataláns.

Pola contra, o nacionalismo galego de esquerda sempre foi máis admirador do modelo vasco que do catalán, a excepción dos últimos anos onde proceso civil soberanista catalán, tanto as versións confederalistas (ICV) como claramente independentistas (CUP), ten tido un atractivo para sectores importantes da esquerda galega.

Lamentablemente, a esquerda galega na súa maioría preferiu durante toda a transición mirarse nun escenario de maior conflito e tamén máis ‘heroico’ namentres que desprezaba a experiencia cívica catalá de acumulación de forzas. A esquerda galega preferiu un modelo como o vasco asentado en espazos confrontados e practicamente impermeables en lugar do modelo do catalanismo, asentado na transversalidade identitaria aberta e inclusiva. Cando o sentimento identitario unívoco é tan baixo como o é o galego, é un suicidio buscar referentes en modelos que requiren un grao de resistencia identitaria e sacrificio persoal moi elevado.

O nacionalismo galego ten seguido o modelo do nacionalismo vasco, mais ideoloxicista e nun pulso permanente co Estado no terreo político e con mecanismos de articulación de sectores sociais interclasistas.

O crecemento do BNG, asentado sobre a base dunha estratexia agregativa de espazos, o Proxecto Común, integrando ás tradicións da outra esquerda nacionalista e a esquerda antisistémica, permitiu uns resultados electorais importantes durante a década dos noventa do século pasado, mesmo o sorpasso aproveitando a crise do PSOE ao final da súa etapa de goberno de Felipe González, pero non foi quen de resolver a contradición ideolóxica interna nin de ‘normalizar’ a relación cunha sociedade plural tamén no identitario, insistindo na identificación de Galicia con nacionalismo.

Como resultado unha perda constante de cidadanía que se referencia única ou prioritariamente como galega, unha perda constante de galego falantes e uns porcentaxes de independentismo irrelevantes nas distintas sondaxes.

Se atendemos ás sondaxes publicados polo CIS sobre os comportamentos electorais dos galegos e das galegas o que máis sorprende é o baixo nivel de poboación que se define na súa identidade nacional ‘unicamente galega’ ou na aposta política como ‘independentista’. Niveis tan baixos que sorprenden xa que estamos a falar dunha das tres nacións recoñecibles máis claramente no estado español.

A enquisa do CIS ‘Preelectoral de Galicia. Elecciones autonómicas 2012’²⁸⁹ sobre o comportamento electoral nas eleccións autonómicas de outubro de 2012 son neses senso moi significativos. A porcentaxe de poboación que considera a mellor formula de organización do Estado un no cal sexa posible a independencia situase na cifra do 3,3%, mesmo sendo menos a cifra dos que aspiran a un maior autogoberno (9,1%) que aqueles que consideran necesario un proceso de recentralización e a desaparición do estado autonómico (20,9%). Tamén é escasa a poboación que só se considera galega (4,3%) moi á par de que só se considera española (4,9%).

Estes datos reafirmados nas series históricas da última década nas enquisas do CIS confirman unha debilidade do nacionalismo político que, sen dúbida, ten que ver coa formulación que o galeguismo, que a diferenza do catalanismo ou o vasquismo, se expresa de xeito diferente, pero obviamente cos erros estratéxicos nos que o nacionalismo galego se ten movido. A forza hexemónica do nacionalismo na democracia, o BNG, ten apostado por unha visión radical no ideolóxico e de construtor aprendidos da formula do nacionalismo vasco de confrontación frontista.

Esta posición excluín-te, só atenuada durante a década dos noventa polo Proxecto Común, liderado por Xosé Manuel Beiras, e pola súa estratexia de homologación simbólica con PNV e CiU no marco da Galeusca, curiosamente ten intentada ser camuflada por unha posición temperada na solución nacional. Desde a proposta das Bases constitucionais na Transición ata a chegada do nacionalismo ao goberno da Xunta de Galicia (2005) a posición política do

---

²⁸⁹ Datos recollidos entre o 8 e o 25 de setembro de 2012. Ver en CIS http://datos.cis.es/pdf/Es2958mar_A.pdf [Visitada 2014-09-21]

BNG foi a de maior autonomismo ou federalismo plurinacional pero nunca a do soberanismo ou independentismo. Esa posición non ten sido captada pola poboación como un elemento de moderación, agochando nunha fraseoloxía ideoloxicista, e, en cambio, ten ido botando fóra do BNG as posicións minoritarias independentistas: PCLN, Primeira Linha, ... que teñen ido fracasando electoralmente unha tras outra.

Ese independentismo minoritario, pero latente en sectores xuvenís e con capacidade de mobilización voluntarista, ten ido refuxiándose en diferentes centros sociais que actúan cultural e politicamente en rede, con referencia en diferentes partidos e co denominador común do lusismo e o arredismo como elementos articuladores.

Ata 25 centros sociais arredistas funcionaron na década do 2002-2012: Aguilhoar (Xinzo de Limia), Almuinha (Marín), O Arredista (Compostela), Arrincadeira (O Ribeiro), Artabria Fundación (Naron), Aturuxo (Boiro), Baiuca Vermelha (Ponteareas), Bou Eva (Vigo), SDC Condado (Salvaterra do Miño), A Esmorga (Ourense), Faisca (Vigo), A Fouce de Ouro (Ames), AC Foucelhas (Ordes), Fusalho (A Guarda), A Gentalha do Pichel (Compostela), Gomes Gaioso (A Coruña), O Guindastre (Vigo), Henriqueta Outeiro (Compostela), Madia Leva (Lugo), Revira (Pontevedra), Roi Soga de Lobeira (Noia), Sem Um Cam (Ourense), Vagalume (Lugo), A Revolta do Berbés (Vigo), Treme a Terra (Pontedeume).

O proceso de crise política do BNG e o xurdimento de novos actores políticos ten servido para que se plasmen dous mecanismos concretos. Primeiro unha polarización das posicións e xurdimento de plataformas soberanistas (Causa Galiza, 2008). A radicalización de posturas ten sido tamén un elemento clave para que agrome unha mestura de posicións que identifican esa radicalidade identitaria con outras radicalidades: democrática, antipatriarcal ou altermundista.

Posteriormente, tivo un reflexo na asunción do ideario independentista en novos proxectos políticos inicialmente non independentistas (Encontro Irmandiño e posteriormente Anova). Neste caso trátase dun independentismo de radicalidade política, non ideolóxica, polo cal non lle impide abordar novos espazos políticos con actores políticos soberanistas non nacionalistas (Espazo Ecosocialista) ou nin tan sequera soberanistas (EU) na construción de formulas transversais (AGE).

Curiosamente, ao mesmo tempo, dáse un proceso de reafirmación nacionalista do BNG arredor do soberanismo, unha vez máis en clave ideolóxica, que o illa máis; e, na banda contraria, unha reafirmación galeguista e autonomista, entendida tamén en clave ideolóxica como un atemperadorador, no caso de CxG.

4.1.4.2. Interculturalidade e vellas e novas exclusións

Un dos efectos da globalización é o crecente movemento dos países pobres a países ricos: circulación de emigrantes. Este movemento forma parte do proceso de globalización que supón o multiculturalismo como globalidade de grupos culturais en coexistencia. É un elemento, pois, inherente do proceso de globalización.

Ao longo da historia supuxéronse diferentes modelos nos que dominantes, dominados e circunstancias expuxeron como organizar as sociedades diversificadas.

Milton M. Gordon²⁹⁰ distingue tres modelos principais: modelo de asimilación; modelo de fusión; e pluralismo cultural, e dentro deste o multiculturalismo o a interculturalidade (mestizaxe). Terían a súa visualización no espello (asimilación), no mosaico (pluralismo) e no crisol ou *melting pot* (fusión). Historicamente son progresivos, pero aínda coexisten.

- Asimilación é a primeira das solucións políticas en propostas multiculturais e presupón a idea de superioridade nos patróns culturais da maioría das sociedades dominantes, que argumentando principios ideolóxicos pensan que están no dereito de imporse ao resto das culturas. Son proposta de unificación e uniformización cultural. Propón, e supón, que os grupos de minorías adoptarán os signos de identidade da cultura dominante e paralelamente abandonarán os propios. Esta absorción presenta máis dificultades cando as bases de diferenciación adoptan trazos visibles como a cor ou a raza.
- O pluralismo achega como meta á “convivencia pacífica” entre culturas que non chegan a mesturarse. É un multiculturalismo superposto pero que mantén bases de prexuízo de uns cara a outros.
- O *melting pot* é realmente o da fusión, a interculturalidade, a ruptura de prexuízos.

Galicia non por ser unha terra de emigrantes ten un grao de racismo menor que outras comunidades cando se encontra diante de procesos de convivencia con outras poboacións culturais.

A pesar de que é un elemento común nas enquisas do Centro de Investigacións Sociolóxicas (CIS), a elevada preocupación pola cantidade de persoas migrantes, a realidade amosa que Galicia é, xunto con Estremadura, unha das comunidades menos receptoras de persoas migrantes. Asemade, España sigue a ser un dos países que ten unha poboación media de persoas migradas máis afastadas de países con altísimos niveis de migrantes coma Luxemburgo ou Alemaña.

---

²⁹⁰ GORDON, M. (1964): *Assimilation in american life. The role of race, religion and national origins*, Oxford, University Press.

Segundo o Instituto Nacional de Estatística (INE), a poboación inmigrantes pasou de 21.787 (1%) en 1999 ao 109.222 (4%) en 2010. Malia multiplicarse por cinco, segue a ser moi inferior a de outras rexións europeas, ademais debemos ter en conta que máis de 41.000 (38%) son intracomunitarios, dos que 21.427 (19,70%) son portugueses.

É posible que unha explicación para que a inmigración sexa percibida nas enquisas como problema teña como causa o crecemento intensificado durante case 16 anos de crecemento económico. Agora son outros os tempos e as reaccións contra os *outros* poden verse intensificadas.

O problema xorde coas comunidades culturalmente máis diferenciadas (marroquís ou senegalés, 6.000 e 3.000 persoas, respectivamente). A convivencia podería situarse, nestes casos, no estadio do pluralismo, convivencia pacífica, aínda que con grandes doses de intolerancia como se ven coas comunidades marroquís de Xinzo de Limia ou Vilaboa, onde a construción dunha mesquita foi impedida polos veciños e polo Concello.

Isto agrávase cunha falla de sensibilidade polas outras culturas ou relixións, no marco dunha islamofobia inducida desde o poder, tal como se comprobou nas dificultades para liberdade de culto que tiveron os marroquís no concello de Vilaboa.

*“A renuncia pública dos inmigrantes do municipio pontevedrés de Vilaboa a construír unha mesquita na zona de Paredes pon punto e final a dúas semanas de debate e, en ocasións polémica, entre os habitantes deste barrio e os marroquís, que na noite do mércores desistiron do proxecto ante representantes do goberno local e das asociacións de veciños. O colectivo cede así á presión popular e inicia a procura de solares en zonas próximas para localizar esta construción. O presidente da Asociación Marroquí de Pontevedra, Mustapha El Abboubi, apuntou ás localidades de Redondela, Cesantes e Mos como posibles emprazamentos para a mesquita, inmóble que substituirá á nave de Paredes na que actualmente os musulmáns realizan os seus rezos.”*²⁹¹

No caso de convivencia con comunidades historicamente xa existentes a situación xa non chega nin a este estadio. Os tópicos e o medo fan que sexa moi difícil buscar solucións aos guetos existentes de raza xitana (como o do Vao en Pontevedra).

Os mecanismos de guetificación funcionan na súa totalidade: núcleo periférico illado por estradas e valados, “desviación” favorecida polas forzas de seguridade do Estado de pequenos trapicheos de droga cara a eses lugares, condicións de vida infrahumanas...

A posibilidade de relocalizar a 3 familias dexenerou nun conflito social, onde mesmo se puxéronse á cabeza autoridades políticas de esquerdas.

Cando se da un proceso de “convivencia” como é o caso do barrio de Monteporreiro,

---

²⁹¹ Ver información en Webislam (03/03/2006). [Visitada 2014-09-23] <http://www.webislam.com/noticias/45584-los-musulmanes-de-vilaboa-pontevedra-renuncian-a-construir-una-mezquita-en-la-lo.html>

construído hai 30 anos con familias con escasos recursos, a convivencia chega ao segundo estadio, pluralidade, pero a proba de que o proceso de fusión non se ten dado é que nunha poboación de 7.600 habitantes son casos esporádicos, mal vistos e segunda opción²⁹² as unidades familiares mixtas.

4.2. ESTRUCTURAS DE MOBILIZACIÓN DO MOVEMENTO SOCIAL GALEGO (ESTUDO COMPARADO)

A década dos 90 comeza a iniciarse un proceso de nacemento de novas organizacións sociais e de evolución das existentes cara a posicións que poderíamos definir como altermundistas e de empoderamento fronte as estruturas partidarias que chegara ao seu esplendor na década 2002-2012, autentico período do florecemento do movementismo en Galicia.

No apartado 3 fixemos unha análise do contexto político no que se dá este proceso e no apartado 5 teremos ocasión de facer un percorrido do movemento altermundista desde os preparativos do I FSGal ata o xurdimento de AGE.

Agora imos deternos no estudo comparado das estruturas de mobilización, as súas características en canto a temporalidade, espacialidade e masa crítica; os parámetros da súa evolución organizacional e as súas tipoloxías e áreas temáticas e/ou ideolóxicas.

Tendo en conta a excepcionalidade da Plataforma Nunca Máis polo grado de implicación antes mencionado, tanto na incorporación de grupos ‘non habituais’ coma mesmo no xurdimento de colectivos de oportunidade, creados en función da cuestión concreta -neste caso a catástrofe do Prestige ou a falla de reacción das autoridades-, imos a analizar por unha banda as 558 organizacións no seu conxunto (un total de 519 se exceptuamos colectivos empresariais ou institucións, e un grupo sen datos) e, por outra banda, a das 98 organizacións (un total de 96 se exceptuamos dúas non clasificables) que actuaron en dúas ou máis redes, pois neste último caso achegaran un retrato máis fiel do sistema de movementos sociais cos que contamos en Galicia.

Tamén poderemos ver os seus procesos relacionais e como se vertebran en alianzas e redes corporativas e transversais.

No apartado 3 -organizacións e redes- dos anexos e documentos finais poderemos ver en despregables tres auténticas cartografías do asociacionismo galego, do SMO galego, e das Redes.

---

²⁹² Segun os datos do departamento de política social do concello de Pontevedra e de Caritas contabilizáronse en 2009 un total de 9 de 1750 unidades familiares (0,50%) namentres que os habitantes de etnia xitana son arredor medio centenar (7%).

4.2.1. REDES E ALIANZAS TRANSVERSAIS: PARTICIPACIÓN NUMÉRICA E COOPERACIÓN

4.2.1.1. Redes e Alianzas: Composición e Participación

O 25 de novembro de 2002 constituíase en Santiago de Compostela a Plataforma Burla Negra con persoas da cultura e das artes. Dous días despois (27 de novembro) era presentada no Centro Galego de Madrid a Plataforma Nunca Máis con Uxia Senlle e Manuel Rivas de portavoces.

O 1 de decembro celébrase en Santiago de Compostela a maior manifestación en Galicia da historia contemporánea (250.000 persoas) apoiada por unha plataforma artellada arredor de 366 colectivos e organizacións políticas e sociais, pero tamén sectores económicos afectados e colectivos de ANPAS, deportivos ou culturais moi reticentes a aliarse en redes transversais máis amplas que os seus intereses corporativos.

Na *Plataforma Nunca Máis (NM)* participaron 366 organizacións e colectivos; 337 se excluimos a participantes que non poden ser considerados como tales, como é o caso de 22 empresas (a maioría confrarías de pescadores) e 7 institucións que se sumaron á mesma. Tampouco existe datos ningúns sobre un total de 6 organizacións que seguramente tiveron unha existencia fugaz ou non se chegaron a constituír formalmente.

Ademais a catástrofe do *Prestige* tivo un impacto moi importante psicoloxicamente na poboación o que contribuíu a que se crearan ‘colectivos de oportunidade’ ligados á catástrofe e ao conflito. Ata un total de 17 colectivos destas características incorporáronse a *Nunca Máis*. Tres deles actuando como estruturas sectoriais do propio movemento na educación (Area Negra), na xudicatura (Xustiza Negra) e na Cultura (Burla Negra) tal como Víctor Sampedro comenta no Anuario de Movementsos Sociais 2003²⁹³:

“A composición de NM revela que atravesou as fronteiras sociolóxicas do campo e a cidade, filiacións políticas (mesmo membros do PP participaron nun inicio), rompendo barreiras xeracionais e sectores profesionais (cos seus colectivos de educación -Area Negra-, profesionais do Dereito -Xustiza Negra-, as artes -Burla Negra-, ...)”

Na *Coordinadora Galega pola Paz (CGpP)*, impulsada para a mobilización global contra a guerra en Iraq xuntáronse 29 organizacións ou federacións coma a de cooperación internacional (CGONGDs) e a de ecoloxismo (FEG), asemade participou un ‘colectivo de

---

²⁹³ Sampedro Blanco, Víctor (2004): “Nunca Máis: la marea, el dique y el búnker” en Grau Elena y Ibarra, Pedro (Coord.): *Anuario de Movimientos Sociales 2003*; Editorial Icaria; Barcelona; p 180.

oportunidade' constituído por estudantes árabes afincados en Galicia (Unión de Estudiantes Árabes). Participaron tamén os partidos da oposición (BNG, EU e PSdeG-PSOE). A única organización de temática especificamente pacifista foi o Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), participando tamén o grupo de obxección fiscal e antimilitarista (Grupo de Obxección Fiscal Galega) e a Fundación Araguaney debido obviamente á localización do conflito.

A *Coordinadora Galega polo Paz (CGpP)* tivo un papel central na mobilización contra a guerra de Iraq do 15 de febreiro de 2003, convertida na mobilización global coordinada máis importante da historia, sacando a miles de persoas á rúa nas cidades galegas. Anos despois durante a intervención da OTAN en Libia (2011) non foi quen de mobilizar máis que uns centos de persoas en Compostela, A Coruña e Vigo.

A *Rede Galiza Non Se Vende (GNSV)* é outra das grandes alianzas que se fragua á calor do descontento coas actuacións sobre o territorio do goberno bipartito de progreso. O seu nacemento no 2007 coincide con plataformas existentes por conflitos xa enquistados coma Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol (Reganosa), SOS Courel ou Salvemos Monteferro; aos que se engadiron novos relacionados coa situación das rías, ríos, megaminaría ou Plano Acuícola. A súa capacidade de mobilización en 2007-2009 ten moito que ver con estas agresións ao patrimonio natural e unha alianza ata ese momento imposible entre un movemento ecoloxista dinámico pero minoritario e uns colectivos de afectados puntualmente masivos. Nela participaron un total de 58 colectivos.

Ao longo do 2008, durante o proceso preparatorio do evento do FSGal, xorden dúas plataformas relacionadas cos temas de dereito a alimentación. Na *Plataforma Galega Antitransxénicos (PGA)* xoga un papel central o Sindicato Labrego Galego (SLG) e os grupos ecoloxistas, moi especialmente Amigos da Terra. Confórmana 55 colectivos e organizacións, unha de oportunidade (info-transxénicos Tui) e tres non clasificables como movemento social (2 empresas –A Estruga/Tenda Ecoenvia- e 1 institución - Consello Regulador da Agricultura Ecolóxica de Galicia CRAEGA-).

Pola súa parte a *Iniciativa pola Soberanía Alimentar (ISAP)* constitúese seguindo a campaña internacional auspiciada pola Vía Campesíña e que no estado e en Galicia impulsa Veterinarios Sen Fronteiras, ao que se suma o SLG e grupos ecoloxistas e de consumo responsable. Confórmano un total de 10 colectivos e organizacións.

No evento do primeiro *Foro Social Galego (FSGal)*, celebrado entre o 5 e o 7 de decembro de 2008 en Santiago de Compostela, participaron un total de 91 colectivos, 4 institucións, 6 forzas partidarias e 81 colectivos sociais propiamente ditos. A maioría deles xa participarán na Asemblea de Movementos Sociais Galegos preparatoria (26 de xaneiro de 2008), aínda que participación de persoas pasou na primeira cita de preto de 200 persoas a máis de 600 que asistiron ás mesas redondas (300 na asemblea de movementos).

A *Rede Anticapitalista Galega (Ra!)* nace do propio debate do plenario do I FSGal,

promovida por cinco dos grupos máis activos do movementismo galego desta década – Amarante, Altermundo, Sindicato Labrego Galego, Verdegala e Veterinarios sen Fronteiras – co obxectivo de asentar unha alianza estable de acción. Composto por 29 colectivos e organizacións, na súa maioría participantes do FSGal, logrou incorporar a colectivos de carácter libertario ou arredistas desconfiados das dinámicas do altermundismo galego.

Como epílogo de todo este proceso de construción de redes e alianzas van xurdir, primeiro, o *Encontro Social Galego (ESG)* e, posteriormente, a *Alianza Social Galega (ASG)*.

O *Encontro Social Galego (ESG)*, promovido pola *Iniciativa BenComún*, celebra un único foro a finais do 2011 coa participación de 28 colectivos e organizacións, habituais do movementismo ao que se suma algúns dos espazos de participación xurdidos do 15M.

A *Alianza Social Galega (ASG)*, conformada por 61 colectivos e organizacións (1 non clasificable como organización social –Confraría de Pescadores de Pobo do Caramiñal–), nace en 2012 da unidade de acción das tres grandes centrais sindicais – UGT, CCOO e CIG, conformada por moitas das súas organizacións culturais periféricas e como resposta á situación de alarma social e tamén como resposta á iniciativa do 15M. Esta alianza funcionara esporadicamente en función dos intereses das estratexias sindicais.

Ademais destas alianzas e redes transversais existe unha serie de alianzas ou federacións corporativas que veñen funcionando de xeito regular e que, en moitos casos, participan como un colectivo máis nas mesmas.

- **Alianzas e Federacións Corporativas**

Ata 14 son as alianzas e Federacións de carácter corporativo que funcionan de xeito estable e participan como tal nas redes e alianzas transversais que se van artellando.

A *Confederación Galega de Asociacións Veciñais (COGAVE)* engloba a 11 federacións de veciños. A máis representativa, a Federación viguesa Eduardo Chao. Agrupa ás máis numerosas e ás das grandes vila, aínda que nos últimos tempos en cidades coma Pontevedra as tensións partidarias e as presións exercidas desde o concello fixeron que se dividan en ata tres federacións, tantas como partidos na corporación.

A *Confederación de Asociacións de Pais e Nais de Alumnos (CONFAPA)* composta polas 4 federacións provinciais de ANPAs de escola pública suman ata 360 entidades.

A *Coordinadora de Crentes Galegos* que engloba aos sectores teolóxicos vinculados ao Concilio Vaticano II e á Teoloxía da Liberación, ademais de incorporar na súa misión o carácter galeguizador da Igrexa. Está composta por 15 colectivos.

A *Coordinadora Galega de ONGD's (CGONGDs)* axunta a unha parte das 300 ONGDs que actúan en Galicia. Pasaron por ela 62 organizacións aínda que 17 desapareceron ou deixaron a CGONGDs, En 2012 estaba conformada por 45 ONGDs.

A *Federación de Cooperativas Sinerxía* composta por 4 organizacións, 3 federacións e 1 cooperativa de consumo, que reúnen a 147 cooperativas.

A *Federación Ecoloxista Galega (FEG)*, inicialmente era unha Asemblea de Grupos Ecoloxistas e Naturistas (AGENG). Chegou a estar formada por 34 organizacións cando máis auxe tivo, 16 organizacións desapareceron ou deixaron a FEG. En 2012 eran 18 organizacións.

A *Federación Galega de Medio Ambiente*. Federación de grupos ecoloxistas, composta por 30 colectivos, de dubidosa existencia, máis aló da xestión de proxectos subvencionados - mesmo no seu día foi denunciado pola consellería de Medio Ambiente como organizacións de recadación de fondos ligados a Unións Agrarias.

O *Foro Galego de Inmigración* composta por 91 colectivos moi plurais, a súa maioría de asistencia e de inmigrantes latinoamericanos.

A *Iniciativa Galega pola Memoria* que asocia a 46 colectivos centrados na recuperación da memoria histórica das vítimas do golpe de estado de 1936 e a prol da reivindicación da II república.

A *Marcha Mundial das Mulleres (MMM)* que suma 31 colectivos feministas, de organismos sociais, departamentos e secretarías de organizacións sindicais e departamentos e secretarías de partidos políticos.

A *Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACMM)* que vencella 22 federacións territoriais.

A *Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública* composta por 24 plataformas e organizacións. Existe desde inicio da década dos oitenta como **Plataforma Galega pola Sanidade Pública**, formada pola Asociación Galega para a Defensa da Sanidade Pública e as Plataformas de defensa da Sanidade Pública nas áreas sanitarias. Transformouse en SOS Sanidade Pública coa incorporación de organizacións veciñais, políticas e sindicais diante da ameaza de privatización da sanidade. O seu acto (re)fundacional foi a manifestación en defensa da sanidade pública que xuntou o 21 de novembro de 2010 a 25.000 persoas.

A *RDS A Coruña (Rede de Dereitos Sociais)* que integra a 9 colectivos.

A *Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente* tivo o seu precedente na Rede Xusta (de Comercio Xusto) onde estaba Amarante, A Cova da Terra, Panxea e Amigos da Terra. En 2012 estaba composta por 13 colectivos pero con escasa actividade.

Ademais existe nos *Centros Sociais* unha rede con dous polos ideolóxicos: o arredista-reintegracionista e o autoxestionario-libertario que non conforman unha alianza ou federación pero configuran unha rede de apoio recoñecible.

4.2.2.2. Transversalidade e Cooperación

Estamos a falar durante o período 2002-2012 de nove alianzas e redes transversais - Nunca Máis (2002), Coordinadora Galega pola Paz (2003), Galiza Non se Vende (2005), Foro Social Galego (2008), Plataforma Galega Antitransxénicos (2008), Iniciativa pola Soberanía Alimentar (2008), Rede Anticapitalista (2009), Encontro Social Galego (2011) e Alianza Social Galega (2012) -, nas que participaron 560 colectivos e organizacións, dos que 98 actúan en máis de unha delas, e que nalgúns casos tiveron unha capacidade de mobilización moi por riba das da nosa contorna xeográfica.

Das 519 organizacións que aparecen durante a década 2002-2012 nas diversas alianzas e redes transversais (deixaremos fóra ás 24 empresas, ás 11 institucións e aos 6 colectivos dos que se perde o rastro) analizaremos en profundidade as 96 que participan nas Redes e Alianzas en máis de unha ocasión entendendo que son estas últimas as que conforman o que podería ser os SMO (Social Movement Organization).

A análise da participación numérica en redes e a súa composición, así como a análise de temática, ámbito, infraestrutura de mobilidade, tipoloxía e paradigma, daranos unha radiografía moi aproximada da situación dos movementos sociais en Galicia.

Entre as 96 organizacións existen 12 redes corporativas, 11 das cales son de ámbito galego (Confederación Galega de Asociacións Veciñais COGAVE, Confederación Galega de APAS de Centros Públicos CONFAPA-Galicia, Coordinadora de Crentes Galegos, Coordinadora Galega de ONGDs, Federación de Cooperativas Sinerxía, Federación Ecoloxista Galega, Foro da Inmigración, Marcha Mundial das Mulleres, Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común ORGACMM, Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente, Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública) e 1 local (Rede Dereitos Sociais de A Coruña RDS).

Un total de 58 organizacións e colectivos participaron en dúas redes:

Confederación Galega de Asociacións Veciñais COGAVE

Confederación Galega de APAS de Centros Públicos (CONFAPA-Galicia)

ACPP (Asemblea de Cooperación pola Paz)

Acsur Galiza

Asociación Cultural WIPALA

OSPAAAL (Organización Solidaria cos Pobos de Asia, África e América Latina)

Sinerxía (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharai de Lugo)

Enxeñería Sen Fronteiras Galicia

InteRed Galicia

Intermón Oxfam

Cooperativa de Consumo Consciente Arbore
O Bandullo Ecolóxico
Panxea
Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente
Semente Asociación de Consumo Responsable
Asociación Cultural Xermolos de Guitiriz
Ateneo Ferrolán
Colectivo Arraianos
A Mesa pola Normalización Lingüística
Ciberirmandade da Fala
Comisión pola Recuperación da Memoria Histórica da Coruña
Fundación 10 de Marzo
Fundación Galiza Sempre
Fundación Sen Esquencer
Xustiza e Sociedade Xudicatura
Asociación preSOS Galiza
Rede de Dereitos Sociais de A Coruña (RDS)
Emaus Fundación Social
Médicos do Mundo – Galicia
Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública
Asociación de Mulleres Recandea do Castiñeiriño
Marcha Mundial das Mulleres
Mulleres Cristiás Galegas
Centro Social A Baiuca Vermelha
Centro Social A Esmorga
Centro Social A Revolta
Sociedade Cultural Madia Leva!
Asociación Galega de Apicultura (AGA)
Unións Agrarias
Federación de Cooperativas Sinerxía
Asociación Galega de Historiadores/as (AGH)
Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia
Colexio Oficial de Psicoloxía de Galicia
Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACCMM)
Asociación para a defensa do Parque Rosalía de Castro de Lugo
Plataforma en defensa da Ría de Ribadeo

Plataforma Medioambiental de Corrubedo
Salvemos Monteferro
SOS Courel
ADENCO
Asemblea do Suído
Greenpeace
Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA)
Bloque Nacionalista Galego
Partido Comunista de Galicia
Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria
Xuventude Comunista
Xuventudes Socialistas de Galicia

Un total de 38 colectivos e organizacións participaron en máis de tres redes converténdose así no núcleo estable do movementismo galego. Delas 20 participaron en 3 redes:

Altermundo
Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global)
Implicadas no Desenvolvemento
A Cova da Terra
Asociación de Interese Solidario O Peto
Cooperativa de Consumo Responsable Eirado
Véspera de Nada
Redes Escarlata
Asociación Socio-Pedagóxica Galega
Asociación Cultura Caleidoskopio
ATTAC XEG Galicia
Colectivo Ártabra 21
Foro Galego de Inmigración
CIG – Servizos
Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños – CEMMA
Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol
ERVA
Fundación Galicia Verde
Esquerda Unida
Galiza Nova

Das 18 organizacións que participaron en máis de 4 redes forman parte as tres centrais sindicais maioritarias (CC.OO., CIG e UGT) e dúas sectoriais determinantes (SLG e STEG); a Coordinadora Galega de ONGDs do movemento de solidariedade; a practica totalidade do movemento ecoloxista organizado (a rede de grupos Federación Ecoloxista Galega; e as tres principais organizacións con extensión territorial – ADEGA, Amigos da Terra e Verdegaiia-).

Delas 12 organizacións fano en 4 redes:

Comités Abertos

Coordinadora Galega de ONGDs

Veterinarios Sen Fronteiras

Nova Escola Galega

Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán

Associação Cultural A Gentalha do Pichel

Coordinadora de Crentes Galegos

Confederación Intersindical Galega

Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia

UGT-Galicia

Amigos da Terra

Federación Ecoloxista Galega

E 6 organizacións, centrais á hora de manter a continuidade do movemento, fano en máis de 5 redes. Todas elas teñen en común o seu carácter galego en canto a súa vertebración orgánica e a súa formulación política pero a súa vez cinco representan unha nova formulación de proxectismo nacional (non nacionalista) que non lles impide relacionarse ou coordinarse transfronteirizamente: Amarante con Setem, SLG coa COAG, o STEG coa STEA, Verdegaiia con Ecoloxistas en Acción, e o SGEP coa Fundación Cultura da Paz. Ademais representan as temáticas altermundistas máis xenuínas: ecoloxismo (ADEGA, Verdegaiia), neointernacionalismo (Amarante Setem), movemento campesiño e consumo responsable (Amarante Setem, Sindicato Labrego Galego e Verdegaiia), educación en valores e pacifismo (Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza –STEG-, Seminario Galego de Educación para a Paz –SGEP-).

Amarante Setem

Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG)

Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG)

ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza)

Verdegaiia

Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP)

Estas seis organización (Amarante Setem, SLG, STEG, ADEGA, Verdegaiia e SGEP) xunto coas centrais sindicais (CIG, CCOO e UGT), Veterinarios Sen Fronteiras e a Coordinadora Galega de ONGDs van ser ademais os que acheguen a masa crítica para o movemento altermundista e sen as cales, ademais da Fundación Galiza Sempre (con Xosé Manuel Beiras á fronte) e Altermundo (con Manoel Santos) como facilitadores de recursos de ideas e de información non se podería levar adiante o FSGal.

4.2.2. TEMPORALIDADE, ESPACIALIDADE E MASA CRÍTICA

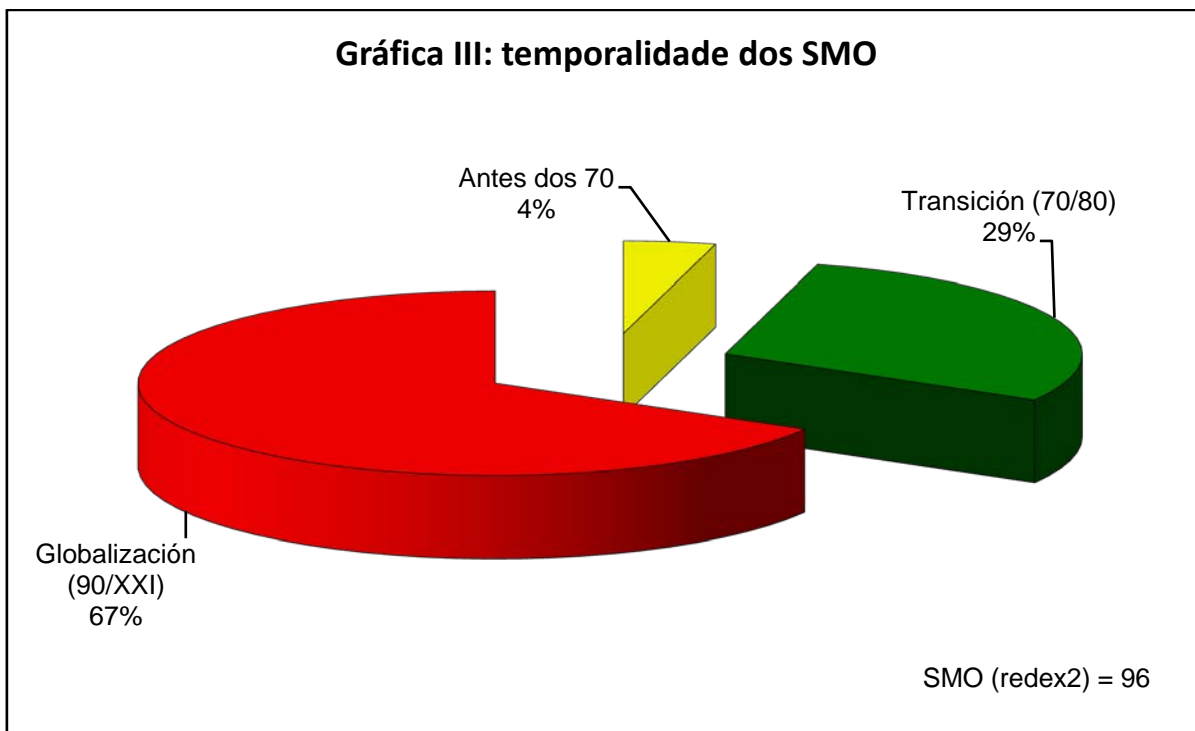
Realmente son influentes os movementos sociais na súa contorna social? Teñen capacidade de incidencia nas institucións? Se queremos saber da influencia social e da incidencia institucional dos movementos sociais galegos, e polo tanto, da súa capacidade de provocar episodios disruptivos, imos ter que ter en conta, por unha banda, a súa dimensión temporal e espacial e, por outra, o seu músculo, a masa crítica que os conforma ou que sintoniza con eles.

4.2.2.1. Temporalidade e Espacialidade

Se temos en conta os 98 colectivos e/ou organizacións (2 non son clasificables) que participan durante a década 2002-2012 en máis de unha rede ou alianza atendendo a súa temporalidade, vemos que nos encontramos diante dun asociacionismo moi recente. Só 4 colectivos teñen unha antigüidade histórica, previa á década dos anos 70. En número de 28 foron creados na década dos 70/80 polo que están determinados polos esquemas de ese período de construción do modelo democrático saído da Transición. E 64 foron entidades constituídas durante a década dos 90 e a primeira década do presente século.

O feito que soamente un 4% dos movementos sociais teñan unha antigüidade maior aos 30 anos, ou que un 67% teñan unha constitución recente vai ter moito que ver coa debilidade previa a este século do tecido social e que moito foi desenvolvéndose a raíz da madurez cívica e a independencia con respecto aos partidos políticos que actuaban como unha auténtica represa que freaba a súa evolución. Á vez, debúxanos un perfil de organizacións sen traxectoria, con posibilidades de non superar o ciclo dos seus fundadores e as súas primeiras contradicións, e sobre todo cun impacto e influencia menor (*Ver Gráfica III*).

En todo caso estamos claramente diante dun movemento que se constitúe á calor do período de globalización e dos paradigmas do movemento altermundista.

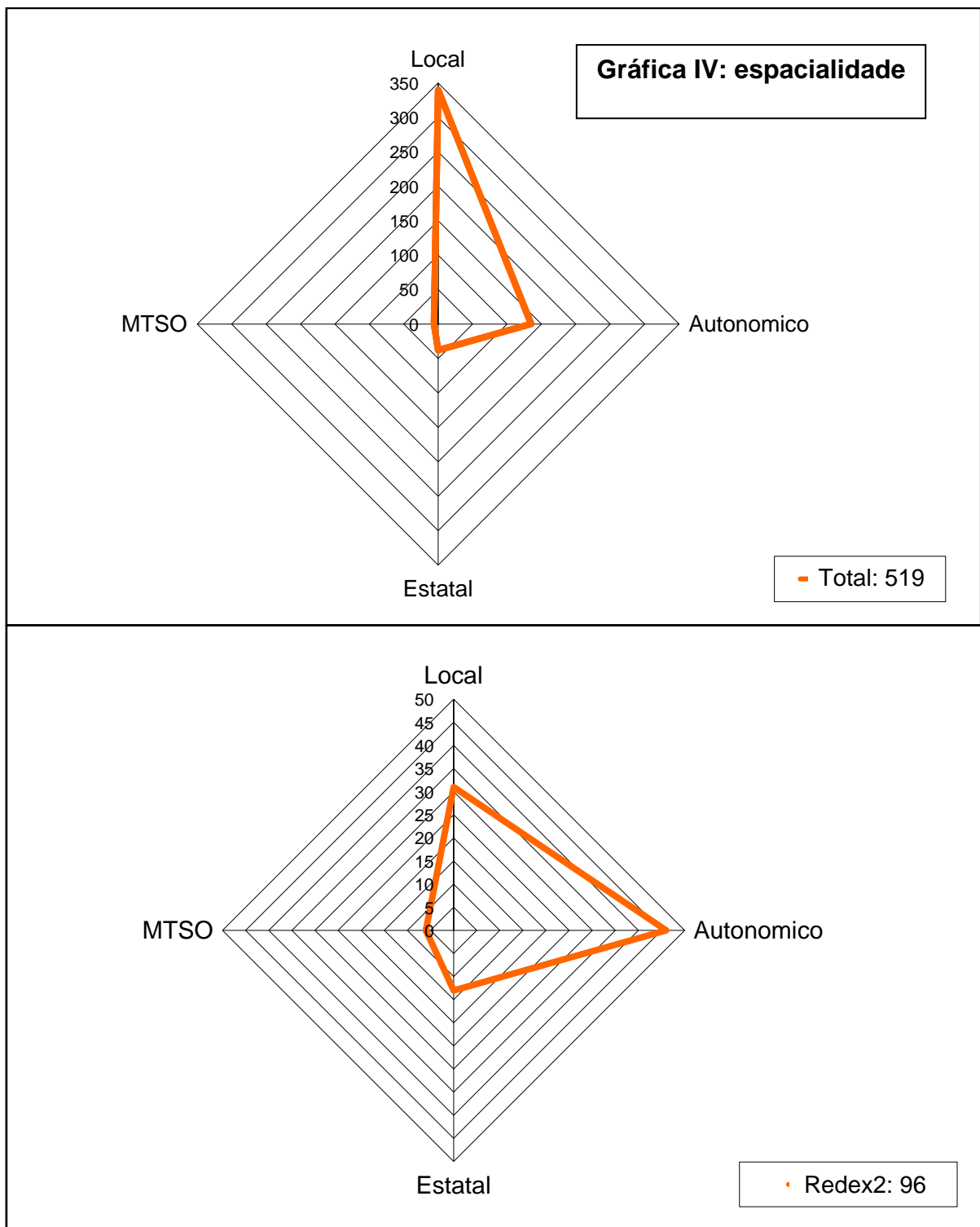

O segundo aspecto que debemos ter en conta é o da espacialidade. Para iso imos comparar a gráfica radial que representa o ámbito do conxunto das 519 organizacións sociais participantes nas diferentes redes e a gráfica radial que representa o ámbito das 96 organizacións do SMO (Social Movement Organization).

No primeiro grupo, conxunto das 519 organizacións, o deseño representa un triángulo cunha base estendéndose cara ao ámbito autonómico e unha altura preponderante do ámbito local, e sen desenvolvemento do ámbito estatal e de organizacións transnacionais, no acrónimo en inglés, TMSO -Transnational Social Movement Organizations- (340 organizacións dun total de 519).

No segundo grupo, 96 organizacións participantes en redes, o deseño temos un poliedro con partes pouco desenvolvidas no ámbito estatal e TMSO, algo máis desenvolvido no local e autonómico, sendo este último algo máis preponderante (46 organizacións de carácter autonómico, 31 locais, 13 estatal e 6 de TMSO)

Se o movemento asociativo, en xeral, é de carácter nitidamente local, cando abordamos as organizacións que conforman o SMO, aquelas que participan en máis de unha rede na década, son as autonómicas as máis presentes. Isto significa que temos un SMO autocentrado en Galicia e cunha dinámica propia fronte ás organizacións con dinámicas externas, ben sexan estatais ou internacionais (*Ver Gráfica IV*).

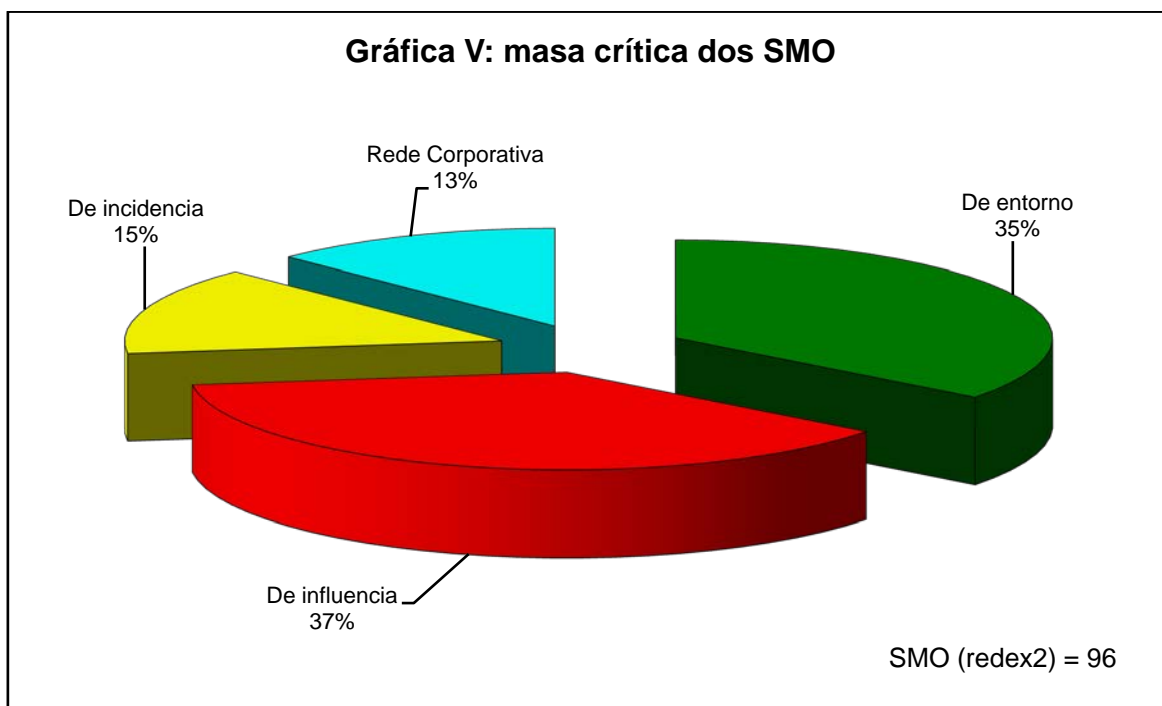
4.2.2.2 Capacidade de Influencia e Incidencia

Atendamos agora ao terceiro baremo, a masa crítica. Imos dividir as organizacións en catro

categorías: de entorno (de ámbito local con menos de 50 membros ou beneficiarios); de influencia (de carácter local ou autonómico con entre 50 e 350 membros ou beneficiarios); de incidencia (de carácter autonómico ou de carácter estatal ou internacional con máis 350 membros ou beneficiarios) e redes corporativas (con máxima influencia e incidencia e cunha masa crítica máis numerosa).

34 organizacións (35%) serían de entorno, 36 de influencia (37%), 14 de incidencia (15%), e 12 son redes máis amplas (12%) (*Ver Gráfica V*).

Estes datos nos dan unha radiografía duns movementos sociais con algo de influencia pero escasa incidencia política agás en momentos puntuais de gran axitación política e mobilización como temos visto. A excesiva fragmentación dos movementos sociais con escaso número de membros, cun grao importante de minifundismo e con moita incapacidade de definir estratexias comúns ou alianzas estables, por unha banda, e, por outra, movementos estatais e/ou internacionais moi tensionados en función das súas dinámicas externas. Van ser precisamente nas redes corporativas e nas organización de incidencia nas que se vai sustentar o núcleo estable do tramado de redes sucesivas da década.

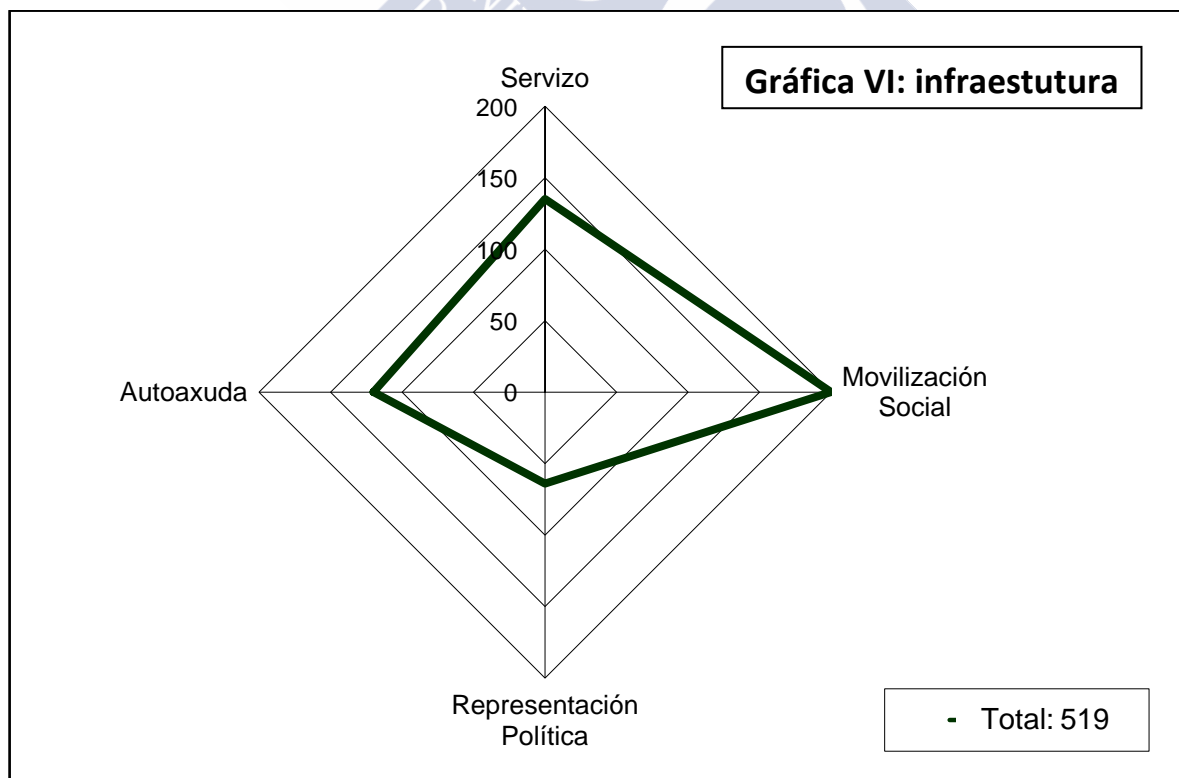
4.2.3. PARÁMETROS DA EVOLUCIÓN ORGANIZACIONAL

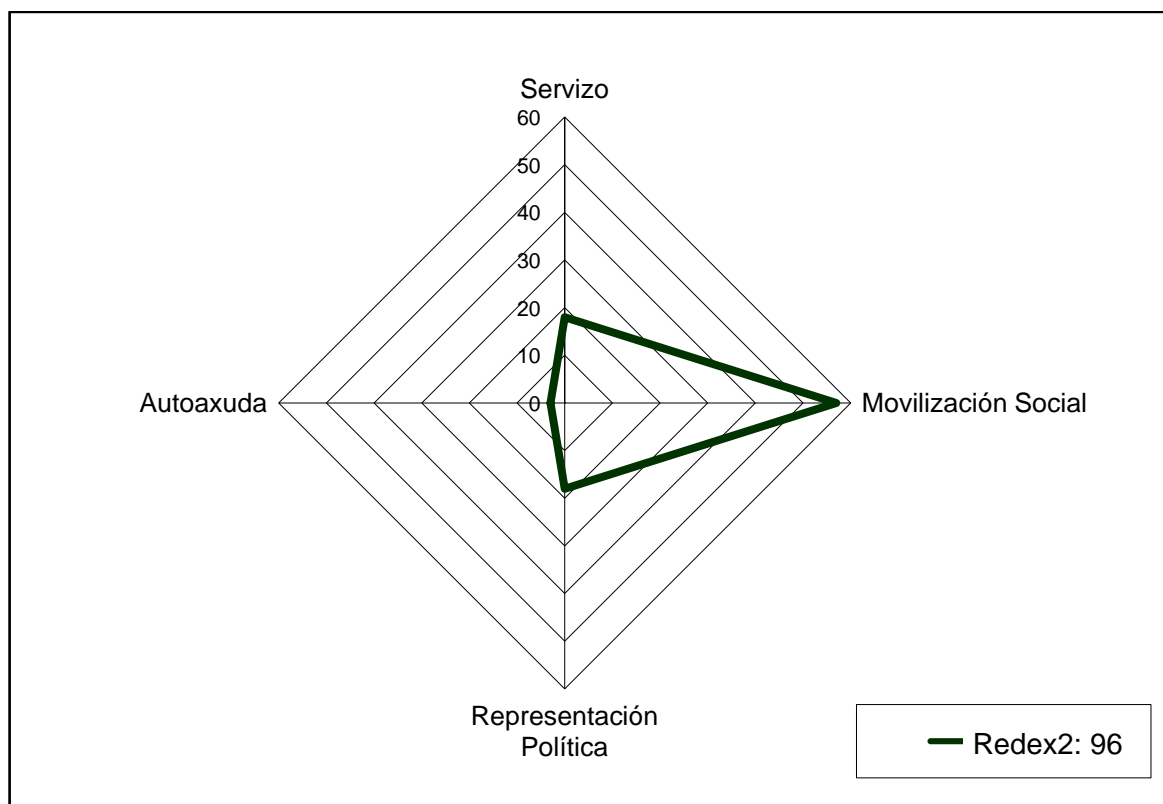
Á hora de abordar os parámetros da evolución organizacional dos colectivos sociais galegos, tanto no conxunto dos participantes en algunha rede, como nos que se refire ao SMO, atendemos a dous aspectos centrais: a súa infraestrutura de mobilidade e o seu paradigma.

4.2.3.1. Infraestrutura de mobilidade dos movementos sociais galegos

Nos dous casos son colectivos de mobilización social os máis presentes, aínda que no conxunto de colectivos representan un 38% do total (200) e nos SMO esa cifra chega ata o 60% (57), entendible ao tratarse neste segundo caso de colectivos de activismo social e de protesta. As categorías de servizo e representación política teñen unha dimensión parecida, no conxunto, 26% e 12% respectivamente, (135 e 64) e nos SMO, 19% e 19% respectivamente (18 en ambos os dous casos). Para os colectivos de autoaxuda no conxunto representan un importante 24% (un total de 41 colectivos), mentres que no SMO esta cifra se reduce a unha case presenza marxinal do 2% (2 colectivos soamente) (*Ver Gráfica VI*).

Temos, pois, un conxunto de colectivos sociais divididos por igual entre a mobilización social, o servizo e a autoaxuda; e, pola contra, un SMO envorcado fundamentalmente na mobilización social (estamos a analizar unha época de múltiples e masivas mobilizacións onde, en moitos casos como en Nunca Máis, Non a Guerra ou GNSV, o protagonismo foi da sociedade civil. E, á súa vez, temos unha cifra importante no SMO de colectivos de servizos, ligados á rede de financiamento público que medrou durante esa década en Galicia, e de representación política, moi en consonancia co perfil altermundista e politizado (nalgúns casos ideoloxizado, como teremos ocasión de ver) do movemento.

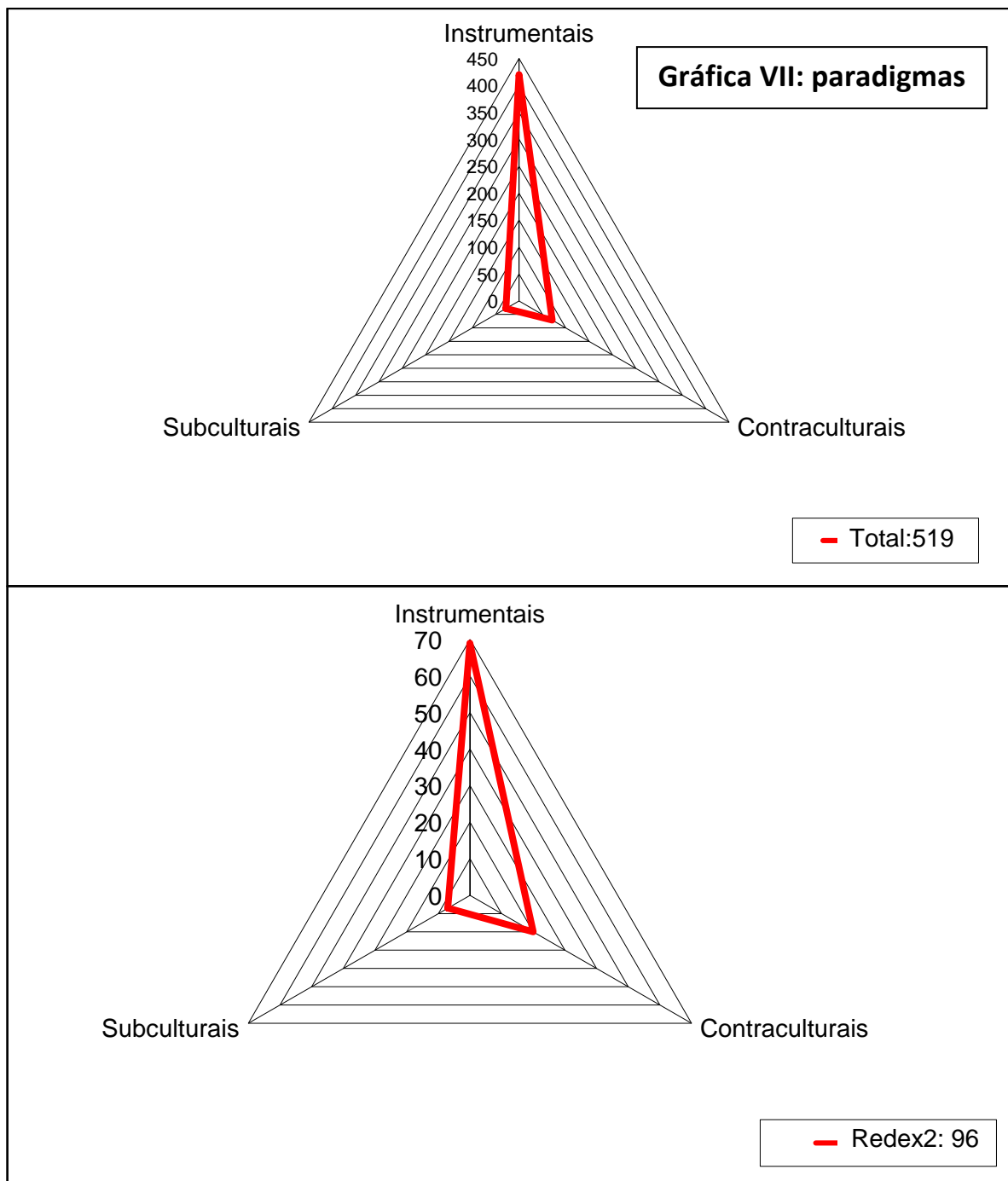

4.2.3.2. Paradigmas dos movementos sociais galegos

No caso dos paradigmas a silueta do conxunto e do SMO é moi similar. Hai un predominio claro en ambos caso de organizacións instrumentais, 81% e 72% respectivamente (420 e 69 colectivos). A cifra de organizacións que se moven na contraculturalidade descende a 14% e 21% se se trata do conxunto ou dos SMO (71 e 20 colectivos). Sendo as cifras de subculturais reducidas, 5% no conxunto e 7% nos SMO (28 e 7 colectivos) (*Ver gráfica VII*).

A presenza de colectivos contraculturais ten que ver con modelos de vida e de consumo, pero tamén coa presenza de colectivos independentistas.

A ausencia de colectivos subculturais ten moito que ver coa debilidade en Galicia de entidades que se moven nese paradigma pero tamén coa desconfianza que ese tipo de colectivos teñen co traballo en redes ás que acusan, non sen motivos na maioría dos casos, de estar instrumentalizadas partidarias ou ideoloxicamente.

4.2.4. CUALIFICACIÓN E VARIEDADE DAS ESTRUTURAS DE MOBILIZACIÓN

A análise da variedade das estruturas de mobilización das organizacións sociais galegas vai permitirnos ter unha idea clara do seu grao da articulación orgánica (formal versus informal, profesionalismo versus autoxestión) e das súas prioridades con respecto aos marcos

interpretativos nos que se moven (temáticas, ideoloxías).

4.2.4.1. Tipoloxías das organizacións sociais galegas

O contraste entre as tipoloxías das organizacións sociais galegas se atendemos ao conxunto (519) e se atendemos soamente ao grupo que conforma o SMO (96) é enorme.

No primeiro grupo hai un predominio claro das organizacións de carácter Informal/Non Profesional (De Participación) que son 263 (un 51% do total) mentres que no segundo grupo o predominio é de organizacións de carácter Formal/Profesional, un total de 63 (o 66%).

A continuación, no caso do conxunto, sitúase o grupo Formal/Profesional con 212 (41%) e no caso do SMO o grupo Informal/Non Profesional (De Participación) que suman 32 organizacións (un 33%).

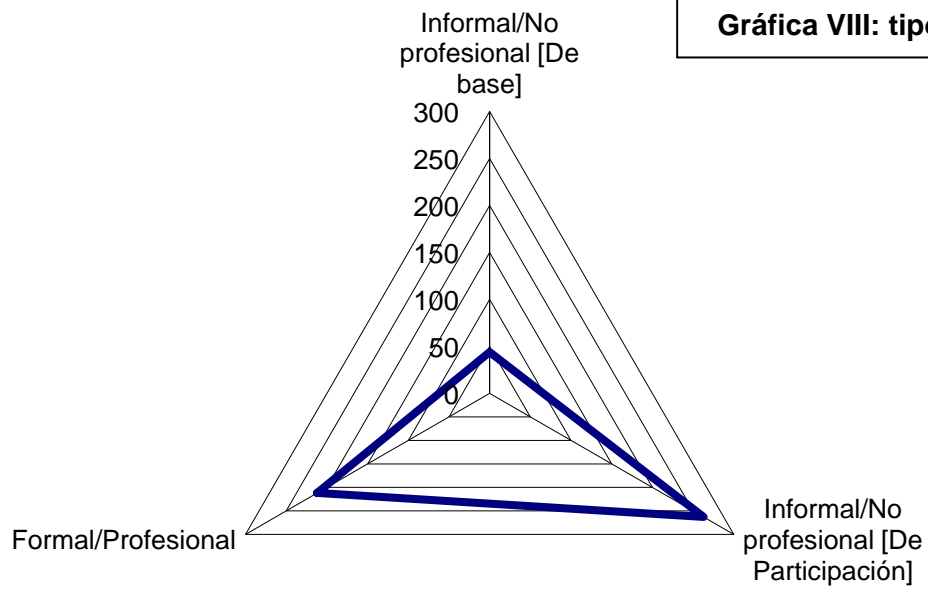
En ambos os dous casos o grupo de Informal/Non Profesional (De Base) representan un 8% no conxunto (44 organizacións) e un escaso 1% nos SMO (1 organización), o cal indica a práctica non existencia no movemento altermundista, nin nas redes movementistas, de grupos autoxestionarios ou de ideoloxía alternativa (*Ver Gráfica VIII*).

O alto nivel de organizacións Formais/Profesionais no grupo dos SMO con respecto ao conxunto (66% fronte ao 41%) amosa que só desde unha certa estrutura planificada e cunha capacidade de recursos económicos contiosos é posible manter unha mínima estrutura permanente en rede.

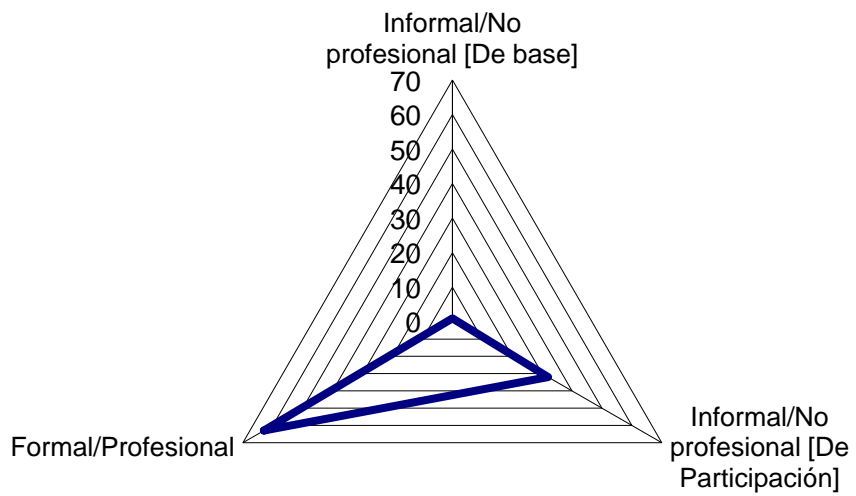
Na maioría dos casos, estes recursos están ligados a fondos públicos polo cal, como se verá posteriormente, a crise iniciada no 2008 e plasmada nos orzamentos do 2009 nas diversas partidas dedicadas a subvencións a programas para asociacionismo son un motivo máis do declive de moitas das organizacións activas ata ese momento.

Cando no apartado 5.2.2.2. afondemos na crise movementista e a fin do FSGal aparecera con forza a debilidade organizativa do tecido asociativo galego.

Gráfica VIII: tipoloxias

— Total: 519

— Redex2: 96

4.2.4.2. Area temática e/ou Ideolóxica das organizacións sociais galegas

En función da temática usaremos unha clasificación que permita abordar as temáticas e subtemáticas centrais nos novos movementos sociais atendendo ao seu campo de intervención político-social ou no seu caso a súa finalidade ideolóxica.

Á hora de contemplar as temáticas seguimos como exemplo o estudo realizado por Della Porta sobre o Foro Social de Florencia [Della Porta 2010], adaptándoo coas peculiaridades do movemento social galego.

Observamos que as temáticas e/ou subtemáticas do conxunto das organizacións sociais presentes nalgunha das redes durante a década 2002-2012 corresponde a unha configuración clásica do repertorio presente. Así as organizacións culturais, 122 (fundamentalmente as de subtemática de asociación cultural cun total de 77); as laborais, 78 (sobre todo empresariais con 37 e sindicais con 23) son as máis representadas e configuran xunto coas outras de sectores clásicos: dereitos sociais (25), veciñais (28), comunidade escolar (28) e deportivas (18) a base das temáticas moi condicionadas pola existencia de Nunca Máis que activou na protesta a sectores dificilmente mobilizables noutras contendas. Por iso Nunca Máis como movemento ten un carácter nacional dificilmente repetible.

Tamén no conxunto hai unha presenza de novos movementos sociais ata hai unha década inexistentes en Galicia: medio ambiente (59), sen dúbida sobredimensionado polas agresións continuas á Terra que se produciron en diferentes puntos de Galicia empezando polo *Prestige* e continuando por outros conflitos de carácter local; cooperación internacional (28); mulleres e feminismo (13); pacifismo e non-violencia (4).

Das novísimas axendas algunhas tiveron unha maior implantación: dereitos civís e nova cidadanía (30) que gardan relación coas carencias democráticas do modelo español e a esixencia de novos parámetros democráticos expresados no 15M; e consumo responsable (25) que están relacionados cun traballo de concientización en rede entre colectivos neointernacionalistas e de comercio xusto, ecoloxistas e produtores (SLG).

Outras novísimas axendas non acaban de ter o impacto necesario nas redes: liberación animal-naturalistas (6), dereitos sexuais (LGTBI) (1); ou minorías e interculturalidade (5).

Existe un grupo importante de organizacións con temáticas ideolóxicas nada desprezable (25) ao que hai que sumar a presenza de organizacións partidarias nas redes (19) que determinan un movemento moi ideoloxizado cunha presenza activa de colectivos independentistas (*Ver Cadro I*).

Cadro I: temáticas	Totalidade		Redex2	
	temática	Subtemática	temática	Subtemática
Dereitos Cívís e Nova Cidadanía (DC/NC):	30		5	
Dereitos Cívís (DC)		20		5
Novísimos Movementos Sociais (NMS)		10		0
Cooperación Internacional (CI):	28		13	
Solidariedade (SOL)		10		5
NeoInternacionalismo (NI)		18		8
Minorías e Interculturalidade (IC)	5	5	1	1
Medio Ambiente (MA):	59		17	
Ecoloxismo-Ambientalismo (ECO)		25		10
Plataformas Defensa da Terra (DT)		28		6
Comunidades Montes (CM)		6		1
Liberación Animal-Naturalistas (LAN)	6	6	1	1
Consumo Responsable (CR)	25	25	10	10
Dereitos Sociais (DS)	25	25	3	3
Veciñal (AAVV)	28	28	1	1
Comunidade Escolar (ANPA)	28	28	2	2
Cultural (CUL):	122		13	
Asociacións Culturais (AC)		77		4
Asociacións de Memoria Histórica (MH)		17		4
Defensa patrimonial e antropolóxica (ANT)		7		0
Gabinetes de Estudo-Think Tank (TT)		11		3
Normalización Lingüística (LING)		10		2
Mocidade (MOC)	5	5	0	0
Deportivos (DPT)	18	18	0	0
Mulleres e Feminismo (FEM)	13	13	3	3
Dereitos Sexuais (LGTBI)	1	1	0	0
Pacifismo e Non Violencia (PAZ)	4	4	1	1
Laboral (LAB):	78		12	
Asociación de Empresarios (AE)		37		1
Asociación de Traballadores (AT)		23		6
Asociación de Labregos (AL)		4		2
Colexios e Asociación Profesionais (CP)		14		3
Ideolóxicas (IDE):	25		7	
Libertaria (IDE-AL)		4		0
Independentista (IDE-GZ)		11		5
Esquerda (IDE-ESQ)		5		1
Teoloxía da Liberación (IDE-TL)		5		1
Organización Partidarias (PT)	19	19	7	7
Sen Clasificar / Sen Datos (SC/SD):	41		2	
Empresas (EMP)		24		1
Institucións (INS)		11		1
Sen Información (SD/SI)		6		0
TOTAL	560	560	98	98

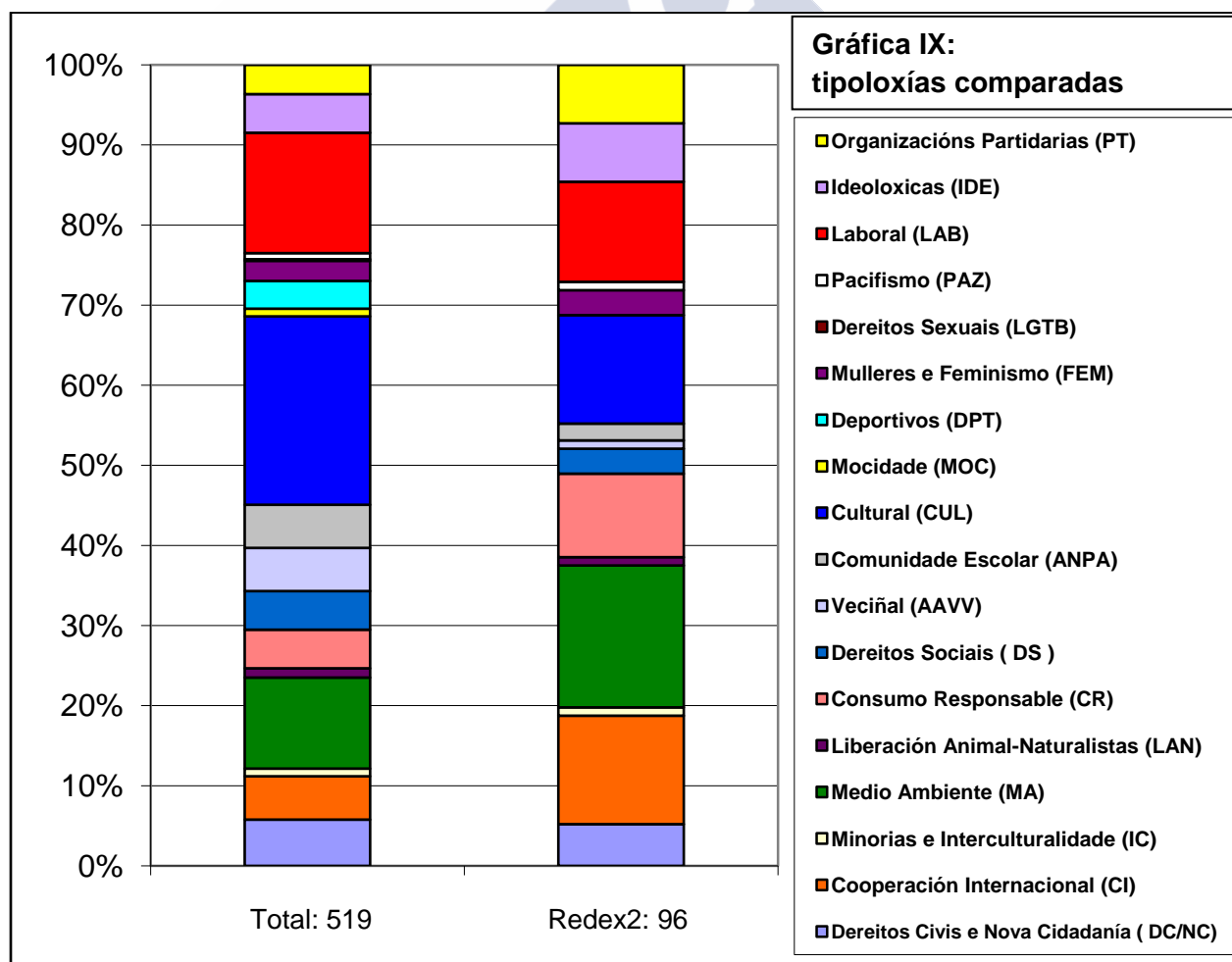
Pola contra se non cinguimos ao SMO son as temáticas de novos movementos sociais e as novísimas axendas as que comparten protagonismo en detrimento do repertorio temático máis clásico que practicamente desaparece agás o laboral (12) e o cultural (13).

Medio ambiente (17) e cooperación internacional (13) son referencias moi presentes nas organizacións constantes nas redes, igual que nas novísimas axendas o son consumo responsable (10).

No grupo de organizacións permanentes nas redes (SMO) increméntase de forma considerable a porcentaxe de grupos de consumo responsable, medio ambiente e cooperación internacional con respecto ao grupo do conxunto de organizacións; mentres que se reducen a presenza porcentual de grupos culturais e laborais (*Ver Gráfica IX*).

Mantense, e mesmo se reforza, a presenza de partidos de ruptura e de organizacións con temáticas ideolóxicas (novamente maioritariamente independentistas aínda que veremos no apartado 5.2.2.1. que esa presenza se reduce nas entrevistas individuais, aínda que sigue a ser importante).

Veremos no apartado 5.2.2.1. como existen diferenzas importantes entre as axendas prioritarias das organizacións e as axendas prioritarias dos activistas.

5. REPERTORIO DA CONTENDA: MOVEMENTO ALTERMUNDISTA EN GALICIA

No episodio de construción do movementismo e o altermundismo en Galicia e cambios na estrutura política de Galicia (AGE como primeira concreción) asistimos a un **proceso de formación de novas identidades** ligadas á construción de diferentes redes (Nunca Máis, CGpP GNSV, ISAP, PGA, FSGal, RA, 15M, ESG, ASG) e nacemento de novos partidos (Encontro Irmandiño [NPC-Anova] - Espazo Ecosocialista [NPC-CxG] - AGE).

Estas novas identidades van ter a súa orixe nunha crecente desafección partidaria dos movementos sociais vinculada a un esgotamento dun formato de relación subordinada dos movementos sociais aos partidos e á necesidade de novos instrumentos autónomos.

Esa desafección e ruptura do papel subordinado agudizarase coa crise de confianza cara ao BNG e ao PSdeG dunha parte das súas bases sociolóxicas e electorais durante o período de goberno bipartito.

A incorporación do pensamento altermundista aos movementos sociais galegos van ser clave, ademais, na superación da dicotomía nacionalismo/estatalismo hexemónica ao longo de todo o período democrático sen o cal non podería construírse un novo paradigma alternativo ao hexemonizado polo BNG nas últimas tres décadas.

A irrupción do movemento 15M como expresión de desafección política dun sector, maioritariamente novo e urbano, da poboación abre unha vía de posta en cuestión dos interfaces existentes, posterior ao cal iniciase un proceso de recomposición dunha nova esquerda política sobre un formato transversal do nacional e da relación/participación social (inicialmente NPC), proceso que culminaría no xurdimento de AGE no cal participarían cadros destacados dos movementos sociais galegos, en xeral, e do altermundismo, en particular.

5.1. ALTERMUNDISMO ANTES DO FSGAL

Iniciado o primeiro decenio do actual século pronto faríase notar a presenza dos marcos simbólicos da puxante e recen nada corrente altermundista entre os movementos sociais galegos. No novo movemento universitario xurdido á calor das mobilizacións anti-LOU ese repertorio altermundista vai estar presente con forza.

“O repertorio para a acción social colectiva e os marcos simbólicos utilizados neste caso están ligados ao xurdimento de novos marcos cognitivos e repertorios para a acción a nivel global, sendo o espello o chamado movemento de resistencia global ou movemento antiglobalización. Distintas premisas de dito movemento

*teñen sido adaptadas ao caso da L.O.U., por exemplo a máxima “outro mundo é posíbel”, repetida ata a saciedade en multitude de colectivos a nivel mundial, é readaptada en “outra universidade é posíbel”, ou o carácter lúdico e performativo das accións de dito movemento é o mesmo que o das protesta contra a L.O.U. Os referentes teñen que entenderse de xeito complexo e difuso, xa que non existe unha relación explícita entre ambos movementos, aínda que tacitamente si que é obvio que a repercusión mediática do movemento antiglobalización ten calado entre sectores como a mocidade, polo seu carácter novidoso e o seu orixinal repertorio de protesta.*²⁹⁴

Raimundo Viejo (2004) fai unha análise das vagas de mobilización e da axenda antagonista en Galicia que vai na mesma liña:

*“A terceira vaga de mobilización será a da crise das políticas de notable e partido e a ruptura autónoma da política do movemento. Extendéndose desde a segunda metade dos noventa até mediados dos primeiros anos do dous mil, esta terceira vaga supera de xeito considerable á anterior por medio de ciclos de loitas tan potentes como a da LOU, a do Prestige ou a da Guerra de Iraq. No contexto de unha onda global que se adopta identificar como altermundialista, o movemento rompe coas institucionalizacións impostas pola política de partido e recupera a autonomía que perdera con anterioridade. Durante esta terceira onda comezan a cobrar forza algunhas institucións do movemento como os centros sociais (Casa Encantada, Cova dos Ratos, C.S. ATreu, etc.), medios de contra-información (Indymedia, Novas de Galiza, etc.), colectivos antiglobalización (ATTAC, Foro Social Galego, Fuga em Rede...), queer ou post/trans-feministas (Maribolheras Precárias, Nom me pises o freghao, etc.), espazos de práctica teórica (Alternativas Nómadas, Universidade Invisível, etc.) así como un longo etcétera de experiencias de natureza molecular que apuntan aos vectores de escisión polos que se operan os cambios na constitución material da Galicia posfordista. Infravalorados e etiquetados polo xeral como ‘marxinalidade’ (sempre na falsa premisa que entende o marxe como un locus secundario do político), estas experiencias adiantaron na hipótese da tendencia procesos como o propio 15-M, acadando en ocasións unha relevancia política tan innegable como a das Asembleas contra a LOU ou Nunca Mais, por escollermos dous exemplos incontestábeis.”*²⁹⁵

A incorporación do pensamento altermundista aos movementos sociais galegos vai ser determinante na construción dun novo paradigma alternativo na esquerda máis radical e no nacionalismo.

A presenza movementista e política de Galicia nos primeiros eventos altermundistas foi pequena pero influínte. No I Foro Social Mundial en Porto Alegre (2001) o nacionalismo partidario estivo presente con dúas figuras que con moito superaban os ámbitos do orgánico.

---

²⁹⁴ RAMOS, Iván Julio (2006); p 6.

²⁹⁵ VIEJO, Raimundo (2014) “Notável, partido e movemento na Galiza”; en D. Salgado e M. M. Barreiro (Coord.): *Entrementres*; Corsárias Editora; Santiago de Compostela; p 138

De igual xeito varias organizacións empezaron a ter unha vinculación co movemento altermundista por medio das súas 'relacións internacionalistas' coma o SLG coa Vía Campesina, o SGEF pola vinculación de AISPAS e o movementos pacifista, a CIG pola vía sindical, Amarante (impulsor do Comité Galego de apoio ao MST) pola súa relación con grupos de Brasil, Ecuador ou Nicaragua. Ademais, nace en 2001 a homóloga galega da Marcha Mundial das Mulleres. No ecoloxismo Amigos da Terra estará vinculada ao movemento altermundista pola súa pertenza a Friends of the Earth International, e, primeiro, ADEGA e, posteriormente, Verdegala, terán unha forte influencia do pensamento altermundista.

Estes movementos sociais van a ir incorporando a súa misión e as súas definicións ideolóxicas o altermundismo como parte da súa identidade. Todas elas xunto coa publicación *Altermundo*²⁹⁶ van ser centrais na difusión do altermundismo en Galicia, faranse moi presentes no activismo de redes que xurda a partir de 2002 e van ser os impulsores do FSGal.

5.2. FORO SOCIAL GALEGO

No I Foro Social Mundial en Porto Alegre (2001), tanto o nacionalismo, na súa corrente máis aperturista (Fundación Galiza Sempre representadas por Xosé Manuel Beiras e Camilo Nogueira), coma os movementos sociais (ADEGA representada por Xosé Veiras ou SLG representada por Lidia Senra, SGEF con Manuel Dios) van asegurar unha presenza galega. En foros posteriores incorporaríase ONGDs como Amarante (FSE, Florencia, 2002).

O crecemento organizativo e a madurez política que se produce tras Nunca Máis vai ligar a moitos colectivos co ideario altermundista.

Pero, sen dubida, se existe un conector das ideas altermundistas e un difusor do altermundismo global en Galicia vai ser a revista *Altermundo*, á fronte da que estará Manoel Santos, e que, nunha primeira etapa, se publica mensualmente como separata do xornal Galicia Hoxe (o seu primeiro número sae o 20 de maio de 2007).

“Algúns pensamos na necesidade de aplicar aquí aquilo de “pensa global, actúa local” que xurdira no Chiapas de 1996, e a iso nos dedicamos, incidindo máis no global

---

²⁹⁶ O primeiro número da revista *Altermundo* sae como suplemento do xornal Galicia Hoxe o con data 20/05/2007. O impulsor da iniciativa esta Manoel Santos e compoñen o seu consello de redación caras coñecidas do movementismo e que terán un papel nas múltiples redes e mesmo na posterior vertebración de AGE nalgúns casos (o propio Manoel Santos, Xosé Manuel Beiras, Marga Tojo, Lupe Ces, Xabier Simón Fernández, Roberto Mansilla, Alfredo Iglesias, Xoán Doldan, Rebeca Fernández, Miguel Anxo Fernán-Vello, David Rodríguez, Raul Asegurado, Xoán Hermida, Manuel Casal, Antom Fente, Xabier Ron, Carme Carballo, Antón Gómez-Reino, Xabier Macías, Ana Miranda, e Imanol Dorca. Ademais tamén forma parte do Consello Editorial o membro do CI do FSM Cândido Grzybowski. Nace, tal como indica a presentación no seu portal como “un espazo creado para achegar ese outro mundo posíbel á comunidade galegofalante da rede” Ver www.altermundo.org

porque precisabamos un relato, unha historia que nos servira de vector ideolóxico. No primeiro dos aspectos decidimos que había que traer á lingua galega os pensamentos de moita xente que estaba a construír o movemento de resistencia global. Foi un proceso de aprendizaxe e difusión. Poucos daquela leran a Emir Sader, Boaventura de Sousa Santos, Immanuel Wallerstein, Chico Whitaker, Susan George, François Houtart, o Subcomandante Marcos, Moacir Gadotti, Frei Betto, Bernard Cassen, e unha enchente máis, mesmo a autores de aquí como Carlos Taibo, ou do Estado como Paco Fernández Buey. Había galegos e galegas participando nos procesos do FSM dende 2001, como Camilo Nogueira, Xosé Manuel Beiras, Lidia Senra, pero de xeito invisible, e creo que tamén axudamos a darlle valor a iso. Penso que nese aspecto e nese tempo cumprimos o noso labor mellor que peor. E bebendo disto, dun proxecto que fundamentalmente trataba de transmitir pensamento para a acción, que propugnaba asemblea unha comunicación alternativa, tomamos partido cun obxectivo primario, a creación de redes tomando como referencia o proceso do FSM. A experiencia no seu conxunto foi impagable, intensa, ilusionante. Unha etapa fabulosa que nos marcou a moitos e moitas. Redebuxamos as nosas mentes e os nosos pensares. Viaxamos, aprendemos, berramos e construímos como ben puidemos. O proxecto Altermundo tiña máis vías e máis intencións e obxectivos, pero coido que esa foi a máis visible e exitosa.”²⁹⁷

Durante toda a década a madurez política e o traballo en rede facilitou a creación de complicidades entre un grupo reducido pero influente de colectivos de orientación altermundista. Ese grupo (Altermundo, Verdegaiá, MMM, Amarante, SLG, SGEP) exercían arrastre sobre outros. Ademais estaba o papel de Xosé Manuel Beiras (á fronte da Fundación Galiza Sempre) que atopara no altermundismo a posibilidade de renovación do seu ideario político.

O ano 2007 foi un ano de intenso activismo na rúa (GNSV) que posibilitou a darlle impulso á idea de crear un FSGal. Converxeron nese punto eses movementos sociais referidos, líderes críticos do nacionalismo e as tres centrais sindicais maioritarias.

“Chegado un intre, logramos reunir a todas as organizacións que participaran algunha vez, malia que fose sen demasiada transcendencia mediática, nos FSM. A primeira xuntanza partiu de Altermundo, da Fundación Galiza Sempre con X. M. Beiras e mais Xabier Macías, e do Seminario Galego de Educación para a Paz, con Manuel Dios. Era 2007, pero xa estábamos en contacto anos antes. Decidimos tratar de facer algo nun intre no que o evento do FSM pasaba a ser bianual e se convocara para o 26 de xaneiro de 2008 un Día de Mobilización e Acción Global, o que daba pé a facer algo aquí, na Galiza. Reunimos a xente que participara algunha vez nos FSM, por ter algún vector de referencia. Por aí andaba dende a Marcha Mundial das Mulleres ao Sindicato Labrego Galego, o STEG, CCOO e a CIG, Adegas e Verdegaiá, Amarante... e dende aí convocamos aquela asemblea na aula magna da Facultade de Historia que foi un éxito e que serviu de xerme para o que sería despois o Consello do Foro Social

---

²⁹⁷ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos (en Vigo, febreiro de 2013) axunta nos anexos.

*Galego e o evento de decembro de 2008.”*²⁹⁸

5.2.1. PROCESO PREPARATORIO DO FSGAL

5.2.1.1. Asemblea de Movementos Sociais Galegos

Cando o 26 de xaneiro de 2008 se convocaba unha ‘assemblea de movementos sociais galegos’, se facía tal como rezaba na súa convocatoria para ir cara a un Foro Social Galego:

“Organizacións cívicas e sociais galegas participantes no proceso de Foro Social Mundial dende xaneiro de 2001 convocamos a un acto cívico de mobilización para expresar dende o noso país a solidariedade coas principais reivindicacións do movemento antiglobalización.

*Con toda a nosa pluralidade, diversidade e riqueza de alternativas e propostas loitamos contra o neoliberalismo, a guerra, o colonialismo, o racismo e o patriarcado que xeran violencia, explotación, exclusión, pobreza, fame, destrución ambiental e negación dos dereitos humanos. Hai anos que estamos resistindo e construíndo procesos innovadores, de novas culturas de organización e acción, do local ao global, e en particular a través dos procesos e Carta de Principios do Foro Social Mundial, do cal emerxe este chamamento.”*²⁹⁹

Aproveitábase para iso a ausencia durante o 2008 do evento anual do Foro Social Mundial e a súa substitución na última semana de xaneiro de mobilizacións en diversos puntos do planeta que remataban na xornada do 26 de xaneiro de Mobilización e Acción Global:

“Desde o levantamento zapatista, en 1994 e as manifestacións de Seattle, en 1999, xurde unha alianza mundial de movementos contra a globalización neoliberal, a guerra, o patriarcado, o racismo, o colonialismo e a destrución ambiental. Ese movemento ten como marcos as grandes mobilizacións internacionais como as realizadas en Xénova e Cancún contra a OMC. Acadando o seu apoxeo o 15 de febreiro de 2003, coa gran manifestación mundial contra a invasión de Iraq polos Estados Unidos.

Nos últimos anos, eses movementos creceron enormemente, enraizados en loitas nacionais e realidades locais. En todos os cantos do planeta xorden mobilizacións en todas as áreas. O principal desafío agora é facer a conexión entre estas loitas locais e nacionais con obxectivos mundiais para ampliar alianzas e fortalecer as nosas loitas, alternativas e campañas.

---

²⁹⁸ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos (en Vigo, febreiro de 2013) axunta nos anexos.

²⁹⁹ Parte do chamamento para a celebración da Asemblea de Movementos Sociais Galegos o 26 de xaneiro de 2008 na Facultade de Xeografía e Historia da USC.

Este é o propósito do Día da Mobilización e Acción Global en 2008: Actuar localmente para mudar globalmente! Dar visibilidade ás loitas locais por medio dun día de acción común!”³⁰⁰

E o propio chamado explicaba o porqué da data elixida:

“Dende 2001, o Foro Social Mundial (FSM) tornou no principal espazo no cal todos eses movementos se atopan e constrúen alianzas.

O FSM non é un evento. É un proceso que está vivo nos foros locais, nacionais, rexionais e temáticos, nas moitas loitas plurais, campañas, alternativas para outro mundo que son desenvolvidas en todo o planeta.

A decisión de que o próximo FSM se realice en 2009, dous anos despois do FSM en Nairobi (Kenia- África), abre espazo para que unha ampla mobilización global se realice en 2008.

A data, 26 de xaneiro, foi escollida como forma de manter o confronto co Foro Económico Mundial, encontro da elite neoliberal que acontece sempre en xaneiro en Davos (Suíza), para afondar a teoría e práctica da dominación do mundo polo capital.”

Os promotores eran as 11 organizacións que tiñan participado no FSM -ADEGA, Confederación Intersindical Galega, Coordinadora de ONGDs, Fundación Galiza Sempre, Marcha Mundial das Mulleres, Seminario Galego de Educación para a Paz , Sindicato Labrego Galego, Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia, STEG, UGT-Galicia e Verdegaiia – aos que habería que sumar *Amarante Setem*, que deu lectura ao chamado na apertura da asemblea en función da súa tamén participación no FSE, e de *Altermundo*, que durante os anos previos foi a voz das ideas altermundistas en Galicia e xogou o papel asumido por todos de coordinación do movemento en Galicia.

Pero estas 13 organizacións sociais formaban parte ademais do núcleo fundamental de vertebración das diversas alianzas e campañas sociais existentes no último período (desde *Nunca Máis*).

O Foro Social Galego nacía a nivel global nun momento de indefinición do proxecto altermundista, moi lonxe do auxe ligado aos primeiros eventos do FSM en Porto Alegre, e a nivel local nunha crecente desafección social das bases electorais do goberno bipartito de progreso da Xunta de Galicia e coincidindo co último ano de goberno e a un ano da derrota electoral que devolvería á dereita a súa case ‘propiedade’ de goberno autónomo.

O resumo do que foi aquela asemblea de movementos está ben recollida no *Altermundo*³⁰¹ polo seu director Manoel Santos:

---

³⁰⁰ Parte do chamamento para a celebración da Asemblea de Movementos Sociais Galegos o 26 de xaneiro de 2008 na Facultade de Xeografía e Historia da USC.

³⁰¹ *Altermundo* número 10; suplemento Galicia Hoxe; 24 de febreiro de 2008; p 4.

“Máis de 80 colectivos e 200 persoas falaron durante dúas horas e media sobre a necesidade de crear un verdadeiro Foro Social Galego.

Todas foron intervencións no mesmo sentido, respectuosas, en clave de país e tendentes á necesidade de crearmos espazos de converxencia para situármonos no mundo e actuar.

Porque as galegas e os galegos temos tamén a nosa visión do mundo e a nosa problemática dentro da globalización. Tamén temos despoboamento no rural, destrución do territorio por transnacionais e políticos desa esquerda prostituída da que falabamos, uniformización cultural e lingüística alleas, desregulamentos e deslocalizacións...

Claro que todo dentro do noso privilexiado nivel de vida no norte global. Iso tamén o soubemos plasmar e o plasmamos a cotío, sobre todo no último par de anos, co xurdimento de movementos e redes que van dende o académico ao profundo dos centros sociais para traballar no desmantelamento desa barbarie ultracapitalista que sen decatarnos alguén conseguiu imprimir no maxín social. Temos pois que borrar e imprimir de novo.

Alí estiveron boa parte destes heteroxéneos movementos, porque ao redor do espírito de Porto Alegre aínda temos algo en común, o inimigo, e porque somos conscientes de que loitas, loitadores e loitadoras ter si que temos, mais precisamos aínda espazos de intercambio para coñecérmonos máis, para tecer máis redes e máis accións, para reflexionar e berrar.

Cómpre agora seguir regando a semente de Compostela. Un Foro Social Galego, como o Mundial, é necesario, como un outro mundo.”

5.2.1.2. Primeiras alianzas arredor da crise alimentar: ISAP e PGA

Durante o ano 2008 e no período que vai entre a Asemblea de Movementos Sociais do 26 de xaneiro e a celebración do evento do I Foro Social Galego o 5, 6 e 7 de decembro, foi un período de intenso traballo conxunto das organizacións alternativas vinculadas á proposta altermundista.

Das diferentes iniciativas que se puxeron en marcha nese tempo non é casual que as dúas tiveran o tema da alimentación como centro de atención, primeiro porque era unha das cuestións centrais da axenda altermundista global impulsada, fundamentalmente, pola dinámica de Vía Campesina, unha das organizacións internacionais de maior capacidade de mobilización e de influencia social e incidencia diante dos gobernos e institucións. Segundo porque existían grupos en Galicia que viñan traballando en rede desde había tempo e que abordaban o tema do consumo responsable desde diversas perspectivas: produtores (SLG), consumidores (Amarante, A Cova da Terra ou Panxea), ecoloxistas (Amigos da Terra ou Verdegaiia).

A. Vivir sen Organismos Modificados Xeneticamente (OXM,s)

A batalla contra o control dos alimentos por parte das grandes corporacións, así como os seus posibles efectos sobre a saúde, alertou aos produtores e grupos ecoloxistas contra os transxénicos.

Esta preocupación chegou ao Estado Español, agravada polo feito de que este fose o único produtor de transxénicos a grande escala da Unión Europea e porque viña de autorizar ensaios con dúas variedades de millo xeneticamente modificado en catro localidades galegas: Lalín, Val do Dubra, Touro e Castro de Rei. A diferenza con Asturias (2004), Euskadi (2007), Baleares (2007) e Canarias (2008) que se declararon ‘zona libre de transxénicos’, ao igual que o fixeran xa moitos concellos, en Galicia nesa altura, máis aló do concello de Lalín, ningún concello, nin a Xunta de Galicia non fixeran nada ao respecto.

O 29 de febreiro de 2008 constituíuse en Lalín a Plataforma Galega Antitransxénicos. A xuntanza celebrouse nese concello precisamente por ser un dos catro de Galicia onde se deu autorización para cultivo de millo transxénico por parte da multinacional Monsanto e por ser, grazas a un acordo do seu pleno municipal (27 de marzo de 2008) o primeiro concello de Galicia en declararse ‘zona libre de transxénicos’.

A asemblea, convocada polo Sindicato Labrego Galego, aglutinou nun primeiro momento a 15 asociacións e colectivos: ADEGA, A Esmorga, Alternativas Nómadas, Amigos da Terra, APEGA, Asociación Cultural Meiro, Cooperativa de Consumo Responsable Eirado, FugaemRede, Gentilha do Pichel, Rede Consumo Consciente, Saramaganta, Semente, Sindicato Labrego Galego, O Grelo Verde e Verdegaiia; á que se incorporarían posteriormente máis ata chegar a 55 colectivos.

Os obxectivos de dita plataforma eran pedir responsabilidades e información á administración galega en todo o referente aos ensaios con transxénicos, concertar unha entrevista con carácter de urxencia coa Consellería de Medio Ambiente e Medio Rural, realizar unha campaña de información cidadá e promover unha iniciativa popular (ILP) orientada á prohibición total da experimentación, cultivo e consumo de produtos transxénicos en Galicia, tal como rezaba o seu manifesto fundacional.

“A soberanía e a nosa seguridade alimentaria dependen da nosa biodiversidade e da riqueza dos nosos pobos coma consecuencia da sabedoría e os coñecementos transmitidos de xeracións en xeracións.

O mantemento dunha agricultura libre de transxénicos é indispensábel perante dos moitos interrogantes en termos de rendemento, de problemas ambientais, ou de saúde, dos cultivos manipulados xeneticamente.

De aí a esixencia irrenunciábel de que se aplique o principio de precaución e a

Cláusula de Salvagarda. Dita clausura está prevista no articulado 23 da Directiva 2001/18/CE. Fixa que se un estado ou rexión dispón de nova información que certifica que un determinado transxénico supón riscos para a saúde humana e o medio ambiente poderá restrinxir ou prohibir provisionalmente no seu territorio o uso ou a venda do mesmo.

Esiximos o dereito a Soberanía Alimentaria, entendendo como tal o dereito a elixir sobre que tipo de alimentación queremos consumir, quen a vai producir, como e donde vaise cultivar e na elección das políticas agrarias que nos afectan como Pobo.

Non esquezamos que a declaración universal dos dereitos humanos considera a alimentación e ao benestar nutricional como un dereito fundamental das persoas.

O mundo necesita enfoques agrícolas sostíbeis, é hora de que os gobernos e os especialistas adiquen as súas enerxías e recursos a desenvolver tecnoloxías e políticas compatíbeis coa protección do medio ambiente, unha produción segura e de calidade e un reparto xusto entre tódolos seres humanos.”³⁰²

O nivel de difusión sobre o OMX's e os 'éxitos' acadados diante das administracións é unha proba de como a oportunidade política aliase a pesar dos recursos humanos e materiais das organizacións.

O 2 de decembro de 2008 no Parlamento de Galicia aprobouse por unanimidade a seguinte declaración transaccionada polos tres grupos parlamentarios:

“O Parlamento de Galicia insta á Xunta de Galicia a que, no ámbito das súas competencias, non contemple a produción dos cultivos transxénicos destinados ao consumo humano e animal e, en consecuencia, a:

1. Incentivar as producións agrogandeiras tradicionais, de calidade e os cultivos ecolóxicos garantindo a súa máxima protección xenética e valores nutricionais, e impedindo a súa hibridación e/ou polinización por outros organismos modificados xeneticamente.”³⁰³

Con posterioridade a Lalín sumáronse outros 27 concellos con declaración de 'zona libre de transxénicos': A Estrada, Forcarei, Gondomar, Nigrán, O Grove, Redondela, Salceda de Caselas, Silleda, Vila de Cruces (na provincia de Pontevedra); Allariz, Irixo, Ribadavia e Verín (na provincia de Ourense); Chantada e Riotorto (na provincia de Lugo); Ames, A Baña, Cabana, Laxe, Mesía, Muros, Muxía, Negreira, Santiago de Compostela, Teo, Val do Dubra e Zas (na provincia de A Coruña).

---

³⁰² Estrato do Manifesto da PGA Ver en <http://www.galizasentransxenicos.org/?q=node/6> [Visitada 2014-10-12]

³⁰³ Consultar o Boletín Oficial do Parlamento de Galicia [Visitada 2014-10-12] http://www.parlamentodegalicia.es/sitios/web/BibliotecaBoletinsOficiais/B70659_2.PDF

B. Pola Soberanía Alimentar

No ano 1996 Vía Campesiña denunciaba como irrealizables os obxectivos dos xefes de estado reunidos no Cumio Mundial da Alimentación en Roma de reducir á metade os 830 millóns de persoas que pasan fame no mundo para o ano 2015.

No ano 2007 as persoas que pasaban fame xa superaban os 850 millóns, a pesar de que no Cumio do Milenio das Nacións Unidas (2000), se aprobaran uns obxectivos de desenvolvemento entre os que se atopaba o de reducir á metade, para 2015 e con 1990 como ano de referencia, a proporción de persoas que pasan fame.

Vía Campesiña foi traballando en rede con representantes de organizacións labregas, de pastores, de pescadores, de consumidores, de mulleres, de ambientalistas e de pobos indíxenas de todo o mundo para elaborar unha alternativa global ao modelo de alimentación controlada polas transnacionais da agro-industria. Ese traballo culminou en 2007 na reunión do Foro de Nyéléni, que fixou a definición de “soberanía alimentar” e aprobou poñer en marcha un proceso global de construción da soberanía alimentar desde o rexional.

Esta iniciativa contou co empuxe no Estado Español da organización Veterinarios Sen Fronteiras. O 12 de abril de 2008 presentábase publicamente en Compostela a ISAP (Iniciativa pola Soberanía Alimentar dos Pobos), tras algúns meses de contactos, e seguindo o mandado de Nyéléni. A alianza quedou conformada inicialmente por catro organizacións: Amarante, Sindicato Labrego Galego, Veterinarios Sen Fronteiras e Verdegaia e tiña como obxectivo ‘dar a coñecer, construír e defender a soberanía alimentar dos pobos en e desde Galiza, cos pés na terra e cunha ollada global’.³⁰⁴

A primeira iniciativa veu da man de Veterinarios Sen Fronteiras coa organización da ‘*Xornada sobre Modelos de Producción: Agroindustria vs Soberanía Alimentar*’ durante os 18 e 21, 26, 29 de novembro e o 2 de decembro de 2008 na Facultade de Veterinaria da USC en Lugo.

A Xornada estaba cofinanciada pola Dirección Xeral de Cooperación Exterior da Xunta de Galicia no campo da sensibilización cun programa bianual 2008/2009 coa denominación ‘Sensibilización específica de soberanía alimentaria’.

Despois Emaus celebrou o 6 de marzo de 2009 unha ‘*Xornada-Encontro por un Desenvolvemento Humano Sostible a través da soberanía Alimentar: buscando estratexias desde Galicia*’.

Ao igual que as anteriores, esta xornada recibiu financiación da Dirección Xeral de

---

³⁰⁴ A web de GNSV recolle a nova da presentación da ISAP <http://www.galizononseende.org/?p=344> [Visitada 2013-06.11]

Cooperación Exterior da Xunta de Galicia no campo da sensibilización cun programa bianual 2008/2009 coa denominación ‘Soberanía alimentaria para o DHS’.

Nese ano a Semana Galega de Comercio Xusto, que organizou Amarante Setem, centrou o día do Comercio Xusto (9 de maio) na celebración, baixo o lema ‘Pola Soberanía Alimentar, por un comercio xusto no Norte e no Sur’, dun mercado transparente coa colaboración do Sindicato Labrego Galego, Verdegaiia e Emaus, así como cos grupos de consumo responsable A Gradicela (Pontevedra), Arbore (Vigo) e Semente (Ourense).

Posteriormente a estas xornadas e algunha iniciativa máis, o grupo inicial de catro organizacións -Amarante Setem, Sindicato Labrego Galego, Veterinarios sen Fronteiras e Verdegaiia- ampliouse incorporando á Cova da Terra, Eirado, Emaús Fundación Social, Fundación Galicia Verde, Panxea e Semente.

A seguinte iniciativa era organizar as ‘Xornadas Galegas de Soberanía Alimentar’ que tiveron lugar entre o 27 e 28 de febreiro de 2010. O seu obxectivo, ademais de continuar a dar a coñecer a soberanía alimentaria, era propiciar un encontro entre todas aquelas persoas e entidades que traballan pola soberanía alimentaria en Galicia avanzando na consolidación de colaboracións e cooperación entre produtores, grupos de consumo, ecoloxistas, consumidores, ... na idea de camiñar cara a constitución dun foro pola soberanía alimentaria estable en Galicia.

As Xornadas desenvolvéronse cunha programación con presenza de poñentes de Galicia e o resto do Estado Español, Chile e Mozambique.³⁰⁵ Estas Xornadas celebráronse, ao igual que

---

³⁰⁵ **Programación das Xornadas Galegas de Soberanía Alimentar:**

- Mesa Redonda **Soberanía alimentaria como unha ferramenta democratizadora da alimentación.-** Carmen Freire, Secretaria Xeral do Sindicato Labrego Galego, e **Paul Nicholson**, actor fundamental na conferencia de Nyéléni en representación da Vía Campesina.,.

- Mesa redonda **Vivir da Terra.-** arredor das experiencias de **Antonio Carral**, leite cru **O Alle**, e **Fuco Barreiro**, **Monte Cabalar**.

- Palestra **Modelo alimentario, a mudanza climática e as relacións Norte-Sul .-** **Mónica Vargas**, Observatorio de la Deuda en la Globalización..

- Palestra **Soberanía alimentaria na América Latina.-** **Florencia Aróstica**, dirixente da Asociación Nacional de Mujeres Rurales e Indígenas Chilenas (integrada na Vía Campesina) .

- Palestra **Enfriando o Planeta: Soberanía Alimentar e Mudanza Climática.-** **Ferrán García**, Veterinarios Sin Fronteras/No Te Comas el Mundo.

- Mesa redonda **Vivir do Mar.-** **Fermín Fernández**, **ALGAMAR**, **Fernando Groullán**, Confraría de Cangas, e **Isabel Pérez**, Agrupación de mariscadoras a pé de Cambados.

- Palestra **Construíndo Soberanía Alimentar en África: A experiencia de Mozambique.-** **Luís Mário Muchanga**, dirixente do sindicato agrario mozambiqueño União Nacional Camponesa (UNAC), organización pertencente á Vía Campesina.

- Mesa redonda **Vivir sen Devorar: Situación e Retos do Consumo Responsábel en Galiza.-** Juan Carlos Carreja e **Mª Carmen Pazos**, produtores agrupados no proxecto Lentura, e **Gonzalo Gesto** e **Marcial Blanco**, consumidores pertencentes a cooperativas de consumo da Rede Galega de Consumo Consciente (Panxea e Zoca Miñoica, respectivamente).

as anteriores, coa cofinanciación da Dirección Xeral de Cooperación Exterior da Xunta de Galicia no campo da sensibilización cun programa bianual 2009/2010 consorciado por varios dos colectivos da ISAP, sendo cabeza de consorcio Emaus, coa denominación ‘Fortalecemento do Grupo Xestor da Iniciativa pola Soberanía Alimentar dos Pobos (ISAP)’.

Con posterioridade a ISAP deixou de ter actividade como tal aínda que as practicas de Soberanía Alimentar -produción orgánica, circuítos de mercado de proximidade, apoio ao pequeno campesiñado, organización das persoas consumidoras, ... – estenderonse moito.

Non obstante, a perda electoral do goberno bipartito de progreso tivo unha consecuencia directa para a ISAP coa desaparición da financiación á sensibilización para o desenvolvemento, recurso clave para o seu mantemento.

Pendente segue arestora o Foro Galego pola Soberanía Alimentar, a integración no proceso estatal da ASAP (Alianza pola Soberanía Alimentar dos Pobos) e un posible proceso europeo.

5.2.2. O EVENTO: I FORO SOCIAL GALEGO

Tras case un ano de preparación o 5, 6 e 7 de decembro de 2008 celebrábase o evento do I Foro Social Galego en Santiago de Compostela coa participación de 91 colectivos e organizacións, 4 institucións, 6 forzas partidarias e 81 colectivos sociais. O proceso preparatorio apenas conseguira sumar a algún novo colectivo aos xa presentes na Asemblea de Movementos Sociais Galegos preparatoria do 26 de xaneiro de 2008, marcado pola presenza dos colectivos máis activos do altermundismo en Galicia, referenciais xa en diferentes redes e alianzas nos últimos anos, e a participación de colectivos da contorna crítica do nacionalismo (Encontro Irmandiño, CIG Servizos, SLG, Fundación Galiza Sempre, Redes Escarlatas...) e, en menor medida, da órbita de Esquerda Unida (Comisión de Recuperación da Memoria Histórica, OSPAAAL, ...); estando ausente por completo a corrente libertaria.

Si se avanzou na participación de asistentes que pasou na primeira cita de preto de 200 persoas ás máis de 600 que asistiron as mesas redondas e actividades do evento (particularmente numerosa foi a sesión plenaria sobre perspectivas do altermundismo e a asemblea de movementos na que se cifrou unha participación de 300 persoas cada unha delas).

5.2.2.1. Composición do FSGal: Colectivos e Participantes

O movemento altermundista en Galicia é un movemento urbano e atlántico, con activistas

de mediana idade, procedentes de profesións liberais ou do funcionariado relacionado coa educación ou as políticas sociais.

A. Perfil do activista

Se atendemos a procedencia das persoas participantes no FSGal³⁰⁶ observaremos unha procedencia claramente atlántica e urbana, fundamentalmente de persoas da contorna de Compostela (36,70%) como cidade universitaria (papel importante de sectores ligados coa institución de ensino superior) e capital política-administrativa (sectores ligados ás organizacións políticas e sociais do nacionalismo).

Igualmente é relevante a presenza da zona metropolitana de Vigo (15,60%) e d'A Coruña (9,45%), así como de Pontevedra (6,25%), Ourense (3,90%), Lugo (6,25%) e Ferrol (7%), núcleos clave da presenza de activismo social e sede dalgunha das organizacións promotoras.

A procedencia do resto do territorio, sobre todo das provincias do interior, é escasa (14,85%).

CADRO II: PROCEDENCIA PARTICIPANTES I FSGal

A Capela	1	Guitiriz	2
A Coruña	9	Lourenzá	1
A Estrada	1	Lugo	8
A Guarda	1	Miño	2
Allariz	1	Mondariz	1
Ames	2	Mos	1
Baiona	1	Noia	1
Barcelona	1	O Grove	1
Bergondo	1	Oleiros	2
Betanzos	1	Ortigueira	1
Brión	2	Ourense	4
Cambados	1	Pontevedra	8
Compostela	40	Redondela	1
Courel	1	Ribeira	3
Culleredo	1	Rois	2
Fene	1	Teo	1
Ferrol	5	Vedra	2
Gondomar	2	Vigo	15
TOTAL			128

³⁰⁶ Datos de 128 persoas recollidas das bases de datos de inscrición e da reconstrución de listados, que representan un tercio dos asistentes a asemblea de movementos do FSGal ou que participaron de xeito regular no evento.

O activista altermundista é moi variado en canto o seu vencello profesional.³⁰⁷ Claramente dominan profesións que corresponden con estudos superiores e un predominio claro de profesionais do ensino, profesións relacionadas coas políticas sociais (educadores, psicólogos e traballadores sociais) e do ámbito das profesións ligadas ao terceiro sector e ao mundo da comunicación e a cultura.

CADRO III: SECTOR OCUPACIONAL		PARTICIPANTES I FSGal	
Actriz	1	Escritor	2
Administrativa	2	Estudante	4
Analista	1	Formador	1
Arquitecta Técnico	1	Fotógrafo	1
Artesá	1	Graduado Social	1
Asalariada	1	Historiador	2
Asesor Laboral	1	Impresor	1
Autónoma	1	Informático	3
Avogada	6	Labrego	5
Axente Intercultural	1	Medico	1
Bibliotecaria	1	Metalúrxico	1
Biólogo	2	Músico	3
Catedrático	5	Funcionario Concello	1
Celador	1	Politólogo	1
Consultora	1	Psicólogo	3
Cooperativista	1	Sindicalista	2
Delineante	1	Taxista	1
Deputada	2	Técnico	4
Desempregado	1	Traballador Forestal	1
Deseñador Gráfico	2	Traballador Social	3
Director	2	Tradutora	2
Economista	2	Veterinaria	1
Educador Social	3	Tramitador Xudicial	1
Educador Ambiental	2	Xeólogo	1
Enfermeira	1	Xornalista	6
Ensinante	28	Xubilado	2
Enxeñeiro	3		
TOTAL			128

En canto a idade a franxa dominante é a de 30-49 anos (57,03%) e, en segundo lugar, a de 50-64 anos (23,44%)³⁰⁸. Estamos pois a falar de persoas con percorrido de activismo social e/ou político que xa teñen unha cosmovisión clara do que demandan e un proceso de desafección de experiencias anterior insatisfactorias.

³⁰⁷ Datos de 128 persoas recollidas das bases de datos de inscrición e da reconstrución de listados, que representan un tercio dos asistentes a asemblea de movementos do FSGal ou que participaron de xeito regular no evento.

³⁰⁸ Datos de 128 persoas recollidas das bases de datos de inscrición e da reconstrución de listados, que representan un tercio dos asistentes a asemblea de movementos do FSGal ou que participaron de xeito regular no evento.

Pola contra a franxa de menores de 29 anos (13,28%) é limitada, o que indica que o movemento ten claras dificultades para conectar cos xoves.

CADRO IV: FRANXA IDADE PARTICIPANTES I FSGal		
Menores 29 anos (nados despois de 1979)	17	13,28%
Entre 30 / 49 anos (nados entre 1959 e 1978)	73	57,03%
Entre 50 / 64 anos (nados entre 1944 e 1958)	30	23,44%
Maiores de 65 anos (nados antes 1943)	8	6,25%
	128	100,00%

Este perfil de idade vaise a observar posteriormente no proceso do NPC-AGE onde é complicado ver cadros e activistas de menos de 30 anos.

No estudo ‘Los componentes de voto en las elecciones gallegas’ [Lagares, Nieves e Pereira; María 2013], se observamos o voto AGE nas autonómicas 2012³⁰⁹ existe esa mesma tendencia: o primeiro grupo de votantes é o de 30-49 anos (41,80%) e o segundo grupo o de 50-64 (31,90%); quedando moi por debaixo o grupo de entre 18-29 anos (20%), sendo practicamente insignificante o de votantes de máis de 65 anos (7,30%).

No caso da distribución por sexos existe unha presenza con case 20 puntos máis de homes que de mulleres, seguramente condicionado, ademais de por factores sociais, por dinámicas asemblearias tradicionalmente moi masculinizadas.

CADRO V: SEXO PARTICIPANTES I FSGal		
Homes	77	60,16%
Mulleres	51	39,84%
	128	100,00%

B. Prioridades temáticas

No evento do FSGal participaron 91 colectivos. Se atendemos as temáticas nas que están especializados eses colectivos, tendo en conta que deberíamos excluír 6 partidos políticos (Corrente Vermella, Encontro Irmandiño, Esquerda Unida, Galiza Nova, Partido Comunista de Galicia e Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria) e 4

³⁰⁹ LAGARES DIEZ, Nieves/PEREIRA LÓPEZ; María (2013): *Los componentes de voto en las elecciones gallegas*; XI Congreso de AEPCA; p 22. [Visitado 2014-10-13] Ver enlace: <http://www.aecpa.es/uploads/files/modules/congress/11/papers/854.pdf>

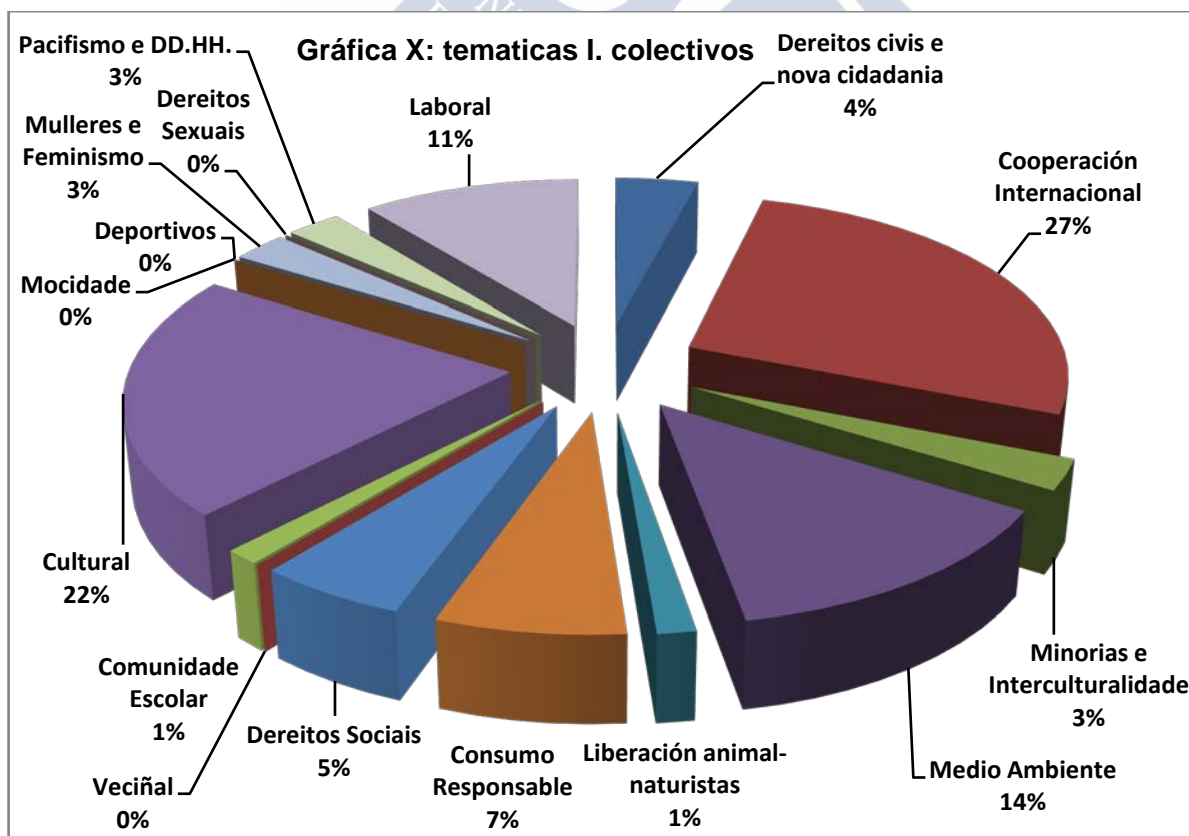
entidades parainstitucionais (Club Internacional de Prensa, Instituto de la Cultura Gitana, Radio Allariz e Radio Fusión), teríamos a seguinte distribución temática:

- Dereitos civís e nova cidadanía (3): Asociación Cultura Caleidoskopio, Asociación preSOS Galiza, RCADE (Rede cidadá para a abolición da débeda externa).
- Cooperación Internacional (20): ACPP (Asemblea de Cooperación pola Paz), Acsur Galiza, AGARESO (Asociación Galega de Reporteiros Solidarios), Altermundo, AMARANTE Setem, Asociación Cultural WIPALA, Axuda en Acción, Axunica, Coopera, Coordinadora Galega de ONGDs, Enxeñería Sen Fronteiras Galicia, Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global), Fundación Entreculturas, Implicad@s no Desenvolvemento, InteRed Galicia, Intermón Oxfam, OSPAAAL (Organización Solidaria cos Pobos de Asia, África e América Latina), Paz con Dignidad - Observatorio de Multinacionais en América Latina, Sinerxia (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharauí de Lugo), Tradutores Sen Fronteiras.
- Minorías e Interculturalidade (2): Foro Galego de Inmigración, Fundación Secretariado Gitano.
- Medio Ambiente (11): ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), Amigos da Terra, Asociación para a defensa do Parque Rosalía de Castro de Lugo, Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol, Fundación Galicia Verde, Greenpeace, Natureza e Xuventude, Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACMM), Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA), SOS Courel, Verdegaia.
- Liberación animal-naturistas (1): Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños-CEMMA.
- Consumo Responsable (5): Asociación de Economía Social Briante, Asociación de Interese Solidario O Peto, Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente, Véspera de Nada, Veterinarios Sen Fronteiras.
- Dereitos Sociais (4): COGAMI (Confederación Galega de persoas con discapacidade), Colectivo Galego do Menor, Emaus Fundación Social, Médicos do Mundo – Galicia.
- Veciñal (0):
- Comunidade Escolar (1): Comités Abertos
- Cultural (16): Grupo Investigación en Pedagogía Social e Educación Ambiental SEPA, AGAL (Associação galega da Língua), Agrupação Cultural O Facho, Asociación Cultural Xermolos de Guitiriz, Asociación Cultural-Deportiva Bastantes Llon, Asociación Euroeume, Ateneo Ferrolán, Ciberirmandade da Fala, Colectivo Arraianos, Comisión pola Recuperación da Memoria Histórica da Coruña, Foro Pola Memoria (Republicana de Galicia), Fundación Galiza Sempre, Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional (IGADI), Nova Escola Galega, Radio Filispin (Ferrol), Redes Escarlata.
- Mocidade (0):
- Deportivos (0):

- Mulleres e Feminismo (2): Andaina (revista galega de pensamento feminista), Marcha Mundial das Mulleres
- Dereitos Sexuais (0):
- Pacifismo e DD.HH. (2): Mundo Sen Guerra e sen Violencia, Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP).
- Laboral (8): CIG-Servizos, Colexio Oficial de Psicoloxía de Galicia, Confederación Intersindical Galega, Federación de Cooperativas Sinerxía, Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia, UGT-Galicia.

Ademais habería 6 colectivos con unha temática claramente ideolóxica: Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán, Associação Cultural A Gentalha do Pichel, Coordinadora de Crentes Galegos, Fundação Artábria, Plataforma Alternativa de Lugo, Sociedade Cultural Madia Leva!.

Isto supón que as organizacións presentes traballan fundamentalmente sobre as temáticas de cooperación internacional (27%), cultural (22%) e medioambiente (14%); seguidos por laboral (11%) e consumo responsable (7%); e en menor medida dereitos sociais (5%), dereitos civís e novas cidadanía (4%), e feminismo (3%) e pacifismo e dd.hh. (3%). (*Ver a Gráfica X: 'Temáticas I. Colectivos'*)

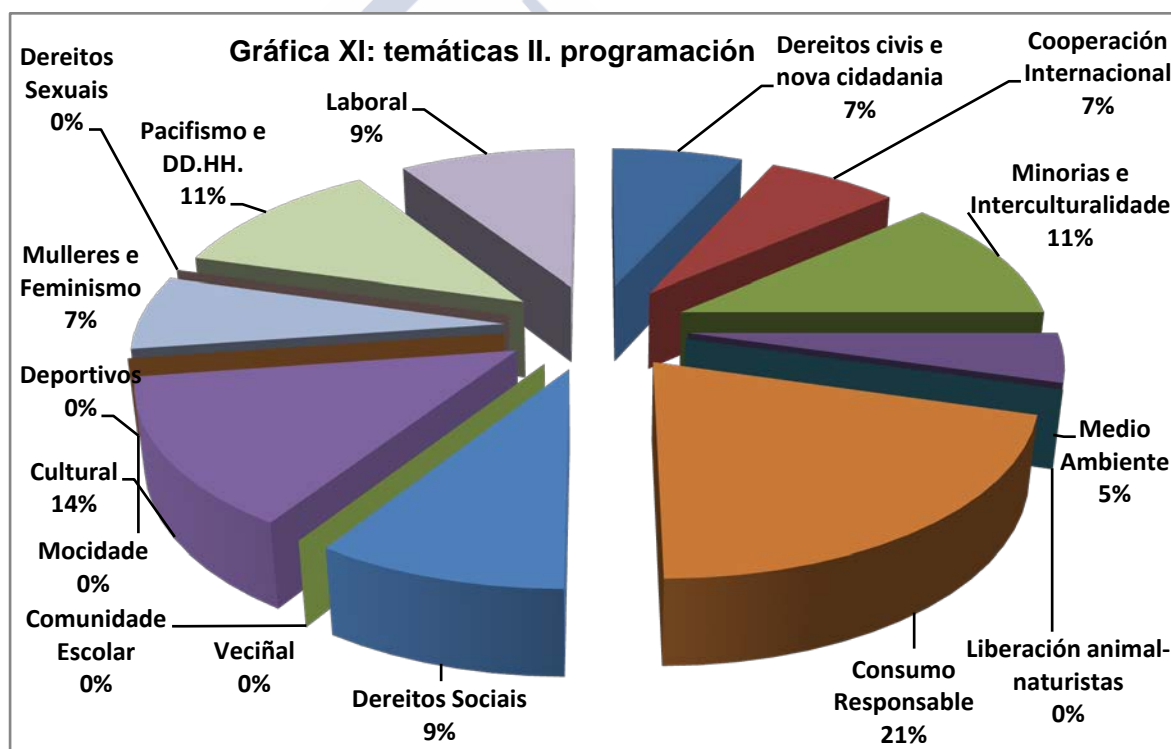

Do mesmo xeito se atendemos a programación do evento do Foro Social Galego, as palestra e mesas redondas, os audiovisuais e comunicacións, que se celebraron en clave da autoorganización en función dos intereses temáticos de colectivos ou de redes de grupos teriamos:

- Dereitos civís e nova cidadanía (3): "recuperar a memoria histórica: as vítimas da represión franquista"; "manifesto pola laicidade"; "documental el proceso de lo posible".
- Cooperación Internacional (3): "os medios de comunicación e a manipulación da memoria: Colombia como paradigma"; "documental Los Sin Tierra: por los caminos de América"; "documental Saúde materno infantil en Senegal".
- Minorías e Interculturalidade (5): "unha Galiza intercultural"; "gelem, gelem, gelem lungone dromensar"; "presentación do estudo acceso e utilización dos servizos públicos de saúde por parte dos inmigrantes en Galicia"; "decálogo para o tratamento informativo non estereotipado da inmigración"; "documental de la España que emigra a la España que acoge".
- Medio Ambiente (2): "Galiza fronte ao cénit do petróleo: consecuencias socioeconómicas e resposta política"; "Galiza, territorio, enerxía, seguridade, mobilización social: o caso de Reganosa".
- Liberación animal-naturistas (0):
- Consumo Responsable (9): "soberanía alimentaria; unha alternativa á crise provocada polas políticas agrarias e alimentarias"; "consumo responsable: construíndo alternativas desde Galiza"; "Campaña non comas o mundo"; "curtametraxe quiero ser tortilla"; "documental les glaneurs et la glaneuse"; "sustentabilidade e crecemento: comercio xusto"; "documental golpeados, pero no vencidos"; "curtametraxe hasta las huevas"; "documental manufactured landscapes (paisaxes transformadas)"; "documental unser täglich brot (o noso pan de cada día)".
- Dereitos Sociais (4): "saúde global e obxectivos do milenio"; "construíndo cidadanía; renda básica, sociedade civil e movementos sociais fronte ao imperialismo"; "por unha alternativa ao modelo capitalista: resposta da cidadanía fronte á crise"; "neoliberalismo en crise: cara onde vai o sistema".
- Veciñal (0):
- Comunidade Escolar (0):
- Cultural (6): "Galiza e os países de lingua portuguesa no foro social mundial"; "manifesto e iniciativas a prol da oficialidade plena do galego"; "revista sin permiso"; "apresentaçom do último libro de estaleiro editora"; "presentación do especial do suplemento horizontal Altermundo para o FSGal"; "arte denuncia venas de auga".
- Mocidade (0):
- Deportivos (0):
- Mulleres e Feminismo (3): "proposta para crear unha rede sobre xénero e desenvolvemento"; "por unha lei integral do aborto"; "contra o tráfico de seres humanos: un compromiso necesario".
- Dereitos Sexuais (0):

- Pacifismo e DD.HH. (5): “ciudadanía, derechos humanos e gobernanza planetaria”; “documental en son de paz”; “presentación da marcha mundial pola paz e a non violencia”; “camiñando cara un foro mundial de educación: presentación do Foro 2010 en Santiago”; “documental cultura de paz”.
- Laboral (4): “documental CC.OO-Galicia”; “documental Pablo Iglesias: pasión por la libertad”; “documental the take (a toma); “documental workingman’s death (a morte do traballador)”

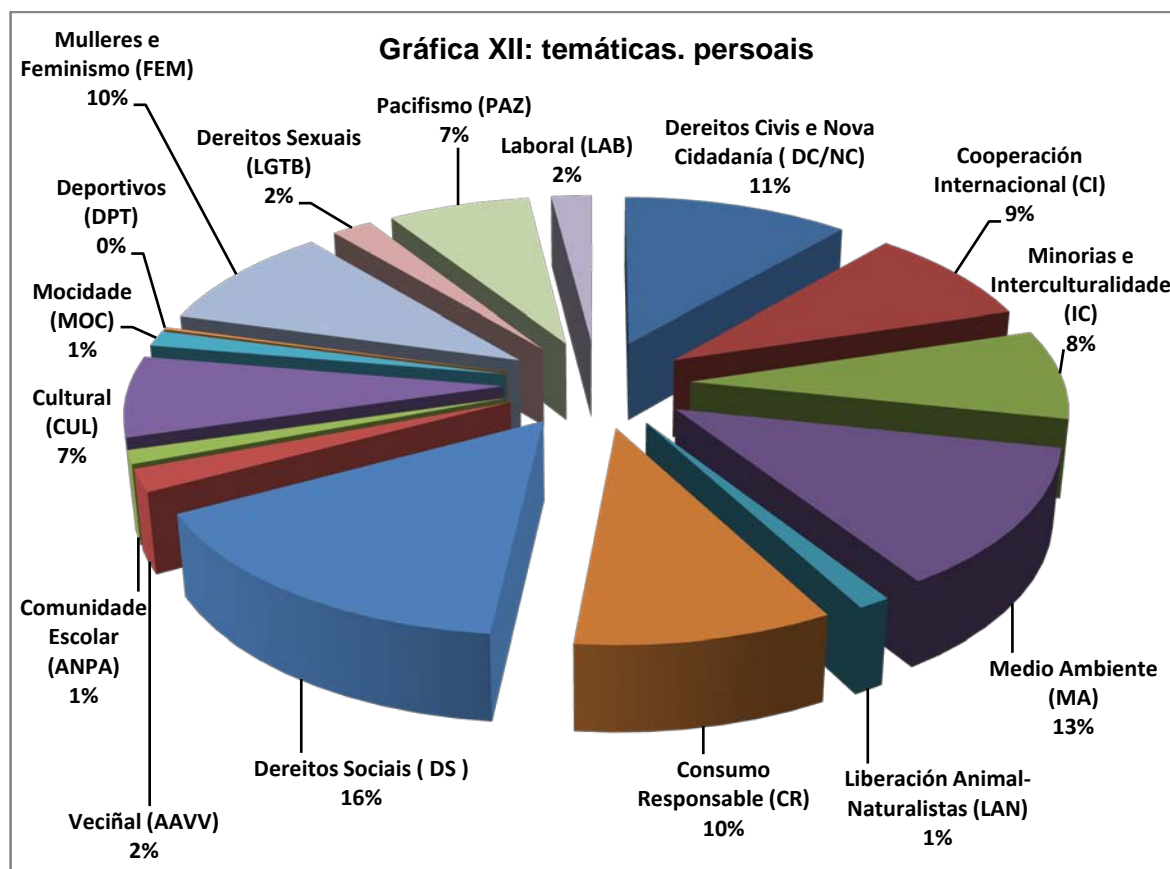
Isto supón que nas temáticas de programación, de carácter autoxestionadas adquire protagonismo a temática do consumo responsable (21%); así como minorías e interculturalidade (11%), pacifismo e DD.HH. (11%), dereitos sociais (9%) e feminismo (7%) nada relevantes na temática en canto a organizacións. Isto pode deberse a un interese temático das persoas que moveron o FSGal ou a unha maior capacidade de presenza e xestión nas organizacións dedicadas a estes temas. (*Ver a Gráfica XI: Temáticas II. Programación*)

Pero si en última instancia engadimos as 494 respostas sobre intereses temáticos adquiridos nas enquisas individuais realizadas aos participantes do FSGal teremos algunha diferenza notable.

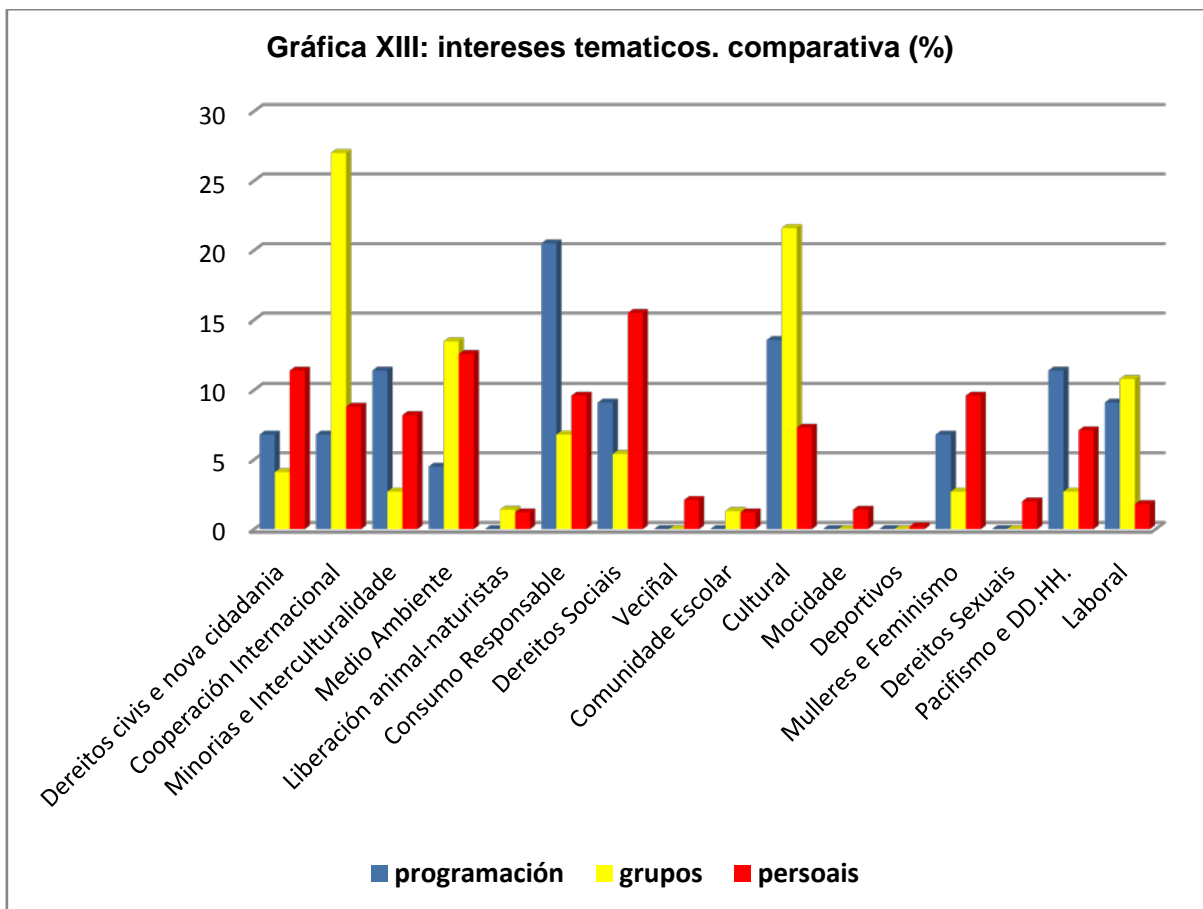
Aquí observaremos unha maior distribución de intereses. Son as temáticas Dereitos Sociais (16%), Medio Ambiente (13%), Dereitos Cívís e Nova Cidadanía (11%), Consumo Responsable (10%), Mulleres e Feminismo (10%), Cooperación Internacional (9%), Minorías e Interculturalidade (8%), Pacifismo (7%) e Cultura (7%) os que teñen máis interese. (*Ver a*

Gráfica XII: 'temáticas III. Persoais).

Se facemos unha observación comparativa, veremos que namentres que os colectivos con presenza no FSGal son de temática clásica: cooperación internacional (ONGDs), cultura, medio ambiente e laboral (sindicatos); a programación indica que os colectivos máis activos á hora de concretar oferta para o debate se aproximan máis ás novas axendas: consumo responsable, pacifismo, interculturalidade, dereitos civís e dereitos sociais. Sendo nas respostas das enquisas sobre as preferencias dos activistas onde claramente aparecen xa estas novas axendas definidas: dereitos sociais, medio ambiente, dereitos civís e nova cidadanía, consumo responsable, mulleres e feminismo en primeiro termo. Nas preferencias temáticas dos activistas tamén aparecen, con moita timidez, temáticas ausentes ata o de agora como a de dereitos sexuais e liberación animal-naturalistas. Chama a atención como unha das temáticas clásicas (laboral-sindical) desaparece practicamente dos intereses dos activistas a pesar da forte presenza sindical entre os organizadores do foro. (Ver Gráfica XIII: Intereses Temáticos. Comparativa)

En todo caso estamos diante dun repertorio temático moi clásico que ten moita relación coa idade e a militancia política e social predominante nos activistas.

Un apuntamento sobre o Simposio Internacional Pobre Mundo Rico

Un ano antes da celebración do FSGal, entre o 2 de outubro e o 29 de novembro do 2007, celebrouse o Simposio Internacional Pobre Mundo Rico, organizado polo Club Internacional de Prensa (Secretaría Xeral de Comunicación da Xunta de Galicia) á fronte do que estaba a xornalista Carmen Carballo, membro do Consello do FSGal.

A expectación con que foi seguido o acontecemento durante os dous meses que percorreu as cidades de Galicia indicaba un interese polas temáticas relacionadas coas desigualdades sociais e os desequilibrios territoriais xeradas pola globalización neoliberal, ademais da procura de información sobre alternativas á mesma coma o consumo responsable, as finanzas éticas, a taxa Tobín, etc.

Ademais da propia directora do CIP, Carmen Carballo, e dun amplo número de conferenciantes internacionais, participaron nas mesas membros do consello do Foro como Xosé Manuel Beiras, Manoel Santos, Fernanda Couñago, Felipe Noya, Xosé María Torres, Raul Asegurado, Xoán Hermida, e un habitual nos foros e poñente no FSGal, Carlos Taibo.

Ademais colaboraron co simposio colectivos claves na posta en marcha do FSGal: Altermundo, Fundación Galiza Sempre, CGONGDs, Médicos do Mundo, Amarante ou AIS O Peto.

“O día 2 de outubro inaugurouse na cidade de Vigo, con preto de 1.000 persoas inscritas, o Simposio Internacional sobre a Pobreza e Desigualdade no Mundo Pobre Mundo Rico e contou coa presenza de máis de 80 países dos cinco continentes unidos contra a pobreza e a desigualdade social, que o seguiron a través do blog www.pobremundorico.org, que retransmitiu tódalas actividades.

A programación estivo integrada por 80 expertos en pobreza e desigualdade dende moi diversos sectores, chegados de distintas comunidades autónomas, estatais e varios países latinoamericanos, europeos e africanos, que repartiron as súas intervención en 39 conferencias e 14 mesas redondas: Marcos Arruda, do instituto de Políticas Alternativas para o Cono Sur; Alfonso Dubois, do Instituto de Estudos sobre o Desenvolvemento e Cooperación Internacional de Hegoa; François Hourtart, director do Centro Tricontinental; Ignacio Ramonet, director de Le Monde Diplomatique e impulsor do movemento Attac; Carmelo García, director do Instituto de Estudos Políticos para América Latina (Iepala); Arcadi Oliveres, presidente da comisión xeral da organización Justicia i Pau; os xornalistas Ramón Lobo e Natibel Preciado; ou Bernard Cassen, fundador de Attac, e director xeral de Le Monde Diplomatique foron algúns dos presentes nas sete grandes cidades galegas.

Igualmente, a ONG Amarante quixo formar parte deste evento, polo que decidiu abrir a súa V edición das Xornadas Contrastes cunha mesa redonda de xénero, A autoorganización como alternativa, que se celebrou o martes 20 de novembro na Facultade de ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela e que xirou en torno á muller e á pobreza. As participantes desta actividade inaugural foron Idalice Nunes, do Movemento dos Sem Terra de Brasil; Mercedes Santana, da Fundación MCCH de Ecuador; Evangelina Argueta, da Central General de Trabajadores de Honduras, e Ester Mariño, traballadora da CIG en Vigo.

A Coruña, Lugo, Ourense, Pontevedra, Ferrol, Santiago de Compostela e Vigo acolleron todas estas actividades, que ocuparon 31 días reais longo de dous meses, unha forma de propiciar que a sociedade galega puidese participar no seu conxunto neste evento internacional, que foi retransmitido a través de TV por internet”³¹⁰

C. Interese ideolóxico

Dos 91 colectivos hai 12 (6 partidos e 6 organizacións sociais) cunha perspectiva ideolóxica de esquerdas (6): Corrente Vermella, Esquerda Unida, Partido Comunista de Galicia, Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria, Asociación

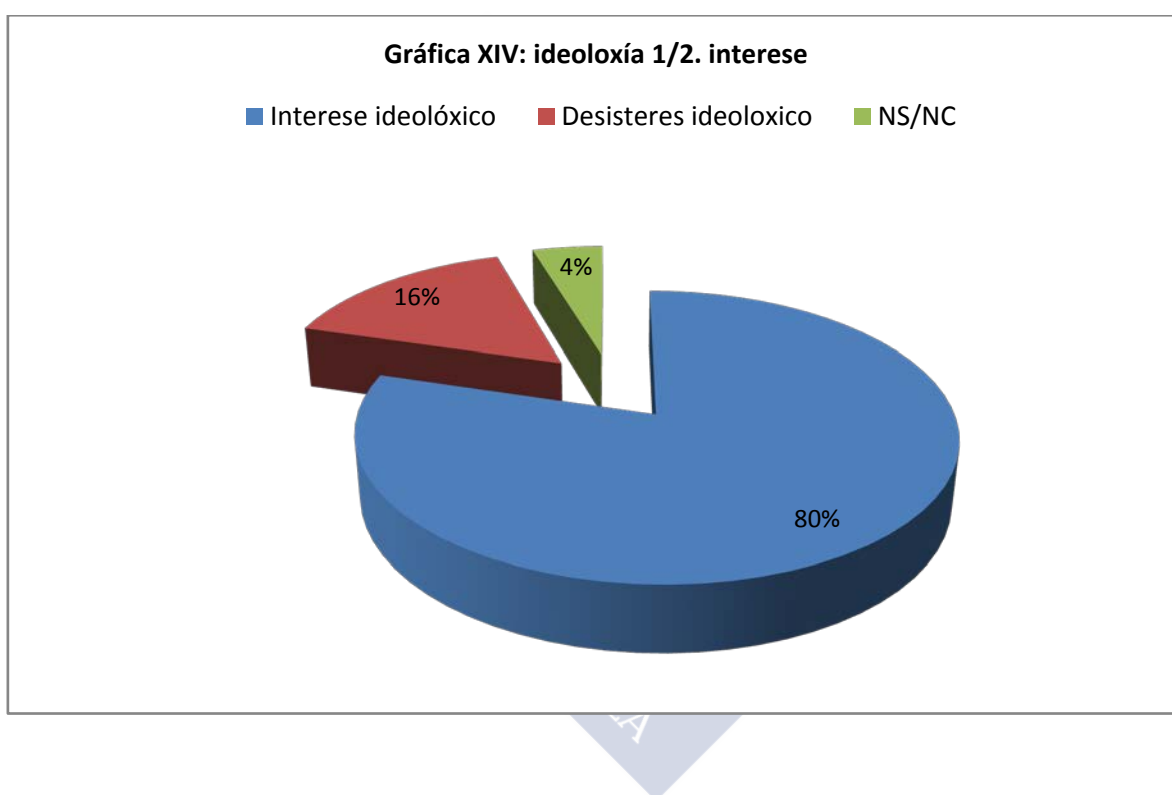
---

³¹⁰ Memoria do Club Internacional de Prensa 2007. Simposio Pobre Mundo Rico; Secretaría Xeral de Comunicación; Xunta de Galicia; pp 21-23.

Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán e Plataforma Alternativa de Lugo; nacionalista ou arredista (5): Encontro Irmandiño, Galiza Nova, Associação Cultural A Gentalha do Pichel, Fundação Artábria, Sociedade Cultural Madia Leva!; e de teoloxía da liberación (1): Coordinadora de Crentes Galegos.

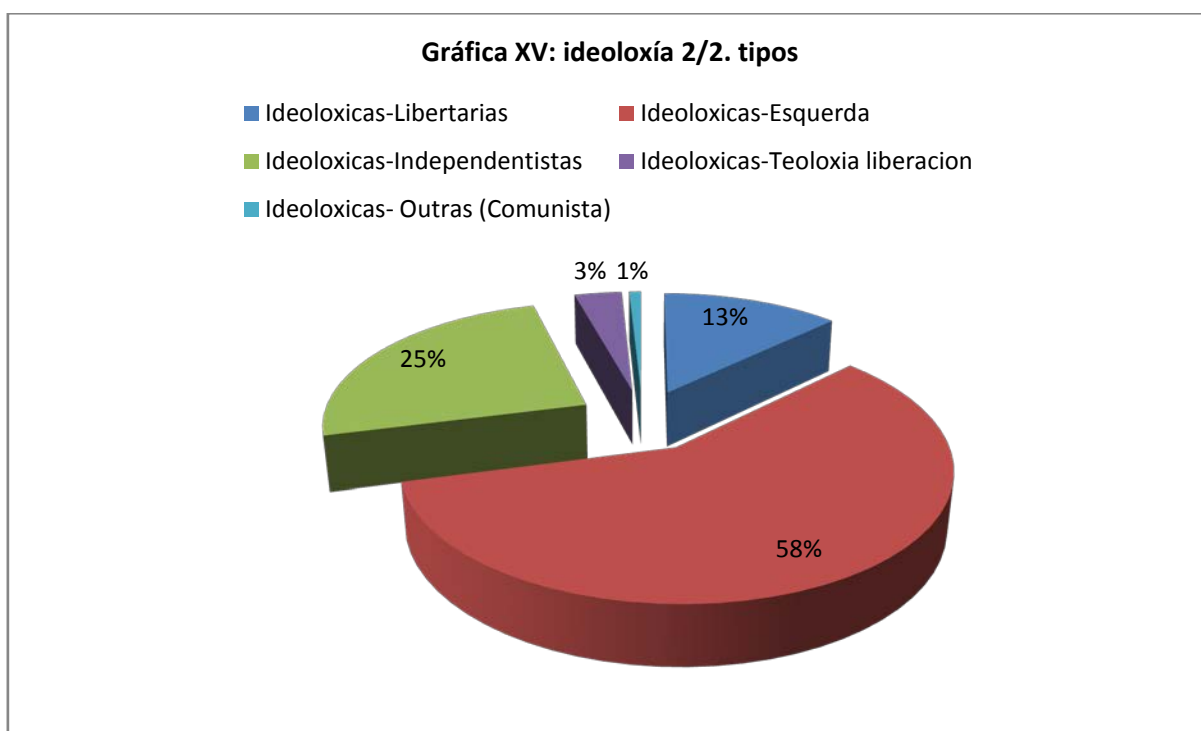
Pero a fotografía que nos achega as enquisas individuais realizadas entre os participantes é máis plural.

Se atendemos ao interese ou non veremos que unha ampla maioría amosa entre os seus intereses o ideolóxico (80%), aínda que hai un porcentaxe nada desdeñable dun 16% de persoas desinteresadas polas motivacións ideolóxicas. (Ver Gráfica XIV: ideoloxía 1/2:interese)

Se nos achegamos ás correntes ideolóxicas sinaladas polas persoas motivadas ideoloxicamente veremos que a ‘esquerda’ é a máis representativa (58%) seguida de posicións ‘independentistas’ (25%) (Ver Gráfica XV: ideoloxía 2/2:interese). Estes dous ‘intereses’ ideolóxicos teñen moito que ver coas articulacións políticas e sociais que xestionaron o altermundismo en Galicia, ligado ven aos sectores da esquerda ‘comunista ou postcomunista’ e aos sectores nacionalistas ‘disidentes’. E nesta disidencia, que engloba partidos como Encontro Irmandiño, organizacións sociais de carácter galego ou centros sociais arredistas onde se atopa o xermolo dunha posición máis radicalizada no tema nacional que fai incorporar elementos soberanistas aínda que, curiosamente, estes se mesturen con posicións máis suaves arredor de posicionamentos máis clásicos (nacionalismo versus estatalismo).

Importante tamén é a porcentaxe da identificación ‘libertaria’ (13%) non tanto en función da formulación clásica anarquista senón en novas posicións horizontalistas, moi en clave 15M, e a crítica aos aparatos partidarios. De feito ningún grupo anarquista participa do FSGal, quizais pola hexemonía ‘comunista-nacionalista’ no mesmo e soamente posteriormente co nacemento da Rede Anticapitalista súmanse ao entramado de forzas altermundistas forzas como a CGT, non sen vencer desconfianzas algunhas inventadas e outras reais tentativas da instrumentalización partidaria e o seu rexeitamento da excesiva presenza de determinadas mensaxes da esquerda tradicional.

Contrasta pola contra o escaso interese pola definición da ‘teoloxía da liberación’ (3%). No apartado de outras definicións soamente apareceu a identidade ‘comunista’ (1%).

5.2.2.2. Crise Sistémica e futuro incerto do FSGal

O I FSGal pechouse cunha asemblea aberta de movementos sociais que, seguindo o protocolo do FSM e dos Foros Sociais, non pretendía sacar resolucións nin directrices, senón permitir o debate entre as organizacións sociais que lles facilitara a creación de redes e alianzas.

Durante todo o FSGal, tal como se comprobara durante a palestra de ‘perspectivas do

altermundismo' a inquietude dominante nos debates e nas conversas era arredor do futuro dos Foros e da súa utilidade diante da crise estrutural que se observaba inminente, as cifras macroeconómicas xa empezaban a dar sinais de alarma e moi recente estaba a quebra do Lehman Brothers, e un movemento que, despois de case unha década de existencia non fora capaz de ir máis aló de ser un movemento de intercambio de ideas e exposición de iniciativas.

Ademais unha das características do movemento de foros, a súa amplitude política, ideolóxico-cultural, empezaba a ser observada por algúns sectores do altermundismo como unha rémora.

Ese debate que se estaba dando no altermundismo a nivel global tamén foi o centro do debate no encontro de peche do I FSGal.

Durante as semanas previas ao evento, cinco organizacións das habituais nas redes e das máis activas na rúa, e con traballo e reflexión en común -Amarante, Altermundo, Sindicato Labrego Galego, Verdegala, Veterinarios sen Fronteiras- elaboraron conxuntamente unha proposta para presentar na Asemblea de Movementos.

Tratábase dunha proposta aberta á incorporación de persoas e colectivos que partía do necesario mantemento do Foro Social Galego na súa formulación actual pero, a súa vez, crear un nivel diferente de articulación social que asegurara unha resposta de acción e de políticas alternativas.

Esta proposta co título ***“Chamamento aos Movementos Sociais para establecer unha ‘Alianza Galega por unha Europa Social’”***³¹¹ foi a única proposta presentada como tal na

---

³¹¹ Diversas organizacións galegas fan un chamamento a todo o espectro de movementos sociais galegos para acudir á **Asemblea de Movementos Sociais que, en réxime de autoconvocatoria, vaise celebrar en Santiago de Compostela o día 7 de decembro, ás 12:30 horas, no Auditorio de Galiza**. Alén doutras propostas que xurdan na dita asemblea, propomos aproveitar a xuntanza para establecer obxectivos comúns concretos, tendentes a ‘aproveitar’ a situación de crise financeira global para esixir aos gobernos e institucións unha transformación radical do sistema.

Dentro destes obxectivos, consideramos especialmente grave e nocivo para o planeta e a humanidade a estratexia “Europa Global: Competir no Mundo”, que promovida de xeito autoritario polo Consello Europeo e coa complicidade do Parlamento da Unión, pretende facer do proxecto da UE un ‘exército de empresas’ para invadir o mundo con tratados de libre comercio que asoballen aínda máis aos pobos, e cuxas repercusións tamén se van sentir aquí, con masivas desregulamentacións, deslocalizacións, agresións ambientais, exterminio labrego, máis privatizacións, peche de fronteiras ás persoas, perda de dereitos laborais e sociais, etc. A Europa Social está hogano máis afastada ca nunca da xente e máis preto ca nunca do control absoluto polas transnacionais, polo que cómpre empurrar á nosa sociedade galega para que esixa camiñar cara a ela.

É por isto que, dende a nosa situación no centro do sistema global, mais na periferia desa centralidade, pensamos que os movementos sociais galegos temos a urxencia, mais tamén a obriga, de coordinármolos dunha vez por todas para esixir un troco radical dese mundo gobernado polo capital. Xuntos e xuntas temos a forza, temos as propostas, temos a razón... xa é hora de que presionemos con determinación para que a nosa voz se escoite e para que as nosas reivindicacións sexan levadas á práctica.

Xa que logo, propomos debater na Asemblea de Movementos Sociais a creación dunha ALIANZA de movementos sociais, organizacións populares, coalicións, redes e formacións cidadás de Galiza para converter o ano 2009 nunha constante ACCIÓN GLOBAL GALEGA POR UNHA EUROPA SOCIAL, DOS POBOS E NON DAS MULTINACIONAIS como obxectivo común, incluíndo participar en coordinación con outros movementos sociais mundiais do Norte e Sur globais na Semana de Acción Global contra a ‘Europa Global’ e os TLC, en abril dese ano. Do mesmo xeito, propomos participar masivamente na mobilización global do 17 de abril, Día Mundial da Loita Labrega, dende o noso país.

Asemblea de Movimentos Sociais e tal como se desenvolveu o debate pode dicirse que ten un algo de conclusións do I FSGal. Esta proposta serviu de base para os diferentes encontros que con posterioridade se celebraron para constituír a *Rede Anticapitalista (RA)*.

A. Motivos da crise do FSGal

O evento do FSGal celebrado os días 5, 6 e 7 de decembro foi capaz de xuntar arredor de diversas mesas de debate e palestras a preto de medio centenar de activistas sociais, xuntando as caras coñecidas que nos últimos anos estiveran ao fronte da mobilización de Non a Guerra!, de GNSV, contra os transxénicos, pola soberanía alimentar, e activistas políticos, principalmente do sector crítico do BNG (Xosé Manuel Beiras), pero tamén de Esquerda Unida e en menor medida doutros grupos da esquerda radical galega.

O evento do FSGal serviu de ‘expositor’ das diversas loitas cidadás que mobilizarán importantes sectores sociais nos últimos seis anos primeiro contra o goberno do PP, posteriormente contra o bipartito, xunto con algunhas máis globais.

A presenza de activistas naquela ponte de decembro parecía albergar a idea tal como titulou *Altermundo* aos poucos días: ‘Foro Social Galego: remata o evento, comeza o proceso’³¹².

Pero ocorreu todo o contrario. As organización máis activas do FSGal impulsaron a Rede Anticapitalista que, alén de algunha acción puntual, tivo unha vida efémera; as organizacións sociais entraron nunha fase de perda de pulso, as rúas foron quedando desertas durante os dous seguintes anos tras un período intenso (habería que esperar ao 15M para volver a sentir a presenza dos activistas na rúa); o Consello do FSGal que tiña o encargo de planificar o II FSGal para finais de 2010 ou inicio de 2011 foi atrasando a decisión e as diferenzas internas impediron mesmo poñerse de acordo sobre a cidade anfitroia (para cando se acordara que fora Ferrol as implicacións volatilizaranse).

O Consello do FSGal mantivo a súa última xuntanza o 5 de novembro de 2011, tras varios meses de inactividade, e tras comprobar a incapacidade para incorporar aos novos activistas do 15M e a carencia de recursos decidiu disolverse. Ese mesmo día, impulsado pola Iniciativa Ben Común, na que se encontraban algúns dos activos do FSGal e mesmo algúns dos

---

Porque outra Galiza, outra Europa e outro Mundo son posíbeis POR UNHA EUROPA SOCIAL E NON DAS MULTINACIONAIS

Promoven este chamamento, que é totalmente aberto a todos os movementos sociais e persoas a título individual: Amarante, Altermundo, Sindicato Labrego Galego, Verdegaiá, Veterinarios sen Fronteiras

³¹² Artigo de Manoel Santos en *Altermundo* <http://www.altermundo.org/foro-social-galego-remata-o-evento-comeza-o-proceso/> [Visitado 2013-07-20]

membros do seu Consello (David Rodríguez, Xoán Hermida, Manuel Dios) celebrábase o I Encontro Social Galego, que con máis vontade que resultados, intentaba crear unha ponte entre os movementos sociais da onda altermundista cos novísimos movementos sociais da onda 15M.

Xosé Manuel Beiras, que liderará o altermundismo en Galicia desde a súa retirada dos órganos de dirección do BNG e fora a figura simbólica do I FSGal, pechou esas xornadas do ESG, tendo presente o proceso de recomposición político que se daría ás poucas semanas no nacionalismo galego e na esquerda. Moitos dos presentes naquel encontro de novembro de 2011 acompañaríano, e convertéronse no núcleo central, no percorrido que o levou desde a ruptura do BNG ata AGE.

O propio Xosé Manuel Beiras encontra nos elementos políticos o nacemento e a posterior crise do FSGal, apuntando nun certo grado de voluntarismo o xurdimento do movemento altermundista diante da incompreensión do BNG que vai condicionar a súa evolución

*“Se o BNG tivese asumido, proxectado, utilizado iso [refírese ao altermundismo]. O BNG daquela a través, non tanto como BNG pero a través das redes sociais sindicais podía ter activado, era o único que podía activar porque os movementos sociais que existían non estaban capacitados,[...] pero non o fai, non se utiliza e logo en cambio fai o contrario e entón que pasa que o Foro Social Galego cando xa hai un madurecemento que vai impregnando pero os movementos sociais galegos xa teñen cada vez máis conexións cos Foros Mundiais cos Foros Europeos, etc, etc, e co resto dos foros e aínda así un momento que iso quen o pon en marcha, a Fundación Galiza Sempre, o Seminario da Educación pola Paz de Manolo Dios, e para de contar. Así, os documentos aqueles non, de autoconvocatoria, son os que lanzan o proceso claro.”*³¹³

É un certo fin de ciclo, onde os movementos sociais entrarán nun período de declive provocando unha crise do propio movemento

*“O que pasa é que prende ben á calor do ambiente favorable ao Foro Social Mundial, e despois deixa de funcionar activamente como foro a través dun consello, de programar cousas, mais que algunha cousa de cando en vez e claro esmorece ou aletárgase pero tamén hai un certo esmorecemento dos propios movementos sociais organizados.”*³¹⁴

Á hora de abordar a ‘hibernación’ do FSGal os activistas³¹⁵ fan un repertorio amplo onde coexisten por igual factores externos que condicionan a súa continuidade, a propia situación dos movementos sociais e a relación destes cos novísimos movementos xurdidos á calor do 15M, e tamén a debilidade dos recursos propios tanto humanos, como organizativo ou

---

³¹³ Estrato da entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

³¹⁴ Estrato da entrevista mantida con Xosé Manuel Beiras (en Brión, marzo de 2012). Axunta nos anexos.

³¹⁵ Información obtida por medio das entrevistas de encadre con referentes altermundistas, dos resultados das respostas das enquisas e da sesión do Focus Group con líderes sociais.

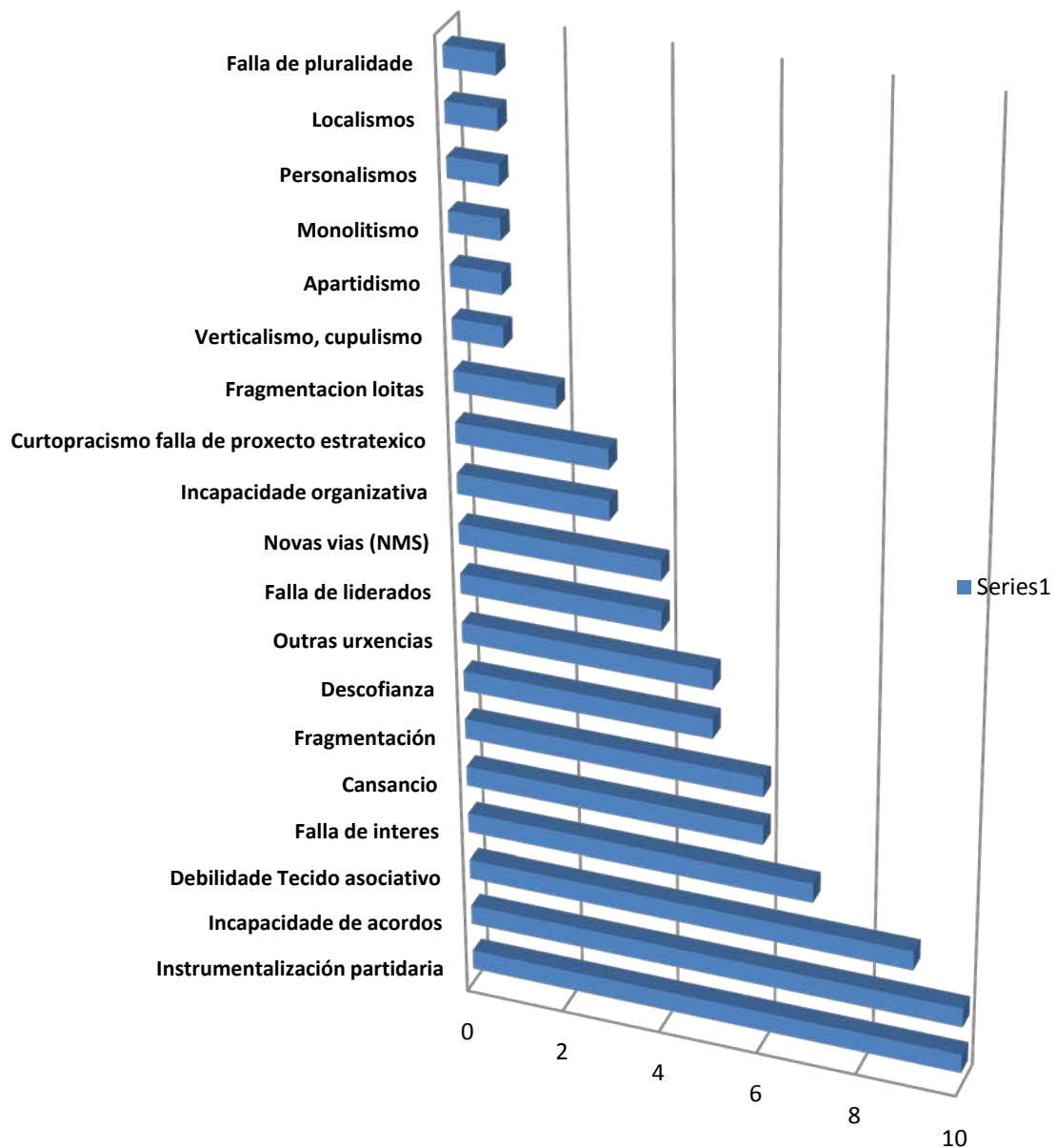
financeiros.

Se atendemos aos items máis sinalados polos activistas durante as entrevistas, son as relacionadas cos propios movementos sociais as que son máis numerosas.

Ata 80 respostas agrupadas en 19 motivacións son as que se apuntan desde as persoas que protagonizaron o FSGal, predominando as que teñen que ver con vontades e tensións políticas: incapacidade para chegar a acordos (10), instrumentalización partidaria (10), fragmentación (6), desconfianza (5), outras urxencias (5), falta de liderazgos (4) e novas vías (NMS) (4), curtopracismo e falla de proxecto estratéxico (3), fragmentación de loitas (2), verticalismo/cupulismo (1), apartidismo (1), monolitismo (1) ou falla de pluralidade (1); fronte a outras que teñen que ver coa propia situación dos movementos sociais en si: debilidade do tecido asociativo (9), falta de interese na continuidade (7), cansazo (6), incapacidade organizativa (3), personalismos (1) ou localismos (1). (*Ver Gráfica XVI*)

**Gráfica XVI: Crise FSGal.
Contexto Movements Sociais**

Con respecto ao contexto exterior ao propio FSGal sinálanse 18 respostas agrupadas en 8 motivacións, das que se apuntan con máis forza aquelas que teñen que ver co contexto socio-político: a crise económica (7), a división do nacionalismo (3), o novo contexto internacional

(primavera árabes) (2) ou o novo contexto galego (trunfo electoral do PP) (2); sobre a posible crise do movemento altermundista global (1); ou factores de interferencia desde outras institucións coma medios de comunicación (1), subvencións (1) ou desinterese institucional (1). (Ver Gráfica XVII)

Por último, con respecto aos recursos (ou máis ben falla de recursos) propios son 23 as respostas agrupadas en 9 motivacións relativas a diferentes eivas organizativas ou de xestión das que hai dúas que destacan claramente e que, pola repetición nas entrevistas poden ser determinantes, cando menos na capacidade de continuidade e na propia fortaleza (ou neste caso debilidade) do movemento, son a falla de recursos humanos (6) e a falla de coordinación e comunicación. (Ver Gráfica XVIII)

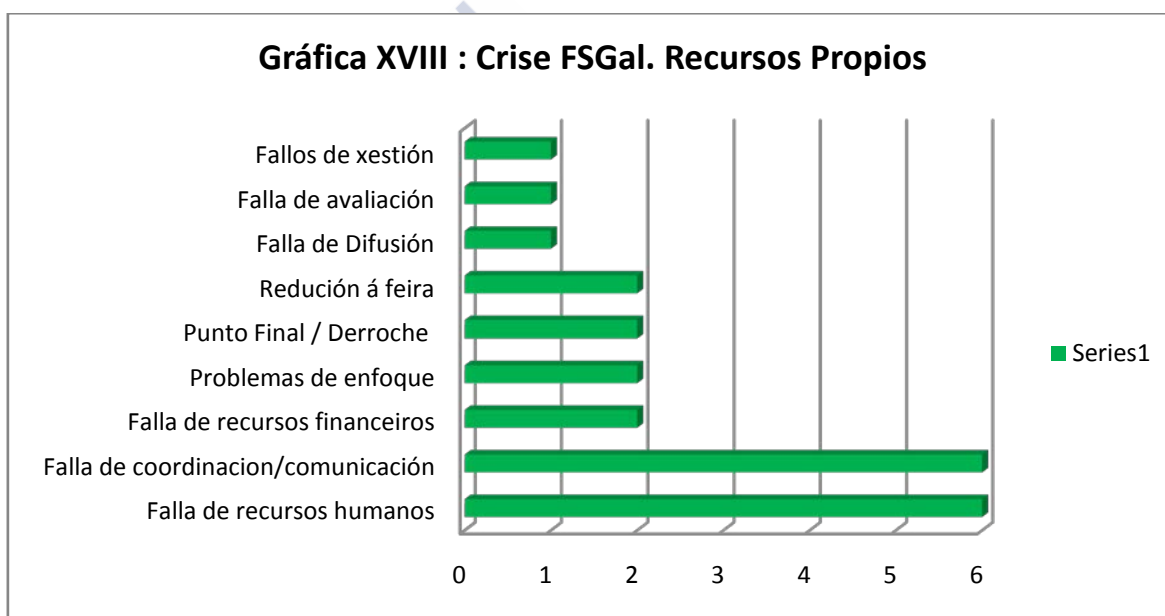
Lidia Senra apunta a necesidade de seguir traballando na confluencia diante dun problema claro de debilidade das organizacións:

“Aínda non temos as organizacións a suficiente forza como para ter esa confluencia de todo o que é o movemento social e dun espazo de como pode ser o Foro, non temos posiblemente aínda esa cultura de foro e non sei o que tardaremos en tela, pero eu creo que é un espazo, non sei se o Foro tal como está ou doutra maneira. Creo que é un espazo, hai que seguir traballando cada vez máis; a confluencia e a interrelación e a comunicación entre as organizacións sociais. Non sei se o Foro tal cal está vale ou hai

que cambiar cousas ou se ten que ser outro espazo pero creo que eses espazos temos que haber, a min paréceme que é fundamental.”³¹⁶

Esta debilidade, segundo Lidia Senra, agrávese polo contexto de crise económica (referida 7 veces nas enquisas), o que condiciona a propia achega de recursos e as prioridades das activistas:

“Para ir consolidando eses espazos comúns, falta quen tire deles. Paréceme que neste momento que as organizacións estamos tan empeñadas en sobrevivir, coa situación que temos das propias persoas que conformamos as organizacións que hai moi pouco tempo que dedicar, hai pouca capacidade porque tamén o coñecemento da sociedade tamén inflúe nos medios e nos recursos e despois por outra parte está todo o interese das institucións en cargarse todo o que está organizado, todos os apoios económicos que se están quitando ás organizacións é un problema.”³¹⁷

Existe unha desconfianza que ademais de saír nas entrevistas (referida 5 veces) como un dos factores da crise do FSGal refórzase en dúas liñas complementarias destacadas polos activistas: a instrumentalización partidaria (referida 10 veces) e a división do nacionalismo (referida 3 veces), por unha banda, e a existencia de outras urxencias (referida 5 veces) marcadas polos novísimos movementos sociais (referida 4 veces).

O primeiro motivo de desconfianza, a presenza de destacados dirixentes dun dos sectores críticos do nacionalismo naquel momento (Encontro Irmandiño) e da esquerda de tradición comunista (EU), ambas fóra do xogo de poder do bipartito, vai posibilitar unha dobre función: a de ser vistos como forzas diferentes ás que actúan no terreo ‘institucional’ (‘os nosos’) o que

³¹⁶ Estrato da entrevista mantida con Lidia Senra (en Compostela, setembro de 2013) axunta nos anexos.

³¹⁷ Estrato da entrevista mantida con Lidia Senra (en Compostela, setembro de 2013) axunta nos anexos.

facilitara o seu papel e o dos seus líderes (fundamentalmente Xosé Manuel Beiras) no posterior reagrupamento político e social para a reconstrución de novos interfaces. Pero, a súa vez, motivarán desconfianza sobre o control partidario nuns movementos moi cansos pola súa instrumentalización partidaria.

A excesiva presenza de diversas organizacións de carácter nacionalista, algunhas delas claramente identificadas como de rigorosa obediencia do BNG (CIG, MNL, FGS, GN,...) agudizaron esa percepción, como comentaron os participantes do Focus Group a propósito da composición da mesa central do I FSGal, ‘perspectivas do altermundismo’, interpretación que tamén trasladaron neses días os medios de comunicación (“Foro Social Galego, celebrado estes días en Santiago baixo a organización da Confederación Intersindical Galega (CIG) e a Fundación Galiza Sempre, vinculada ao BNG, que preside Xosé Manuel Beiras” sinalaba na súa crónica La Voz de Galicia³¹⁸)

Esta desconfianza de seguro que esta ademais ancorada na incapacidade de chegar a acordos (referida 10 veces) froito das tensións entre os diferentes ámbitos partidarios. Incapacidade que quedou máis que en evidencia nas tensións que provocou a candidatura de Ferrol para acoller a posible sede do II FSGal previsto para xaneiro de 2011, un ano de marcado carácter electoral (municipais e xerais), onde a candidatura podía ser utilizada como plataforma electoral por EU, forza con máis músculo afiliativo e institucional na comarca.

En todo caso son múltiples os factores, endóxenos e exóxenos, que provocaron a crise do FSGal pero, sen dubida, estíbese ás portas dun novo tempo político é a estrutura do FSGal amosouse incapaz de conectar os movementos sociais existentes cos novísimos movementos que estaban a irrumpir na escena.

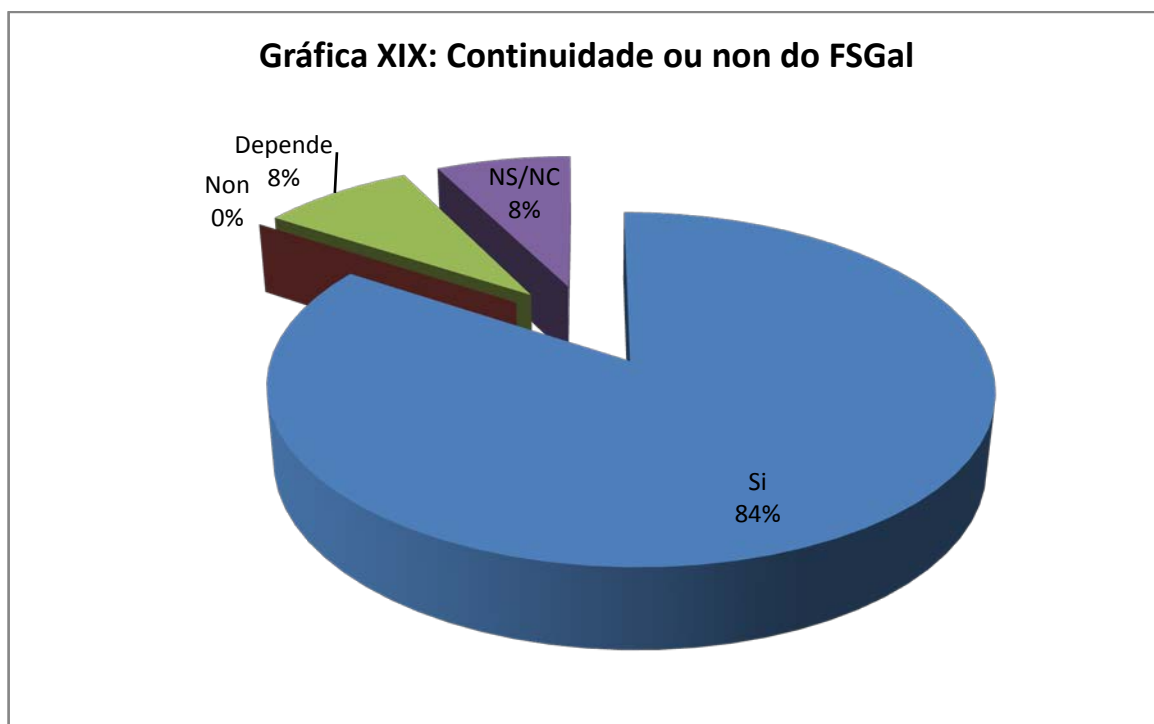
B. Continuidade ou superación

Ni un só activista (dos que respondeu a enquisa) considerou a posibilidade de que o FSGal non continuara. Un 16% non tiña unha posición fixada ou a condicionaba a un cambio metodolóxico ou de obxectivos, e unha grandísima maioría (un 84%) entendeu necesaria a súa continuidade sen máis (*Ver Gráfica XIX*).

Que pasou, pois, para que un movemento que, segundo a súa ampla maioría de participantes debería proseguir, se diluirá con tanta rapidez?

---

³¹⁸ La Voz de Galicia, edición dixital do 08 de decembro de 2008
http://www.lavozdeg Galicia.es/santiago/2008/12/08/0003_7377884.htm [Visitado 2014-07-23]

O movemento altermundista fai a función de conector entre o vello e o novo. Era parte do vello porque nacera do vello e conectaba co novo, pero tampouco era o novo exactamente, porque o 15M demostrou que máis aló de procuras referenciais tiña pouca conexión co FSGal.

Se atendemos aos datos que se extraen das enquisas con activistas, así como das diferentes entrevistas cos referentes do movemento altermundista en Galicia, e a propia sesión de Focus Group concluiremos que a non continuidade do FSGal, en concreto, e a crise do movemento altermundista se produce máis por superación ou por elevación unha vez cumprido o papel de transición (conector) dunha etapa a outra na configuración da esquerda política e social (novo marco interpretativo analizado e descrito no apartado 3.5.2. do presente estudo).

Superación que vai estar determinada por varias cuestións:

- crise do propio movemento altermundista;
- crise da vella política e xurdimento de novas formas de construír a participación política;
- xurdimento dos Novísimos Movementos Sociais e novas urxencias (novas axendas);
- división do nacionalismo e crise da esquerda existente como liberador de recursos necesarios para o nacemento de novos interfaces.

Á altura do 2008 xa existía un certo esgotamento no modelo 'foro-evento' que tiña que ver coas diversas posición políticas que no movemento se estaban a configurar en función do seu papel no cambio a raíz da chegada a gobernos en América Latina de proxectos posneoliberais impulsados polos movementos sociais que foran quen de construír novos interfaces partidarios. Na asemblea de movementos do FSGal deuse ese debate entre aqueles

para os que o Foro era un escaparate de propostas e os que querían articular unha proposta política (desta última posición naceu a Rede Anticapitalista).

E importante diferenciar, como apunta Manuel Dios, a situación do altermundismo no Sur e a do altermundismo do Norte

*“Creo que neste asunto existe unha clara diferenza entre o altermundismo en América Latina ou noutras áreas do chamado Terceiro Mundo e o que acontece en Europa, no norte en xeral. A capacidade mobilizadora, organizativa, en América Latina, co apoio claro dalgúns dos seus gobernos (Brasil, Venezuela, Ecuador, Bolivia...), teñen facilitado moito o desenvolvemento do movemento altermundista., nalgúns casos, tamén evidencia certo grao de dependencia e instrumentalización. No caso europeo, o Foro Social Europeo ou os que tiveron lugar nalgúns países, non foron quen de ter continuidade, polas propias dificultades e feblezas.”*³¹⁹

A crise da vella política e xurdimento de novas formas de construír a participación política van ser un dos elementos claves no esgotamento dun modelo competitivo que se expresa entre os partidos políticos presentes (como referenciamos no caso das diferenzas xurdidas na elección para albergar a sede do II Foro) senón tamén dun modelo onde as estruturas das organizacións sociais intermedían sobre os activistas.

Unha vella política que vai ser clave na desconexión xeneracional tal como o expresa Elías Torres con toda claridade:

*“Hai un curtocircuíto entre os obxectivos ideolóxicos, os modos de pensar e as formas de comunicar que penso que están na raíz de algunhas desconexións fortes que se están producindo”*³²⁰

Para Fernanda Couñago nos movementos estaban xa xurdindo outras formas novas de organizarse e existía esa demanda, ese espazo máis asembleario, e viviron con certa frustración o FSGal que levou a moita xente a buscar novos camiños.

“ía máis no sentido de horizontal, de participación, de facelo máis apegado aos movementos pero ao mesmo tempo si que tamén axudou a evidenciar as necesidades que tiñan outras persoas que se achegaron ao Foro Social de ir a máis. Eu creo que foi tamén unha reflexión de ‘ben, isto está ben pero cháme un pouco porque son cousas novas que se queren traballar’. Era como un cruce de cable de cousas e eu creo que serviu de catalizador pero para que a xente dixese ‘non, quero máis, quero avanzar máis na participación ou nese debate’. En canto ao 15-M, eu véxoo como unha cousa fin en si mesma senón como algo que permitiu que logo nacesen outras cousas. Si que hai unha correlación de cambio de modelo, de cambio de participación e tamén de cambio xeracional que logo podemos cuestionar moitas cousas en torno a ese

---

³¹⁹ Estrato da entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

³²⁰ Estrato da intervención de Elías Torres na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

cambio.”³²¹

Problemas que para Felipe Noya, en todo caso, non son o fundamental pois se trataba dun movemento de colectivos organizados coas súas propias dinámicas xa construídas, senón do carácter propositivo fronte ao modelo ‘reactivo’ dos movementos que xurdiron posteriormente:

“As organizacións xa tiñan a estrutura. Sabemos que eran estruturas vellas mellores ou peores pero sabemos que eran estruturas vellas que non parece que como consecuencia do Foro cambiasen. Ao contrario, pretendían trasladar ao Foro a súa forma de organizarse: ‘queremos que isto sexa asembleario, queremos que isto sexa así porque nós somos’. Non sei até que punto pretendían instrumentalizar o propio Foro, para ben ou para mal, non o sei.

*Entendo que non é un movemento reactivo máis aló de facer acá o que xa se facía. Entendo que non é reactivo. En canto ao resto dos movementos que están xurdindo ou que xurdirán son movementos reactivos. Un partido político pode ser reactivo á propia crise do nacionalismo. En todo caso sempre son reactivos. O Foro e a ideoloxía que sae do Foro entendo que non é reactiva.”*³²²

Son precisamente as novas urxencias xurdidas coa crise as que serven de espoleta para o xurdimento dos Novísimos Movementos Sociais, que en todo caso abordan a realidade desde un novo relato pero non necesariamente con axendas diferentes as apuntadas polo movemento altermundista. Tal como afirma Felipe Noya trátase de ‘novas formas, vellas axendas’ xa apuntadas polo altermundismo antes de tempo.

*“Foi todo demasiado prematuro. É como se no FSM se lle di as respostas ás preguntas a xente que estaba alí que xa tiña as respostas e que a xente que ten que recibir as contestacións aínda non fixo as preguntas. Agora eses movementos reactivos como o 15-M o que fan é formular as preguntas e non teñen as respostas, e probablemente ten que ver con que non haxa conexión. Probablemente non hai conexión pero cando se responde ás preguntas, as contestacións son esas. Non creo que o Foro en si mesmo teña sido un absoluto desastre porque as contestacións foron antes que as preguntas.”*³²³

O movemento altermundista, e o FSGal, tivo a capacidade de adiantar moitas das axendas que hoxe son parte do debate político actual (titular de La Voz de Galicia a propósito do FSGal: “O Foro Social Galego bota o peche invocando á aprobación da ‘renda básica’”³²⁴), e

---

³²¹ Estrato da intervención de Fernanda Couñago na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³²² Estrato da intervención de Felipe Noya na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³²³ Estrato da intervención de Felipe Noya na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³²⁴ La Voz de Galicia, edición dixital do 08 de decembro de 2008 http://www.lavozdeg Galicia.es/santiago/2008/12/08/0003_7377884.htm [Visitada 2014-09-21]

tal como recorda Manolo Dios serviu para posteriormente suministrar recursos aos novísimos movementos (15M) e aos novos interfaces (AGE e Podemos).

*“Moitos elementos que debatemos no FSGal foron configurando efectivamente novas axendas e maneiras de actuar e ademais moi á marxe da vida política partidaria, é dicir, que esas dinámicas de actuación social e de colaboración que se crean naquel momento entre organizacións un pouco bebeu tamén do que foi o FSGal. Creou, efectivamente, unha participación maior de xente que até aquel momento se cadra non participara tan activamente e diso se beneficiaron outros actores políticos como o 15M e tamén o que foi a aparición de AGE en Galicia e o que hoxe é Podemos. Ten similitudes, non é exactamente o mesmo pero dalgunha maneira bebe tamén de todo iso.”*³²⁵

A esixencia dunha nova democracia, real e non só formal, onde a representación fora dimensionada con respecto ás demandas cidadás e ao ben común, e non a unha plutocracia ao servizo das grandes corporacións, foi o elemento vertebrador do 15M e o que artellou as esixencias democráticas dos novísimos movementos sociais. Estas demandas democráticas incorporaron desde un primeiro momento demandas sociais ‘clásicas’ pero a partir de unha nova (re)lectura democrática³²⁶: dereitos laborais e reparto do traballo; dereito a vivenda e loita contra os desfiuzamentos (PAH); servizos públicos e mareas en defensa da sanidade pública (blanca), ensino público (verde) e políticas sociais (laranxa); control de entidades bancarias, e taxa Tobín (ATTAC); redución do gasto militar e pacifismo; fin do ciclo nuclear e enerxías alternativas. As esixencias externas ao goberno español para abordar a crise orixinada pola burbulla inmobiliaria ou o pago da debida contraída pola banca privada introduciu ademais un discurso anti FMI e BM de corte altermundista. Enerxías alternativas, consumo responsable, produción ecolóxica, renda básica, soberanía alimentar eran outras das moitas propostas que se debatían nas prazas durante as acampadas do 15M³²⁷, e eran os referentes altermundistas, desde Carlos Taibo ou Xosé Manuel Beiras ata outros locais, os reclamados para establecer dialogo. Moitas das persoas que participaron nas mesas de debate do FSGal participaron posteriormente no 15M como lembra Fernanda Couñago:

“foi importante ese catalizador e creo que tamén foi a sociedade galega que non estaba preparada nese momento para todos eses debates porque era a primeira vez que se falaba desa visión local e global, desde visións moito máis transversais e aí ese tipo de confluencias que todo tiña que ver: o cooperativismo, o comercio xusto ou todos estes temas como o da soberanía alimentaria tiñan unha mesma raíz. Entón, eu creo que iso si que xerou cousas aí. De feito, eu lembrei que moitas persoas que estiveron

---

³²⁵ Estrato da intervención de Manuel Dios na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³²⁶ Lista de propostas iniciais do 15M en Madrid; ver http://15mpedia.org/wiki/lista_de_propuestas_del_15M [Visitada o 2014-09-20]

³²⁷ A acampada de Barcelona foi a que tivo unha taboa reivindicativa máis movementista, as de A Coruña e Pontevedra incidiron nese perfil; ver http://15mpedia.org/wiki/Acampada_Barcelona#Demanda_de_m.C3.ADnimos [Visitada 2014-09-20]

*participando no FSGal foron moi activas no 15-M.”*³²⁸

Se atendemos ás respostas dos activistas nas entrevistas realizadas son colectivos centrados en novas axendas aqueles que aparecen con unha maior regularidade tanto dos colectivos que estaban adheridos ao FSGal coma os que non: neointernacionalismo (Amarante 13, Altermundo 6, Enxeñería Sen Fronteiras 4, Médicos sen Fronteiras 3, ACCP 1, Implicadas no desenvolvemento 1, IGADI 1, Attac 1); economía social e consumo responsable (Amarante 13, Verdegaiá 7, SLG 7, Arbore 4, A Gradicela 3, Rede Galega de consumo Responsable 2, Veterinarios sen Fronteiras 2, Panxea 1, Zocaminhoca 1, Briante 1, Sinerxia 1); finanzas éticas (Coop-57 5, Fiare 5); medio ambiente (Verdegaiá 7, Adega 6, Amigos da Terra 3, SGEA 2, Greenpeace 1); enerxías renovables (Som Enerxía 3, Vespera de Nada 1); feminismo e antipatriarcalismo (MMM 4, rede feminista 2, Andaina 1); exclusión social e pobreza (Foro da Inmigración 2, Emaus 1, Médicos do Mundo 1, Plataforma polo Emprego 1); dereitos humanos e paz (SGEP 7, Amnistía Internacional 2)

Tamén vemos que existe unha incorporación pequena de activistas do FSGal ao 15M e as súas corporeidades xurdidas á calor do 15M ligados a novísimas axendas, aínda que en menos medida (Stop Desafiuzamentos, DRY, ECOAR, Agadir, ADUCAB) (*Ver Cadro VI e Cadro VII*)

Esa capacidade para apuntar as novas axendas contrasta coa incapacidade para analizar as dinámicas nas que xa estaba unha boa da base social do propio movemento tal como apunta Manuel Dios:

*“Fomos incapaces de darlle continuidade e todos pensabamos que o Foro era algo para darlle continuidade pero eu creo que fomos incapaces, por unha parte pola división política que xa se comentou, pero tamén porque nós naquel momento no 2008 non fomos capaces de conectar con outras dinámicas de fondo que había na sociedade e que estaban en outra onda e que seguen a estar noutra onda. É dicir, nós poñíamos o acento no tema social pero había xente que estaba poñendo o acento en outros eixes distintos. Como ti dicías o do 15-M, pero se lembrás, que lema recordamos do 15-M? Recordamos que “non nos representan”, “chámanlle democracia e non o é”, “non hai pan para tanto chourizo”, é dicir, o que recordamos son eixes que nós en 2008 non os tiñamos. Estabamos pensando no altermundismo, en buscar solucións globais a un mundo neoliberal e a sociedade máis nova e os sectores sociais máis dinámicos estaban pensando que eses non eran os eixes fundamentais de cambio que nós críamos. Eu creo que aí é onde está a diferenza entre a vella e a nova política, é dicir, non só nas maneiras de actuar senón tamén nos obxectivos. Nós formulabamos uns obxectivos en 2008 no FSGal e no FSM de maneira global que non eran os obxectivos que estaban demandando moita xente, sobre todo xente nova ou medianamente nova.”*³²⁹

O movementismo en ‘crise’, ligado á esquerda e ao nacionalismo político non foi quen de

---

³²⁸ Estrato da intervención de Fernanda Couñago na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³²⁹ Estrato da intervención de Manuel Dios na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

percatarse da nova situación superado polos novísimos movementos sociais tal e como sinala Manoel Santos.

*“No caso concreto da Galiza si vexo un declive absoluto no activismo social organizado con visión a longo prazo nestes intres, non evidentemente nas loitas conxunturais, das hipotecas, da sanidade, da educación, pero si na inexistente converxencia entre movementos máis de fondo. Fáltame o movemento antisistema puro, que foi o que si existiu anos atrás en maior ou menor medida con organizacións e algúns procesos de confluencia que tiñan moi boa pinta e que penso que levou por diante o descolocamento producido pola crise, e mesmo polo xurdir dun movemento como o 15M que despista profundamente o activismo tradicional nun primeiro intre. Pero vanse atopando aos poucos.”*³³⁰

Un aletargamento que so é posible superar, segundo Lidia Senra, desde a necesaria relación, a pesar das dificultades, entre os movementos sociais e os novísimos movementos xurdidos á calor do 15M.

*“Hai un traballo que facer tamén, que é o traballo de intentar xuntar un pouco o que é todo a bagaxe e toda a tradición de loita da esquerda de loita do nacionalismo co que son os novos movementos que xorden tipo 15M, porque son novas formas de organizarse, son novas culturas e eu creo que por un lado moitas veces as cousas novas que nacen, nacen desprezando todo o que hai de atrás, e a min iso paréceme un erro porque o que hai é que precisamente continuar dende o meu punto de vista, e despois por parte do que hai de atrás moitas veces tamén somos moi reacios a incorporar e valorar o positivo da xente nova e dos novos movementos, entón eu creo que aí hai un traballo que hai que facer, e que se vai ter que facer si ou si.”*³³¹

Opinión que corrobora Lana Rocha, activista do 15M en Pontevedra, que ve o movemento 15M posible polo traballo previo feito polos movementos sociais predecesores.

*“Eu supoño que o movemento de agora é a raíz deses movementos anteriores, porque unha das cousas, logo é que van cambiando moitísimo cada día cambiase, cada día cámbianse as necesidades, logo estamos metidos nunha gran crise que estamos vivindo, quítanche dereitos adquiridos, hai unha reforma laboral que saca os dereitos dos traballadores, hai recortes en sanidade, entón agora mesmo o que pasa é que, antes loitábase por unha xustiza social mundial, por unha equidade, ser máis sosteníbeis, comercio xusto, que ven da raíz deses movementos das ONGS de solidariedade, ONGS de ecoloxía, o movemento ten moitísimo diso, pero é que agora a situación volveuse tan mala para aquí que é imposible mirar aos países do Sur, porque a xente estase deixando a vida, ou sexa está tendo que pelexar polos seus dereitos que nun principio estabamos tentando loitar polos dereitos de todos era máis universal, e agora mesmo ten que estar...”*³³²

---

³³⁰ Estrato da entrevista mantida con Manoel Santos (en Vigo, febreiro de 2013). Axunta nos anexos.

³³¹ Estrato da entrevista mantida con Lidia Senra (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

³³² Estrato da entrevista mantida con Lana Rocha (en Pontevedra, abril de 2012). Axunta nos anexos.

O 15M e os movementos de indignación foron mal recibidos pola esquerda e o nacionalismo político e social en xeral, a diferenza estriba en que mentres os dirixentes orgánicos dos partidos e especialmente o nacionalismo maioritario (BNG) construíu unha proposta política anti-15M. As xentes da altermundialización e da esquerda nacionalista disidente comprendeu mellor as súas razóns e incorporou ao seu discurso o relato democrático facilitando un encontro cando menos simbólico.

Para Manuel Dios existe unha clara vinculación entre a crise do altermundismo e a crise da esquerda en xeral.

*“A crise do movemento altermundista creo que ten moito que ver coa propia crise da esquerda en xeral, entre unha socialdemocracia acabada, que non ten nada que ofrecer diferente das opcións neoliberais, e o socialismo do século XXI, o ecosocialismo, xuntos coas novas demandas e axendas da sociedade civil global, desde unha perspectiva moito máis plural e diversa. Compre salientar que os movementos de reforma en profundidade das Nacións Unidas, de gobernanza planetaria, para afrontar crises que son globais, a construción da paz, a sostenibilidade ambiental, a igualdade entre homes e mulleres, a renda básica de cidadanía, a soberanía alimentaria, o laicismo, o diálogo intercultural, os dereitos humanos... por poñer algúns exemplos, marcarán o futuro máis inmediato, as axendas no ámbito político e no social.”*³³³

De parecida opinión é Manoel Santos que pensa que estamos diante dunha dobre crise, a provocada pola adaptación a un novo escenario, e o propio escenario que agriden con forza aos movementos sociais:

“Eu creo que estamos nun período de recolocación, de reorganización, de repensamento, pero non vexo un mundo sen activismo potente e menos agora. Rexurdirá, máis non me atrevo a aventurar como, con que organizacións, con que elementos centrais.

*Isto acontece porque a crise o que trae é un novo escenario de agresións, onde xorden novas fronteiras de loita –e ferramentas de loita como as redes sociais– como o paro ou a vivenda e novos retos, loxicamente aquí no Norte, porque no Sur as cousas seguen case igual, salvo en zonas puntuais de América Latina. E neste contexto, onde os plans de axuste estrutural dos '80 no Sur se aplican agora no Norte, xorden tamén novos activistas, moitas veces pola conxuntura, pero moitos quedarán. E tamén mudan as urxencias –non tanto os obxectivos globais– e todo, absolutamente todo muda, de xeito que o movemento de emancipación que constitúe o altermundismo coa ollada posta no Sur ten que virar e mirar moito, se cadra demasiado, cara o Norte.”*³³⁴

Unha crise que provoca que os activistas sintanse orfos e procuren ademais de novos paradigmas tamén novos interfaces que os representen na estrutura política.

---

³³³ Estrato da entrevista mantida con Manuel Dios (en Compostela, setembro de 2013). Axunta nos anexos.

³³⁴ Estrato da entrevista mantida con Manuel Santos (en Vigo, febreiro de 2013). Axunta nos anexos.

Se atendemos as adhesións ou afiliacións partidarias dos activistas, en función do resultado das súas propias respostas nas enquisas realizadas, teremos uns datos moi significativos do movemento afiliativo partidario dos mesmos.

No ano 2008, durante a celebración do FSGal, recoñecen ter militancia partidaria un total de persoas, da que 14 persoas o fan no BNG, 4 en Encontro Irmandiño³³⁵, 7 en Esquerda Unida (2 referenciadas como do Partido Comunista de Galicia), 3 en corrente vermella, 2 no PSdeG-PSOE, 1 na FPG, 1 no PRT, 1 no Partido Humanista e 1 na Asemblea Anticapitalista de Lugo.

Con posterioridade, e a preguntas de posteriores incorporacións, no BNG prodúcese unha deserción significativa sinalando ata 9 persoas que se dan de baixa (un 64% dos declarados) por 1 alta. Pola contra son 21 persoas as que din participar en AGE, 9 persoas forman parte de Anova (4 altas novas -1 delas da FOG-, 4 procedentes do Encontro Irmandiño e 1 procedente da FPG) e 7 como membros de Espazo Ecosocialista.

Tamén sinálanse tres colectivos e iniciativas centrados na renovación e unidade da esquerda: Rolda de Rebeldía (1), Mesas de Convergencia (1) e Iniciativa Ben Común (1). (*Ver Cadro VI e Cadro VII*).

Cadro VI: Enquisa.- participantes no FSGal de colectivos adheridos	Nº Item's
ACPP (Asemblea de Cooperación pola Paz)	1
Acsur Galiza	0
ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza)	6
AGAL (Associação galega da Língua)	1
AGARESO (Asociación Galega de Reporteiros Solidarios)	0
Agrupação Cultural O Facho	0
Altermundo	6
AMARANTE Setem	13
Amigos da Terra	3
Andaina (revista galega de pensamento feminista)	1
Asociación Cultura Caleidoskopio	0
Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán	0
Asociación Cultural WIPALA	1
Asociacion Cultural Xermolos de Guitiriz	1
Asociación Cultural-Deportiva Bastantes Llon	1
Asociación de Economía Social Briante	1
Asociación de Interese Solidario O Peto	0
Asociación Euroeume	0

³³⁵ É difícil precisar se estes membros eran do BNG pois aínda que nese momento Encontro Irmandiño é unha corrente interna do BNG permite a adhesións de membros sin afiliación ao BNG.

Asociación para a defensa do Parque Rosalia de Castro de Lugo	0
Asociación preSOS Galiza	0
Associação Cultural A Gentalha do Pichel	2
Ateneo Ferrolán	0
Axuda en Acción	1
Axunica	0
Ciberirmandade da Fala	1
CIG – Servizos	1
Club Internacional de Prensa	1
COGAMI (Confederación Galega de persoas con discapacidade)	0
Colectivo Arraianos	0
Colectivo Galego do Menor	0
Colexio Oficial de Psicoloxía de Galicia	1
Comisión pola Recuperación da Memoria Historica da Coruña	1
Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol	2
Comités Abertos	0
Confederación Intersindical Galega	9
Coopera	1
Coordinadora de Crentes Galegos	0
Coordinadora Galega de ONGDs	2
Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños - CEMMA	0
Corrente Vermella	3
Emaus Fundación Social	1
Encontro Irmandiño	4
Enxeñería Sen Fronteiras Galicia	4
Esquerda Unida	7
Federación de Cooperativas Sinerxia	1
Foro Galego de Inmigración	2
Foro Pola Memoria(Republicana de Galicia)	1
Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global)	1
Fundación Entreculturas	1
Fundación Galicia Verde	0
Fundación Galiza Sempre	2
Fundación Secretariado Gitano	1
Fundaçom Artábria	0
Galiza Nova	0
Greenpeace	1
Grupo Investigación en Pedagogía Social e Educación Ambiental SEPA	1
Implicad@s no Desenvolvemento	1
Instituto de la Cultura Gitana	0

Instituto Galego de Analise e Documentación Internacional (IGADI)	1
InteRed Galicia	0
Intermón Oxfam	0
Marcha Mundial das Mulleres	4
Médicos do Mundo – Galicia	1
Mundo Sen Guerra e sen Violencia	1
Natureza e Xuventude	1
Nova Escola Galega	2
Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACMM)	2
OSPAAAL (Organización Solidaria cos Pobos de Asia, África e América Latina)	2
Partido Comunista de Galicia	2
Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria	0
Paz con Dignidad - Observatorio de Multinacionais en America Latina	0
Plataforma Alternativa de Lugo	1
Radio Allariz	0
Radio Filispin (Ferrol)	0
Radio Fusión (Rede de radios municipais)	0
RCADE (Rede cidadá para a abolición da débeda externa)	0
Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente	2
Redes Escarlata	1
Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP)	7
Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG)	2
Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG)	7
Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia	2
Sinerxia (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharaui de Lugo)	0
Sociedade Cultural Madia Leva!	1
Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA)	2
SOS Courel	1
Tradutores Sen Fronteiras	1
UGT-Galicia	1
Verdegala	6
Vespera de Nada	1
Veterinarios Sen Fronteiras	2

Cadro VII: Enquisa.- participantes no FSGal de colectivos non adheridos	Nº Item's
15M	1
A Gradicela	3

A Nave das Ideas	2
A. C. Alexandre Boveda	2
Abriga	1
ADUCAB	1
Agadir	1
AGE	21
Amnistia Internacional	2
Anova	9
Arbore	4
Armeria Cooperativa Cultural	1
Asemblea Anticapitalista de Lugo	1
Asociación Cultural Senunpeso	1
ATTAC	1
Babels	1
BNG	15 (-9) (+1)
CdV	1
Centro Social Atreu	1
Cofradia Dorna	1
Coop57	5
CUT	1
Dar Mais	1
DRY	1
ECOAR	1
Ecologistas en Acción	1
Encontro Social Ferrol	1
Espazo Ecosocialista	7
Estaleiro	1
Farmamundi	1
Fiare	5
FOG	1
FPG	1
Fundación Alexandre Boveda	1
Fundación Baltasar Garzon	1
Fundación Castelao	1
Fundación Pedron de Ouro	1
Galiza Ano Cero	1
Galiza pola Soberania	1
GNSV	1
Iniciativa Ben Común	1
ISAP	1

Mar de Ovellas	1
Medicos Sen Fronteiras	3
Mesas de Convergencia	1
MNL	2
Movimento Educativo nos Tempos Livres Altair	1
Nunca Mais	1
Panxea	1
Partido Humanista	1
Paz e Solidariedade	1
Permakulturgarden	1
Plataforma polo Emprego	1
Prolingua	1
PRT	1
PSdeG-PSOE	2
Rede Anticapitalista	3
Rede Feminista Galega	2
Rede Social Galicia Sur	1
Ridimoas	1
Rolda de Rebeldia	1
Salvemos Monteferro	1
Salvora C.F.	1
Semente Ensino	2
Som Energia	3
Stop Desfuzamentos	2
Walale	1
Weltladen Osterstr. Hamburg	1
Xeneme	1
Xustiza e Sociedade	1
Zocaminhoca	1

Vai ser a división do nacionalismo e crise da esquerda existente a que no seu proceso de desmembramento vai xogar un efecto liberador de recursos necesarios para o nacemento de novos interfaces.

Que os novos interfaces se nutren da implosión do BNG e da polítización de actores altermundistas anteriormente sen adscripción partidaria faise evidente si facemos un percorrido polas biografías dos membros do Consello do FSGal. Sendo máis que destacable que dous dos portavoces partidarios de AGE foran do Consello - Xoán Hermida (Espazo Ecosocialista) e Xosé Manuel Beiras (Anova) - ; ao igual que tres dos nove deputados elixidos por AGE para o Parlamento de Galicia - o propio Xosé Manuel Beiras, Xabier Ron e Consuelo Martínez-,

ademais de un cuarto, Antón Sánchez, que tivo un papel activista destacado no FSGal ; igualmente tres dos catro representantes dos partidos no Grupo Parlamentar -Manuel Dios (Espazo Ecosocialista), Carlos Portomeñe (EU) e Manoel Santos (Anova)-; e tamén a eurodeputada de AGE en Europa, Lidia Senra formaron parte do Consello do FSGal. (Ver Anexo: Composición Consello FSGal).

É pois máis que palpable que AGE serviu de catalizador das demandas expresadas polos movementos sociais, fundamentalmente a raíz da crise de confianza nos partidos do bipartito. Manuel Dios sinala ese acerto de AGE, pero a súa vez advirte sobre a incapacidade para entender os novos paradigmas como clave da desconexión cos novísimos movementos sociais.

“É que probablemente se fosen dous anos máis conectarían directamente porque dous anos despois alguén foi capaz de reconectar con esas reivindicacións senón non se explica o fenómeno de AGE, se non hai conexión. O FSGal eu sinceramente creo que non fomos quen de conectar co movemento de fondo que xa había e que nós tardamos en percibilo, tardamos dous anos máis en darnos conta de que os eixes fundamentais non son nin nacionalismo-españolismo nin esquerda-dereita senón que era outro e agora estase vendo de maneira máis que obvia, agora veo todo o mundo”³³⁶

Incapacidade que fai que albergar dubidas máis que razoables e razoadas³³⁷ sobre a transitoriedade de AGE (data de caducidade) como unha ferramenta construída para un novo tempo pero desde a vella política, non desde a nova. Elías Torres é rotundo ao respecto ao sinalar AGE como conxuntura e non como estrutura durante a sesión do focus group.

“Eu creo que o foro é un síntoma desde ese punto de vista [a propósito da crise do nacionalismo], e un síntoma. Hai unhas ideas e hai probablemente a necesidade de calquera punto de vista das persoas que impulsian o foro de tentar canalizar unhas ideas e tentar abrir uns espazos. Eu non creo que sexa por acaso que tres desas persoas sexan deputadas, en absoluto. De todas as maneiras, cabe dicir que o catalizador de AGE é Xosé Manuel Beiras. Non, non, non é un problema de se estaba ou non [no FSGal]. É Xosé Manuel Beiras que pertence a vella política. Por tanto, o foro, encontra un catalizador, pero o catalizador é un individuo da vella política fronte ao 15-M cuxos catalizadores son nova política.”³³⁸

En todo caso, esa construción de novos interfaces partidarios desprazou a unha boa parte dos activos, xa de por si escasos, e isto provocou un desmantelamento de estrutura de movementos que se verían acompañados de descenso de activismo e de perda de músculo social. Xan Duro obsérvao desde a súa experiencia no movemento ecoloxista.

“O descenso de activismo foi continuado desde aquela, é dicir, non serviu nin para estimular á xente a dicir “vou a achegarme a estes movementos” senón que fomos

---

³³⁶ Estrato da intervención de Manuel Dios na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

³³⁷ Dubidas que situaremos nas conclusións do presente estudo.

³³⁸ Estrato da intervención de Xan Duro na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

*afondando na falta de activismo e na crise na que están sumidos en xeral todos os movementos sociais neste país.”*³³⁹

5.2.3. O NACEMENTO DA REDE ANTICAPITALISTA E A ‘RETIRADA’ AO LOCAL

Tras a celebración do evento do I Foro social Galego e impulsados polo ‘éxito’ do mesmo houbo unha intensa actividade nos meses seguintes para articular redes e alianzas e fortalecer as existentes. As diferenzas de ritmos, intereses políticos e niveis de implicación, xunto coa derrota electoral nas eleccións autonómicas do 1 de marzo do 2009 das forzas de progreso abriron un período de ‘retirada’ ordenada cara ao espazos locais.

5.2.3.1. A experiencia da Rede Anticapitalista

A necesidade expresada na Asemblea de Movementos do I Foro Social Galego por algúns dos colectivos máis activos de artellar alianzas antisistémicas globais e estables que, sen pór en cuestión o espírito do Foro Social, fora máis aló na articulación de alternativas propiciou unha serie de xuntanzas que culminaron na asemblea constitutiva da *Rede Anticapitalista Galega (RA)* o 28 de marzo de 2009.

En tres xuntanzas previas, dúas en Compostela e unha en Vigo, ademais do Manifesto, foron dúas cuestións foron as que centraron o debate: a participación de partidos u organizacións políticas (no foro social tiñan status de observador) e a participación de persoas a título persoal (no foro social non so existía senón que unha boa parte do seu Consello estaba conformada por persoas con esa condición). Decidiuse que se tratase dunha rede de organizacións sociais, sen participación de partidos nin persoas sen conexión organizativa.

A decisión de non ter permitido a participación de partidos fixo que un sector do nacionalismo e da esquerda tradicional, implicado no Foro, fose máis reticente a participar na RA, pola contra este foi un das razóns que facilitou a incorporación de sectores anarquistas (CGT de Pontevedra e CGT de Arousa) e colectivos independentistas e de base (Centro Social A Esmorga e Centro Social A Baiuca Vermelha) reticentes coa posible tutelase imposta polas organizacións partidarias nos outros procesos.

Pola contra a decisión de non estruturarse como un movemento de activistas,

---

³³⁹ Estrato da intervención de Xan Duro na sesión de Focus Group (outubro de 2014). Axunta en anexos.

indistintamente de formar parte de movemento ou non, incapacitouna para ser un xermolo dun novo movemento democrátizador de novo formato. A Ra quedou a medio camiño entre a demanda de maior autonomía con respecto aos partidos pero de maior participación cidadá.

En total 29 colectivos chegaron a sumar á Rede Anticapitalista, 21 dos cales xa participaron no Foro Social Galego -ADEGA, *Altermundo*, *Amarante Setem*, *Cemma*, *CIG-Servizos*, *Enxeñeiros Sen Fronteiras*, *Foro de Inmigración*, *A Gentilha do Pichel*, *Implicadas no Desenvolvemento*, *Marcha Mundial das Mulleres*, *Médicos do Mundo*, *Ospaaal*, *Ais O Peto*, *Sindicato Labrego Galego*, *STEG*, *Sinerxia co Sahara*, *Verdegaia*, *Véspera de Nada*, *Veterinarios sen Fronteiras*, *Wipala* e *A.C. Xermolos*- e 7 que non participaron -*Asociación Cultural O Curruncha*, *Centro Social A Baiuca Vermelha*, *Centro Social A Esmorga*, *CGT de Pontevedra* e *CGT de Arousa*, *Colectivo Artabra 21* e *Panxea*-. Ademais ao coincidir o nacemento da RA co conflito de realoxo de xitanos no poboado de O Vao (Poio) tamén incorporouse a plataforma intercultural de carácter de 'oportunidade' *Veciñ@s pola tolerancia*. *Colectivo Intercultural de Pontevedra*.

A presentación pública³⁴⁰ fíxose o 28 de marzo de 2009 coincidindo coas mobilizacións globais contra o cume do G20 en Londres cunha concentración na praza de Platerías e coa lectura do seu manifesto³⁴¹ onde se incidía no carácter sistémico da crise “*o mundo enteiro*

---

³⁴⁰ Reseña en La Voz de Galicia, [Visitada 2014-07-21]
<http://www.lavozdeg Galicia.es/dinero/2009/03/26/00031238093072932588909.htm>

³⁴¹ *Chamamento anticapitalista: A Cidadanía Galega na Revolta Global*

O mundo enteiro está en crise, unha crise de dimensións múltiples, unha crise de traballo, de acceso aos alimentos, enerxética, medioambiental e financeira. As solucións que nos impoñen desde o poder –máis libre comercio, máis cartos públicos para rescatar os bancos, o sector automobilístico e inmobiliario, máis oligopolios, máis transxénicos, etc.– tratan de esconder que a crise é produto do sistema capitalista e do neoliberalismo, que só afondarán os seus impactos sobre os pobos, as persoas e sobre o conxunto do planeta.

A resposta fulminante dos gobernos dos países máis industrializados para rescatar os bancos e as institucións financeiras contrasta severamente co seu fracaso en responder a esta crise irresolta de pobreza, marxinalización e privacións que aflixiu á maioría dos pobos do mundo durante tanto tempo. Nunhas poucas semanas, estas elites comprometeron varios billóns de dólares de fondos públicos para rescatar bancos privados e institucións financeiras privadas.

As finanzas desregulamentadas destrúen as sociedades, sendo nas crises agudas nas que se revelan brutalmente os increíbles excesos da cobiza especulativa e a súa repercusión sobre o medio ambiente e a vida das persoas. Crecemento das desigualdades, paro, precariedade, destrución medioambiental, liquidación de explotacións produtivas no sector primario, etc.

Galiza non é allea a esta situación. A crise vén agravar a situación creada por políticas neoliberais dos distintos gobernos: desestruturación social, crecemento da precariedade laboral, desmantelamento de infraestruturas claves de vertebración territorial e de transporte sostible, recorte nos servizos públicos, proceso de desertización do mundo rural e de liquidación das pequenas e medianas explotacións agrogandeiras familiares, desmantelamento do tecido produtivo mariño, políticas de agresión ao medio ambiente.

En xeral, a esquerda institucionalizada abandonou hai tempo os seus programas de transformación social, ben porque non quere ben porque non é quen de levar adiante propostas de cambio.

Somos os movementos sociais e as cidadanías de diferentes rexións do mundo os que temos dado a cara diante da incertidume. Primeiro poñendo en marcha un movemento de resistencia diante dos diferentes cumios dos anos do mundo. Segundo, xerando espazos de reflexión en diversos foros sociais. E, de seguro, artellando propostas programáticas de cambio como xa o están a facer as organizacións sociais e movementos cidadás en diversas partes do mundo.

está en crise, unha crise de dimensións múltiples” e se incidía en que “a esquerda institucionalizada abandonou hai tempo os programas de transformación social. Somos os movementos sociais quen temos que reaxir diante da incertidume”.

Durante o 2009 a Rede Anticapitalista mantivo unha pequena actividade ligada a axendas xa elaboradas ben por dinámicas alterglobalizadoras ou por acompañamento en conflitos nos que estaba implicado algún dos colectivos que formaban parte da mesma:

- Día da Loita Labrega. 16/17 de Abril. Acción conxunta coa Plataforma Galega Antitraxénicos de ocupación dunha area comercial en Santiago de Compostela para denunciar os alimentos ‘viaxeiros’ e reivindicar a Soberanía Alimentar e participación na manifestación estatal contra os transxénicos en Zaragoza.

- Folga Xeral do Sector Lácteo. 17 de xuño. A tractorada virtual da RA en solidariedade coa tractorada do SLG estivo presente en medio centenar de paxinas web e blog’s.

- Manifestación contra a Reforma da Lei de Estranxeiría. 27 de xuño. Co Foro Galego da Inmigración.

O proceso de globalización neoliberal posto en marcha desde o inicio dos anos noventa ten demostrado que o modelo socioeconómico de capitalismo global ten sido un fiasco no desenvolvemento humano do pobos e no medioambiental dos territorios. A globalización constrúfese de costas ás persoas e á custa do planeta.

Os movementos sociais e organizacións cívicas galegas imos artellar unha rede para a mobilización global que teña como elementos vertebradores:

- Unha iniciativa plural e aberta a todas aquelas persoas e colectivos que queren impulsar un proxecto de cambio estratéxico sistémico. Politizar a acción social nun proceso dinámico de mobilización e incidencia política que, sen caer nun principismo paralizante que nos leve a unha vía morta, nos permita trazar unha aposta de cambio lonxe do modelo que sitúa aos movementos sociais como subalternos dos partidos políticos.

- Unha aposta transversal. Un dos grandes logros do sistema é a fragmentación de loitas. Faise necesario artellar redes globais e transversais de cambio.

- Unha opción programática que teña como piares a radicalidade democrática, o modelo económico sustentable ao servizo das persoas en harmonía coa natureza e a xustiza social global. Unha proposta que busque solucións reais no decrecemento, a sustentabilidade e a soberanía alimentaria.

Trátase de elaborar novas pólas políticas que antepoñan os dereitos presentes e futuros da humanidade aos intereses do capital

Estamos inmersos nunha crise global sen precedentes. Na nosa man está buscar os mecanismos para que esta non sirva para fortalecer políticas económicas desiguais e inxustas. Mentres os líderes mundiais pretenden refundar o capitalismo, os movementos sociais debemos abordar o calendario e os instrumentos para converter o 2009 nun ano de acción global contra o capitalismo con resultados efectivos e non só efectistas. A crise económica mundial podemos e debémola converter nunha oportunidade histórica de transformación.

Nós, a Rede Anticapitalista, apoiamos unha transformación imprescindible e de longo alcance do sistema económico e financeiro internacional.

Non nos resignamos. Cremos que o cambio do mundo é posible!

A cidadanía galega xunto cos seus movementos sociais, que en momentos recentes demostrou ter unha gran capacidade de mobilización e dignidade, non vai quedar parada e vai participar na revolta global que xa comezou nos países do Sur e tamén aquí. Por outra Europa social, dos pobos e non das multinacionais. // Rede Anticapitalista

- Contra o Golpe de estado en Honduras. 1 de xullo. Concentración convocada pola RA diante do consulado honorario de Honduras na Coruña.

- Contra o cumio do G-8- 8 de xullo. Concentracións en Compostela, Lugo, Ourense, Pontevedra e Vigo convocadas pola RA.

- Día da acción global contra o cambio climático. 12 de decembro. Pedalada reivindicativa que percorreu as rúas de Compostela, parando no Parlamento de Galicia.

A RA, igual que outros movementos ou iniciativas partidarias xurdidas por ese tempo³⁴², amosaron anticipo para criticar a estrutura partidaria tradicional pero o fixeron desde unha carga ideolóxica demasiado pesada que dous anos despois outros movementos precursores do 15M non terían. A isto sumouse a falla de claridade da súa misión e o feito de que a dinámica a mantiñan un grupo de entre 5 e 8 colectivos. Uns meses despois de posta en marcha abriuse un debate sobre a súa misión e obxectivos que non se chegou nin a pechar.

5.2.3.2. A hibernación do FSGal e a ‘retirada’ aos refuxios locais

A ‘inesperada’ derrota do goberno bipartito de progreso nas eleccións autonómicas (1 de marzo de 2009) crearon un dobre ambiente nas redes sociais e no conxunto da militancia da esquerda: por unha banda a reafirmación do certo das súas análises sobre os erros do goberno e por outra o convencemento, xogando este un efecto psicolóxico importante na vontade dos activistas, de que había unha ‘culpabilidade’ no trunfo da dereita. Este efecto tivo un efecto moito máis forte sobre GNSV que apostara pola mobilización crítica contra o goberno e que, con posterioridade, xa nos sería capaz de mobilizar a miles de persoas como anteriormente, agudizando máis a ‘campana’ que desde as direccións dos partidos do goberno bipartito se fixo contra a rede de defensa da terra.

Pero non foi so GNSV a afectada pola derrota do bipartito. Proxectos coma a ISAP cofinanciados con fondos públicos deixaron de selo, os recortes financeiros en cooperación comezaron a resentir as estruturas das ONGDs máis influíntes, a viraxe en apoio á cultura, ... A RA como xa relacionabamos antes tamén entrou nunha fase de desactivación e, en menor medida, a PGA. Á fin e ao cabo as redes eran sustentadas por un grupo menor de organización e colectivos que xogaban un papel de impulso que se repetían. Da saúde de un grupo reducido de organizacións presentes en varias redes dependía o funcionamento, ou non, do conxunto.

A este debate non foi alleo o Consello do Foro Social Galego que produciu durante o período 2009-2011 entre o cansanzo e a desconfianza dos seus activistas.

---

³⁴² Saida de Izquierda alternativa de IU e constitución de Izquierda Anticapitalista seguindo o exemplo do troskismo francés.

A división entre trasladar o II Foro Social Galego a Vigo ou Ferrol, ou mantelo en Compostela, e a ausencia de recursos económicos –a raíz da caída do bipartito de progreso– foi aprazando a decisión final sobre a realización do II Foro Social Galego e fóronse fortalecendo dinámicas locais.

Entre os días 10 e 13 de Decembro de 2010 celebrouse o evento do **I Foro Mundial da Educación** en Santiago de Compostela tivo algo de ‘traca fin de festa’. Por primeira vez trasladábase a Europa un Foro temático destas dimensión. O Foro sobre “Educación, investigación e Cultura de Paz” contou con máis de 100 actividades autoxestionadas, catro plenarios temáticos e numerosas experiencias educativas de máis de 80 países.

Entre os participantes estaban referentes mundiais como Edgar Morin, Gertrude Mongella, Boutros Ghali, Leonardo Boff, Anwarul K. Chowdhury, Abdulaziz Othman, Cora e Peter Weiss, Mohamed El Aziz Ben Achour, Vitaly Naumkin ou Johan Galtung.

Ademais paralelamente, ao Foro Mundial de Educación, celebrouse o Foro2010³⁴³ centrado en diversos aspectos relacionados coa Cultura de Paz.

No 2011 a única ligazón permanente de conexión real co FSM era a presenza de Xosé Manuel Beiras no Consello Internacional do FSM e o traballo de difusión de *Altermundo*. A partir do 15M de 2011, o Consello do FSGal amosouse incapaz de incorporar a súa dinámica aos Novísimos Movementos Sociais. Ademais, unha boa parte do Consello xa retomara a prioridade da construción da ferramenta partidaria fundamentalmente coa crise orgánica cada día máis evidente do BNG.

O 5 de novembro de 2011, namentres se realizaba en Teo o I Encontro Social Galego cunha boa parte dos mesmos protagonistas, o Consello do FSGal decidía hibernar e aprazar

---

³⁴³ O 28 de marzo de 2008 constituíuse oficialmente o Comité Organizador do Foro2010 en Santiago de Compostela, acto presidido por D. Federico Maior Zaragoza e coa colaboración de máis de 20 organizacións e institutos de investigación para a paz, do Estado Español e de Portugal.

O Foro2010 tivo lugar do 3 ao 14 de decembro do 2010, ao final do Ano Xacobeo e coincidindo co fin do Decenio Internacional dunha cultura de paz e non violencia para os nenos do mundo (2001-2010), o décimo aniversario da Fundación Cultura de Paz e o 25 aniversario do Seminario Galego.

O eixo central do Foro integrárono tres congresos internacionais (Información e dereitos humanos; Dereito humano á paz e Memoria, reconciliación e cultura de paz); o Foro Mundial de Educación, temático sobre “Educación, investigación e cultura de paz”; e unha Reunión de Alto Nivel sobre a Alianza de Civilizacións e a Cultura da Paz.

No marco do Foro celebrouse a Reunión de Alto Nivel sobre a Alianza de Civilizacións e a Cultura da Paz coa presenza, entre outros de Adolfo Pérez Esquivel, Premio Nobel da Paz, Mario Soares, ex- presidente da república portuguesa, Federico Mayor Zaragoza, ex- director xeral da UNESCO e presidente do Comité Organizador do Foro2010, Baltasar Garzón, varios presidentes de CC.AA do Camiño de Santiago e alcaldes da Rede de “Mayors for Peace” como Odón Elorza, Jokin Bildarratz, Josep Mayoral, Xosé Antón Sánchez Bugallo ou Miguel Anxo Fernández Lores. Aprobárase a Declaración de Compostela coa Axenda da Paz para o século XXI.

O Foro2010 contou coa presenza da Directora Xeral da UNESCO, Dª Irina Bokova, que inaugurará a Cume sobre o Dereito Humano á Paz e participará nun acto académico na USC organizado pola recén creada Cátedra UNESCO de Cultura de Paz e Dereitos Humanos.

sine die a convocatoria do II Foro Social Galego.

A partir desa data as únicas dinámicas de Foro Social trasladáronse ao terreo local. Ademais do Foro Social de Cangas que se mantivera activo nos últimos anos, se convocaron o I Foro Social de Ferrolterra (23, 24 e 25 de setembro de 2011) e o I Foro Social de Monforte e Comarca (26 e 27 de novembro 2011)

O caso do Foro Social de Ferrolterra responde a unha dinámica movementista existente na comarca e aproveitando ese dinamismo buscaba a posible realización futura do II FSGal na comarca.

Promoveron e organizaron un grupo de entidades da Comarca que veñen participado no Consello do Foro Social Galego, como son a Marcha Mundial das Mulleres; A.C. Fuco Buxán; Colectivo Ártabra 21; Comité Cidadá de Emerxencia para a Ría de Ferrol; Foro Galego de Inmigración; Sindicato de Traballadores do Ensino de Galicia. Entidades ás que se sumaron o Colectivo OPAII -Ondas Para Activación Información Independente | Radio Filispim no 93.9 da FM -radio libre e comunitaria da comarca de Trasancos; a Asociación Veciñal de Esteiro.; e a Rede de Convergencia Social "Praza Pública". E a nivel persoal *Lucia Vizoso Amado*, *Alexandre Carrodegua*, *Francisco Maceira Rodríguez* e *Begoña Maira Benítez*.

Como resultado do mesmo o 9 de decembro de 2011 constituíuse o Encontro Social de Ferrolterra como espazo estable de relación dos movementos sociais da comarca.³⁴⁴

O caso do I Foro Social de Monforte e Comarcas ten que ver co movemento cívico do 15M, de feito a convocatoria da mesma corresponde ao '15M Monforte'.

A iniciativa contou co apoio de Attac Chantada, Asociación Veciñal do Saviñao, O Colado do Vento, Náufragos do Paradiso, Fiare, SOS Sanidade Pública, Equanimal, Semente, Emuga (Emisoras Municipais Galegas), a Cooperativa Aldea Nova de A Pobra do Brollón e a granxa escola Garabullos de Cospeito.³⁴⁵

5.3. A IRRUPCIÓN DOS NOVISIMOS MOVEMENTOS SOCIAIS

Unha vez rematado o evento o Consello do FSGal púxose a traballar para celebrar o II

---

³⁴⁴ O traballo en rede dos movementos sociais en Ferrolterra esta moito máis consolidado que en outras comarcas. De feito cando falamos do que supón a experiencia AGE cara aos movementos sociais non debemos esquecer que é en Ferrol o único sitio onde se vertebra antes das autonómicas do 2012 un grupo social de apoio a AGE.

³⁴⁵ Como poñentes participaron a sindicalista Lidia Senra, o empresario Manuel Díaz Ares, o historiador e arqueólogo Xurxo Ayán, o médico Julio Des Diz, os xornalistas Antón Fernández, Xurxo Salgado, Luís Álvarez Pousa, Roberto Nogueira, Rafa Aguiar, Lara Graña e Marcos Pérez; tal como aparece reflexado na información publicada por La Voz de Galicia: http://www.lavozdeg Galicia.es/lemos/2011/11/24/0003_201111M24C2991.htm [Visitada 2014-09-21]

FSGal tomando como referencia o ano 2010.

Por múltiples motivos que vimos no capítulo anterior os promotores foron incapaces de levar adiante esta cita. Isto coincidiu socialmente cunha baixada da ‘marea’ mobilizadora e unha incapacidade dos movementos sociais de reconectar coa rúa.

Durante o período 2009-2011 prodúcese unha desactivación social importante que non volvera a activarse ata o 15M da man dos xa novísimos movementos sociais.

5.3.1. OS MOVEMENTOS E A FIN DO CICLO DA PROTESTA

Rematado o evento o Consello do FSGal a crise económica xa comezaba a dar os seus primeiros datos claros, unha crise que desde os movementos sociais sinalábase como poliédrica e sistémica, o que parecía favorecer o avance do altermundismo. O resultado electoral das autonómicas de 2009 coa derrota da breve experiencia de goberno progresista bipartito e o retorno a San Caetano da dereita política, confirmaba a idea crítica que o movemento social tiña daquela experiencia governamental pero, a súa vez, provocou unha sensación de derrota xeralizada do conxunto da esquerda política e social.

Os movementos sociais estaban preparados para manter unha posición crítica nun escenario de goberno progresista pero non para adaptarse a un escenario moito máis complexo. Isto evidenciouse claramente na rede que mantivera unha posición máis crítica co goberno, a Rede Galiza Non Se Vende, ata o punto que chegou a cuestionarse o papel realizado e se reiteraron os ataques da esquerda partidaria que a sinalaban como responsable da involución acontecida.

A debilidade política e de ideas dos partidos que sustentaran ao goberno, PSdeG-PSOE e BNG, pronto mergullados nunha crise poselectoral impediu que o ataque fose máis forte, pero non obstante, o cambio de goberno veu a condicionar a evolución do movemento altermundista e dos seus activistas na nova etapa.

O ciclo de protesta tivo unha inflexión significativa en 2009 coincidindo co regreso ao goberno da Xunta de Galicia da dereita. A crise de participación nas organizacións e de capacidade de mobilización por parte de estas nas rúas de estas é tan evidente que durante o período 2009-2011, practicamente, a defensa da lingua será o único vector de mobilización que alcance impactos significativos. Non será ata a ebulición dos movementos previos ao 15M que non se recupere de novo a capacidade mobilizadora dos movementos.

O FSGal non vai ser capaz de poñer en marcha un segundo evento que lle dea continuidade, e as iniciativas xurdidas do primeiro foro, como a Rede Anticapitalista terán un episodio de duración moi limitado.

Pero se algo é especialmente significativo, e á vez paradigmático, deste desplome

movementista foi o esmorecimento de GNSV. O intento máis acaído para explicar a desaparición de GNSV é o artigo de Manoel Santos: “Onte está Galiza Non Se Vende?”³⁴⁶.

As razóns que apunta Manoel Santos son: a derrota de bipartito, obxecto central da crítica de GNSV; o cansanzo e desgaste producido por un ciclo de mobilización moi intenso entre 2007-2009; e un cambio de orientación menos focal e máis disperso derivado do funcionamento en Rede, por outra parte, sostida con poucos recursos financeiros e humanos.

Estas razóns son algunhas das máis recorrentes nos ámbitos dos movementos sociais, que coinciden con algunhas das expresadas polos entrevistados para coñecer a non continuidade do FSGal.

Obviamente sen esquecer a perda de masa crítica. A protesta quedou desinflada ao desaparecer os colectivos de damnificados polas decisións das políticas do bipartito. As agresións á Terra continuaron co Partido Popular na Xunta de Galicia e GNSV non foi quen de reactivarse pola incapacidade da vangarda da protesta para conectar a novos colectivos damnificados.

Así, Xosé Veiras apunta tamén como factor a retirada dunha boa parte do continxente mobilizador como consecuencia da retirada selectiva feita polo Partido Popular desde o goberno dos proxectos de piscifactorías na Costa da Morte.³⁴⁷

A eclosión de problemas ambientais significativos (incineradora do Incio, incendio das Fraguas do Eume - 2012-) non resucitou GNSV ata o punto que a maior mobilización post-Prestige sobre unha problemática ambiental as mobilizacións contra a Megaminería en Corcoesco (en 2013 fora do período de estudo da Tese) vanse facer á marxe da marca GNSV.³⁴⁸

En todo caso a derrota electoral do bipartito causou, quizais non tanto por desexada senón fundamentalmente por non esperada, un factor claro no estado de shock temporal no que quedaron instalados algúns activistas.

---

³⁴⁶ Praza Pública (01/03/2012) Ver en (<http://praza.gal/opinion/108/onde-esta-galiza-non-se-vende/>) [Visitada 2014-11-24]

³⁴⁷ Entrevista mantida con Xosé Veiras (en Compostela, xaneiro de 2012). Axunta nos anexos.

³⁴⁸ Ver info en http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/05/27/galicia/1369667880_667041.html [Visitada 2014-11-24]

5.3.2. 15M: RECUPERANDO O ESPAZO PÚBLICO

5.3.2.1. A indignación toma as prazas

O Movemento 15-M tivo o seu punto de arranque na convocatoria feita durante a campaña electoral das eleccións municipais e autonómicas do 2011, entre outros, polos movementos de ‘Democracia Real Ya!’ e ‘No les votes!’, pero máis aló parte dunha realidade obvia coma é a desafección dun importante sector da sociedade co actual modelo de democracia baseada na preponderancia dos partidos políticos, convertidos en estruturas alleas ás demandas da súa base social (aínda que non sempre do mesmo xeito xa que a dereita aproximase máis ás demandas da súa base social).

Para Lana Rocha tratase de auténticos movementos sociais

*“O movemento comeza con varias plataformas, as persoas estaban movendo moitísimo plataformas como a plataforma esta en contra da Lei Sinde que logo se transformou en ‘Democracia Real, Ya!’ ou sexa varias plataformas de afectados de varios tal que empezaron a reunirse en Madrid, en Valencia ... Eu creo que eran varias plataformas, eran simplemente persoas que querían subir na escala ou mileuristas, varias plataformas arredor dun malestar xeral e que xerou logo la unión de varias plataformas un gran boom. Lémbrome que hai 2 anos xa acompañaba á xente do decrecemento, creo que máis ou menos, ao mellor con distinto... en distintas plataformas ou distintas ideoloxías pero pedindo as mesmas cousas. Era xustiza social, eran persoas moi humanas porque eran persoas que estaban moi comprometidas cos países do sur, co comercio xusto e creo que de aí o malestar xeral...”*³⁴⁹

Namentres que para Sousa Santos estamos diante do que podería definirse como ‘presenzas’

*“Eu acho que non son propiamente movementos sociais son presenzas colectivas e que teñen moita máis dificultade de facer formulación política ademais teñen xurdido discusións sobre iso en Madrid e aquí tamén en Portugal, e que mostra realmente a gran dificultade de crear unha axenda política por que na rúa non se fai formulación política e polo tanto temos que ver despois como se articula o movemento e como garante a súa sustentabilidade sobre todo cando realmente o seu espazo público é a rúa que inclusive ten que ser excepcional en moitos países por que no inverno non podemos facer a ocupación das prazas e por outro lado a represión policial e eu coido que si que ten un gran potencial.”*³⁵⁰

Sexa movemento ou presenza, ‘Democracia Real, Ya!’ foi quen de sacar á rúa a milleiros

---

³⁴⁹ Estrato da entrevista mantida con Lana Rocha (en pontevedra, abril de 2012). Axunta nos anexos.

³⁵⁰ Estrato da entrevista mantida con Sousa Santos (en Coimbra, xaneiro de 2013). Axunta nos anexos.

de persoas en todo o Estado cun discurso máis ou menos homoxéneo no rexeitamento *do que* (na indignación) pero confuso e complexo nas propostas *do para que* (na rebelión).

A xeración da década dos noventa incorporárase a conciencia política mirando ao Sur, á problemática dos parias da terra e aos desequilibrios planetarios. A dos primeiros anos do século XX estaba preocupada polas súas condicións de vida e nin tan sequera sitúan no seu 'programa' político a solidariedade coas revolucións democráticas árabes ou a causa palestina ou saharauí.

Non era inicialmente un movemento vertebrado senón fundamentalmente un movemento líquido pero non por iso era totalmente espontáneo, posuía formas de traballo en rede moi informais, o que non impediu que, co paso do tempo, fose adquirido corporeidade.

Non se movía nos vectores sociais clásicos esquerda-dereita senón en novos vectores democráticos arriba-abaixo pero, sen dubida, atendía aos parámetros programáticos xenuínos da esquerda máis transformadora.

Tampouco era un proxecto apolítico senón fundamentalmente apartidario (incluído neste punto os sindicatos), incluso poderíase afirmar polas súas proclamas como antipartidario, non radical no ideolóxico pero profundamente radical no político, no democrático e no cultural.

A confusión inicial coa que os partidos da esquerda recibiron este movemento, tiña moito que ver coa súa incapacidade para entender unha sociedade en cambio e as novas demandas cidadás.

A desafección era con toda a clase política, pero fundamentalmente coa esquerda ao conformar maioritariamente a súa base sociolóxica, a que sustenta electoralmente desde o PSOE a IU, pero tamén a BNG, a ICV, a ERC, a Chunta, a Bildu ou a Aralar, ...

Non é que o inimigo principal do 15-M fosen os políticos, a política, os partidos e os sindicatos, moí por enriba dos banqueiros e da banca, das corporacións transnacionais ou do FMI, o BCE, a Comisión Europea ou a OTAN.; a cuestión é que as corporacións transnacionais ou a banca son institucións privadas que se moven no sistema vixente segundo o criterio do máximo beneficio namentres que das institucións públicas e dos partidos políticos cabía espera un papel cando menos regulador que permitira defender o ben común, o público, e renunciaron a ese papel. E o máis lamentable non é que renunciara a dereita que non ten esta formulación senón que renunciou a esquerda política e sindical en maior ou menor medida. E esta maior ou menor medida non estaba en función dos seus posicionamentos máis ou menos de esquerda senón na súa posición institucional con respecto a parcelas de xestión.

Bases sociais, por tanto, con altos grados de 'frustración' e cunha mirada crítica que anelaban unha reorientación de políticas, estruturas e discursos, mesmo que poderían apoiar novas iniciativas se xurdiran, coma ocorreu con AGE ou Podemos, pero que non estaban dispostas a 'desertar' namentres do seu compromiso.

Pero ao marxe da letra detallada, non sempre coherente ou necesariamente diversa ata a contradición o máis rechamante do 15M é a súa ‘musica’, o espírito co que nos empraiza, e as novidades que contén:

- A necesidade da construción dun soberanismo cívico; nun país onde o ditador morreu na cama e onde a democracia era interpretada, a traves do relato construído pola monarquía bipartidista, como un proceso de concesión a un pobo menor de idade, primeiro, e de rescate no 23F polo xurdimento da figura dun rei protector, despois. Sabedores dunha democracia tutelada e desacompañada dun republicanismo cívico, o 15M constrúe un imaxinario de ‘nova democracia’.

- A posta en valor da política. Cando todo é economía, os políticos convértense en xestores e as constitucións nacionais desaparecen diante dos oligopolios, e mínguase a marxe para a política, o movemento do 15M é un movemento de repolitización necesario.

- Novos estilos de articulación organizacional. Aprendendo da capacidade de activación que desde as redes ‘telefónicas’ tivera a protesta do 11M, este é o primeiro movemento, xunto cos das ‘primaveras árabes’, que salta das redes á rúa. O 15M amosa a nova capacidade das redes sociais para estenderse viricamente e influír na opinión pública.

- Novos mecanismos de comunicación. O movemento de indignación na rede tivo a capacidade para rachar chegando un momento a indiferenza cara aos medios convencionais de masas e mesmo para marcar a axenda. Sen o 15M, por exemplo, sería impensable que o problema das hipotecas estivera na axenda política.

- A dificultade para ser controlado. Os movementos sociais levan anos sendo tutelados e dinamitados polos partidos políticos. Teñen o pecado orixinal de nacer á calor deles no período de asentamento das pautas e protocolos democráticos. Os novísimos movementos sociais saen da rede e de espazos moi separados, con linguaxes e formas culturais alleos aos partidos clásicos e polo tanto con moita dificultade para ser controlados no seu conxunto.

O paso do tempo amosou que o movemento 15-M, a pesar de desaparecer como espazo organizado, a súa impronta, como punto de partido dunha revolución democrática difusa, marca un antes e un despois na forma de entender a política pero tamén na forma de entender a vertebración dos propios movementos sociais.

Moitas veces se ten falado do carácter ‘líquido’ do 15M ou como di Sousa Santos ‘o movemento dos indignados é unha presenza’. Moi ao contrario do que se pensaba co paso do tempo non desapareceu senón que adquiriu novas formas e buscou novos lugares de influencia e reapareceu coma o ‘paraugas’ común que acubillaba a sociedade en momentos de desazon social.

O movemento ten ido pasando por diferentes etapas:

- unha primeira etapa de bulir nas prazas e nas rúas de reflexión e conformación

propositiva que tiveron a súa máxima expresión nos primeiros meses coas acampadas en varias cidades (en Galicia: A Coruña, Monforte, Santiago, Ourense, Pontevedra, Ribadeo e Vigo);

- unha segunda etapa de procura de alianzas con outros movementos sociais e con sinerxias globais - Acción Europea ‘Contra o Pacto do Euro’ (19 de xuño de 2011) que tivo tal importancia que o movemento do 15M substituíu literalmente aos sindicatos nunha mobilización que no resto de Europa lideraron, Acción ‘Unid@s por un Cambio Global’ (15 de outubro de 2011) seguida en varios países de América e Europa e do que xurdiu o movemento *Ocuppy Wall Street* -.

- unha terceira etapa, na que o movemento ten ido adquirindo espazos de corporeidade, ben construíndo identidades sociais novas ou coma no caso da PAH relanzandoa como un fenómeno mediático³⁵¹, e aborda a súa necesidade de intervir na política institucional incorporándose aos *interfaces* xa existentes ou creando propios.

En todo caso, o *Movemento do 15M* cambiou a idea colectiva que tiñamos de nós mesmos como sociedade, foi unha grande escola de formación política para miles de mozos e mozas, facilitoulles a incorporación ao movemento de cambio pola xustiza global, e reincorporou á política a activistas de xeracións previas que foran descolgándose a partir da derrota no referendo da OTAN.

5.3.2.2. A axenda do bencomún

O 3 de xuño de 2011 un grupo promotor³⁵² formado por 23 membros críticos do BNG e dos movementos sociais reunidos en Teo decidían promover unha Iniciativa Cívica Transversal denominada *BenComún*.

Co título ‘Desde a indignación preparando o futuro: necesítanse novos enfoques para novos horizontes’ puxeron en marcha un chamamento aberto que en menos de 24 horas tiñan asinado máis de un centenar de persoas e que chegou a acadar un total de 375 adhesións.³⁵³

---

³⁵¹ A PAH creouse en 2008, a súa primeira gran campaña contra o desafiuzamento foi en 2010 que presentou nas Cortes unha proposta de dación en pago e en marzo de 2011 comezaron unha ILP sobre este tema.

³⁵² Xosé Ramón Blanco Montero, Pilar Candocia Pita, Filipe A. Diez, Xan Duro Fernández, Ramón Faraldo Pardo, Maite García Portabales, Xoán Hermida González, Bernardo Lorenzo Cuétara, Francisco Xavier Lorenzo Penela, Manuel Martínez Barreiro, Emilio M. Martínez Rivas, Henrique Monteagudo Romero, Carlos Neira Cortizas, Xosé Perez Rei, Marcos S. Pérez Pena, Coqui Rodríguez Holguin, Ana María Rodríguez López, David Rodríguez Rodríguez, Afonso Sánchez Regueiro, Manoel Santos Díaz, Carolina Silva Méndez, Héctor Silveiro Fernández e Xaime Subiela Pérez.

³⁵³ Referencia en El Mundo (08/06/2011). Ver dixital en <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/06/08/galicia/1307555255.html> [Visitada 2014-11-20]

Para os impulsores desta iniciativa:

“O movemento cidadán 15-M e os resultados das pasadas eleccións municipais do 22-M puxeron de manifesto unha enorme desafección polas actuais fórmulas de participación política dun sector cada vez máis amplo da poboación. Unha desafección que prexudica unicamente a esquerda, que leva sen renovar practicas políticas, discursos, actitudes e estruturas os últimos vinte anos.

O xurdimento do movemento 15-M, alén do seu alcance concreto, é o síntoma de que algo non vai ben e de que o sector da poboación máis dinámico percibe que a armazón político-representativa e a cultura política xurdidas da transición están esgotadas: precísase de novos espazos de participación e de novos interlocutores para a mediación [...]

Desde hai anos a indignación medra entre as persoas de esquerda que, formando ou non parte da súa base asociativa, somos parte da súa base sociolóxica e electoral. As últimas eleccións demostraron que existe unha corrente de fondo que percorre transversalmente todas as formacións partidarias. [...]

Preocúpanos que, de seguiren o mesmo rumbo, a derrota do tándem PSdeG/BNG nas próximas eleccións autonómicas non sexa só unha derrota electoral máis, senón que teña consecuencias irreversibles sobre o futuro da esquerda e do porvir do país no medio e longo prazo.

Nunca a indignación fora tanta e as expectativas tan altas. Pero, lamentablemente, as forzas de esquerda nin están nin ninguén as espera. Os distintos movementos que foron xurdindo, mesmo das correntes críticas e renovadoras internas das organizacións políticas, non pasan de ir máis aló de recompoñer os espazos xa existentes, coma se nada tivera ocorrido.”³⁵⁴

Para os redactores do chamamento:

“Isto non pode seguir así. Existen novas realidades que nos interpelan. Existen novas transversalidades que interconectan e permeabilizan os espazos noutroa estancos. É a hora da cidadanía.

Interpelamos as forzas políticas da esquerda e o nacionalismo en particular para que tome nota desta nova situación.

Interpelámolas porque mais aló de sermos afiliados ou non ás ditas forzas, como base sociolóxica e electoral das mesmas, nós tamén estamos a ser interpelados.”³⁵⁵

---

³⁵⁴ Estrato do Manifesto fundacional de BenComún

³⁵⁵ Estrato do Manifesto fundacional de BenComún

O chamamento xurde da esquerda social e fai un chamamento “a promover contactos, encontros e diálogos, no concreto, para comezarmos a vertebrar a esquerda nacional do século XXI.”³⁵⁶

Para os membros da iniciativa BenComún “non é momento de pequeno apaños, de releos curtos. É a hora da política e da intelixencia, de erguer a vista e mirar máis aló. Con xenerosidade.”³⁵⁷

Iniciativa BenComún convocaba á cidadanía a participar nas mobilizacións do 19 de xuño, impulsadas polo 15M, e fixábase unha data próxima para un encontro aberto e plural.

No nacemento de BenComún sobrevoou a posibilidade da creación dun novo instrumento político partidario diante do que se entendía o esgotamento dos existentes na esquerda e no nacionalismo.

Esa posición quedou totalmente descartada pola asemblea de IBC celebrada o 2 de xullo de 2011 en Santiago de Compostela, onde se elixiu un consello dinamizador e se trazou un camiño onde fundamentalmente tres eran os obxectivos da Iniciativa:

- prover á esquerda política de iniciativas para a súa renovación (think tank);
- facilitar a necesaria converxencia das esquerdas (espazo de transversalidade);
- promover o encontro entre a esquerda social e política (iniciativa cívica).

Con respecto ao primeiro punto, ademais do manifesto a IBC definiu ‘Once teses para o Ben Común’ onde se formulaban as liñas para unha nova *axenda política* e elaborou unha ‘Carta de Compromisos pola rexeneración democrática’ que chegou a presentar aos partidos da esquerda que se amosaron moi receptivos aínda que con escaso compromiso práctico.

En todo caso, as propostas pola rexeneración democrática amosarán unha vez máis o problema da desafección: os partidos aceptaban aquelas propostas dirixidas a modificar a lei electoral, a racionalidade das administracións públicas ou a participación e transparencia, pero rexeitaban de plano aqueles aspectos relacionados coa súa posición de dominio, listas electorais abertas, limitacións de mandatos ou primarias abertas á cidadanía.

Se o primeiro obxectivo tivera algunha concreción o segundo resultou imposible de alcanzar. A proposta de crear unha lista de progreso ao Senado conformada por cidadáns e apoiada polos partidos da esquerda atendendo ao bo resultado que a *Entesa Catalá* tivera non foi nin atendida.

O terceiro obxectivo foi o máis necesario e máis satisfactorio. En plena crise do proceso do FSGal, e no mesmo día que o seu Consello decidía pospoñer sine die o II Foso Social

---

³⁵⁶ Estrato do Manifesto fundacional de BenComún

³⁵⁷ Estrato do Manifesto fundacional de BenComún

Galego, BenComún era capaz de xuntar no I Encontro Social Galego (5 de novembro de 2011) a 28 organizacións e colectivos, entre os que estaban algúns dos máis activos nas redes sociais e algúns dos novísimos movementos sociais nados á calor do 15M. O II Encontro tiña data fixada para o 11 de febreiro de 2012 pero a dinámica política xa non permitiu a súa celebración.

A idea inicial de que a renovación da esquerda existente era imposible impúxose e unha maioría das 375 persoas que chegaron a asinar o decálogo e a adherirse á Iniciativa pasaron a conformar algún dos continxentes do proceso chamado Novo Proxecto Común (NPC). No caso dos 23 promotores de IBC nove comezaron un proceso para construír unha nova ferramenta nos parámetros ecosocialistas (manifesto ecogaleguista 19.12.2011); outra parte participou do proceso de escisión do BNG (XIII Asemblea, 28-29.01.2012), ven desde o proceso impulsado por Encontro Irmandiño (3) ou ben desde Máis Galiza (4) e a maioría participaron no proceso do Novo Proxecto Común (NPC) que culminaría en Anova-AGE e en CxG.

A Iniciativa BenComún dissolveuse escasos seis meses desde que fose creada sen poder cumprir ningún dos seus obxectivos.

5.3.3. ESG E ASG: TRASVERSALIDADES E UNIDADES DIANTE DA CRISE

5.3.3.1. Novos e novísimos movementos sociais na procura de encontros

Un dos obxectivos da Iniciativa BenComún era a procura de espazos de reflexión conxunta entre os novos movementos sociais, que participaran do FSGal, e dos novísimos movementos sociais, ligados a indignación.

O I Encontro Social Galego celebrouse o 5 de novembro de 2011 nunha xornada de debates³⁵⁸, procurando afondar no ideario e obxectivos que unen as distintas organizacións e

---

³⁵⁸ A xornada de debate estruturouse sobre **cinco eixos de debate** (referencia blog do evento <http://facendoredes.wordpress.com/>) [Visitada 2014-09-21]

Eixo 1: Participación cidadá e rexeneración democrática

1A – Partidos políticos, participación cidadá e goberno aberto

1B – Como transformar o mundo desde a sociedade civil organizada

Eixo 2: Economía, facenda e cidadanía

2A – Reforma da política de impostos

2B – Consumo, sustentabilidade e alternativas económicas

Eixo 3: Dereitos económicos e sociais

3A – Pilares do Estado de Benestar e dereitos civís: como mantelos, sostelos e amplialos

3B – Emprego, vivenda e territorio

Eixo 4: Comunicación e cultura

movimentos sociais e buscando tecer redes para a súa coordinación, comunicación e traballo conxunto.

Nun contexto marcado pola irrupción e forza de novos colectivos de contestación e proposta de alternativas -principalmente o 15M-, e tamén pola crecente presión dos discursos e prácticas políticas neoliberais, os movementos sociais galegos, diversos e estendidos xeograficamente, atopábanse faltos das necesarias redes de colaboración e acción cooperativa, sobre todo pola ausencia de actividade do Foro Social Galego. Os foros sociais de Ferrolterra (23, 24 e 25 de setembro de 2011), de Monforte e Comarca (26 e 27 de novembro 2011) e o propio Encontro Social Galego son a resposta dos colectivos sociais do país a esta necesidade de coordinación.

A primeira xuntanza do Encontro Social Galego, que tivo lugar nos Tilos (Teo) contou coa participación de máis de medio centenar de persoas de 28 colectivos tanto dos movementos sociais coma dos xurdidos á calor do 15M: 15-M A Coruña, 15-M A Mariña, 15-M Monforte, 15-M Ourense, 15-M Pontevedra, Ais O Peto, Amarante Setem, Artábria 21, Asociación Cultural Fuco Buxan, ATTAC XEG – Galicia, Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia, Colexio Oficial de Traballo Social de Galicia, Coop 57, Democracia Real Xa, Estado do Malestar, Foro Galego de Inmigración, Iniciativa BenComún, Mesas de Convergencia, Nova Escola Galega, Plataforma de Afectados pola Hipoteca, Rede de Dereitos Sociais, Rede Feminista Galega, Revolta Natural, Seminario Galego de Educación para a Paz, Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza, Sindicato Labrego Galego, Verdegaia e Zocamiño Consumo Consciente.

A xornada serviu para compoñer unha axenda temática dos movementos centrada en catro bloques claramente vinculados a temática radical democrática : participación cidadá e rexeneración democrática; economía, facenda e cidadanía; dereitos económicos e sociais; e comunicación e cultura³⁵⁹

4A – Libre acceso, creación e difusión de cultura, arte e coñecemento

4B – Comunicación como cimento da democracia: estado e propostas

Eixo 5: Accións, proxectos e mecanismos de coordinación

5A – Accións conxuntas e proxectos común

5B – Mecanismos de coordinación estable do movemento 15-M en Galicia

³⁵⁹ Conclusións do I ESF(referencia blog do evento <http://facendoredes.wordpress.com/>) [Visitada 2014-09-21]:

Bloque 1: Participación cidadá e rexeneración democrática

- Elaborar un programa común como necesidade para sustentar a unidade de acción.
- Consolidar novos modos de intervención social.
- Buscar o punto de unión entre a cidadanía, por un lado; e partidos e sindicatos, polo outro.
- Democratizar e transformar as organizacións existentes.
- Fortalecer a lóxica da cooperación, da construción de alternativas e da vertebración social.
- Frear a desdemocratización social, económica e institucional, co ollar posto no medio e longo prazo.
- Romper a lóxica do sistema mediante instrumentos e accións non institucionalizadas.
- Afianzar a nosa confianza nas propostas alternativas nas que intervimos.

- Esixir os nosos dereitos sociais, pero tamén asumir compromisos polo cambio.
- Promover a responsabilidade social a través do consumo consciente.
- Converter a indignación nunha forza de transformación social.
- Dar solucións desde a sociedade, incidindo na defensa do público, non necesariamente vinculado ao estatal.
- Crear redes de colaboración, con énfase no ámbito local.
- Reparar a brecha xeracional existente en moitos colectivos sociais.
- Superar a lóxica partidaria de organización e de competición.
- Planificar e executar accións concretas.
- Preparar un ideario para buscar o compromiso dos partidos de cara ao 20-N.
- Impulsar a democracia participativa e a transparencia nas relación dos poderes públicos coa cidadanía.

Bloque 2: Economía, facenda e cidadanía

- Política fiscal progresiva, simplificada e descentralizada, ben como o combate decidido contra a fraude fiscal.
- Regulación dos mercados.
- Recuperación da banca pública e reforzo da economía solidaria: cooperativismo, banca ética, cooperativas de consumo...
- Pedagogía fiscal: identificar a recadación de impostos coa finalidade social á cal se destinan.
- Consolidación dos bens públicos como bens comúns.
- Esixencia de que ao menos a maioría do capital sexa público nos bens comúns esenciais.
- Revisión das prioridades no gasto público, evitando despilfarros e privilexiando os servizos esenciais e os investimentos produtivos..
- Democratización da economía como condición para democratizar a esfera política.
- Aposta pola localización da produción e do consumo.
- Socialización dos debates sobre o reparto do traballo e a renda social básica.
- Solucións globalizadas en asuntos como o control efectivo á banca, á corrupción, aos paraísos fiscais...
- Reforzo do papel da educación na formación dunha cidadanía consciente e participativa.
- Combate á deslocalización dos dereitos económicos, laborais, sociais e políticos.
- Implantación das fórmulas de goberno aberto, tamén no referente á economía e ao gasto orzamentario das Administracións públicas.
- Abolición dos privilexios económicos e fiscais da Igrexa católica.

Bloque 3: Dereitos económicos e sociais

- Os recortes sanitarios provocan un aumento de problemas vinculados á saúde.
- Envellecemento e a dispersión xeográfica agravan os problemas ligados á saúde e crean un novo sector de excluídos: o da terceira idade, sobre todo a residente no rural.
- Alerta sobre a trampa matemática dos recortes en gastos sociais: redución masiva en termos absolutos mascarados baixo o mantemento do esforzo orzamentario en termos porcentuais.
- Defensa do público sen transmitir corporativismo.
- Rexeneración da esquerda desde a unidade de acción.
- Concepción dos servizos públicos como salario indirecto.
- Reversión da transferencia de renda desde as clases traballadoras cara ao sistema financeiro de base especulativa.
- Non permitir nin alimentar o enfrontamento entre os traballadores.
- Identificación correcta do inimigo, cuxo miolo son as grandes corporacións.
- Elaboración dunha batería de argumentos para demostrar a viabilidade das nosas propostas e a falsidade de que non existan alternativas.
- Reforma da lexislación básica para blindar os dereitos sociais.
- Aumento inmediato da taxa de reposición (actualmente, de só un 10%) en sanidade e educación, evitando calquera redución na prestación deses servizos.
- Saúde, educación, recursos naturais e enerxía como a nova carnaza das corporacións que até agora se dedicaban á produción de bens de consumo.
- Goberno da dereita a nivel estatal como oportunidade de reactivación social.

Do primeiro encontro saíu un repertorio de acción, proxectos e mecanismos de coordinación que na colaboración compatibilizara a autonomía dos colectivos coa unidade de acción.

Un dos obxectivos centrais do encontro era poñer en común os ‘mundos’ dos novos movementos sociais (ONGs) e dos novísimos movementos (15M) e entre as conclusións neste punto a creación de espazos comúns entre as ONGs e o 15-M. A pesar do carácter líquido dos movementos da indignación, este foro serviu para poñer por vez primeira en conexión os dous mundos, escoitar o relato das experiencias de confluencia dos diferentes colectivos do 15-M, fundamentalmente en Vigo e na Coruña, especialmente activo foi o colectivo de Democracia Real, Ya! D’A Coruña.

Tal como temos referido na primeira parte desta tese, a convivencia no altermundismo entre os movementos do Sur e as ONGs do Norte non sempre é fácil e non está exento de contradicións epistemolóxicas e metodolóxicas. O xurdimento dos novísimos movementos sociais xurdidos á calor do 15M creaban posibilidades para un foro-proceso (non so para un foro-evento) coas implicacións políticas que isto tería. Así o viron os participantes do I ESG que entre as súas conclusións formularon a “colaboración co Foro Social Galego na construción dun novo altermundismo”.

O I ESG tivo unha presenza mediática importante³⁶⁰ xa que se daba nun contexto de movementos na esquerda política e social tras a derrota das eleccións xerais do 20N. A presenza de Xosé Manuel Beiras na mesa redonda de peche do acto significaba avalar os movementos que desde IBC e outras iniciativas se estaban a dar para preparar o novo ciclo

-
- Ámbito internacional de actuación na regulamentación e universalización de dereitos laborais, do combate á fraude...
  - Novo modelo de Estado do Benestar para un mundo globalizado e con dereitos universais.
  - Debate sobre o 20-N e a importancia da participación mediante o voto.

Bloque 4: Comunicación e cultura

- Necesidade de reforzamento mutuo entre a sociedade civil crítica e os medios cunha axenda alternativa á das grandes corporacións mediáticas.
- Defensa da neutralidade da rede.
- Libre acceso á información e ao coñecemento.
- Promoción a nivel local a existencia de medios de expresión impresos dos diferentes colectivos, de xeito coordinado.
- Elaboración dunha estratexia de comunicación da sociedade civil, para influír sobre todo nos medios públicos.
- Regulamentación desde o poder público dos medios privados.
- Separación do poder mediático a respecto do económico.
- Necesidade por parte dos movementos sociais de producir comunicación, pero tamén diálogo: escoitar e coñecer outras realidades.
- Necesidade do traballo de calidade dos xornalistas, da defensa do pluralismo, da liberdade de expresión e do acceso a unha información veraz.

³⁶⁰ Referencia na web da CRTVG <http://www.crtvg.es/informativos/i-encontro-social-galego-organizado-por-bencomun-162151>

político.

O ESG convocou para o 11 de febreiro de 2012 o seu segundo encontro, que non se chegaría a celebrar pois os activos para a súa posta en marcha envorcáronse a partir do 28 de xaneiro de 2012 (XIII asemblea do BNG) en poñer en marcha novos instrumentos partidarios para unha nova etapa.

5.3.3.2. Unidade de acción dun movemento sindical á defensiva

A crise dera as súas primeiras sinais cara a finais do 2008 e xa 2009 e 2010 foran anos de recortes sociais, pero a primeira reacción contundente por parte dos sindicatos fíxose esperar ata o 29 de setembro de 2010 en forma dunha folga xeral convocada por CCOO, CGT e UGT contra a reforma laboral, a redución salarial no sector público e a conxelación das pensións.

Dous anos tardaron en reaccionar as centrais sindicais cada vez máis afastadas das demandas da rúa. Fose polo atraso, polo cansazo dunha poboación que empezaba a notar os efectos graves da crise ou por unha composición posfordista da sociedade, o certo é que a folga non tivo éxito máis alá das grandes empresas da industria e do transporte.

O 2011 iniciábase cunha folga convocada o 27 de xaneiro de 2011 por ELA, LAB, CIG, CGT e CNT, entre outras, en Cataluña, Galicia, Euskadi e Navarra, e con manifestacións no resto do Estado, contra a reforma das pensións, que non tivo maior éxito.

Cando xorden as concentracións e acampadas do movemento 15M a desafección coa esquerda política e tamén extensible á esquerda sindical. Para os novísimos movementos sociais os partidos políticos e as organizacións sindicais serán parte do problema e non da solución.

As centrais sindicais observaban como ían perdendo protagonismo pola súa falta de reacción fronte aos problemas das persoas e, no caso de Galicia, pola súa división. As alarmas dos aparatos sindicais prenderon cando o 19 de xuño 2011, data de mobilización europea convocada pola Confederación Europea de Sindicatos (CES) contra o 'Pacto do euro' que impuña o teito de déficit, no Estado Español, e á marxe das centrais sindicais, o movemento 15M sacaba as rúas a milleiros de persoas baixo o lema "Europa para os cidadáns e non para os mercados", superando con moito as mobilizacións sindicais duns meses atrás.³⁶¹

O 2012 foi un ano no que un sindicalismo, desacreditado socialmente, pretendeu recuperar o terreo perdido. Dúas folgas xerais: o 29 de marzo de 2012 convocada por ELA, LAB, USO,

---

³⁶¹ Referencia en El País http://politica.elpais.com/politica/2011/06/19/actualidad/1308483852_093532.html [Visitada 2014-09-12]

CIG, CUT, CSI, CGT, CNT, CCOO e UGT, entre outras, en todo o Estado, contra a sétima reforma laboral aprobada o 19 de febreiro. O 14 de novembro de 2012 convocada polos sindicatos CCOO, UGT, USO, CIG, CGT, CNT, CUT, Intersindical-CSC, Intersindical Valenciana, SIME e COS, entre outros, contra as políticas de axuste do Goberno. Folga conxunta coas convocadas no mesmo día en Portugal, Italia, Grecia, Chipre e Malta.

A crise de representatividade social, a crecente crítica a ausencia de unidade que no caso da CIG ía acompañada polo proceso de ruptura que se estaba a dar no seu referente político, o BNG, ás portas das eleccións autonómicas levou á convocatoria unitaria do 19 de xuño onde saíron as rúas das principais vilas de Galicia máis de 300 mil galegos e galegas.

As centrais sindicais necesitaban recuperar a iniciativa e rodearse dos movementos sociais, así o 3 de agosto de 2012 con máis de 150 organizacións constitúen o Cumio Social contra os recortes e convocan mobilizacións para agosto e setembro. Entre as participantes, algunhas das ONGs referenciais e demasiadas organizacións satélites.

En Galicia o acordo faise esperar polas diferenzas estratéxicas entre CIG e CCOO e UGT, pero a convocatoria das eleccións autonómicas precipita o acordo³⁶²

O 18 de outubro de 2012 nace a ASG á calor dun manifesto³⁶³ fundacional apoiado por 61

---

³⁶² Referencia Praza Pública <http://praza.gal/movements-sociais/2317/nace-a-alianza-social-galega-que-agrupa-a-ccoo-cig-e-ugt-e-outras-60-organizacions/> [Visitada 2014-07-16]

³⁶³ **MANIFESTO ASG**

Hoxe, diferentes organizacións e entidades que representamos a sociedade civil galega constituímos a ALIANZA SOCIAL GALEGA para darmos unha resposta colectiva ás nefastas políticas antisociais que, seguindo os ditados da Unión Europea, están desenvolvendo os Gobernos de Galicia e o Estado, con consecuencias moi graves para as condicións de traballo e de vida da maioría social.

Referímonos ás políticas que se veñen aplicando, especialmente desde maio de 2010, que atenden só aos intereses dos mercados ou, o que é o mesmo, da banca e do capital financeiro internacional, que mediante o seu neoliberalismo depredador pretende minguar o noso estado do benestar. Políticas que o PP está intensificando desde que chegou ao poder no Estado.

Un PP que subiu o irpf das clases traballadoras, mentiu dicindo que incrementaban as pensións cando o incremento era absorbido polo irpf, conxelou o smi e o iprem —que serven de referencia para moitos salarios e prestacións sociais—, limitou o acceso á renda de emancipación e ás prestacións da dependencia, recortou salarios e dereitos de traballadores e traballadoras públicos, pero non fixo nada para reactivar a actividade económica, crear emprego e reducir o paro.

Ratificou unha reforma laboral que dismantela o actual modelo de negociación colectiva, abarata e facilita o despedimento, non contribúe á creación de emprego e individualiza as relacións laborais, deixando os traballadores e as traballadoras indefensos e expostos á arbitrariedade das empresas.

Decidiu, aos poucos días de aprobar os orzamentos xerais do Estado de 2012, un novo recorte nos recursos destinados á sanidade e ao ensino públicos. Estableceu, o copagamento dos medicamentos (un medicamentazo que recae sobre aquelas persoas con menos medios, fundamentalmente sobre as persoas maiores), o repagamento polo transporte non urxente (moi importante para Galicia, onde o medio rural e a dispersión de poboación son grandes), anunciou un catálogo restritivo de servizos e prestacións sanitarias (o que obrigará os usuarios a pagar moitas delas) e a privatización do financiamento e xestión dos centros de saúde, dándolles a concesionarios privados. Incrementou o custo dos estudos, dificultándolles aos fillos e fillas das clases traballadoras o acceso a eles, ao tempo que favoreceu a privatización do ensino fronte á súa universalización. Privatizou servizos públicos, vulnerando os principios de universalidade, suficiencia e igualdade de acceso e cobertura que deben garantir eses servizos. Aplicando criterios economicistas e de austeridade, non fan máis que destruír a rede pública existente, xa de seu escasa como se pode ver no informe especial do Defensor del Pueblo de 2007, que denunciaba a falla de servizos especializados.

colectivos que se estrea o 20 de decembro 2012 con mobilizacións numerosas nas principais

---

En xullo deste ano, apertou de novo as caravillas con medidas que afectan ás persoas en paro (recórtanselles prestacións xusto cando máis as necesitan), ás persoas pensionistas, ás que traballan como autónomas (sóbenlles as retencións), aos traballadores e traballadoras do sector público (criminalizados logo de eliminarlles a paga extra de Nadal), á mocidade coa nova modalidade de contratos para a formación, ou promovendo a suba indiscriminada do IVE que repercute de forma máis grave nas rendas máis baixas, o que, unido á falta de financiamento e de acceso ao crédito, termina de darlles o réquiem aos autónomos e autónomas, que son un dos motores da nosa economía. Máis medidas que non nos sacarán da crise porque contraen o consumo e con el a actividade económica, o que xera aínda máis desemprego.

Decisións todas elas que supoñen unha agresión ás clases populares sen precedentes na nosa historia democrática, con consecuencias laborais, sociais, económicas e políticas moi negativas, tanto desde o punto de vista democrático como da xustiza social, coa única finalidade de favorecer os intereses e incrementar os beneficios do capital, como xa se fixera antes con medidas como a redución da tributación das rendas máis altas e das rendas de capital e cunha xenerosa amnistía fiscal, que se completa cunha baixada de dous puntos nas cotizacións sociais das empresas, para falar, a seguir, de que non se pode garantir a viabilidade do sistema público de pensións.

O penúltimo recorte vén da man dos orzamentos do Estado para 2013, que van traer máis paro e recesión, pois só prevén recortes no investimento e no gasto social co fin de obter recursos para financiar a débeda contraída polo rescate ao sistema bancario. Redúcese a protección por desemprego —máis alá dos recortes de xullo—, ao non incorporar nin a prórroga do PREPARA nin a reposición de prestacións nos expedientes temporais de regulación de emprego; só recolle un incremento do 1% para as pensións e diminúen as partidas para dependencia, servizos sociais, medio ambiente, desenvolvemento rural, cooperación ao desenvolvemento (con consecuencias directas sobre as persoas máis vulnerables e sobre as políticas de loita contra a pobreza) e os programas destinados á loita contra a violencia de xénero e a promoción da igualdade de oportunidades entre mulleres e homes. Ademais, coa modificación da lei do aborto anunciada polo Goberno español, retrocederase máis de vinte anos no recoñecemento dos dereitos sexuais e reprodutivos das mulleres.

O último recorte aínda está por chegar e será o mal chamado rescate que negocia o Goberno español. De se levar a cabo, suporá novas condicións e, por tanto, novos recortes, que ameazan con desbaratar o sistema de pensións e as prestacións por desemprego.

En Galicia, a estas políticas de recortes de dereitos, de deterioración e privatizacións dos servizos públicos e dos servizos sociais (sirva como exemplo disto último o peche de centros de menores e a amortización de prazas de educadoras/es sociais, a redución de recursos como a risga ou a desaparición do programa Preescolar na Casa), de precarización das condicións de traballo e baixadas nos salarios dos empregados/as públicos e privados, de desmantelamento do actual modelo de relacións laborais, de diminución dos programas e recursos destinados aos traballadores e traballadoras autónomos tanto para accións individuais como para as organizacións que os representan, promovidas desde o Goberno español e aplicadas aquí con dureza polo Goberno galego, temos que engadirllas o incremento das desigualdades sociais; a destrución dunha parte fundamental do noso tecido produtivo (naval, leiteiro, conserveiro, pesqueiro, téxtil), así como a entrega dos recursos endóxeos ás multinacionais sen xerar valor engadido, nin para o territorio nin para as poboacións que os xestionan, o que está a provocar que teñamos os maiores índices de desemprego da nosa historia (preto de 300.000 persoas desempregadas); o abandono do Goberno galego da esixencia de dotar de novas competencias o noso Parlamento en beneficio do noso autogoberno, ou mesmo algo peor, como a súa colaboración na recentralización promovida polo PP estatal; ou un ataque sen precedentes ao idioma galego, na teima de eliminar o noso principal sinal de identidade nacional.

Non existe ningún colectivo nin ámbito social e cultural que se libre das consecuencias destas políticas, agás os poderes económicos e as elites que os representan. Traballadores e traballadoras do sector privado, do público, desempregados e desempregadas, mozos e mozas, pensionistas, persoas inmigrantes, autónomas ou comerciantes... estamos a padecer as consecuencias dunhas políticas que nos levan a un cambio de modelo social, que nos empurran a unha sociedade máis inxusta e menos igualitaria.

Diante de todo o exposto e da perspectiva real de que a situación empeore nos próximos meses, como consecuencia destas políticas promovidas polo BCE, a CE e o FMI, e postas en práctica en Galicia e o Estado polos gobernos do PP, as organizacións e entidades reunidas hoxe promoveremos mobilizacións para expresarmos o rexeitamento da sociedade galega ás políticas que se están aplicando. Porque a saída da crise no pode recaer sobre os máis débiles nin facerse á custa do empobrecemento da poboación.

Estamos firmemente decididos a defender uns dereitos e unhas condicións de vida que se conseguiron tras moitos anos de loita e sacrificios das xeracións pasadas e presentes. Estamos firmemente decididos a loitar para que os nosos fillos e fillas poidan vivir nunha sociedade galega máis xusta, libre, democrática e sustentábel social e ambientalmente.

Santiago de Compostela, 18 de outubro de 2012

ciudades.

Entre as organizacións membros da ASG estaban unha boa parte do núcleo clave do movemento altermundista e do movementismo de redes (Coordinadora Galega de ONGDs, Sindicato Labrego Galego, STEG, ADEGA ou o SGEP) pero fundamentalmente organizacións, fundacións e foros das centrais sindicais, ou no caso da UGT e CIG dos partidos referenciais.

A Alianza Social Galega nacía como unha alianza de apoio ás centrais sindicais, máis preocupadas pola irrupción do 15M que pola resposta á crise.

Non obstante a ‘disidencia’ sindical xa tiña buscado un novo espazo de encontro, replicando o 15M e aos novos interfaces políticos, nas diversas iniciativas locais e sectores críticos das centrais maioritarias e centrais como a CGT ou outras de ámbito autonómico, no que posteriormente serían as ‘marchas da dignidade’ que na súa primeira mobilización en Madrid o 22 de marzo de 2014 reunirían preto de un millón de persoas.

6. EPÍLOGO: NOVA POLÍTICA E [RE] CONSTRUCCIÓN DA ESQUERDA NACIONAL

Estamos nun episodio de [re] construción dos interfaces para a transformación social e política, á calor da demanda dunha nova política no que AGE responde a un primeiro momento dun proceso longo e complexo.

As eleccións autonómicas do 2012 confirmaron, unha vez máis, a hexemonía social e electoral da dereita pero a entrada de AGE no Parlamento de Galicia acabou con vinte anos de estrutura de partidos reducida a tres, onde a dereita situábase sempre como forza máis votada e onde a única variación, agás os resultados de excepcionalidade das eleccións de 2005, era saber como se distribuía a correlacións de votos e escanos dos partidos progresistas.

6.1. RUPTURA DA CASA COMÚN DO NACIONALISMO

6.1.1. CARACTERIZANDO A NOVA POLÍTICA

Entre os factores decisivos que axudaron a acelerar a crise e o esgotamento do que durante moito tempo foi a casa común do nacionalismo (e da esquerda non socialista), o BNG, foi a necesidade dunha nova relación das súas estruturas coa cidadanía no interior (afiliados) e no

exterior (electores).

É nos movementos sociais, durante moitos anos en plena sintonía coas directrices políticas emitidas desde o BNG, onde se produce a liña de choque.

A demanda social da necesidade dunha nova política trasládase tamén aos debates do interior do nacionalismo.

Nos activistas dos movementos e nunha boa parte da esquerda política hai un consenso amplo sobre a necesidade dunha 'nova política'. Pero alén de declaracións de intencións ou novos léxicos, cómpre comezar a definir con claridade que se entende por 'nova política' e por onde debería transitar a 'nova esquerda'.

Sen lugar a dúbidas, a radicalidade democrática está no frontispicio da nova política. É dicir, un programa de ampliación do modelo democrático tanto no plano da acción representativa coma no da participación cívica. Hai unha demanda para que se dea un novo equilibrio entre a participación cidadá e a súa capacidade de intervención nas estruturas partidarias e institucionais.

Movementos como DRY ou 15M puxeron enriba da mesa os límites da democracia representativa, máis aínda nun modelo coma o español, froito dunha transición tutelada polas elites do réxime anterior, un excesivo peso dos partidos e unha escasa tradición de cultura democrática.

A democracia representativa parte do principio da agregación, pero obvia a participación directa da cidadanía.

Experiencias de democracia participativa vanse facendo un oco necesario, pero tanto a democracia representativa coma a democracia participativa parten da mesma lóxica de decisión por maiorías que exclúe as minorías.

Alén da democracia participativa, as novas propostas de democracia deliberativa, ou de democracia inclusiva, pretenden abordar os novos retos sociais e configurar un neorepublicanismo.

A democracia inclusiva pretende, ademais, sobordar os propios límites da democracia. A democracia inclusiva sitúase na democracia política directa, na democracia económica, na democracia social e na democracia ambiental.

Listas abertas, primarias, limitación de mandatos, revogacións por incumprimento programático, referendos directos decisorios, ... son algunhas das cuestións claves. Pero ademais da radicalización da democracia existen outros aspectos que aparecen ligados á nova política:

- Abordar as novas contradicións froito da acumulación do capital global: os límites de crecemento e da crise ecolóxica do planeta, e a contradición xerada polas grandes

corporacións sustentadas en económica especulativa e destrutiva contra a económica real produtiva dos pequenos produtores e empresarios.

- A redacción de novas axendas que compaxinen a defensa dos bens comúns e a abordaxe dos novos retos do planeta e dos seres humanos e non humanos para o século XXI: ecoloxismo, feminismo, xustiza global, pacifismo, dereitos humanos.
- A xustiza global como elemento necesario para comprender que xa non vai ser posible reconstruír estados de benestar exclusivos en áreas concretas do planeta se ao mesmo tempo non se constrúe un estado social global.
- A sustentabilidade como núcleo da alternativa económica que pretenda actuar tendo en conta os límites físicos do crecemento, evidenciándose que o progreso baseado sobre burbullas financeiras ligadas a modelos de acumulación capitalista conducen ao desastre social e planetario.
- O recoñecemento dos suxeitos colectivos nacionais como chave da soberanía cívica e de construción de hexemonías. O dereito a decidir das nacións é a pedra angular que permite instituír alianzas estables ao basearse no respecto e na cooperación.
- A interpretación da política como unha intervención colectiva global e non só electoral. As convocatorias electorais seguen a representar un plano central dunha contenda política cada vez máis poliédrica e con espazos parainstitucionais máis potentes. A participación cidadá institúe un cambio de modelo na súa globalidade concretada en novos modelos de intervención cívica.

A renovación da política pasa polas ideas, polas linguaxes e polas practicas. A construción dun proxecto renovador unicamente nas ideas concretarase, no mellor dos casos, un excelente *'think tank'*. Un proxecto renovador nas linguaxes configuraría o que podería definirse “novísima vella esquerda”. Unha nova praxe, ancorada na radicalidade democrática, é o que vai permitir construír un proxecto renovador de *'nova política'*.

6.1.2. DA ROLDA DE REBELDÍA AO NPC

A celebración en Compostela da ‘Rolda de Rebeldía’ (30.01.2010) é a primeira cita política pública de debate e reflexión dunha parte do nacionalismo máis crítico tras a perda do goberno bipartito de progreso.

Impulsado por Encontro Irmandiño (corrente do BNG), tivo na súa organización e participación un formato aberto non só con sectores expulsados do nacionalismo oficial senón tamén con sectores da esquerda non nacionalista no que supón unha primeira transversalidade.

Esta ‘transgresión’ non sería posible sen a implicación de persoas vinculadas aos

movementos sociais e ao altermundismo (FSGal)³⁶⁴. No propio debate distribuído en catro mesas, tres sociais e unha partidaria, era fácil recoñecer rostros habituais nas citas altermundistas.³⁶⁵

Paralelamente a esta iniciativa de Encontro Irmandiño, nun formato máis de mitin celebrase catro meses despois o acto central do proceso de ‘Refundación da Esquerda’ no Teatro Principal de Santiago de Compostela, promovido por EU, participará nel tamén a FPG (05/06/2010).

Á calor do 15M constitúese en Traselas-Teo a Iniciativa BenComún de carácter transversal para a renovación da esquerda onde participan persoas provenientes do nacionalismo e dos movementos sociais, fundamentalmente. (03/06/2011).

Extensión do movemento 15M con mobilizacións importantes en varias cidades europeas. En Nova York xorde o movemento Occupy Wall Street que porá de moda o lema ‘somos o 99% contra o 1%’. A mobilización global que en Galicia ten unha forte repercusión, coincide coa convención electoral do BNG que acrecenta simbolicamente a imaxe de illamento na que vive esta organización política (15/10/2011).

Tras as eleccións xerais (20/11/2011) a certeza por parte dalgúns sectores de que é necesario pasar á fase de creación de novos interfaces acrecéntase. Unha trintena de persoas, unha parte participantes da Iniciativa BenComún, asinan un Decálogo Ecogaleguista para a construción dun novo instrumento político (09/12/2012).

---

³⁶⁴ Do comité organizador formaba parte Manuel Santos (Altermundo), Raul Asegurado (O Peto) e Pilar Estevez (da Marcha Mundial das Mulleres), tres dos grupos centrais na vertebración de redes en Galicia.

³⁶⁵ **Mesa 1: Xeira da Procura**

É o modelo de partido clásico inoperante? Cómpre construímos ese novo referente-suxeito político-social? E se así é, de que modelo organizativo debemos dotarnos? É o acceso ás institucións necesario? Intervencións introdutorias: Eduardo Rego, Xabier Macías, Xoán Hermida e Xavier Ron. Modera: Imanol Dorca

Mesa 2: Xeira da Irmandade

Como crear as canles de comunicación, participación e irmandade entre a esquerda social e a esquerda política? Cales son as esixencias da cidadanía e dos movementos sociais no eido da súa relación coas organizacións políticas?. Intervencións introdutorias: Antón Gómez-Reino (Tone), Manuel Casal Lodeiro, Xan Duro e Goretti Sanmartín Modera: Lara Domínguez.

Mesa 3: Xeira das mil voces

Que mecanismos e accións debemos emprender para afondar na creación de masas críticas que esixan un cambio radical do noso modelo de sociedade partindo da realidade galega de hoxe?. Intervencións introdutorias: Manuel Barreiro, Mónica Alzate, Luisa Ocampo e Xoán Carlos Carreira Modera: Manoel Santos

Mesa 4: Xeira Partillada

Persoeiros do campo político debatirán co público as achegas e propostas recolleitas nas tres primeiras xeiras.. Intervencións introdutorias: Xosé Manuel Beiras (EI), Carlos Morais (Nos-UP), Xoán Carlos Bascuas (+G), Paco Rodríguez (UPG) (non asistiu) e Mariano Abalo (FPG). Rea Dianteira: membros de formacións (Movemento Galego ao Socialismo, Movemento pola Base, Causa Galiza, Esquerda Unida, PCPG). Modera: Iria Otero.

A XIII Asemblea Nacional do BNG celebrada en Amio (Compostela) é gañada pola liña oficialista (APU) e conságrase unha división practicamente ao 50% do que ata ese momento fora o único referente partidario do nacionalismo e da esquerda non ‘socialista’ en Galicia (29/01/2012).

Un par de semanas despois a Asemblea aberta de Encontro Irmandiño (EI), partido definido como altermundista, decide por aclamación saír do BNG (12/02/2012).

A Asemblea de Máis Galicia (+G), corrente socialdemócrata, decide constituírse en partido e saírse do BNG (11/03/2012). Neses mesmos días sectores procedentes de Máis Galicia (+G), fundamentalmente o chamado ‘quintanismo’ da provincia de Ourense, xunto con sectores do PNG-PG e outras persoas de proxectos localistas de carácter de centro galeguista constitúen Acción Galega (AGA).

AGA, +G, EI e EcoGaleguistas constitúen uns talleres de traballo para a construción do chamado Novo Proxecto Común (NPC) (21/04/2012). A necesidade de case unha hora para elaborar un mínimo comunicado formal de escasamente medio centenar de palabras, indicaba xa as dificultades que ía ter o proceso en marcha.

“Comunicado conxunto 1: +Galiza, Encontro Irmandiño, Acción Galega e Ecogaleguistas³⁶⁶

Reunidos + Galiza, Encontro Irmandiño, Acción Galega e EcoGaleguistas tomaron os seguintes acordos:

- 1. Empezar un proceso de traballo conxunto co obxecto de explorar as súas coincidencias cara á constitución dunha organización política plural e aberta.*
- 2. Cara á consecución do devandito obxectivo, constituír dous obradoiros de ideas, un dos cales traballará no eido programático e o outro no organizativo.”*

Na mesa de grupos reunida aceptárase unanimemente a proposta de EcoGaleguistas de tomar como punto de partido o proceso asembleario do NPC, impulsado por EI, pero baixo tres criterios mínimos: o impulso multilateral, a apertura á sociedade 'extramuros' do que foi o BNG e as convocatorias de base local, ademais de limitar temporalmente o proxecto por mor da convocatoria electoral. Con todo, e dado que ‘os ritmos e os procesos’ de cada colectivo eran diferentes, este acordo non foi posible.

Tras varias reunións infrutuosas, no primeiro aniversario do 15M e na véspera do ‘día das letras galegas’ constitúese o acordo Compromiso por Galicia (CxG) entre AGA, Máis Galiza e EcoGaleguistas para as bases programáticas e políticas dun novo instrumento cooperativo galeguista (15/05/2012).

---

³⁶⁶ Comunicado dispoñible en http://espazoecosocialista.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87:un-pequeno-paso-para-a-politica-un-grande-paso-para-o-pais&catid=188&Itemid=566 [Visitado en 2014-08-24]

“Comunicado conxunto de Acción Galega, Ecogaleguistas e Máis Galiza”³⁶⁷

As forzas políticas Acción Galega, EcoGaleguistas e Máis Galiza comunican á opinión pública que hoxe día 15 de maio se realizou a xuntanza prevista da mesa de dialogo na que participaron as devanditas forzas máis Encontro Irmandiño .

Nesta xuntanza constatouse a vontade de tódalas partes de continuar o proceso cara á constitución dun proxecto político e electoral, de carácter democrático, progresista, galeguista/nacionalista, cun compromiso radical cos principios éticos, a rexeneración política e a participación cidadá.

Neste sentido, as partes tamén expresaron o seu acordo en respectar as dinámicas e metodoloxía de cada organización, mantendo a colaboración e o dialogo entre elas e coa mira posta no obxectivo común previamente enunciado.

Pola súa banda, AG, EcoGal, +G, tamén anuncian que chegaron a un acordo sobre principios políticos e programáticos que será presentado de xeito inmediato á cidadanía para sometelo a un proceso aberto de deliberación pública e participativa.”

Pola súa banda o proceso do NPC, tutelado a estas alturas por Encontro Irmandiño, e participado pola FPG, Movemento pola Base e FOG, conclúe coa constitución de Anova (14/07/2012).

Pero o proceso, que durante estes meses fora adquirindo cada vez máis tintes identitarios, sofre un xiro o 19 de xuño cando CCOO e UGT formalizan unha xornada de mobilización unitaria coa CIG. O éxito das mobilizacións situou na axenda a importancia da unidade transversal fronte á unha situación socioeconómica moi adversa. A conciencia de que a unidade sindical vai exercer de arrastre a unidade política provoca no seo de CxG as primeiras diferenzas entre os membros de Espazo Ecosocialista e o resto e destapa a axenda, ata ese momento non visible, do ‘galeguismo de centro’ impulsada polos dirixentes de AGA e dunha parte de Máis Galiza.

O ‘Día da Patria’ (25/07/2012) celebrábase baixo o signo da división entre CxG e unha recen creada Anova. Os actos de CxG e de Anova, non ían ter máis transcendencia que o da posta de longo de novos proxectos galeguista e soberanista, respectivamente, pero a intervención de Xosé M. Beiras no acto de Anova, crea un escenario diferente ao facer un chamamento á unidade ampla da esquerda sen exclusións a aqueles que sen ser nacionalistas acepten o dereito de autodeterminación (en clara alusión a Esquerda Unida). Ideas similar foron expresada pola coordinadora de EU, Yolanda Díaz, a prol de construír unha ‘Syriza Galega’ ou polo coordinador de Espazo Ecosocialista (partido recentemente constituído do proceso EcoGaleguista), Xoán Hermida, ao falar dunha ‘ampla alianza democrática’. A divisoria de augas entre nacionalistas e non nacionalistas que atravesou a esquerda galega

---

³⁶⁷ Comunicado conxunto Acción Galega, Máis Galiza e Ecogaleguistas que deu orixe a CXG <http://espazoecosocialista.org/images/Comunicado%20conxunto%20AG%20EcoGal%20e%20G%2015.05.12.pdf> [Visitado en 2014-08-24]

desde a Transición acababa de voar polos aires e paradoxalmente de Xosé Manuel Beiras, o máximo referente do nacionalismo galego desde os anos sesenta e setenta do século pasado.

6.2. AGE CANALIZA O DESCONTENTO

6.2.1. AUTONÓMICAS 2012: A DEREITA REVALIDA A SÚA MAIORÍA E IRROMPE AGE

O presidente Núñez Feijoo sen deixar acabar o período vacacional convocou anticipadamente as eleccións autonómicas para o 21 de outubro de 2012 (medio ano antes do previsto). O Consello Nacional de CxG, co voto en contra dos 8 representantes Espazo Ecosocialista e 2 de Máis Galicia, rexeita sumarse á proposta de fronte ampla expresada por EU e Anova. Nos días posteriores, pola presión das bases, celébrase unha consulta onde vence a proposta unitaria pero xa non hai tempo para a incorporación real de CxG ás negociacións (01/09/2012).

No límite do prazo legal Anova e EU formalizan a coalición electoral Alternativa Galega (nome definitivo, Alternativa Galega de Esquerda - AGE) para concorrer ás eleccións autonómicas do 21 de outubro. Nos días posteriores Espazo Ecosocialista decide abandonar CxG e incorporarse a AGE (07/09/2012).

As eleccións autonómicas dan unha nova vitoria ao PP. A irrupción de AGE, con 9 escanos, compensa malamente a desfeita de PSdeG e BNG (21/10/2012).

Alternativa Galega de Esquerda, nace da urxencia e con presas, pero non se pode dicir que é resultado da improvisación senón da vontade de múltiples procesos paralelos iniciados na esquerda política ('Posición Soto' no independentismo, 'Mesas de Convergencia' e 'Proceso de Refundación' no espazo comunista, 'Rolda de Rebeldía' no nacionalismo, 'Iniciativa BenComún' na esquerda renovadora). Procesos na maioría dos casos inconclusos pero que marcaron unha liña 'fronteamplista' que facilitou a asunción do acordo.

Por outra banda, neste proceso interviñeron con forza activistas destacados das organizacións sociais que sustentaron as diversas redes que estiveron activas durante toda a primeira década do século XXI. Activistas de organizacións cun marcado carácter autónomo dos partidos políticos, cunha actitude moi crítica coa experiencia do goberno bipartito e cunha forte presenza cultural dos novos pensamentos xurdidos do altermundismo.

Así, é un dato de significado relevo que a maior parte dos 300 activistas do FSGal participarán da campaña de AGE, que 21 dos 53 membros do Consello do FSGal incorporáranse a algún dos partidos que conformaron a coalición ou que tres dos seus nove deputados, Xosé Manuel Beiras, Xabier Ron e Consuelo Martínez, formasen parte mesmo do

seu Consello, do mesmo xeito que o representante de Espazo Ecosocialista, Manuel Dios, e o representante de EU, Carlos Portomeñe, e o representante de Anova, Manoel Santos, dentro do seu Grupo Parlamentario. Dous dos máximos responsables partidarios de AGE, o propio Xose Manuel Beiras de Anova e Xoán Hermida de Espazo Ecosocialista tamén estaban no Consello do FSGal.

O resultado de Alternativa Galega de Esquerda³⁶⁸ non podería interpretarse correctamente se non entendemos que a cidadanía desbordou os efectivos partidarios.

Os 200.828 votos (13,91% do voto emitido) que conseguiu AGE nesas eleccións son votos da desafección coa esquerda tradicional, tanto segundo a enquisa poselectoral do CIS³⁶⁹ que sitúa como voto dubitativo máis claro, ademais do dos partidos coa abstención, o existente entre AGE/BNG (10,6%) e PSdeG/AGE (6,3%), coma no traballo *‘los componentes de voto en las elecciones gallegas’*³⁷⁰ que sitúa no transvase do BNG (46,8%) e do PSdeG (16,8%), ademais da propia EU (46,2%), os nichos máis fortes do voto a AGE.

No resultado tiveron que ver, sen dubida, a situación de emerxencia social (discurso anti-sistema de AGE en campaña), a superación de paradigmas (a transversalidade nacionalista/non nacionalista en base a un proxecto nacional onde o identitario era un compoñente máis e non o definitorio) e a interpelación, máis que concreción, á ‘nova política’ (a necesidade da procura de novos interfaces e novas metodoloxías interpretativas).

O resultado electoral de AGE ten que ver cun proceso de reagrupamento plural de forzas xunto dun forte liderado político e ético personalizado por Xosé Manuel Beiras que, sen dúbida, animou a moitos novos votantes e a votantes das forzas da esquerda tradicional xa desencantados a participar nos actos multitudinarios da campaña e a saír dun case seguro abstencionismo.

6.2.2. AGE COMO PRIMEIRO MOMENTO DUN LONGO PROCESO

O período de transición na esquerda nacional e no galeguismo político débese a unha dobre crise. Á crise xeral que sofre a esquerda diante da incapacidade que ten de ofertar alternativas cribles, entre os que se aferran a modelos totalitarios finiquitados e a modelos reformistas

---

³⁶⁸ Datos oficiais Xunta de Galicia http://resultados2012.xunta.es/11AU/DAU11999CM_L1.htm [Visitada 2014-11-15]

³⁶⁹ Pregunta 23a (páxina 19) da Enquisa poselectoral CIS sobre autonómicas gallegas 2012 http://datos.cis.es/pdf/Es2963mar_A.pdf [Visitada 2015-02-12]

³⁷⁰ Taboa 5 (páxina 17) do traballo de LAGARES DIEZ, Nieves; PEREIRA LÓPEZ, María (2013): *Los componentes de voto en las elecciones gallegas*; XI Congreso de AEPCA. Páx. 22. Ver enlace: <http://www.aecpa.es/uploads/files/modules/congress/11/papers/854.pdf> [Visitada 2015-02-12]

corporativos e eurocéntricos imposibles de reinventar, súmase o esgotamento dun modelo político-organizativo construído polo nacionalismo e que lle foi útil durante varias décadas.

Coa caída do muro de Berlín, data simbólica do inicio da globalización, agudizouse a crise na que xa estaba inmersa a esquerda, tanto a de cultura socialdemócrata como a de cultura comunista, quedando desactivada como alternativa.

A desaparición nas nosas sociedades, froito do desenvolvemento tecnolóxico e o proceso de deslocalización, da concentración en grandes centros de traballo de miles de traballadores volatiliza a súa conciencia de clase e dificulta a súa organización sindical.

A sociedade posfordista (e da información en rede) ten construído unha estrutura de clases moito máis ecléctica, cunhas necesidades vitais novas condicionadas pola sociedade de consumo, por unha banda, e de novas demandas no campo psicoafectivo, de outra, e cuns niveis de transversalidade máis forte.

Esta nova estrutura, non significa que se invalide a contenda política entre clases e sectores senón que a mesma pasa a ter un maior grado de complexidade e un formateo diferente.

A realidade de monopolio económico por parte das grandes corporacións, a degradación das condicións de vida de sectores da pequena burguesía ou de empobrecemento masivo nos países do Sur ou nas periferias do Norte teñen construído un espazo para a coincidencia de intereses de amplos sectores sociais antes imposible (“somos o 99% fronte ao 1%”).

No ontolóxico o novo paradigma sitúa á cidadanía no seu concepto amplo como actor do cambio, a diferenza da vella esquerda que o sigue situando na clase obreira (e máis aló no proletariado como subsector) ou o nacionalismo que o sitúa no pobo (entendida a nación como un ente abstracto sen intereses confrontados).

Os partidos ou propostas políticas nadas á calor do novo tempo (Equo, Espazo Ecosocialista, Anova, ou xa fora do período de referencia da tese Podemos ou as Mareas) teñen coincidido na reflexión de cambiar o foco a propósito do suxeito político de cambio (cidadanía).

Pero ademais de corrixir o paradigma no ontolóxico, a vertebración dun novo construtor (imprescindible para que exista unha nova esquerda) vai ter que vir necesariamente acompañado dunha revisión a fondo dos paradigmas no epistemolóxico (ademais do metodolóxico) que require unha nova construción desde unha realidade complexa e tridimensional - democrática, social e nacional – nun tempo de ruptura onde a coordenada democrática convertese no eixe central.

Unha das características do vello paradigma da esquerda foi entender a realidade de xeito unidimensional, froito do cal, en función de si poñía o foco nas contradicións sociais ou nacionais da realidade, acababa sendo estatalista ou nacionalista.

Nesta visión hai que buscar boa parte da súa incapacidade para que construír a hexemonía

social necesaria que logo se converta en hexemonía electoral, ademais de ter formalizado unha división en compartimentos estancos impermeables entre nacionalistas e non nacionalistas.

Os novos movementos relacionados coa 'indignación democrática' fixeron que emerxera cara a superficie unha realidade poliédrica e multidimensional con tres coordenadas políticas igual de importantes e relacionadas dialecticamente: a social (que se move no eixo esquerda-dereita); o nacional (no eixo soberanía-dependencia); e o democrático (no eixo arriba-abaixo). Necesariamente abordables na súa complexidade pois a sobredimensión de calquera delas significaría ter unha caricatura irreal do terreo onde se produce a contenda política.

Así, a esquerda tradicional ao non ter en conta ou minusvalorar o nacional non foi quen de construír unha hexemonía liderando a diversos sectores. O nacionalismo ideolóxico ao deixar en segundo plano o eixo social acabou construíndo un proxecto cada vez menos transformador. Ambos ao non ter en conta a realidade democrática invalidan construír unha alternativa para a maioría.

É o movemento 15M o que pon en valor a coordenada democrática, ata o momento ausente na contenda política. De seguro que non é como din o movemento *Ocuppy Wall Street* o '1% fronte ao 99%', pero, sen dubida, existe unha amplísima maioría afectada polas políticas ditadas por unha ínfima minoría oligopólica ao seu favor.

AGE deu unha solución práctica ao combinar os parámetros nacionais e sociais, abordando o carácter nacional de xeito transversal e poñendo as bases teóricas para un proxecto político de esquerda, autorreferenciado sobre o substrato nacional centrado no carácter democrático do dereito a decidir e sobre un soberanismo cívico, en lugar de un nacionalismo identitario de carácter ideoloxicista.

Ademais acertou, e conectou electoralmente nun primeiro momento, cun sector amplo da poboación ao poñer o acento na coordenada democrática por riba das outras dúas: a ideolóxica e a identitaria.

Pero o acerto electoral converterase pronto en fracaso ao renunciar a construír un espazo cooperativo e participado pola cidadanía e ao non ser quen de abordar a nova epistemoloxía desde tres niveis centrais:

- O da radicalidade política, fronte o reformismo estratéxico e radicalidade ideolóxica. Non é posible construír novos paradigmas desde propostas esgotadas, sexa esta a socialdemocracia ou o comunismo. Non se trata de non ter un programa electoral de reforma que permita avanzar a proposta de cambio, senón de situar o programa de cambio en lugar de un elemento táctico nun elemento estratéxico, acabando simplemente na xestión do sistema.
- O das relacións coa sociedade civil como elemento de impulso para o cambio. O cambio sustentase no músculo social, na autoorganización cidadá. A construción é desde o movemento cara ao interface e non ao revés.

- O da diferenciación entre partido e proxecto. A desaparición do partido vangarda ou dirixista (leninista) leva consigo a necesidade de entender o proxecto de cambio coma un proxecto compartido (composto por diversos axentes políticos e sociais) e cooperativo (conformado desde a pluralidade cívica).

O feito que ao lado do sector movementista, que participa de AGE, os seus partidos estiveran conformados por cadros políticos da vella esquerda comunista ou nacionalista, fixo da AGE un instrumento moi limitado e, seguramente, de pouco percorrido.

Ademais, a entente electoral acadada en AGE, en función de acordos entre aparatos partidarios, non axuda a facer avanzar unha cultura de cooperación nin resolve de xeito positivo a fragmentación preexistente.

Estamos nun episodio de [re] construción dos interfaces para a transformación social e política, no que AGE responde a un primeiro momento dun proceso longo e complexo.

Asistimos a unha pléiade de partidos, colectivos e organizacións que as propias convocatorias electorais abocarán a procesos de converxencia e/ou desaparición (nos inicios da Transición española tamén existiron decenas de micropartidos que soamente o tempo e a cidadanía obrigou a adaptación ou a desaparición).

Máis que falar de partidos ou grupos, para o cal necesitaríamos case unha guía debidamente apostillada, deberíamos centrar os nosos esforzos analíticos arredor dos espazos político culturais existentes fora do arco bipartidista en Galicia: o nacionalismo populista, o galeguismo progresista, a esquerda nacional, e o soberanismo e o independentismo de esquerdas.

Espazos que van ter que convivir en termos electorais, aínda que non necesariamente en espazos orgánicos unívocos. Iso permitiría a necesaria unidade para acadar un certo grado hexemónico dentro da alternativa plural á dereita e co tempo, e o debate necesario, abordar procesos de confluencia en instrumentos partidarios necesariamente transversais e cooperativos.

Espazos de reconstrución tamén da hexemonía social, como paso previo para unha maioría electoral de goberno, construída arredor de:

- un relato alternativo ao dominante construído pola dereita política e os oligopolios, de carácter transformador no sentido superador do 'statu quo', polo tanto anticapitalista entendido este como enfrontado ao sistema socio-económico e non a súa envoltura formal lexitimadora;
- un programa alternativo situado desde o reformismo forte no campo da rexeneración democrática, a sustentabilidade, a defensa do ben común e dos intereses nacionais de xeito que sirva como elemento de mobilización e a súa vez que non sexa tan maximalista como para que posteriormente no exercicio do goberno xere frustracións na base social e electoral;

- proposta dun *construtor* novo, e non un *remake* máis radical ou máis nacionalista ao xa existente (tampouco nin menos de esquerda nin menos soberanista), senón algo novo que sitúe o seu pilar central na radicalidade democrática, na apertura a sociedade, no acollemento amable, nas prácticas de integración, nas propostas de intervención democrática reais.

CAPITULO III: CONCLUSIÓNS E FUTURAS LIÑAS DE INVESTIGACIÓN

7. CONCLUSIÓNS

Recentemente, *Inmanuel Wallerstein*, nunhas declaracións a propósito do último Foro Social Mundial celebrado en Dakar comentaba *‘estamos como hai 150 anos, pero algo teremos aprendido’*. A referencia temporal nos sitúa na crise da AIT (da Iª internacional) e no nacemento do primeiro partido obreiro (alemán) á calor do *Programa de Ghota* (1875) que marcaría a posterior evolución do movemento obreiro e progresista (no marco da IIª internacional). Durante moito tempo o movemento progresista e obreiro, poderíamos dicir desde a 2ª internacional ata a caída do *Muro de Berlín*, foi refén dun modelo desarrollista, etnocentrista e corporativista que ten impedido a construción dunha alternativa cidadanista global.

Como temos visto ao longo deste traballo o movemento altermundista, a pesar da conexión coas reflexións máis innovadoras e heterodoxas do pensamento da esquerda e da práctica alternativa, segue tendo no seu ADN aspectos inherentes á ‘vella’ esquerda e ás ‘vellas’ prácticas. Por outra banda as contradicións Norte-Sur ou ONGs-Movements lonxe de resolverse na síntese obrigada seguen presentes.

Por outra banda, o debate entre *‘Foro-Evento’* e/ou *‘Foro-Movemento’* é máis que oportuno sobre todo cando diante dun proceso coma a crise sistémica que estamos a vivir o movemento altermundista carece do dinamismo necesario para dar unha resposta clara e propositiva.

*O novo contexto internacional imporá, até na concepción destes Foros, a procura de novas formas de articulación entre movementos sociais, forzas políticas e gobernos progresistas. Para caracterizar esta evolución propúxose unha palabra: o posaltermundismo, que sen substituír ao altermundismo, constitúe unha continuidade posible.”*³⁷¹

E ademais está o proceso democrático en curso nos países árabes do Magreb (oeste) e do Machrek (este), que en lugar de converterse nun punto de inflexión no movemento altermundista convertese nun factor de aparición de novas contradicións. As reflexións de *Ignacio Ramonet* poñen o dedo na ferida dunha esquerda altermundista incapaz de aproveitar unha ocasión histórica como a que estamos a vivir.

“Sorprendente foi, durante esta primeira fase (de mediados de decembro a mediados de febreiro), o silencio dos gobernos progresistas de América Latina, considerados por toda unha parte da esquerda internacional como o seu principal referente contemporáneo. Sorpresa tanto máis grande posto que estes gobernos teñen moito en común co movemento insurreccional árabe: tiñan chegado ao poder mediante as urnas,

---

³⁷¹ ‘Cara ao post-altermundismo?’ de *Bernard Cassen*. <http://www.altermundo.org/cara-ao-post-altermundialismo/> [Visitada 2014-10-12]

aupados por poderosos movimientos sociales (en Venezuela, Brasil, Uruguay e Paraguai) que, en varios países (Ecuador, Bolivia, Arxentina), despois de ter resistido a ditaduras militares, tamén tiñan derrocado pacificamente a gobernantes corruptos”³⁷²

Cabía esperar que a esquerda eurocéntrica comezara a defender a *Gadaffi* sen entender aínda nada do que estaba a pasar e buscando a ‘conspiración’ que puxo en marcha este proceso de cambio. O grave para o movemento altermundista é que os líderes dos movementos de cambio latinoamericano da primeira onda de cambio da posglobalización en lugar de aliarse e apoiar a esta segunda onda de cambio, que se esta a dar no mundo árabe, tomaran unha opción distante na maioría dos casos ou belixerante, como no caso de *Hugo Chávez* e *Daniel Ortega*.

En todo caso o altermundismo ten sido o suficientemente atractivo para converterse no construtor ideolóxico-cultural dun MSO galego que durante a primeira década do século XXI ten vivido un momento de proliferación e crecemento, así como de multiplicación de redes.

Pero a diferenza do Sur, principalmente en Latinoamérica, onde o altermundismo convertese nun ensaio social e político no Norte redúcese basicamente a unha reflexión sobre as experiencias do Sur sen apenas practica de creación de novas realidades.

Coa crise a axenda de problemas vira no Norte cara a problemas semellantes aos do Sur, hai unha magna reflexión para analizar a crise sistémica pero apenas ensaios coas que enfrontar os procesos de democratización, as crecentes desigualdades sociais ou a xeración de alternativas de economía solidaria e ecolóxica alternativas.

Durante o ciclo da crise en Galicia imos ter un feble 15M (alternativa radical-democrática), unha contestación aos recortes cos interfaces clásicos do sindicalismo (movementos defensivos e fundamentalmente desde o funcionariado), unha minimalista emerxencia dos novísimos movementos sociais (desafiuzamentos...) e se atendemos ás novas capacidades mobilizadoras temos grupos de damnificados (preferentistas, emigrantes retornados) e a reposta do ecoloxismo, está si moi vigorosa, aos proxectos de megaminaría, que se activa á marxe da marca GNSV.

O 15M provoca, pola súa parte, un efecto máis que evidente sobre os activistas: o xiro de parte da esquerda social cara a preocupación por dotarse de instrumentos políticos. Na esquerda política que se estaba quedando sen partido (disidencia do nacionalismo frontista) a Rolda de Rebeldía e a Iniciativa BenComún, responden a procuras de apertura, no primeiro caso para reconectar cunha base social alonxada e achegar masa crítica á corrente disidente (Encontro Irmandiño), e, no segundo, para actuar, con máis voluntarismo que efectividade, sobre as vellas estruturas partidarias para promover a súa renovación.

---

³⁷² “Libia, lo justo y lo injusto”, *I. Ramonet*. Le Monde Diplomatique, abril 2011 <http://www.monde-diplomatique.es/?url=editorial%2F0000856412872168186811102294251000%2Feditorial%2F%3Farticulo%3De684c57b-e238-480d-b7f7-bcea31a481b9> [Visitada 2014-07-12]

O itinerario dunha boa parte dos activistas altermundistas desde o inicio da crise (2008) ata o xurdimento de AGE (2012) ten sido: 1) o FSGal e as alianzas sociais xurdidas do evento do Foro non son suficientes, 2) hai que sumar á esquerda social ao polo da esquerda política disidente (Rolda da Rebeldía), 3) a incorporación a interfaces supeditados ás organización clásicas amosase unha vía morta, 4) a desafección cos interfaces existentes da vella política acada un punto de non retorno (15M), 5) a posibilidade de renovación da esquerda tomando como partida os vellos interfaces fracasan (Iniciativa BenComún), 6) hai que xerar un movemento político desde a cidadanía a partir de novos interfaces (Equo, EcoGaleguistas, Anova), 7) ensaio de AGE como espazo de converxencia electoral da esquerda social coa esquerda política, 8) a estruturación de AGE con formateo da vella política precipita a procura de activistas cara a un movemento cidadanista en formato partido novo tipo (Podemos), 9) a incapacidade de Podemos en Galicia para totalizar un desconto fragmentado da lugar ás Mareas, fórmulas de política cidadanista con partidos subalternizados (Marea Atlántica, Ourense en Común ou Marea Pontevedra) ou menos subalternizados (case toda as demais Mareas).

Activistas que representan, sen lugar a dubidas, unha parte soamente, mesmo é posible que minoritaria, dos actores que participan na formación de novos interfaces pero claves co seu entusiasmo para promover novos horizontes e ofrecer un nova cobertura ideolóxica para que parte das elites do nacionalismo puideran transitar cara a algo novo.

Resumimos, para concluír, as principais conclusións que se extraen do presente estudo:

1. Asistimos a unha crise sistémica global e multifocal, que sitúa ao capitalismo nun colapso multifuncional, que todos os indicadores sinalan como irreversible e terminal; pero a súa vez, paradoxalmente, vivimos en tempos dunha maior hexemonía cultural da dereita política e das grandes corporacións financeiras.
2. Esta crise coincide, a súa vez, co esgotamento do armazón político-institucional saído da transición e, en Galicia, coa quebra do 'fraguismo' como modelo, que sitúa unha xanela de oportunidade política para un episodio de cambio de 'réxime' que ten que ver coa súa refundación democrática reivindicada no 15M.
3. Esta dobre crise, sistémica e de 'réxime', ven a coincidir cunha desfeita do que debería deseñar a súa alternativa -a esquerda- que esta nunha profunda desorientación paradigmática que afecta a aspectos epistemolóxicos, ontolóxicos e metodolóxicos que requiren unha reflexión intelectualmente e un cambio de praxes fonda.
4. A complexidade de estruturación social e de vertebración partidaria da nova época queda definida por unha realidade política tridimensional onde pasa a primeiro plano o eixo democrático (arriba-abaixo), pero seguen a existir na realidade o eixo social (esquerda-dereita) e o nacional (soberanismo-estatalismo). Negar a realidade ('as ideoloxías desapareceron' ou 'son cidadá cosmopolita') conduce politicamente a mesma vía morta que non saber modular a prioridade de cada eixo en cada momento.
5. Nese senso, que o paradigma actual sexa o da 'unidade democrática' e que os paradigmas da 'unidade da esquerda' ou o paradigma da 'unidade do nacionalismo'

non implica que a diferenciación esquerda-dereita deixara de existir ou que non existan desequilibrios a partir das diferentes realidades nacionais e a súa situación con respecto ao seu autogoberno.

6. Os episodios de cambio de réxime fanse desde procesos de acumulación de forzas, normalmente longos e complexos, e depende da amplitude cualitativo do mesmo o que ditaminará ir mais aló ou menos na dinámica de cambios. As grandes mobilizacións contra os gobernos de dereita (Nunca Máis, Non a Guerra, ...), así como os movementos de desafección con gobernos de progreso (GNSV, Ocupación das prazas no15M,...), teñen que ver con ese proceso acumulativo cidadá necesario no episodio de cambio. A súa forza en determinados momentos e a súa desaparición da escena pública noutros, para mergullarse, son explicables na comprensión de que *a política se desenvolve a través de fases de mobilización e desmobilización [Hirschman, 1986]*
7. Estamos diante dun episodio de transición democrática, de ruptura e como tódolos episodios de contenda política, mesmo os mais rupturistas -pensemos na revolución francesa ou rusa- danse no marco dun proceso dialéctico reforma-revolución e culminan con procesos de 'negociación' cos sectores aperturistas do antigo réxime, incorporando a unha parte das elites mais avanzadas ou adaptativas do mesmo ao novo. É unha constante e negar esa realidade dialéctica é negar a realidade do comportamento dos episodios de contenda.
8. Estamos nun período de experimentación, tras a crise, na que estamos reconstruíndo códigos e afirmándonos en novos paradigmas, pero namentres a esquerda non teña avanzado un modelo alternativo real ao capitalismo o seu papel será, indistintamente da procedencia cultural socialdemócrata ou comunista, de carácter resistencialista. *O xurdimento de novos movementos debe ser comprendido coma o produto do ciclo de mobilización das décadas previas e coma un legado para as novas formas de acción e ideoloxía dos tempos vindeiros [Tarrow, 1991]*
9. O actual episodio de cambio necesita de novos interfaces políticos diferentes non so no léxico senón na construción analítica (de cultura política), orgánica (entre os participantes) e relacional (coa sociedade).
10. Neste proceso de construción de novos interfaces, diante do esgotamento dos paradigmas da vella esquerda e do nacionalismo, ten tido un papel fundamental na construción dun novo construtor ideolóxico-cultural o altermundismo e a relación dalgunhas das organizacións sociais máis activas e de referentes persoais claves co mesmo.
11. A madurez do movemento social organizado en Galicia durante a década 2002-2012, e a súa multiplicidade de redes de colaboración e cooperación, corporativas ou transversais; así como a complicidade dos seus dirixentes, ten sido clave para animar o proceso de procura de novas vías políticas, nun primeiro momento, e de aportar masa crítica, nun segundo. Non debemos esquecer que o movemento social, nese senso, *non é a resposta a unha crise senón a expresión dun conflito [Melucci 1982]*
12. Estes novos interfaces necesitan buscar puntos de encontro con interfaces xa existentes fuxindo de 'adanismos' ou purezas irrelevantes. Asistimos, e seguiremos asistindo, a

construción deses novos interfaces (AGE, Podemos, Mareas ...), ao igual que pasa noutras latitudes, pero tratase de propostas aínda provisionais e con data de caducidade: o partido da esquerda galega, ao igual que os distintos partidos das esquerdas europeas e globais, do novo século aínda esta por construír.

8. FUTURAS LIÑAS DE INVESTIGACIÓN

Quedan tódalas interrogantes abertas para responder á pregunta se o altermundismo como movemento pola xustiza global terá éxito nas súas demandas ou ben fracasará pola incapacidade para solventar as súas contradicións.

*“O movemento altermundista está sumido nunha reflexión global, de renovación do pensamento da transición e na procura de solucións políticas que correspondan ás diferentes situacións. Propón articular as respostas en función do tempo, a urxencia e a duración; do espazo, do local ao global; das formas de intervención. Impulsa frontalmente as loitas e as resistencias, a elaboración intelectual, a reivindicación das políticas públicas que apuntan á igualdade de dereitos, as prácticas concretas de emancipación.”*³⁷³ (Gustave Massiah 2011)

Non sabemos se como afirma *Eric Toussaint* o capitalismo pode acabar devorando o FSM, aínda que en todo caso a perspectiva máis probable é que o propio movemento se desgaste na infrutuosa bipolarización entre os afectados pola ‘enfermidade infantil’ do esquerdismo e os aqueixados pola ansiedade da urxente ‘xestión reformista’, sen necesidade de intervención externa nesta tarefa.

De seguro que futuros estudos sobre o tema, cunha maior perspectiva de tempo e sobre todo cando se teña unha dimensión ‘real’ da crise sistémica na que estamos inmersos, dunha banda, e saibamos como se resolven os acontecementos que están a suceder no mundo árabe e o seu posible efecto contaxio a Europa (*‘indignados’*), doutra, arrojarán máis luces sobre o futuro do movemento altermundista.

A nos tócanos intentar indicar cal pode ser a capacidade que o altermundismo, como construtor ideolóxico, e os movementos sociais, como instrumentos de intervención política, poden seguir tendo neste período de transito no que estamos instalados.

Hai acontecementos que teñen unha carga simbólica e que sintetizan etapas longas de contradicións. A Caída do Muro de Berlín (inicio da globalización económica), as revoltas árabes (inicio da globalización democrática), xunto co movemento da dignidade estruturan un proceso relacionado de cambio de ciclo político:

- Caída do muro de Berlín. Supuxo ademais do fin dun modelo totalitario e estatalista de construción dunha sociedade máis xusta que representaban os PCs e xa que os cascotes chegaron ata o Atlántico, e mesmo cruzaron o charco, ía supor co paso do tempo o esgotamento da proposta socialdemócrata clásica eurocentrista, industrialista e corporativista e por ende do modelo do estado de benestar tal como o coñecemos ata hoxe,

---

³⁷³ Duodécima hipótese para unha estratexía altermundista. Extracto do libro *Une stratégie altermondialiste* de Gustave Massiah (2011) aparecido en Altermundo. [Visitado 2014-03-09] <http://www.altermundo.org/unha-estratexia-altermundista/>

- sustentada nun pacto interclasista entre a gran patronal e uns sindicatos obreiros fortemente asentados nun modelo de empresas ‘fordistas’ hoxe practicamente inexistentes.
- As revoltas árabes iniciadas en decembro de 2010 que marcan unha segunda quenda, tras o movemento latinoamericano, de rebelión no Sur baixo a concepción clara de que “nos tamén somos cidadáns e non aceptamos que a democracia e os dereitos sociais sexan oasis políticos reservados ao Norte”.
  - O Movemento 15-M, que ao marxe das partituras concretas, puxo de manifesto a desafección pola política, sobre todo polos partidos da esquerda, dunha parte importante da cidadanía, a máis nova e activa, ligado a un proceso que unha década antes xa se dera na deserción de importantes continxentes da esquerda política cara aos movementos sociais e ONGs.

No 2002 a aparición de *Nunca Máis* abre un abano de posibilidades de novas formas de organización social, de pensamento, relacionais, que aínda hoxe, unha década despois, están por desenvolverse. Sen dubida *Nunca Máis* chegou no momento oportuno no político e nunha situación de posibilidades para uns movementos sociais ata ese momento menores de idade. Non é pois esaxerado cualificalo como acto constituínte do movemento social galego.

En 2011 cando as prazas se encheron de dignidade colectiva a crise do modelo saído da transición era tan evidente que rápido percibiuse que non era unha mobilización máis e que viña para quedarse tanto na súa expresión ‘liquida’, non corpórea, coma nas diversas corporeidades sociais e políticas derivadas da mesma. Non é pois desmedido catalogalo como o inicio simbólico do novo proceso constituínte.

Cando en xaneiro de 2012 iniciouse o proceso de reconstrución da esquerda galega, froito fundamentalmente da ruptura do que fora até ese momento o espazo común da esquerda nacionalista, pero non só, xa se adivinaba que este ía ser un proceso longo e complexo pois non era alleo á crise global que sufría unha esquerda produtivista, corporativista e etnocentrista ben fóra na súa versión comunista ou socialdemócrata.

Un proceso que tiña que ver con problemas metodolóxicos, destacados reiteradamente en diversos foros e debates, pero fundamentalmente epistemolóxicos e ontolóxicos, e por tanto imposible de abordar na súa reconstrución sen renovar os paradigmas e os parámetros nos que se asentou a propia esquerda nas últimas décadas.

Estabamos pois diante dun proceso que requiría presentar unha oferta electoral ás eleccións autonómicas en cernes pero sendo conscientes de que a necesidade da reconstrución e renovación da esquerda galega ía por forza mais alá da data das eleccións.

O proceso de (re) construción da esquerda está aberto, nin tan sequera podemos albiscar como será o proceso nos próximos anos, que actores participasen e cales serán simplemente circunstanciais, pero do que si podemos estar seguro que, con AGE ou sen AGE, a estrutura de partidos políticos en Galicia contará cunha cuarta forza, e esta estará situada na coordenada da esquerda nacional superadora do actual modelo económico-social e do actual formato

político.

Habitamos, sen dúbida, novos tempos políticos nas que a esixencia dunha maior participación cidadá pasa a un primeiro plano, así como unha nova maneira de entender a política radicada nas demandas reais da xente, no ben común. O paradigma da unidade do nacionalismo, tal como foi concibido até agora, fracasou, ben sexa na versión crúa da UPG ou na versión amable do ‘quintanismo’.

O movemento do 15M e a crise da política clásica, a descomposición do nacionalismo e a irrupción de AGE, a perda de confianza no sindicalismo e as Marchas da Dignidade ou a crise da esquerda clásica e o xurdimento de Podemos, son capítulos do mesmo marco de cambio ligado ao esgotamento dun modelo político que concibe a democracia como instrumento dunhas relacións de poder ilexítimas, e que agora abre unha nova etapa na que democracia estorbe a ser entendida como unha expresión complexa de carácter cívico e cultural.

A cidadanía concedeu nas autonómicas de 2012 un aval provisional a AGE (13,91%). Nas seguintes eleccións, europeas de 2014, ese mesmo electorado dividiuse, case pola metade, entre aquelas persoas que volveron investir de novo en AGE para darlle unha nova oportunidade (10,52%) e outra parte que preferiu apostar por algo novo e arriscar –Podemos– (8,34%).

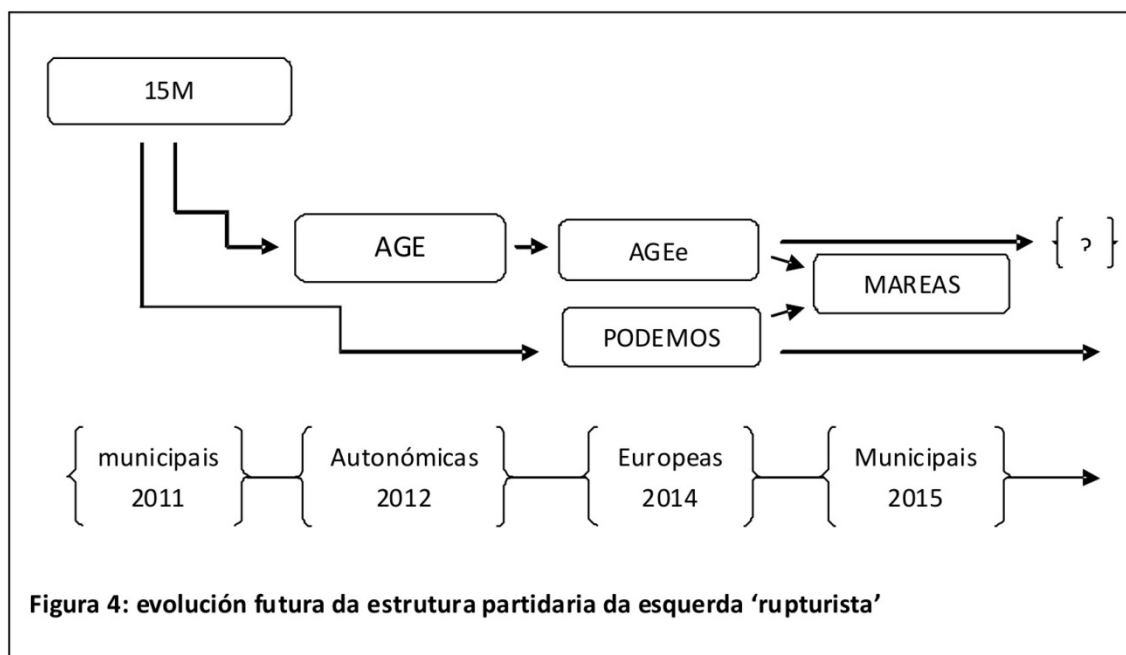
Namentres que o voto que agrupa ao bipartidismo en Galicia situouse no seu nivel máis baixo (descendendo do 85% ao 57%) o voto ‘rupturista’ segue a crecer³⁷⁴ (se nas autonómicas da 2012 AGE obtiña o 13,91%, nas europeas 2014 AGE+Podemos alcanzan un 18,86%).

Para construír un espazo alternativo van ter que entenderse cando menos os mundos de AGE e de Podemos, os mundos da vella política na procura dunha novo paradigma e os da noticia política sen raíces firmes que lle permitan asegurarse unha permanencia no tempo. AGE e Podemos van ter que convivir, pero recoñecendo a primeira que, por estilo e xeración, é a estes últimos aos que lle corresponde liderar o proceso.

A evolución no proceso de construción de novos interfaces esta por ver como evolue, a influencia que as diversas convocatorias electorais van tendo no mesmo: autonómicas 2012 (AGE), europeas 2014 (Podemos), municipais 2015 (Mareas) en todo caso de seguro que ao final teremos un modelo democrático sustentado en interfaces con formulas de decisión mais directa e con mecanismos participativos de maior control, indistintamente de cal sexa a súa oferta programática ou modelo de sociedade.

---

³⁷⁴ Resultados eleccións europeas maio 2014 en Galicia. Fonte:MIR.
<http://elecciones.mir.es/resultados2014/99PE/DPE11999CM.htm?d=0> [Visitada 2014-09-12]

En todo caso, e con toda seguridade, a intermediación política non volvera a ser iguais que como a coñecemos. As organizacións sociais non van a devolver o papel protagonista que teñen adquirido na intervención política, mesmo condicionando activa ou pasivamente na construción de novos interfaces partidarios.

Sabéndose diferentes, partidos e movementos, tal como indica José Manuel Rivera, terán que construír novos modelos de participación cidadá hoxe aínda por definir.³⁷⁵

“Coas diferenzas existentes entre unha e outras formas da acción colectiva, o problema reside, para todas elas, na construción de modelos de xeneración de incentivos, selectivos e colectivos (fundamentalmente de identidade) que provean novas formas de relación entre a acción individual e a acción colectiva, o cal non é outra cousa que reformularse a maioría dos problemas que presenta a participación do cidadán nas construción de procesos colectivos de decisión”

Esta por ver como serán eses modelos e si os mesmos non reproducen os problemas que se teñen demostrado nos anteriores. En todo caso novos partidos e novísimos movementos sociais van ter que asumir novos grados de responsabilidade, os primeiros para non defraudar na súa acción de goberno, os segundos para non aparecer como instrumento da protesta cando

³⁷⁵ RIVERA OTERO, José Manuel (1995): “Intereses, Organización y Acción Colectiva” en *Sociedad y política. En Temas de sociología política*; vv.aa; Benedicto, Jorge e Morán, María Luz (eds.); Alianza Editorial; Madrid; p 297.

esta se fai contra os ‘teus’ tal como sinalaba Elías Torres³⁷⁶ a propósito do papel de GNSV:

“Non axudou desde a súa perspectiva mais tampouco axudou a situarse en posicións extremadamente críticas que non se formulan como elementos de positividade senón simplemente de crítica, máis ou menos necesaria, mais de crítica. Que Galiza Non se vende, vista desde fóra, desapareza despois da caída do bipartito é unha consecuencia lóxica de que estes movementos existen como movementos de presión e de cálculo, de que poden presionar a un determinado goberno. Ao outro xa calculan que non o van poder presionar e, por tanto, iso talvez diga máis dos protagonistas que dos obxectivos que ese é outro dos problemas que para min serísimo.”

Ao inicio do episodio constituínte que estamos a vivir (aberto simbolicamente no 15M) existían tres grandes consensos no marco das novas reflexións que a esquerda social e a unha parte da política, a máis ligada aos movementos, estaba a ter:

- a asunción da construción dunha alternativa anticapitalista, entendendo o esgotamento do modelo socialdemócrata de xestión;
- a claridade da necesidade de construír instrumentos partidarios híbridos ao servizo dos movementos sociais que relegar o interface político a unha ferramenta;
- a conciencia de introducir mecanismos de participación directa que impediran o secuestro das decisións por elites e aseguraran o control democrático dos procesos.

Tres anos despois, eses consensos non se teñen trasladado á praxe política e empezan a estar cuestionados, con múltiples escusas, no argumentario do día a día.

Existe unha posibilidade real, xa constatado en AGE e en Podemos, de que as novísimas esquerdas envellezan rapidamente e reproduzan en breve tempo os erros que á vella esquerda levoulle anos incubar.

En todo caso, cales e como serán os interfaces e os movementos, de Galicia e globais, da primeira metade do século XXI está por ver tal como indica Manoel Santos:

“Estamos nun período de recolocación, de reorganización, de repensamento, pero non vexo un mundo sen activismo potente e menos agora. Rexurdirá, máis non me atrevo a aventurar como, con que organizacións, con que elementos centrais.”

Do que si podemos estar seguro é que as futuras liñas de investigación van a estar determinadas por un maior protagonismo cidadá e por unha nova relación, máis horizontal, entre os representados e os representantes, incorporando cada vez como maior forza formulas de democracia participativa e inclusiva, onde a radicalidade democrática, a rendición de contas e a transparencia, serán elementos determinantes na elección de opcións por riba de outras consideracións.

---

³⁷⁶ Estrato da intervención de Elías Torres na sesión de Focus Group (outubro de 2014) axunta en anexos.

BIBLIOGRAFÍA

- ÁLVAREZ CORBACHO, Xaquín (2014): *Educación democrática ou barbarie*; Edicións Laiovento; Compostela
- AMIN, SAMIR (1990): “El porvenir del socialismo” en *Les raons del socialisme, jornadas de debate*; vv.aa. coord. Jose Maria Valverde; Realitat/Colección Críticas; Barcelona.
- ARTIÈRES, PHILIPPE e ZANCARINI-FOURNEL, MICHELLE (dir.) (2008) : 68, *une histoire collective:1962-1981*; Découverte ; Paris.
- BAR CENDÓN, MONICA (2010): *Feministas Galegas. Claves dunha revolución en marcha*; Edicións Xerais; Vigo.
- BARKAN, STEVEN E. (1979): *Strategic, Tactical and Organizational Dilemmas of the Protets Movement agains Nuclear Power*; Social Problems 27, pp. 19-37.
- BEIRAS TORRADO, XOSE MANUEL (2011); “Reflexions arredor do 15-M” en *15-M:O pobo indignado*; vv.aa coord. Alfredo Iglesias Dieguez; Edicións Laiovento; Santiago de Compostela.
- BELL, DANIEL (1960); *The End of Ideology*; Free Press; New York (trad. España: ‘El fin de las ideologías’ (1964); Tecnos, Madrid).
- BELLO, WALDEN (2004): *Desglobalización. Ideas para una nueva economía mundial*, Editorial Icaria; Barcelona.
- BERGER, PETER e LUCKMANN, THOMAS (1966): *The Social Construction of Reality. A treatise in the Sociology of Knowledge*; Anchor Books; Garden City; NY (ed. Cast: La construcción social de la realidad; 1968; Amrrortu; Buenos Aires).
- BESSETTE, JOSÉPH (1980): "Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government," en *How Democractic is the Constitution?*, AEI Press. pp. 102–116; Washington, D.C.
- BLUMER, HERBERT (1951): “Social Movements”; en *Principles of Sociology*; McClung Lee (ed); Barnes & Nobles, pp. 190-220; New York.
- CALVO RUFANGES, JORDI (2010): *El foro social mundial y los movimientos antisistemicos, Tesis Doctoral*; Universitat Jaume I de Castelló.
- COHEN, J. e ARATO, A. (1992): *Civil Society and Political Theory*; The Mitt Press; Cambridge.
- COHN-BENDIT, DANIEL e DAMMANN, RÜDIGER (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm; Barcelona.
- COOPERANDO (2011): *XX anos de traballo solidario en Galicia*; VV.AA. CGONGDs, Santiago de Compostela.

- CHOMSKY, NOAM (2001): *El miedo a la democracia*, Editorial Crítica, Barcelona.
- DELLA PORTA, DONATELLA (1999): “Oportunidades políticas: Movimientos sociales y estado. Algunas ideas en torno a la represión policial de la protesta” en *Movimientos sociales: perspectivas comparada*, vv.aa., McADAM, DOUGH, McCARTHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- DELLA PORTA, DONATELLA (2010): Ponencia ‘*Os movementos sociais e a sociedade civil: de cómo os emergentes conflitos sociais cuestionan as perspectivas adoptadas polas ciencias sociais*’; Consello da Cultura Galega; Compostela.
- DELLA PORTA, DONATELLA; DIANI, MARIO (2011): *Los movimientos sociales*; Editorial Complutense, CIS; Madrid.
- DIAGNOSTICO DEL SISTEMA GALLEGO DE COOPERACIÓN AL DESARROLLO (2003): *Estudo diagnostico solicitado por la Xunta de Galicia al Instituto Complutense de Estudos Internacionais*; director: José Antonio Alonso; Madrid.
- DICCIONARIO DE RELACIONES INTERCULTURALES (2007): *Diccionario de relaciones interculturales diversidad y globalización*; Coord: Ascensio Barañano, José Luís Garcia, Maria Catedra y Marie J. Devillard; Editorial Complutense, UCM; Madrid.
- EVANS, SARA (1979): *Personal Politics*; Vintage Books; New York.
- FABRICADO POR MUJERES (2008): *Género, la industria de la confección global y el movimiento por los derechos de las trabajadoras*; vv.aa; Coord. Campaña Ropa Limpia; Icaria Editorial; Barcelona.
- FERNANDEZ BUEY, FRANCISCO (1990): “Volver a empezar” en *Les raons del socialisme, jornadas de debate*; vv.aa. coord. José Maria Valverde; Realitat/Colección Críticas; Barcelona
- FERNÁNDEZ BUEY, FRANCISCO (2005): *Guía para una globalización alternativa*; Ediciones B-Grupo Z; Barcelona.
- FONTAINE, ANDRÉ (2010): *Mai 68 dans l'histoire : les ambiguïtés du socialisme autogestionnaire* ; L'Harmattan ; Paris.
- FOTOPOULOS, TAKIS (2002): *Hacia Una Democracia Inclusiva*, Un nuevo proyecto liberador; Nordam; Montevideo (do orixinal: *Towards An Inclusive Democracy*; London/New York; Cassell Continuum; 1997)
- FREEMAN AKA JOREEN, JO (1972-1973): *The Tyranny of Structurelessness*; Berkeley Journal of Sociology. Vol. 17; pp. 151-165. (Conferencia impartida para a Southern Female Rights Union en Beulah-Misisipi en maio de 1970 e incorporada no relatorio de Hamuch Arendt no I encontro feminista de Barcelona de 1980).

- FUKUYAMA, FRANCIS (1992): *The end of History and the Last Man*; Avon Books; New York.
- GALICIA SOLIDARIA (2009): *O sistema galego de Cooperación ao Desenvolvemento*; Coord: Xulio Rios, Carlos Teijo; Edicións Xerais, Vigo.
- GAMSON, WILLIAM A. (1990): *The Strategy of Social Protest*; (1º edición de 1975 por Dorsey Press); Wadsworth; Belmont; CA.
- GAMSON, WILLIAM A. (1992): "The Social Psychology of Collective Action"; en *Frontier in Social Movement Theory* New Hawen; Aldon Morris e Carol M. Mueller (eds.); Yale University Press; Connecticut.
- GAMSON, WILLIAM A. e MEYER, DAVID S. (1992): *The Framing of Political Opportunity*; traballo presentado nas conferencias: European/American Perspectives on Social Movements, Life Cycle Institute Catholic University; Washington D.C.
- GAMSON, WILLIAM A. e MEYER, DAVID S. (1999): "Procesos enmarcadores: marcos interpretativos de la oportunidad política" en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*; vv.aa.; de McADAM, DOUGH, McCARTHY, JOHN D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- GARNER, ROBERTA ASH e ZALD, MAYER (1987): "The Political Economy of Social Movements Sectors" en *Social Movements in an Organizational Society*; de Mayer Zald, John D. McCarthy (eds); Transaction Books, pp. 293-318; New Brunswick, NJ.
- GARCÍA DE LEÓN, ANTONIO (2001): *EZLN. Documentos y comunicados 2*, México D.F., Ediciones Era.
- GERLACH, LUTHER (1971): *Movements of Revolutionary Change. Some Structural Characteristics*; American Behavioral Scientist 43, pp. 813-836.
- GEORGE, SUSAN (1997): *How to Win the War of Ideas: Lessons from the Gramscian Right*, Dissent, Verano.
- GEORGE, SUSAN (2004): *Otro mundo es posible si...*; Editorial Icaria; Barcelona.
- GEORGE, SUSAN (2007): *El pensamiento secuestrado*; Editorial Icaria; Barcelona.
- GOFFMAN, ERVING (1974): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*; Harper Colophon; New York.
- GONDAR POTASANY, MARCIAL (1993): *Crítica da razón galega, entre o nós-mesmos e o nós-outros*; Edicións A Nosa Terra, Vigo.

- GORVACHOV, MIJAIL (1986): *Informe del Comité Central al XXVII Congreso del PCUS (25 de febrero de 1986)*; Editorial Paz y Socialismo; Praha.
- GORVACHOV, MIJAIL (1987): *Octubre y la Perestroika. La revolución continua*; Agencia de prensa Novosti; Moscova.
- GRAMSCI, ANTONIO (1970): *Introducción a la filosofía de la praxis*; Selección textos (1929-1935); Sole Tura, Jordi; Ediciones Península, Barcelona.
- GURRIARAN, RICARDO (2010): *1968 en Compostela. Testemuños*; USC, Santiago de Compostela.
- HABERMAS, JÜRGEN (1998): "Política deliberativa: un concepto procedimental de democracia", cap. VII de *Facticidad y validez* [1992]; Trotta; Madrid.
- HAINES, HERBERT H. (1988): *Black Radicals and the Civil Rights Mainstream, 1954-1970*; University of Tennessee Press; Knoxville.
- HERMIDA GONZÁLEZ, XOÁN (2008) "Os retos do mundo de hoxe e a construción dun modelo de desenvolvemento con xustiza" en *Conversas con ... Dirección Xeral de Xuventude e Solidariedade*; vv.aa.; Xunta de Galicia; Santiago de Compostela.
- HERMIDA GONZÁLEZ, XOÁN (2011); "Autoorganizarse para defender o ben común" en *15-M: O pobo indignado*; vv.aa coord. Alfredo Iglesias Dieguez; Edicións Laiovento; Santiago de Compostela.
- HERMIDA GONZÁLEZ, XOAN (2013); "Entrevista con Boaventura de Sousa Santos" en *Altermundo*, nº6 -3ª quenda (Separarata da Revista Tempos Novos, nº190, pp.59/65-69).
- HERMIDA GONZÁLEZ, XOÁN (2013); *[Re]Construír a esquerda nacional, da Rolda de Rebeldía a AGE*; Editorial Obencomún; Pontevedra.
- HIRSCHMAN, A (1986): *Interes privado y acción pública*; Fondo de Cultura Económica, Mexico.
- HLUPEKILE LONGWE, SARA (1997): "La desaparición de las políticas de género en una cultura masculina" en *Desarrollo y Poder; Intermón-Oxfam*; Ediciones Octaedro; Barcelona.
- HOBBS, THOMAS (1980): *Leviatán*, capítulo XIV. Edición de C. Moya y A. Escotado, Editora Nacional. Madrid.
- HORN, GERD-RAINER (2007): *The spirit of '68 : rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976*; Oxford University Press; New York.
- JENKINS, J. C. (1994): La teoría de la movilización de recursos y el estudio de los movimientos sociales; Zona Abierta, 69; pp. 5-49.
- JIMENEZ, MANUEL (2006): *El Impacto político de los movimientos sociales. Un estudio*

de la protesta medioambiental en España; CIS; Madrid

- JIMENEZ, MANUEL (2011): *La normalización de la protesta. El caso del as manifestaciones en España (1980-2008)*; CIS; Madrid.
- KLIMKE MARTIN e SCHARLOTH, JOACHIM (2008): *1968 in Europe : a history of protest and activism, 1956-1977*; Palgrave Macmillan.
- KOENEN, GERD (2007): "La pocilga de los mil años"; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press; Barcelona.
- KRIESI, HANS PETER (1999): "Estructuras de movilización: la estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político" en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa., McADAM, DOUGH, McCARTHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- KLEIN, NAOMI (2007): *La doctrina del shock. El auge del capitalismo del desastre*; Editorial Paidós; Barcelona.
- KUNDERA, MILAN (1993): *La insoportable levedad del ser*; Tusquets; Barcelona.
- LAGARES DIEZ, NIEVES/PEREIRA LÓPEZ; MARÍA (2013): *Los componentes de voto en las elecciones gallegas*; XI Congreso de AEPCA.
- LAGO, IGNACIO (2008): *La lógica de la explicación en las ciencias sociales: una introducción metodológica*. Madrid: Alianza Editorial
- LENIN, VLADIMIR ILICH (1983): *El imperialismo, fase superior del capitalismo (1916)*; Editorial Progreso, Moscú.
- LENIN, VLADIMIR ILICH (1983): *El estado y la revolución (1917)*; Editorial Progreso, Moscú.
- LENIN, VLADIMIR ILICH (1976): *La enfermedad del Izquierdismo en el comunismo (1920)*; Editorial Progreso, Moscú.
- LOCKE, JOHN (1991): *Segundo ensayo sobre el gobierno civil*, en J.L., *Dos ensayos sobre el gobierno civil*. Traducción castellana de Espasa-Calpe; Madrid.
- LOIS, MARTA; DIZ, ISABEL (2005): "La reconstrucción de la sociedad civil en Galicia: la catástrofe del Prestige y el movimiento Nunca Más"; Revista de Estudos Políticos (REIS) nº 129; pp. 255-280.
- LUGILDE, ANXO e CARREIRA, XOSÉ (2005): *El fin del fraguismo*; Biblioteca Gallega; La Voz de Galicia; A Coruña.
- LUKACS, GEORG (1969): *Conversaciones con Lukacs (titulo orixinal: Gespräche mit Georg Lukács)*; Kofler Abendrth, Holz; Alianza Editorial; Madrid.

- MacEWAN, ARTHUR (2001): *¿Neoliberalismo o democracia?*; Intermón Oxfam, Ediciones Octaedro; Barcelona.
- MAIDIANIK, KIVA (1990): *Perestroika. La revolución de las esperanzas*. vv.aa. Editorial Txalaparta, Tafalla.
- MAIDIANIK, KIVA (1990): “El estado y el proceso de transición” en *Les raons del socialisme, jornadas de debate*”; vv.aa. coord. José Maria Valverde; Realitat/Colección Críticas; Barcelona.
- MAIZ, RAMON (2011): “Las dos lógicas de la explicación en la obra de Charles Tilly: Estados y repertorios de protesta” en *A proposito de Tilly. Conflicto, poder y acción colectiva*; vv.aa. coord. Maria Jesus Funes; CIS; Madrid.
- MAIZ, RAMON (2011): “A arte do imposible. Ensaio a contrafío sobre o valor da política”; Editorial Galaxia; Vigo.
- MANDEL, ERNEST (1969): *Lecciones de Mayo del 68*; Instituto del Libro, Editorial de Ciencias Sociales; La Habana.
- MARTINEZ ALIER, JOAN (1990): L’ecologisme polític, hereu de les tradicions de la I Internacional” en *Les raons del socialisme, jornadas de debate*”; vv.aa. coord. José Maria Valverde; Realitat/Colección Críticas; Barcelona.
- MARX, GARY T. e WOOD, JAMES (1975): *Strands of Theory and Research in Collective Behaviour*; Annual Review of Sociology, 1, 363-428
- MARX, KARL (1981): *La guerra civil en Francia (1871-1872)*; Prologo de F. Engels; Obras escogidas de Marx y Engels; Editorial Progreso; Moscova.
- MARX, KARL (1981): *Critica del programa de Gotha (1875)*; Prologo de F. Engels; Obras escogidas de Marx y Engels; Editorial Progreso; Moscova.
- MASSIAH, GUSTAVE (2011): *Une stratégie altermondialiste*; Ediciones La Decouverte; Paris.
- McADAM, DOUGH, McCARTHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.) (1999): “Introducción” en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa.; Ediciones Istmo; Madrid
- McADAM, DOUGH (1999): “Oportunidades políticas: Orígenes terminológicos, problemas actuales y futuras lineas de investigación” en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa.,McADAM, DOUGH, McCARTHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- McADAM, DOUGH (1982): *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*; University of Chicago Press; Chicago.

- McADAM, DOUGH (1983): *Tactical Innovation and the Pace of Insurgency*; American Sociological Review 48; pp. 735-754.
- McADAM, DOUGH (1986): *Recruitment to High-Risk Activism: The Case of Freedom Summer*; American Journal of Sociology 92, pp. 64-90.
- McADAM, DOUGH; TARROW, SIDNEY; TILLY, CHARLES (2005): *Dinámica de la contienda política*; Editorial Hacer, S.L.; Barcelona.(título orixinal: Dynamics of Contention; Cambridge University Press, 2001).
- McCARTHY, JOHN D. (1999): “Estructuras de movilización: adoptar, adaptar e inventar limites y oportunidades” en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa.,McADAM, DOUGH, McCARTHY, JOHN D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- McCARTHY, JOHN D e WOLFSON, MARK (1988): *Understanding Rapid Social Movement Growth: The Role of Organizational Form, Consensus Support. And Elements of the American State*; Trabajo presentado na conferencia sobre movimientos sociais; Ann Arbor, Mich.
- McCARTHY, JOHN D e ZALD, MAYER N. (1973): *The Trend of Social Movements in America*; Professionalization and Resource Mobilization; General Learning Press; Morristown, N.J.
- McCARTHY, JOHN D e ZALD, MAYER N. (1977): *Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory*; American Journal of Sociology 82, pp. 1212-1241.
- McCARTHY, JOHN D e ZALD, MAYER N. (1987): *Appendix: The Trend of Social Movements in America: Profesionalization and Resourde Mobilizations: A Partial Theory*; Zalder Mayer; New York.
- MELUCCI, ALBERTO (1982): *L'inverzione del presente*, Il Mulino; Bolonia.
- MICHELS, ROBERT (2008): *Los partidos políticos.Un estudio sociológico de las tendencias oligarquicas de la democracia moderna*; 2 Tomos (edición original 1911); Amorrortu editores; Buenos Aires.
- MOHR, REIHARD (2007): “El amor a la revolución”; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press; Barcelona.
- MORRIS, ALDON (1981): *The Black Southern Sit-in Movement: And Analysis of International Organization*; American Sociological Review 46, pp. 744-767.
- MORRIS, ALDON (1984): *The Origins of the Civil Rights Movements; Black Communities Organizing for Change*; Free Press; New York.
- NEGRI, ANTONIO (2006): *Movimientos en el imperio*; Paidos Iberica; Barcelona.

- NIRUMAND, BAHMAN (2007): “Espacios para la nostalgia”; en Cohn-Bendit, Daniel e Dammann, Rüdiger (2008): *La rebelión del 68*; Global Rhythm Press; Barcelona.
- OBERSCHALL, ANTHONY (1973): *Social Movements*; Transaction Books; New Brunswick, N.J.
- OLIVER, PAMELA (1989): *Bringing the Crowd Back In*; Research in Social Movements; Conflicts and Change 11, pp. 1-30.
- OÑATE RUBALCABA, PABLO (2013): *¿La eclosión de la movilización crítica (indignada) en España*; Revista Española de Ciencia Política. Núm 33, noviembre 2013; pp. 31-55.
- PANEBIANCO, A (1990): *Modelos de partido*; Alianza Editorial; Madrid.
- PIKETTY, THOMAS (2013): *Le capital au XXIe siècle*; Seuil; Paris
- RAMONET, IGNACIO (2000): “Situación actual del proceso de globalización” en *El proceso de globalización mundial, seminario el proceso de globalización mundial hacia la ciudadanía global (1997)*; VV.AA.; Intermón Oxfam, Ediciones Octaedro; Barcelona.
- RAMOS, IVÁN JULIO (2006): “La protesta estudiantil en Galicia contra la Ley Orgánica de Universidades”; Athenea Digital 10; pp. 1-15.
- RIVERA OTERO, JOSÉ MANUEL (1995): “Intereses, Organización y Acción Colectiva” en *Sociedad y política. Temas de sociología política*; vv.aa; Benedicto, Jorge e Morán, María Luz (eds.); Alianza Editorial; Madrid.
- RIVERA OTERO, JOSÉ MANUEL (Coord.) (2003): *Os partidos políticos en Galicia*; Edicións Xerais; Vigo.
- RODRIGUEZ ARAUJO, OCTAVIO (2006): *Esquerdas e esquerdismo. Da primeira internacional a Porto Alegre*; Campo das letras, Porto.
- ROUSSEAU, JEAN-JACQUES (2011): Sergio Sevilla. ed. *Rousseau*. Biblioteca Grandes Pensadores. Editorial Gredos; Madrid.
- RUCHT, DIETER (1999): “Estructuras de movilización: el impacto de los contextos nacionales sobre la estructura de los movimientos sociales. Un estudio comparado transnacional y entre movimientos” en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa., McADAM, DOUGH, McCARTHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- SACRISTAN, MANUEL (2004): *De la primavera de Praga al marxismo ecologista, Entrevistas (1969-1985)*; Ed. Fernandez Buey y Salvador López Arnal; Editorial Catarata; Madrid.

- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (1999): *Reinventar la democracia. Reinventar el Estado*; Sequitur; Madrid.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2000): *Crítica de la Razón Indolente. Contra el desperdicio de la experiencia*; Editora Desclée de Brouwer; Bilbao.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2005): *Foro social mundial. Manual de uso*; Editorial Icaria; Barcelona.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2006): *Conocer desde el Sur. Para una cultura política emancipatória*; Fondo Editorial de la Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad Mayor de San Marcos; Lima. *[incluye o capítulo 8: Reinventar la democracia]
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2009): *Pensar el Estado y la sociedad: desafíos actuales*; CLACSO Ediciones; Waldhuter Editores; Buenos Aires.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2009): *Una epistemología del Sur*; Clacso- Siglo XXI Editores; Mexico DF.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA (2010): *Descolonizar el saber, reinventar el poder*; Ediciones Trilce; Montevideo.
- SCHAFF, ADAM (1983): *El comunismo en la encrucijada* (título original: *Die kommunistische bewegung am sheideweg*); Editorial Critica-Grupo Grijalbo; Barcelona.
- SAMPEDRO BLANCO, VÍCTOR (2004): “Nunca Más: la marea, el dique y el búnker” en Grau Elena y Ibarra, Pedro (Coord.): *Anuario de Movimientos Sociales 2003*; Editorial Icaria; Barcelona; pp.180
- SHIVA, VANDANA & MIES, MARIA (1998): *La praxis del ecofeminismo*; Editorial Icaria; Barcelona.
- SNOW, DAVID, ZURCHER, LOUIS A. e EKLAND-OLSON, SHELDON (1980): *Social Networks and Social Movements: A Microstructural Approach to Differential Recruitments*; American Sociological Review 45, pp. 787-801.
- SNOW, DAVID e outros (1986): *Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation*; American Sociological Review 51, pp. 464-481.
- SNOW, DAVID e BENFORD, ROBERT D. (1988): “Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization”; En B. Klandermans, H. Kriesi e S. Tarrow (eds); *From Structure to Action*; JAI Press, pp 197-218; Greenwich, CT.
- STIGLITZ, JOSEPH E. (2002): *El malestar en la globalización*; Editorial Taurus; Madrid.
- STIGLITZ, JOSEPH E. (2012): *El precio de la desigualdad*; Editorial Taurus; Madrid.
- TAIBO, CARLOS (2007): *Movimientos antiglobalización. ¿Qué son? ¿Qué quieren? ¿Qué*

hacen?; Editorial Catarata; Madrid.

- TAIBO, CARLOS (2011): *Nada será como antes. Sobre el movimiento 15-M*; Editorial Catarata; Madrid.

- TARROW, SIDNEY (1989): *Struggle, Politics and Reform: Collective Action, Social Movements, and Cycles of Protest*; Western Societies Program Occasional Paper nº 21; Cornell University; Ithaca; New York.

- TARROW, SIDNEY (1991): Ciclos de protesta; Zona Abierta, 56; pp 53-75.

- TARROW, SIDNEY (1999): “Oportunidades políticas: Estado y oportunidades. La estructuración política de los movimientos sociales” en *Movimientos sociales: perspectivas comparada*, vv.aa., McADAM, DOUGH, McCARTHY, JOHN D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.

- TARROW, SIDNEY (2004): *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*; Alianza Editorial; Madrid.

- TARROW, SIDNEY (2010): El nuevo activismo transnacional (versión orixinal 2005: “the new transnational activism”); Hacer editorial; Barcelona.

- TILLY, CHARLES (1978): *From Mobilization to Revolution*; Reading, Mass; Addisson-Wesley.

- TILLY, CHARLES (1988): *Social Movements, Old and New*; En L. Kriesberg (ed), *Research in Social Movements, Conflic and Change*, vol. 10; JAI Press, 1-18; Greenwich, CT.

- TILLY, CHARLES; WOOD, LESLEY J. (2009): *Los movimientos sociales 1768-2009*; Editorial Critica; Barcelona.

- TEGEGN, MELAKOU (2000): “El desarrollo y la influencia de los organismos de ayuda” en *Desarrollo y Poder*; Intermón-Oxfam; Ediciones Octaedro; Barcelona.

- TORCAL, MARIANO; MONTERO, JOSÉ RAMÓN e TEORELL, JAN (2006): La participación en España: modos y niveles en perspectiva comparada; Revista de Estudos Políticos, número 132, pp. 7-41

- VIEJO, RAIMUNDO (2014) “Notável, partido e movimento na Galiza”; en D. Salgado e M. M. Barreiro (Coord.): *Entrementres*; Corsárias Editora; Santiago de Compostela.

- WALLERSTEIN, IMMANUEL; HOPKINS, TK.; ARRIGHI, G. (1999): *Movimientos antisistemicos*; Editorial Akal, Madrid.

- WALLERSTEIN, IMMANUEL (2004): *Capitalismo histórico y movimientos antisistémicos*; Editorial Akal; Madrid.

- WALLERSTEIN, IMMANUEL (2005): *Análisis de Sistemas-mundo. Una introducción*;

Siglo XXI; Mexico DF.

- WHITAKER FERREIRA, FRANCISCO 'CHICO (2005): *O desafio do Fórum Social Mundial. Um modo de ver*; Editora Fundação Perseu Abramo e Edições Loyola; Sao Paulo.
- WOLFF, RICHARD e BARSAMIAN, DAVID (2014): *Ocupa a economía, cuestionando o capitalismo*; Kalandraka Editora; Poontevedra.
- ZALD, MAYER N. (1999): "Procesos enmarcadores: Cultura, ideología y creación de marcos estratéxicos" en *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, vv.aa., McADAM, DOUGH, McCARATHY, JONH D., ZALD, MAYER N. (eds.); Ediciones Istmo; Madrid.
- ZALD, MAYERN e ASH, ROBERTA (1966): *Social Movements Organizations: Growth, Decay and Chance*; Social Forces 44, pp. 327-341.
- 25 ANOS DE MEDIO AMBIENTE E ECOLOXISMO NA GALIZA (2000): *Xornadas 25 anos de medio ambiente e ecoloxismo na Galiza; Relatorios*; vv.aa; Adega; Santiago de Compostela.

ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE SEMIESTRUCTURADAS

1. BOAVENTURA DE SOUSA SANTOS: ARREDOR DOS PARADIGMAS

no CES, Coimbra, 04.01.2013

Achegarse ao que segundo algúns é a obra máis ‘densa’ de Boaventura de Sousa Santos³⁷⁷, a que poderíamos denominar socioloxía filosófica, ‘Crítica da razón indolente’, converte ao resto en menor. A obra de socioloxía política de Sousa Santos, é por suposto moi atractiva, os seus escritos arredor da democracia e da súa reinvención, do fascismo social nas súas diferentes vertentes, da descolonización do saber e da reinvención do poder, da epistemoloxía do sur; pero acho que as obras de carácter filosófico onde o pensamento se eleva do microcosmos local, da miseria cotiá, da política ‘subparadigmática’, da perda de substantivos críticos e da hiperadxetivización, da relación fantasmal entre a teoría e a practica;... cando o pensamento adquire dimensións increíbles e liberadoras. A filosofía crea sempre moitas incertidumes e desasosiegos pero tamén como diría Fourier ‘vibrations ascendantes’. Por iso a conversa iniciase por esta senda.

Xoán Hermida.- Estamos nunha transición de paradigma científico e social, no fin do paradigma da modernidade que levou case cinco décadas construír e por outra banda estamos no que *Merleau-Ponty* denominaba solucións abertas e incompletas. Necesitamos, tal como indicas con frecuencia, escapar do pesimismo reaccionario e do voluntarismo inconsecuente, nese senso apuntas cara onde debe de moverse o novo pensamento pero podería non acabar de situarse con claridade as ferramentas para ese cambio. Por que pode quedar nunha frustración ou cando ti dis indolente, nun pesimismo, por que non é posible albiscar ese nova paradigma, quizais é máis fácil na ciencia ou nas ciencias, pero non no social,...

Boaventura de Sousa.- Claro nese plano eu teño partido do presuposto que a situación que a xente vive é unha situación que tanto pode ser lida como sendo unha transformación interna ao modelo da modernidade occidental e do capitalismo global e houbo razóns ata para pensar que é así, ou sexa a crise do 2008 por exemplo mostra que o capitalismo financeiro ten vitalidade para producir as carencias e para controlar a resolucións das carencias que obviamente non houbo resolución ningunha é un desastre no que nós nos encontramos dende

---

³⁷⁷ *De Sousa Santos, Boaventura;* (Coimbra, 1940) é un dos principais intelectuais na área das ciencias sociais, salientando a súa implicación no proceso do Foro Social Mundial, de acordo co seu pensamento de que os movementos sociais son fundamentais para o control democrático das sociedades. Doutorado en Socioloxía do Dereito pola Universidade de Yale. Catedrático da Facultade de Economía da Universidade de Coimbra, Distinguished Legal Scholar da Universidade de Wisconsin-Madison e Global Legal Scholar da Universidade de Warwick. Asemade, é director do Centro de Estudos Sociais da Facultade de Economía da Universidade de Coimbra, director do Centro de Documentação 25 de Abril da Universidade de Coimbra e director da Revista Crítica de Ciencia Sociais. Ten escritos uns 40 libros, sendo tamén un prolífico articulista. *Fórum Social Mundial: Manual de Uso* (São Paulo, Ed. Cortez, 2005) é xa unha obra de referencia. O seu último libro: *Para uma revolução democrática da justiça* (São Paulo, Ed. Cortez, 2007). Novedosas son as súas aportacións sobre a Epistemoloxía do Sur e o Fascismo Financeiro

o punto de vista social e político, e polo tanto falar de crise e de capitalismo global e de crise paradigmática isto é dos valores que están por detrás doutros principios que orientaron pode pensarse que é un pouco utópico. Sen embargo eu teño pensado que ao contrario disto hai realmente unha transición paradigmática en varios niveis, a nivel epistemolóxico, a nivel societario, a nivel político só que son transicións que son seculares e que levan moito tempo e que a xente ve hoxe hai varios niveis digamos case empiricamente a xente nota iso, vese por exemplo o feito de hoxe a ciencia pode a ciencia moderna combinar digamos unha grande capacidade técnica de innovación tecnolóxica pero ao mesmo tempo ten unha grande desconfianza epistemolóxica en relación a si mesmo está enfrontada con outros saberes cada vez mais de saberes de movementos, de organizacións que por todo o mundo van tentando por medio da política outros saberes doutras filosofías doutras cosmovisións, iso é moi visible hoxe en África é moi visible na rexión Andina da América Latina e é moi visible hoxe en Asia.

Por outro lado nós vemos nitidamente que o occidente tal e como nós o coñecemos politicamente e que no fondo foi a Europa Central máis desenvolvida e despois os EEUU e polo tanto o que nós chamamos o Norte, hoxe encollen cada vez máis e estamos a ver a emerxencia doutros países, outros continentes os chamados países emerxentes que é un pouco un acrónimo, unha designación perfectamente estúpida por que moito occidental que chame á China emerxente é realmente case unha loucura. en fin. Se nós puxemos aí a atención que moitas das invencións occidentais foron de feito da China ás veces millóns de anos centos moitos centos de anos anteriores polo tanto hai aquí unha serie de sinais digamos así, de vestixios de que se cadra estamos nunha transición paradigmática como é que ela a transición paradigmática. O proceso pode ser entendido como un proceso secular que non ten propiamente un axente histórico é dicir, ela está ocorrendo por transformacións que nós podíamos levar ata mesmo nunha lectura marxista que o propio desenvolvemento das forzas produtivas que xa era o capitalismo e ten o seu aspecto destrutivo e que hai un certo momento en que a contradición que el crea so traen os niveis que da orixe a unha lectura marxista. Ela estaba xa un pouco desacreditada por moitas razóns e eu penso que comezou no momento en que ese descrédito que ao meu entender é parte do descrédito da modernidade e que tamén houbo un certo descrédito das ferramentas filosóficas e teóricas que pretendían facer a crítica á modernidade occidental, maioritariamente o marxismo despois á *Escola de Frankfurt*, todas elas se notan hoxe que son moito eurocéntricas e o mundo hoxe é como eu acostumo a dicir a comprensión do mundo é hoxe cada vez máis amplía do que a comprensión occidental do mundo, polo tanto comezan a xurdir sinais de que nestes varios planos algunha cousa está a cambiar secularmente agora as ferramentas digamos políticas da intervención política esas son realmente as máis difíciles de detectar.

Cando eu escribín estes textos no principio da década do 2000 eu teño que dicir, que había un maior optimismo con un movemento que viña dos *Zapatistas* do 94 que viña de *Seattle* e despois do *Foro Social Mundial*. Eu teño estado sempre moi implicado no Foro Social Mundial, aínda agora co Foro Social en Tunisia, pero coido que non se pode esconder que a dinámica do Foro Social Mundial, que foi grande durante un período, está hoxe en recesión e,

polo tanto, aquela idea de que nós tiñamos unha globalización á alternativa, aquilo que se chama a globalización a partir de abaixo, globalización contrahexemónica, ela hoxe é menos visible.

Non quere dicir que non este aí, está, e podemos despois ver como é que se articula hoxe, pero as ferramentas, digamos así, que nos viamos que eran fundamentalmente que o Foro Social Mundial estaba permitindo que o suxeito histórico non fose un suxeito definido da forma que o marxismo tiña definido, era un suxeito constituído por todos aqueles que loitan contra as diferentes formas de poder e de opresión e eu distinguín a partir de entón tres grandes formas de opresión que se xuntaban á miña análise marxista anterior que é polo tanto ademais do capitalismo, o colonialismo e o sexismo, e estas tres grandes estruturas de dominación estaban a criar actores da resistencia que se estaban organizando e se organizaban hoxe de algunha forma menos exclusivista, máis articulada, máis en rede e o Foro era e quizá aínda hoxe é unha expresión de si mesmo.

O que aconteceu despois é que esta en termos globais esta dinámica perdeuse un pouco neste momento, ela tivo tamén o seu apoxeo no momento en que esta dinámica de movementos sociais deu orixe a transformacións políticas importantes na América Latina coa elección dunha serie de gobernos progresistas, no momento en que estamos a falar Hugo Chávez está a piques de morrer e non sabemos o que vai acontecer nos outros países, polo tanto non estamos nunha fase tan optimista da segunda década como estábamos na primeira década. Por outro lado o que ten acontecido é que a nivel global o suxeito histórico parece fracasar, o que están a xurdir son articulacións máis rexionais e máis sectoriais que de feito moitas delas saíran do Foro Social Mundial e que están tendo algún impacto, por exemplo, nós hoxe temos a Vía Campesina con presenza en moitos países, case en 100 países, e que ten tido un papel moi importante en colocar na axenda nacional de diferentes países o tema das terras, o tema da auga, as loitas contra as negociacións da Rolda de Doha da OCM crearon dimensión e é unha articulación dos movementos transcontinental. A Marcha Mundial das Mulleres é outra. A Coordinación Andina das Organizacións Indíxenas na que eu participo dende o inicio, é outra. Polo tanto, temos movementos que agora ata xa están sendo transcontinentais por exemplo nós estamos apoiando dalgún xeito un diálogo que se está a dar e imos ter unha reunión en Mozambique proximamente entre movementos sociais do Brasil e de Mozambique todos en loita contra a mesma multinacional que é Val do Río Doce que é o novo extractivismo que neste caso é a minerización do carbón e onde as mesmas empresas multinacionais operan en diferentes países, isto estaba obrigando unha cousa que nós nos anos setenta tiñamos comezado a pensar que era a unión dos sindicatos das mesmas empresas por exemplo, da Volkswagen en Portugal, en Francia, en Alemaña que podían unirse no Brasil, hoxe son movementos sociais que loitan contra o que nós chamamos o neoextractivismo por que estamos nunha fase de boom de recursos naturais debido ao desenvolvemento da China e que está de feito a levar aqueles países que se podían industrializar están a voltar a unha economía primaria, digamos así, polo tanto eu penso que realmente non é moi visible hoxe con que ferramentas imos loitar por que pasamos dun período digamos dunha loita máis ofensiva que eu diría ata mediados da década e agora estamos nunha loita moito máis defensiva, e só hai

que ver a situación do sur de Europa na que nós encontramos hoxe articulacións que xa non teñen aquela aspiración dunha transición paradigmática fundamental pero teñen por exemplo o obxectivo algunhas veces non só de unir as forzas de esquerdas por exemplo nunha visión digamos máis convencional e subparadigmática, é dicir o socialismo ao que se refire non está na axenda política, e por outro lado temos incluso como aquí no país en Portugal ata alianzas ou conversacións entre a xente de esquerda e a xente democrática de dereita por que estamos a ver que estamos indo nunha deriva fascista entón ao mesmo tempo estamos case a voltar aos anos 30 da Fronte Nacional [Popular].

Xoán Hermida.- Máis ti falas de que paradigma actual non é global, é occidental –local globalizado- pero esta globalización do paradigma que xera epistemocidio – tense aínda globalizado moito máis a partir das novas tecnoloxías, do ciberespazo, da financiación da economía e do secuestro da sociedade polos ‘mercados’. Non poderíamos estar diante dunha grande paradoxa: que cando estamos no declive do paradigma este estivera máis forte e dominante que nunca?

Boaventura de Sousa.- Exactamente, é dicir, eu coido que se nós tivemos algunha lectura da historia e tamén das teorías que a xente aprendeu en todas as fases do capitalismo global desde o século XIV, cando o capitalismo financeiro domina normalmente é a agonía dun determinado ciclo, sexa o ciclo de Portugal e de España ou das cidades europeas, da Italiana, sexa o ciclo de Holanda, sexa o ciclo de Inglaterra e agora o ciclo dos EEUU, polo tanto a xente está nitidamente vendo que hai un certo esgotamento e unha das cousas emerxentes que están por aí son os bancos de desenvolvemento alternativo ao banco mundial que a China, a India, o Brasil e a Sudáfrica queren construír, a idea de que a moeda internacional deixe de ser o dólar e pase a ser un paquete de moedas onde está incluída a moeda Chinesa, polo tanto hai mudanzas moi fortes aí. Qué significa? que o paradoxo está nisto é que cando nos falamos de capitalismo global el nunca deixou de ser occidental polo tanto nós confundimos entre o global e o occidental. Qué estamos a asistir e que se está globalizando e desoccidentalizándose dalgunha maneira. Que todas lecturas como *Karl Polanyi* e outros autores que había unha certa congruencia entre o desenvolvemento político e o desenvolvemento económico, o propio Marx... Hoxe, por exemplo, a luz que consumimos neste gabinete está hoxe en propiedade chinesa e no consello de administración está un membro do Comité Central do Partido Comunista Chinés aquí en Portugal, polo tanto son as mudanzas significativas e que a xente está a atinxir. Agora ben, onde se ve a crise realmente de feito nesta segunda década a crise é na cuestión ecolóxica e eu penso que é o que é novo e non estaba tan claro no *Foro Social Mundial* pero agora está máis claro e que realmente por primeira vez a cousa sen precedentes e concretamente a cuestión se ve que é un axente histórico que vai loitar na cuestión ecolóxica e que por primeira vez hai límites ecolóxicos complementarios e que o capitalismo está a alcanzar e cando vemos o gobernador de Nova York *Andrew Cuomo*, o fillo de *Mario Cuomo*, dicindo que realmente na reconstrución de Manhattan ten que atenderse ás alteracións climáticas, non estamos a falar de Dakar ou de Bangladesh, estamos a falar de Manhattan.

Polo tanto isto significa que hai aquí unha mudanza do paradigma que tamén é un movemento secular pero está aí na axenda e que está totalmente contraditoria neste momento. Temos, por un lado, a gran bandeira digamos ecolóxica foi levantada non por ecoloxistas senón polo movemento indíxena na América Latina ou por campesiños na África, son eles os que están a defender as terras e impedir a contaminación das augas, indo ao cárcere e morrer ata por iso. Por outro lado Europa tiña ata 2008 ou 2009 un relativamente puxante movemento ecolóxico, era o único continente onde os partidos ecoloxistas tiñan realmente un gran poder, e de repente a cuestión ecolóxica desapareceu da axenda. Hoxe os partidos máis progresistas, digamos así, da esquerda falan do crecemento e, polo tanto, o crecemento se fose o mesmo que Nacións Unidas din que para o 2015 se volvería irreversible un quecemento global. Quero pensar que hai aquí unha mudanza do paradigma, que ten que ser o outro desenvolvemento que para moitos é un desenvolvemento alternativo e para min comeza a estar moi influenciado polas cosmovisións indíxenas; hai unha alternativa ao desenvolvemento; é dicir, outra maneira de entender a sociedade que non precisa do concepto de desenvolvemento e probablemente non temos nin sequera nas linguas coloniais unha palabra apropiada para iso.

Cando a xente fala destas cuestións é que a xente pode comezar a pensar que é unha mudanza do paradigma por que doutra maneira non entenderías como é que nunha constitución coma a de Ecuador aparece os conceptos de *Sumak Kawsay* e polo tanto os conceptos Quechuas do benestar e de *Vivir Ben* que non eran pensables tempo atrás, pois entón hai fragmentos pero con contradicións internas moi fortes.

Xoán Hermida.- Necesitamos, tal como afirmas na túa obra, unha epistemoloxía do Sur que se libere do paradigma eurocéntrico e recupere o poder. O transito parece correcto pasar dun coñecemento-regulación a un coñecemento-emancipación. Dunha teoría común a unha teoría da tradución. A estratexia tamén o parece: proliferación de comunidades interpretativas que rachen co monopolio do saber pero os instrumentos como se constrúen.

Necesitamos pasar dunha teoría común a unha teoría de tradución, dun paradigma colonial a un paradigma solidario, máis isto é posible cos actuais alternativas que xa teñen fracasado ou quedado obsoletas? Hai unha sensación, tal como dicía nunha entrevista *George Lukács*, que el e *Gramsci* fracasaran na intención de liberar o marxismo da corporativización, e da mecanización, recordando a *Crítica ao Programa de Ghota*, acta fundacional da socialdemocracia alemá e por extensión do movemento obreiro. Aparentemente parecería que é na ciencia coa física cuántica máis que na socioloxía onde esta mais en crise o paradigma anterior.

E reinterpretar no social un paradigma evolucionado sobre a base dun neo-marxismo ecolóxico ou necesariamente hai que superar e entrar na posmodernidade inquietante, que non reconfortante, que ti reivindicas?

Boaventura de Sousa.- Sen dubida !

Xoán Hermida.- ou ese paradigma xa está esgotado e hai que construír un novo pensamento

porque tal como ti dis, e eu concordo, o marxismo perdeu a centralidade do discurso?

Boaventura de Sousa.- O problema a percibir por que nós en fin, hai moito erro, a revolución do marxismo é unha constante dende o propio *Marx*, ata o propio *Marx* foi renovador xa no seu marxismo, ... despois temos unha fase digamos de euforia total da relación entre a teoría e a práctica revolucionaria que está no *George Lucács*, cando se pasa do *George Lucács* para a *Escola de Frankfurt* xa é a desesperación. Isto é, xa comeza a ver que ao final a clase obreira non é aquel axente histórico brillante pero quizás ata pode atraer a causa socialista e aí comeza toda unha loita de renovación eu teño ata un texto escrito “*Todo o que é sólido desfáise no ar*”, que é a miña análise do marxismo e que eu continuo a seguir. A miña idea basicamente é esta: o marxismo continúa a ser o instrumento absolutamente esencial para analizar as sociedades capitalistas nas que a xente vive; eu penso que todo o que se pasa hoxe do capital financeiro está na propia obra de Marx e, por outro lado, non é realmente unha boa ferramenta para imaxinar a sociedade futura. Por que non é unha boa ferramenta? Por dúas razóns, por un lado realmente é demasiado occidental na súa concepción, é moi eurocéntrica, polo tanto; por exemplo, ten unha fe na ciencia e no seu nivel tecnolóxico, non ten fronteira ecolóxica ... Por outro lado, todas as súas premisas son premisas occidentais de crítica ao liberalismo que no fondo están ao revés, pero non é comprensible nunha cultura hindú, non é comprensible nunha cultura do confucionismo, non é comprensible nas culturas tradicionais africanas... O mundo hoxe é máis amplo e, polo tanto, o neomarxismo se quere ser, ten que ser máis intercultural para ser neo. Non é só como nós temos pensando e eu penso dende hai tempo. Non debe ter en conta só unha contradición senón dúas contradicións que eran as teses que viñan do ecosocialismo, a contradición capital-traballo e a contradición capital-natureza pero ten que ser máis intercultural porque o propio concepto natureza non é o concepto da Pachamama a día de hoxe, e eu estou moi preto do meu querido amigo *Michael Löwy*, que é un dos individuos que puxo na axenda a cuestión do ecomarxismo e é por aí que as cousas... o que acontece é que moitos contextos cando nós facemos este tipo de análises hai moita xente, e eu ata fun vítima diso, que pensa abandonou o marxismo ou deixou de ser marxista por que realmente continua a ter unha cartilla. Eu penso que se *Marx* vivise no noso tempo seguro que sería moi sensible en moitas das cuestións que a xente o expón

Xoán Hermida.- Pasemos da epistemoloxía á ontoloxía. E antes de abordar o suxeito político abordemos o suxeito filosófico. Para ti a diferenza entre suxeito e obxecto é artificial xa que todo coñecemento é autocoñecemento. Dis na túa obra “A ciencia moderna consagrou ao home como suxeito epistémico pero o expuxo en canto suxeito empírico. Dualidade clara en ‘de nobis sibi silemus’ na crítica da razón pura de *Kant* [...] No maior elocuente traballo moderno sobre a subxectividade (CRP) nada se di sobre nos como seres vivos e empíricos. Non podía ser contaminado. Sobre esta base se constrúe a dicotomía obxecto-suxeito. [...] Sustentado en complicidades non recoñecidas. Convencións que permitan seguir as rutinas de investigación. [...] A diferenciación suxeito-obxecto é unha diferenciación epistemolóxica que ten consecuencias ontolóxicas (realidade, mundo real). A diferenza natureza-cultura/sociedade é ontolóxica que ten consecuencias epistemolóxicas”

Pero en realidade poderíamos estar diante dunha cuestión epistemolóxica (diferenza artificial entre obxecto e suxeito) ou ontolóxica (o concepto suxeito vaise ensanchando e polo tanto así como os ilustrados non contemplaban a muller inicialmente ou hoxe sigue habendo quen non lle da o carácter de suxeito aos seres non humanos este ten que ir ampliándose máis e máis ata conferir carácter de suxeito e posuidor de dereitos mesmo a aqueles entidades incapaces de ser titulares de dereitos, como a natureza.

Boaventura de Sousa.- Non ! A nosa reflexión foi moitas veces esta de que epistemoloxía tal e como a xente entende hoxe co concepto que veñen defendendo as epistemoloxías do Sur é fundamental e ten aquel libro, editado por Siglo XXI no México, que se chamou a ‘Epistemoloxía do Sul’ que nitidamente vexo que esta reflexión do saber nos leva directamente para a cuestión ecolóxica e por tanto desemboca na ontoloxía como está. Primeiro obviamente que a xente ata pode dicir que entra nunha tradición histórica que vai dende o *Schopenhauer* e despois vai levar ao *Heidegger* na cuestión do esquecemento do ser e é fundamentalmente esta, e ao ser a ciencia moderna ao tentar facer a distinción entre o suxeito e o obxecto, privilexiou o facer sobre o ser, privilexiou a causalidade sobre a comprensión íntima dos fenómenos e por tanto dalgún xeito xa entrou o propio ser do investigador ao separarse totalmente dos seus obxectos que no fondo son os propios. E polo tanto a ciencia fixo de espello e o que nunca conseguiu resolver é que quen pregunta, pregunta a alguén que é el propio, e polo tanto dende a propia mecánica cuántica, a propia ciencia contemporánea viu a cuestionar esa distensión. Agora esa distensión ocorreu mesmo dentro do mundo occidental, digamos así, polo tanto a visión cartesiana que ademais foi contestada dende o inicio, *Spinoza* foi o primeiro que dixo que esa distinción, como a distinción alma-corpo que está moi relacionada coa distensión suxeito-obxecto, era a cousa máis estúpida que se podía imaxinar, estamos a falar de 1670, polo tanto hai unha contestación dende o inicio que agora alcanzou todo o seu auxe nos tempos máis recentes. agora o que chegou a ser un problema ontolóxico digamos así, é cando nós introducimos unha vertente poscolonial dos nosos estudos e esa que estaba realmente moi esquecida no propio marxismo porque o propio *Marx* fixo apoloxía do colonialismo na India, e nós partimos do presuposto que o colonialismo nunca pode ser positivo, é unha forma de dominación que nunca é positiva e *Marx* aí é unha diferenza que nós facemos. Cando nós entramos na perspectiva poscolonial entón aí comezamos a ter outros contactos non só con outros saberes, senón con outras maneiras de ser, e entón nese momento entra unha reflexión ontolóxica e ela entra en dous niveis, primeiro a preeminencia do individuo que ven de *Descartes* e que se transforma nunha teoría política do liberalismo e que no fondo acaba por ser aceptado e polo propio marxismo de aí onde se unen os individuos vai encontrarse con ontoloxías onde non se vai do individuo para a comunidade se non da comunidade para o individuo e polo tanto a prevaleta de suxeitos colectivos de seres colectivos con todo o concepto do mundo ‘eu son o que ti’ es obviamente é unha diferenza ontolóxica que non estaba no pensamento occidental, e a segundo é cando os seres deixan de ser só seres humanos e comezamos a encontrar outros seres que deben compartir con nós a dignidade e digamos así, da subxectividade, da vivencia, do respecto, que son os conceptos da *pachamama* os conceptos dos dereitos da natureza e que

como digo en conclusión tamén encontramos sempre formas, na propia cultura occidental. Polo tanto non era así tan evidente iso, esa distinción. Pero hoxe realmente o concepto de *pachamama* non é o concepto da natureza polo tanto estamos aí con outras entidades ontolóxicas que son novas e iso obriga a resucitar de aí a importancia do poscolonial e que todo o que se presenta hoxe nunha representación ontolóxica se transforma claramente nunha crítica moi radical de gran subtracción de humanidade e de subxectividade que foi feita pola expansión colonial e polo tanto toda a idea dos humanos, por que a razón é que os indíxenas non o eran e foi todo unha bula do 1537 do papa *Paulo III* dicindo que os indios tiñan alma e polo tanto temos o debate de *Bartolomé De Las Casas*,...

Xoán Hermida.- Falas da reinvención da democracia e do fascismo social no que vivimos, pero non habería que facer algo de autocrítica na esquerda por que no fondo a democracia case se lles regalou, non?, É dicir, unha boa parte da esquerda fixo da democracia un valor secundario ou incluso nalgún momento levado por algunha teoría errada, como algo incluso ligado ao capitalismo, democracia igual ao capitalismo, e agora toda esta situación na que vivimos de fascismo social no fondo non é que necesitamos recuperar o substrato democrático para construír unha alternativa, é dicir, non habería que facer unha especie de autocrítica aí. Nos regalamos este substantivo tamén, non ? Como cando ti dis deixamos os substantivos e adxectivamos todo ...

Boaventura de Sousa.- Eu penso que é iso aí. Eu coído que hai un rescate que se está facendo é dicir, historicamente cando a xente compara os movementos dos xoves no final do século XIX na Europa con os movementos dos indignados hoxe, mostra que unha das cousas que é máis notoria e que nese momento non tería sentido ningún para os xoves anarquistas que lanzaban bombas en Londres, en París e en Moscova, que algunha vez pedisen a ‘democracia xa!’ ou a ‘democracia real!’, porque a democracia era unha cousa burguesa que non tiña ningún interese para as clases que loitaban en fin contra a opresión e a dominación pero o que sucedeu é que foi un século de loitas que moitas delas foron, sobre todo despois da segunda guerra mundial, tivemos que xogar dentro do campo democrático e o imaxinario da democracia como ideal entra na propia base social da esquerda, non entrou inmediatamente nos partidos de esquerdas pero está entrando e esa autocrítica penso que hoxe está feita fundamentalmente con a idea de que a democracia liberal é falsa por que é pouca é dicir, nos temos unha democracia mellor e polo tanto a idea da radicalización da democracia, de ‘democratizar a democracia’, que é o concepto que está defendendo a miña definición do socialismo como democracia sen fin. Unha democracia que non pode ser só nun espazo público, que ten que ser na casa, ten que ser na fábrica, ten que ser na rúa, ten que ser na Universidade, ten que ser no traballo, son ideas que só son posibles despois de moita loita social. Nas que si se lle deu dentro dun campo dun sistema político democrático algunha credibilidade ás loitas populares, que non saíron todas derrotadas se non que mesmo algunhas ata conseguían conquistar dereitos sociais e económicos como vemos que só con moita loita se conquistaron e só con moita loita se van manter porque nada é irreversible como estamos vendo, e polo tanto eu coído que esa autocrítica hoxe eu penso que ela xa case está feita, é dicir, a dificultade que nós temos é asumila.

Xoán Hermida.- Máis aínda as actuais ferramentas de cambio, sexan partidos ou sexan movementos sociais, inda están pensadas máis en clave de conquista de poder que de hexemonía democrática gramsciana, non ? Entón no fondo nos gañan a batalla na hexemonía cultural democrática por que nós actuamos con ferramentas do século XIX

Boaventura de Sousa.- Non teñas dúbidas! No que respecta a iso de feito hai medio camiño andado, ou sexa, admítase hoxe recoñécese que a democracia é un campo de escoita e no fondo a esquerda debe estar do lado de afondar na democracia por que realmente a democracia foi creada sobre todo na Europa nunha permanente tensión co capitalismo, é evidente que xa coñeces as teorías da esquerda que dicían a democracia nunca pode ser real por que ela non democratiza a relación social fundamental que é a relación capital-traballo e polo tanto é burguesa. O que a xente viu é que esa relación capital-traballo tamén se transformou e viu que houbo moitas outras loitas, as mulleres por exemplo trouxeron loitas que non eran propiamente as loitas das fábricas, pero eran loitas importantes e que se conquistaban polo tanto houbo toda unha transformación. Agora en termos de concepción política é evidente que esa transformación non se deu e temos hoxe dous paradigmas. por un lado tes o paradigma de que o importante é conquistar o poder que cada vez máis hoxe sobre todo no sur da Europa vese dunha maneira moi clara e que non pode ser así por que ou non o conquista o poder e se o conquistaras vai facer exactamente o mesmo polo tanto non pode ser e polo outro lado temos a outra no polo oposto as ideas que eran dos Zapatistas mal interpretadas por que aínda hai pouco tempo estiven en *San Cristobal das Casas* nesta discusión pero mal interpretadas por algúns que viñeron con esta idea de transformar o mundo sen conquistar o poder. Nós temos que conquistar o poder, non vexo doutra maneira agora el ten que ser conquistado e transformado polo tanto as dúas tarefas non son incompatíbeis ten que crearse hexemonía e transformar o poder sobre todo fundamentalmente pola transformación do que nós chamamos aquí da demodiversidade e polo tanto de diferentes formas da democracia representativa, participativa, comunitaria e que poidan articularse e que permitan que esa transformación aconteza tamén nun contexto de conquista do poder.

Xoán Hermida.- Teño a sensación de que existe unha liña de conexión entre o movemento sesentoitista e o altermundismo. É dicir, dalgunha maneira as ideas do 68 son as que impulsan o despegue do movemento altermundista e simplemente estaban curtacircuitadas, dalgunha maneira necesitaban dúas cousas, necesitaban da caída do muro de Berlín, é dicir, necesitaban da Perestroika, non por que estea a favor da Perestroika ou en contra, senón para desbloquear a situación e despois está o papel do feminismo efectivamente que dalgunha maneira o movemento que se reinventa no 68 fronte ao modelo sindical que non é capaz de reivindicarse, é dicir, o movemento sindical segue sendo como unha antigalla que non é capaz de actualizarse. Ti ves esa conexión movemento sesentoitista e altermundista ou é un pouco...

Boaventura de Sousa.- Non! Ela existe sendo como son, en fin. A base social dos movementos é moi diferente, porque o movemento do 68 é un movemento fundamentalmente estudantil, é un movemento que nace na Europa e que procura criticar e denunciar a traizón dos partidos obreiros, polo tanto no fondo é un resultado, moito tempo despois, da crítica que

estaba na Escola de Frankfurt xa é unha loita máis avanzada, é unha loita en transformación de poder, de toma de poder e de socialismo. Cando nós chegamos ao altermundismo el é o produto do feito de que no movemento 68 nós aínda temos moi claramente unha opción capitalismo-socialismo. Cando se dá a caída do muro de Berlín, esa tensión desaparece porque dá a impresión, a moita xente, de que o capitalismo tiña vencido ao socialismo porque se identificou o socialismo real, digamos así, coa idea do propio socialismo; e todo o esquema da loita social foi criado ao longo do século XX na base desa dicotomía. O Foro Social Mundial e a globalización contrahexamónica ao altermundismo xorden nun momento en que se parte dunha crise desa gran tensión e desa polarización entre capitalismo e socialismo e temos que reconstruír a emancipación social sabendo que un dos polos que é o capitalismo está puxante e o outro está moi indefinido e é de aí que en lugar de falar do socialismo falamos do 'outro mundo é posíbel' porque para uns se cadra será o capitalismo de rostro humano, socialdemocrático; para outros será o socialismo; para outros nin sequera iso, como o caso dos movementos indíxenas que consideran que o socialismo é un armadillo branco do mundo occidental como calquera outro, e polo tanto se os modelos son outros. Polo tanto agora nós vivimos digamos unha constelación de ideas de emancipación social moi creativa tal vez máis defensiva que o movemento estudantil e sobre todo non ten realmente amparable esa dicotomía matriz que tiña, agora que obviamente as relacións existen ata por que o movemento estudantil estaba nunha fase en que a democratización da Universidade non fora tan grande como é hoxe, nós non imaxinabamos, é mais do 68 temos estudantes altamente cualificados e altamente desempregados que é o que temos hoxe como indignados. Aquela xente que loitaba no 68 non estaba quería transformar a sociedade non tiña problemas de emprego ao día seguinte.

Xoán Hermida.- Pero esta pluralidade que ti dis que ten o altermundismo desde xente que quere cambiar o sistema ata xente que quere un rostro humano do sistema, ao final isto non se torna nunha contradición irresoluble é a que aboca a un estancamento do propio movemento. Porque eu ás veces fago a similitude coa primeira internacional, a primeira internacional era unha internacional plural, ampla, creativa, acabouse iso e acabouse a pluralidade, pero tamén era ineficaz entre aspas, é dicir, vale, o altermundismo é moi amplo, vai dende a socialdemocracia ata as posicións máis radicais pero son como unha grande rémora que non é capaz de cambiar nada, que simplemente está aí. Isto necesita outra.. Isto está na base da crise actual do Foro Social Mundial?

Boaventura de Sousa.- Si, eu penso que si, que claro a crise tamén ven doutras orixes, o Foro Social Mundial cando xurde,...

Xoán Hermida.- Aínda que tamén é importante dende o meu punto de vista manter esa pluralidade claro esa gama de cores non.

Boaventura de Sousa.- Pero esa pluralidade que é a nosa forza tamén é a nosa fraqueza, non podemos ter dúbidas. Por iso todo o meu traballo hoxe é un traballo sobre todo sobre intercultural, sobre a socioloxía das ausencias, sobre a socioloxía das emerxencias, e

fundamentalmente a miña proposta da Universidade Popular dos movementos sociais no Foro Social Mundial e que aínda agora imos realizar máis oficinas é fundamentalmente a idea de que os movementos teñen que recoñecerse mellor uns aos outros, teñen que mudar as súas linguaxes ten que recoñecer as diferentes linguaxes o LGBTI ten que levarse para o movemento obreiro e o movemento obreiro para o LGBTI polo tanto é realmente unha articulación por que pasamos dunha política de movementos para unha política de intermovementos co Foro Social Mundial, e iso é que tal vez o que non se está realizando por que eu vexo que a política de movementos se está realizando en termos de articulacións de movementos pero dentro do mesmo tema. A Vía Campesina son todos movementos de campesiños os da muller a Marcha Mundial das Mulleres son todos movementos de mulleres, o movemento ecolóxico é a mesma cousa, non estamos vendo articulacións entre a Vía Campesina e o sindicalismo, entre a Vía Campesina e o Movemento Indíxena. Ao contrario temos ata conflitos ás veces graves entre eles como vimos en Perú e noutros lugares. A crise do Foro tamén resulta dunha tensión que existe no movemento da globalización á alternativa que é a tensión entre organizacións non gobernamentais e movementos sociais, esa tensión estaba dende o inicio e podemos dicir que o Cumio dos Pobos deuse agora no ámbito de Rio+20 foi o punto de eclosión do conflito. As Organizacións Non Gobernamentais que teñen estado na base do Foro Social Mundial foron totalmente marxinalizadas polos movementos sociais e probablemente imos a ver iso tamén en Tunisia e hai un certo baleiro por que os movementos sociais entenderon que as grandes Organizacións Non Gobernamentais tiñan traizoado o papel do Foro Social Mundial. Ao mesmo tempo isto dáse cunha crise grande das propias Organizacións Non Gobernamentais en países tan importantes como Brasil en que en canto no período do *Lula Da Silva* eles foron acariñados e hoxe a presidenta é extremadamente rigorosa no plano financeiro e ao meu entender está aí, inclusive a asfixiar a moitas delas polo tanto hai unha fraqueza estrutural no movemento do seu sustento.

Xoán Hermida.- E que eu xa teño apuntado esa contradición en máis dunha ocasión, Movementos Sociais versus ONG's como parte da contradición Norte-Sur. Pero tamén ten que ver co tema do contrato social, porque ti apuntas moi ben que o contractualismo social está esgotado tamén, pero no fondo hai dúas visións moi diferentes do contractualismo social moderno, a de *Hobbes* e a de *Locke*, a republicana e a liberal. No fondo os movementos sociais representan a republicana, a da participación, a da concientización, namentres que as ONG's no fondo beben do contractualismo liberal, son uns intermediarios entre os desamparados e eles que son intermediarios doutros gobernos, esa contradición, claro, ten que saltar chegado un momento ...

Boaventura de Sousa.- Si claro, que tamén as Organizacións Non Gobernamentais tamén son unha entidade moi diferenciada internamente porque hai realmente Organizacións Non Gobernamentais que naceron practicamente como movementos sociais e simplemente as condicións dun certo país sexa a Indonesia ou a Tailandia non permitiron que houbera movemento e elas tiveron que ser organizacións máis restrinxidas con membros ou sen membros pero polo tanto pequenas organizacións de avogados digamos así, pero había coalicións que eran para facer o movemento e despois tes as grandes Organizacións Non

Gobernamentais que son as grandes intermediarias e que ademais se beneficiaron moito do capitalismo neoliberal cando o capitalismo global deixou de dar a asistencia internacional aos estados por considerar que eran perdedores e corruptos e pasou a dalas para as Organizacións Non Governamentais a xente mira para a creación non gobernamentais no mundo e como é que ela se dispara a partir dos anos 80.

Xoán Hermida.- Ti cres que no Sur non existen estas contradicións, a maior parte das veces artificiais, que temos en Europa. A contradición reforma versus revolución como antitéticas, entre a táctica e a estratexia. Contradicións que nos países do Sur parecen resolverse de forma dialecticamente máis normal, é dicir, se pode reformar e se pode construír cualitativamente unha transformación profunda. Parece que vivimos nas dicotomías herdadas tamén deste eurocentrismo que nós.. no fondo isto que dicías ti que me gustou moito, isto da diferenza entre a teoría e a práctica na que a esquerda Europea vive... esa relación fantasmal entre a teoría e a practica que ti mesmo aludes na túa obra.

Boaventura de Sousa.- Claro iso é o que eu vexo hoxe porque realmente nós como non temos aínda unha reconstrución teórica que permita, eu coido que se está facendo e que se fará pero por agora aínda estamos moi aferrados a conceptos que realmente non teñen moito sentido porque coa caída dos termos da dicotomía reforma e revolución se a xente hoxe quixera coller calquera un deles, eles eran totalmente distintos do que foron no momento en que esa dicotomía foi criada e polo tanto o que nós vivimos hoxe é realmente no mundo en xeral e a min cada vez interésame máis obviamente o mundo este. Agora estamos a traballar no proxecto ALICE que parte fundamentalmente da base de que pode Europa aprender da experiencia do mundo, porque eu penso que Europa neste momento ten moi pouco que ensinar ao mundo e non é capaz de aprender polo concepto colonialista de Europa non lle permite pensar que hai cousas boas importantes que suceden no Brasil ou na India ou en calquera outro país do cal nós debemos aprender ou debíamos estar aprendendo. Unha das cousas que eu teño aquí cos nosos estudantes no centro que son Brasileiros ou veñen da América Latina e nos preguntan por qué vós na Europa non conseguen resolver o problema do Fondo Monetario Internacional cando nós no Brasil o resolvemos, no México o resolvemos, na Arxentina o resolvemos, é dicir desobedecemos, fixemos cousas que non estaban dentro da receita, vós aquí queren seguir as receitas do Fondo Monetario cando saben que son as receitas desastre. E esa paradoxa da alternativa e que continua a facer con que se desfase e así están discutindo os vellos conceptos que non teñen a realidade do mundo. Pero iso é parte dun certo autismo eurocéntrico que aínda nos domina e que é unha cuestión de xeración, eu penso que a nova xeración xa non vai pensar nos mesmos termos.

Xoán Hermida.- Dúas últimas cuestións. Unha ten que ver cos procesos abertos nos países árabes. Teño sensación, mesmo con algunha que outra polémica agreea con algún camarada e algún amigo, que as revolucións árabes, ao marxe de como evolucionen e como se resolvan as súas contradicións internas, non foron entendidas pola esquerda é dicir, que foron incluso criticadas con dureza polo primeiro movemento posliberal en América Latina, ... mesmo Chávez, Ortega, ... foron moi á defensiva dos sátrapas que había neses países. Non pode ser

que se cree unha especie de fractura entre a esquerda árabe e a esquerda altermundista da América Latina e Europea ou iso é reconducible?

Boaventura de Sousa.- Claro, e esa tensión existe, agora é verdade que non é por casualidade que o Foro Social Mundial vaise reunir en Tunisia, e que vai ser un foro moito máis africano e moito máis Magrebino que Latinoamericano. Por qué? Porque realmente se entendeu que era importante comezar a repensar todas estas ideas a partir da experiencia dos movementos árabes. Cal era a novidade deles? Moita da esquerda, tamén europea e latinoamericana, pensaba que os árabes eran todos uns fundamentalistas e que tamén non queren e rexeitan integralmente os valores occidentais da democracia e de repente xorden movementos árabes a loitar por unha democracia. Non é a mesma democracia que nos temos, é a mesma cousa cando os indignados falan da democracia pero é un referente retórico se queres, pero que organiza loitas, e é unha democracia que neste momento mostra todas as súas contradicións por exemplo cando se vai posicionar entra a cuestión do psicolario relixioso como estamos a ver a discusión da constitución do de Exipto que é completamente diferente ao que ela tería aquí. Polo tanto cada rexión levanta problemas novos, e agora eu coido que hai que mostrar que estas sociedades como sempre dixemos son tan dinámicas como as sociedades occidentais, o que ocorreu e que tiveron un proxecto, inclusive un proxecto socialista, que era un proxecto nacionalista que era un proxecto todo el secular, dende o *Nasser* ao *Saddam Hussein*, e que neste momento por culpa obviamente dos EEUU e tamén de Israel foron tentando minar eses proxectos e polo tanto o que resultou como recurso foi o recurso relixioso que nestes países de feito se veñen articulando con democracia o que pasa que non a respectamos. No occidente só lle gusta a democracia cando ela serve aos seus intereses, e é por iso que boicoteou a *Hamás* que gañou unha eleccións libres en Palestina, boicoteou a *Fronte Islámica* de Alxeria que gañou lexitimamente unhas eleccións, é dicir, o occidente non acredita na democracia e iso é o que desacredita totalmente a idea da democracia, non o toma en serio por que a usa simplemente cando lle interesa. Estresa un país para facer unha democracia. Que democracia temos en Libia? Que democracia imos ter en Siria? Non temos! Estamos a desarmar potenciais inimigos de Israel e estamos naturalmente a ter un acceso ás reservas de petróleo que é basicamente o que occidente hoxe pensa. Pero eu penso que esas loitas teñen que ser vistas con moita seriedade.

Xoán Hermida.- O movementos dos indignados é un movementos que no fondo ... hai dúas cuestións, por un lado poderían ocupar ese espazo dos movementos sociais que non existen en Europa, estou pensando sobre todo en España ou en Portugal e por outro lado esa estruturación, esa metodoloxía máis líquida de organizacións menos formais máis informais e permitirían tamén construír tecidos moito máis amplos, a experiencia do 15M e de todos estes movementos pode axudar a unha maior presenza do altermundismo no Norte ou esta moi distante?

Boaventura de Sousa.- Non está, por exemplo nós imos ter aquí unha reunión con eles, vamos facer unha acción da Universidade Popular dos movementos sociais, que veñen de Inglaterra e Francia, e veñen os movementos do 15M de Madrid e coido que parece que

alguén de Barcelona. O problema ás veces é saber se son movementos sociais. Eu acho que non son propiamente movementos sociais son presenza colectivas e que teñen moita máis dificultade de facer formulación política ademais teñen xurdido discusións sobre iso en Madrid e aquí tamén en Portugal, e que mostra realmente a gran dificultade de crear unha axenda política por que na rúa non se fai formulación política e polo tanto temos que ver despois como se articula o movemento e como garante a súa sustentabilidade sobre todo cando realmente o seu espazo público é a rúa que inclusive ten que ser excepcional en moitos países por que no inverno non podemos facer a ocupación das prazas e por outro lado a represión policial e eu coido que si que ten un gran potencial. É evidente que foron movementos que non souberon dar partida e articular outras formas de opresión da sociedade europea por exemplo nós temos aquí moito traballo antirracista e vemos como é que o movemento dos indignados non busca integrar aos emigrantes nin todos aqueles que loitan contra o racismo fronte a Europa pero é un proceso político que está aí e ao contrario daqueles que pensan que está hoxe feble eu penso que estas cousas están, teñen as súas dinámicas e todos os movementos traballan a un nivel de superficie e a nivel subterráneo e hai cousas que agora están a suceder a nivel subterráneo, hai moita reflexión, e despois pode haber o momento de explotar que algunhas veces é unha carga policial, pode ser unha violación dunha muller como vimos agora na India, que pode explotar o nacemento do movemento dunha enerxía social que está aí e esa captación que nós nas ciencias sociais e na política ás veces non conseguimos captar debidamente.

Xoán Hermida.- Os países do Sur de Europa: Portugal, España, Italia, Grecia e as súas respectivas organizacións, poden xogar aí un papel de enlace entre o Sur e o Norte, é dicir, que papel reserva...

Boaventura de Sousa.- Eu sigo moito a teoría de Fernand Braudel que mostra que o capitalismo naceu no Mediterráneo e naceu nas dúas franxas do Mediterráneo. As dúas beiras do Mediterráneo están agora nunha gran crise, dende Grecia ata Portugal e todo o norte de África. Isto mostra que, se cadra, Europa está tamén no norte da África e que sempre estivo e non se recoñeceu sempre desa forma. Usa o norte da África como a súa fronteira para estancar a inmigración pero non o considera como parte, isto para min é unha metáfora do que está aí: o Sur do Norte e o Norte do Sur, cada vez máis, van ter que entenderse e é ese o traballo que estamos a intentar facer: ampliar o sur da Europa e os diálogos sociais

2. XOSE MANUEL BEIRAS TORRADO: ARREDOR DAS EPISTEMOLOXIAS

Na Reboraina, Brión, 28.03.2012

A conversa con Xosé Manuel Beiras³⁷⁸ foi realizada poucos días despois de que o Encontro Irmandiño aprobara en Asemblea abandonar o BNG e iniciar un camiño de reconstrución dun Novo Proxecto Común con outros sectores. Beiras evitou en todo momento abordar algúns dos aspectos que xa nese momento empezaban a formularse como problemas epistemolóxicos ou metodolóxicos, pero inevitablemente a referencia ao BNG fixo que afloraran tanxencialmente na entrevista.

Xoán Hermida.- Wallerstein dicía, hai pouco, que estamos como hai 150 anos. Isto quere dicir que o altermundismo volve herdar as contradicións da vella esquerda decimonónica, reforma versus revolución, produtivismo versus sustentabilidade, corporativismo versus transversalidade. Volvemos estar nunha situación de encrucillada?

Xosé Manuel Beiras.- De encrucillada si, pero cunhas coordenadas completamente distintas. Polo tanto o altermundismo non creo que herde iso, mais ben o que herda é todo común experiencias de todo o proceso histórico dos dous séculos anteriores, ou se queres do século medio anterior, pero que ademais é algo que o altermundismo, o serio, ten claro que ten que nutrirse diso aínda que ten que reformulalo e rediseñalo e reformulalo nas coordenadas actuais. O que si é certo é que o altermundismo xurde na etapa final dun ciclo histórico, de maneira análoga como se pode dicir que siga. Arrancamos das orixes pois os procesos revolucionarios do século XIX, tamén xorden cando remata un ciclo histórico, non. E mais concretamente se os procesos revolucionarios do século XIX os posteriores á revolución francesa, os que teñen digamos o punto da encrucillada realmente, o punto de decantación no ano 48, pois xorden no período inicial, na fase de ascenso da hexemonía británica do sistema mundo, en cambio o altermundismo xurde no período chamado da fase de globalización que en realidade en rigor é a fase de declive da hexemonía norteamericana. Pero si que se nutre porque por exemplo nos documentos, se un recorda os documentos do Consello Internacional do Foro Mundial, especialmente os documentos da comisión de estratexia, etc, etc, ou os documentos que non sexan desa comisión pero aportados aí polas cabezas máis lúcidas e incluso o que se escribe arredor diso sen eses documentos aportados aí, como por exemplo, os de Boaventura sobre os asaltos da epistemoloxía do sur, etc etc, pois faise patente que, se di que, asúmese que o altermundismo, especialmente o vector antisistémico altermundista, que é o que é o motor

---

³⁷⁸ **Beiras Torrado, Xosé Manuel;** (Santiago de Compostela, 1936) político e economista, de ideoloxía nacionalista galega e marxista. Foi portavoz do Bloque Nacionalista Galego no Parlamento de Galicia. Na actualidade lidera Encontro Irmandiño. Continúa ademais ao fronte da cátedra de Estrutura Económica da Facultade de Ciencias Económicas na Universidade de Santiago de Compostela. Tamén é un prolífico escritor, ex-académico numerario da Real Academia Galega. Membro do Consello Internacional do FSM. Actualmente é portavoz parlamentar de AGE no parlamento de Galicia.

realmente, pois, incorpora as experiencias de tres grandes loitas; unha loita de clase, da clase obreira, dos aliados da clase obreira ou das clases revolucionarias en contextos nos que a clase obreira non era, non era a clase mais ... case nin existía ao mellor como países do primeiro sistema nas revolucións para a independencia e liberación, etc; os procesos da loita anticolonial, da descolonización, autodescolonización; e os procesos da loita pola democracia radical ou sexa polos dereitos civís, dende o feminismo, as loitas antirracistas, pola igualdade de razas pola igualdade de xéneros, polos dereitos civís, polos dereitos da liberdade de opción sexual, etc, etc etc, non... Todos eses. E unha incorporación moi importante que é a das loitas contra os estragos do ecosistema polo tanto o movemento ecoloxista. Pero en cambio é unha conxunta distinta por iso precisamente, por iso é diferente e por iso significa incluso unha cultura política diferente cando se traslada á instancia política ou incluso cando se formula en terreos políticos aínda que sexa dentro da dinámica política da sociedade civil polo tanto dos movementos sociais pero que teñen evidentemente un inconvinte político e ideolóxico enormemente determinante.

Unha proba disto por exemplo, é que empezan a estar obsoletas determinadas organizacións ideolóxicas moi específicas que en cambio son moi importantes como vectores diferenciados dentro do proceso que abren de mediados do século do XIX, e que senón non estarían cando pensas que se o marxismo propiamente dito que se o leninismo, o trotskismo, o maoísmo, todas estas cousas, non, e en cambio si que creo que hai un elemento moi importante que incorporan moitos elementos da tradición libertaria, que en cambio é unha tradición que nos procesos sobre todo políticos revolucionarios máis comúns, máis preponderantes no anterior século e medio pois non estaban realmente incorporados co que había sempre; a dialéctica case de contraposición, de contradición e conflito entre a liña marxista e a liña libertaria. Ademais, un elemento moi importante porque co movemento altermundista fundamentalmente cambiou a índole do suxeito histórico, e iso si que cambia moito as cousas tamén.

Xoán Hermida.- Precisamente, neste cambio de suxeito histórico existe unha clara vinculación, unha clara relación entre o que foron os novos movementos xurdidos no movemento sesentaoitista por así dicilo, con todo o que era o movemento altermundista tanto nas súas herdanzas por así dicilo culturais ou politico-culturais como de alternativas, de feito moitas das cousas que hoxe reclama o altermundismo se fragua nos anos 60-70. Eu teño como dúas cuestións que eu creo que poden ser motor á vez, e proceso de ruptura que permita aparte da globalización obviamente, se non houbera globalización non habería altermundismo, pero o papel desempeñado por un lado polo movemento feminista e tanto en canto dos antigos movementos sociais xunto co sindical e o que é capaz de adaptarse á nova situación mentres que o movemento sindical lle custa máis, ten como esa rémora, máis incapaz de actualizarse, e despois todo o proceso de caída dos países do este, da perestroika, non tanto en canto ao análise propio da perestroika senón tanto en canto na caída do muro de Berlín tamén se desbloquea unha parte da esquerda que estaba secuestrada por ese modelo.

Xosé Manuel Beiras.- Pero é que iso é moi ver a cousa moi en claves do centro do sistema,

incluso por exemplo o movemento feminista tal e como está caracterizado trala súa a caracteroloxía, etc etc, é moi do Norte. Quero dicir que hai movementos feministas na periferia pero ten unhas características máis diferenciadas porque as prioridades que existen nun proceso fronte á opresión fronte á alienación fronte á explotación, etc etc, na sociedade da periferia do sistema son prioridades que non son iguais que as prioridades das condicións, as prioridades non son as mesmas que no centro do sistema e polo tanto a loita feminista por exemplo en sociedades que acadaron determinados conflitos por exemplo no canto no mundo do traballo na clase obreira, etc etc, dos dereitos cívicos, dos dereitos democráticos na participación da cidadanía e das liberdades que non se da na periferia da lugar a que iso non sexa un elemento prioritario aínda que se incorpore e se integre. E respecto do segundo tamén, porque eu coido que a caída dos réximes chamados socialismo real, hai que distinguir, no centro do sistema dáse a caída do réxime do socialismo real, na periferia dáse máis a frustración dos ensaios do réxime do socialismo real, é distinto, dura pouco por exemplo.

E eu coido que o que pasa é o seguinte, que coa caída deses réximes, que quedan moi poucos e curiosamente onde quedan nada mais é na periferia, a contradición que emerxe como contradición crucial é a contradición centro-periferia e coido que son as características do altermundismo, que impregna incluso os movementos da esquerda real, da esquerda de movementos sociais no centro pero que ven da periferia. Se o altermundismo e os movementos antisistémicos, tal e como se configuran a partir da década dos noventa, xorden na periferia, dende o movemento Zapatista aos que queiras, aos procesos latinoamericanos ou procesos máis frustrados ou máis lentos ou máis afarosos noutros continentes. E iso que pasa, dende a II Guerra Mundial por exemplo, deica o 90 ou 91, deica a descomposición da Unión Soviética, a dialéctica moveuse en dous eixes de coordenadas de contradición; a contradición socialismo-capitalismo coa independencia das fallas, desviacións, etc, dos ensaios socialistas tanto políticos como autonómicos e a contradición centro-periferia a partir do remate da década dos 80 o que emerxe é só a contradición centro-periferia e a contradición centro-periferia é unha contradición fundamentalmente ricos-pobres, polo tanto incluso modifica as condicións e a dinámica da dialéctica da loita de clases e a dialéctica das fraccións de clase en procesos de rebelión en procesos revolucionarios, entre aspas ou como queiras, é unha das cousas que da lugar á configuración do suxeito histórico distinto como suxeito plural de feito un suxeito homoxéneo na clase obreira fundamentalmente aínda que a integre, entón que pasa que o movemento altermundista é un movemento que modifica iso e iso agudízase cando mergulla ou cando se fai máis patente, cando emerxen fases agudas da crise. A crise comeza dende comezos do 70, de acordo, pero aí hai fases e sobre todo na fase final. Porqué? porque a agudización da desigualdade, a acumulación do desenvolvemento desigual na sociedade dentro do propio norte tamén se empeza a dar, e entón esa bipolarización da lugar a que moito máis que unha dialéctica entre clase obreira e burguesía ou capital é unha dialéctica que o acaban dicindo os do “15-M” ou os ‘Occupy Wall Street’, o 1% é dos máis ricos e o 99% do resto, e iso cambia moito as cousas. Entón ese suxeito novo é un suxeito plural e diverso perse precisamente por estas razóns. E coido que iso é moi importante telo en conta. Porqué?. Porque, e eu díxeno unha vez e é un pouco unha *boutade* se queres pero non o é só, díxeno

incluso nun debate unha vez en Madrid se recordas hai poucos anos, nun contexto no que estamos é dicir, da Europa non de África ou de Latinoamérica, que a esquerda ten que deixar de pensar á esquerda nas coordenadas do sistema. Porque iso conduce se non se presta moita atención a concibir dialéctica arredor dunha contradición principal, que teoricamente segue sendo a contradición principal, pero que non o é na realidade do movemento do sistema mundo e do planeta da sociedade do planeta e da dialéctica centro-periferia, eu coido que son cousas que hai que ter en conta.

Xoán Hermida.- Pero cando ti te refires, e algún outro autor, a buscar con lentes do sur, é dicir, a buscar unha nova epistemoloxía, no fondo tamén o que se está formulando é que eles resolven, os do sur resolven certas dicotomías que a nós nos custa moito resolver moito máis facilmente. Aquí sempre estamos discutindo reforma ou revolución, ... Dicotomías que eu creo que eles o resolven moito máis na práctica, é dicir, dos seus propios movementos, o MST non ten, por poñer o exemplo do Brasil, non ten un problema de reforma versus revolución co PT, ten un problema en todo caso de correlación de forzas de como se fan os movementos pero non están imbuídos nesa falsa dicotomía de que é o primeiro.

Xosé Manuel Beiras.- Non, é un debate ideolóxico que na periferia do sistema non se dá ou dáse moi pouco, claro.

Xoán Hermida.- Ou se dan doutra maneira, se resolven dun xeito máis dialéctico.

Xosé Manuel Beiras.- Claro, é lóxico. Porque nese contexto determinados avances que son reformas que non se poden chamar revolución porque non modifican as estruturas cardinais do sistema, son revolucionarios dende o punto de vista dos efectos sociais e de respecto das desigualdades, e respecto dos dereitos simplemente. O MST. O movemento dos Sem Terra o problema co PT é o problema que unha vez que se chega a ter o poder, o período de Lula, por exemplo, pois en que medida a estratexia e o programa do PT no goberno, de Lula, para simbolizalo, pois en que medida as súas reivindicacións se lles da a relevancia que reclama o MST ou non. Cando Lula diferenza, crea dous ministerios, un de agricultura, mais pensando en termos de cuestión de agricultura e produción agraria e comercialización, etc etc e o Ministerio da Reforma Agraria; logo, que pasa? que o da reforma agraria non se cumpre. Pero son máis cuestións desas, non cuestións que se en vez de estar facendo unha revolución ao goberno Lula ou ao PT no goberno está facendo unha reforma, de acordo. Por exemplo, as terras do Estado, que a propiedade de terras do Estado, en terras agrarias en Brasil no comezo dese período, e aínda hoxe creo, segue sendo unha magnitude moi importante se son do Estado, para a implantación do MST non hai que facer unha revolución en canto á propiedade, porque non é sacarllo aos latifundistas, unha cousa é a terra dos latifundistas e outra cousa é o uso da terra, e que se leve adiante tamén suficientemente a ritmo a utilización das terras que son do Estado para darlle campo ao MST, de acordo. E iso percíbese nos debates das redes dos movementos sociais, por miña experiencia, tanto nos Foros Mundiais como logo no Consello Internacional, as discusións que alí se poden formular sobre reforma-revolución, ou equivalente, aínda que non o se fale explicitamente neses termos, o que ven ser debate entre

unha posición revolucionaria e posición reformista son debates que non teñen gran espazo. E cando se dan, se dan sobre todo por xentes que aínda estando nos movementos sociais ou nas redes ou estando nos órganos dos foros a nivel continental ou a nivel mundial, son xentes que están ideoloxizados, son trotskistas ou ex-trotskistas, ou xente así, non é xente propia dos movementos sociais, e dáse moito máis no Foro Social Europeo de aí que está dende hai uns anos nunha especie de caixón de *cul de sac* mentres que non se dan cambios naquel a nivel Latinoamericano ou a nivel africano, etc, etc.

Xoán Hermida.- Volvendo ao inicio de todo este movemento. Hai autores que non diferencian antiglobalización de altermundismo; hai outros, cos que eu coincido, que din que primeiro houbo un proceso de antiglobalización arredor do Zapatismo e despois un movemento altermundista maduro arredor a unha conexión brasileiro-francesa. Son movementos realmente separados ou non, ou non se pode falar de altermundismo sen falar de antiglobalización?

Xosé Manuel Beiras.- Non, non se pode falar de antiglobalización por unha razón, a parte que non se trata tanto que sexan movementos separados por exemplo o movemento Zapatista

Xoán Hermida.- A sensación, as veces, é que o movemento Zapatista, os que reclaman da antiglobalización, xa digo é unha sensación, de que é un proceso máis de resistencia fronte ao capitalismo e o outro é un proceso máis de construción de alternativas.

Xosé Manuel Beiras.- Para empezar as formulacións antiglobalización comezan antes do movemento Zapatista comezan xusto no ano que se celebra o 200 aniversario da revolución francesa en Francia, cando se xuntan en contraposición ao cumio dos países máis ricos en Francia, cando se reúnen os dos 7 países máis pobres, por exemplo, Burkina Faso nese momento tamén está, e iso é anterior. Hai dúas cousas, para min o fundamental é movementos que xorden con movementos antiglobalización para empezar xorden en loitas locais entre aspas, nun país, nun tal, etc etc, loitas locais e normalmente loitas sectoriais e logo iso vaise hilvanando e sobre todo a partires dos Foros Sociais Mundiais entón é unha converxencia todo iso, sen ser unha amalgama pero técese o que son as redes que se expresan no Foro Social Mundial. E logo, en canto a antiglobalización e altermundismo a parte de que son cuestións moitas veces nominais de denominación das cousas corresponde ás dúas fases do proceso de modulación dun movemento, primeiro négase o existente e despois fórmase a alternativa ao existente. Antiglobalización négase, combátese, se enfronta coa globalización, isto non vale. Altermundismo é a afirmación de que “é posible outro mundo”. E logo o altermundismo empeza a formular estratexias conducentes á consecución de que “outro mundo” que se aceleran cando eses movementos chegan a proxectarse na instancia política estrita, que da lugar a réximes políticos que asumen iso, con variantes e empezan a facer unha política altermundista chámese Bolivia, chámese Venezuela, Ecuador, etc, etc; pero son fases distintas.

O que creo é que moitas veces nós temos a tendencia ao nominalismo: antiglobalización, altermundismo, ... O que hai que ver é cales son os contidos. Eu coido que fundamentalmente

a antiglobalización, o primeiro é que isto non pode ser, por exemplo o movemento contra a débeda dos países externos, que é moi importante, é un vector moi importante, xa dende 1989, dos sete países máis pobres. Non pode ser que o que está provocando a globalización que ademais está en relación coa fase de financialización do sistema, etc etc, ... da ruptura por dentro da limitación do deseño do Sistema Monetario Internacional, do rol do patrón como divisa ouro, para ser divisa simplemente, etc etc. Entón a primeira fase é isto non vale, isto non vale, e hai que suprimir isto e hai que cambiar isto, e logo empeza a dicir hai que cambiar o conxunto e é posible e hai que ir a por iso. E aí si que entón é cando aparecen fundamentalmente dúas grandes correntes, unhas que son antisistémicas e outras que son máis reformistas, no sentido convencional da palabra. Ou sexa unhas que van orientadas a conquistar a substitución do sistema vixente por outro alternativo, polo tanto mutación das estruturas cardinais básicas e outros que van a transformación do sistema con un salto cualitativo pero que non modifica as estruturas básicas, por exemplo, que non se trata da desaparición do modo de produción capitalista a medio prazo. Estas son as cuestións.

Xoán Hermida.- Esas dúas visións ou esas dúas formas de entender o altermundismo teñen cabida no mesmo movemento?

Xosé Manuel Beiras.- Si, porque é diverso. Porque ademais ese movemento actúa na práctica de maneira diferentes, segundo cal é o contexto. Non é o mesmo en Bolivia ou non é o mesmo en Latinoamérica de hoxe que en África, ou que en Europa.

Xoán Hermida.- A raíz do Foro de *Nairobi do 2007* empeza a haber cada vez máis voces críticas da preponderancia do evento sobre o que debería ser máis un proceso.

Xosé Manuel Beiras.- Iso é un problema distinto. Iso é a dualidade do Foro Social Mundial como evento e como proceso. Pero o que hai que ter moi en conta é que o Foro deséñase e está na carta. Do Foro, a primeira carta que se elabora que é o Foro Espazo de encontro e de coordinación de liñas de acción, e iso polo tanto é permanente, de aí a razón de ser da existencia do Consello Internacional pero tamén a niveis continentais, etc, ou a niveis estatais, ou nacionais ou locais. O Foro Social Galego. O Foro Social Galego nace a nivel de Galicia, decídese convocar o evento do Foro, o encontro, pero créase un espazo e crease un Consello, outra cousa é que o Consello se aletarga pero iso é responsabilidade dos movementos. O que hai a partir de Nairobi é, se estamos dando voltas arredor do mesmo en vez de avanzar co proceso, ese si é o debate que se da. Pero ese debate está absolutamente, e esa situación está absolutamente conectada coa proxección ou non da dinámica na sociedade civil sobre a sociedade política. Para min está claro.

Xoán Hermida.- Daría a sensación que despois duns primeiros anos exitosos, mesmo que incluso se plasman en gobernos altermundistas ou posliberais, nun sentido non de cambio pero de reforma entre un proceso non de declive pero si de estancamento do proceso.

Xosé Manuel Beiras.- De cambio cualitativo importante. En Bolivia cando se considera que un suxeito político que emerxe e que ten un rol absolutamente en primeira liña, son as nacións

indíxenas, iso é unha revolución. Iso non é reforma. Se pensamos só na política que se fai na política económica iso é distinto pero é que hai un cambio cualitativo, é dicir, cando resulta que os *Aimaras* bolivianos, non só teñen se non que teñen máis peso, son os que están hexemonizando o proceso sobre os *Criolos* vai ser un cambio revolucionario. Outra cousa é que logo con iso a política que fai en claves do pensamento da esquerda clásico digamos, o que se fai é revolucionario ou reformista, iso é outra historia. E o que vai as estruturas básicas do capitalismo e o que non.

Xoán Hermida.- Pero, precisamente no momento que empeza a haber plasmacións de que é posible outro mundo e que, ademais, entramos na fase sistémica de crise que entramos, o normal é que o movemento que tivera moito máis vigor ou puxanza que na etapa anterior, en cambio entran nunha especie de aletargamento ou de crise.

Xosé Manuel Beiras.- Non, non entran en aletargamento, é máis de non saír dese recinto de quedar confinado nun gueto nun inmenso gueto porque é a nivel humanidade pero é un gueto. Pero para min o gueto é que non pega o salto da proxección sobre a estancia política, é isto en grande medida é debido á cultura do Norte. E o fallo dos instrumentos políticos no Norte. Os instrumentos políticos, os partidos e organizacións políticas, os que operan propiamente na sociedade política non na sociedade civil, e que polo tanto non se expande, pero en cambio si que segue avanzando na rexión do planeta onde se deu este salto.

Xoán Hermida.- Curiosamente as posicións máis radicais de solución a estes problemas, ou aparentemente máis radicais, veñen de pensadores do Norte que o que propoñen é crear a Quinta Internacional.

Xosé Manuel Beiras.- Non, non!, é que iso non ten nada de radical.

Xoán Hermida.- Digo entre aspas. Como se sae do círculo no que nos meteron?

Xosé Manuel Beiras.- Iso segue a ser extrapolando nestas situacións as claves do período anterior ao 68 se queres, e dende logo anterior aos anos 80. Non darse de conta que se está noutra fase histórica. Eu o teño moi claro. É dicir, un dos problemas do movemento antisistémico ou dos movementos altermundistas, das redes dos movementos, dos movementos sociais, que iso se formulan en documentos, incluso nós, eu mesmo teño feito aportacións moi pequenas, e incluso escrito en cousas non necesariamente dirixidas a formular no Consello do Foro.

Primeiro, as alternativas enunciadas e os métodos de combate enunciados de mobilización etc, enunciados polos movementos altermundistas o primeiro que teñen é dentro da propia sociedade civil impregnar ao espazo que non está implicado aí. E logo, ou combinadamente con iso saltar, á instancia política. Na periferia, poñamos Latinoamérica. impregnaron ao resto da sociedade civil, en Europa nin iso. E nin iso, porque o que se pretende é resolver en clave política e por arriba e de formulacións ideolóxico-políticas moi específicas que veñen do pasado en vez de en primeiro lugar vamos acadar a masa crítica suficiente é dicir que queda da cidadanía dos estados Europeos, por exemplo dentro da Unión Europea, pois o espazo

ocupado pola cidadanía que estea implicado nos movementos impregne os arredores ate acadar a maioría social. En vez de facer fincapé niso, empezan a funcionar os movementos como guetos e debates ideolóxicos políticos de como se leva para arriba, iso é moi Europeo. Iso produce desgaste e evidentemente o Foro Social Mundial está nunha situación complicada hoxe como tal, claro que está. Por iso tivo tanto interese a proposta feita polos brasileiros e por nós de convocar un Foro de Foros onde realmente se discutise fundamentalmente participando para empezar todos os cadros dos movementos sociais que participaran na organización de todos os Foros anteriores a nivel mundial e a nivel continental para empezar e incluso a nivel local nun debate de qué mutacións hai que facer na metodoloxía de traballo etc etc, ... nas estratexias para que o conxunto do movemento altermundista progrese e non quede confinado.

Xoán Hermida.- Por iso cando empezabamos este dialogo dicía o de que estamos como hai 150 anos, porque parece que volvemos a cometer o erro, a amplitude do movemento é mala, ou desde certas voces se escoita a amplitude do movemento é mala porque entre aspas isto nos leva a reformismo, e como se pasou da primeira internacional unha internacional plural, ampla a unha segunda máis restritiva e cunha visión máis cerrada. Haberá ideas de xente que están formulando isto, a amplitude nos molesta a amplitude nos leva por mal camiño e necesitamos recuperar o carácter de vangarda e de grupo pechado.

Xosé Manuel Beiras.- Non, eu coido que non é tanto iso. É dicir, iso si, pero iso é moi superestrutural. o fundamental está na dinámica dos propios movementos na dialéctica co resto da sociedade.

Xoán Hermida.- Isto é un proceso global onde conviven movementos sociais do Sur, cunhas dinámicas moi determinadas moi republicanas, con ONGS do norte, cunhas dinámicas moi liberais. Non parece unha tarefa moi fácil de encaixar, parece un xerador de máis contradicións.

Xosé Manuel Beiras.- O motor está nos movementos máis que nas ONGS, claro entón que pasa, que alí onde os movementos enraizaron e frutificaron e se expandiron funciona así onde non, en Europa non. Pero en cambio a dinámica social a dinámica da contradición co sistema ou coas características máis lesivas do sistema continua e esas pulsións ao mellor saen por outro lado. Aparece o 15-M. O movemento do 15-M non está nos Foros Mundiais nin está nas redes dos movementos mundiais e aparece por aí. E o 15 de outubro enuncian un programa a nivel mundial duns cantos puntos; soberanía alimentaria, soberanía enerxética, soberanía dos pobos, soberanía democrática, soberanía popular, etc., etc., e en cambio non foi formulada polo Foro Social Europeo nin polos movementos sociais europeos. Pero é unha problemática das características da situación europea.

Xoán Hermida.- Iso é onde ía eu. Parece que nace o movemento altermundista pivotado en movementos sociais no Sur, e polo tanto froito desta etapa histórica, pero que no norte non acaba de ter os seus instrumentos. E pode ser que estes novísimos movementos sociais acaben sendo eses instrumentos do altermundismo no norte, que non existían.

Xosé Manuel Beiras.- Sempre que se estruturen e non sexan magnéticos. E que iso é un problema, claro. Esa é a cuestión. Non te esquezas que a posta en marcha do primeiro Foro Social Mundial, ten unha participación, case é un binomio o motor inicial, o que emprende, o motor de arranque. Por unha banda está o espazo do PT, é xente do PT pero é xente tamén dos movementos sociais, tal como '*Chico*' *Whitaker* e como esta xente, non, a xente do *CLACSO*³⁷⁹, e sobre todo *IBase*³⁸⁰ ou cadros políticos do PT como *Miguel Rossetto*, próximo ao *MST*³⁸¹, e que logo foi o ministro da desenvolvemento estratéxico agrario, e polo outro lado *ATTAC*³⁸². E ATTAC non é unha ONG, ATTAC é unha plataforma, que o que formula con unha estratexia e uns enunciados, unhas orientacións fronte a globalización financeira, e ademais cunha proposta clara: a Taxa Tobín. Polo tanto a establecer unha imposición sobre as transaccións de capital sobre todo as internacionais e especulativas, etc. É o comezo. E logo pois incorpórase toda a rede do Comité para a Anulación da Débeda do Terceiro Mundo (CADTM) presidida por *Eric Toussaint*, que xa viña traballando de atrás porque aparece ao comezo dos 90, os movementos pacifistas, os movementos antiimperialistas, os movementos antibelicistas, ... todo o que queiras. Non, o que pasa é que eu coido que hai unha cousa que se debe ter en conta. Que nesta fase de declive hexemónico prolongado ao ser o eixo primordial de contradición centro-periferia, o centro que está en declive primordialmente, porque declina a potencia hexemónica que é do centro, do Norte, e o Sur é o que está emerxendo entón a teses e a antítese bascula primordialmente no foco activo é o do Sur. Porque no norte non se dan esas condicións. Cando a cidadanía, as clases traballadoras a cidadanía en conxunto ven de pasar varios decenios de *Welfare state*³⁸³ onde as condicións de benestar moito por riba das do Sur, entón resulta que non están nunha dinámica de confrontación na que se teñen que estar en cambio no sur, entón é lóxico. Entón eu coido que ese contexto inflúe enormemente no que estamos comentando. Especialmente que ocorre que na medida en que se empeza a dar o proceso de vasculación, que eu digo así metaforicamente e un pouco en plan provocación, de que estamos nun proceso de que pode conducir a que o norte sexan os *Brics*³⁸⁴ e a Europa sexa o Sur, a medida que se exacerba iso aparecen movementos de loita e de protesta cívica, conxunta que xa non están nas coordenadas das formulacións da socialdemocracia, dos partidos comunistas, dos partidos trotskistas, dos partidos maoístas, ... Que quedan fora de xogo- É un dos problemas que se viviu no BNG. Porque agora funciona como os PCs, de acordo! Están presos no pasado. Douche un dato, a primeira organización política que tiña coñecemento que a nivel do Estado Español polo menos, nas ponencias congresuais, incluíu a cuestión do altermundismo foi o BNG, no ano 2000 ou 2002, 2001, quizais despois do 2001,

---

³⁷⁹ Ver índice de recursos en anexos.

³⁸⁰ Ver índice de recursos en anexos.

³⁸¹ Ver índice de acrónimos en anexos.

³⁸² Ver índice de acrónimos en anexos.

³⁸³ Estado de Benestar.

³⁸⁴ Empregase a sigla BRICS para referirse conxuntamente a Brasil, Rusia, India, China e Sudafrica como países emerxentes.

por aí, non estou seguro agora, pero a comezos do 2000 xa. Fomos nos, ou algúns coma min, *Camilo Nogueira*, que o transmitimos, e recordo os debates coa UPG. E logo é a organización que non como tal organización porque non pode ser polo peso do tecido, máis activamente participou nos Foros Mundiais, máis activamente e máis en positivo. E analogamente o Foro Parlamentar Mundial que se monta paralelamente a partir do Parlamento Europeo e sobre todo do grupo da ALE-Verdes, onde estaba *Camilo Nogueira* de Europarlamentario. Pero en cambio o BNG non incorpora iso, non o incorpora na súa cultura. E como unha cousa ... estamos aí, bueno! Pois eu coido que unha explicación é o que falabamos hai un pouco, non é toda a explicación pero é un elemento, sobre todo é un elemento de explicación que normalmente non se contempla.

Xoán Hermida.- No estudo este que fai *Donatella della Porta*, sobre o primeiro Foro Social Europeo celebrado en Florencia no 2002, nun traballo empírico sobre as entrevistas que se fan, as demandas ou as culturas que están presentes son moi novidosas - pacifismo, ecoloxismo, feminismo,... -, pero as organizacións que están presentes son as típicas correas de transmisión dos partidos comunistas, socialistas,...

Xosé Manuel Beiras.- Claro logo é o que pasa con Refundazione Comunista cando entran no goberno,... eu estiven en Florencia e aquilo foi impresionante. Os debates políticos dábanse máis nos Foros Sociais Europeos, no de Florencia [2002], no de París [2003], no de Londres [2004], no de Atenas [2006], incluso nun foro que xa é un foro que non funcionou ben coma o de Malmö [Suecia] no 2008 do que nos Foros de Porto Alegre. Aínda que os había tamén, pero tiñan outro carácter, eran debates máis ben de como se traslada, o debate era como se traslada do que formulan os movementos sociais a través das organizacións políticas, e aquí en cambio os debates eran de si a fórmula A, fórmula B ou a fórmula C das propias organizacións políticas, e claro! Hoxe unha organización coma ARCI³⁸⁵ ten moita máis implantación, moita máis capacidade de acción e de mobilización que calquera dos partidos italianos pero en cambio o que non ten é presenza, empeza ao mellor a ter por exemplo coa Alcaldía de Milano, a ver que pasa, ou de Nápoles ou o que lograron cos referendos que logo non valeron porque viñeron os banqueiros puxeron a un aí e acabouse, cargáronse ao Berlusconi co cal a xente moi contenta que se cargaran a Berlusconi e púñanlle outros peor, claro porque Berlusconi é un mamarracho, un fascista ou parafascista pero os outros son a Goldman Sachs e o Banco Central Europeo e o Foro Monetario Internacional directamente.

Xoán Hermida.- Coincido nesa apreciación que eu tamén tiven en Florencia e como o movemento social italiano, e en concreto ARCI, ten unha capacidade de mobilización, de creatividade, de resposta.

Xosé Manuel Beiras.- Eu recordo que a *Rafaella Bolini* de ARCI, no Consello Internacional que se celebrou en Dakar despois do foro estaba constantemente dicindo o que estaba alertando sobre que estaba a piques de producirse.

---

³⁸⁵ Ver Índice de Acrónimos en anexos.

Xoán Hermida.- Unha última contradición ou unha última encrucillada que ten o movemento altermundista. En todo isto xorden os movementos árabes, e aí non hai un perigo, non imos agora a discutir sobre o tema libio³⁸⁶, dun certo distanciamento do movemento altermundista cunha explosión popular nunha área xeográfica que ten paralelismos co que pasou en América Latina na década anterior. Non se pode producir unha fractura porque o movemento altermundista máis tradicional nos seus referentes políticos como *Hugo Chávez* ou como *Daniel Ortega* tomaron distancia e incluso criticaron eses procesos?

Xosé Manuel Beiras.- Non. O problema é que é distinto. Cando estoupou a revolta en Tunisia, a nivel do Norte de África, Magreb-Machrek, acababa de celebrarse o foro en Dakar, que empezou a organizarse cando foi o Consello Internacional en Rabat no mes de maio do 2009. Polo tanto, non existía estrutura da rede de movementos de forma de Foro, e o que ocorre é moito máis unha eclosión como o 15-M. E tampouco había de ningunha maneira nin sequera os gromos a nivel de estancia política de organizacións que estivesen conectadas con iso ou que asumisen iso. Ao trasladar a historia política, existían dúbidas sobre desenlace da situación pois as organizacións que existían era fundamentalmente Hermanos Musulmanes, por outra parte lóxico, xa que é o mundo árabe.

Xoán Hermida.- Pero que papel tiña que haber xogado nese momento a esquerda, darlle apoio, ou enfrontarse a eles polas contradicións que puideran ter o propio movemento. Hai certos sectores da esquerda altermundista que foron moi críticos cos movementos árabes ou moi desconfiados.

Xosé Manuel Beiras.- Non, o que pasa é que é un *totum revolutum*. O que se dicía a isto é que é un *totum revolutum*, a ver como se estrutura e é o que está pasando e en certa medida é de razón. Outra cousa son líderes políticos que están nos aparatos do Estado que é distinto, o *Chávez* ou o *Ortega*. *Ortega* tampouco te creas que ten moito rol nin o *Chávez*. O *Chávez* é moi ben acollido no Foros de Porto Alegre, sobre todo despois do golpe de estado, et etc. Nas fases de problemas de *Lula* en cambio el non apoiou pero iso é distinto.

Xoán Hermida.- Non existe sempre ese perigo de fractura ?

Xosé Manuel Beiras.- Non! O que pasa é o que non se traduciu, para min o que non está aínda establecido é a engrenaxe entre os movementos sociais e a actuación da estancia política nese espazo. Mira, cando se empezou a falar de facer o vindeiro Foro Social Mundial no 2013 no Magreb-Machrek, en Tunisia ou Exipto, personaxes dos veteranos como '*Chico*' *Whitaker* como *Cândido Grzybowski* como *Moema Miranda*, por falar de brasileiros, tiñan unha enorme preocupación. Porque claro os árabes querían levalo por aí e de feito vai por aí a cousa que eu saiba. Pero cal vai ser a situación política neses países, en que vai acabar isto. Ou sexa, non é que houbese críticas no sentido de oposición, non!, non!. Había formulacións

---

³⁸⁶ Durante os acontecementos previos ao derrocamento de *Gadafi* houbo varios artigos publicados por *Xoán Hermida* e *Xosé Manuel Beiras* onde mantiveron unha controversia moi forte sobre a visión do conflito.

de incertidumes e polo tanto coidado, coidado co que se fai aí, que é polo que che estou dicindo. De feito, iso foi un factor que tamén contribuíu a que inicialmente prosperase a nosa tese, nosa dos galegos e dos brasileiros e dos cataláns e os da Rede Mundial dos Dereitos Colectivos dos Pobos polo tanto non so os europeos nin do Norte, de porque non traer o Foro Mundial próximo ao norte para metelo na casa ao inimigo. Pero un dos factores era que como está o horizonte mentres que no outro, aí nese punto de vista non había problema había problema doutro tipo, problema de pasaporte por exemplo é fodido Porque claro están como están, sobre todo esta xente do terceiro mundo, sobre todo países árabes ou de África que veñan aquí. Pero cousas desas de carácter de intendencia e de loxística, pero non... E o que está claro é que precisamente que o modelo por chamalo dalgunha maneira do que foi a sublevación ou a rebelión en Tunisia ou en Exipto ese modelo proxectouse en Europa co 15-M e todo iso; responde máis a ese modelo só que en coordenadas europeas, de sociedades europeas. E en Exipto por exemplo que é verdade que existían organizacións sociais e sobre todo sindicais e que levaban unha loita dende os 90 que parecía que aquí dicían agora de repente aparece... como foi o do Nunca Máis, a parte que iso existía. Pero claro tiñan máis o modelo máis clásico entre aspas da loita social e da loita política.

Xoán Hermida.- De todas formas da a sensación, claro, isto non é fácil de resolver ou ao mellor non ten resolución. Como se houbera dous tipos de movementos; un movemento máis como é o maio do 68 como pode ser o altermundismo máis de calado cultural a longo prazo, de ir marcando tendencias cara ao futuro a estas situacións de colapso como se produciu nos países do este ou como se produciu agora nos países árabes, de colapso porque no fondo as elites están contaminadas, é dicir, non hai tampouco alternativa entón no momento que se derruba se derruba todo o armazón de golpe

Xosé Manuel Beiras.- E que a historia e que están noutro lado

Xoán Hermida.- Están no outro lado por iso, non hai elites alternativas por así dicilo, entón hai como un derrube. Non se cuestiona un partido se cuestiona todo un sistema.

Xosé Manuel Beiras.- Nos aparatos de poder, nos aparatos de estado dos que os partidos forman parte, non hai elites que teñan iso. As elites non son consideradas como tales porque os líderes dos movementos sociais, os líderes das rebelións ou das revoltas cívicas non son considerados como eles. Pero son elites no sentido propio da palabra. Entón, eu coido que é algo máis que iso. Algo máis que o que ti dicías, porque ten un carácter, non unhas características pero si un carácter máis semellante as revolucións do 48 en Europa que a outras que se deron máis recentemente. Marca, cito sen incidir. Porque tamén as do 48 o que empeza a marcar é precisamente a emerxencia da alternativa comunista digamos, da formulación comunista, do manifesto e todas estas historias. Pero claro cunhas características en cambio, a morfoloxía é moi distinta.

Xoán Hermida.- Imos a falar do altermundismo en Galicia. Imos a retrotraernos ao movemento sesentaoitista en Galicia, se é posible falar del. A impresión sustentada na propia evolución dos movementos en Galicia, todo apunta a que emerxen moi da man dos aparatos

do partido e en concreto da rivalidade que en finais dos anos 60 se da entre o PC a UPG ou nacionalismo de esquerdas ou españolismo de esquerdas, nos conflitos de Castrelo do Miño nas propias revoltas estudantís, as que houbo na Universidade de Santiago. Isto é así, hai espazo para outras alternativas ou outras visións? Nacen como instrumentos aviciados ao servizo de operacións políticas?

Xosé Manuel Beiras.- Non o creo, na fase que remata a década dos 60, non. Ao contrario, empeza o proceso por abaixo. Por exemplo, todo o proceso das asociacións culturais, parece unha coña pero crean tapadeiras. Dos cineclubs e de máis cousas, non, e os movementos sindicais especialmente Comisións, antes de iso. Entón, a altura do 68 que dimensión tiña e en que estadio de moderación se forma a UPG, o PSG xa non che digo nada, eramos 200 persoas pero fundamentalmente de xente que traballan eran cadros políticos que traballaban doutra maneira, non eran combatentes nas fábricas ou nos barcos de pesca ou así. O propio PC que si que era o que máis e o nexo con Comisións pero nos 60 non te creas que moitos. Si, parecía que había PCs por todos os lados, pero como dicía *Xavier Alfaya*, me cago na hostia, incluso en Madrid. Son o PC pero resulta que o PC eramos estes nada máis, o resto nin eran PC nin eran hostias, igual eran simpatizantes, non sei que, pero como cousa organizada, non, coido que non. No 70 si xa é distinto. E logo a cuestión de que se o españolismo é porque hai unha cuestión nacional. Entón iso marca.

Xoán Hermida.- Non, non me refiro a iso. Iso está claro polo que é ...

Xosé Manuel Beiras.- As dialécticas entre UPG e PC, entre PSG e Partido Socialista Obrero Español, inexistente pero de fora, iso é porque hai un evidente campo xenuíno. Ademais estase na fase dos procesos de liberación nacional nos procesos de descolonización, etc, etc, e empeza a calar a cousa e que nos somos máis parecidos á periferia nunha serie de cousas. Non, eu coido que nos 60, non. De feito hai organizacións que nese momento teñen moito protagonismo e que son moi recentes e efémeras coma os *felipe*, entre os universitarios. Teñen moito máis peso que a UPG que o PSG e que o propio PC e logo todos os que había que desapareceron. Pero iso precisamente porque é o que está agora a ferver a cachón, entón fórmase un módulo de cousas, un universo. Algúns xa entran na órbita de atracción do xa existente, PC sobre todo, UPG e PSG, pero a maior parte aparecen os *felipe* os non sei que e os de mais alá.

Xoán Hermida.- Me refería máis a esa rivalidade que sitúa aos movementos nas órbitas, é dicir, que deixa moi pouco marxe de manobra para ...

Xosé Manuel Beiras.- Os movementos nas órbitas [dos partidos] funcionan a partir dos 70 pero nos 60 supoño que non. Pero ademais é lóxico que actúen nas órbitas. Por que? Porque aí está claramente un combate en coordenadas políticas, trátase de acabar co fascismo franquista, é unha loita contra un réxime político, entón iso faise na política. E se hai unha concepción máis xacobina no sentido de estado napoleónico, non?, do ámbito Español, e hai unha concepción máis indíxena, claro, é dicir, os indíxenas, por certo nos somos os indíxenas, máis autóctona, é lóxico que .. e ademais por exemplo.. por iso o nacionalismo incúbase sobre todo

e autoorganizase no prol da cultura, do idioma, etc, nas sociedades culturais e a través das sociedades culturais están nesa clave, entón os outros teñen que montar tamén o espazo porque hai unha ideoloxía, unha concepción distinta, de acordo, e entón iso, iso ... Cando se crea o SOG, o Sindicato Obreiro Galego, cando empeza o xermolo, por que CCOO estaba no que estaba, e porque hai unha.. porque si porque o centro de gravidade non está aquí, pois na folga do 62 en Vigo e en Ferrol pero sobre todo máis en Ferrol pero en Vigo tamén, percíbese, o desenlace dos conflitos laborais moitas veces son en clave de estratexia a nivel de Estado e a xente di: ao final nos venden, non. Os conflitos da naval durante os anos 80 é patente en Ferrol, coa reconversión naval, etc. E claro é unha cuestión identitaria, unha cuestión nacional, entón é lóxico se produce, se proxecta esa globalidade, e tamén no ámbito dos movementos sociais porque están moi conectados os movementos sociais cos movementos políticos porque estamos na fase de combate fronte o Franquismo, eu coido que é sobre todo por iso.

Xoán Hermida.- Si pero iso na transición deixa unha herdanza de concepción máis que de acompañamento á cidadanía organizada ...

Xosé Manuel Beiras.- A noción de acompañamento á cidadanía non como noción pero si como expresión léxica é moi perigosa porque é moi equívoca, algunhas críticas que se fai cando alguén de nós e tal fala de acompañamento... eu normalmente non utilizo o termo precisamente por iso, as críticas son porque se está pensando nunha lectura, nun contido semántica do acompañamento que non é o que se lle quere dar, cando se fala a verdade, pero o que quero dicir é ...

Xoán Hermida.- Acompañamento non quere dicir apoliticismo.

Xosé Manuel Beiras.- Xa sei home, xa sei, por iso che digo, pero se ve que as forzas políticas o que teñen que facer é facer o que digan os movementos sociais sen máis. Para iso o fan directamente os propios movementos sociais e sacamos os partidos e que se expresen, que vaian aos parlamentos, etc, etc, de acordo, esta é a cuestión. Non se trata diso, xa o sei, trátase da sintonía e que en vez de ser que o partido marca pautas, e se proxecta como consignas para dirixir aos movementos sociais cando son movementos sociais, en vez diso que haxa unha relación de *feedback* e que teñan autonomía os movementos sociais que non sexan manipulados, entendéseme ben. Pero é que iso no contexto dos 70 non ten ningún sentido, porque conflúen as dúas cousas, as dúas levan á mesma cousa. Na transición, claro para a transición porque para a transición é frustración, é unha derrota. Entón hai as reaccións defensivas e hai que controlar isto porque senón quedámonos espidos, quedamos sen base. É moito máis consecuente o propio fenómeno de como a dinámica de entrar no Franquismo en vez de desembocar nun proceso constituínte exnovo na etapa da democracia, etc, etc, pois é un fraude. E entón claro, as forzas máis rupturistas, as que se manteñen na posición máis rupturistas as que non pactan séntense en perigo e as outras reaccionan tamén. Eu coido que é máis subxectiva esa diagnose que en termos de se como actúan, é como se as organizacións políticas o que quixesen fora manipular os movementos sociais, non é por iso, eu creo que é máis subxectiva o fenómeno e desemboca no mesmo, e logo convertese claro, convertese en

pura utilización, si, si, claro.

Xoán Hermida.- Imos ver, de feito hai toda unha serie de impulsos ao movemento nacionalista con loitas ecoloxistas non?; Castrelos, Encrobas, máis tarde Xove, Celulosas e todo isto acaba na orixe de ADEGA, que papel xoga ADEGA en todo iso como primeiro movemento ecoloxista?

Xosé Manuel Beiras.- Non, eu coido que non. ADEGA nace como movemento, é unha organización ecoloxista no sentido propio, pero Castrelos non é unha loita ecoloxista eh, coidado, Castrelos é unha loita de clases.

Xoán Hermida.- Pero tamén como As Encrobas tamén claro, pero no fondo hai un transfundo, no fondo hai un problema...

Xosé Manuel Beiras.- Deixémonos de lerias. Cando ti dis que é unha loita ecoloxista eu digo non é unha loita ecoloxista,... dentro da complicidade das loitas se un escolle o feito da cuestión ecolóxica polo tanto que é o que primordialmente ou caracteriza iso, digo non, é de clase, son labregos que lles asolagan o Val onde teñen as terras. Encrobas igual, Enchousas o mesmo, ...

Xoán Hermida.- Celulosas, parecido

Xosé Manuel Beiras.- Celulosas parecido, aínda que Celulosas é posterior porque xa é dende mediados do 70 e aí xa o ecoloxismo xa empezou. ADEGA xa existía, entón xa ten un compoñente máis importante, porque para montar unha celulosa ti non tes que expropiar 600 hectáreas.

Xoán Hermida.- Non. Pero hai tamén un colectivo afectado que son os mariscadores, as mariscadoras.

Xosé Manuel Beiras.- Pero iso as celulosas de Pontevedra.

Xoán Hermida.- Si, a de Pontevedra.

Xosé Manuel Beiras.- Pero é que as loitas contra as celulosas empezan cando o plan das celulosas que había, unhas celulosa na Mariña outra celulosa aquí no Ulla, outra celulosa... eu estiven nun mitin en Negreira no ano 76 que se deu, non de Negreira aquí en Brión. Aí si había un compoñente moito máis xa de cuestión ecoloxista e de racionalidade produtiva. Porqué? Por que un dos compoñentes da loita é xa hai celulosas en Pontevedra, e resulta que estamos producindo a celulosa e estamos o caolín en Vimianzo e o papel non se fai aquí, entón espera, oiga vostede desenvolva o ciclo produtivo na que hai. E que aquí hai dous compoñentes, un de indíxena, no sentido de industrias primarias xa está ben nas fases primarias dos procesos, non, queremos completar o ciclo produtivo ou sexa, centrar a economía e o proceso produtivo, autocentrados, e había un compoñente ecoloxista moi importante claro. Que tamén afectaba porque se lle contaminas as augas, as terras, ... aos labregos tamén os arruínas, pero non é unha loita labrega como foi os Encrobas como foi os

Enchousas como foi, por suposto, a de Castrelos. E si que en cambio hai máis en Valdaio, por exemplo, iso é un combate máis ecoloxista. Haino tamén na loita contra Xove.

Xoán Hermida.- Pero ADEGA é un dos primeiros grupos ecoloxistas

Xosé Manuel Beiras.- O primeiro, non existía nada.

Xoán Hermida.- Naceu á calor de reflexións de vangarda dalgunha xente ou.. me imaxino que si, non?

Xosé Manuel Beiras.- Foi o PSG quen o montou [ADEGA]. Fomos o PSG. Manolo Camaño e máis eu. Collemos a Domingo Quiroga, masón e republicano de esquerdas, e que xa defendía cuestións ecoloxistas no sentido propio, por exemplo respecto da pesca foi o quen comezou a criticar a extracción masiva de pescada nun libríño pequeno, publicado en Galaxia cando eu estaba traballando en Galaxia, que se chamaba en español La pesca de la merluza con nudo gordiano. Quiroga era moi bo, especialista da FAO. Entón prestouse a presidir, como tapadeira. Foi o PSG quen montou ADEGA.

Xoán Hermida.- Tes comentado algunha vez que o BNG foi a primeira estrutura altermundista ou con visión altermundista.

Xosé Manuel Beiras.- O BNG foi a primeira vez en política, que eu saiba, descoñezo no fondo na contorna toda, non solo o Estado Español senón incluso Europea, e digo porque a min me chamaban ou me falaban xentes que querían que lles explicase como era o deseño do BNG; que foi pioneira que foi precursora dos tipos de organización que xorden no proceso do altermundismo. E de cachondeo, nos fomos precursores e agora cando se está emerxendo o BNG vai para atrás, vai cara o modelo clásico, por iso me fai graza pero en realidade tampouco discuto nos actos públicos estes de asembleas, xuntanzas abertas e estas coñas, agora cando se está discutindo de fronte non, é un BNG bis, non, eu non discuto pero se o BNG bis en cal BNG bis do que hai do de agora pero ese non é BNG. O deseño do BNG asume, cambia con respecto por exemplo ao BNPG e a ANPG ou UPG esa si que é unha fronte característica de hexemonía partido vangarda do proletariado a UPG, pero o BNG non, asume que o suxeito plural que a base social ten que ser pluriclasista, non interclasista, pluriclasista que é a única maneira de articulalo, articulando os grupos de clase ideoloxicamente, socialmente, etc, etc. Neste novo proxecto común asembleario, afiliación individual non coa optación de partidos, non a fronte de partidos, nin unha mesa de partidos. Iso é o BNG, é absolutamente orixinal nese sentido e precursor e evidentemente ademais moi lúcidamente axustado á realidade sociopolítica e sociocultural deste país, por iso funcionou. E cando os cataláns me dicían.. coño o BNG, aquí tiñamos que facer algo así, coidado, coidado que non é exportable tal cal, porque Cataluña non é Galicia. E Euskadi por exemplo, a Esquerda Abertxale, non oh, e Batasuna non é como o BNG, dende o comezo. O que pasa é que cheguei a conclusión, demasiado tarde, de que un dos problemas do BNG é, se un contempla a traxectoria do nacionalismo galego dende o século XIX e logo desde as Irmandades máis claramente, todo o movemento nacionalista, e iso as organizacións políticas

ou as formulacións políticas non tiñan problemas de empatizar e mesmo de engranar cos movementos libertarios coa cultura libertaria mentres que en cambio si que os deseños m-l se converten nun cristo. Entón que pasa, que cando están en horas moi baixas acéptase, e durante un tempo non funciona en canto a correa de tal volve emerxer a concepción m-l, etc, etc, e sobre todo a noción M-L pasado pola deriva stalinista claro, en canto ao aparato. E entón ... cando eu dixen aínda na entrevista de La Voz de Galicia: o que é o BNG somos nos, os que non son, son estes, falo en serio. Entón si se fose a compulsar os documentos do proceso da asemblea constituínte, os documentos fundacionais tanto nos principios ideolóxicos e políticos como nos estatutos, que si se fai ese BNG ou ese deseño pero nas coordenadas actuais con todo o que hai que cambiar, eu iso non lle chamo.. se iso é un BNG bis eu apúntome xa ao que non me apunto é ao BNG do 2000 para aquí

Xoán Hermida.- o que pasa que... esta pregunta non a ía facer pero como me das pé, fágocha. O que pasa é que da a sensación que dis o BNG se forma en base a un suxeito plural e polo tanto ten que ter no seu interior partidos que representan iso ...

Xosé Manuel Beiras.- Non, non necesariamente.

Xoán Hermida.- Ou segmentos de poboación organizada que representan sectores sociais nesas correntes, vale, pero entón aí a pregunta é a seguinte, o BNG chegou a ter unha amplitude de correntes bastante ampla ...

Xosé Manuel Beiras.- E logo partidos dentro.

Xoán Hermida.- E partidos dentro ...

Xosé Manuel Beiras.- Inicialmente eran dous e logo un marchouse aos poucos meses de entrar ...

Xoán Hermida.- E a pesar diso a maioría dos militantes do BNG non estaban adscritos a ningún dos partidos ...

Xosé Manuel Beiras.- Máis ao meu favor.

Xoán Hermida.- Non, tamén pode ser que non os percibiran tanto como partidos de estruturación social senón como Lobby's de poder onde non lles importaba ...

Xosé Manuel Beiras.- Non, non que non, estás equivocado, a cultura BNG están máis centrada nos afiliados do BNG que non son de nada que os que están dentro dun partido, esa e a auténtica cultura do BNG.

Xoán Hermida.- Existen partidos nun espazo común que no fondo non son atractivos para máis da metade da xente.

Xosé Manuel Beiras.- É que non é que non sexan así, é que non lle fan falla.

Xoán Hermida.- Non lle fan falla, vale!

Xosé Manuel Beiras.- Funciona o BNG como tal para articular esa pluralidade.

Xoán Hermida.- En todo caso a consecuencia final é que eses partidos se converten en Lobby's con partidos de poder.

Xosé Manuel Beiras.- Non! Se converten en Lobby's cando se abandona o proxecto común e cando un pretende dominar non hexemonizar no sentido... dominar, a UPG, e os outros.. entón empezan a competir entón funcionan como Lobby's, porque aí hai unha competición polo poder e antes non era así, non era así. No 92-93 entra o MC, que logo foi INZAR, constitúese Esquerda Nacionalista como unha nova esquerda que había que ler os documentos do principio de Esquerda Nacionalista que non se aplicaron. Por certo, ao principio un pouco pero despois non. Entra o PNG, entra o PSG do que se marcharan porque un hai un colectivo socialista do PSG que se quedaron, entra Esquerda Galega naquel momento xa é PSG-EG, e pasa a chamarse Unidade Galega, e non sei se me queda algún. Ate o 2000 ou 2001 non se converte en Lobby's de loita polo poder. Pero o que pasa é que ti, se existían partidos e queres integrar a eses continxentes, qué fas? É dicir, autodisolvédevos e logo entrades, entón entran, pero firman un contrato de ... dúas cousas, primeiro; todos asumen o proxecto común, iso é un problema común, non a nivel de programa de goberno, nin de programa electoral, senón de proxecto e todos asumen que dentro do BNG son os seus militantes nas asembleas os que van exercer o poder, de acordo! Non se presentan por exemplo listas para elixir consellos comarcais, non presenta unha a UPG e o PNG outro, non. E polo tanto toda a militancia que non é de ningún deses partidos non ve diferenza entre ser militante dun partido ou ser simplemente militante do BNG porque non, non, por detrás da tramolla e das bambolinas, entre bastidores, si! Sempre hai as súas cousas, e sobre todo empeza a coaptación pola permanente. A permanente é un órgano de simple execución do que acorda o Consello Nacional que é o que vai marcando. Reúnese o consello nacional, chega un momento en que case se reúne cada tres semanas ou un mes ou cada mes pero como se vai ampliando ao integrar partidos pois entón empeza a tamén a configurar a permanente, pero ten que haber alguén de INZAR porque senón non sei que, ten que haber ... e entón empeza a converterse a permanente nun órgano de representación partidario. Isto que se intenta resolver no 2002, onde eu quémome por intentalo, cando se pasa a executiva de execución como era a permanente orixinaria e devolverllo ao Consello Nacional e aí e cando a UPG di non, ten que haber unha proporción porque temen nese momento quedar fora de xogo e entón aí empeza todo o follón, non. Pero non, volvendo ao principio claro que era un deseño completamente diferente moi axustado a esta realidade por iso funcionou e positivo ademais á capacidade de atracción dos demais, entón como o centro de gravidade foi absorbendo aos outros.

Xoán Hermida.- Perdeuse unha oportunidade, porque coincide ademais cando xa empeza o BNG a causar as baixas. Perdeuse unha grande oportunidade de converter o *Nunca Máis* nunha plataforma cívica política para o cambio?

Xosé Manuel Beiras.- Si! *Nunca Máis* xurde entre o outono e a primavera do 2002 ao 2003 que xa se está nesa fase, e entón o que ocorre é que o Bloque especialmente a UPG intenta

dirixir *Nunca Máis*. Eu recordo as miñas discusións onde dicía que o que había que facer era orientar pero non dirixir. Orientar para a proxección política pero non dirixilo, non enfeudalo, non domesticalo. E que ademais que había que iso si, introducir novas temáticas de loita, porque o do *Prestige* ía acabar, porque o *Prestige* non ía estar contaminando permanentemente, entón iso ía, o tema *Prestige* ía esmorecendo e había que introducir outros, pero claro como xa empeza a preocupación por controlar o *Nunca Mais*, entón non se fai iso e iso é unha das cousas que constituíu unha frustración e das tantas que tiveron eu, son un fracasado.

Xoán Hermida.- Hai un instrumento que utilizan, creo eu tal e como o vivín, porque o movemento a nivel nacional é difícil de controlar, son as comarcas como estruturas de control do partido. Van creando estruturas, representantes de *Nunca Máis* nas comarcas que vai pondo propiamente a UPG ao fronte de cada *Nunca Mais* zonal.

Xosé Manuel Beiras.- Pode ser, eu non recordo moi ben, porque tiña moitas outras historias. O que si recordo e iso e díxeno moitas veces.

Xoán Hermida.- *Nunca Mais* xera todo un movemento de resposta cívica, aí xorden colectivos como *Hai que botalos*. Da a sensación que no fondo a chegada ao goberno máis que un bipartito é un tripartito, o BNG, o PSdeG e a cidadanía, que no fondo é o terceiro piar de todo ese cambio, non? Sen embargo os partidos así que chegan ao poder en vez de empoderar a ese terceiro piar se desmarcan rapidamente e xurde un proceso de desencanto. Isto é así, había realmente ese terceiro partido do cambio, non era realmente un partido pero era un movemento de impulso?

Xosé Manuel Beiras.- Non! O que había era unha rede que xa non era daquela como nos anos 80 ou 90 sobre todo na primeira metade dos 90 que é a sociedade civil, e asociacionismo, os movementos sectoriais, temáticos, etc, etc, e que se revitaliza e se artella a nivel nacional co motivo do *Prestige*, do *Nunca Mais*. Había iso, iso o que había era a concepción política que da lugar ao goberno bipartito. Dos dous PSdeG-PSOE e BNG o que ten realmente conexións con toda esa base social organizada é o Bloque, o PSOE puntualmente e tal, pero é o Bloque. E que é o que ocorre, o que ocorre sobre todo é o seguinte, a maneira en que se enfoca a estratexia de acción do goberno da lugar a que rapidamente o goberno bipartito, máis o PSOE que o Bloque, pero o Bloque tamén, acaban secuestrados pola dinámica do aparato do estado, do aparato, do que é goberno e entón evidentemente iso tende a divorcialo de toda a organización da sociedade civil. A organización da sociedade civil segue coa súa dinámica máis ou menos e entón vai diverxer, hai un elemento diverxente e entón dende o goberno iso créalles un problema. E a organización política que sustenta ese goberno que é o Bloque, falo do Bloque non falo do PSdeG, en lugar de facer de ponte e ademais de darlle cancha aos movementos para incluso presionar noutro socio de goberno para políticas determinadas dedícase a intentar os bombeos, funciona o bombeo, a botar auga fría, a apagar, a domesticar ou a mallar nos chismes, pero iso é consecuencia para min primordialmente desa diverxencia entre a dinámica política na sociedade civil e a dinámica política das institucións. Como

Bloque o que tiña que facer era... o Bloque cando da o paso de asumir que no marco autonómico incluso chegado ao goberno pode ser positivo, que é o segundo paso que da, o primeiro hai que estar nas institucións aínda que non nos guste porque senón quedamos un pouco descolgados o segundo ese faino e iso é así como se formula incluso está escrito, para facer avanzar o proxecto estratéxico, ou sexa para utilizar a acción de goberno para avanzar, non tanto para xestionar non tanto para lograr cousas concretas senón un repertorio de cousas senón para aquelas cousas que fagan avanzar o proxecto estratéxico polo tanto para crear máis conciencia tanto social como identitaria nacional, etc, etc. Para retroalimentar o motor de abaixo e iso non se fai, faise o contrario. Pero non se fai porque en vez de chegar ao goberno... se nos chegamos ao goberno no 97, que se puido chegar se non chega a ser polo PSOE que fixo todo o posible para non chegar, e a través del tamén se caeu en barrena, ou se chegamos a gobernar incluso no 2001 entón si, pero entre o 2001 e o 2005 o proceso de enganche do Bloque na dinámica das institucións xa é tan forte, que xa está creando laias internas e regañas entre a dirección do BNG e a cidadanía do movemento civil.

Xoán Hermida.- Unha última cuestión, o Foro Social Galego parece que se celebra demasiado tarde. Porque?

Xosé Manuel Beiras.- Non

Xoán Hermida.- Digo con respecto ao nacemento de todo o proceso altermundista, ou é cando tiña que ser, non podía ter sido antes?

Xosé Manuel Beiras.- Aí estamos. Se o BNG tivese asumido, polo que che dicía antes o do 2001, proxectado utilizado iso, temos que aquí aplicar iso. O BNG daquela a través, non tanto como BNG pero a través das redes sociais sindicais podía ter activado, era o único que podía activar porque os movementos sociais que existían non estaban capacitados, porque vamos os movementos sociais daquela á altura do 2000, 2002, 2003, que coño sabían nin sequera dos pobos, nin dos, ... pero non o fai, non o fai por iso que che dixen antes, non se utiliza e logo en cambio fai o contrario e entón que pasa que o Foro Social Galego cando xa hai un madurecemento que vai impregnando pero os movementos sociais galegos xa teñen cada vez máis conexións cos Foros Mundiais cos Foros Europeos, etc, etc, e co resto dos foros e aínda así un momento que iso quen o pon en marcha, a Fundación Galiza Sempre, o Seminario da Educación pola Paz de Manolo Dios, e para de contar. Así, os documentos aqueles non, de autoconvocatoria, son os que lanzan o proceso claro. Ou sexa non son os movementos sociais galegos os que toman a iniciativa e chegan a conclusión de que hai que crear ao Foro Social Galego tamén, non? O que pasa é que prende ben á calor do ambiente favorable ao Foro Social Mundial, e despois deixa de funcionar activamente como foro a través dun consello, de programar cousas, mais que algunha cousa de cando en vez e claro esmorece ou aletárgase pero tamén hai un certo esmorecemento dos propios movementos sociais organizados.

3. XOSE VEIRAS GARCÍA: ARREDOR DO ECOLOXISMO

no Hotel Araguaney, Santiago de Compostela, 16.1.2012

A conversa con Xosé Veiras³⁸⁷ celebrouse o día que se coñecía a morte de Manuel Fraga. Levaba días cun artigo feito a propósito da desaparición física do que fora presidente da Xunta de Galicia na idea que a morte de Fraga ía levar por diante o fraguismo e con el tamén desaparecería o seu modelo de estrutura de partidos en Galicia. Efectivamente poucos días despois o 'terremoto de Amio' se levaba por diante o BNG e uns meses despois os resultados do PSdeG afondaba a crise estrutural na que estaba sumido o partido desde a marcha de Emilio Pérez Touriño. A pesar diso o meu contertulio non acaba de ver a posibilidade de asentar unha forza da esquerda verde e renovadora no mapa galego.

Xoán Hermida.- Creo que non podemos falar de movemento ecoloxista en Galicia sen comezar polos conflitos de Castrelo de Miño e das Encrobas, finais dos sesenta e inicios da década do setenta, que son os dous primeiros conflitos sociais onde aparece unha certa sensibilidade medioambiental. Ao final dá a sensación de que a batalla era instrumental non, que o que importaba era a política e o beneficio económico dos afectados e que as batallas medioambientais se perden, e se vende incluso na historia do nacionalismo como un grande triunfo, pero o movemento das Encrobas e o movemento de Castrelo de Miño, desde un punto de vista medioambiental foron un desastre para Galicia.

Xosé Veiras.- Si é que, forman parte máis da tradición do nacionalismo, da tradición do nacionalismo popular que da tradición ecoloxista, no caso de Castrelo de Miño por que a esa altura non había ecoloxismo asociativo e o ecoloxismo como ideoloxía a nivel internacional estaba nacendo en Galicia, non había ningunha asociación ecoloxista nesa altura non, ningunha asociación nin na defensa ambiental; en fin, aí o que había era unha loita na que o que se puña sobre a mesa, por lado, a defensa da economía do hábitat da xente que vivía en Castrelo de Miño e na comarca e, por outro lado, a denuncia do papel que nese momento tiña Galicia como subministradora de electricidade co resto do Estado. Ese papel seguímolo a ter en certa medida pero atenuouse moito, daquela exportabamos toda non pero a maior parte da electricidade que producía a Galicia exportábase, hoxe non é así, e antes se consumía moi pouco e non había apenas industrias que consumisen grandes cantidades de electricidade e no caso das Encrobas pois pasou o mesmo, están aí presentes esas mesmas compoñentes iso non quere dicir que o goberno sexa positivamente loitas ecoloxistas, do que podemos definir como ecoloxismo popular que acuñou *Martínez Alier*, pero aí non hai unha presenza do movemento ecoloxista, que estaba ou non existía ou non tivo aí unha presenza... por que nin tan sequera

---

³⁸⁷ **Veiras García, Xosé;** (Santiago, 1970). Biólogo. Militante do movemento ecoloxista desde finais dos oitenta. Foi coordinador xeral da Federación Ecoloxista Galega (1996-2001), secretario executivo da Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza (2002-2005) e vicecoordinador de Verdegaiia (2006-2007).

no caso das Encrobas, o caso das Encrobas foi no 77 non, pois nin tan sequera ADEGA.

Xoán Hermida.- Estaban empezando aínda non

Xosé Veiras.- E que ADEGA non era o que logo foi porque ADEGA non naceu como unha organización que formase parte do movemento nacional popular galego, tivo un nacemento moi diferente, despois foi evolucionando e houbo un momento da ruptura que pasou a estar controlada pola UPG, pero cando naceu en 1976-77 tiña un carácter moi diferente ao que acabaría tendo..

Xoán Hermida.- Este primeiro movemento ecoloxista que ao final vai condicionar a evolución do ecoloxismo en Galicia, que é ADEGA, nace á calor dalgún feito concreto por exemplo de Xove antinuclear ou é un acto voluntarioso de estar presente que aposta por iso?

Xosé Veiras.- Pois é, supoño que influiría algunhas cuestións como proxectos que houbo para instalar celulosas, non?, por Galicia, posteriores á.. eu creo que foron posteriores á instalación de ENCE na ría de Pontevedra, si non?, por que houbo así varios proxectos que andiveron por aí paseando por diferentes lugares de Galicia, nos anos 70. Entón foi impulsada por xente do mundo académico, *Domingo Quiroga*, *Bermejo* un Catedrático de Química, incluso había xente da administración por que nos fundadores de ADEGA había un delegado provincial do ICONA, si había xente dun espectro ideolóxico e social moi amplo, e era unha sección de defensa ambiental pero non era unha sección ecoloxista realmente. E cando estaba *Xosé M. Beiras* tamén ou *González Laxe* eran os máis de esquerdas que había a esa altura. Hai un momento que non sei se o teño moi claro aínda cando é, ADEGA pasa a estar controlada pola UPG hai un momento aí en que deberon decidir entrar aí, por que a ver .. ADEGA, a diferenza de ERGA, a diferenza das Comisións Labregas e do sindicalismo obreiro, non foi creado pola UPG.

Xoán Hermida.- A ver, o que pasa é que non é creado por eles, pero teño a sensación que claro, é fácil absorber algo cando non te moves nos parámetros culturais deles, non. Pode algo deso ter que ver?

Xosé Veiras.- Eu creo que máis ben... e que non o sei moi ben como foi por que habería que falar con xente que viviu aquilo por que eu teño en certa maneira que grazas ao arquivo, vira pois o que había sobre a historia de ADEGA, non, as actas, e hai un momento aí en que ADEGA entra en crise, que hai un momento aí de baleiro de poder, que debeu ser quero lembrar que foi a comezo dos 80, do 79-80 e debeu ser aí, non, cando debía haber xente xa da UPG aí dentro, esta xente como *Carlos Vales* e *Ramón Varela*.

Xoán Hermida.- Ti cando te achegas a ADEGA non viñas dese mundo, tes esa sensación de que iso xa está controlado? Como vives todo ese proceso?

Xosé Veiras.- Eu cando entro en ADEGA, pois a verdade é que ...eu entrei, tiña pensado entrar como socio pero ao final entrei por que me contrataron non, por motivos laborais, e eu a verdade nese momento non entrei.. a miña perspectiva era de aínda que miraba que había en

ADEGA, pois un proceso, houbo un proceso nos anos 90 do asentamento crítico do BNG e a UPG, grazas a *Manolo Soto*, que era unha persoa que introduciu, abriu un pouco *ADEGA* non, e *ADEGA* por exemplo tiña unha posición de un grande complexo de superioridade respecto ao resto dos movementos ecoloxistas nos anos 80 pois iso era .. estaba extraordinariamente submisa ao Bloque, era simplemente un apéndice, pois case todo o mundo, todos os que estaban en *ADEGA* todos eses activistas ou polo menos os principais eran do Bloque, en fin. El pois digamos en certos casos se desmarcara algo do Bloque non, por que *ADEGA* era nese sentido pois diferente, un pouco diferente, ao resto das outras organizacións no eido do BNG. E logo pois tamén buscar maior relación con organizacións fora do ámbito nacionalista, especialmente ecoloxistas, en fin deulle outro aire, non, iso fixo que entrase xente que non era do ..

Xoán Hermida.- Estamos falando de que anos?

Xosé Veiras.- Estamos falando algo que pasa ao longo dos anos 90. Algo que ven pasando nos anos 90. E eu entro en *ADEGA* pois no ano 99 penso. 99-2000 comecei a traballar, tiña pensado entrar como socio non, sen grandes expectativas pero en fin.. sen grandes expectativas de que aquilo chegase a ser o que eu ..., tiña que ser, de feito vamos tiña pensado entrar ... vamos vía o meu traballo como algo bastante temporal pensaba que ía durar menos do que realmente acabou durando. Pero, bo despois houbo así un momento que foi cando aconteceu o do *Prestige* que favoreceu, entrou xente en *ADEGA*, bastante xente en *ADEGA*, non moita, en termos cuantitativos pero si en termos cualitativos, que tal enchente podía darse unha evolución cara a unha *ADEGA*, pois máis parecida ao que pretendíamos que foi *Verdegaia* non, para dicilo así de forma ...

Xoán Hermida.- E que pasa? Por qué de repente hai o... a involución que se produce, cando? ou cando o notades vós? Por que nese momento estamos falando xa... estaba .. ti estabas cómodo coa dirección dese momento non?

Xosé Veiras.- As presións comezaron a partir dese momento de crecemento que se da por motivo da catástrofe do *Prestige*, por que entra xente nova, *ADEGA* medra algo e entra xente nova, dáse cando *Manolo Soto* decide deixar de ser presidente, e que *Manolo Soto* pois miramos que era a persoa que reunía máis consenso, máis apoio, por que estaba digamos ... era deles pero ...

Xoán Hermida.- Ao mesmo tempo era amable

Xosé Veiras.- Si era amable, e mirabas que tamén, tamén era dos nosos en certo sentido non, entre aspas. Entón eses son foi todo o conflito que podía estar máis ou menos implícito, latente pois claro cando hai que renovar a xunta directiva, cando hai que elixir un novo presidente aí é cando as diferenzas afloran non, entón aí unha persoa clave, hai persoas claves, non?, hai persoas claves e nese movemento ecoloxista galego é *Manolo Soto*, nos anos 90 e na primeira metade do século desta década pasada desde logo que si ata que deixa de ser presidente de *ADEGA*, segue sendo unha persoa clave en *ADEGA* non, agora está así nun

segundo plano pero vamos, é destas persoas decisivas en momentos decisivos, non, que están aí. Entón, en fin a miña esperanza era que *Manolo Soto* tivese a viaxe que acabou facendo *Lidia Senra*, non, por exemplo pero quedou a medio camiño. Entón ... el no momento por exemplo, houbo un conflito importante cando *Manolo Soto* deixou de ser presidente dixo que .. anunciou que deixaba de ser presidente entón... *Manolo Soto* non fixo nada para tentar influír... non fixo absolutamente nada, polo menos... non sei tería conversas con algunha xente pero eu creo que nin iso, non dixo nada, non se pronunciou por ningunha candidatura, por que chegamos a ... faltaban uns días para a asemblea e non se sabía quen se ía presentar como presidente, pero soaba moito, había un sector que quería que fora *Xosé Lois Salvador*. *Xosé Lois Salvador* foi outra das persoas clave, non é que sexa pública, con pouca repercusión pública pero tamén é unha persoa clave por que díganos é o controlero maior da UPG en *ADEGA* pero ese home é da UPG por antonomasia e parecía que ía ser el, entón eu aí foi cando xa,... eu dixen ou marcho ou bótanme, xa nese momento xa... ate ese momento estivera á expectativa sen facer nada pero aí nese momento xa decidín intervir entón tratar de promover unha candidatura alternativa entón ... iso cando xurdiu o candidato de *Xan Duro* e a candidatura que el encabezou con outra xente, entón claro aí xa todo ese proceso xa comezou a facer que aflorasen as diferenzas.

Xoán Hermida.- Esa asemblea a perdedes, non?

Xosé Veiras.- Non, esa gañámola, se cadra debíamos tela perdido. En Ourense, pero mira esa gañámola por *Manolo Soto*, por que *Manolo Soto*, e que foi unha cousa... o movemento ecoloxista parece así pouco serio entón xa ves que o principal no movemento ecoloxista do país nun momento tan decisivo como é o cambio da presidencia, non, nunha época tan marcada por ... pon *Manolo Soto* chegamos á asemblea sen que a xunta directiva tivese unha proposta de candidatura, chegamos a asemblea esa era un sábado e un domingo pois se convoca unha reunión da xunta directiva o domingo á primeira hora, era ás 9 da mañá, a asemblea comezaba ás 10,30 ou ás 11, convocouse unha reunión da xunta directiva que tiña como finalidade presentar unha candidatura, presentar unha proposta para a xunta directiva, non había, entón aí nesa reunión ao final presentáronse dúas posibilidades, unha era a de *Xan Duro* e outra a de *Daniel Vispo* que é outro dos homes da UPG, xunto con *Salvadores*, pero *Salvadores* ten unha personalidade mais estable, forma parte do aparello da UPG non, en fin, forma parte do núcleo duro da UPG e *Daniel Vispo* pois é o digamos o principal admirado ... quen máis admiraba en *ADEGA* a *Salvadores* era *Vispo* precisamente, entón propoñen a *Vispo*, *Vispo* era unha persoa así máis presentable o máis.. que podía ser xa máis aceptado, e aí a cousa estaba moi igualada, moi dividida non, e el que tivo que votar, tivo que votar a quen presentaba a xunta directiva como presidente e gañou *Xan Duro* por unha diferenza moi pequena e grazas ao apoio de *Manolo Soto* por que ao final apostou... por que xa debía ver que había moitos que non íamos ... vamos eu ao día seguinte marcharía antes de traballar con *Pepe Salvadores*.

Xoán Hermida.- Canto dura despois... non hai tempo agora pa meternos moito nisto, so para acabar, canto dura despois... como acaba isto, gana *Xan Duro* e por qué se produce tan rápido

a ruptura?

Xosé Veiras.- Pois por que eu creo que é un factor que influíu foi o feito de o Bloque chegar á Xunta, porque? por que viamos que non había ... por un lado non había interese en se desmarcar do Bloque claramente, e púxose de manifesto pois sobre todo a raíz dun debate que houbo sobre se considerabamos que había unha incompatibilidade dos estatutos que impedise á xente que ocupaba un cargo de dirección en ADEGA formar parte dunha lista electoral, non, e eles consideraban que non que iso era unha manobra para ademais o explicitaban así, que era unha manobra para excluír a determinada xente da dirección de ADEGA das direccións locais ou galegas entón iso foi o que o que acabou co ... e logo, unha cousa importante, que nos viamos que o bloque ía gobernar ía ser que .. que ADEGA ía estar moi condicionada

Xoán Hermida.- Aí comentaches ti e teño escoitado algunha outra vez, na evolución dos anos 90 da que falas da propia ADEGA, chegouse nalgún momento a formular a incorporación de ADEGA en *Ecologistas en Acción* pero como posición sería máis alá dunha formulación de alguén ou tal, si?

Xosé Veiras.- pois iso non cho podo asegurar pero a miña impresión é que puido algunha xente dentro de ADEGA considerar

Xoán Hermida.- A mesma evolución que dis que foran igual que o SLG.

Xosé Veiras.- A verdade é que iso non entraba nos plans de ...

Xoán Hermida.- Iso non entraban nos planes nin nas posibilidades de por iso e que afectara á xente non.

Xosé Veiras.- Non, iso creo que vamos, se alguén propón iso é que vamos defenestrano. Pero mira, unha cousa que enlaza co anterior para que vexas que ADEGA naceu cun carácter e nos primeiros anos cun carácter moi diferente ao que acabou tendo; ADEGA si formou parte durante un tempo de *Amigos da Terra*, ADEGA realizou unha asemblea de Amigos da Terra, ou formou parte ou tivo unha relación estreita, supoño que formaría parte por que unha asemblea en *Amigos da Terra* de finais dos anos 70 foi organizada por ADEGA en Coruña, a asemblea estatal.

Xoán Hermida.- Estamos vendo que é un polo do ecoloxismo Social, que é a organización galega por antonomasia ata finais da década do 2000 e despois está a realidade local, é dicir, esta realidade minifundista, no fondo enlaza co de actuar localmente e pensar globalmente. Esta estrutura localista desde o teu punto de vista ten sido un obstáculo ou unha virtude do movemento ecoloxista galego visto co tempo

Xosé Veiras.- Pois, para min un obstáculo máis que unha virtude. Home nun primeiro momento podía entender que houbese tanta grupusculización. Esa grupusculización tamén en parte foi debida ao fracaso das dúas organizacións que nacen nos anos 70, a SGHN e ADEGA á hora de aglutinar. Outras organizacións ecoloxistas noutras zonas do Estado, por

exemplo que naceron na mesma altura, foron capaces de aglutinar moito máis e iso fai pois que hoxe pois... teñan nos seus ámbitos unha forza social, unha forza organizativa que está moi lonxe da que teñen ADEGA ou a SGHN, no caso por exemplo GOB no caso de Mallorca, en Baleares, ou poño o caso ADENEX, en Estremadura. Creo que ese localismo foi favorecido pola ausencia dunha referencia organizativa forte a nivel galego e creo que ten sido máis negativo que positivo porque iso ten levado a unha visión moi limitada das cuestións ambientais, a un mal síndrome de illa, de pensar que estabamos nós aquí só. O de actuar local tamén se converte moitas veces en pensar local. Non se ligan os conflitos locais coa problemática global, non se busca coordinar esforzos, xuntar esforzos co resto do movemento ecoloxista.

Xoán Hermida.- Teñen algún tronco común eses grupos, son todos... xorden por conflitos locais, son máis de carácter medioambientalista, son máis de carácter de ecoloxía social, ..

Xosé Veiras.- Pois hai algúns que xurdiron como a escisión da SGHN ou de ADEGA penso tamén, non, por que ADEGA houbo un momento despois de que fose tomada pola UPG, no primeiro momento no que tiveron maior visibilidade que foi cando os vertidos dos residuos radioactivos na fosa atlántica, pois aproveitando ese impulso creou polo menos formalmente, non, delegacións en moitos lugares de Galicia e eu creo que algunhas desas delegacións que a maioría delas non creo que tivesen, chegasen a ter nunca moita vida, algunhas delegacións penso que acabaron derivando ou xente que formaron parte desas delegacións acabou creando algúns grupos locais, pero a maioría pois xorden de forma autónoma para defender algúns espazos naturais ou a raíz deses conflitos ou pois simplemente que coinciden algunha xente con inqedanzas que se pon de acordo.

Xoán Hermida.- Dicías que cando xurde a primeira coordinación de grupos nos 90, despois hai unha segunda fase cando se transforma en FEG, aparte da denominación levaba obxectivamente implícito outros cambios non?

Xosé Veiras.- Si, nese momento na asemblea do Grove houbo un intento de facer unha ... de darlle un impulso organizativo ao FEG, de avanzar no plano organizativo para que fose unha auténtica federación. Pois, houbo unha primeira proposta nese sentido que ao final, pois, foi debilitada ante o proceso de debate, e finalmente pois o que se aprobou, pois, foi simplemente ademais de mudar o nome, crear unha comisión permanente cunhas funcións moi limitadas, crear a figura do coordinador xeral e pouco máis, pretendíase tamén, pois, facer un pouco o que era a CODA naquela altura non, tratar de que os.. deran moita máis visibilidade, de facer un referente que tivese moito máis peso organizativo pero non houbo... ADEGA non estaba interesaba niso pois ao final xa che digo que nos quedamos a medio camiño porque ao final a proposta orixinal que a fixera eu tamén defendera..., a proposta orixinal na asemblea só foi apoiada por un grupo e despois da asemblea chegamos a unhas translacións aí, para chegar á proposta que tivese un apoio maioritario non, entón aí foi cando se perdeu algunhas cousas, entón non había interese por ... a intención que tiñamos algúns era de converter a FEG se acabara convertendo máis ou menos unitaria como Ecoloxistas en Acción agora.

Xoán Hermida.- Aí convivían grupos locais, grupos nacionais como ADEGA

Xosé Veiras.- ADEGA só, me parece...

Xoán Hermida.- e logo plataformas reivindicativas tipo *Asociación de Defensa da Ría* de Pontevedra, e ..

Xosé Veiras.- A APDR non estaban daquela,

Xoán Hermida.- A sensación que teño desde fora é que os grupos teñen ido desaparecendo hai menos grupos agora que antes.

Xosé Veiras.- Si, iso é un dos inconvenientes que vexo eu non, desa excesiva grupusculización, que moitos grupos son tan reducidos, son tan febles que ao final teñen unha vida moi limitada porque nunca acaban de ter realmente unha organización. Houbo moitísimos grupos que desapareceron e que superarían con moito aos que existen hoxe en día, apareceron como momento de maior explosión nos anos 80, e nos anos 90 foi cando foron desaparecendo a maioría, por exemplo, a AGENG chegou a ter máis de 40 grupos, agora son mais ou menos 15 na FEG.

Xoán Hermida.- Agora son 15 nestes momentos

Xosé Veiras.- Iso é un indicador tamén moitos grupos que non estaban na FEG que nunca chegaron a estar pois tamén desapareceron. Hai moi poucas asociacións locais, moi poucas que teñan máis de 15-20 anos de vida

Xoán Hermida.- A inexistencia ou a pouca presenza, ou pouca incidencia, relativa, dos grupos das redes internacionais tipo *Greenpeace*, *Amigos da Terra*, ou grupos como *Ecoloxistas en Acción*, extragalegos, esta limitación non sei se o vedes como limitación, se debe a algún motivo ten tido algunha causa negativa ou positiva na evolución do movemento, sería positivo para o movemento que houberan tido máis presenza grupos como *Amigos da Terra*. *Ecoloxistas en Acción* tivo un momento a estar ligado a *Erva* ou a algún grupo local, non?

Xosé Veiras.- Si,

Xoán Hermida.- Pero non pasa de ser anecdótico

Xosé Veiras.- É anecdótico, si. Incluso non tiveron unha participación... a penas participaron *Ecoloxistas en Acción* durante o tempo que estiveron, non. Tiñan menor relación con *Ecoloxistas en Acción* que incluso con *Verdegaia* non, cando fora o de *Ecoloxistas en Acción*. Pois a cuestión é que eu penso que si que tivo... que acabou tendo así retrospectivamente tivo un efecto negativo ao meu ver só nun caso, no caso de *Ecoloxistas en Acción*. No caso de *Greenpeace* si que ten presenza, a presenza que pode ter tendo en conta cal é o seu modelo organizativo por que ten grupos locais e activistas pero non teñen autonomía teñen un papel moi limitado é como *Intermón*, é unha fundación. Entón o positivo de *Greenpeace*, é que

participou nalgunhas destas loitas galegas, non, de ámbito galego, foi a organización con moita diferenza que conseguiu sumar máis apoios, non, conseguiu reunir máis socios con diferenza, *Greenpeace* ten máis socios, ela soa que todas as organizacións galegas xuntas, penso eu. É moi difícil saber cantos socios ten

Xoán Hermida.- E xogou un papel importante de ligazón cos problemas aquí cando o da fosa Atlántica non?

Xosé Veiras.- Si, por exemplo.

Xoán Hermida.- Foi un momento de presenza importante,

Xosé Veiras.- Si, foi unha loita que fixo que... que deu pé as loitas de acción en España non, ese protagonismo que tivo na loita contra o vertido do residuo radioactivo

Xoán Hermida.- Desde un certo nacionalismo se ten criticado accións de *Greenpeace* como antigalegas, coas medidas dos pescadores, con esa visión ...

Xosé Veiras.- Ah!, claro iso é outra historia, claro esa é as cousas de que o nacionalismo inflúe moito no ecoloxismo á hora de elixir as prioridades temáticas, cales son os problemas nos que debemos actuar prioritariamente. Se te fixas sempre acaba elixindo as cuestións que son máis locais e non as cuestións nas que, digamos, Galicia non é vítima senón que é responsable, porque ao final esa é a desautorización instrumental que se fai no nacionalismo, trátase de ligar os conflitos ambientais coa problemática colonial, da súa contradición españolismo-nacionalismo, entón así ves que problemas como os danos fundamentais que causa a flota galega nas augas exteriores por todo o mundo adiante, que son moi importantes, pois iso na axenda do ecoloxismo sempre foi marxinal e cando tentas implicar un pouco á xente niso pois ves que hai moi pouca receptividade.

Xoán Hermida.- Imos cambiar de tema para entrar xa de cheo no altermundismo. Ti como representante de ADEGA estiveches no Foro Social ...

Xosé Veiras.- Si, no II FSM

Xoán Hermida.- No segundo?, pensei que era no primeiro.

Xosé Veiras.- No primeiro, non. Era no 2002 o I FSM foi no 2001. E logo volvín no 2005.

Xoán Hermida.- Tes unha sensación naquel momento que isto era algo que en Galicia importaba pouco. Alí estabades ti por ADEGA, Lidia Senra por *Vía Campesina* e pouco máis, quizás a *Fundación Galiza Sempre* con Xosé M. Beiras e Camilo Nogueira.

Xosé Veiras.- Eu creo que a CIG tamén estaba. Eu non tiven relación con eles. Tamén, iso foi un pouco ... en parte por que foi así e en parte foi un pouco buscado, non ! Eu quería un pouco desligar ADEGA diso, xa había os que se encargaban do contrario entón, eu trataba de que ADEGA ... a presenza de Galicia fora en clave ecoloxista e non en clave nacionalista. Entón a

verdade é que non tiven contacto con ningún deles, coñecía a *Camilo Nogueira*, ao resto tampouco os coñecía. A miña presenza aí é unha decisión persoal, é mais unha decisión persoal que colectiva aínda que eu fose en representación de *ADEGA*, pero vamos, é unha decisión miña, eu paguei a viaxe tiven que correr con todos os gastos por que era unha decisión persoal e tal, pero vamos si que foi apoiada nese sentido. Penso que a presenza de *ADEGA* foi un tanto anecdótica, algo pode ter influído, non. Mais alá da miña presenza en todo o proceso do Foro Social Mundial non, pero eu penso que non ... as dúas cousas que máis poden ter influído pois por un lado o de ligar as loitas locais galegas coa global, aí nese sentido pois segue sendo unha materia pendente do ecoloxismo galego, e despois noutro aspecto pois si que puido ter máis influencias aínda que era algo que xa se viña dando, non! Tratar de articularse con outros movementos sociais con outras organizacións e tal non, era algo que xa viña acontecendo non, nas lexislativas populares certas mobilizacións certas loitas pois xa se buscaba unha confluencia, incluso mais alá do ... no caso de *ADEGA* máis ala do mundo nacionalista entón nese sentido si puido ter influído mais o... pero no outro pois a verdade que non, penso que non por que o movemento ecoloxista galego é un movemento que non ten, ten moi pouca presenza no mercado global, ten moi pouca preocupación polos impactos ambientais en Galicia pero non polos impactos ambientais que Galicia causa no resto do mundo non, a escala global, por que iso é unha cousa que non entra na cabeza, tendo en conta que a identidade máis forte leva parte desta conciencia ecoloxista é o nacionalismo non o ecoloxismo pois claro iso custa, iso é unha cousa que pode afectar ao noso nacionalismo galego.

Xoán Hermida.- O movemento ecoloxista é un movemento que é capaz de pasar discutindo dúas horas de que idioma usar, se o galego ou o portugués, e media hora en temas ecolóxicos, non ?

Xosé Veiras.- Xa ves, é moi deficitario. Moitos entenden o ecoloxismo como a defensa do medio físico de Galicia e nada máis. Esa é unha parte do ecoloxismo, incluso non se vai máis alá do que é a protección do medio ambiente, é dicir, é máis ambientalista ou conservacionista que ecoloxista. O ecoloxismo digamos, ecoloxismo, ecoloxismo por dicilo dalgunha forma, con posibilidade global iso é moi minoritaria en Galicia, incluso a nivel de organización quen puido chegar máis lonxe ata agora foi *Verdegaia* pero en fin tamén *Verdegaia* ten un acompañante moi forte sobre todo entre os socios e socias dese ecoloxismo. Despois hai xente aquí dispersa en varios grupos que si teñen esta visión tamén, non! Isto tamén de que non esteamos todos xuntos é unha cousa que dificultou, impediu que esa forma de entender o ecoloxismo teña peso, velo por exemplo na composición da *FEG*. A *FEG* fixo unha campaña divulgativa, non sei se coñeces, unha exposición sobre a pegada ecolóxica e sobre a débeda ecolóxica que son centrais para o ecoloxismo social. Entón a *FEG*, como federación decidiu impulsar, xunto coa *Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA)*, decidiu impulsar esa campaña unha campaña cun contido moi interesante. Pero ves que foi unha cousa que os grupos eu penso que non lles preocupa, viuse á hora por exemplo de mover a exposición debeu haber pouca participación dos grupos, foi movida sobre todo dende a *FEG* e dende a *SGEA* porque colleu unha iniciativa de dúas, tres persoas, que puxeron moito interese niso. E

logo ves que temas que teñen que ver coa pegada ecolóxica global ou coa débeda ecolóxica dos que non se ocupa o movemento ecoloxista galego, é dicir, estabamos falando agora da débeda pesqueira dos impactos socio-ambientais da flota industrial galega polo mundo, do cambio climático, un tema que non é relevante na acción propia das asociacións, sobre a pegada do consumo de alimentos, das centrais térmicas, temas que quedan fóra axenda pola influencia que ten o BNG. Aqueles temas que se privilexian son aqueles temas que menos en conflito entran co ideario do BNG.

Xoán Hermida.- Imos ao ano 2003. A sensación é que o *Nunca Máis* marcou un antes e un despois na conciencia ecolóxica dos galegos pero iso tivo unha repercusión no fortalecemento do movemento ecoloxista dende o teu punto de vista ou seguiu logo a dinámica mesma que tiñamos.

Xosé Veiras.- Tivo un efecto positivo porque deu lugar a un crecemento, a un pequeno crecemento en termos cuantitativos, máis importante termos cuantitativos no número de socios e activistas e tivo un impacto na conciencia xeral da sociedade que fixo que haxa hoxe unha maior preocupación pola situación pola defensa do mar, da costa como foi as mareas negras, e algo mais tamén supoño en xeral, pero tampouco, si marca un antes e un despois, pero máis noutros aspectos, na cuestión democrática, na cuestión de que a xente é capaz de protestar e mobilizarse no tema do voluntariado, foi unha cousa magnífica. Comparas a reacción do Prestige coa do Mar Egeo que foi uns anos antes, hai un abismo, marca unha evolución moi positiva, pero iso tamén encaixa na visión do ecoloxismo ambientalista, por que, por exemplo, o Nunca Máis non se pode negar que lle debe moito ao impulso e idea do BNG, como nace, quen crea Nunca Máis, quen toma a iniciativa de crear Nunca Máis, foi o BNG, e no primeiro momento pois claro había moita xente que se sumou a Nunca Máis e que nada que ver co BNG, moita xente a título particular, e que cando a cousa se foi desinflando quedaron os que a impulsaran e os que, ao final, a controlaron totalmente, non. E a compoñente desa loita ecoloxista que interesaba era a que trataba de evidenciar que Galicia é unha vítima porque digamos a nosa costa está indefensa, estamos desprotexidos, o perigo de mareas negras, pero outros compoñentes que deberían de estar moi presentes como o cuestionamento do modelo enerxético fosilista, iso nin tan sequera no movemento ecoloxista se fixo con moita forza para intentar introduci-lo. No tema de enerxía queda moi claro iso. Nunca Máis, desde o punto de vista ecoloxista, se o que predominase fose o ecoloxista, tería que ser un conflito utilizado para cuestionar, para transformar este modelo enerxético tan dependente do petróleo, para evidenciar tamén que non somos nós só os que padecemos a dependencia do petróleo en forma de mareas negras, senón que o petróleo que nós consumimos cando se extrae tamén provoca mareas negras de forma cotiá, aínda que non sexa noticia nos medios aínda que non nos decatemos aquí, non?, en forma de mareas negras, senón que o petróleo que nós consumimos cando se extrae tamén provoca mareas negras de forma cotiá, aínda que non sexa noticia nos medios aínda que non nos enteiemos aquí, non?. Todo o que se verteu en todas as mareas negras que houbo aquí en Galicia, é unha pequena parte seguramente de todo o que se verteu de todos os danos que causou o tema de vertidos accidentais ou habituais o consumo de petróleo que temos feito aquí nos últimos 30 anos,

non?, pero iso non o queremos ver, pero iso tampouco é propio da sociedade galega senón propio de tódalas sociedades occidentais.

Xoán Hermida.- En todo caso poderíamos ver o capítulo do *Prestige* como unha nova oportunidade perdida para o movemento ecoloxista?

Xosé Veiras.- Si, no sentido que estou comentando, si. No sentido de por de manifesto máis cousas que esta visión de Galicia fronte as mareas negras hai pouco avance no sentido de cuestionar o modelo holístico-fosilístico porque a corrente maioritaria do ecoloxismo non quixo e non foi capaz, un pouco as dúas cousas, de poñelo no primeiro termo, e facer o esforzo para tentar influír en Nunca Máis. Aí tamén influíu que o final quen o representante ecoloxista na dirección de *Nunca Máis* nun erro lamentable pois acabou sendo *Pepe Salvadores*, se a visión ecoloxista non a adoitas, entón iso tamén fixo que ao final non e que a relación do sector este de ADEGA, que acabamos saíndo dela, e *Nunca Máis* foi unha relación moi mala, a partir dun determinado momento era unha relación moi tirante e pasamos moito de *Nunca Máis* polo que che comentaba, por que acabou estando moi controlada polo BNG.

Xoán Hermida.- Chegamos ao goberno bipartito de progreso na Xunta de Galicia é prodúcese, por un lado, a ruptura de ADEGA froito da axenda de prioridades, e por outro un intento de silenciar á sociedade en aras da gobernabilidade.

Xosé Veiras.- Si, e por que se miraba que non había un interese por desmarcarse do BNG ,na medida que nós puxemos que era insuficiente. Mirábase que había un interese en que a imaxe de ADEGA asociase en certa medida ao BNG.

Xoán Hermida.- Aí tivo un papel importante e prioritario o tema de Reganosa ou de As Pontes por que aí o BNG, ao contrario que noutras partes como en Pontevedra onde con celulosas ten unha actitude crítica, aí se mollou moi a fondo o aparato do BNG en defensa de Reganosa

Xosé Veiras.- Si, si iso tamén puido ter influído algo, aínda que en ADEGA en Ferrol deuse unha situación moi particular e é que o BNG non tiña ningún tipo de influencia e non só iso se non que era moi hostil, a parte que aínda que fose nacionalista non, a xente de ADEGA algunha acabou entrando en *Verdegaia* era moi hostil ao BNG, tiña moi mala relación co BNG na comarca e era por Reganosa. O tema de As Pontes non influíu por que o tema das Pontes non preocupaba, o tema de As Pontes preocupa moi pouco tamén no partido.

Xoán Hermida.- É un dos produtores de CO2 máis grandes non?

Xosé Veiras.- Si, pero como o tema do cambio climático non é un tema central, non é un tema relevante, pois, ... visto en termos xerais é a industria térmica de As Pontes, considerando o impacto global e o impacto local é a industria con diferenza máis impactante de Galicia, máis insustentable, máis que Ence-Elnosa, por exemplo. O que pasa que coma os impactos son limitados a nivel do que é a localidade, e como é tan determinante para a economía de As Pontes, iso fixo que non houbo un movemento de oposición local como si houbo en Ence-

Elnosa por motivos obvios, pero dende o punto de vista da sustentabilidade é moito máis prexudicial a situación de As Pontes ou a de Meirama, sobre todo As Pontes por que é maior, pero tamén a de Meirama, que Ence-Elnosa ou outras industrias, ou Reganosa, entón.. non, iso non, o tema de As Pontes non foi motivo de conflito, o tema de Reganosa si.

Xoán Hermida.- Ou sexa que no fondo a ruptura se produce pola visión estratéxica no mundo ecoloxista

Xosé Veiras.- Sobre todo pola diferente forma de relación co BNG, coa UPG e co BNG en xeral. Unha relación de elite, de proximidade non, de estar dispostos a aceptar, marcar unha certa distancia, pero estar sempre dentro da súa area de influencia, facer que se identifique ADEGA co BNG, dunha forma ou doutra, por que iso conseguírono, a percepción de moita xente especialmente da xente que coñece mellor o mundo social e partidario pois é esa, non? Por exemplo, a min todo o mundo, creo que case todo o mundo pensaba que por ser Secretario Executivo de ADEGA que era do BNG, sobre todo a xente do propio BNG, e sempre pensando este é do bloque.

Xoán Hermida.- Senón non o collen, claro ...

Xosé Veiras.- Iso tamén marca unha diferenza de ADEGA con respecto doutras organizacións das que falabamos antes, iso é unha cousa boa de ADEGA. É dicir, eu nunca podería ter o mesmo papel que tiven en ADEGA noutra organización dese mundo do que non fose ADEGA.

Xoán Hermida.- Que valoración en xeral fas, ou se ten feito desde o movemento ecoloxista, dos tres anos do goberno bipartito en temas medioambientais.

Xosé Veiras.- Pois negativa, decepcionante, incluso para os que non tiñamos grandes expectativas ou tiñamos unhas expectativas moi limitadas, por que xa sabíamos o que había, e non esperabamos grandes cousas, para nós foi decepcionante, por que foron moito. Estaba claro que había cuestións sobre as que ían facer o mesmo, o modelo das políticas xerais seguiron sendo insustentabeis, ían apostar polo modelo económico produtivista. O produtivismo é algo transversal a todas as forzas políticas en Galicia, pero logo dentro do produtivismo aí tes diferentes grados: Entón esperabamos algúns incluso que fosen un pouco conservacionistas. Por exemplo, non se esperaban grandes cousas pero en políticas de espazos naturais pois que creasen algúns parques naturais ou que ampliasen a Rede Natura 2000, non ? Nalgún outro aspecto que se podía esperar algo máis era no tema forestal, non? Podíase esperar que apostasen máis por unha xestión sustentable, que ampliasen a subvención ao monte público, que os montes que xestiona a Xunta que os xestionasen de acordo con criterios sustentábeis, que puxasen máis pola repoboación de bosques autóctonos e algunha cousa máis.

Xoán Hermida.- No haber, no haber ?

Xosé Veiras.- No haber de cousas boas que fixeron desde o punto de vista ambiental, pois no haber, a verdade é que hai que pensalo, sen dubida a moratoria no permiso de construción a

500 metros da costa.

Xoán Hermida.- Esta desafección e.. digamos esta frustración das propias bases de cambio é o que motivaron dende o teu punto de vista ao nacemento da rede *Galiza Non Se Vende* ?

Xosé Veiras.- Claro, si, claro, sufriu moito, *Galiza Non Se Vende*. Quen formaban *Galiza Non Se Vende*? Estaban aí organizacións e colectivos que están formados por xente desencantada do bipartito ou xente doutros ámbitos políticos partidarios, independentistas, Esquerda Unida creo que non debeu ter moita representatividade aí, e logo plataformas veciñais que se opunhan a proxectos determinados non, basicamente Reganosa e as piscifactorías, iso foi o que lle deu forza mobilizadora a *Galiza Non Se Vende*, porque ao final aquí os conflitos ambientais que chegan a ter unha certa relevancia, que chegan a mobilizar á xente, é por que hai plataformas locais formadas aló para determinados proxectos que conseguen mover a moita xente. A xente que movemos as organizacións ecoloxistas ou outro tipo de colectivos á marxe desas plataformas veciñais locais é moi pequena. O éxito da manifestación máis masiva de *Galiza Non Se Vende*, foi debido a Reganosa e as piscifactorías. E, por exemplo, o feito de que Galicia Non Se Vende se desinflase, o feito de que non fose capaz de convocar unha manifestación exitosa cando gaña o PP, pois foi por iso. Reganosa xa entrara nunha etapa descendente, nun desgaste lóxico, e o PP tivo a habilidade ou o acerto de eliminar algúns proxectos de piscifactorías que era precisamente os que máis movían á xente en *Galiza Non Se Vende*, aínda que despois hai xente que probablemente moitos deles serían ou poderían ser votantes do PP. Unha das primeiras medidas que tomou o PP na Xunta de Galicia foi quitar esas piscifactorías digamos do mapa de lugares potenciais para as instalacións. Entón si, *Galiza Non Se Vende* tivo moito que ver coa actitude do bipartito e logo tamén claro a mobilización, o feito de que agora non se manifeste tanta xente ten que ver tamén co feito de que claro ti cando estaba o bipartito moita xente ía protestar pensando que ía influír claramente no goberno, que ía ser sensible, que ao final moi pouco sensible foi ou nada, pero pensar o pensaron. Coa chegada ao goberno do PP sabes que non che van facer caso, entón hoxe hai moita xente que xa considera que non vale a pena saír á rúa e iso tamén inflúe claro por que xente que antes ían ás manifestacións pensando que podían obter algo, agora saben que as posibilidades de obter algo son moito menos claras.

Xoán Hermida.- Cales cres ti que serían as claves para que o movemento ecoloxista en Galicia acabe tendo unha influencia, unha incidencia que hoxe lle falta, e unha perspectiva de futuro ?

Xosé Veiras.- Pois se do que se trata é de que teña máis influencia social tal é como é a sociedade hoxe en día, pois o camiño tal vez non fose moi diferente do que está seguindo no que ten a ver cos enfoques, coas formas de entender as prioridades, por que realmente a nosa sociedade é unha sociedade que se preocupa moi pouco polos danos que causa fora do seu territorio, pola insustentabilidade que exporta e non se preocupa nada polo que é o seu metabolismo económico e que só se preocupa polo medioambiente máis próximo, entón nese sentido as cousas si que se fan ben; pero desde outro punto de vista, do ecoloxismo social,

pois habería que digamos ter outro tipo de discurso de prioridades, non, menos conservacionista, menos ambientalista e máis ecoloxista. O que si podería influír independentemente de calquera alusión do ecoloxismo que se practicase o que si logo sería fundamental é un maior grado de unificación organizativa, un maior grado cando menos de unidade de acción, de coordinación, iso sería fundamental xuntar forzas e tamén pois tratar de ser máis independente das forzas partidarias iso tamén influiría positivamente na credibilidade do movemento ecoloxista en Galicia, seguramente é unha das razóns polas que. por exemplo ADEGA ten moito menos socios que outras organizacións que naceron na altura en que naceu ADEGA.

Xoán Hermida.- Cres que a etapa de *Verdegaia*, en tanto en canto elemento novidoso no movemento ecoloxista nos últimos cinco anos, culminou ou aínda ten perspectivas de xogar un papel decisivo na vertebración do movemento ?

Xosé Veiras.- Pois non o sei, é dicir, que ... non o sei

Xoán Hermida.- Habería que explorar por outras vías?

Xosé Veiras.- Pois non o sei, agora mesmo non o sei, teño moitas dúbidas sobre se pode seguir xogando un papel determinante, se vai telo ou non, non o sei, dependerá de como sexa dixerida a última asemblea, por parte da xente que fixo para achegar *Verdegaia* un carácter novidoso, innovador, dentro do ecoloxismo galego, dependerá diso, pero en todo caso véxoo moi complicado, véxoo moi difícil por que hai moito lastre, véxoo cada vez máis difícil, non ? Realmente eu xa despois do primeiro ano xa mudei bastante a miña relación con *Verdegaia* no sentido de que baixou moito as miñas ilusións non, pero naquel momento había que esperar e dependendo de canta xente, de que tipo de xente se fose incorporando, podían as cousas ir por un lado ou polo outro, e ao final pois cinco anos despois non foi suficiente o número de xente que se incorporou como para que *Verdegaia* poida consolidarse como referente, e agora, esta decisión de non formar parte de *Ecologistas en Acción*, de non estar aí, creo que vai ser moi negativa

Xoán Hermida.- Cres que quizais o movemento ecoloxista necesitaría un grado, entre aspas, de profesionalización como o que seguiron outros movementos?

Xosé Veiras.- Home algo si, eu penso que si, sen caer, digamos, nos vicios aos que ten levado iso noutro tipo de organizacións, pero algo si, algo ten que haber se non, ... penso que si, que unha certa profesionalización creo que é positiva, con todas as salvagardas que hai que aplicar nestes casos por que ao final os liberados poden acabarse apropiando da organización ou polo feito de que haxa liberados, pois, pode facer que algunha xente relaxe a súa militancia, por que pensa que xa está todo xa é suficiente con ter liberados. Pero si claro, algo si, senón é difícil chegar moi lonxe.

Xoán Hermida.- Teño a sensación, e non sei se ti reflexiónache algunha vez sobre isto, que nos movementos en xeral e tamén no movemento ecoloxista hai un exceso de hiperactivismo e poucos canais para o pensamento e a reflexión. Ao final os movementos están moi

preocupados por estar na rúa, aínda que minoritariamente, e pouco preocupados por elaborar análise. Non sei se ese laboratorio de ideas que necesita o ecoloxismo onde ubicar a xente coma ti ou a xente coma outra que poida aportar cousas no concreto non, no análise iso no movemento non ten cabida habería que buscar outro espazo.

Xosé Veiras.- Si, o ecoloxismo desde sempre se dixo que, en Galicia, o ecoloxismo apunta un activismo un tanto cego, moi pouca reflexión, moi pouca capacidade tamén de elaboración... Pouca capacidade e moita limitacións á hora de analizar a realidade e de formular propostas cando son dun grao de análise de maior detalle. Máis alá de proclamas xenéricas hai moi pouca capacidade de análise na formulación de propostas. O colectivo ten moi poucos referentes de xente intelectual en Galicia, ten moi pouca xente no mundo académico cunha certa proxección pública, no mundo intelectual en xeral, que pense en clave ecoloxista. Non temos aquí que digamos intelectuais orgánicos galegos, non? Non, para min non hai ningún ou case ningún vamos, moi poucos, que pensen en clave ecoloxista. De feito que teñan unha certa proxección pública, que traten de influír sobre a opinión pública eu só coñezo a *Xoán Doldan* e pouco máis.

Xoán Hermida.- Tampouco se observa a existencia dun sector privado que con forza aposte claramente por un sector de economía ecolóxica ou verde ?

Xosé Veiras.- Hai un número polo xeral iniciativas moi interesantes, pero claro a súa forza non ...

Xoán Hermida.- No PIB galego afecta moi pouco

Xosé Veiras.- Ah!, si, si, claro si. Pero hai moitas iniciativas esperanzadoras, interesantes, moi ligadas á produción, tamén agora ao consumo pero claro é unha cousa moi incipiente, está nacendo agora mesmo, aínda está por consolidar e por medrar

Xoán Hermida.- E ti cres que se poderá consolidar nunha etapa onde as axudas do sector público a todo o sector seguramente que, en función da escusa da crise a rebaixan o cres que tirarán para adiante algunhas?

Xosé Veiras.- Pois non o sei, non o sei. Pero dende logo a falta de apoios públicos produce efectos negativos. Non sei cal pode ser o seu alcance, se pode comprometer iniciativas que xa están en marcha e impedir outras que poderían aparecer pero ten que ter unha incidencia negativa dende logo. O ecoloxismo tamén inflúe na actividade económica pero tamén no plano intelectual dalgunha xente, é incentivado, investigadores, profesores de ensino medio etc Non hai moito mercado aínda para elas en Galicia, por exemplo a inclusión de alimentos ecolóxicos, supoño que moita parte se exportará ao faltar mercado en Galicia. Unha das primeiras iniciativas de produción ecolóxica foi *Cooperativa Daiquí* da Limia, que nace do movemento ecoloxista, o movemento ecoloxista da Limia, e agora ten algo de mercado aquí pero durante un tempo todo o que producía mandábao para Madrid, todos os seus consumidores estaban en Madrid, aquí non había aínda unha masa crítica como para ...

Xoán Hermida.- Teño unha sensación, visto non desde fora de todo por que eu tamén formo parte dunha desas iniciativas, que no modelo de produción/consumo ecolóxico se reproduce o modelo *FEG*, grupos locais pero que non acaban de ter sustentabilidade por falta de distribución común, por falta de redes comúns por falta de profesionalización empresarial, etc. Entón é unha cousa tan feble que non sabes se dentro dun ano existirá, da unha sensación de inestabilidade.

Xosé Veiras.- Si. Por outro lado seguindo co tema dos alimentos ecolóxicos, ves que o mercado tamén debe estar a aumentar non, por que por exemplo aquí en Santiago, están aparecendo novas tendas, que nos últimos anos ten aumentado o número de tendas que se centran sobre todo na venda de cultivos ecolóxicos producidos en Galicia ou de comercio xusto, e logo cooperativas de consumo, ... hai unha tendencia positiva esperanzadora pero claro ten que avanzar moitísimo e pode haber pasos atrás, tampouco claro tampouco hai moita cousa entón malo será quizás podes pensar malo será que o pouco que hai non teña espazo non para seguir medrando por minguado que sexa ese espazo.

Xoán Hermida.- Cres que cun tecido de ecoloxía social tan feble, que no fondo é o que reflexas un pouco na conversa toda, é posible ou é necesario ou é factible un ecoloxismo político en Galicia ?

Xosé Veiras.- Pois, imos a ver, home factible é no sentido de que se pode facer non, pero que chegue a ter unha certa

Xoán Hermida.- Real. Si por que factible poden ser moitas cousas

Xosé Veiras.- Penso que, eu penso que non, oxalá estea equivocado non, pero eu penso que non, penso que hai moito que sacher aínda non, para que unha iniciativa así poida prosperar. Penso que non hai público, hai moi pouco público para ese tipo de propostas, moi pouco público. O sustentabilismo nese sentido é case unha extravagancia, porque a visión que hai do ecoloxismo e da defensa ambiental é moi limitada. Hai unha certa sensibilidade pola protección do medioambiente, pero a sustentabilidade é algo que vai máis alá diso, e iso, en parte polo tipo de acción do movemento ecoloxista, é algo que en Galicia limita o seu alcance, pero hai outros aspectos dunha forza dese tipo que poden atraer a máis xente: a radicalización da democracia ou a práctica doutro tipo de política... os partidos maioritarios por aí se pode enganchar máis xente ou polo tema da xustiza social entendida no sentido clásico ten digamos un maior compromiso non, do que ten algúns partidos de esquerdas poden atraer a xente non sei home tamén depende moito da lealdade, e tamén debe ser moi difícil facer iso sen un ... por que ao final os referentes persoais é dicir, son moi importantes para... é dicir, por moito que os liberados sexan partillados, por moi horizontal e antixerárquico que sexa o funcionamento, ao final creo que é inevitable que tal e como están as cousas, pois se non tes un referente, un candidato digamos a presidente, en fin... con moita percepción un *Beiras* non, como xa houbera no Bloque, en fin, salvo ese tipo é moi complicado

Xoán Hermida.- A outra opción para introducir a axenda política ao ecoloxismo sería xogar

unha especie de piñeirismo, de ecoloxizar a todos os partidos existentes, pero para iso tería que haber un movemento ecoloxista moi potente que incidira claro.

Xosé Veiras.- Si, ten que habelo en calquera caso non, pero si... o que pasa que iso ten as limitacións que tivo o piñeirismo tamén, penso que está ben non, pero tratar de influír no sentido vamos que está ben digo no sentido que non todo é negro ou branco non que pode ser máis ou menos produtivista ou máis ou menos ecoloxista entón canto menos produtivista sexan mellor, ves que hai diferenzas claro tamén, a dereita dependendo do país é máis ou menos produtivista pero o máis importante para que se ecoloxicen un pouco os partidos políticos é moi importante que haxa un partido verde que...

Xoán Hermida.- ... que arrastre

Xosé Veiras.- Claro, que vexa que lles pode comer espazo non, iso tamén fai moitísimo, tanto como a influencia o movemento ecoloxista asociativo. onde os partidos verdes teñen forza a socialdemocracia é menos produtivista e onde non teñen forza como aquí é máis produtivista.

4. MARIA XOSÉ AGRA ROMERO: ARREDOR DO FEMINISMO

Na facultade de filosofía da USC, 18.01.2013

María Xosé Agra³⁸⁸ é o feminismo propositivo en Galicia, ven sexa desde a universidade ou desde a militancia política no PSG- EG e despois no BNG. O fai consciente do papel que as mulleres e a elaboración teórica desde unha perspectiva feminista necesita na cultura e no pensamento galego, sen que iso lle impida ver a necesaria transversalidade en valores fundamentais como a liberdade ou a igualdade ou en temas clave hoxe como a xustiza social global.

Xoán Hermida.- O movemento feminista galego ten un certo atraso con respecto ao feminismo de outras partes do estado ou de Europa. Isto é así ou se trata d unha visión deformada

María Xosé Agra.- Porque no nacionalismo o que houbo é algunha feminista pero basicamente o nacionalismo galego foi de concepcións femininas pequenas organizativamente, e en realidade pois non hai a pesar de... ti mira, *Rosalía de Castro, Emilia Pardo Bazán, Concepción Arenal*, tres mulleres potentísimas, sen embargo, iso non reverteu

---

³⁸⁸ **Agra Romero, María Xosé;** Doutora en Filosofía e Profesora de Filosofía moral e política da Universidade de Santiago de Compostela. As suas líñas de investigación se desenvolven sobre Filosofía política, teorías da xustiza e teoría crítica feminista. Autora de "J. Rawls: el sentido de justicia en una sociedad democrática" (1985); (ed.), "Corpo de Muller. Discurso. Poder. Cultura" (1997); (comp.), "Ecología y Feminismo" (1997).

en ningún movemente feminista nin en instancias feministas que está aínda tamén por descubrir, porque logo xa sabemos o que pasa non, pero ate onde se coñece. Por exemplo no nacionalismo estudou moi ben *Noa Bergantiños* e hai que esperar mesmo máis tarde da transición, porque aquí houbo feminismo na Universidade basicamente e grupos ao mellor en Vigo moi vinculados coas organizacións partidarias tamén, e cun feminismo independente por razóns de clase e Ferrol o pouco que podía repuntar se veu abaixo totalmente, desapareceu. Entón, digamos que aquí a cousa vai moito máis lenta e que cando comeza o movemento feminista forte en Madrid, se empeza a organizar, aquí inda hai que agardar un chisco máis e sempre digamos que o núcleo fundamental está ou na Universidade ou no feminismo independente vinculado a organizacións exclusivamente de mulleres.

Xoán Hermida.- Como se da esa situación paradóxica xeográfica, da unha sensación de que os polos son Vigo-Santiago, Santiago polo universitario, Vigo polo editorial non, podíamos dicir, ou rúa non,

María Xosé Agra.- Si, movemento sindical

Xoán Hermida.- E o de aquí é, teño esa percepción, ao mellor é falsa, e o de aquí é máis diso da vinculación da dobre militancia e o de alí e o que da lugar a FIG, non, un pouco de carácter máis.. estes son mundos separados. E nun primeiro momento tamén se da en torno a feminismo da igualdade máis aquí en Compostela, que ao mellor o diferenza máis en Vigo, ou é unha casualidade.

María Xosé Agra.- Non, non porque de feito a FIG xurde pois cando racha pola cuestión da dobre militancia. Eu escribín un artigo que lle pasei a Queizán para o dicionario do Consello da Cultura Galega que tardou case 3 anos en publicarse, porque eu ademais levo moitos anos insistindo que necesitamos unha historia do movemento feminista ben feita. Eu entendo que *María Xosé Queizán* díxollo a *Mónica Bar* e esta fixo o ensaio 'Feministas galegas'. A outra que fixo algo é *Carmen Blanco* no contradiscurso das mulleres que ten, vai situando digamos mundo, Europa, España e Galicia non, o de *Carmen Blanco* está ben feito pero está limitado ademais o publicou nos 90 está sen actualizar e ela foi realmente quen... pero tamén é de literatura e aquí hai... as historiadoras ese é un problema que temos, fíxate que a día de hoxe se publica a historia de Galicia das mulleres. Cando ti miras Cataluña, País Vasco, Andalucía, levan traballando as historiadoras anos e anos e peiteando non só no movemento feminista senón a historia das mulleres que é distinto. Aquí como sempre non dispoñemos de instrumentos e as que nos adicamos a teoría feminista non podemos ser historiadoras non podemos facer todo, temos os marcos teóricos de discusión a min me resulta imposible, entón, o que che dicía, aí podes ver que eu recollo parte de *Carmen Blanco*, pero *Queizán* e *Blanco* que serían do feminismo da diferenza. *Carmen Blanco* segue máis ou menos nesa liña, dentro do que se pode entender hoxe por diferenza, porque xa non vale esa discusión así como está formulada, pero, por exemplo, *Queizán* que comeza con Recuperemos as mans, cunha posición diferencialista moi forte, a partir dos 90 pásase ao discurso de igualdade con armas e bagaxes, a partir de aí o grupo, por múltiples razóns se foi esvaecendo, o que se mantén é a

revista. Eu sosteño no texto ese que se realmente houbo unha como digo como dicilo, se o feminismo en Galiza floreceu claramente, florece xusto no ámbito ...

Xoán Hermida.- ... do pensamento

María Xosé Agra.- Non de pensamento, se non no ámbito literario, porque aí si que houbo unha explosión que non ten ao meu ver, parangón con outras da contorna, da periferia. Cantidade de mulleres escritoras, poetas .. iso foi moi potenciado tamén dende a ‘festa da palabra’ e xerou en poesía sobre todo non, despois narrativa e todo iso, o teatro pois estamos aí aínda un pouco... Pero é unha explosión moi importante porque digamos que é onde agroma o feminismo con toda a súa potencialidade creadora innovadora, e noutros ámbitos pois ti ves as diversidades fomos das que máis tarde creamos centros e levamos un retraso considerable. A Universidade de Santiago segue sendo, este mes non hai asignatura a pesar de todo non, se o comparas coas outras universidades, non ? entón o que che dicía o de feminismo da igualdade versus feminismo da diferenza aquí, no momento inicial si pero despois cada unha mantíña pero tampouco se viviu a crispación que se viviu no Estado nas xornadas e que levou a que houbese un conflito máis aberto, non ?

Xoán Hermida.- De todas formas supoño entón que a ruptura se produce, ou a ruptura ou as dúas visións se produce por iso, pola militancia e ao compartir o espazo cos homes e os outros elementos sexan o da igualdade da diferenza sexan o tema da prostitución por exemplo que é un tema polémico no feminismo.

María Xosé Agra.- É máis polémico agora.

Xoán Hermida.- Son transversais, non ? Quero dicir que se poden dar nos dous espazos, entón ‘A festa da palabra’ xogaríase ese papel innovador, da incorporación da literatura e ‘Andaina’ máis de pensamento.

María Xosé Agra.- Si. De pensamento, de intervención en problemas moi candentes, entendes, porque claro en ‘Andaina’ pois aborto todo o divorcio dende o principio, todas estas cuestións ate hoxe segue intervindo, aportando documentos, argumentacións, discusións, debates, e nese sentido si, pero fíxate que a min me sorprende, e tamén o destaco cando podo, que así como o feminismo aquí é máis serodio, máis feble curiosamente non temos dúas revistas que seguen ao longo dos anos, cumpriron xa 26, 27 anos debe ir, que é ben curioso, con continuidade, iso quere dicir que..

Xoán Hermida.- Que non se dan noutras partes

María Xosé Agra.- Non, moitas desaparecen pero aquí quizais ao mellor no momento de *Queizán* ou *Nanina Santos* se cansen, *Nanina* menos porque *Andaina* si fixo pero como senón estivera, non, por non sacarse de aí diríamos, entón ten outra función porque a festa fai monográficos e logo ten unha parte de creación que é moi importante para isto para a literatura, para as mulleres artistas, para visibilizar, iso fíxoo moi ben. E *Andaina* neste outro sentido.

Xoán Hermida.- É curioso isto non, porque parecería polos contidos cando menos non, que Andaina estaría máis cerca do feminismo da igualdade namentres que *A festa da palabra* máis cerca do feminismo da diferenza, en cambio si que é certo que *Queizán* polo menos nas últimas intervencións van noutra dirección.

María Xosé Agra.- Non, non, *Queizán* desde finais dos 80 aos 90 cambiou totalmente.

Xoán Hermida.- Isto é unha evolución persoal, é condicionado con algún colectivo, non ? Son evolucións persoais.

María Xosé Agra.- *Queizan* sempre quixo... como dicilo, pois, valorar moito o pensamento feminista e ela nesa valoración *Celia Amorós*, *Amelia Valcárcel* foi moi potente dende o punto de vista teórico. Digamos que en España as máis potente teoricamente. Porque a outra liña que é a da Revista *Duoda* e o grupo Catalán de *Milagros Rivera*, son máis de historia e ela se identifica máis coa cuestión da teoría e do pensamento, e con Celia e con Amelia descubre esa.. é o que a ela lle estimula e no que quere, entendo eu, traballar, outra cousa é que o consiga. Pero iso a leva a escorarse xa a partir deses anos e a defender xa outro tipo de posicións políticas tamén, non.

Xoán Hermida.- Pero eu polo que teño lido dela é un feminismo de igualdade moi radicalizado, non. Máis que de competir polo poder cos homes é excluinte con eles.

María Xosé Agra.- Non, ela aí o que fai é manter as teses separacionistas fortes, dun momento no que no movemento feminista ao igual que noutros para reafirmarse é necesario e aplicalo ao feminismo da igualdade. Ela segue con ese digamos feminismo radical cultural que está na base, e que o podes orientar cara a igualdade cara a diferenza pero basicamente segue mantendo posicións digamos da necesidade de separación.

Xoán Hermida.- E con respecto á vinculación destes laboratorios de ideas por así dicilo, cos movementos sociais, Andaina parece que xera máis teoría para o movemento.

María Xosé Agra.- Si !

Xoán Hermida.- Ou hai unha certa separación neste momento.

María Xosé Agra.- Sabes que pasa, que houbo aí un período dos 90 que ademais, eu non recordo agora as datas, pero pódese consultar cando hai a escisión e xa se celebra o 8 de marzo cada un pola súa parte, cando se recupera minimamente o movemento unitario, hai unha transición digamos que máis ben se dilúe, non, non hai presenza, tanta presenza pública nos actos do día da violencia, contra a violencia. E despois nos partidos creo que é distinto, o que eu coñezo do BNG houbo un momento moi importante de organización interna e participación de mulleres e vinculación que por razóns internas se foi esmorecendo e que non deu resultados e así chegamos ao que está pasando agora. Pero había asembleas comarcais, había asembleas locais, participaban moitísimas mulleres. Entón aí hai uns anos nos que hai un repunte interno nas organizacións penso eu en todas, nas de esquerda, no PSOE tamén que

seguen batallando senón non se podería chegar a que planeen o Ministerio de Igualdade, aínda que foi unha equivocación así como estaba. Pero esmorece todo iso, nuns partidos hai máis movida e noutros menos pero te das conta que ate que xurde a *Marcha Mundial das Mulleres* non se reactiva e non se volve a conectar cos movementos. Aquí pois o van a facer a través da *MMM* é a que vai a veiculizar con determinados movementos da cidade, como a Casa Encantada, en Vigo pois había outros sitios onde estaba o movemento feminista pero estaba máis ou menos actuando puntualmente, tanto partidariamente como os que estaban como independentes, e se incorpora todo iso á *Marcha Mundial* que sorprendentemente a manifestación de Vigo, cando se fixo aquí, foi espectacular. E a partir de aí volvemos outra vez con lios internos.

Xoán Hermida.- Pero porque a *Marcha* nun momento determinado, a parte do impulso do altermundismo desde a *Marcha* a nivel internacional, tamén parece que serve nun momento determinado como paraugas para ocultar as contradicións que ten o propio movemento. Ímonos a poñer debaixo deste paraugas e ímonos a apartar a un lado as grandes contradicións que ten o movemento.

María Xosé Agra.- Iso é despois da *Conferencia de Pequín*, houbo conferencias internacionais moi importantes onde cada vez se ve que hai movementos de mulleres, uns son explícitamente feministas, outros son movementos de mulleres, de dereitos humanos, mulleres de distinto tipo, aparece o conflito xa claramente multicultural e os debates e as críticas ao feminismo occidental, hai que escoitar a outras mulleres porque por primeira vez o que supón o altermundialismo é que sabemos que estamos todas no mesmo barco. Entón mais que ocultar, os debates se dan, o problema é que hai un repunte porque cambia o escenario e xa se ve que se atravesan os problemas, e iso en Galicia, eu no resto non o teño mirado pero ate onde chego pola cousa teórica pasa igual que co altermundialismo.

Xoán Hermida.- O digo porque eu teño a sensación, a ver, volvemos ao de antes, poden ser esas sensacións erradas, que os dous piares fundamentais da *Marcha Mundial* en Galicia son por un lado todo o que foi previamente o movemento feminista máis laico en torno a *AGM* e logo está todo o colectivo de *Mulleres Cristiás* que están moi organizadas, non ? E digo aí xorden contradicións, aparte da prostitución que logo se queres o comentamos, o tema do aborto me imaxino que haberá mulleres cristiás que o tema do aborto é un problema.

María Xosé Agra.- Home o que eu coñezo de aquí ... ese non é un problema. Pero tamén hai no movemento feminista mulleres que digamos claudican ante o tema pero que non... hai discusións tamén, como hai discusións sobre se hai que... por exemplo, se hai que denunciar ou non as violacións, iso forma parte do debate. Hai diferenzas sobre o permiso de paternidade se ten que ser obrigatorio para que os homes se responsabilicen, pero iso forma parte do debate, non. Pero non son divisións...

Xoán Hermida.- Pero non son rupturas ?

María Xosé Agra.- Eu non o interpreto así. Eu o que creo é que houbo un repunte sobre todo

en Galicia moi interesante coa *Marcha Mundial* que se escarallou unha vez máis. Por liortas internas.

Xoán Hermida.- Pero liortas ideolóxicas, persoais, un pouco de todo?

María Xosé Agra.- Eu coido que máis ben persoais, pero eu nunca estiven tampouco no ... eu o percibo dende fora e sobre todo a través do BNG no que estaba moi implicada coa Comisión da Muller, e pois que iso era a forma de conectar cos movementos, non ? E que unha vez máis se ti ves a traxectoria, porque o que foi espectacular foi a manifestación de Vigo, e iso todo unha vez máis se desinfla, por cuestións persoais, porque é moi difícil un liderado que non se exerza. Porque son conxunturas tamén a nivel mundial que viñan potenciadas por diferentes, dende Foros Sociais e tal, e aquí por exemplo todo o movemento de soberanía alimentar, de Mulleres Labregas con *Lidia Senra*, pois era un punto fundamental desa nova forma de entender o mundo e hai moitos fronts de conflito, e na Universidade por exemplo, practicamente así como nos anos 80-90 vías que había as Comisións Culturais pasamos a non ter nada, agora nos últimos tempos un pequeno repunte de organizar pois algo. E tamén é certo que cando falabamos antes de Santiago e Vigo, en A Coruña tivo un movemento feminista importante tamén que ese por exemplo non recolle Mónica Bar, e que aí hai claves importantes porque A Coruña sempre foi unha cidade máis ilustrada con máis republicanismo, e iso todo ate onde eu sei está por facer, entendes, hai traballos sobre as mulleres de tabacalera pero faltan cousas. A Coruña é un centro importante para o feminismo

Xoán Hermida.- Outra sensación que se ten cando se observa o feminismo contemporáneo é que hai unha esquerda radical que é a que aporta por así dicilo o activismo ao movemento, pero despois a partires do 82 quen realmente aplica políticas para a muller é o PSOE ...

María Xosé Agra.- ... e aquí Esquerda Galega

Xoán Hermida.- ... e aquí Esquerda Galega. Non sei que grado de satisfacción xera esas políticas ou non, se é en etapas determinadas. Se a etapa de *Felipe González* é distinta que a de Zapatero, pero o feito é que é quen aplica as políticas para a muller, non sei se iso desactiva o movemento, porque tamén se da un proceso de que cando está a esquerda no goberno se desactiva máis que cando está a dereita

María Xosé Agra.- Home aquí eu creo que houbo con *Felipe González* houbo unha desactivación dos movementos.

Xoán Hermida.- En xeral si?

María Xosé Agra.- En xeral, pero creo que é o que buscaban, ou esa é a miña tese. Porque cando ves, como se explica que todo o tecido asociativo que había desaparecera.

Xoán Hermida.- Dime que hai unha desactivación calculada. Tamén fixo algo así o bipartito. Non tes esa sensación?

María Xosé Agra.- O bipartito non fixo nada. Non había tampouco moito para desactivar. Por

exemplo no caso que eu sei da Secretaría de Igualdade, era todo o contrario. Se xerou movemento e sobre todo pois organización das mulleres redeiras, ...

Xoán Hermida.- Pero iso pode ser máis polo perfil da persoa ao fronte.

María Xosé Agra.- Claro, era unha persoa feminista que tiña moi claro que o feminismo institucional non pode alimentarse máis que do feminismo como movemento, non? Entón se iso o tes claro, sabes que as redes de mulleres son fundamentais porque te sacan a ti e todo o que fixeches se va ao garete, e aí está, non ? E non fai fala máis que veña outra Secretaria da Igualdade para que desapareza todo o que estaba feito, non. Se non tes iso consolidado minimamente na sociedade desaparece todo. Ou sexa, é un traballo de volver a empezar dende cero, e iso as mulleres o sabemos. Entón a que ten unha perspectiva claramente feminista procura deixar estela, facer pouco e que quede que non facer moito e que logo desapareza e hai que volver, que volva a empezar as novas xeracións, iso ao feminismo lle pasou sempre e cos de esquerdas máis. Entón eu creo que hai un problema de desactivación que *Felipe González* o levou e que deses polvos veñen estes lodos, porque seguimos sen que se active o movemento, iso se ve porque non son capaces de entender o 15-M que é o resultado de todo ese proceso, de desactivar as vías de desafoego e dunha sociedade, non? Dunha sociedade que necesitaba unha cultura política, que viñamos de 40 anos de ditadura, iso non se improvisa e de feito ti ves que onde quedan rasquizos e nalgúns casos non son rasquizos senón movementos fortes, é País Vasco, Cataluña e Andalucía, porque tiñan unha cultura política distinta, en Galicia como xa non había nada ... non se traballou en xerar unha cultura política democrática. No caso do feminismo que pasa hai unha tensión co feminismo institucional por exemplo aquí que se fixeron iniciativas como a de nós mesmas e que logo recolleu Esquerda Galega, que era o que levaba ao parlamento *Camilo Nogueira* varias veces, a construción do Instituto da Muller e aquí houbo discusión dentro do propio feminismo, porque se antes era igualdade e diferenza agora é feminismo institucional e movemento. E claro ate que o movemento se da conta que para avanzar tamén necesita o feminismo institucional entón ou se busca un canle ou ... O feminismo institucional sen movemento non fai nada e o movemento sen feminismo institucional agora están vendo que están tendo problemas para facer calquera cousa que se queira facer, non. Entón nese sentido houbo tamén unha aprendizaxe e ate onde eu sei sempre que houbo, tanto no Estado Español como en Galicia, mulleres feministas se avanzou non se desactivou o movemento todo o contrario e parte de que de *A festa da palabra* ou *Andaina* sigan é porque houbo un apoio explícito pois dende os concellos, en Vigo cando estaba *Ana Gandón* mira que fixo moitísimo porque eu acordo de ir a xornadas que me invitaban, pois estaban as mulleres do Berbés ela fixo todo un tecido dentro do concello fantástico. Pero quedan, entendes? E iso tamén contribúe a que neses anos, pois en Galicia haberá que explicar porque conseguen estas revistas chegar cando non hai un gran movemento, e eu creo que en parte é polo traballo porque hai apoio institucional deste tipo, non, de mulleres feministas que están en cargos e que iso agora todo está en perigo outra vez.

Xoán Hermida.- Pero aí de todas formas dende o teu punto de vista que pesa máis, porque un

movemento se pode desactivar por moitos motivos pero parece ser fundamentalmente por dous, un porque positivamente se queira desactivar, dende as institucións non queremos isto que nos molesta ou nos pode ser crítico e entón vamos utilizar resortes dende dentro por parte dos partidos desactivar nun momento determinado que non interese na lóxica ‘agora xa chegamos ao poder e agora non nos interesa que nos sigan dando a lata’, iso parece obvio non, pero logo hai esa outra parte que non sei como valoras ti o xa temos conquistas entón xa nos relaxamos.

María Xosé Agra.- Si, no cambio do feminismo era o que che dicía antes, funcionou sobre todo nos homes dos partidos e os gobernantes, a idea de que xa tiñamos a igualdade, porque iso eu o vivo todos os días no Consello da Cultura Galega cando falo.. “que más queredes xa tendes a lei, isto é unha cuestión de tempo, na Universidade xa hai moitas mulleres, solo hai que esperar”, claro iso non é certo, entendes? non é que sexa unha cuestión de tempo, porque estamos vendo que levamos xa 25 anos onde maioritariamente as mulleres na Universidade entran masivamente nas carreiras e as cúpulas, as Cátedras, o acceso ás prazas, segue tendo cuantitativamente unha desviación que non se pode xustificar, entón non é unha cuestión de tempo é dicir, cando as mulleres están todas, as mulleres están máis preparadas que nunca, teñen todo pero seguen sen poder acceder ao traballo, seguen sen poder acceder a postos de dirección seguen sen poder acceder ás Cúpulas, iso non se explica, entón esa retórica da igualdade na medida en que houbo cambios lexislativos moi importantes pero vemos que sempre, agás cando hai eleccións, desaparece e nas eleccións ves como se instrumentaliza, pero que volveríamos ao de antes, pois un partido como o PSOE que a día de hoxe se presente a *Chacón* e que estea falando que apoian a *Rubalcaba*, dez ou non sei cantos de doce varóns, vamos e que a estrutura interna non cambiou nada, entón que lle vamos a pedir á sociedade. Ou cree o Bloque despois de todo iso con tanta progresía e con tanta radicalidade, porque hai movementos radicais de todo e resulta que onde están as mulleres, entón iso o que ves é que funcionou esa retórica.

Xoán Hermida.- E que teño a sensación que a parte dun problema de cantidade non, de espazos, hai un ensañamento logo coas mulleres que chegan arriba, é dicir, as críticas non son iguais cando é unha muller, e non imos a por nomes, aínda que o faga mal, o ensañamento é triplo, cuádruplo

María Xosé Agra.- Claro é que aí ves por exemplo dentro do Bloque ou dentro do PSOE, qué mulleres tiveron voz, e foron defenestradas. O problema fundamental do feminismo está na esquerda porque a dereita xa non ten nada que facer, ‘.. e o ves en todos os grandes momentos de radicalización, na Revolución Francesa, na Rusa este conflito non se resolve, sempre ... pois antes había que esperar a que si o proletariado, agora a igualdade é unha cuestión de tempo, non cho din así pero a min mo din pero que mais queredes, ... ou organizas xornadas de igualdade no CCG que as organiza a Sección de Pensamento e identifican igualdade con mulleres ou sexa se poño Xornadas sobre a liberdade ningún di ... e que tamén é a reivindicación feminista, non, porque as da diferenza basicamente falan de liberdade fronte á igualdade, a liberdade das mulleres, se poñemos porque iso é a Coordina *Ramón Máiz* e había

tres mulleres no programa, despois todos a dicirme, esas 'jornadas que teneis de las mujeres', e dis ti pero é que sodes unha panda de mentecatos, a igualdade é un concepto potentísima que arranca na democracia ateniense como podedes dicir que é.. ou sexa a vosa igualdade so lle importa ás mulleres, entón dáste conta da deturpación, claro se identifica o Ministerio de Igualdade coas mulleres, iso son perversións porque se entende que a igualdade só afecta a unha parte, e o discurso progresista e o discurso radical foi sempre un discurso igualitarista, e a clase e o xeso e a raza eses tres eixes son fundamentais, entón porque adxudicar agora esas son as perversións, porque non estamos falando de xente inculta estamos falando de xente que considero intelectual neste país e que fai discursos públicos, e que non é capaz de... ou sexa como un concepto tan potente que moveu a Revolución Francesa, a Revolución Rusa ou a liberación dos pobos é liberdade pero é igualdade, entón iso date a medida de a onde chegamos non, e con estas Xornadas igual, ou sexa ni miran el programa nada e iso que fixemos un pequeno resumen incidindo no concepto de igualdade como concepto nuclear do pensamento político, que hai que pensar hoxe que significa hoxe a igualdade, como podemos falar de políticas sociais se non sabemos que é a igualdade.

Xoán Hermida.- Ti cres que sería necesario, botas en falta unha estrutura estable autosostida que lle dea corpo ao feminismo en Galicia, porque nos movemos ao final en redes, en estruturas que non teñen unha consistencia ao longo do tempo

María Xosé Agra.- Todo o que potencie organizacións da sociedade civil para entendernos é positivo e no campo do feminismo son fundamentais; porque os partidos reciben as presións que ten o movemento, os partidos non é de arriba a abaixo é de abaixo arriba entón aquí supoño que algo agromará porque a situación é dun retroceso bestial se é que queda alguén porque está emigrando todo o mundo e as mulleres novas pois están pero hai indicadores claros de que aquí a cousa vai mal como é o índice demográfico. Como se pode explicar a baixa natalidade se non se ten en conta o problema das mulleres novas en Galicia. Ou temos problemas coa inmigración, maioritariamente aquí prostitución porque aquí inmigración o traballo que veñen a facer e ese, está cheo de clubs todas as estradas, bares e toda a noite o ves, hai un mapa absoluto.. de día aínda te despistas pero de noite non ves máis que luces. Claro e iso haberá que abordalo e iso necesita, e despois hai que unir problemas novos que non estaban e que temos os vellos máis novos problemas.

Xoán Hermida.- O da prostitución é a parte da dependencia partidaria o segundo gran elemento de confrontación dentro movemento, o ves así?

María Xosé Agra.- Quíxose facer. Eu non considero que sexa un elemento

Xoán Hermida.- Non, digo polas posicións moi enfrontadas que houbo en torno a iso. E moi pouco racionais nalgún caso, moi pasionais.

María Xosé Agra.- Si, eu creo que aí se desbordou a cuestión porque todo o mundo está en contra da prostitución para entendernos nos vellos termos, pero aí aparece o concepto de liberdade tamén, non? Sabemos que para unha minoría hai tamén unha carga moralizante

sobre o sexo, entón iso é o que hai que debater. Outra cousa é cando falamos de trata, falamos de secuestro, falamos dunhas condicións de explotación inhumanas, pero iso non é prostitución no sentido en que ...

Xoán Hermida.- ... iso é escravitude e ten que ver coas condicións nas que se exerce a mesma

María Xosé Agra.- Iso é escravitude sexual e iso é trata de persoas, entón non se pode mesturar todo. É certo que ten un dereitos mínimos para un traballo que está mal visto e que hai moitas persoas moralmente lles pode parecer, ... eu aí pois teño discrepancias porque claro moralizar sobre o sexo e o ves igual que coa pornografía e con moitas cousas hai que ter moito coidado porque aí hai uns límites moi difíciles, non podes legislar ata ese límite, e sobre todo porque se eu podo vender unha parte moi íntima de min que é o meu pensamento porque non vou vender outra parte íntima. Aí hai toda unha recomposición claro é certo que o corpo e o sexo teñen unha ideoloxía e toda unha construción moralizante e que iso tamén hai que desactivalo, a ninguén lle parece mal que ti vendas a túa idea, pois é unha parte moi íntima. Outra cousa é que sexa forzado que haxa condicións, que realmente ese problema afecta só a un cupo de mulleres moi pequeno de todo o que é o mundo da prostitución entendes, porque en realidade sabemos que moitas desas mulleres veñen enganadas ou utilizan como unha forma rápida de, cren que poden conseguir diñeiro máis rápido, e hai prostitución na universidade, hai prostitución de luxo, entendes, non podes meter todo no.. a efectos de combate, digamos de guerra, podes utilizar lemas moi violentos non, como cando era ‘contra a violación castración’ pero hai que entender que esas son fórmulas de combate para chamar a atención e nunca a expresión nunha política que vas a seguir, entendes. Ninguén se cree que vamos a castrar aos homes por as violacións, ou cando no aborto se di ‘o meu corpo é meu’ claro establecer unha relación co teu corpo en termos de propiedade non é dende o punto de vista humano a mellor forma.

Xoán Hermida.- Xúrdeme unha dúbida fundamentalmente cara o futuro, ao final hai unha sensación de que no movemento hai un problema xeneracional tamén de incorporación non de nova xente senón novas realidades, isto da prostitución é unha realidade nova que hai agora, pero hai outras...

María Xosé Agra.- E novas formas porque agora a situación entendes. O feminismo dos 70 dicía que o matrimonio era prostitución iso é o máis claro avogaba pola abolición de todo tipo e que era un intercambio igual ou sexa que iso era a medida de como cambiou tamén o problema do debate sobre a prostitución, entón antes había unha crítica clara a prostitución pero vinculada ao matrimonio que no era una forma distinta de prostituírse a muller, porque era un mercado. Eu creo que iso foi un debate que é importante pero que non é o problema fundamental que ten o movemento feminista. Hai outros debates importantes que veñen da xente nova e que contribuíron tamén a que houbera bastantes roces e desviacións que é todo o movemento de gays, lesbianas e queer's que están sobre a orientación sexual e sobre a cuestión de se hai un xénero, dous, tres, vintecatro, non? É o problema da transexualidade que afecta a un colectivo pequeno por exemplo nas operacións aí tamén hai todo un debate

que dividiu si ten que operarse si no ten que operarse, si somos homes, que iso é un problema de identidade e eu creo que iso tamén contribuíu a que o movemento se escorase, se escindise ou houbese choques aínda que publicamente ao mellor non se detectou tanto no conflito como o da prostitución, porque a prostitución ten un sensacionalismo que non é normal, e que tamén nos medios de comunicación e todo iso, porque tamén é escandaloso que paxinas e paxinas, a dobre moral que hai que iso lo ves, unha cousa é que ti non manteñas as teses abolicionistas, eu tamén sempre digo eu quero abolir o capitalismo pero vou a El Corte Inglés. Entón eu quero abolir á prostitución pero a que lle chamamos prostitución e cales son as claves. Entón eu creo que hai problemas fundamentais que teñen que tomar o movemento feminista que son fundamentalmente vinculados ás novas formas de traballo ás novas formas de explotación que iso afecta á figuras fundamentais como é a muller migrada, articular os cambios no servizo doméstico, cómo nos enfrontamos aos coidados. Eses son os problemas.

Xoán Hermida.- Pode darse o caso incluso que por un problema de valores morais haxa xente moi oposta á venta do sexo como ferramenta de traballo e non a venta de traballo doméstico en malas condicións

María Xosé Agra.- Pero é que ti ves internas que están secuestradas que non teñen días que teñen unha hora para saír e para chamar, iso como lle chamamos. É a Neoesclavitude. E ti o ves hai datos xa non pensemos nos países nos chamados aqueles chamados ‘tigres asiáticos’, e aquí nas grandes cidades, e os que teñen medios e teñen escravas, ese é o problema, porque a prostitución afecta ao cambio do imaxinario é da ideoloxía, pero o problema do coidado e das persoas maiores, dos fillos de como organizamos a infraestrutura para entendernos é un problema económico fundamental.

Xoán Hermida.- E mais agora coa crise.

María Xosé Agra.- E é un problema de que a sociedade ten que afrontar que é o que vale economicamente se os servizos teñen que estar externalizados se temos que organizar doutra forma quen se ocupa de que. Se hai que contar as horas do traballo doméstico, todo iso que se está facendo que hai economistas e feministas moi interesantes que están dando claves, e iso é fundamental. Entón sobre iso non hai un debate que eu creo que é o debate que ten que dar o movemento feminista porque aí prodúcese a inmigración a explotación a diferenza racial a prostitución porque se iso.. entendes entre estar de escravas internas e estar ti vendendo o teu corpo se pode ser sen ningún chulo en una cooperativa pois o pensas, non?

Xoán Hermida.- De feito hai estudos, aínda que estes estudos son todos moi relativos, pero o colectivo de prostitutas *Hetaria* que leva moitos anos cun traballo serio defendendo os dereitos das prostitutas obviamente e de discernir entre unhas cousas e outras, formula que hai un falso debate sobre este tema de que todas veñen por redes, as inmigrantes elas din que unha boa parte veñen sabendo ao que veñen porque saben que esa é unha entrada de recursos e claro o traballo é mellor que non ten que ir por exemplo de empregada de fogar.

María Xosé Agra.- Si, pero estás vendo que hai moita xente, moitas mulleres que o fan a

través de internet dende a súa casa e se gañan unhas pelas. Novas formas, coas novas tecnoloxías, iso entendes, pois a argumentación cal é pois que eu podo facer iso na miña casa, gano unhas pelas que nun traballo a tempo parcial fregando escaleiras ou fregando oficinas ou coidando persoas maiores, iso é a escravitude porque non as teñen aseguradas e todas sabemos como funciona o traballo da dependencia non, entón eu creo que ese é o problema pero é un problema familiar, é dicir quen ten que coidar ás persoas maiores que pasa cando ti home enfermas pois claro se pensamos que nunca es dependente ou que non tes un accidente ou que non tes unha enfermidade claro, ou que non tes un fillo cunha enfermidade grave cantos pais hai que teñen problemas serios pois por un cancro ou unha leucemia, ou unha enfermidade dexenerativa e que teñen que articular o traballo e teñen que pedir permisos e se ben cun problema económico, e que ese é o problema como organizamos esta sociedade sabendo que non podes dicir que ... o traballo ten que caer necesariamente sobre as mulleres e sobre as inmigrantes.

Xoán Hermida.- Ao final se poñen encima da mesa como axenda os problemas máis importantes ou os problemas que alguén se especialista neles, quero dicir porque eu teño a sensación de que isto da prostitución está moi no centro porque houbo colectivos feministas ou colectivos de mulleres moi centrados moi especializados no tema, non, entón

María Xosé Agra.- Igual que o tema da violencia contra as mulleres, pois o hai porque cando hai un volume xurde o problema e entón hai que pensar se nos serven as categorías dos que temos ou non, iso é normal.

Xoán Hermida.- O que pasa é que hai outros problemas que se abordan dende distintos colectivos de forma transversal mentres que neste parece que hai grupos especializados,

María Xosé Agra.- Iso coincide tamén con outros problemas, por exemplo o feminismo institucional ten que dar unha resposta, entón encarga traballos ás universidades e ven que por aí pode ter unha vía e fan proxectos e aquí tamén hai de todo entendes, porque iso é o lóxico é dicir, ti sobre que pensas? sobre os problemas que tes, que tes que pensar que tes que facer, se ti es un cargo na Secretaría de Igualdade queres que te digan algo canto máis concreto con máis datos con máis tal sobre estes elementos e é certo que a prostitución tivo un salto cualitativo como tivo ao servizo doméstico e sobre todo en España porque antes eramos nos quen dabamos o servizo doméstico, esa inversión entón o que é realidade é que o mundo e a economía mundial cambiou e iso afecta tamén a estas cuestións entón non nos valen os vellos esquemas, nalgunha medida si, pero temos que pensar que... pois se Rosalía de Castro pensaba na muller traballadora galega como a que condensaba todas as desigualdades e que era a que daba a pauta de lo mal que estaba isto para facer a crítica social pois hoxe está claro que a figura que condensa iso é a inmigrante no servizo doméstico para min, non na prostitución, iso é unha deriva pero en realidade como sustentamos este país e como sustentamos a economía. Como accedemos e aí entra o problema ecolóxico que é outro conflito que se deu sempre no movemento feminista co ecoloxismo, o feminismo estivo e está nos movementos pacifistas, nos movementos antiescravistas, nas revolucións, cando se pon a

cosa normal desaparece e no movementu ecoloxista é paradigmático entendes, hai grupos moi consolidados pero segue sendo entendes, así como o feminismo se enverdece o verde non se violetea, e é bastante sintomático non, e iso afecta. Ou sexa, non podes pensar a reestruturación do coidado sen ter en conta tamén as dimensións ecolóxicas, non, e aí o feminismo é punteiro, na teoría e nas prácticas. E eu creo que é o que ten que xerar un novo movementu feminista que iso ademais incorpora ás novas xeracións porque esas preocupacións as teñen. Entón como iso se vai articular pois eu creo que iso non vai a depender de que vai haber un grupo conspiratorio senón que iso terá que ir implicándose na medida que hai movementos sociais se non o hai vai ser difícil.

Xoán Hermida.- Resumindo, cales verías como as grandes feblezas do movementu na actualidade e cales serían as claves para que este... porque partimos dunha situación de debilidade, non, do movementu en xeral, de todos os movementos.

María Xosé Agra.- Si pero eu dende o punto de vista teórico creo que igual que no caso da xustiza por exemplo, temos as mellores teorías pero o mundo vai por outra parte

Xoán Hermida.- Entón non son boas as teorías

María Xosé Agra.- Son. Teoricamente son boas, pero o problema é como articularlas, entendes. Porque o que é certo é que o feminismo avanzou teoricamente, mudou e puxo no debate teórico e político. Nese sentido foi eu creo que o movementu máis innovador e o movementu que máis aportou, agora necesitamos porque o feminismo non vive fora de onda, artículalo co que demanda nestes momentos a crítica social e iso vemos que ten problemas de como articularse non. Entón, ten que haber movementu feminista? Si. Tamén creo que cada vez máis as teses separatistas funcionan menos, iso é un momento histórico necesario e que agora xa temos un polo de mulleres de formación e de tal que o que hai é que iso que se chama transversalidade non hai nin que dicilo. Creo que o gran reto é como articular esa igualdade conxunta e eu agora por exemplo para que te des unha idea dende o punto de vista teórico en casos moi contados poño mulleres, xénero en el título. Pois penso que se quero falar claro cidadanía desigual pois introduzo a cuestión de xénero e as mulleres digamos teóricas máis potentes están intervindo en temas fundamentais e non poñen nada de xénero, falas de democracia, de dereitos humanos sempre introducen ese vector o que me gustaría e que os homes fixesen o mesmo

Xoán Hermida.- Fixeran o mesmo. Non o fan.

María Xosé Agra.- Moi poucos, moi poucos.

Xoán Hermida.- Paradigmática disto que dis ti de avances no pensamento e na cantidade de mulleres que están acurtando e a situación da RAG

María Xosé Agra.- Iso o que te indica é o patriarcado galego.

5. XOSE ARTUR CUNS TRABA: ARREDOR DA COOPERACIÓN INTERNACIONAL

en Conxo, 26.01.2012

Conversar con Xosé Cuns³⁸⁹ sobre cooperación internacional en Galicia é facelo, sen dubida, con unha institución. Economista de profesión sempre estivo centrado no terceiro sector, desde os inicios en Estudantes Solidarios, pasando despois pola dirección da delegación de Galicia de Intermón e despois xa con distintas responsabilidades en ONGDs de acción social. Pero, sen dubida, o maior interese da conversa ven motivada polo seu coñecemento do sector desde os dous lados da escena: do lado asociativo onde foi o primeiro presidente da CGONGDs durante varios anos e do lado institucional onde foi o asesor técnico da Dirección Xeral de Cooperación Exterior durante os anos do goberno bipartito de progreso.

Xoán Hermida.- Eu teño a tese, e vasma a corrixir ou non, de que en Galicia a solidariedade chega tarde, máis tarde que no resto do Estado e polo tanto dalgunha maneira cando se empezan a vertebrar os primeiros movementos de solidariedade xa o fan moi nos inicios case da globalización e son máis ONGS as que xorden en Galicia, hai por así dicilo dous afluentes dos movementos da solidariedade galega; o movemento da xeración de ONGS que se trasladan aquí con delegacións como Intermón, Mans Unidas pero cando empezan a agromar así algo un pouco nos inicios da globalización e polo tanto son ONGS que teñen xa máis unha visión máis crítica máis de análise estrutural que ao mellor de cooperación clásica de transferir capitais, de transferir tecnoloxía, resolver os problemas por aí, non ? Non sei se isto pode ser verdade ou non. Aí houbo, antes de que se configure os primeiros núcleos da coordinadora e de os movementos xa de ONGS, uns Comités de Solidariedade como os COSAL non sei que papel son exactamente son máis comités políticos que apoian a unha revolución, neste caso Sandinista, non e no efecto que tivo en América Latina.

Xosé Cuns.- Si, no inicio o que había sobre todo eran movementos de solidariedade que os hai, que empezaron en América Latina e había experiencias moi illadas, *Mans Unidas* non é que viñeran aquí e que estivo dende sempre aquí, levan dende 1965-67 penso que levaban aquí, de feito eran as primeiras que se pode dicir que houbo, e si empezaban a agromar daquela hai 20 anos pois empezaban cunha iniciativa puntual como *Bicis pola Paz*, *Amigos dos Indios* e pouco máis, a partir dese proceso empezaron a vir ... *Entrepobos* pero cun compoñente ideolóxico eu creo que bastante definido porque non, non era aínda o momento

---

³⁸⁹ **Cuns Traba, Xosé Artúr;** (Santiago de Compostela, 1967); Licenciado en Ciencias Empresariais pola USC. Director/Gerente en Down Galicia. Foi director EAPN Galicia, Responsable de proxectos AECID en Fundación Galicia Innova, asesor cooperación internacional ao desenvolvemento na Xunta de Galicia, responsable organización interna, xefe de Administración e responsable contabilidade de costes en Financiera Maderera, S.A., Delegado Galicia de Intermón Oxfam e Presidente da CGONGDs.

de entidades simplemente de captar para doar con proxectos clásicos, e si cunha certa... cun guión cun sentido de empezar a... de cooperación, loita das causas da pobreza. Si é certo que despois, dicir que a partir de aí empezou máis tarde as solidariedade en Galicia máis tarde que no resto do estado, por unha cuestión de poboación, había máis movemento en Madrid en Barcelona, en Barcelona organizouse os Jesuitas estaban os Franciscanos, empezaron aí pero por movemento en Galicia porcentualmente sería o mesmo o que pasa que despois xa en poucos anos uniuse sobre todo ao financiamento público, o financiamento das emerxencias de Ruanda, as emerxencias logo de Centro América, significaron moito ingreso de fondos empeza a haber fondos da Xunta ás entidades entón aí si chegaron entidades que xa crecían, rapidamente si que pasou de algo que podía agromar en algo Galego ou algo máis en movemento xa enseguida se complicou por entidades chegadas con poder para facer socios e para traballar con elas.

Xoán Hermida.- Estamos falando do inicio dos 90 pode ser?

Xosé Cuns.- En 1991 foi cando empezou

Xoán Hermida.- De todas formas a pesar dese inicio de crecemento de delegacións de ONGDs nunca houbo un asentamento claro coma noutras partes.

Xosé Cuns.- Non, a ver nunca houbo. É dicir, o que hai, houbo tal unha sensación de que había pero porque había moito financiamento público é dicir, ao final entidades de aquí eran catro ou cinco, dez persoas logo porque había financiamento a partir de 1994 se permitiu que as CCAA, o Tribunal Constitucional aceptou que podían realizar accións no exterior, e aí significou xa que nese momento para min cando saíu a rede de fondos da Xunta de Galicia entón aí xa se cortou practicamente a posibilidade de que agromara máis, as iniciativas que foron xurdindo despois que as houbo e interesantes desde aquí crecendo e tal nunca foron ao nivel de entidades con moita máis potencia de... e tamén que te anima moito máis para poder transformar a realidade, eu empecei en *Intermón* porque tiña moita máis capacidade que aínda que había *Estudiantes Solidarios*. *Intermón* tiña moitísima máis capacidade de incidencia que eramos de feito a única delegación que se creou a partir de Barcelona da sede central foi a primeira en Galicia. E durante 5 anos eramos entidade galega pura e dura aínda que nos chamaramos delegación, con iniciativas puras.

Xoán Hermida.- Pero esa debilidade ou febleza do tecido cres que se debe en parte ou que parte podería ter nese retraso nesa debilidade, máis a propia debilidade orzamentaria da Xunta non, que nunca estivo á cabeza de inversións en cooperación ou máis quizás pola propia estrutura e dinámica da propia sociedade galega ?

Xosé Cuns.- Eu me inclino máis polo segundo, pola propia dinámica da sociedade galega. Tamén pola propia autocrítica que segue sendo moi escasa de que ao final as entidades sociais quería a maioría de que se financiara con fondos públicos. Non tanto co esforzo de busquemos socios, busquemos donantes e busquemos ... é dicir, eu creo que ten que ver moito pasados bastantes anos con algo que eu teño pendente de escribir un post sobre iso, se hai vida

despois do 0,7 é dicir, eu creo que hai 20 anos ou aí cando foi a acampada do 0,7 e eu creo que bastante xente estabamos pero equivocámonos apoiando ao 0,7 tan drasticamente como se fixo, tomamos unha toma de decisión. Había naquel momento dous posicionamentos; apoiar ao 0,7 como unha vía a partir da empezaremos a falar realmente das causas de pobreza, digamos o principio do fin; e había outra que dicía non!, nos vamos a concentrar no 0,7 nos vamos a concentrar en mandar x cartos pero en todo caso van ser unha mínima parte comparado co que é explotacións dos cidadáns, económica, empregar materias primas, toda a débeda externa e nos vamos a enfangar no 0,7. Desde movemento social e a Coordinadora apostamos por ese modelo 0,7. Pasados 17 anos eu creo que ese foi unha das razóns en centrarse no 0,7, captación pura e dura para proxectos e esquecerse das causas, polo que son as causas da pobreza polo que son as causas dun compoñente de transformación social pasouse a un compoñente cun maior ou menor verniz reivindicativo, para min moi menor, pero abandonouse ese modelo de transformación social e iso creo que motiva que agora esteamos no momento que xa falaremos despois, pero naquel momento pois implicou que se abandonara a posibilidade tamén de crecer en base a unha causa, en base, ... só o 0,7 non serve para crear colectivo para crear para loitar por unha causa para conseguir atraer xente salvo que se teña un compoñente de marketing pero iso solo teñen entidades fortes, solo tiñan Intermón, solo tiñan as...

Xoán Hermida.- Sen embargo a sensación é que o 0,7 a mobilización do 0,7, as acampadas do 0,7, que por certo hai xente que di que se parecen moito as do 15-M, serviu porque á calor diso naceran grupos locais en Galicia e o propio comercio xusto naquel momento *A Cova da Terra* creo que xermolou entorno a esa mobilización social.

Xosé Cuns.- Non, eu creo que son dous momentos separados. O 0,7 motivou a mobilización, implicou unha sensibilización sobre ese tema, fixo que moita xente se anotara, durante moi pouco tempo. Si que ten moito que ver co 15-M- que se implicara en grupos locais, que se crearan máis ONGDs, pero todas as opcións pasaron porque había máis cartos públicos no 94 coa sentenza do Tribunal Constitucional e a partir de aí a Xunta empezou a dar cartos, poucos pero empezou a dar cartos, empezou apoiar iniciativas integrais, comezou a intentar facer algunha convocatoria, daquela se crearon máis ONGS. O momento do Comercio Xusto empezou despois, coa campaña de Intermón-Oxfam que é cando empezou a darlle forte, unha campaña moi ben deseñada de Comercio Xusto e Consumo Responsable, e a partir de aí, ou en paralelo, empezaron a aparecer as primeiras tendas, Panxea en Compostela e *A Cova da Terra* en Lugo. Que houbese xente que, evidentemente, empezara co 0,7, que seguira e que logo vira no comercio xusto unha vía... Si pode ser un vencello, pero que exista un causa-efecto directa?

Xoán Hermida.- Non hai ...

Xosé Cuns.- Non!. Creo que é unha das causas pero non directa.

Xoán Hermida.- A primeira CGONGDs segundo a acta fundacional eran tres colectivos. Eran moi poucos, non?

Xosé Cuns.- A primeira eran os de *Comisión Galega pro-Amazonía*, *Bicis pola Paz* e *Estudantes Solidarios*. Non sei se no momento xa entraran indirectamente *Ecos do Sur*, *Entrepobos*, ...

Xoán Hermida.- Era unha rede moi feble inicialmente, isto é previo ao movemento 0,7, uns anos antes.

Xosé Cuns.- O 0,7 foi no último ano do goberno de *Felipe González*, no curso 96-97 creo que foi cando..

Xoán Hermida.- Os obxectivos iniciais polos que se crea a CGONGDs son os mesmos que actualmente ou tiñades algunha...

Xosé Cuns.- Naquel momento había poucas persoas nas entidades, había que empezar a facer cooperación, si que a Xunta de Galicia enviara fondos que estivera organizado, daquela un dos nosos principais obxectivos nos dous primeiros anos era que entrara *Mans Unidas* que era realmente a única que cobraba da Xunta de Galicia, aínda que o negara pero unha das virtudes que ten estar no goberno galego é que puiden observar que desde 1990 recibía fondos, ... tiñan un obxectivo era entrar porque era a entidade que facía e a partir de aí que estivera estruturado que houbera unha convocatoria, que fora máis transparente e regulado, aparte de conseguir un incremento de fondos. E si desde logo despois tamén formular planes de sensibilización no desenvolvemento, empezar a pensar en formación, dar a coñecer...

Xoán Hermida.- Eran tan poucas porque eran as que había ou porque aínda non había unha capacidade de reintegrar a outras.

Xosé Cuns.- Eran tan poucas porque eran as que había.

Xoán Hermida.- Non é o caso agora que hai 40 e hai 80 fora da CGONGDs.

Xosé Cuns.- Aquela era unha rede da que quedaba fora *Mans Unidas*, *Cruz Vermella* e pouco máis, despois e o grupo de xoves de Lugo de *Cruz Vermella Xuventude* que se integraron a facer cousas e pouco a pouco sumándose as poucas iniciativas que había pero non, houbo un momento que si que recollía practicamente todo o tecido, o tecido, ogalla houbera un tecido, era o que había.

Xoán Hermida.- Ou sexa, a túa sensación é que o 07 acabou convertendo o movemento solidario nun movemento de cooperación e ademais dependente, centrado na procura de recursos ...

Xosé Cuns.- Centrado na procura de recursos públicos. Eu creo que a cooperación é un sector no que ao final se confunden como en ningún outro causas e efectos. E ao final pois vamos a loitar polo 0,7 e nos esquecemos do importante que é as causas polas que buscamos o 0,7.

Xoán Hermida.- Porque segue habendo unha, aínda que de iso falaremos logo, segue habendo a raíz diso unha falta de procura de recursos privados ou particulares no movemento galego.

Xosé Cuns.- Iso si, está habendo unha falta de procura de recursos privados pero sobre todo falta a concepción clara de que son movementos de transformación, unha ONG debe ser un movemento de transformación social de transformar unha realidade e unhas causas polas que existe a pobreza, para paliar unhas consecuencias, se consigues que te apoien os socios privados polo menos algo é, pero se so pretender que sexan con cartos públicos, ninguén chora agora porque hai redución de orzamentos de cooperación, ninguén. Se eliminaran o matrimonio gay anda que se monta e non só os gay's, aquí saímos todos a defender... Cando empezaron a facer sensibilización, unha palabra tan ..., ou solidariedade, e se esqueceron de facer transformación de facer xustiza.

Xoán Hermida.- Esa crítica que está ben formulada ás ONGS, que eu comparto, ten tamén provocado no movemento altermundista no Foro de Porto Alegre unha certa brecha entre os Movimentos Sociais do Sur e as ONGs do Norte precisamente por esta visión de máis participación cívica de transformación por parte dos movementos sociais máis visión de xestión da realidade por parte das ONGs e todo o que conleva non, ou sexa, sensibilización fronte concienciación, ferramenta para o cambio fronte simplemente as dúas tendencias que hai no movemento altermundista non, é dicir, isto é un proceso para o cambio, isto simplemente é un proceso de encontro, é moi difícil dende o Norte tamén ter unha visión que non peque disto que dis ti non, é dicir, trasladar un movemento destas características como as que existe no sur que ao fin é ao cabo son os afectados pola situación de pobreza a unha xente do norte que no fondo vive ben, e o que busca dalgunha maneira é colaborar, cooperar, pouco máis, non sei se é posible crear ese movemento que ti formulas, é dicir, non sei se hai unha alternativa ao movemento actual da visión que actualmente ten iso, no Norte digo.

Xosé Cuns.- Si, eu creo que a hai, agora é máis fácil con redes sociais, con todo e os medios de comunicacións é moito máis sinxelo do que había anteriormente, a proba de que é factible é que un erro das ONGDs é que ao final non houbo suficiente incluso para saberse distinguir, a distinción era por temas moi puntuais pero non por distincións no modelo de transformación salvo criticar a *Intermón*, pero hai exemplos de entidades que si interrelacionan coa realidade do Sur. A realidade da cooperación a vexo moito máis rica que nas contrapartes sobre o terreo con ese concepto de transformación social pero hai exemplos, *Amarante* intentar facer o esforzo desde o Norte.

A partir de aí a loita pola débeda externa, logo polos intercambios comerciais polas empresas que están utilizando á explotación, é dicir, a *Campaña Roupa Limpa* é unha campaña na que estás Norte-Sur cada un no seu sitio, campañas de *Intermón* de Comercio Xusto arredor do café era traballar máis local coa contraparte a nivel gobernamental no país e despois empezar a traballar con Nestlé e Suchard con todas esas diferenzas que se queira facer crítica pero se demostran que cada un no seu sitio ... Pero hai que ter claro que cooperar non e so mandar cartos e que te xustifiquen e te manden as facturas. É como nos ven no sur a maioría das contrapartes e como diñeiro con patas, que non distinguen unha ONG dunha administración pública ... 'los pendejos de los financiadores' como me dixeron a min en Perú. Si te esqueces do concepto transformación se converte nunha relación dunha empresa solidaria, mellor dito

nunha xestoría solidaria

Xoán Hermida.- Iso esixiría unha visión menos corporativista e máis transversal de traballo a varias bandas porque ao fin e ao cabo algúns botamos en falta no movemento da solidariedade precisamente esa descorporativización, como somos capaces de crear redes intratarversais de forma que a loita pola pobreza do Sur teña que ver coa loita pola pobreza do Norte, os problemas do campesiñado do Sur cos problemas do campesiñado do Norte, etcétera, etcétera, e me da a sensación de que o modelo actual... ti dicías discursos moi radicais pero no fondo actúan como xestorías, isto vémolos todos os días, non?

Xosé Cuns.- Xestorías solidarias. E agora que estou aquí no sector máis social e que estou na Rede Galega contra a Pobreza, iso é moito máis clara a comparación... xa non digo redes Norte-Sur sobre o campesiñado... da relación entre ONGDs e o desenvolvemento aquí en Galicia, con movementos sociais en Galicia e entidades sociais de emigrantes, xitanos... Que se fixo no conflito de Penamoa? Que se está facendo agora pola evasión fiscal que afecta aquí? A verdade que o vivo dende dous anos para aquí, antes a verdade que eu mesmo defendía a idea dos pobres viven mellor aquí que alí, antes defendías un discurso clásico de cooperación para apoiar que se fixeran donativos; agora que estou máis no terreo social, tremenda distancia cando convertes a cooperación en algo técnico e te esqueces de que si que aquí hai que analizar tamén a pobreza, e o índice de pobreza nos anos de crecemento económico español non variou, apenas un punto de pobreza relativa de poboación. Namentres a cooperación mantívose exactamente igual e non se formulou isto salvo excepcións como Médicos do Mundo, pero non cunha análise de causa senón de proxectos. Son poucas as ONGDs que coñezo, Intermón creo que intentou facer algo coa inmigración aquí, Entreculturas tamén a través de ordes como os xesuítas, ou evidentemente Cáritas. Pero incluso na propia Cáritas o nivel de análise estrutural de causas de Cáritas Española aplicado aquí, cun nivel de desenvolvemento impresionante, pero na súa cuestión en cooperación vamos non ten nada que ver, non ten nada que ver, é un modelo moito máis clásico.

Xoán Hermida.- Previo a chegada do bipartito hai un informe sobre Diagnose do Sistema Galego de Cooperación³⁹⁰ sobre a realidade de cooperación en Galicia que é moi demoledor, demoledor coa administración porque os recursos destinados á cooperación situaba a Galicia na cola, creo que penúltima despois de Murcia. Pero tamén demoledor coas propias organizacións, falaba de organizacións locais con pouca incidencia social, con incapacidade de mecanismo de influencia institucional. Entón chega o goberno bipartito e se pon en marcha a Dirección Xeral de Cooperación Exterior e se aproba o I Plano Estratéxico, cal eran os obxectivos que vos marcabades?

Xosé Cuns.- Partimos dunha equipa onde se xuntou unha responsable política, que viña de nova e con omitas gañas pero sen idea de cooperación, e na parte técnica trasladando e o que intentamos facer dende a coordinadora durante varios anos, dándolle un reforzo á cooperación

---

³⁹⁰ Do Instituto Complutense Estudos Internacionales (2.004) coordinado por José Antonio Alonso

galega partindo dos análises do informe que mencionabas, de feito incorporase ao I Plano Director. Pasados tres anos eu creo que pecamos dunha excesiva ambición, pero ...

Xoán Hermida.- Pero se contaba non estar só 3 anos. Ou nunca se formulou esa ...

Xosé Cuns.- Si, si despois non sei, nunca se... Non porque é algo que descubres e que cando empezas planificas 4 anos pero logo cada día comeza un afán, pero un afán que te leva a conseguir as cousas o triplo do que esperas conseguir sobre todo os que viñamos do mundo da empresa. Entón plantéxaste conseguir o plan de inserción anual contable, ir conseguindo avanzar o documento preparado pero non tes tempo igual a ... Falábase pero eu pensaba máis falar seguro dos 4 anos ... Pero a verdade que día a día e a práctica vas construíndo para un máximo de 3 anos. Ao final da lexislatura si que podías formular de repetir ou de seguir facendo pero o que pasa é que tamén estabamos nun departamento que 3 meses antes das eleccións nos dixeron 'non hai máis'.

Xoán Hermida.- Pero o primeiro que se consegue é situar a cooperación na axenda do goberno, polo tanto crear unha dirección xeral que non existira e que deixou de existir coa caída do bipartito.

Xosé Cuns.- Existiu temporalmente no goberno de *Fraga* durante 6 meses, unha dirección xeral, pero realmente con estrutura, con persoal e tal, era realmente a primeira vez, non se fixo e ademais estaba con convencementos xusto aí tiñamos unha intención de apoiar, tanto intentar que fora en fondos e realmente o esforzo vista a ... e isto é importante telo claro, vista a negatividade que nos 3 grupos políticos, nos 3 grupos políticos, no goberno que tiña en contra das ONGDs de acción social, da cooperación en si mesma e de que iso fora útil, a aposta dos incrementos dos fondos son importantes, ... eu creo que foron exaxerados os de *José Luís R. Zapatero*, é dicir, o incremento dos fondos nas persoas foi excesivo como así se recoñeceron bastantes informes, no informe do propio *José Antonio Alonso*, é imposible asumir tal incremento dos fondos, ... en Galicia si que foi posible asumir e máis que se non tiveran dados, ademais situouse a cooperación na axenda política, intentar dar criterios de calidade e despois na que eu tiña por esixencia ou realmente utilizan para combater as causas da pobreza a nivel técnico e logo a verdade é que me desbordou un pouco a nivel político, unha vez empezamos con vocación de ir a ver en terreo como funcionan os proxectos como é como funcionou, é dicir, o nivel de exixencia que podía ter eu, absolutamente desbordado polo nivel de exixencia e de indignación que tiña a directora xeral froito do resultado dos proxectos de cooperación que había de visitas en terreo da cantidade de fondos dos escasos resultados conseguidos, é dicir, pero a intención era polo na axenda e eu creo que se conseguiu a axenda política e incrementou o fondo razoable para o que era.

Xoán Hermida.- Cres que na exixencia por parte vosa cara aos axentes foi o que creou un certo grado de tensión na relación entre a Administración e as propias ONGDs ou un sector das ONGDs cando menos.

Xosé Cuns.- En parte si. A exixencia non tanto polo aspecto burocrático que ao final se

conseguiron reducir bastantes deles é dicir, dos que había avais iso si se conseguiron reducir, máis ben a exixencia por obter resultados e esa exixencia por obter resultados, froito tamén desa indignación froito do seguimento sobre o terreo, é dicir, aquí hai un discurso pero a verdade, o volume de redución de pobreza é dicir, hai un discurso da '*Declaración de París*', pero á hora da verdade vas aos países, vas aos sitios, vas ao terreo e coordinación pois a mínima, e sobre todo había unha exixencia tamén de que o goberno progresista, o goberno que intenta expoñer as causas, e que xa proxectos que van a resolver causas e que había de defensa de dereitos xa se financiaban polo goberno anterior, xa se encargaba, houbo que presentalos de tal forma que se apoiaban as mulleres dos comedores populares se presentaban proxectos con campesiños en Ecuador e tal, con *Maquita*, se encargaban perfectamente de brujulear, quero dicir, que estes supostos supoñía que implicaban causas, atacar as causas, pois a verdade é que non. Realmente o único que fixemos ideolóxico, que se poida dicir de esquerdas e tal, foi seguir apoiando algúns proxectos que xa se financiaran coma os comedores populares en Perú con *Intermón-Oxfam*, *Maquita* con *Amarante* en Ecuador, algún proxecto máis por *Solidaridade Internacional* que podía ter por aí, o resto foi intentar melloralos tecnicamente que teñan impacto polo menos sobre as causas da pobreza. Pasados os anos creo que pecamos un pouco máis de exixencia de máis, é dicir, non se lle pode pasar de cero a dez a un sector en tan pouco tempo por que ao final non é asumido, visto o visto despois eu creo que foi un exceso de esixencia e aí puido haber algunha tensión, pero tensión da que me sinto totalmente orgulloso. Descubrimos que o sector das ONGDs era un movemento maioritariamente, maioritariamente non exclusivamente, conservador, pensando exclusivamente no fondos do proxecto para envialos e tamén pois cun compoñente de... non sei como chamalo, ponlle ti o nome. Se nunha reunión con varias ONGS que veñen presentar unha iniciativa de transformación e tal, se complementan pero logo se van da reunión e quedan algunhas ONGDs diso que está dito non valen para nada, e se me das o convenio a mi, ... A pesar diso nos mantivemos a ambición de facer proxectos moi integrais, é dicir, a '*Declaración de París*' nola creímos, metémonos a proxectos e programas complicadísimos e que, hai que recoñecer, segue mantendo o actual goberno. Proxectos integrais tanto de Guatemala como de República Dominicana, como do norte de Mozambique seguiron mantendo, seguiron apoiando e vanse pechar razoablemente ben, o de Mozambique conseguiron como estaba previsto agora financiamento da Unión Europea, é dicir, como política de estado que intentabamos ... vamos intentar que se vexa que é correcto e tal, ao final recoñecementos na AECID, recoñecementos en terreo e recoñecementos do seguinte goberno, ... e a sensibilización ao final pasados seis meses ou un ano que estaba feita a convocatoria, ves resultados do que había e a verdade eu creo que é un desperdicio de fondos e foi un absoluto ...

Xoán Hermida.- A capacidade do que falamos de sensibilización ao marxe da sensibilización de cada quen fragmentada e débil a CGONGDs tería aí que xogar un papel de sensibilización colectiva que tampouco foi capaz de xogar por que as mobilizacións incluso da campaña dos obxectivos do milenio foron escasos en Galicia, non? Foron a nivel social moi erráticas, non?

Xosé Cuns.- Si, o que pasa que sería moi fácil tamén darlle caña a coordinadora, é dicir, a

coordinadora ao final está formada polas entidades e sei o difícil que é por que ao final as propias entidades, eu me acordo nunha asemblea da coordinadora, nas últimas que estaba de presidente, onde ao final formulamos a ver en que estamos de acordo todos e a verdade é que isto máis ... e ao final en que estabamos de acordo no 0,7

Xoán Hermida.- Xa pero tampouco dende a coordinadora se buscaban sinerxías para poder ... poño por exemplo a finais do 2008-2009 houbo o encontro da *Marcha Mundial das Mulleres* en Vigo e onde o elemento central era a soberanía alimentaria, ao viñeron delegadas da Vía Campesíña de todo o planeta, e a Coordinadora en vez de buscar sinerxías cunha mobilización que houbo de 5.000 persoas púxose a manifestarse pola súa conta reunindo escasas 300 persoas é dicir, que tampouco...

Xosé Cuns.- Vale! Unha, a coordinadora está formada por ONGDs maioritariamente co concepto de transformación social de unirse, están dedicadas ao meu proxecto a 8.000 km de distancia, pero mirar aos lados e implicar sinerxías moi poucas son as ONGS que o fan, chapeau polas que o fixeron. A coordinadora vive diso e está formada por xente de entidades pero a partir de aí tamén ten, por que a ver, nós tamén estabamos eu, que é algo que me indignaba moito na Xunta, eu tamén teño pedido desculpas na coordinadora, na asemblea, por que o Consello de Xuventude pois creo que eran 8.000 pesetas que nos comprometeran a dar para unha guía, non as deran, reclamaranlle 10 veces e ao final tivera que pedir na asemblea dar explicacións, consideraba que daba explicacións por 8.000 pesetas, 40 euros. Pasabas, entón claro, cando ves un orzamento que se fixo unha aposta pola coordinadora esixente con tal de subir a financiación que tiñan que era a mínima, subirllo aos 90.000 euros, creo, 90.000 euros seguen sendo unha aposta e con esixencia para facer o que fixera esa labor de coordinación. A partir de aí si, cando tes xa 90.000 euros as cousas si que se lle podían dicir xa, podes dar un paso máis para recoñecer as formacións ti e para facer sinerxía, que é algo que segue sen entender o sector e así lle vai e nós o propuxemos moitas veces, mirar aos lados. Agora erro, por exemplo entidades sociais que están queimadas moito agora por que ao final para pedir nestas convocatorias se lles obriga a meter noutros proxectos, proxectos moi baratos. Se me ocorre un, por exemplo un proxecto moi ben redactado. A *Asociación Galega de Hemofilia*, proxecto con 15.000 euros, cambiaron en Perú situación de hemofilia co Ministerio, teñen experiencia de traballar aquí, e aquí para traballar cos hemofílicos hai que traballar coa Consellería de Sanidade coas empresas farmacéuticas, cos implicados, cos beneficiarios, coas familias dos beneficiarios. Ese modelo o fixeron de tu a tu a *Asociación Peruana de Hemofilia*. Co cal ata chegaron ao Presidente da República, implicacións de empresas e tal, con 15.000 euros e a *Asociación Galega de Hemofilia*, cónstame que dixeron cando o recibiron coño tantos cartos, 15.000 euros, iso fíxoo unha ONG de aquí, a *Asociación Galega de Hemofilia*. Agora si, se queres facer máis xa che conviría competir noutros axentes, porque co recente cambio de tipo de axentes pois non son xa so as ONGDs. Non che quero dicir o que opinan as entidades sociais, que ao final en discapacidade é evidente o que se puido ter feito, pero se falamos del podemos falar de sectores do país. Agora se están facendo implicando un pouco en turismo, en pesca, en agricultura que intentamos ligalos co campesiñado, mariñeiros, ... pero tampouco se aproveitou. Pido subvención, coloco diñeiro,

mándoo ao Sur pero non implica a sectores sociais en entidades ou sexa en empresas e iso si creo que xa é en parte responsabilidade da propia coordinadora de non ter fomentado unha percepción moito máis ampla moito máis crítica nese sentido. Adocenarse ...

Xoán Hermida.- Queda algo do traballo do bipartito, se desmantelou todo? Que sensación tes?

Xosé Cuns.- A maioría se desmantelou, é dicir, foi unha experiencia bonita mentras duró como dixo o noso presidente no primeiro discurso, isto vai ser unha etapa probablemente o máis seguro é que sexa única e non se volva repetir, tiña máis razón cun santo. Que pasa? Que quedou? Quedou volvo a dicir, pois mantiveron os proxectos a trancas e barrancas con criterios porque había ..., mantiveron as persoas que levaban eses programas integrais, mantiveron eses programas como criterios e tomaron unha decisión racional e técnica, non con criterios partidistas e probablemente mantiveron unha certa... a transparencia que eu creo que é algo que eu defendo desa etapa que segue estando a web aí de Cooperación Galega co cal, e está demostrado ademais en estudos e de tódalas webs das CCAA e da propia AECID que está entre as tres de maior nivel de transparencia e detalle de proxectos. Este goberno, ademais, meteu os contratos do capítulo VI, é dicir, os contratos con empresas e tal, meteunos agora é dicir, que non só quedou o que se nos dixera cos contratos, e aínda que o intentaran non os deixaran, agora mantivo... é dicir, que algunha cousa si é...

Xoán Hermida.- O plano directorio tivo continuidade, hai un segundo plano directorio?

Xosé Cuns.- Si, xa hai un segundo plan director.

Xoán Hermida.- Pero xa é menos ambicioso ou hai capítulos...

Xosé Cuns.- Non, non. Ten cousas ambiciosas tamén. Está feito tamén por *José Antonio Alonso* o que pasa que, vale é un plan director, un segundo plan director que xa antes de facelo por moi ambicioso que sexa eu creo que xa se sabía, non, eu creo non, estou seguro que xa se sabía por que unha Comisión do Partido Popular que xa tiña moi claro, xa cando estabamos nós se sentaba a debater a nivel nacional as liñas claras de que a cooperación era excesiva, tanto por razóns políticas a cooperación descentralizada xa se empezaba a criticar que sentido tiña que as cooperación autónómicas, os gobernos autonómicos fixeran cooperación e logo polo criterio en si de gasto, xa se empezaba a reformular e seriamente a nivel de que es un certo brindes ao sol aínda que as iniciativas que hai de segundo melloraron e a nivel de indicadores melloraron moitísimo, un erro que tiña o primeiro plan director é que os indicadores non había a penas indicadores salvo nalgún caso concreto de canto se ía crecer, canto se ía facer por país, pero os indicadores eran moi febles a parte, e o segundo mellorou como documento técnico está moi ben o que pasa que os documentos técnicos por consultoras téñense nos gobernos a moreas.

Xoán Hermida.- Ti cres que esa sensación que a crise económica e os recortes orzamentos que vai a haber, que está habendo xa, van supoñer a desaparición de bastante tecido deste que queda ou será unha oportunidade para que se reorienten as políticas de certas ONGDs cara unha ...

Xosé Cuns.- Son as dúas cousas, a primeira, é dicir, vai supoñer, xa está supoñendo o peche de moitas entidades

Xoán Hermida.- Xa houbo peches de delegacións de feito, non?

Xosé Cuns.- Si, xa houbo de varias e máis que terá que haber. Haberá moitos máis peches de entidades, pero iso será unha oportunidade... a min non me preocupa que pechen, porque montar ONGDs que só sobreviván porque hai financiamento público, e iso crese que é un dereito, pois o sinto, nunca estiven de acordo e agora se pechan pois felicidade, non pasa nada. Outro tema é que sexa unha oportunidade, que eu creo que é unha oportunidade pero para retomar as ONGDs como axentes de transformación social. Que estaba facendo as ONGDs contra a evasión fiscal, que están facendo polo recorte brutal sociais, ...

Xoán Hermida.- Pero tes a sensación de que o tecido pode ser tan débil que ao final non haxa nin tan sequera a posibilidade desa reconversión ou desa reorientación e que naufraguen todas na crise.

Xosé Cuns.- Non!, non!. Haber, sempre van quedar un mínimo de fondos, posiblemente haberá en breve outro recorte da Xunta dos orzamentos deste ano pero sempre quedará un mínimo, fondos de socios, desaparecer de todo non. E sobre todo hai entidades, é dicir, *Médicos Sen Fronteiras* non recibe ou recibe minimamente fondos públicos e aí segue ademais é un exemplo de incidencia política, de como viñan á Xunta por incidencia política cando non cobras un patacón. Van a seguir, van seguir entidades, *Intermón* vai seguir, aínda que estea nun proceso de reorganización interna. E hai entidades como *Entreculturas* que aínda que non teñan persoal interno hai un equipo de voluntarios moi amplo. Non, non, non van desaparecer para nada. ONGS medianas e pequenas, si, aí si que haberá unha redución drástica. E en todo caso as webs ... todo tamén para ter sensación de ... aí de que se fan cousas, agora é facilísimo, ponte un facebook e ponte un twitter e te montas vamos ... Non, eu creo que seguirán, pero a cuestión é canto antes avancen para min no debate, seguimos coa tontería do 0,7, como nos últimos 20 anos matándonos outra vez polo 0,7 ou damos un paso máis e imos mirar imos conseguir implicarnos con outros colectivos, analizando as causas, ... e conseguir socios con iso. Non se conseguen tantos socios como evidentemente apadriñando ou como facendo campañas face to face, na rúa que agora hai tantos, non se conseguen tanto pero baseándoo en causas concretas eu creo que está aínda pendente de explotar. *Amnistía Internacional* ten cento e pico mil socios en toda España, en Galicia eu creo que anda sobre os 4000 ou así, e *Greenpeace* o mesmo.

Xoán Hermida.- Necesitaríase unha certa reconversión ?

Xosé Cuns.- Eu creo que é unha oportunidade e eu creo que agora si toca, é dicir, de feito agora aínda teño dúbidas se me preguntas, estás de acordo co 0,7 nas enquisas, agora estou no non sei non contesto. Cando me fales dos 70.000 millóns de evasión fiscal, cando me fales da evasión dos gastos financeiros dos bancos, da Taxa Tobín, de que política tes aí, que criterio tes, que opinión tes sobre iso, se me falas diso a partir de aí, se queres vale pois tamén asino

polo 0,7, pero se me falas primeiro do 0,7 e que a solución a pobreza é o 0,7, e dáme o teu donativo, ingrésame o teu donativo, para iso non! Para iso algo que descubrín na Xunta de Galicia é que para iso hai ordes relixiosas que fan un traballo e monxas, sobre todo monxas, curas pero sobre todo monxas por aí adiante que fan un traballo que xa lles gustaría a moitos partidos de esquerda facelo e traballalo por analizar as causas por pelexar, por mollarse coas persoas, para iso doulle a miñas Siervas de San José que son as miñas monxas preferidas en Perú directamente antes que meterme en crear un posto de traballo aquí, que será unha persoa encantadora, pero aos efectos de loitar contra as causas da pobreza terá un alcance moitísimo máis limitado.

Xoán Hermida.- O 15M que dicíamos. Non teño un seguimento das últimas enquisas de opinión pero ségueme sorprendendo moitísimo que as ONGDs sigan manténdose nese limbo de credibilidade que teñen, non, non aparecen mal valoradas así como caeu case todo as ONGDs non, pero si que teño a sensación a raíz do 15M, que o 15M parece que redescubriu cousas que as ONGDs xa viñan traballando hai tempo como novidosas e incidindo de novo niso. Hai un certo prestixio, non hai un desprestixio como noutras institucións, pero si hai unha certa falta de coñecemento do seu traballo e polo tanto algo que de repente o 15M empezan a facer cousas que parecen novidosas e que levan as ONGDs facendo durante dez quince anos e que hai unha certa, digamos, prestixio entre aspas, pero como institucións que están ao marxe da sociedade, non están mal vistas pero tampouco hai unha implicación real, non?

Xosé Cuns.- Están ben vistas as ONGS pero había que ver neste último ano coa crise. Están ben vistas as ONGDs asistencialistas, a min o que me preocupa é a presenza e tal, dos comedores que é importante e imprescindible, pero xa o discurso máis alá que, máis alá de inclusión, máis alá de as causas da pobreza, ... está quedando moi atrás e iso si, se valoran moitas ONGS en xeral pero...

Xoán Hermida.- Pero por exemplo as que mencionabas ti como potentes, non, *Greenpeace*, *Amnistía Internacional* teñen un discurso crítico moi potente en cambio. É dicir, que no fondo se pode construír solidariedade con posicionamentos políticos fortes.

Xosé Cuns.- Si, é o exemplo do 15M si é certo, é dicir, as ONGs de desenvolvemento hai participación a nivel individual e de feito os voluntarios están aí, a nivel institucional as ONGs de desenvolvemento ou as ONGs de accións social, e aquí cito palabras de Carlos Susias, o presidente da Red Española Contra la Pobreza, 'nos han dejado en ridículo'. Creo que debemos pensar que estivemos facendo de sensibilización, e analizámolo. Si se nutren de materiais de ONGDs, de *Greenpeace*, de *Amnistía Internacional*, de *Intermón-Oxfam* pero que é certo é que á hora de conseguir implicar non fomos quen.

Xoán Hermida.- A sensación que teño é que eles teñen un... o 15M é un movemento moi anti-partidos e anti-sindicatos pero coas ONGDs non había un rexeitamento, ao contrario buscaban unha conexión con elas pero que no fondo eran unhas grandes descoñecidas, é dicir, vale... a min me invitaron por exemplo cando estaba en *Amarante* a dar charlas nas

acampadas e escoitaban cousas que dicías nunca escoitaron falar disto, ... que levamos facendo dez anos entón ...

Xosé Cuns.- É que esa é a grande reflexión e eu escoiteillo dicir a Marta Ares, a responsable de incidencia de Unicef e antes fora a responsable de incidencia de Intermón, que nós ata agora fixemos sensibilización pero facíámola a pequena escala pero que transformación social non hai, porque nos esquecemos das causas de protesta. O 15M empezou doutro xeito, empezou polas causas, me indignan, teño indignación, me indigno, saio protestar por estas causas que vexo nos políticos e os banqueiros. Eu isto o vin no movemento 0,7 tamén, aínda que isto me parece moito máis san, moito máis profundo. Non é acampar para mandar diñeiro para o Sur. todo é que houbo aquí [no 15M] foi un movemento que xurdiu da indignación política, moito máis profundo, outra cousa é a evolución posterior, porqué se pretendes cambiar o mundo en 15 días, nunha semana ou nun mes ou antes das eleccións vas de lado, é dicir que aquí o traballo de acompañamento, ver que isto é unha loita de moitos anos, que eu vexo agora en certos movementos do 15M, de DRY, das comunicados, das pelexas, comeza a haber afán de protagonismo, iso é perfectamente normal. O movemento en calquera evolución sempre foi así, é dicir, o que pretendes é machucar e queimarte aí, e iso é un proceso que as entidades sociais deberían... é unha oportunidade de estar aí.

Xoán Hermida.- O que pasa é que alguén pode pensar que o movemento do 0,7 e movemento de solidariedade era un movemento xeneroso en tanto en canto formulaba solucionar problemas de outros e o 15M é que 'hay de lo mio', non ?

Xosé Cuns.- Si, pero en Brasil que fan as nosas contrapartes 'que hay de lo mío', ou non? E é lexítimo, eu quero a miña casa, quero un traballo estable, nós chamámoslle traballo digno, apoiar o empoderamento da poboación para que queremos empoderar as contrapartes? Para que protesten ao goberno de turno para 'que hay de lo mío'. Eu agora estou en varias parablogs coas contrapartes que coñezo de alí que son boas estoulles a dicir que agora tócalles devolver o que durante tantos anos recibiron cooperación desde aquí, toca defender desenvolvemento rural en Perú, pois escribenos como conseguiches manter o centro de referencia de formación con cursos de formación con contratos laborais coas empresas que hai e cun orzamento que equivale ao 10% do que gastamos aquí nos centros equivalentes aquí en ... decídenos como se fixo, como facedes a transformación social, ensinádenos que eu creo que ao final nos liamos con tantos fondos e con tantos ingresos e nos esquecemos de..., e agora eu creo que ten máis sentido que nunca estas entidades que traballan, dicíndonos como... non vir as visitas do Sur, é dicir, *Maquita* pode facer un taller para explicar aos veciños e ao goberno como hai que facer para conseguir un movemento, explíquenlo, como facedes?, como é?, como fixestes para sobrevivir todos estes anos cos 'pendejos de los financiadores'? para conseguir, porque se conseguiron, moitos éxitos nun proxecto transformador xa implicando a diferentes colectivos da vosa sociedade e agora a devolver o que, o que hai que aquí nos falta darlle forma, que hai de lo mío pero organizado, falta recorrer o valor dos sindicatos como hai en terreo cando tes que estar pelexando cando te explotan por catro... como facer aquí... ensinádenos a facer sindicalismo.

Xoán Hermida.- Eu manteño a tese de que o movemento altermundista naceu antes de tempo, se sustentou en ONGDs pero no fondo non estaba creado para estar sustentado en ONGDs senón en movementos sociais, e a dinámica mentres non existan os piares dese novo movemento vai a estar moi viciado, moi viciado polos grandes intermediarios do Norte que non deixan de ser intermediarios. Hai quen defende o modelo inglés de cooperación ou sexa que si se trata de mandar cartos que o mande o estado directamente sen ONGDs intermediarias.

Xosé Cuns.- Si, e que están agora as ONGDs que teñan no papel. A ensoñación que houbo no sector, que eran non gobernamentais, significa ser independentes. É tan absurdo velo en tódolos sitios, ser independente primeiro é unha decisión porque tes causas que tes que traballar pero logo a partir de que pides subvención que nas entidades sociais nas que estou agora, está perfectamente asumido, de quen teño a financiación, da Xunta porque presto uns servizos e tal, e logo si tento facer unha labor reivindicativa pero teño que ter cintura porque se non ...

Xoán Hermida.- O que pasa que aí logo tamén... a ver, que por un lado se ten ese discurso de independencia que non é real, pero por outro lado tampouco se buscan financiadores privados porque sería buscar en empresas e tamén se quere ter unha independencia con respecto a empresas, é que entón non se pode ter todo non?

Xosé Cuns.- Entón ao final pois gañan as grandes, a *Intermón* o tivo claro dende o principio.

Xoán Hermida.- Non obstante, tamén se percibe unha baixada de intervención social, de presenza, de capacidade de incidencia, por parte das grandes neste momento. Ao final a masa crítica das ONGDs máis segura está nas de orientación cristiá non?

Xosé Cuns.- Si as de orientación cristiá sempre tiveron moitos voluntarios

Xoán Hermida.- Está por construír outro tipo de solidariedade?

Xosé Cuns.- E que xa coa palabra solidariedade eu coido que xa, xa non estaba moi, é como a palabra caridade... A palabra solidariedade eu coido que hai que deixar pasar uns 20 anos e a ver...

Xoán Hermida.- Non, en todo caso a sensación é ligar o mundo das ONGDs a grandes correntes, non. *Amnistía Internacional* está na corrente de dereitos humanos, *Greenpeace* na de Medio Ambiente, o que dicías ti pode haber unhas grandes ONGDs dedicadas ao tema de consumo responsable, pero a grandes correntes que no fondo mobilicen en torno a causas concretas, non?. A solidariedade non é ...

Xosé Cuns.- A solidariedade é etérea. Dinos que vas facer ti pola evasión fiscal en España. Que fas?. Iso teñen algunha por exemplo, *InspirAction*. *InspirAction* é a delegación en España que se cambiaron o nome de *Christian Aid*, unha das principais ONGDs Inglesas, da igrexa protestante E me gusta porque aínda que non lle saíu especialmente ben, en lugar de comezar

como grandes ONGS internacionais como *Plan International* ou *Save the Children*, con campañas de marketing, apadriñamentos, estes empezaron traballando en rede, traballando en webs e traballando cun discurso pois na evasión fiscal nos países do Sur, traballar polo cambio climático, ... empezaron cun discurso así e agora se están formulando e ao mellor nos estamos formulando vamos a facer a campaña pero en lugar de evasión fiscal vamos a facela aquí. Guía para denunciar ao señor.... como hai que facer se vas ao médico cóbrache 300 euros pola consulta e non che da recibo, guía para denunciálo en facenda, como hai que facer. Con propostas así, e relacionando a evasión fiscal en Guatemala coa evasión fiscal en España. Como loitamos contra a ... a xente está moi hábil, moi hábiles de ter alternativas, faime unha de propostas así de que hai de comercio xusto en Galicia, de consumo responsable, da banca ética, de *Triodos*, de *Fiare*, de *BBVA sen armas*, de reclamar con algo factible, ... e para mirar cara os lados, a cruz da cooperación, mira para arriba, como fas para facerlle presión ao goberno, mira para abaixo e sobre todo mira para os lados. Iso en Galicia se perdeu, unha riqueza cun número de posibilidades, e que tería seguido moito máis a cooperación a financiación que algo que empezamos a facer en pesca. Facendo incidencia política en pesca, empezaban algunhas ONGDs e o seguen facendo como a *Asemblea de Cooperación pola Paz* se empezou a facer proxectos de cooperación en pesca e en paralelo a facer incidencia política en Centro América, se foi facendo o abanico en asuntos de pesca, organizacións que facían incidencia política en pesca, implicación social das redeiras cando foron as redeiras de Cambados que foron a proxectos a ensinar, e como iso en turismo, e como iso en áreas sociais. Coa discapacidade, un terreo tan baldío que se podía ter feito e que se empezou a facer tanto e proxectos no sur e dicir, a ser un compoñente transversal máis como o xénero. Hai un campo importante aí pero hai que mirar, o meu terreo de ONG se hai proxectos ou non.

Xoán Hermida.-- Temos que ir a unha rede de redes ou a unha rede multisectorial ou...

Xosé Cuns.- Acábase de crear a plataforma Terceiro Sector.

Xoán Hermida.- Sumáronse varias redes, pero non a CGONGDs.

Xosé Cuns.- Téñense sumado *Cerme Discapacidade*, *EAPN (Rede Europea de Loita contra a Pobreza e a Exclusión Social)*, *Plataforma de ONGS de Acción Social*, *Plataforma de Voluntariado*, *Cáritas*, *Cruz Vermella*, *ONCE*. Como non se presionou para estar aí, non presionar, non tería sentido ...

Xoán Hermida.- Non se fixo tampouco

Xosé Cuns.- Nin eu cho pido nin o outro ten interese. Hai contactos pero non... Non! Son dous mundos que foron por separado todos estes anos, indo por separado pero é que aquí coa acción social houbo unha certa envexa merecida, comparativamente o financiamento que se fixo estes anos a entidades de cooperación, o que se fixo a entidades sociais é absolutamente abismal. Eu teño visto aplausos en *IGASEX-3* cando reciben unha subvención de 6000 euros de felicitarse, que non chega nin en calquera proxecto de cooperación aos gastos xerais ou para financiar un proxecto e como ese teño visto en *COGAMI*. É outra mentalidade. Con

238.000 euros/ano e con iso hai que manter un equipo de cerca de 15 persoas, gastos, locais, é dicir, é o equivalente en cooperativa se recibes un millón de euros.

Xoán Hermida.- No fondo estamos falando de falta de proxectos, falta de eficiencia

Xosé Cuns.- Falta de política, falta de proxectos e de criterios políticos

Xoán Hermida.- E pouca incidencia ou nula incidencia.

Xosé Cuns.- Incidencia ningunha, salvo casos concretos. A incidencia nunca se pode facer con cartos públicos, cunha subvención. Agora máis que nunca eu estou de acordo co que fixo a Junta de Castilla-León de eliminar a convocatoria de educación ao desenvolvemento.

6. LIDIA SENRA RODRÍGUEZ: ARREDOR DE VIA CAMPESINA

No Café Derby, Santiago de Compostela, 02.09.2013

Lidia Senra³⁹¹ é sobre todo unha muller labrega, non pertence a ningunha elite. Con toda a vida adicada ao activismo social e político, ocupando durante anos a Secretaría Xeral do SLG, obtivo no 2011 o Pedrón de Ouro, e sen embargo é fácil atopala vendendo no mercado os produtos da súa horta. A diferenza da maioría da esquerda nacionalista deste país o paso do tempo non ten servido para enrocalo arredor de catro principios fundamentais senón que ten sido capaz de observar máis aló e introducir, con éxito, un viraxe fundamental no sindicalismo labrego nacionalista.

Xoán Hermida.- Decía Xoán Carreira nun artigo que a evolución do sindicato labrego vai en dirección contraria á feita polo sindicalismo obreiro nacionalista no senso de que iniciouse con xoves activistas universitarios e foise labreguizando ata o punto que hoxe a dirección do sindicato son maioría produtores. Ese proceso foi ao longo de moitos anos? Tivo que ver algo aí a introdución da soberanía alimentaria, a agricultura biolóxica?

Lidia Senra.- Non, a ver, eu creo que foi un proceso que foi evolucionando de por si, porque incluso si se colle o libro que ten publicado Ramón Muñiz de las Cuevas sobre o que foi a época toda da clandestinidade, non, el di moi ben no limiar do libro, di que cando se formulou

---

³⁹¹ **Senra Rodríguez, Lidia;** (Pobra do Brollón, 1958); labrega e sindicalista agraria. Foi secretaria xeral do Sindicato Labrego Galego e membro da Executiva da Coordinadora Labrega Europea (CPE) durante catro anos. Participou en diversos encontros internacionais representando a *Vía Campesina*, movemento labrego mundial que agrupa organizacións de América, Asia, África e Europa. Ademais, entrevistou activamente nos tres foros sociais europeos celebrados en Florencia, París e Londres. Premio Pedrón de Ouro 2011. No 2014 presentouse coma candidata a deputada ás eleccións europeas do 25 de maio por Alternativa Galega de Esquerda en Europa e foi elixida deputada.

dende a UPG no momento a necesidade de constituír ou de crear un sindicato labrego, que eles que tiñan moi claro que a xente que digamos que asumían esa responsabilidade que eran xente que tiñan que ver cos labregos polo seu traballo, pola súa profesión, mestres e mestras de medio rural, cregos, persoas que traballaban en extensión agraria que tiñan moi claro que era digamos un proceso inicial e que no momento o obxectivo era que os labregos e labregas de a pouco foran collendo a organización nas súas mans e sendo os protagonistas e os dirixentes da organización e eu creo que iso foi o proceso que se veu dando, de todas formas, pois claro, houbo debates e houbo momentos que as comisións labregas eran simplemente a correo de transmisión do que era naquel momento a ANPG-UPG pero si que foi un proceso, foi un proceso, e hoxe na dirección nacional todo o mundo ten finca e produce.

Xoán Hermida.- Imaxínome que un debate importante, complicado ou complexo a dar nun sindicato de orixe nacionalista é cando se decide superar o ámbito nacional e coordinarse por exemplo con COAG ?

Lidia Senra.- Nós sempre, desde que eu recordo, e xa estamos falando de a partir do 76-77, sempre houbo coordinación coas organizacións da cornixa cantábrica, e dentro das organizacións que viñan á cornixa cantábrica naquel momento estaban, por exemplo, os vascos que non eran de COAG naquel momento pero despois estaba Cantabria e estaba Asturias que eran de COAG, polo tanto nós sempre tivemos moita relación con COAG. Tivemos moitos desencontros por exemplo cando foi todo o debate da entrada no mercado común a xente que viña representando a COAG a nivel do estado a posición que tiñan non era a nosa, nós estábamos en contra, tivemos debates grandes e desencontros grandes moitas veces, pero tamén tivemos moitísimas coincidencias en moitos...e sobre todo coas organizacións da Cornixa Cantábrica non. Entón ese tamén foi un proceso, e aí tivemos varios acordos de colaboración, convenios de colaboración en varias etapas e logo cando foron as eleccións a cámaras agrarias tamén firmamos un acordo para que os votos de Galicia lle puideran sumar a eles no ámbito do estado e hoxe pois o sindicato está integrado na COAG pero non por iso ... efectivamente que houbo algunha xente que puxo dificultades cando o acordo electoral?, si houbo algunha xente pero despois fora do sindicato fundamentalmente, e logo utilizouse ese debate no congreso do 2007 [referido a relación do SLG con outras organizacións de carácter estatal e a confederación coa COAG] pero un pouco como desculpa porque o que se pretendía era sentar as bases para que o sindicato volveuse ser correa de transmisión partidaria e naquel momento incluso pois o que escribían nas emendas que se facían ao texto do congreso era para que responderan aos obxectivos que marcaba a Consellería do Medio Rural do bipartito que, naquel momento, estaba en mans do BNG. Eu creo que nese momento utilizouse moitísimo máis ese argumento pois para dar caña digamos á xente que pensabamos que o sindicato tiña que seguir facendo o que estaba facendo, aínda que houbese realmente grandes discrepancias no traballo Cotiá..

Xoán Hermida.- Porque foi o único espazo que foi capaz de manter esa independencia, porque todas as outras experiencias que empezaron a evolucionar cara unha certa autonomía partidaria lease ADEGA lease a Mesa Pola Normalización acabaron fracasando. Porque cres

que o sindicato nese sentido non fracasou?

Lidia Senra.- Porque eu creo que no congreso falou a base, e a base dixo que quería un sindicato nacionalista, que quería un sindicato plural como viña sendo ata agora e que non querían ser correa de transmisión de ninguén e ese eu creo que foi o éxito que a base falou e a base tomou decisións e as votacións foron pois moi maioritarias, eu creo que ese foi o éxito.

Xoán Hermida.- Os primeiros pasos do sindicato no movemento altermundista veñen xa do I Foro Social Mundial ou xa de antes na Vía Campesiña?

Lidia Senra.- Non, veñen de antes, veñen de moito antes. Nós formamos parte da Vía Campesiña dende a súa constitución, no ano 93 en Bélxica. Dende o 86 estamos participando coas organizacións que logo formaron a Coordinadora Labrega Europea un pouco máis adiante formalmente, en todo o que era o tema da análise e debate da política agraria europea. Foi coa coordinadora labrega europea, coa CPE coa que entramos na Vía Campesiña desde o primeiro momento a formar parte no debate da propia constitución da Vía Campesiña.

Xoán Hermida.- Ou sexa que a entrada nos Foros Sociais xa viu da man da Vía Campesiña

Lidia Senra.- Si, si, si!

Xoán Hermida.- E que cres que ten aportado o altermundismo a visión que ten hoxe o Sindicato Labrego sobre transxénicos, soberanía alimentar,...

Lidia Senra.- Eu creo que todos eses debates dos transxénicos era un debate moi forte en Europa. Ese debate deuse en Europa previamente. Eu lémbrome, é que non me lembro agora do ano, pero dende a Coordinadora Labrega Europea estivemos en todo o movemento dos transxénicos dun xeito moi forte, non, e iso pois tamén coordinado coa Vía Campesiña pero aquí en Europa había unha posición moi forte e moi formada con respecto a loita contra os transxénicos e aí participamos todos porque eu creo que é unha loita que claro nós ter a información e ter a visión... porque aquí en Europa a loita contra os transxénicos inicialmente liderouse no Reino Unido, nas organizacións do Reino Unido, porque era onde había inicialmente a nivel de debate e de investigación había bastante xente traballando no tema do millo. Logo digamos que onde se coñeceu un combate social moi forte foi en Francia pero que inicialmente había unha rede constituída a nivel europeo que se chamaba *Llinet* onde había xente das organizacións agrarias pero tamén xente de organizacións sociais diferentes que estaban traballando sobre a manipulación xenética en distintos campos, había xente que traballaba no millo había un grupo importante que traballaba no millo, había xente que traballaba en agricultura e aí había un peso importante e houbera así un movemento importante no Reino Unido e así esa *Rede Llinet* era unha rede que se dedicaba precisamente a estudar todo un pouquiño os coñecementos de todo o tema e que logo puñamos en común e era unha rede na que a Coordinadora Labrega Europea estaba participando e o tema dos transxénicos eu creo que o movemento contra forte que se liderou en Europa e que o Reino Unido nos inicios de *Llinet* tivo esas organizacións que estaban en *Llinet* do Reino Unido tiveron moita participación naquel momento e logo xa digamos que o combate a

concentración social e a forte mobilización social ao mellor deuse moito co tema en Francia non, co movemento das segas e dos segadores e tal, pero no Reino Unido houbo unha oposición moi forte moi forte, eu agora tería que buscar, pero eu estiven indo, incluso participara nunha reunión de Llinet que se celebrou en Portugal pero tampouco me acordo do ano, pero antes de estar todo o movemento que había, do que houbo en Francia despois, porque primeiro digamos que foi unha cuestión pois iso de análise, de valoración do que supoñía con moita investigación e moito traballo nesa rede de Llinet.

Xoán Hermida.- É o tema de soberanía alimentaria xa non sae máis nos países do Sur?

Lidia Senra.- O tema de soberanía alimentaria é un tema que se empeza a formular é un debate que se empeza a formular na Vía Campesina despois da súa constitución e que hai unha participación tanto no Norte como no Sur no que é a definición da cuestión porque aí había o debate da seguridade alimentaria, e dende o Sur empezouse a formular que non era só unha cuestión de seguridade alimentaria, que a seguridade alimentaria podía ter da man de calquera que nun momento determinado asegurara pois uns stocks de alimentos senón que tiña que ser soberanía no sentido de que tiña que ser os propios pobos quen decidiran na política agraria e quen produciran a súa propia alimentación básica non, entón aí nese sentido pois foi no que se tratou todo isto. Eu lémbrome porque inicialmente falábase de seguridade alimentaria no sentido de, que eu creo que era un pouco o sentido de soberanía, non?, pero logo non estaba nada claro porque logo seguridade alimentaria ...

Xoán Hermida.- Porque logo utilizaban os gobernos

Lidia Senra.- Claro, eu lémbrome que ese debate se clarificou na Vía Campesina nalgún encontro que tiveramos en Suíza ou por motivo de algo que estabamos facendo na ONU ou nalgunha acción que estabamos facendo diante da ONU e si claro ese é un debate da Vía Campesina e unha proposta Vía Campesina, pero moi asumida tamén no Norte, non é unha cousa que o Sur empuxara para ..., era moi asumida.

Xoán Hermida.- Ti que participaches nos foros sociais tanto mundial como europeo, sobre todo mundial.

Lidia Senra.- Non mundial non. Eu participei nos europeos.

Xoán Hermida.- Mundial non?. Nos europeos. Pero na medida que coñeces todos estes debates do sindicato e tal. Non tes a sensación, a ver hai unha sensación por parte dalgunha xente de que no mundo do Foro Social conviven por así dicilo dúas visións, unha máis de movementos sociais e outra máis de ONGs, e que esa contradición, que no fondo uns queren cambiar o mundo e outros simplemente xestionar pois os problemas que ten o mundo. Esas contradicións son realmente as que impiden avanzar o FSM ou como as vivides vos en Vía Campesina.

Lidia Senra.- Eu a verdade francamente neses debates non teño participado moito non sei dicir, pero eu de todas formas o que penso e que nós estamos situados claramente

posicionados como Vía Campesina e como Sindicato Labrego tamén non dentro dos que queremos só xestionar senón os que queremos transformar. Eu particularmente sempre pensei que os foros sociais eran un espazo onde poder encontrarse e onde poder poñer en común e que vai dando de si na medida que as organización nos comprometamos a tirar para diante, e somos moitas organizacións. Nós como Sindicato Labrego Galego non estamos agora mesmo no debate, é dicir, nós estamos no foro e parécenos que era un bo punto de partida pero tampouco é neste momento unha das cousas que nós vaiamos poder e teñamos capacidade de tirar por ela non, agora nos estamos dispostos a participar. O porque se estancou? Eu francamente non o sei.

Xoán Hermida.- Porque aquí en Galicia chegou, a ver se convocou moi tarde por así dicilo con respecto dos foros, o primeiro, foi un éxito, entre comillas, tanto de xente como de grupos que se implicaron pero despois tamén languideceu moi rápido.

Lidia Senra.- Si pero eu, se non estou, corríxeme se estou equivocada.

Xoán Hermida.- Non, non. Eu quero saber a túa opinión. A miña opinión xa a sei eu.

Lidia Senra.- A min paréceme. Se non estou equivocada eh, igual me estou confundindo con outra reunión, non. Un pouco o tema do foro quedou aparcado por moitas razóns, unha foi un pouco todo o tema económico non, que influíu, que as institucións e beneficios ...

Xoán Hermida.- Pero iso non ten que ver coa caída do bipartito ?

Lidia Senra.- ... sacaron os fondos e tal. Pero tamén porque aí un pouco todo o debate que se estaba dando na configuración política, política non, dos partidos políticos ou das organizacións políticas en Galicia tamén influía. A min o que me parece triste é iso, que os partidos políticos, que as organizacións sociais vouno dicir doutra maneira, non teñamos aquí a forza suficiente como para tirar dun espazo coma o Foro ao marxe da intervención ou do que poida pasar dentro das organizacións políticas.

Xoán Hermida.- Pero a hibernación do Foro en parte demostra que non hai esa forza ?

Lidia Senra.- Claro, claro, eu creo que posiblemente se analizamos aquí a nivel galego, efectivamente eu creo que aínda non temos as organizacións a suficiente forza como para ter esa confluencia de todo o que é o movemento social e dun espazo de como pode ser o Foro, non temos posiblemente aínda esa cultura de foro e non sei o que tardaremos en tela, pero eu creo que é un espazo, que non sei se o Foro tal como está ou doutra maneira, pero eu creo que é un espazo que hai que seguir traballando cada vez máis; a confluencia e a interrelación e a comunicación entre as organizacións sociais. Non sei se o Foro tal cal está vale ou hai que cambiar cousas ou ten que ser outro espazo pero eu creo que eses espazos temos que haber, a min paréceme que é fundamental.

Xoán Hermida.- Á calor do foro xurdiron unha serie de redes, a RA, a de sobre os transxénicos, ...

Lidia Senra.- Non, os transxénicos xa estaba antes.

Xoán Hermida.- Xa estaba, pero á calor máis ou menos dese ambiente altermundista naceron varias redes e todas están non no seu mellor momento. Algunha desapareceu como a RA. Iso non ten máis que ver que coa maioría dos movementos como dis ti, que tamén, que quizás co cambio de etapa a raíz da frustración do bipartito?

Lidia Senra.- A ver, eu creo que.. eu penso, penso, que antes do bipartito había organizacións que non se formulaban a necesidade porque me parece que era un pouco, estaba a concepción que había ao mellor moito máis no planteamento pois iso dos partidos e tal. Eu creo que a raíz do bipartito desde o meu punto de vista prodúcese un certo sentimento de orfandade, ou polo menos a min paréceme, e eu creo que iso, pois a xente, as organizacións pois teñen que ir asumindo ese proceso, non?, e eu creo que ao mellor aínda se está nunha fase desas características, non sei, e a sociedade non sei se aínda neste momento non temos a forza suficiente como para pois o que dicíamos antes do Foro para consolidar un espazo máis ou menos dinámico, porque o espazo igual o temos pero o caso é que ao mellor ás veces non somos capaces de imprimir ese dinamismo, agora eu creo que tamén hai unha situación, desde o meu punto de vista que é o momento no que estamos agora mesmo, cunha situación das persoas en xeral de empobrecemento, de moitas dificultades para sobrevivir, e que eu creo que iso tamén inflúe nas organizacións na medida en que é difícil pois ter persoas que volquen tempo porque moitas veces ese tempo que ao mellor antes tiñas que che sobraaba agora igual o tes que empregar para sobrevivir porque eu creo que a situación agora é para moitísimas persoas é moi complicada.

Xoán Hermida.- Pero en todo caso a situación efectivamente en termos humanos é así pero a situación propia debería facilitar os puntos de encontro, puntos de colaboración e parece que pasa todo o contrario non, parece que hai unha maior fragmentación, división, ...

Lidia Senra.- A min o que me parece é que falta para ir consolidando eses espazos comúns, falta quen tire deles, e a min paréceme era polo que che estaba dicindo, que me parece que neste momento que as organizacións estamos tan empeñadas en sobrevivir, coa situación que temos das propias persoas que conformamos as organizacións que hai moi pouco tempo que dedicar, hai pouca capacidade porque tamén o coñecemento da sociedade tamén inflúe nos medios e nos recursos e despois por outra parte está todo o interese das institucións en cargar todo o que está organizado, todos os apoios económicos que se están quitando ás organizacións a min paréceme que iso non é ningún logro é un problema, é un problema. Eu creo que o diñeiro público debe empregarse tamén para que as organizacións, a sociedade poida estar organizada e poida ter un mínimo de medios para precisamente para xerar ese ...

Xoán Hermida.- Si é verdade, pero non pode ser tamén verdade, ou non pode ser a outra visión disto que as asociacións, os modelos clásicos de asociacións que se autofinanciaban morreron nun momento determinado froito deste medio estado de benestar e que agora recuperar toda a concepción de que temos que autofinanciarnos, que non podemos estar dependendo das administracións, aínda que son nosos eses cartos non son de ninguén pero

quero dicir se ao final é unha maior dependencia tamén.

Lidia Senra.- O tema da dependencia é relativa, é dicir, a dependencia tena quen a quere ter. Eu creo que a dependencia é máis ideolóxica que económica. Hoxe as organizacións desde o meu punto de vista, as organizacións sociais en momentos determinados a dependencia é máis política e ideolóxica que de diñeiro porque eu creo que aquí as administracións, tamén todo hai que dicilo, sempre actuaron favorecendo economicamente os da súa onda ideolóxica pero xa era antes da súa onda ideolóxica, antes de chegaren eles a gobernar, entón eu creo que a dependencia desde o meu punto de vista non é tanto de diñeiro, porque nós o Sindicato Labrego Galego sempre fomos independentes incluso no bipartito, sempre, sempre fomos independentes, con máis ou menos diñeiro, nós nunca fixemos unha acción nin entramos por unha reivindicación, nin abandonamos unha reivindicación porque nos daban máis ou nos daban menos, agora si nós sempre pelexamos polo que considerabamos que nos correspondía, e eu iso sego reivindicándoo. A min non me parece positivo que se retire o diñeiro de apoio ás organizacións sindicais. Porque ademais non é verdade que se...

Xoán Hermida.- Non, é negativo pero en todo caso diante desa adversidade os movementos teñen que resituarse porque se non ...

Lidia Senra.- Home claro, a ver eu niso estou de acordo que hai que resituarse pero o que non me negarás é que nun momento de empobrecemento, nun momento onde a xente pois ao mellor non lle pode dedicar moito tempo porque ao mellor se antes acababa ás oito de traballar agora ao mellor acaba ás dez, no caso de que teña traballo porque ao mellor está buscando traballo ou formándose ata as tantas, entendes. Entón non lle podes dedicar o mesmo que lle dedícache nun momento determinado, e ao mellor a túa situación tiñas máis dereitos, acababas a xornada laboral e tiñas un espazo para dedicar e ao mellor hoxe non o tes, entendes?

Xoán Hermida.- Si, pero se colles, eu repasando, a ver porque entre Nunca Máis e esta última alianza que houbo a Alianza Social Galega, en Galicia se conformaron ata nove redes sociais, ata nove redes sociais transversais na que participan máis ou menos se sumas todas 500 organizacións, pero o curioso de todo iso, que son moitas, non?, 500 organizacións parecerían moitas, pero o curioso de todo iso se te pos a ver organizacións que repiten máis de 2 ou 3 redes xa che baixan a 40, e se ves as que son habituais en 4 ou 5 redes xa son 10 ou 12. Entón non é posible que o movemento altermundista, os movementos sociais estiveran sustentado sobre 7 ou 8 organizacións que eran no fondo as que estaban tirando do resto e houbo un certo cansazo.

Lidia Senra.- Eu creo que é un pouco o che digo o que quero dicir eu é iso precisamente, no momento en que as organizacións que teñen capacidade para tirar ...

Xoán Hermida.- Ou sexa que había moitas organizacións demasiado abaixo asinantes e os que tiraban eran débiles

Lidia Senra.- Non, a ver, eu creo que son organizacións pequenas moitas veces organizacións

locais que teñen un papel importante a nivel comarcal ou a nivel local e que ideoloxicamente están na liña do que foron ou do que son estes movementos pero que non teñen a capacidade de tirar deles. Entón, as organizacións que ao mellor teñen un ámbito máis nacional e que poderían ter ao mellor máis capacidade eu creo que neste momento están nunha situación delicada e logo despois, eu que sei, tamén habería que analizar tamén rede por rede porque tamén tampouco todo. Ao mellor hai redes eu que sei, a Plataforma dos Transxénicos, a Plataforma dos Transxénicos revive, e revitalízase no momento en que hai un conflito entre tanto pois segues un pouco, estás seguindo as cousas que están pasando e posicionaste e tal, pero é un pouquiño máis para estar aí sobre o terreo en momentos como cando foi o de parar os campos de experimentación e todas estas cousas. E despois iso, que eu creo que o momento é complicado e as organizacións internamente teñen que afrontar, o que dicías ti antes, de resituarse nun novo marco e moitas veces pois primeiro tes que arranxar a casa para logo seguir traballando no común. Eu creo que hai outras redes que se fan en momentos puntuais, por exemplo a que se fixo a plataforma contra as fumigacións, pois tivo un logro importantísimo en conseguir que non se autorizaran as fumigacións, esa rede segue aí no momento en que volva a haber outra ameaza desas características volverase a activar, en maior ou menor medida pero volverase a activar, pero logo hai eses outros espazos que eu creo que agora mesmo, eu creo francamente,... eu polo menos por parte do Sindicato Labrego Galego cremos na necesidade de manter eses espazos e de ir cada vez a mais. Agora unha cousa é iso e outra cousa é a capacidade que podemos ter as organizacións para tirar por iso para diante.

Xoán Hermida.- O que pasa é que xusto coincidiu a hibernación do Foro Social Galego e das redes en torno ao Foro Social Galego cando aparentemente parecía que non había esa capacidade ou había ese cansazo xurde o Movemento 15M e todos estes novos movementos en torno ás hipotecas e todos estes. Non cres que non houbo a suficiente tintura para que o Foro fora capaz de incorporar e introducir eses novos movementos.

Lidia Senra.- Intentouse? A miña pregunta é intentouse?

Xoán Hermida.- Houbo algún conato de intento pero non moito

Lidia Senra.- Eu creo que aí, a min paréceme, hai un traballo que facer tamén, que é o traballo de intentar xuntar un pouco o que é todo a bagaxe e toda a tradición de loita da esquerda de loita do nacionalismo co que son os novos movementos que xorden tipo 15M, porque son novas formas de organizarse, son novas culturas e eu creo que por un lado moitas veces as cousas novas que nacen, nacen desprezando todo o que hai de atrás, e a min iso paréceme un erro porque o que hai é que precisamente continuar dende o meu punto de vista, e despois por parte do que hai de atrás moitas veces tamén somos moi reacios a incorporar e valorar o positivo da xente nova e dos novos movementos, entón eu creo que aí hai un traballo que hai que facer, e que se vai ter que facer si ou si.

Xoán Hermida.- E está o tema da transversalidade, porque un dos grandes problemas tamén da cidadanía é a compartimentación de loitas, non?, é dicir, os temas feministas non se

relacionan cos temas da solidariedade e os temas da solidariedade co ecoloxismo, .. que se avanzou moito co Foro pero todo ese traballo quedou...

Lidia Senra.- Si, si, eu creo que é un traballo que hai que seguir facendo e eu creo que por exemplo ...

Xoán Hermida.- E o tema dos consumidores cos produtores, ...

Lidia Senra.- Si, si, eu creo que son traballos que hai que seguir facendo e que se está traballando pouco a pouco e estase facendo cousas pero que eu creo que ese espazo como o Foro era importante para seguir avanzando. E despois eu creo que tamén un pouco a situación que temos agora mesmo tamén fixo que moita xente militante que cree en todos estes espazos se tivera que volcar tamén no inmediato, porque todo o tema dos desahucios, é dicir, aí hai unha serie de ... todo o tema por exemplo da fame, das necesidades, do empobrecemento da sociedade, hai moitas organizacións que están priorizando en ver como se encauza todo iso e dar unha resposta a todo iso. E eu creo que, ao mellor tamén un pouco, aínda que ao mellor non conscientemente, pero volcarte sobre o inmediato para intentar sobrevivir e tirar para arriba, e claro, eu creo que todo o mundo estamos facendo cousas para saír a flote, e que é necesario seguir dando o paso para seguirse coordinando.

Xoán Hermida.- Unha das cousas que eu, a priori unha das ideas da tese é como AGE no fondo é o resultado de moitas de estas cousas pero tamén AGE lle quita osíxeno en recursos humanos, en recursos intelectuais, en tempo, en tal aos movementos sociais. Ao final AGE se converte nun problema, nunha solución?

Lidia Senra.- Eu creo que iso é, a ver eu son das que penso que a cidadanía ía, sempre o dixeran, ía construír alternativas para estar presentes nas institucións e que foran dalgunha maneira que os problemas da sociedade pois chegaran as institucións e foran un altavoz dos problemas da sociedade. E evidentemente a situación que se deu en Galicia despois do bipartito pois a sociedade construíu esa alternativa para presentarse, neste caso concreto non sei como evolucionará nin que pasará pero concretamente nun momento determinado ás eleccións autonómicas e evidentemente cando iso ocorre pois hai cadros que deixan de traballar nos movementos sociais pero iso foi de toda a vida. Entón, eu creo que claro o que aí hai que traballar é que os movementos sociais non dependan só duns cadros brillantes que acaben índose ás institucións.

Xoán Hermida.- Si pero despois pode pasar que ao final ese novo instrumento xenere frustración e teñamos perdido un tempo que hai que volver a recuperar ?

Lidia Senra.- Home eu espero que non, e se xenera frustración pois que lle vamos facer, non terían acertado pois eses sectores da sociedade que construíron esa alternativa ou esas persoas que construíron esa alternativa, pois igual non se acertou. Si crea frustración é que evidentemente non se acertou pois haberá que seguir traballando nesa liña tamén, porque eu creo que si que fai falla esa liña, eu son das que penso que fai falta que a sociedade teñamos nas institucións reflexo dos problemas que estamos tendo a nivel social e que teñamos pois

alternativas partidarias que leven ás institucións os problemas que estamos traballando nos movementos sociais.

Xoán Hermida.- Si, pero aí é onde a ver AGE irrompe con iso e con dous mensaxes, non?, a necesidade de volver a levar á cidadanía ás institucións e a necesidade de transversalizar un movemento de cambio, pero ao final a sensación co paso do tempo é que as axendas da cidadanía van desaparecendo pola propia dinámica política e van aparecendo as axendas dos medios de comunicación, da politiquearía, o Barcenas, o iate de Feijoo, etc, etc,... isto non é perigoso, é dicir, que ao final as axendas mediaticas volven a marcar as sociais.

Lidia Senra.- Iso é un problema pero eu creo que ese é un problema que vamos resolvelo na medida que as organizacións sociais vaia facendo peso novamente e coordinándose novamente para marcar axendas. Agora por exemplo vimos da reunión da plataforma contra a guerra, pois eu creo que na medida que teñamos capacidade para poñer socialmente ese problema na sociedade empezaremos a marcar axenda tamén, agora tamén esta claro que os medios de comunicación cada vez están máis controlados por intereses de grandes grupos de poder e nós aí pouco, estamos menos do que ...

Xoán Hermida.- As redes sociais pensas que ao final como contrapeso a iso están funcionando ou simplemente?

Lidia Senra.- Non sei porque mira eu non che estou nin no Facebook, nin no Twitter, nin en nada diso, eu creo que son importantes, eu creo que hai cousas que se moven a través de aí que se conseguen, eu recibo moitos correos e tal pero eu xa nas outras historias de ...

Xoán Hermida.- Ao final di *Noam Chomsky* que iso tamén acaba creando un militante pasivo e illado socialmente ...

Lidia Senra.- É que eu non o sei. Como eu niso non participo non o sei

Xoán Hermida.- Vale para activar certa xente pero tamén vale para desactivar a outra moita

Lidia Senra.- Igual ten razón pero eu aí sinto non podo opinar, eu teño prexuízos, debe ser pola idade, contra o Facebook o Twitter e todo iso que me controlen que penso eu que me poidan controlar

Xoán Hermida.- Fas ben, empeza a haber redes alternativas

Lidia Senra.- Xa sei, xa sei, pero eu a estas alturas creo que me sigo negando a ...

Xoán Hermida.- Ti por onde cres que pasa a reactivación do movemento altermundista en Galicia?

Lidia Senra.- Eu creo que pasa polo fortalecemento das organizacións que somos altermundistas e que cremos en que hai que cambiar a situación e que creemos que hai que dar a batalla contra o capitalismo e todo o que está pasando neste momento e coordinarnos.

Xoán Hermida.- Ves factible un segundo Foro Social Galego? Neste momento non, non ?

Lidia Senra.- A ver eu penso que ao mellor hai moita debilidade, pero eu creo que un espazo para encontrarnos para por en común en que damos cada quen, que estamos facendo, e como estamos vendo o momento desde cada organización, o momento que estamos vivindo e que alternativas buscamos e todo iso, eu creo que era moi importante, era moi, moi importante, incluso igual hai que comezar a pensar en facelo con outros medios e non ter a ninguén a nivel internacional e ao mellor se temos a alguén pois igual articular unha videoconferencia, eu que sei, sabes !, se queres ter ao mellor unha persoa que este participando de todos estes planteamentos, dos foros, do altermundismo pois unha persoa que queiramos que cremos que nos pode aportar algo neste momento pois ao mellor se non temos capacidade para financiar uns desprazamentos pois ao mellor organizamos unha videoconferencia e podemos incluso pois facerlle preguntas a esa persoa e logo analizar nós o que estamos vivindo aquí o que estamos vendo e ao mellor tamén non viña nada mal facer un calendario de temas nos que queremos traballar, sen coller, porque agora poderíamos abarcar tropecentos temas, pero ao mellor centrarnos en dúas ou tres claves para todas as organizacións e comezar a facer algo e con poucos medios, pero claro temos que convencernos de que tamén temos que cambiar o concepto que tiñamos de Foro, non podemos pensar en traer a ...

Xoán Hermida.- A Vía Campesíña agora en que temas está centrada

Lidia Senra.- Pois a Vía Campesíña agora mesmo, foi agora a última conferencia e eu a verdade non estiven sobre o tema, pero seguimos centrados no tema da soberanía alimentaria como un planteamento clave, soberanía alimentaria, agroecoloxía, mercados locais, os dereitos das mulleres, os dereitos do campesiñado, estivemos traballando moito para introducir a carta dos dereitos labregos e estamos un pouquiño en todos eses planteamentos.

7. MANUEL DIOS DIZ: ARREDOR DO MOVEMENTO PACIFISTA

Na sede de Espazo Ecosocialista, Santiago de Compostela, 08.09. 2013

Manolo Dios³⁹² é a personificación da Cultura da Paz en Galicia hai décadas, desde que fundou no seo do sindicato galego de ensino que el liderou, o SGEP. Comprometido en diversos ámbitos políticos e sociais foi quen sempre de actualizar un discurso inequivocamente galeguista e democrático. Tras anos de activismo permanece en el o ADN da CXTG, sindicalismo galego sen ataduras, que el colaborou en conformar.

---

³⁹² **Dios Diz, Manuel;** (Compostela, 1953); Licenciado en Historia e ensinante. Preside o Seminario Galego de Educación para a Paz e forma parte do Observatorio Estatal da Convivencia Escolar no cupo de personalidades de recoñecido prestixio. Desde 2013 preside AISPAZ. É representante de Espazo Ecosocialista Galego no Grupo Parlamentar de AGE no Parlamento de Galicia

Xoán Hermida.- Parece que o movemento pacifista e/ou Non violento ten un arraigo minoritario en Galicia. Ten isto que ver coa cultura pouco democrática da esquerda da transición ou a factores máis xerais.

Manuel Dios.- Penso que son moi diversos os factores. Non existen causas únicas. Desde o meu punto de vista, o movemento pacifista en Galicia é moi recente, mesmo habería que cuestionar a propia denominación de “movemento”. Existen algunhas organizacións da sociedade civil, moi poucas, que teñen no seu ideario os valores da Cultura da Paz e a Nonviolencia como obxectivos diferenciadores e singulares.

Eu creo que a guerra civil e o franquismo truncaron a evolución natural, tamén do pacifismo en Galicia. Debemos lembrar que na segunda década do XIX había unha profunda oposición á primeira guerra mundial, particularmente, protagonizada polo anarquismo e por sectores do movemento obreiro organizado. De feito, celebrouse, en plena guerra, un **Congreso Internacional pola Paz** en Ferrol, no 1915, protagonizado polo sindicalismo anarquista e as sociedades obreiras de todo o mundo opostas a guerra do '14.

O golpe militar do '36 e o terror franquista posterior liquidaron aquelas expectativas, o movemento obreiro e con el tamén o movemento pacifista emerxente. Haberá que esperar ós anos '60 e ás influencias da oposición á guerra do Vietnam, ó movemento hippy e contracultural, e ós movementos en Europa contra a enerxía nuclear, especialmente, para que cheguen, con retraso, obviamente pola Ditadura, as aspiracións do movemento pacifista internacional.

Será posteriormente, a mediados dos anos '80, coa oposición á OTAN e ó servizo militar obrigatorio (Movemento de Obxección de Conciencia), cando podemos situar a aparición de organizacións da sociedade civil, autodefinidas como pacifistas e nonviolentas, que propoñen a desobediencia civil como principal método de protesta. En calquera caso, estamos a falar de entidades moi minoritarias, a contracorrente das tendencias xerais na esquerda e no nacionalismo, fortemente influenciadas polos movementos violentos de liberación nacional e pola tradición, tamén violenta, da esquerda marxista leninista que, historicamente, defendeu a violencia tamén como un método lexítimo para acceder ó poder. Esa visión, de que *a violencia é a parteira da historia* ou a de que *a revolución está na punta dun fusil*, prendeu e condicionou moita literatura política, tanto na esquerda como no nacionalismo en Galicia, aínda hoxe moi debedora daquelas influencias que estaban moi arraigadas no tardofranquismo e na transición democrática. O déficit democrático, a idea de que os cambios sociais, ou son maioritarios, ou non son tales, tardou en calar na tradición máis esquerdista que, aínda hoxe, en determinados sectores, añora os atallos para acceder ó poder.

Xoán Hermida.- No ano 84 cando poñedes en marcha o SGEP o facedes ligado ao movemento sindical e as relacións que a CXTG ten naquel momento coa FSM. Canto peso ten na conformación do SGEP a corrente pedagóxica de cultura da paz no movemento

sindical e canto ten o peso do movemento pacifista daquela momento, nomeadamente a campaña contra o ingreso de España na OTAN ou os primeiros pasos do movemento antimilitarista (antimili).

Manuel Dios.- O daquela Seminario Permanente de Educación para a Paz naceu exactamente un 10 de Decembro (Día Internacional dos Dereitos Humanos) de 1985, é dicir, hai 28 anos, no marco orgánico do Sindicato Galego do Ensino e a Investigación, o gremio de educación da Confederación Xeral de Traballadores Galegos (CXTG), e nese marco mantívose aínda uns anos, aproximadamente ata primeiros anos '90, que foi cando decidiu romper as ataduras e converterse nunha organización independente, no orgánico e tamén no ideolóxico. Máis adiante cambiaría o seu nome polo de Seminario Galego de Educación para a Paz, co que continúa, e rexistrárase como unha ONG que foi fundadora da Coordinadora Galega de ONGs de Galicia.

Durante este primeiro período o Seminario compartiu obxectivos, espazos, locais, estruturas orgánicas e militancia sindical dentro do SGEI e da CXTG. Mesmo no ámbito internacional, o SGEI chegou a formar parte da Federación Internacional de Sindicatos do Ensino (FISE) que era a Federación de Ensino da FSM (Federación Sindical Mundial) onde estaban as organizacións obreiras comunistas máis poderosas do mundo. Posteriormente, a FISE e a CMOPE fusionáronse para constituír a Internacional da Educación, en Estocolmo, e alí estivemos, naquel magnífico acto fundacional da maior organización internacional de educadores e educadoras do mundo.

Esta presenza internacional ten un papel clave para entender a creación do Seminario de Educación para a Paz. Daquela, primeiros anos '80, estíbese producindo, dentro da FISE, unha profunda transformación democrática, tamén unha poderosa oposición á instalación, en Europa, dos chamados euromisis norteamericanos, á guerra das galaxias. De tal maneira que, no marco da FISE, impulsouse a creación de entidades, organizacións, académicas ou de loita, contra desta política belicista, afirmando o seu carácter pacifista.

De acordo con esas recomendacións, o Sindicato Galego do Ensino e a Investigación da CXTG creou, como dixeran, un 10 de Decembro de 1985, un Seminario, académico e social, autodefinido como pacifista e nonviolento. Era algo inédito, non había outro caso no Estado dun sindicato que creara, internamente e cunha forte vocación social, unha entidade autónoma dedicada a difundir os valores da paz e da nonviolencia, os dereitos humanos, a tolerancia, a interculturalidade, a igualdade de xénero, a convivencia democrática, en certo modo, unha anomalía sindical en Galicia e no Estado.

De acordo con eses principios comezamos unhas liñas de actuación que perviven na actualidade. A publicación de materiais didácticos para o profesorado, Unidades Didácticas (28 editadas) sobre outros tantos contidos da Educación para a Paz, libros de texto, de reflexión, de xogos e dinámicas de aula, documentais (3) que eran distribuídos gratuitamente ós colexios e institutos de Galicia. Ó tempo, fomentouse o activismo social, a formación (cursos de formación do profesorado en servizo), a divulgación e a sensibilización arredor da

cultura da paz, charlas, encontros de educación para a paz (25 edicións), xornadas, etc.

Polo mesmo creo que poderíamos concluír que o SGEP actual é fixo, a partes iguais, desas dúas correntes, da pedagóxica, dunha educación emancipatoria, igualitaria, laica, e pola outra, das recomendacións do sindicalismo educativo internacional, naquel momento, da FISE, de crear entidades destas características, pacifismo e anovación pedagóxica, en pe de igualdade.

Xoán Hermida.- Despois dun tempo o SGEP adquire unha maior independencia con respecto ao movemento sindical e mesmo fai algo que en termos nacionalista é unha 'herexía' como protocolarizar un traballo coa fundación Cultura de Paz.

Manuel Dios.- As relacións coa Fundación Cultura de Paz que preside Federico Mayor Zaragoza, ex director xeral da UNESCO, son moito máis recentes. Remóntanse ó ano 2000, no momento en que o profesor Mayor Zaragoza deixa a UNESCO e renuncia a un terceiro mandato. Decide regresar a España e crea a Fundación Cultura de Paz (2000). Nos mantiñamos unha certa relación, esporádica e postal con Federico Mayor. Cada publicación do SGEP eu remitía un exemplar cunha carta a París, á UNESCO, a atención do Director Xeral, xunto con materiais, folletos, trípticos, carteis, de actividades realizadas ou por realizar. Ó pouco de chegar a Madrid, Federico Mayor Zaragoza ponse en contacto con nós. Explicáanos que está creando a Fundación Cultura de Paz, que ten moito interese en vincularnos a ela, que coñece o noso traballo, que desexaría que o Seminario fose unha delegación da súa Fundación en Galicia. Para nós foi unha sorpresa e unha honra. Falámolo. Convidámolo ós Encontros que celebrabamos no mes de Marzo en Santiago. Participou, e en 2003, cando cumpríamos 18 anos de existencia como SGEP, protocolizamos a nosa relación cun Convenio no que a Fundación Cultura de Paz recoñece ó SGEP como a súa delegación oficial en Galicia, xunto con Madrid e Barcelona, no Estado, e outras delegacións internacionais.

Quixera destacar que non é que a FCP creara unha delegación en Galicia, unha tenda de franquicia, senón que decidiu non creala, non desenvolverse aquí, senón recoñecer ó SGEP para que actuara, tamén, como FCP a tódolos efectos. E así foi e segue sendo.

Xoán Hermida.- Como ten sido esa colaboración coa Fundación Cultura de Paz ?

Manuel Dios.- Moi frutífera. Abriu novas posibilidades, especialmente, no ámbito internacional. Nos xa formabamos parte, desde había anos, de Teachers for Peace, con sede en París, de Hague Appeal for Peace (Chamado pola Paz da Haia) con sede en Nova Iorque. Eramos membros dos seus Secretariados Internacionais. Tamén do Foro Social Mundial (FSM), desde 2001, e membros do Secretariado Internacional do Foro Mundial de Educación (FME), a súa federación de ensino. A relación coa FCP permitiunos consolidar esas relacións e acceder a novos espazos, no Estado e no mundo. Maior coñecemento, máis intercambio de recursos, e recibimos, tamén, axuda económica da FCP. Desde hai aproximadamente 6 anos, formamos parte do Consello de Dirección da Fundación Cultura de Paz e eu son o seu Vicepresidente.

Tamén quixera resaltar a intermediación de Federico Mayor Zaragoza en moitos proxectos, particularmente, na creación da Cátedra UNESCO de Cultura de Paz e Dereitos Humanos da USC, na vinculación á rede de Cátedras da UNESCO, ou no proxecto de crear un Centro Internacional pola Paz, o Lar da Paz, no Convento de Herbón en Padrón. Ou na organización do Foro Mundial de Educación (FME) temático sobre Cultura de Paz, en Decembro de 2010, en Santiago de Compostela, por citar tres ben relevantes.

Xoán Hermida.- Como son os primeiros pasos do SGEP no movemento altermundista ?

Manuel Dios.- Incorporámonos desde o principio. Desde 2001 en Porto Alegre e participamos en varios Foros Sociais Mundiais (FSM), tamén nos Foros Mundiais de Educación que teñen lugar paralelamente. De feito, na actualidade, o SGEP e a FCP son membros de pleno dereito do Secretariado Internacional do FME.

Xoán Hermida.- Que lle ten aportado o altermundismo á visión do SGEP en temas como o novo internacionalismo, os novos dereitos globais, ... ?

Manuel Dios.- As nosas relacións internacionais, inequívocas desde a nosa constitución, marcaron o noso pensamento e a práctica social. Vinculámonos porque compartiamos a idea de que *outro mundo é posible*, quixemos vincularnos con outras organizacións que, desde ámbitos e experiencias moi diferentes, tiñamos aspiracións e desexos comúns, particularmente, na educación, na demanda dun mundo máis xusto, máis igualitario, máis humano, onde os dereitos humanos guiasen a nosa visión e obxectivos. Nos Foros Sociais Mundiais fomos coñecendo outras reivindicacións: a soberanía alimentaria, a renda básica, o comercio xusto, por exemplo, as alternativas á globalización capitalista, ó neoliberalismo, a escala planetaria, e contactando con organizacións similares. Tentamos incorporar ás súas, nosas, axendas temas propios como a Cultura da Paz, a Democracia, os Dereitos Humanos, a Carta da Terra, o diálogo intercultural, a prevención dos conflitos e a súa resolución pacífica, a convivencia escolar e a prevención das violencias por medio da educación... asuntos que hoxe forman parte tamén do ideario altermundista.

Xoán Hermida.- Tes observado na túa participación nos diversos foros contradicións entre os Movementos Sociais e as ONGs con visións máis republicanas no primeiro caso e liberal no segundo. Nun papel mais de procura de cambio sistémico que unha visión máis de amortiguar as consecuencias negativas do mesmo.

Manuel Dios.- En Galicia, cando se funda a Coordinadora Galega de ONGs, o número de organizacións propias, autorganizadas, é dicir, que non sexan tendas de franquicia, dunha matriz estatal, eramos unha excepción. Na actualidade, con algunhas variacións, segue a ser así. Ademais, o peso de entidades vinculadas, directa ou indirectamente, coa igrexa, é moi relevante. As visións sobre os distintos asuntos, particularmente, a pobreza, a exclusión social, o deterioro do estado de benestar, a cooperación para o desenvolvemento... sendo discrepantes, nalgún caso, permitiron a fortalecemento dunha rede de organizacións e a acción unitaria, aínda que fose puntual. A competencia polos recursos públicos, cada vez máis

escasos, dificulta a colaboración ou a limita. Algunhas entidades, efectivamente, están (estamos) moi centradas na súa (nosa) propia dinámica, con recursos económicos e persoais escasos, o que tamén permite comprender as dificultades. Por último, tamén se percibe a contradición apuntada, entre aquelas organizacións máis rupturistas, transformadoras, cunha forte acción social e política, e aquelas outras, centradas practicamente na axuda ó desenvolvemento e na solidariedade, cunha visión máis na liña de amortiguar as dificultades derivadas da crise.

Xoán Hermida.- En Galicia o SGEP ten tido un papel central naostas en marcha do I FSGal. Como ves ese proceso. Chegou tarde? Esgotouse pronto?

Manuel Dios.- Tanto o Seminario Galego de Educación para a Paz como a Fundación Galiza Sempre, con quen coincidimos no FSM, e Altermundo, desempeñaron o papel de dinamizadores e coordinadores de todo o proceso. Non foi fácil. Tamén aquí as visións das organizacións discrepaban sobre o carácter do Foro Social Galego, sobre a súa estrutura, pervivencia ou non, contidos, metodoloxías, obxectivos en calquera caso, fomos quen de organizalo e celebralo, penso que con relativo éxito. Sen embargo, probablemente, chegou algo tarde, cuns movementos sociais moi febles, moi condicionados politicamente, cando non instrumentalizados, divididos, e con moi pouca experiencia, agás algúns, nas dinámicas do FSM ou do FME. Tamén houbo, debemos reconecelo, tentativas bastante miméticas respecto dos Foros en América Latina que non son trasladables á realidade europea. Con todo, o Foro Social Galego, na súa preparación e desenvolvemento, estivo moito mellor que na súa perdurabilidade, xa que había moi pouco interese por mantelo e darlle continuidade.

Xoán Hermida.- Posteriormente ten habido algúns intentos de construción de redes de movementos – Ra, Rede Antitransxénicos, ESG, ASG,...- Como as valoras na súa acción e cales cres que son os motivos do seu parálise.

Manuel Dios.- Os intentos por construír novas redes de movementos chocaron co que comentaba antes, coa división dos propios movementos, coa súa propia febleza organizativa e política, coa excesiva especialización temática, así como co que subxacía, a instrumentalización política das organizacións. Puntualmente houbo mobilizacións e actos salientables pero que adoleceron de falla de continuidade polas razóns que antes comentei.

Xoán Hermida.- Notase unha certa crise no movemento altermundista. Como ves a situación do futuro

Manuel Dios.- Creo que neste asunto existe unha clara diferenza entre o altermundismo en América Latina ou noutras áreas do chamado Terceiro Mundo e o que acontece en Europa, no norte en xeral. A capacidade mobilizadora, organizativa, en América Latina, co apoio claro dalgúns dos seus gobernos (Brasil, Venezuela, Ecuador, Bolivia...), teñen facilitado moito o desenvolvemento do movemento altermundista., nalgúns casos, tamén evidencia certo grao de dependencia e instrumentalización. No caso europeo, o Foro Social Europeo ou os que tiveron lugar nalgúns países, non foron quen de ter continuidade, polas propias dificultades e feblezas

que comentei.

O Foro Social Mundial en xeral e o Foro Mundial de Educación, en particular, foron un referente da sociedade civil global durante varios anos, case que unha década. Sen embargo, mentres os movementos sociais en cada país non se desenvolvan, amplíen a súa capacidade organizativa e política, ofrezan alternativas, polaricen a protesta e a proposta, dificilmente, sobre todo no Norte, serán quen de liderar a oposición ó neoliberalismo. Polo contrario, no Sur, onde o FSM e o altermundismo en xeral, está máis consolidado, o problema pode estar nas posibilidades reais de manter a independencia dos movementos sociais respecto dos partidos políticos.

A crise do movemento altermundista creo que ten moito que ver coa propia crise da esquerda en xeral, entre unha socialdemocracia acabada, que non ten nada que ofrecer diferente das opcións neoliberais, e o socialismo do século XXI, o ecosocialismo, xuntos coas novas demandas e axendas da sociedade civil global, desde unha perspectiva moito máis plural e diversa. Compre salientar que os movementos de reforma en profundidade das Nacións Unidas, de gobernanza planetaria, para afrontar crises que son globais, a construción da paz, a sostenibilidade ambiental, a igualdade entre homes e mulleres, a renda básica de cidadanía, a soberanía alimentaria, o laicismo, o diálogo intercultural, os dereitos humanos... por poñer algúns exemplos, marcarán o futuro máis inmediato, as axendas no ámbito político e no social.

8. XOSÉ MANOEL SANTOS DÍAZ: ARREDOR DO ALTERMUNDISMO GALEGO

En Vigo, febreiro de 2013

Se o movemento altermundista en Galicia ten un lugar de coordinación, un Think Tank particular, ese é a revista Altermundo. Altermundo ten un consello editorial amplo e plural, onde están algunhas das persoas claves no devenir dos movementos sociais e Galicia, pero sen dubida é Manoel Santos³⁹³ a persoa que lle da corporeidade a ese espírito social

Xoán Hermida.- Galicia é un país de contradicións. As ideas do altermundismo teñen unha presenza social e mesmo en formulacións de novos partidos políticos pero o I FSGal celebrouse case unha década posterior ao I FSM en un momento xa de incertidumes sobre o movemento. Por outra banda temos un tecido asociativo fragmentado e feble pero temos tido unha das experiencias mobilizadoras máis importantes no noso contexto xeográfico coma ten sido Nunca Máis. Como explicas isto?

---

³⁹³ *Santos Díaz, Xosé Manoel* (Corrubedo 1969). Orixinario de Corrubedo. É biólogo especialista en ecosistemas e recursos ecolóxicos e produtor editorial. Militante ecoloxista e altermundista. Fundador e director de Altermundo, foi un dos promotores do Foro Social Galego e participa dos procesos do Foro Social Mundial e do Foro Mundial de Educación.

Manoel Santos.- As dúas cousas están moi relacionadas. O Foro Social Mundial, ao cabo, non é máis cun grandísimo proceso de converxencia de movementos sociais de todo o planeta fronte un inimigo común. Logra así unha etapa de enorme visibilización dos movementos, logra construír un discurso antihexémónico global e logra instaurar unha nova cultura de creación de redes de movementos, transnacionais e multidisciplinares, con gran potencialidade.

Se nos situamos daquela na Galiza, onde o tecido asociativo é diverso, pero feble e fragmentado como ben dis, lóxico parece que esa converxencia fose máis difícil. Cada pobo ten os seus tempos e as súas estruturas sociais, e o galego é minifundista. Non lle vexo problema a isto. Mais tamén ten a vantaxe de que se chega a procesos de confluencia de movementos cunha experiencia exterior e anterior, xa de máis dun lustro, que tamén axudou a construír. O FSM estaba daquela xa ben asentado, cunha metodoloxía clara, e aquí non houbo máis que seguila. Agora, non coincido coa idea de que Galiza chega con incertidumes sobre o movemento. Non podemos ler o proceso do FSM con ese centralismo. O FSM en si non é un fin, senón en todo caso un principio, ou unha continuación dos grandes movementos contra os plans de axustamento estrutural dos '80 en América Latina –as revoltas da fame– e dos movementos contra a débeda a nivel global. Para min non é unha marca. Que a celebración dun FSM –falo agora do evento en si– non teña a visibilización do ano 2003 en 2008 non quere dicir que o proceso do foro estivera en horas baixas. O proceso é de mobilización global, e iso continúa en múltiples estratos e niveis aínda hoxe, cada vez con máis forza polo colapso das sociedades do Norte xeopolítico. A min que se chame FSM, 15M, Primavera Árabe, Occupy Wall Strait ou o que sexa tanto me ten. Son todos procesos relacionados, que van evoluíndo co mundo, e polo tanto o mesmo, a loita dos de abaixo pola xustiza global. A min gústame a idea de ver o proceso do foro como unha chispa que prendeu conciencias colectivas en todo o planeta. E esta chispa prendeu múltiples mechas que se dirixen a explosivos na base do sistema, pero cada explosivo foi posto aí por unha loita.

Ao respecto das experiencias mobilizadoras, eu diferenciaría as conxunturais, xurdidas como reacción a procesos puntuais –por moito fondo que teñan– como Nunca Máis á calor da catástrofe do *Prestige*, ou como agora constitúe o movemento contra os desafiuzamentos; das experiencias puramente antisistémicas, xurdidas por unha problemática máis global, máis de modelo, como puido ser aquí Galiza Non Se Vende ou varias das alianzas que se tentaron facer despois do I FSGal (anticapitalista, soberanía alimentar, clima...). Sexa como for, non creo que existan diferenzas substanciais con outros camiños tomados polos movementos en Europa, tamén febles, o que nos leva a pensar que non é tanto cuestión inherente a Galiza como unha cuestión da existencia dun panorama social desolador no Sur xeopolítico e cómodo no Norte, onde a loita se circunscribe máis, nesa época, á un proceso de solidariedade co Sur que a unha mudanza propia de sistema, aínda que despois nos decatamos todas e todos que a loita era a mesma.

Xoán Hermida.- Pero existe ou non movementos sociais galegos ou simplemente estruturas de mobilización máis ou menos formais?

Manoel Santos.- Pois se cadra o que existen son algúns movementos sociais máis ou menos potentes –ecoloxismo e feminismo por exemplo, mesmo no eido da lingua ou da tamén da autoxestión, da solidariedade, etc – pero sen boas estruturas de mobilización ou, cando menos, con microestruturas moi fragmentadas que se ben dan diversidade e ollares diferentes, prexudican a súa propia visibilización do antisistémico e, xa que logo, á consecución de obxectivos significativos ou con relevancia social importante.

Segue a faltarnos a necesaria confluencia nalgúns obxectivos comúns que nos dean máis potencialidade e, xa que logo, a capacidade de sumar masa crítica á loita contra o sistema. Fáltanos unha visión de irmandade entre os movementos, de xenerosidade, de traballo en común, menos recelosa e menos infantil tamén. Eu penso que a clave está aí. Se cadra levamos demasiado tempo centrando as loitas cara o exterior das organizacións e non cara o interior. Quero dicir que poucos colectivos ou movementos teñen reflexionado dabondo sobre a necesidade de aumentar a base activista antes ca nada, de dirixir primeiro a loita cara o interior, para reforzar as organizacións. Así, máis que movementos fragmentados, que tamén, poida que teñamos demasiados colectivos con ínfimos recursos humanos, demasiadas organizacións, boas organizacións, das que tiran só dúas ou tres persoas, que teñen que facer fronte á construción de discursos propios e á vez á construción de alianzas. Isto por si mesmo bota por terra todo o discurso sobre a horizontalidade que temos, por canto cando ficas parado e deixas facer aos demais quen realmente está a xerarquizar es ti. E así é sumamente difícil. No campo altermundista, se o queres chamar así, sempre aparecían as mesmas persoas para facer múltiples alianzas e mobilizacións, o que ás veces me levaba a pensar senón sería mellor que estas persoas se concentraran nunha soa organización multidisciplinar. De feito, se repasamos o espectro das materias de loita que atañen aos colectivos creo que as temos caseque todas. Porén, falta xente, así de sinxelo, para combater todas as fronteiras que deixa abertas o capitalismo.

Xoán Hermida.- Outra das cuestións críticas con respecto ao movemento social galego é a súa marcada dependencia partidaria ou a súa univocidade ideolóxica con respecto ao nacionalismo.

Manoel Santos.- Iso non ten que ver co movemento social galego en si, ten que ver coa sociedade galega activa en todos os eidos, dende o activista ao cultural ou mesmo o veciñal. E é tamén reflexo de que somos, inequivocamente, unha nación. Criticar iso é criticar ao pobo activista en si. Non creo que o movemento social tivese nunca unha dependencia partidaria –si existiron supostos movementos impulsados dende algunha organización e así acabaron–, malia que nalgúñas etapas existise un partido que constituíse unha esperanza na vía política, con persoas na súa cúpula que tratasen de sacar proveito partidario da mobilización social, ou que a sociedade no seu conxunto, especialmente a sociedade que se debuxa dende as estruturas de poder, por exemplo dende os medios de comunicación, dean excesiva centralidade ou excesivos espazos de protagonismo ás estruturas partidarias. Pero o mundo do activismo pensa noutras claves.

Para min, por volver a un exemplo anterior, Galiza Non Se Vende é un movemento nacionalista no sentido amplo, porque o seu suxeito de loita é esta terra e este pobo, e pensa globalmente pero con Galiza de referencia, mais está moi lonxe de ser partidario. Iso si, moitos e moitas activistas no eido da loita social tiveron, tivemos e temos militancia partidaria, por non renunciar á vía da sociedade política, e isto claro, provocou e provoca moitas veces confusións ou falsas identificacións. Hai que fixarse máis na praxe que nos carnés. Non vexo incompatibilidade entre ambos os dous aspectos mentres teñamos claro que é a vía social a que logrará mudar as cousas e que a vía partidaria só é un outro camiño do que, chegado un intre, se pode prescindir. A vía partidaria é boa para tratar de aplicar o que eu chamo a Política das Urgencias, ou das Emerxencias; porén, a vía social é imprescindible para aplicar a Política das Mudanzas, ten un recorrido moito máis amplo.

Agora, negar que a meirande parte do movemento social galego, da sociedade civil organizada, orbitou historicamente e maiormente ao redor do nacionalismo, ou en sentido máis amplo dun sentimento nacional, é negar a evidencia. Somos galegos e galegas no mundo, así de simple, e penso que non preciso explicar o que iso significa en termos de identidade, diferenciación e esas cousas. Que hai quen prima o sentimento identitario, ou rancio patriótico se queres, sobre as demais cousas? Seguro, pero no movemento social para min son os menos. Hai sen dúbida moita máis lucidez nestes aspectos no movemento social que nas estruturas partidarias en xeral.

Xoán Hermida.- Altermundo ten sido un dos elementos centrais non so na difusión das ideas do altermundismo en Galicia senón ten xogado un papel fundamental na vertebración do movemento e na celebración do I FSGal. Como foi o proceso de constitución daquel foro?

Manoel Santos.- Altermundo naceu precisamente para dar visibilidade na Galiza a un proceso de loitas antiglobalización –despois altermundistas– que podemos dicir naceu con Seattle 1999, malia que se xestara moito antes. O mundo ardía por doquier, dende Praga a Florencia, dende Seúl a Porto Alegre, dende Davos a Xénova. Podo recitar de memoria o texto co que saímos á rede, en precariedade pero con ilusión, aló polo 2006: “Un vento de xustiza social percorre o mundo... Unha conciencia global que non distingue entre norte e sur... Unha rede de redes horizontal, sen líderes nin xerarquías, que loita contra unha tolería que leva o nome de globalización neoliberal... Millóns de persoas néganse a que o mercado e o capital prevalezan sobre o social, o cultural, o político, o ambiental... sobre a vida mesma. Labregos, sindicatos, colectivos de mulleres, xentes sen terra, pobos indíxenas, obreiros, ecoloxistas, intelectuais, pescadores... Todos á xunta soñan cunha alternativa, cunha utopía que tocan coas mans e que está a transformar o ambiente ideolóxico do planeta”.

Algúns pensamos na necesidade de aplicar aquí aquilo de “pensa global, actúa local” que xurdira no Chiapas de 1996, e a iso nos dedicamos, incidindo máis no global porque precisabamos un relato, unha historia que nos servira de vector ideolóxico. No primeiro dos aspectos decidimos que había que traer á lingua galega os pensamentos de moita xente que estaba a construír o movemento de resistencia global. Foi un proceso de aprendizaxe e

difusión. Poucos daquela leran a Emir Sader, Boaventura de Sousa Santos, Immanuel Wallerstein, Chico Whitaker, Susan George, François Houtart, o Sub Marcos, Moacir Gadotti, Frei Betto, Bernard Cassen, e unha enchente máis, mesmo a autores de aquí como Carlos Taibo, ou do Estado como Paco Fernández Buey. Había galegos e galegas participando nos procesos do FSM dende 2001, como Camilo Nogueira, Xosé Manuel Beiras, Lidia Senra, pero de xeito invisible, e creo que tamén axudamos a darlle valor a iso. Penso que nese aspecto e nese tempo cumprimos o noso labor mellor que peor. E bebendo disto, dun proxecto que fundamentalmente trataba de transmitir pensamento para a acción, que propugnaba asemade unha comunicación alternativa, tomamos partido cun obxectivo primario, a creación de redes tomando como referencia o proceso do FSM. A experiencia no seu conxunto foi impagable, intensa, ilusionante. Unha etapa fabulosa que nos marcou a moitos e moitas. Redebuxamos as nosas mentes e os nosos pensares. Viaxamos, aprendemos, berramos e construímos como ben puidemos. O proxecto Altermundo tiña máis vías e máis intencións e obxectivos, pero coido que esa foi a máis visible e exitosa.

Chegado un intre, logramos reunir a todas as organizacións que participaran algunha vez, malia que fose sen demasiada transcendencia mediática, nos FSM. A primeira xuntanza partiu de Altermundo, da Fundación Galiza Sempre con X. M. Beiras e mais Xabier Macías, e do Seminario Galego de Educación para a Paz, con Manuel Dios. Era 2007, pero xa estábamos en contacto anos antes. Decidimos tratar de facer algo nun intre no que o evento do FSM pasaba a ser bianual e se convocara para o 26 de xaneiro de 2008 un Día de Mobilización e Acción Global, o que daba pé a facer algo aquí, na Galiza. Reunimos a xente que participara algunha vez nos FSM, por ter algún vector de referencia. Por aí andaba dende a Marcha Mundial das Mulleres ao Sindicato Labrego Galego, o STEG, CCOO e a CIG, Adegas e Verdegaias, Amarante... e dende aí convocamos aquela asemblea na aula magna da Facultade de Historia que foi un éxito e que serviu de xerme para o que sería despois o Consello do Foro Social Galego e o evento de decembro de 2008.

Foi un ano increíble, cunha participación de organizacións impresionante e cunha capacidade colectiva de traballo, a prol dun obxectivo común, fantástica. Creo que as persoas que nos implicamos a fondo naquel Consello do FSGal seguimos conservando un cariño mutuo, moitos e moitas seremos amigos de por vida e seguimos xuntos e xuntas na loita, algo que reflicte a sintonía e intensidade que tivemos aquel ano.

Xoán Hermida.- Houbo moita implicación de colectivos ou houbo demasiado abaixo asinantes?

Manoel Santos.- De todos os procesos de converxencia de movementos nos que teño estado, e non son poucos, este foi o máis participativo, creo que xunto á rede Galiza Non Se Vende dos primeiros anos. Non lembro ben as cifras, pero na configuración daquel Consello do FSGal participaron, durante un ano enteiro e mesmo despois, activamente cando menos 30 ou 40 colectivos –moitos máis no proceso no seu conxunto–, con persoas encargadas especificamente de darlle pulo ao proceso. Creamos 3 ou 4 comisións que funcionaron moi

ben.

Certo é que houbo moito abaixo asinante tamén, mesmo algunha grande organización que condicionaba traballos para despois non mobilizar a súa xente, pero cadaquén implícase como pode e eu non son quen de xulgar as prioridades de ninguén. Tendo a me quedar co positivo sempre, que neste caso penso que sobordou sobradamente o negativo. Mágoa que non déramos continuado. Tentámolo pero fracasamos no plano galego. No global, dende Altermundo, aínda fomos ao FSM de Belem do Pará, ao de Dakar, a foros mundiais de educación en São Paulo ou Palestina, axudamos a organizar o FME en 2010 en Compostela, estivemos en mobilizacións contra a OMC en Xenebra ou polo clima en Copenhaguen. Vaia, que seguimos funcionando, pero na Galiza non logramos consolidar o proceso, que era o realmente importante. Agora, gusto de pensar que si quedou un pouso.

Xoán Hermida.- Wallerstein dicía estamos como hai 150 anos. O altermundismo non volve a herdar as contradicións da esquerda decimonónica: reforma v revolución, produtivismo v sustentabilidade, corporativismo v transversalidade?

Manoel Santos.- En ningún caso. Para min o altermundismo é claramente revolución, sustentabilidade e transversalidade. Que haxa quen nas prácticas ou máis ben nos falares dentro do movemento de movementos teña outro discurso eu o circunscribo máis ás dúbidas persoais, as máis das veces relacionadas coa desesperanza, coa urxencia ou co cansazo, que a outra cousa. E tamén a formas de ver as cousas que non representan, por suposto, todo o movemento, porque este non ten representantes e mora na diversidade. É precisamente por isto polo que, por exemplo, o FSM como evento nunca sacou unha resolución ou conclusións finais, porque sería imposible unha na que todos os movementos se visen representados. Existen eses discursos, que dúbida cabe, ás veces demasiado engordados pola personalidade de quen os fai, pola súa relevancia mediática, etc. mais de ningún xeito é un discurso maioritario dentro do movemento. Ademais, vistos os acontecementos dos últimos tres anos, os discursos reformistas, de moderación, seica caen polo seu propio peso. Ou van caendo. Non hai outra solución que a ruptura. É un discurso interesante para o debate, para cuestionarmos o que facemos continuamente, pero é evidente que o camiño tomado polo sistema-mundo, por referirnos a un termo do autor que citas, non dá lugar a outra opción que non sexa a creba sistémica e á supremacía do movemento social.

Si quero engadir que penso que hai quen ten identificado os pensares de certas persoas – pensares que teñen tamén evolucionado– co altermundismo en si. Isto é inxusto cun movemento que abrangue millóns de persoas, xa sexa de xeito directo ou indirecto. Quen representa o altermundismo, un libro de Susan George ou as xentes do MST; un texto de Gustave Massiah ou as mulleres da Marcha Mundial; un artigo de Ignacio Ramonet ou os activistas Dalits? Todos achegan algo, pero a base do movemento reside na mobilización e autoorganización social. O problema é de quen dá máis importancia a uns que a outros ou quen ten a idolatría metida nos miolos.

E por dicilo doutro xeito, hai unha tendencia na esquerda mundial á destrución –ou

autodestrución tamén— de todo o que logramos construír. Demasiado “purista” que aproveita calquera discurso de calquera persoa para cuestionar a millóns. Non me interesan estas visións en absoluto. Interésame construír, mesmo dentro das contradicións que poidamos ter.

Xoán Hermida.- Existe unha liña clara entre o movemento sesentoitista que deu o nacemento dos novos movementos sociais tanto na herdanza valores político-culturais co de movementos alternativos. Como ves ti esa ligazón?

Manoel Santos.- Somos un todo. O movemento de movementos, como mobilización social ou masa reivindicativa, ten probablemente unha das súas raiceiras nas reivindicacións sociais da década de 1960, que se centraban en cuestións concretas como o ecoloxismo, o feminismo ou o pacifismo e que xa tiñan dalgún xeito carácter anticapitalista. Entendo que eses son os que se deron en chamar novos movementos sociais. Mais, como se demostrou anos despois das revoltas de maio do 68, estas protestas remataron case sempre mergulladas no sistema, fundamentalmente en partidos de esquerda. O dos Verdes alemáns foi por aí. Como escribiu Olivier Cyran, neoliberais en bicicleta.

Coa explosión do neoliberalismo comezan a xurdir movementos máis globais, cuxos obxectivos atacan directamente á base do sistema, ao concepto economicista de todo o humano, son movementos máis multidisciplinares, máis transversais e tamén máis globais. Son puramente antisistema. É unha evolución, como a que se puido dar dende o ecoloxismo ou ambientalismo e o marxismo ao ecosocialismo dalgún xeito. A globalización económica tamén xera a globalización das loitas. Lembra, “globalicemos a loita, globalicemos a esperanza”, berraban dende A Vía Campesina. Algunhas destas loitas artéllanse en ONGs, mais neste caso non se trata dun movemento en si, principalmente debido á heteroxeneidade dos seus obxectivos, a miúdo illados os uns dos outros, e pola súa dependencia dos gobernos e empresas que moitas veces as financian, con excepcións tipo Greenpeace ou Amnistía Internacional, e non sempre.

Os novísimos movementos sociais nacen de todo isto, cando menos no Norte, porque no Sur nacen doutro xeito, reaxindo contra a miseria na que están sumidos os seus pobos e en procesos moi potentes de emancipación do oprimido. Da confluencia entre os primeiros e os segundos nace o movemento de movementos.

Como escribira Carlos Taibo sobre os movementos antiglobalización “grazas a eles perfiláronse, se cadra por primeira vez na historia, xenuínas redes transnacionais nas que se dan cita, con afortunada primacía das segundas, xentes do norte e do sur”. Agora, como en todo, non hai vangarda sen tradición, a historia non se compón de compartimentos estancos, é un fluír eterno en todas direccións.

Xoán Hermida.- E nesa ligazón entre o movemento sesentoitista e o altermundismo o feminismo como motor de ideas que papel xoga ?

Manoel Santos.- Os movementos antiglobalización e o altermundismo non se entenderían sen o feminismo, quer por mor das organizacións feministas quer por mor do feminismo

transversal, que vai contaminando, no mellor sentido da palabra, a todos os movementos. As perspectivas de xénero enriquecen e dan unha visión máis real de a quen nos enfrontamos. Sen antipatriarcado non hai movemento e non hai mudanza posible. Non creo que faga falta explicar isto. Sería imposible por exemplo a explosión dos movementos indixenistas andinos ou mesmo do zapatismo sen a participación, moitas veces en primeira liña, das mulleres e as súas perspectivas.

Xoán Hermida.- Antiglobalización versus altermundismo. Autores como Taibo ou Ramonet o formulan de diferente forma.

Manoel Santos.- Non son moi entusiasta destas “guerras” de termos, de discutir demasiado como chamamos ás cousas, malia que son consciente da súa importancia. Baixo o meu punto de vista, e véndoo agora coa perspectiva que dan os anos pasados, o altermundismo non é máis que a “fase propositiva” dos movementos antiglobalización, con matices. Houbo un ciclo de loitas, de mobilizacións, moi importante, que case esgotado ou cando baixa a súa intensidade procura a construción dun discurso alternativo, por exemplo ao redor do FSM, e que pasa a adoptar o de altermundismo, emanado dese “outro mundo é posíbel”.

É certo que nesa mudanza de nome, porque non é máis ca iso no fondo (quero dicir que os actores son case os mesmos, se cadra sen a parte de cultura máis libertaria, dos máis proclives á acción directa), inflúe máis o externo, porque moita xente se sentía incómoda con ese *anti*-que xeraba negatividade, sobre todo mediática, e procurou un *alter*- máis positivista. Creio que en xeral nos deixamos influenciar demasiado.

Agora, eu rexeito iso de que os altermundistas son a fase *light* dos antiglobalización, mais si pode haber algo de certo en que o altermundismo abandonou, ou se afastou demasiado na miña opinión, da súa fase antiglobalización, da protesta ampla e contundente como vía complementaria, malia que tamén hai que entender que manter un ciclo de protesta tan grande como o da primeira metade da década do 2000 é moi difícil, extremadamente custoso.

Si podo coincidir, nalgún aspecto, con iso que nos dicía Carlos Taibo, na primeira entrevista que publicamos naquel suplemento *Altermundo* que saía co Galicia Hoxe, aló polo 2007: “Aos meus ollos, calquera modalidade de globalización –tamén a alterglobalización–, por benignos que sexan os seus propósitos, reclama elites directoras, fluxos xerárquicos e procesos de uniformización que invitan como pouco ao receo. Por iso teimo en seguir falando de ‘antiglobalización’”. Ben, se a intención do altermundismo fose facer isto, de acordo, mais non creo que ninguén dentro deste gran movemento estivese nunca en disposición de dirixir nada, por moito que a súa voz fose máis oída. É un movemento demasiado heteroxéneo, demasiado diverso, como para tratar de construír unha gobernanza mundial con el.

Xoán Hermida.- Hai contradicións no movemento altermundista que recordar aos da I Internacional ao poñer en cuestións a pluralidade por unha cuestión de eficacia.

Manoel Santos.- Esta pregunta é doada, e máis hoxe. Diversidade sempre, e máis cando falamos dos movementos libertarios, que asemade foron moi necesarios para a xestación dos

movimentos antiglobalización. Creo que estes movementos, que hoxe poden estar máis no plano da necesaria autoxestión, están chamados a unha nova idade de ouro se abandonan a súa automarxinalidade e por veces a súa cerrazón. Achegámonos a un mundo onde as doses de autoxestión van ser cada día máis necesarias, na miña opinión. Hai pois moito que aprender da cultura libertaria, e mais cando o posible colapso está ás portas. Por outra banda, a socialdemocracia, ou o que queda dela, ao meu entender xa non entra como carta na baralla para mudar radicalmente os nosos modelos de sociedade. Non sei se queda algo da socialdemocracia primixenia, coido que non, pero o que temos agora evidentemente ten pouco que ver cunha visión socialista no sentido amplo, mírese por onde se mire.

Xoán Hermida.- Outra contradición que se aprecia é a existente entre movementos sociais e ONGs en canto as súas diversas interpretacións da realidade e do proceso de cambio.

Manoel Santos.- E que eu non vexo contradicións, pode existir colaboración. É certo que, por exemplo no proceso do FSM as grandes ONG dominaron moito dende o Consello Internacional, ao cabo achegaban moito financeiramente, pero alén de como funcionou o proceso e do que quedaba no imaxinario global, os movementos de base sempre tiveron a hexemonía práctica, e mesmo a lexitimidade colectiva. Sempre houbo un tira e afrouxa entre a visión destas ONG e a Asemblea de Movementos Sociais, pero ao final, a axenda de mobilizacións por exemplo, viña sempre determinada por esta última. Xa o plano dos protagonismos e esas cousas interésame menos, gasta enerxías.

Ao respecto das liberdades individuais e colectivas parece evidente que, especialmente dende 2008-2009, as identidades colectivas comezaron a pesar moito máis no altermundismo, que até daquela non as tiña moi en conta. Aínda así sempre estiveron en segundo plano. Aí tivo moito que ver a irrupción dos movementos indíxenas andinos e amazónicos por exemplo, e tamén a asunción no FSM de Belém dos dereitos Colectivos dos Pobos como un dos eixes temáticos por primeira vez. En Belém naceu unha alianza global entre pobos indíxenas e nacións sen estado (é certo que estas loitas sempre foron mal vista até este intre, entendo que por prexuízos co nacionalismo, mesmo o democrático), que foi reforzada dous anos despois en Dakar 2011, onde a cuestión foi inserida no mesmo eixe temático que debatía as estratexias do FSM para a procura de novos paradigmas civilizatorios. Mais sigo sen ver contradición. Hai liberdades que deben ser individuais e outras colectivas, pero estas últimas son moi importantes para a configuración das sociedades, sempre o foron, e deberían ter algo máis de peso no altermundismo, porque achegan, non restan.

Con respecto ao último pouco podo dicir, a sensibilización coa perspectiva de concientizar é, obviamente, ben posible. Paréceme en todo caso un debate menor.

Xoán Hermida.- Estamos diante de dicotomías falsas que as resollen mellor no Sur

Manoel Santos.- O Sur, evidentemente, están a facer infinitamente mellor ca nós na última década.

Xoán Hermida.- Crise do movemento (Nairobi 2007) fin dunha etapa de acumulación e no

2008 iniciase a crise sistémica cun movemento nas súas horas máis baixas.

Manoel Santos.- Non creo que o movemento estea en crise porque, repito, non é unha marca nin se pode tratar illadamente dos demais movementos do mundo. A fórmula FSM, como evento máis que coma proceso, é menos impactante? Claro, porque hai moitas máis loitas e moitas máis expresións desas loitas. É, ao meu ver, un éxito do propio movemento, que eu, como dixen enriba, circunscribo nunha rebelión mundial contra o sistema de múltiples dimensións. O FSM só é unha parte, moi importante nas súas orixes, iso si.

Por outra banda, porque o da crise de 2007? Iso para min é unha falacia, porque o FSM de 2009 –coa crise xa enriba– foi novamente unha bomba, o que nos leva a pensar simplemente que os tempos, as formas, as loitas en África son doutro tipo, non por iso peores. O FSM por exemplo configúrase e medra en América Latina, mais ben Brasil, e nace, digamos, “adaptado” a este contexto e ao nivel de participación, organización e mobilización desa rexión do mundo. En chegando a África, en Nairobi e despois en Dakar (e a breve parada en Malí de 2006) mudan as formas de relación, as formas de organización, as formas de mobilización, etc. Iso non é unha crise. É outro escenario, outro contexto, outras urxencias outra forma de ver o FSM. Pero o proceso está moi vivo en África. Vai, de seguro, acontecer o mesmo en Tunisia, unha outra África e un outro mundo. Como aconteceu o mesmo co Foro Social Europeo. Porque non falamos da crise do FSM en Europa e si da de África? De existir unha crise non foi primeiro a europea? Paréceme cando menos un desprezo aos esforzos africanos.

A crise iníciase co movemento nas súas horas máis baixas? Ben, pode ser. Pero o movemento espíu o inimigo, creou o discurso, orixinou moitas alternativas e sentou as bases para as protestas de hoxe e para as construcións de mañá. E está por ver que influencia tivo o movemento de movementos no estoupido da propia crise, que algunha creo que tivo, por canto cando o sistema comezou a facer auga tiñamos moi claro por onde saía esta auga e porque saía, de maneira que as diagnoses estaban feitas anos antes e non puideron agachar a desfeita. Si houbo quen foi quen de predecir a crise, e non estaba no FMI ou o BM, estaba no FSM.

E o FSM tamén evolucionou, non ficou parado nesa suposta crise. O primeiro FSM despois da crise, o de Belém en 2009, comeza a renovar os anteriores tanto no eido da metodoloxía coma no das propostas. No referente ao primeiro punto, despois dunha experiencia previa en Nairobi 2007, comezan a adquirir maior relevancia as asembleas ou converxencias de movementos sociais, unha demanda histórica dos movementos de base, por canto para moitos o peso das grandes ONG e mesmo os “santóns intelectuais” estaba a debilitar e restar credibilidade ao FSM como proceso de xeración de alternativas dende abaixo. O último día realizase en Belém unha asemblea de asembleas, das decenas que tiveran lugar o día anterior sobre os máis diversos temas, para elaborar un calendario de accións e estratexias conxuntas. Unha fórmula na que se segue a profundar.

No eido das propostas, as alternativas de saída da crise adquiren a necesaria centralidade. A conclusión semella evidente: no período actual a loita debe responder xa a unha dobre crise, a

do neoliberalismo e a do capitalismo. Parece claro que moitas das propostas xeradas polo altermundismo durante anos, moi centradas na deslexitimación do sistema financeiro internacional e as institucións encargadas de organizalo, xa están hoxe no debate internacional. Son os casos da taxación das transaccións financeiras internacionais –taxa Tobin e outras fórmulas–, a abolición dos paraísos fiscais, a redistribución... Pero non abundan. Os camiños escolleitos polos grandes poderes para saír da crise parecen tender a reforzar o sistema, ou a regresar ao período anterior a esta, o que non soluciona os problemas de base. Saír do capitalismo muda no imperativo do altermundismo. Como apuntaba o sociólogo portugués Boaventura de Sousa Santos no FSM de Dakar: "Em uma década, o Fórum Social Mundial evoluiu bastante. Começou centrado na ideia do neoliberalismo, o que para muitos nem era uma crítica ao capitalismo, era uma crítica ao capitalismo selvagem. Ora, um capitalismo de rosto humano é a mesma coisa que um tigre vegetariano".

E a evolución continúa. No seguinte FSM, o de Dakar 2011, dáse outro paso. O altermundismo cuestiona xa abertamente o modelo de crecemento económico continuo, que se revela insustentable. A diferenza da crise dos anos '30, a actual ten un novo factor en contra, o dos límites ambientais e de recursos do planeta, algo que as medidas nekeynesianas ou un suposto Green New Deal dificilmente poderán arranxar. Para estender a nivel mundial o modelo de desenvolvemento norteamericano e europeo farían falta case catro planetas. Así, non hai que desbotar a posibilidade de que, en tomando conciencia os poderes económicos dos límites ambientais do planeta, da escaseza cada día máis acentuada de recursos e xa que logo do seu encarecemento progresivo, entremos nos vindeiros anos nunha espiral de "ecofascismo" ou, como di Carlos Taibo, de "darwinismo social militarizado". Incluso, como deixou escrito Ramón Fernández Durán, coa moi posible creba do capitalismo global e o declive da "civilización industrial" –especialmente por mor do esgotamento do petróleo–, non é desbotable o xurdimento dun escenario de moitos capitalismos rexionais, ou de Estado, con claras tendencias autoritarias, loitando entre si. Fronte a isto, no FSM fálase por primeira vez do decrecemento económico planificado nos países industrializados como camiño a seguir.

Para min o altermundismo é un todo, unha loita global e continua que adquire múltiples expresións, dende o 15M máis transformador (tamén o hai reformista) até as revoltas árabes que van máis aló da instauración do capitalismo europeo (que tamén existe esta dimensión). Outra cousa é o proceso do FSM e o evento en si, que para min segue a ter moita potencialidade como espazo de debate e pensamento. Non coñezo outro espazo mellor para isto. Perdeu obviamente a centralidade que tivo na primeira metade dos 2000, pero iso tamén pode ser bo e responder a unha diversificación das loitas como resposta a unha diversificación dos ataques do capitalismo.

Xoán Hermida.- Pero sobre si evento ou proceso xorden moitas voces críticas: Klein fala de espectáculo -, Eric Toussaint de instrumento inútil -, Bernard Cassen de post-altermundismo – Znet de 5ª internacional. Fronte a eles posicións máis integradoras: Ramonet, Emir Sader que defende as relacións cos gobernos e Francisco Whitaker de falacia.

Manoel Santos.- Só digo unha cousa, Klein, Toussaint, Cassen, Ramonet, Sader, Whitaker estiveron practicamente en todos os foros, tamén no último de Dakar e probablemente estarán, a meirande parte, no de Tunisia. Iso dá idea de que as súas críticas, ou propostas alternativas para avanzar co proceso do FSM cara algures, non entran en contradición con que seguen a participar nos foros. Eu creo que o FSM como evento é necesario, dá visibilidade, axuda a encontrarse, crea converxencias e mesmo, se queres, relaxa. Malia que fose só unha festa, que se collemos o evento illado, sen proceso, en certo xeito éo, sería necesario. Moitos din que non serve, pero debecerían por recoller os seus efectivos para facer outra cousa, pois que nada ten tantos efectivos ao redor, polo que algo fará ben.

Os camiños para un ‘outro mundo posíbel’ (creo que o lema segue vixente e é aceptado por todos os movementos), que varían entre quen apostan por facer alianzas co forzas políticas progresistas –mesmo por unha Quinta Internacional–, entre quen apuntan a medidas reformistas –neokeynesianas– con gran carga ecolóxica e entre quen falan de rachar de vez co capitalismo, intensificando as protestas e emprendendo o camiño cara a autoxestión das nosas sociedades, a autoprodución, a economía solidaria, o decrecemento económico... están hogano na cerna dos debates estratéxicos do altermundismo. É lóxico. Do debate apréndese. Non vexo nada malo nisto. Velaí a riqueza do altermundismo. Agora, quen pense que pode dirixir toda esa forza e diversidade cara un obxectivo político (si se pode a niveis locais, é evidente en América Latina) trabúcase de cheo. Non creo que iso sexa posible.

Sexa como for, remítome en moitos aspectos a este artigo, porque o que xa está escrito non hai porque escribilo de novo: <http://www.rebellion.org/noticia.php?id=104700>

Xoán Hermida.- s revoltas árabes como segunda onda política de movementos de cambio non foi respaldada como cabía esperar e mesmo crease unha fractura no movemento altermundista.

Manoel Santos.- Tampouco coincido demasiado. Quen estivera en Dakar 2011, que por certo coincidiu no tempo coa caída de Mubarak (lembro ben a festa que se xerou espontaneamente na cafetería da universidade cando chegou a nova), sabe que as revoltas árabes estaban no centro; e que o FSM de Tunisia é un apoio e unha aposta decidida. Creo que caemos no mesmo erro, ver o altermundismo como unha ideoloxía que ten un comité central que decide o que apoia e o que non. Para min todos os procesos de mobilización que vemos hoxe no mundo contra o sistema son altermundistas, eu véxoo así, como un movemento amplo. Ninguén pode falar por todo o altermundismo. Para min altermundismo, antiglobalización, antisistema... é o mesmo. E o obxectivo é só un, mudar o sistema.

Para o altermundismo tal e como eu o entendo, todas estas rebelións, as europeas, as norteamericanas, as árabes, son novas expresións das mesmas loitas, enmarcadas nunha outra fase do altermundismo no seu sentido máis amplo, caracterizada por unha mudanza de escenarios e cun insólito panorama de crise sistémica global. Se un posible triunfo das primaveras árabes e os seus procesos de emancipación mudaría radicalmente os polos xeopolíticos planetarios e faría perigar a “hexemonía de occidente”, especialmente polos problemas de acceso aos combustíbeis fósiles –o “pico do petróleo” parece un feito–; no caso

de Europa podería significar o principio da fin dun sistema esgotado e inservible que se está a devorar a si mesmo.

Xa as discusións sobre fracturas no movemento e esas cousas non me interesan, pois repito que ninguén ten a marca rexistrada do altermundismo e, xa que logo, o que pode existir son fracturas entre opinións dalgunha xente. Pouco máis.

Xoán Hermida.- Asistimos a unha baga de novísimos movementos sociais máis líquidos. Podería o 15-M ser o novísimo movemento social que necesitarían os países do norte para encher un espazo ocupado hoxe polas ONGs?

Manoel Santos.- Sen dúbida poderían ser algo así todos os movementos que reaxen no Norte xeopolítico, cando menos están na cerna dese proceso. Poderían ocupar ese espazo e levalo máis aló, porque creo que as ONG, na súa maioría, non teñen capacidade para mudar o sistema, só para atenuar os seus perniciosos efectos ao sumo, o que non quere dicir que sexan útiles para a antedita Política das Urgencias.

Parece un feito que ese “movemento amable” do 15-M evolucionou, radicalizouse, tanto nas súas accións coma nas súas propostas, ao mesmo ritmo que as agresións do sistema contra as maiorías sociais. Se en esencia puido xurdir como unha reacción de certas "clases medias" contra a degradación do seu status potencial, hoxe parece estar achegándose á órbita do antisistémico, reclamando abertamente un cambio radical no xeito de organizarnos socialmente, algo constatable se atendemos ás alternativas nas que o 15-M puxo atención, como por exemplo o decrecemento, e nas accións, cada día máis contundentes, que van emprendendo.

Xoán Hermida.- Tras o FSGal xurdiron intentos de vertebrar espazos máis activistas como a RA! ou xa xermolados nese período como a rede GNSV, pero ambos perderon forza con rapidez. Por outra banda, o FSGal como proceso foi incapaz de sosterse no tempo. Estamos nun declive temporal ou de máis longo calado? Ocuparan o seu espazo novas iniciativas? Como ves o futuro do altermundismo en Galicia?

Manoel Santos.- Eu creo que estamos nun período de recolocación, de reorganización, de repensamento, pero non vexo un mundo sen activismo potente e menos agora. Rexurdirá, máis non me atrevo a aventurar como, con que organizacións, con que elementos centrais.

Isto acontece porque a crise o que trae é un novo escenario de agresións, onde xorden novas fronteiras de loita –e ferramentas de loita como as redes sociais– como o paro ou a vivenda e novos retos, loxicamente aquí no Norte, porque no Sur as cousas seguen case igual, salvo en zonas puntuais de América Latina. E neste contexto, onde os plans de axustamento estrutural dos '80 no Sur se aplican agora no Norte, xorden tamén novos activistas, moitas veces pola conxuntura, pero moitos quedarán. E tamén mudan as urxencias –non tanto os obxectivos globais– e todo, absolutamente todo muda, de xeito que o movemento de emancipación que constitúe o altermundismo coa ollada posta no Sur ten que virar e mirar moito, se cadra demasiado, cara o Norte.

Eu aquí vexo un perigo no altermundismo, que perda a súa mirada cara o Sur, porque se aquí hai problemas, obvio parece que aló embaixo estes seguen coma sempre e son máis graves. Perder esa perspectiva sería un erro fatal para o que levamos lustros tratando de construír. E tamén me preocupa que se perda a ollada da sustentabilidade como eixe central das loitas.

No caso concreto da Galiza si vexo un declive absoluto no activismo social organizado con visión a longo prazo nestes intre, non evidentemente nas loitas conxunturais, das hipotecas, da sanidade, da educación, pero si na inexistente converxencia entre movementos máis de fondo. Fáltame o movemento antisistema puro, que foi o que si existiu anos atrás en maior ou menor medida con organizacións e algúns procesos de confluencia que tiñan moi boa pinta e que penso que levou por diante o descolocamento producido pola crise, e mesmo polo xurdir dun movemento como o 15M que despista profundamente o activismo tradicional nun primeiro intre. Pero vanse atopando aos poucos.

Agora, son optimista e, como explicaba falando enriba da evolución do 15M, penso que todas as loitas que vemos hoxe na rúa poden confluír nun pensar na globalidade para concluír que ou mudamos de raíz o sistema ou nada hai que facer. E vendo que este sistema non só non cede, senón que reaxe con máis forza aínda nas súas teses, sería insólito que non acabase tendo enfronte unha oposición social poderosa. É cuestión de tempo e de que, para sermos sinceiros, aquí aínda temos un colchón de cobertura social amplo, que van esnaquizando, pero que é xigantesco en comparanza co contexto no que xurdiron as loitas no Sur.

Eu creo que estamos a vivir, sen dúbida, unha revolución. Cando alguén dentro duns anos reúna todo o que está a pasar hoxe no mundo, especialmente no mundo do Norte xeopolítico, construír de seguro o relato dunha revolución. Que teña éxito é outra cousa. Mais confiemos.

9. LANA KATIA ROCHA RAMOS: ARREDOR DO 15M

en Pontevedra, 26.04.2012

Non é posible imaxinar a posta en marcha do 15M de Pontevedra sen o empuxe e o animo de Lana³⁹⁴. Algúns coma min nunca houberamos compartido tempo e ideas co 15M sen que Lana houbera actuado de amable anfitriño.

Moitas veces se ten falado do carácter ‘liquido’ do 15M ou como di Sousa Santos ‘o movemento dos indignados é unha presenza’. Eu sempre defendín que o importante do 15M non era as súas inevitables diferentes letras senón a musica que nos convocaba e o ‘paraugas’ común que non acubillaba en momentos nos que caían (caen) chuzos de punta.

---

³⁹⁴ **Rocha Ramos, Lana Katia**; (Bahia, 1975 - Pontevedra 2013); Activista social e impulsora do movemento 15M en Pontevedra

Co tempo o movemento ten ido adquirindo espazos de corporeidade, quizais o máis coñecido e recoñecido sexa a PAH, pero a súa importancia segue estando arredor de si.

Nunca poderemos agradecerlle tanto ao 15M todo o feito por nós, cambiou a idea colectiva que tiñamos de nós mesmos e fíxonos mellores a todas e a todos: algúns incorporándoos ao movemento de cambio pola xustiza global, a outros recordándonos os motivos polos que nos tiñamos incorporado hai anos, e a uns cuantos lembrándolles que a indiferenza non nos fai neutrais senón que nos converte nuns cínicos. Non deberíamos esquecer que antes da corrupción económica ou política existe unha moito máis grave: a corrupción moral, iso que o doutor Da Barca, personaxe da novela de 'O lapis do Carpinteiro' de Manuel Rivas, diagnosticaba como a 'suspensión da conciencia'.

Lana era a imaxe fiel do movemento e tiña os tres valores máis importantes da decencia ética e da rebeldía cívica: alegría para encarar a existencia, xenerosidade para entender o que nos une, e laboriosidade para abordar os grandes retos.

Xoán Hermida.- Hai xente que opina que cando comezou o movemento 15M son a mesma xente moza que 3 anos atrás ou 4 anos atrás falaba do tema do mileurista, normalmente a etiqueta era son unha xuventude que o ten todo feito, é pasota porque no fondo lle preocupa só subir na escala social e gañar máis cartos e ter un nivel de vida alto e tal. Entón esa etiqueta en parte se rompe co 15 M pero en parte tamén hai xente que di porque están prexudicados senón non houbera saltado este movemento.

Lana Rocha.- Creo que movemento comeza con varias plataformas, as persoas estaban movendo moitísimo plataformas como a plataforma esta en contra da Lei Sinde que logo se transformou en 'Democracia Real, Ya!' ou sexa varias plataformas de afectados de varios tal que empezaron a reunirse en Madrid, en Valencia ... Eu creo que eran varias plataformas, eran simplemente persoas que querían subir na escala ou mileuristas, varias plataformas arredor dun malestar xeral e que xerou logo la unión de varias plataformas un gran boom. Lémbrome que hai 2 anos xa acompañaba á xente do decrecemento, creo que máis ou menos, ao mellor con distinto... en distintas plataformas ou distintas ideoloxías pero pedindo as mesmas cousas. Era xustiza social, eran persoas moi humanas porque eran persoas que estaban moi comprometidas cos países do sur, co comercio xusto e creo que de aí o malestar xeral ...

Xoán Hermida.- Ou sexa que non é verdade a imaxe que se di de que os movementos que houbo que normalmente como por exemplo o 'Movemento 0,7%' tiñan a mirada posta na xustiza e isto foi máis un movemento de cabreados coa súa situación persoal.

Lana Rocha.- Supoño que si porque ao mellor é necesario a xente precisaría algo para que a impulse a moverse, por exemplo eu persoalmente non tiña interese ningún en política, estaba moi metida en traballos sociais, e lémbrome que nas eleccións municipais cando a Coordinadora Galega de ONGDs fixo un debate con tódolos candidatos de Pontevedra, quizais aí si foi cando dixen mira as accións sociais dependen directamente da política que

teñan, entón quen se presentou alí? tódolos partidos políticos e ningún partido político tiña nada sobre cooperación internacional, entón eu si estaba moi involucrada, pero moi involucrada na parte social, pero te das conta que unha cousa non ten que ver coa outra. E cando vexo todos os candidatos dicir, non, non temos plan ningún, ou vir cun plan de cooperación de copiar e pegar que sabían que no era nada factible que non está nada estudado que era simplemente para tirar, é dicir, sacar as castañas do lume, faime aí un plan porque temos unha cooperación. Creo que o mundo é moi inxusto creo que somos todos responsábeis para ter un mundo máis xusto. A política é... eu por exemplo involucreime en todo este movemento por unha xustiza social que está ligada directamente á política que teñan, ao goberno que teñan. E logo foise mesturando coa crise...

Xoán Hermida.- A comisión xurde na rede ou xurde... por exemplo como xurde o colectivo de Pontevedra, a raíz do movemento de Madrid, de Barcelona, ...

Lana Rocha.- Exactamente, exactamente, é que antes, un ano antes do 15M había unha plataforma en... lémbrome da publicidade que fixeron “saímos da crise entre todos”.

Entón saíron contra a campaña que era unha peña en Madrid moi activa que comezou a dicir entre todos, non? Ou sexa aquí hai algo, que nos saquen as castañas os outros que foron os responsábeis e non entre todos entón lanzaron outras campañas. Eu teño o contacto dunha rapaza que vive en Madrid pero é de Santiago de Compostela, que estiveramos moi activas co tema do terremoto de Haití. Entón aí comezamos cun pícnic do decrecemento que non houbo moita xente pero algunhas persoas si se reuniron, fáloche do 2010 e logo a principios do 2011 foi cando ese mesmo contacto estabamos nas plataformas e se reunían foi cando comezou a xurdir a idea da manifestación e foi unha manifestación nacional. Unha das cousas que fixemos foi enviar unha mensaxe a persoas que estean comprometidas. Decidimos ir a manifestación de Vigo porque en Vigo teñen que estar movéndose moita xente, en principio o 15 de maio, o domingo. Estivemos en Vigo e foi concretamente alí atopeime con algunha xente de Pontevedra e fomos a la de Vigo xa en plan Agareso, eu como responsable das redes sociais e unha amiga que tamén é voluntaria de Agareso para facer o reportaxe, entón seguimos directamente subindo fotos, información do que estaba pasando na manifestación logo as cousas foron pasando a xente quedouse en Sol, comezou a acampar, iso foi o martes, e en Vigo íanse reunir pero claro entrei en contacto coas persoas que atopara en Vigo e en principio íamos ir a Vigo e dixeron: ‘mira somos estudantes, estamos en paro, non temos diñeiro e non podemos estarnos movendo a Vigo, facemos o evento en Pontevedra aínda que sexamos catro persoas’. Entón en lugar de facer o outro fixemos a parte de saír a rúa fixemos o evento e logo as redes sociais xa fan a súa parte, realmente ao día seguinte ás 6 da tarde atopámonos con 200 persoas na praza, ou sexa... flipando porque pensamos que íamos ser os catro que fomos a Vigo, entón en Pontevedra mais ou menos naceu isto. O día 15 non tivemos unha manifestación na cidade, estivemos en Vigo e mais ou menos a xente que estabamos na manifestación de Vigo criamos o evento para comezar en Pontevedra.

Xoán Hermida.- Ti te achegas a isto por unha conciencia previa en termos de solidariedade e

tal. O perfil do resto do núcleo estable do 15 M que perfil ten mais ou menos?

Lana Rocha.- Moi diverso, falamos de funcionarios, de persoas que son militares e non poden aparecer moito por medo, desempregados, estudantes, diversos, diversidade de opinións diversidade de culturas. Moi plural. Home o que pasa é que están todos un pouco comprometidos con iso. Están de acordo que o tema está ben, se hai algo que falla que desa forma non pode ser, vivir non é iso, entón o que queren mais ou menos é iso. Ese pensamento global de xustiza de que hai algo que non vai. Mais ou menos iso, persoas católicas, aquí temos diversidade de ideoloxías, de relixión.

Xoán Hermida.- Pero fundamentalmente o núcleo é de xente moza, xente moza desempregada?

Lana Rocha.- Non, non. Temos xubilados, temos persoas maiores, temos persoal... Luís que terá uns 80 anos e está en todo, está xubilado. É moi plural, creo que a gran maioría de persoas traballan, son persoas con traballo estable e hai persoas que son funcionarias pero que están alí... ou que son xubilados e que están alí e chegan e din eu non estou aquí por min eu xa teño a miña xubilación pero estou aquí polos meus fillos e netos.

Xoán Hermida.- Din que é moi importante nalgún tipo de estruturas de mobilización nalgunhas épocas como por exemplo no feminismo norteamericano, as relacións informais. Aquí hai algo diso non?, ti antes argumentabas, coñecín a tal, estes contactos que as veces non son ideolóxicos nin políticos son persoais, son relacións informais que se van xerando e que poden ser axudadas pola rede. Iso funciona?

Lana Rocha.- Si, é que aí as redes sociais tiveron unha clave, tanto como para nós informarnos como para soltar información tamén. A clave foi a rede, supoño que non seríamos capaces de termos reunido por outros medios que non foran as redes sociais e tamén me sorprende moitísimo porque as redes sociais mais ou menos a gran maioría das persoas son persoas xoves ou adolescentes pero eses xoves e adolescentes non vimos moitos, sobre todo a persoas que son maiores que non estaban tan metidos na rede porque logo tódolos telexornais, noticias, xornais comezaron a falar do tema porque era o prato quente do momento, e non falar con eles sobre iso pois falaban outros, e claro cada xornal coa súa opinión tirando para un lado e para outro como quen teño eu a nova pero creo que as redes sociais foron a clave disto.

Xoán Hermida.- Ti tes a sensación de que ... hai xente que di que foi un boom. A ver porque viñamos dun período xa de crise de intentos por parte dos sindicatos de mobilizar fracasados, tiveron a folga xeral en Galicia que foi desastrosa no sentido de mobilizadora.

Lana Rocha.- Pola reforma de Zapatero?

Xoán Hermida.- Si, tes a sensación de que puido ser un boom mediático acentuado como por exemplo “Primavera Árabe”, o libro de Hessel,... Ti tes a sensación de que iso foi unha eclosión non?

Lana Rocha.- A sensación esa, de que despois de Islandia, por exemplo eu estaba convencida de que Islandia xa era algo e dicía por favor como non se fala sobre isto, onde están os xornalistas, ... e a 'Primavera Árabe' que claro falamos de momentos moi distintos, falamos de cousas diferentes como a democracia que aquí xa temos. Pero ao mellor a 'Primavera Árabe' para os xoves que estaban acompañando todo iso si que lles deron a eles que foron asasinados en plena rúa por estar protestando, por estar solicitando a democracia. Coido que si coido, que a Primavera Árabe, si que foi un dos puntos pero creo tamén que son cousas moi distintas, o que está a pasar no mundo árabe e o que está a pasar nas manifestacións con movementos coma 'Occupy Wall Street', '15M', 'Democracia Real, Ya!'

Xoán Hermida.- Unhas das cousas que non acaban de entender os partidos, cando menos os partidos de esquerda, cando falas con eles moitas veces din: é que non entendemos o que piden porque están nos programas que nós xa presentabamos para as eleccións, non sabemos porque hai esa desafección con nós se no fondo o que están reclamando son cousas que nós xa tiñamos nos nosos programas?

Lana Rocha.- Pero supoño sabes por que? Porque os programas electorais non serven para nada. Ou sexa, un programa electoral si que tes que telo para facerlle caso pero logo a xente sabe que non se segue e tan feliz. É como... ah! un programa electoral, para vendernos esta ben, para chegar ao poder pero logo saben que non se queda en nada porque non seguen os programas electorais, entón creo que a xente ve os programas electorais como un panfleto... ao mellor é que unha das cousas que dicía Lores, mira é que hai un montón das cousas que pedides que nós as temos no noso programa, porque como a xente xa non cre nos programas sabe que os programas ao final sáltanse como por exemplo agora co programa do PP que non están facendo nada do que dixeron se non todo o contrario, ou sexa, son puntos que tiñan que apreciar, véndecheme un programa e voteite porque tiña afinidade e cría que o programa era o mais decisivo, non cumpres o programa e acábase o mandato, entón ao mellor o do programa é iso que a xente non ten, non cre no programa.

Xoán Hermida.- Ou sexa, no fondo non hai un problema coa relación cos partidos programáticos se non de credibilidade.

Lana Rocha.- De credibilidade do propio, si. Que sabe que é mellor chegar ao poder e logo van a saír segundo o que lles apeteza.

Xoán Hermida.- E que faría falla, desde o teu punto de vista, que faría falla para que existiran mediadores, porque no fondo os partidos son mediadores entre a sociedade e o poder ...

Lana Rocha.- Porque é a única forma que ...

Xoán Hermida.- Pode pasar dúas cousas ou que desaparezan os mediadores e ir a unha democracia participativa e directa, que non sei se é posible ou non, ou que é necesario para que os mediadores estes recuperen a credibilidade. Qué faría falla? Cambios de quen? Tendes falado isto?

Lana Rocha.- É que a xente está moi queimada, tanto os intermediarios dos partidos como os sindicatos.

Xoán Hermida.- A desafección chega aos sindicatos tamén?

Lana Rocha.- Moitísimo, moitísimo. Porque, claro, ao final os sindicatos convertéronse en empresas que facían formación e tiñan grandes subvencións para esta xente, pero é que ao final tampouco fixeron nada polos dereitos das persoas. E o dos partidos políticos non sei, non sei, creo que ...

Xoán Hermida.- Pero o movemento ten impulsado propostas da reforma, de rexeneración democrática, por exemplo, non?: listas abertas, cambios de correlación de porcentaxes para que non haxa bipartidismo,...

Lana Rocha.- Eu creo que a resposta os partidos a teñen, eu creo que a sensación que teñen as persoas é que o único dereito o único momento que son capaces de dar a súa opinión é cada 4 anos teñen as urnas e deixar a súa papeleta. E logo os partidos políticos van facer o que lles pareza, entón é o momento este de se a xente fora escoitada mentres estivesen gobernando ao mellor as persoas crerían... non digo en todo, preguntar as persoas sería imposible pero que a xente participara en decisións importantes ou quen quixera participar porque ao mellor é iso a insatisfacción da xente é iso porque saben que son vulnerábeis, van alí van a votar a A a B ou C e logo A, B, C van facer o que lles da a gana durante os 4 anos. E se están facendo cousas que te benefician ou que che gustan ou non tes que calar e esperar a votar.

Xoán Hermida.- Hai xente que formula a crítica que ao situar todos ao mesmo nivel só se favorece á dereita neste caso, como pasou nas últimas eleccións

Lana Rocha.- Ao principio, si. Pero iso é ben sabido, porque saben que as persoas que votan á esquerda son votos conscientes, son votos que eu vótote, tes o programa electoral no que estou de acordo, eu vótote porque no anterior goberno o fixeches ben. Creo que as persoas de esquerda se non están de acordo simplemente non van votar a ningún partido. Ou como por exemplo o que pasou, non sei o do trunfo do PP, ... paréceme que creo que había unha gran parte das persoas estaban esperando que entrase alguén para solucionar os problemas pero eses problemas non os soluciona ninguén, ninguén que estivese no goberno no comezo da crise, creo que tiña suficientemente... non sería capaz de solucionalo, foi un boom, ao mellor unha mala praxes do goberno porque algo tiña que notarse que algo non ía ben porque a xente non podía deixar de ser pobre e ser rica dun momento a outro, e tanto boom inmobiliario ou sexa, que hai máis casas que xente.

Xoán Hermida.- Tes esa sensación de que a frustración do goberno socialista, o último goberno socialista ten impulsado como dúas tendencias opostas, unha que é o 15M e outra que é ... unha que é sociolóxica e outra que é electoral, a electoral que é a dereita e a sociolóxica cara o 'Movemento 15M'.

Lana Rocha.- Si, máis ou menos. Creo que o Partido Socialista foi unha das grandes

decepcións. A xente deuse conta que non é un partido de esquerdas, polo menos o último goberno, se cadra o primeiro non, pero nos últimos catro anos quedou demostrado de centro dereita polas políticas neoliberais que fixeron e quizais foron moi responsábeis seguir como estaba. Mala praxes do goberno e dos bancos. Os bancos que te facía sentir que ti podías ter todo, a publicidade que estaba aí chamándote, que podías ter unha casa, que podías ir de vacacións, o banco non tes diñeiro para ir de vacacións pois déixochu eu, un préstamo de 1000 euros, ou a tarxetiña caducada en plan como es un cliente preferente tes 3000 euros para gastar e o goberno nese momento non fixo nada porque, non sei, ...

Xoán Hermida.- Imos a deixar os partidos para ocuparnos dos movementos sociais. Hai unha serie de movementos sociais previos ao 15M, non !. Ecoloxistas, feministas, solidarios, etc, etc.. que en xeral estrutúranse como ONGS en xeral, co cal teñen unha relación de amor odio coa administración porque no fondo pídennlle fondos pero creo que moitos das liñas do 15M estaban, non !, as liñas de banca ética, de comercio xusto, de ecoloxía, de feminismo, todo estaba aí. Cal é a relación que o movemento ten con estes, o movemento actual con estes movementos previos.

Lana Rocha.- Eu supoño que o movemento de agora é a raíz deses movementos anteriores, porque unha das cousas, logo é que van cambiando moitísimo cada día cambiase, cada día cámbianse as necesidades, logo estamos metidos nunha gran crise que estamos vivindo, quítanche dereitos adquiridos, hai unha reforma laboral que saca os dereitos dos traballadores, hai recortes en sanidade, entón agora mesmo o que pasa é que, antes loitábase por unha xustiza social mundial, por unha equidade, ser máis sosteníbeis, comercio xusto, que ven da raíz deses movementos das ONGS de solidariedade, ONGS de ecoloxía, o movemento ten moitísimo diso, pero é que agora a situación volveuse tan mala para aquí que é imposible mirar aos países do Sur, porque a xente estase deixando a vida, ou sexa está tendo que pelexar polos seus dereitos que nun principio estabamos tentando loitar polos dereitos de todos era máis universal, e agora mesmo ten que estar...

Xoán Hermida.- Que queres dicir, que o que tendes é unha mirada máis local, que global?

Lana Rocha.- Si. Comezou global, a mirada era máis global, xustiza social, pero agora coa situación social política e económica de España a xente está mirando máis localmente.

Xoán Hermida.- Esa situación de mirada local polas dificultades non tería encaixe, dicías que os sindicatos tamén están igual de postos en entredito que os partidos, non hai ningún xeito de como abordar iso, é dicir, no fondo son instrumentos para xustiza social ou deberían de selo.

Lana Rocha.- Deberían de selo. Non actuaron como tal por iso creo que perderon a credibilidade. O que ti comentabas do amor e odio coa administración porque non están de acordo, as ONGs xa sabes que son un parche, o que tiña que facer realmente os países son políticas sociais, ... Os sindicatos supoño que perderon, eu vexo moitísimo a xente moi alonxada dos sindicatos por iso, porque non actuaron no momento que tiñan que haber actuado, non foron consecuentes, realmente non pelexaron polos intereses dos traballadores,

todo o contrario, viamos os responsábeis dos maiores sindicatos casados cos grandes políticos como amigos, a xente cabreouse moitísimo e logo isto. As grandes subvencións para os sindicatos...

Xoán Hermida.- Eles poden alegar que aínda que tiveran intención non hai a masa crítica suficiente para unha capacidade mobilizadora.

Lana Rocha.- Exacto, pode ser. E que tampouco temos que estar aquí buscando xente para meter na fogueira, me da igual, o que creo que é preciso é a unidade prexudicados somos todos, todos, estudantes, desempregados, xubilados, os propios traballadores, os propios funcionarios.

Xoán Hermida.- Quen é entón o inimigo, quen é entre comillas o inimigo?

Lana Rocha.- O inimigo está por riba do goberno ...

Xoán Hermida.- Unha especie de trama, un lobby que controla todo ...

Lana Rocha.- Un lobby. Si ao mellor con catro grandes corporacións multinacionais que controlan o goberno. Non ao mellor tampouco lle quero chamar inimigo pero si nótase que hai moi poucos que teñen o poder e que os gobernos simplemente están aí de xeito formal nas democracias, pero logo quen realmente manda é o Fondo Monetario Internacional, o Banco Central, como a chegada das auditorías estas, que me preguntaban que lexitimidade teñen as auditorías privadas para dicir se un país é solvente ou non. Claro esta xente agrúpanse nas catro persoas estas que están a favor do 10% do mundo que ten diñeiro. E que ademais noto moitísimo, por exemplo Monsanto, fai 10 anos ou así que comezamos a ver sobre os transxénicos o que nos dicían dos transxénicos era algo moi bonito, era algo que se ía acabar coa fame no mundo, era algo que esa semente cambiada xeneticamente podía plantar aquí ou en África. E que as persoas de África ía ter comida e ía acabar a fame, e logo atópaste que a grande maioría das sementes transxénicas veñen dunha soa empresa, que logo conecta ao grupo Blubber que ten conexión cos Rockefeller, entón hai moita mafia, hai un inimigo e non creo que sexan nin os sindicatos nin os partidos políticos, nin os gobernos, é o diñeiro.

Xoán Hermida.- Volvamos ao movemento, entón dis que nace un pouco á calor dese proceso de embarque non, que son as revolucións árabes, o libro de Hessel, ao descontento e as redes sociais, ...

Lana Rocha.- As plataformas xa estaban previamente, ...

Xoán Hermida.- Que máis ou menos en Galicia, creo que non só en Pontevedra, en Galicia veu un pouco nacente á calor do que pasaba en Madrid non, e entón creades un núcleo mais ou menos, nun primeiro momento e como vai abordando ese núcleo logo as contradicións, a ver.. vaime dicindo algunha, a contradición por exemplo de, iso afortunadamente nace como algo entre comillas espontáneo non, non espontáneo de todo pero como algo sen controlar. Como é capaz de evitar o que pasou con outros movementos de instrumentalización, iso se

empeza a dar nalgún momento hai intento de invasión do movemento por parte de alguén?

Lana Rocha.- Non, non porque supoño que as ...

Xoán Hermida.- As fusións dentro do grupo porque me imaxino que o grupo ao ser tan plural habería xente de distintos partidos, correntes, relixións, ...

Lana Rocha.- Si. A xente está moi, ... sempre foi moi reacia a pertencer a sindicatos, a partidos. Home dixeron de todo, dixeron que era un movemento pagado polo PSOE ...

Xoán Hermida.-Non, pero digo na vivencia común. Vos non vivistedes un proceso de desgaste interno entre vós. O grupo segue compacto e plural.

Lana Rocha.- Nas asembleas hai opinións diversas, normalmente o que facemos é collemos o acordo asembleario ...

Xoán Hermida.-Pero vamos ao práctico nunha asemblea que soen participar 200 persoas?

Lana Rocha.- Menos.

Xoán Hermida.- Menos.

Lana Rocha.- 20 persoas.

Xoán Hermida.- Pero o grupo permanente é de 20 persoas

Lana Rocha.- Unhas 20 ou 30 persoas. O que pasa é que argumentamos entre todos, ao mellor argumentos máis ou menos convincentes, nada para convencer a ninguén, non se convence a ninguén pero o que facemos é intentar aceptar, intentar... se preferías unha cousa e na asemblea se definiu outra por votación ou tentar acoplarse a situación, non sei, vexo á xente flexible e me parece moi ben, porque creo que esta moi ben.

Xoán Hermida.- Xente que teña formulado dentro do grupo que isto xa non chega, hai que pasar a unha nova fase.

Lana Rocha.- E que no grupo 15M Pontevedra o ano pasado había persoas que estaban moi preocupación, outras menos preocupación, xente que quería estar acampada, xente que non quería estar acampada, diversidades de opinións sempre hai moitísimas. Ao mellor iremos chegando a unha conclusión, pero tampouco creo que hai que chegar a unha conclusión porque se ti tes unha opinión e eu teño outra opinión vamos argumentar ...

Xoán Hermida.- E entón ao final cal é a misión do movemento segundo ti. Non hai que chegar a unha conclusión, non hai que...

Lana Rocha.- Si, si. Ou sexa... ao final quen che vai... home é como a vida, as veces é complicado o de chegar ás conclusións.

Xoán Hermida.- Pensades que nunha situación de agravamento, imaxino que o teredes falado,

de agravamento da situación económica, social, maior depresión incluso, o movemento derivará mais cara a un modelo tipo grego, de máis resposta, non digo violenta pero contundente ou pensades que vos ides a manter na non violencia, na resistencia pacífica

Lana Rocha.- Eu creo e espero que na resistencia pacífica ...

Xoán Hermida.- Pero eses debates os tendes dados no grupo?

Lana Rocha.- Si, coméntase e participa da non violencia de forma clara, ademais eu creo que España tamén está moito máis ...

Xoán Hermida.- Non, dígoo porque de cando comezou o 15M á hoxe, neste ano as situacións se degradaron moito, moitísimo, por iso o digo, non ? Hai cada vez máis voces que din isto non chega, polo menos hai voces por aí fora do movemento que si que o din... ah o movemento si pero é moi light entre comillas non, todo isto.

Lana Rocha.- Eu que son unha namorada do que están facendo en Islandia, en Islandia están ...

Xoán Hermida.- Ese é o voso referente? O teu referente?

Lana Rocha.- O meu persoal. Si queremos unha loita pacífica isto precisa tempo, hai que dar tempo. Supoño que o que están facendo é que, o que creo é que no 2011 diferentes plataformas creadas: 'Contra la Lei Sinde', 'Democracia Real, Ya!', 'PAH', ... varias plataformas que estivemos reunidas conseguiron convocar a miles de miles de persoas. Si as cousas se calmaron, pararon pero segue o movemento segue este movemento non para de traballar en Pontevedra, tiñamos todas as convocatorias das manifestacións, facemos, estamos aquí, hai persoas que están moi involucradas nisto. E o que creo é que é produtivo. Das 50 persoas iniciais estas mobilizaron a miles de persoas, das 30 persoas de Pontevedra seguen, ...

Xoán Hermida.- E non pode haber un desgaste chegado un momento.

Lana Rocha.- Eu atopo á xente cada vez máis motivada pola loita.

Xoán Hermida.- Aquí.

Lana Rocha.- E en xeral porque unha cousa é que as cousas se calmen, pero vemos que as cousas van a peor.

Xoán Hermida.- Coordinádesvos con outros 15M de toda Galicia

Lana Rocha.- Si de toda Galicia, hai foros.

Xoán Hermida.- E a situación máis ou menos é a mesma.

Lana Rocha.- Si, máis ou menos. Hai sitios que hai máis persoas, hai sitios que hai menos persoas, hai sitios máis conflitivos como Santiago ou Vigo.

Xoán Hermida.- Conflitivos, porque?

Lana Rocha.- Conflitivos por opinións moi diversas, por cuestións moi tal, ao mellor en Pontevedra somos moi, moi, ... non sei menos ... En Vigo por exemplo separouse o que era 'Democracia Real, Ya!' o que era o '15 M' o que era 'Toma la Calle', en Pontevedra pensabamos por exemplo, dicíamos mira da igual chámese x non me chames nin 15M, nin nada, nin 'Democracia Real, Ya!', son unha cidadá indignada.

Xoán Hermida.- As divisións aí en Vigo por exemplo foron motivadas porque?

Lana Rocha.- 'Democracia Real, Ya!'; algúns querían seguir como 'Democracia Real, Ya!'.

Xoán Hermida.- Agora din que 'Democracia Real, Ya!' ademais hai un sector que quere legalizarse en plan organización formal ...

Lana Rocha.- Unha plataforma. Escoitei que si que o ían facer e logo escoitei da boca dos mesmos que non había intención de facer unha plataforma pero unha das cousas que se reclamaba era que, hai cousas que non se pode facer se non es unha plataforma legalmente formada

Xoán Hermida.- Que cousas non se poderían facer se non estás legalizado ?

Lana Rocha.- Solicitar por exemplo un local, ou unha asociación, ou...

Xoán Hermida.- E iso non provocaría un proceso de onegeización do movemento. de institucionalización do movemento ?

Lana Rocha.- Si, pode ser. Hai moita xente en contra, hai moita xente en contra, de 'Democracia Real, Ya !'

Xoán Hermida.- Hai veces que é moi difícil separar, ... a ver eu só dicir que me gusta do 15M a música pero a letra é outra cousa, porque a letra é moi complexa, non ? Pero hai veces que é moi difícil separar o movemento en xeral, complexo, diverso, das opinións de 'Democracia Real, Ya!' que parecen moi concretas e as veces incluso cando foi o da reforma do modelo electoral a proposta da reforma parecía máis de 'Democracia Real, Ya!'

Lana Rocha.- Si, tal vez por iso, porque supoño que ao ser unha plataforma xa formada que realmente xa había profesionais profesionais de ... politólogos, economistas, ... estaban intentando máis opinións e propostas concretas

Xoán Hermida.- A ver, iso corre o perigo de separar certo sector da xente do movemento ou que ao final alguén canalice o movemento ou que se arrogue o papel de portavoz do movemento.

Lana Rocha.- Si,

Xoán Hermida.- Porque dis ti hai xente que está en contra ?

Lana Rocha.- Non, eu particularmente non estou en contra porque ...

Xoán Hermida.- Aquí hai xente de 'Democracia Real, Ya!' ?

Lana Rocha.- Eu non sei se hai xente de 'Democracia Real, Ya!'. Hai, claro que hai. Creo que non temos que estar en ningún sitio e estar en todos os sitios. Creo que o que hai que facer é que si estás de acordo co que se está facendo apoiar o que estamos a facer. A convocatoria próxima, un dos que convocaron realmente é 'Democracia Real, Ya!'. O 12 de marzo e imos saír na faixa do grupo de Pontevedra. Unímonos a cousas que estamos de acordo e traballamos coas plataformas que saen a rúa sexa 'Democracia Real, Ya!' ou 'Toma la Calle!'

Xoán Hermida.- Iso é dinámica vosa, é unha dinámica local ou en xeral se fai así noutros sitios

Lana Rocha.- Si, exactamente. En tal sitio vaise facer unha manifestación a favor da sanidade pública, lévase á asemblea, estamos de acordo con isto?, si?, acoplámonos e manifestámonos con iso tamén. Trátase dos dereitos dos cidadáns ou sexa eu creo que nos mobilizamos sempre e cando creamos que vai de acordo co que ... non precisamos identificarnos, somos tal, somos uns e somos outros, somos cidadáns que non estamos de acordo co modelo político actual.

Xoán Hermida.- Ti cres que o movemento en si tería que dar respostas concretas das cousas ou non, simplemente denunciar que a cousa está mal.

Lana Rocha.- Si, supoño que as respostas terían que ser xa directamente dos intermediarios que son supostamente os que están aí para iso, pero o movemento si que ten, é que hai tantas cousas que non están ben e é tan plural que cada un vaine levar ao seu lado pero habían propostas moi concretas como no principio do movemento pero despois de que saíramos a rúa pasaron tantas cousas e tan rápido que despois de que saíu o 15M aos tres meses fixeron as eleccións.

Xoán Hermida.- Aí había como unha preocupación máis de rexeneración democrática inicialmente que se foi tornando cada vez máis nunhas reivindicacións de carácter social e económico, non?

Lana Rocha.- Si, porque comezaron os desahucios a xente involucrouse moitísimo cos desahucios, as eleccións que nun principio o que quería a xente antes de que dar unha opinión de a quen votar ou non polo menos que informaran a xente porque había unha falta de información coa lei electoral, a xente non coñece a lei electoral que é moi complicada, a intención era esa, sacar información, que a xente teña contacto coa información e máis ou menos iso agora se está levando, informacións de todos os temas actuais, podes traer unha persoa que poida falar sobre o tema e resolver dúbidas eu creo que o que ven agora unha das cousas é iso dar información á xente, traer información e que a xente se informe das cousas que están pasando.

Xoán Hermida.- Cres que debería haber un encontro, dalgunha maneira unha converxencia entre este novísimo movemento social cos anteriores en forma de reconstruír un espazo cidadá amplo, un altermundismo doutro tipo, ...

Lana Rocha.- Sería moi interesante pero supoño que xa esta na raíz e creo que persoas dos movementos anteriores están aí ao mellor nos movementos actuais.

Xoán Hermida.- Ten xogado un papel importante a ATTAC?

Lana Rocha.- Eu supoño que ATTAC estivo e ademais desde o principio deste movemento ATTAC foi un dos decisivos porque sabemos que están aí profesionais moi, moi, respectábeis e como informar as persoas do que está pasando e dos problemas económicos creo que ATTAC tivo un papel moi polo menos a min particularmente moi importante no principio de...

Xoán Hermida.- Como valoras o feito por exemplo de que haxa xa un deputado que ven do 15M que é de Málaga ...

Lana Rocha.- Alberto Garzón ...

Xoán Hermida.- Isto o ves positivo poder acabar dando unha imaxe de instrumentalización política do movemento ?

Lana Rocha.- A min particularmente paréceme ben, creo que hai que estar aí.

Xoán Hermida.- Pero digo no grupo se ten falado deste tema ?

Lana Rocha.- Non, non saíu o comentario, home eu creo que non se nota que temos un deputado, pero claro ese deputado é de IU

Xoán Hermida.- Pero vinculado ao movemento

Lana Rocha.- Vinculado ao movemento, vinculado a ATTAC, a min paréceme moi ben, si é necesario, é necesario. Cando falabamos que conseguimos deste xeito que parece que non está facendo nada ou se segues con este movemento lento transformando as persoas no malestar para mobilizarnos ou é desta forma que é moi lento, porque non hai outra forma de chegar aí ou ir aos responsábeis ou non hai forma que as persoas non hai forma de dar a súa opinión se non simplemente non te escoitan. O ano pasado achegouse o partido dos socialistas, pero non baixaron para preguntar, para falar, deixaron alí información e marcharon.

Xoán Hermida.- Non serían ben recibidos tampouco se baixaran ou si ?

Lana Rocha.- Lémbrome que o candidato de Pontevedra Alternativa, o primeiro día da manifestación todos estaban na praza e achegouse e a xente empezou a berrar: 'non vimos con ningún partido' ou sexa a xente é moi reacia cos partidos. Pero tampouco hai que sacalo do contexto porque neste momento é a única forma que ten o pobo de que as súas reivindicacións cheguen a través dos partidos políticos, porque os partidos políticos son os únicos intermediarios. Entón nótase que a xente se chegas aí co teu logo do partido político creo que

ben recibido non vas ser. Que logo paréceme unha tontería porque hai que estar cada un co seu ...

Xoán Hermida.- Como ves o futuro entón o grupo manterase, que perspectivas hai?

Lana Rocha.- Exacto, exacto, creo que si, se o que intentamos é dunha forma pacífica de concienciar a poboación ou dalgunha forma intentar influenciar que algo vai mal, vai mal pero as cousas poden cambiar, e que temos dereitos de manifestalos, que temos dereitos de buscar o mellor para o pobo, que o modelo non está ben, ...

Xoán Hermida.- Pero pensades que seguides tendo de que nas asembleas sodes os que sodes seguides pensando igual que ao principio contar co apoio moi maioritario da poboación ou pensades que iso foi cambiando ?

Lana Rocha.- Non, supoño que si se ten porque unha gran parte da poboación aínda que non se mova pero ten algún fillo ou alguén que está neste movemento e ve que non é ningún movemento de perroflautas ou de esquerdas. Supoño que o movemento vai lento, que non hai outra forma se imos facer algo pacífico. Pero supoño que agora mesmo o que se fai no goberno é cabrear aínda máis á xente e é unha pena, porque tampouco temos que cabrearnos porque o cabreo non te leva a nada. O goberno e as reformas e o que está facendo creo que está impulsando a máis xente a saír á rúa é que están afectados todos: funcionarios, traballadores, estudantes, parados, ... entón creo que o malestar cada vez vaise estender a toda a sociedade. O movemento segue aí, nas asembleas ao mellor, asembleas e persoas activas teremos 30 ou 40 persoas pero logo cando hai as manifestacións hai moita xente que si vai as manifestacións e creo que van menos por iso, porque están tan ocupadas na súa vida, en sacarse as castañas do lume, en pagar a súa hipoteca e non poden pensar noutra cousa.

10. SANTIAGO ALBA RICO: ARREDOR DAS REVOLTAS ÁRABES

No Café Uf, Vigo, 20.09.2013

Santiago Alba³⁹⁵ fala da esquerda sensata, un concepto pouco concreto pero moi necesario nunha época en que unha boa parte da mesma segue enredada na guerra fría.

O seu coñecemento sobre a realidade árabe é directa, non soamente académica, e iso lle da unha vantaxe necesaria sobre interpretacións prexudiciais e eurocentricas que acostuma a

---

³⁹⁵ **Alba Rico, Santiago;** (Madrid, 1960), escritor, ensaísta e filósofo. Actualmente reside en Túnez. Licenciouse en Filosofía na Universidad Complutense de Madrid. De formación marxista e de esquerdas É participante activo en varios medios de comunicación alternativos. Traduciu ao castelán autores en lingua árabe, como o poeta exipcio Naguib Surur ou o escritor iraquí Mohamed Judayr.

estilarse pola esquerda de salón Europea.

Xoán Hermida.- Parece que unha parte da esquerda seguen na guerra fría e ten moi pouca sensibilidade co que sofren ou padecen pobos doutras partes do planeta. Con toda a cuestión das revolucións dos países árabes, ti notas esas distancia dunha parte da esquerda ?

Santiago Alba.- Home sen dúbida, primeiro o chamativo foi que cando xorden as revolucións árabes que, sen dúbida, son un acontecemento dos máis importantes de principios do século XXI e, ademais de ser unha boa nova para a esquerda, o feito de que pobos que ata entón permaneceran como mergullados na historia que non viviran o desxeo da Guerra Fría, que vivían petrificados como debaixo do ámbar da represión e da humillación de ditaduras feroces, a maior parte delas aliadas ou funcionais do imperialismo e das potencias coloniais; o feito de que estes pobos esperten debía ser considerado unha boa nova e, non obstante, a reacción dun sector da esquerda foi tibia e sobre todo o que a min me doe máis tendo en conta que sempre teño apoiado destes grandes proxectos emancipatorios en América Latina que é o único referente que hoxe temos. Creo que [o que] determinou a posición dun sector da esquerda europea e da esquerda mundial foi a morneza ou a indiferenza de América Latina, concretamente de Venezuela e de Cuba logo sería de Ecuador, de Bolivia, de Nicaragua fronte ás primeiras revolucións que aínda non eran sospeitosas en absoluto como Tunisia e Exipto, para logo dalgunha maneira non só apartarse se non pasar a apoiar abertamente a ditaduras que son o contraposto, son exactamente o negativo do que estes proxectos emancipatorios representan, promovendo dúas graves consecuencias: a primeira, a de alimentar a identificación entre unha democracia como é a de Venezuela e ditaduras como a de *Muammar El Gaddafi* ou a de *Bashar al Assad*, e por outro lado tamén provocando non só unha división senón que eu creo que un abandono destes pobos que se puxeron en marcha á marxe dos partidos, tanto dos partidos de esquerdas como dos partidos islamistas, e que polo tanto eran susceptibles de ser conducidos en calquera dirección, e polo tanto o abandono da esquerda eu creo que tivo efectos que son inconmensurábeis porque sería política ficción saber que houbera pasado se non tomaran esa posición os gobernos de América Latina, pero o que si sabemos é o que está sucedendo hoxe é que precisamente porque eses pobos foron abandonados, por exemplo en Siria, pois quen están aproveitando a situación de maneira provocativa, pero que creo bastante realista son os únicos leninistas no mundo árabe, os yihadistas que están aproveitando a oportunidade para levar o gato á auga e achegar a brasa á súa sardiña.

Xoán Hermida.- Parecería incomprensible, de feito o dicías ti, porque o movemento altermundista tivo unha primeira xeración de gobernos postneoliberais en América Latina e parece incomprensible que eses gobernos non tiveran unha actitude de apoio clara precisamente as revoltas árabes, non, porque no fondo é un proceso democrático igual que o que viviron eles unha década anteriormente, non ?

Santiago Alba.- Exactamente, eu iso intenteino contar moitas veces, ademais sempre utilicei

o exemplo do caracazo en 1989, tarda logo 10 anos en ter unha vitoria electoral *Chávez*, e eu falaba dun enorme caracazo rexional fronte a políticas non liberais moi agresivas e eu creo que se están torcendo as cousas pero existía a posibilidade en efecto que a través de democracias formais que integraron o islamismo que é un elemento inalienable das sociedades musulmáns árabes, haber chegado no futuro a transformacións máis profundas.

Xoán Hermida.- Ti cres que esa actitude dos gobernos Latinoamericanos, en concreto, fundamentalmente Venezuela, que foi o que tivo unha actitude máis belixerante coas revolucións da primavera árabe, pode ter aberto unha brecha insalvable dentro do movemento altermundista entre unha esquerda máis renovadora mais pensada no século XXI e unha esquerda aínda que vive no século pasado ?

Santiago Alba.- Abriu unha fenda importante, sen dúbida, e cuxas dimensións hai que medir a través do que podería ter ocorrido de facer exactamente o contrario do que fixo, tendo en conta, por exemplo, o prestixio enorme do que gozaba Chávez no mundo árabe despois de que cortara relacións con Israel en 2008, a posibilidade de ter achegado dúas das zonas do mundo máis antiimperialistas por instinto e por historia. É unha oportunidade que se perdeu e, ao mesmo tempo, si que eu creo que se abriu unha fenda moi importante, sobre todo por un motivo, porque Venezuela intentara presentarse como un socialismo renovador, un socialismo do século XXI, cun contido aínda impreciso pero polo menos cun contido digamos no negativo que si sabíamos con que quería romper, quería romper cunha tradición esa tradición do socialismo real que tivo consecuencias nefastas tamén para os proxectos de esquerdas e dalgunha maneira a súa reacción no marco ficticio dunha falsa guerra fría foi moi semellante ao da Unión Soviética na primavera de Praga, e claro iso pois eu creo que son feridas que tardarán en pecharse, porque digamos que a relación de forzas mundial énos favorable, Venezuela, Bolivia, Ecuador están formando dende hai unha década ou tratando de formar un bloque contra-hexemónico continental que ten un enorme prestixio que é un referente para a esquerda mundial pero que en definitiva en termos xeoestratéxicos mundiais non ten a capacidade para impor as súas posturas, por exemplo moi evidente que van a remolque de Rusia e de Iran na cuestión por exemplo de Siria, e iso é moi triste, son procesos moi emancipatorios no interior e finalmente moi conservadores e moi pouco solidarios no exterior.

Xoán Hermida.- O esforzo de ter realizado no último evento do Foro Social en Tunisia, deu algunha posibilidade de reencontro neses dous espazos ou non ?

Santiago Alba.- Houbo pouca presenza de América Latina, aínda que houbo algunha, e si que foi importante que incluso durante o Foro Social en Tunisia celebráronse moitas homenaxes pois a *Hugo Chávez* que acababa de morrer, houbo un contacto entre sectores de Venezuela e o Fronte Popular, esta alianza de partidos de esquerdas que se acababan de formar en Tunisia, eu si que creo que o Fronte Popular nestes momentos ten como referente a América Latina con un problema e é que por razóns internas locais, e pola propia complexidade do que está a suceder na zona, hai un sector da Fronte Popular Tunesina para o que achegarse a Venezuela é afastarse do pobo sirio, da revolución siria e dos procesos que se están a vivir noutros

escenarios; e, ao mesmo tempo, orientar toda a política de oposición fronte ao goberno de Al Nahda, ás veces cun antiislamismo moi primario, o que levou, por exemplo, seguindo un pouco o exemplo exipcio a formar un fronte nacional de salvación coas forzas da dereita da ex-ditadura de Ben Alí que eles mesmos contribuíron a derrocar.

Xoán Hermida.- De tódolos xeitos estamos a falar dun movemento rexional, eu creo que incluso comparable non en termos democráticos ás revolucións de 1948, pero cada revolución é distinta. É posible que a deriva dos propios movementos revolucionarios teña moito que ver co músculo social, é dicir, Tunisia e Exipto é unha cousa, Siria e Libia é outra cousa, ...

Santiago Alba.- Sen dúbida algunha, sobre todo son moi distintos, primeiro porque se o impulso orixinal é moi parecido e en resposta a ditaduras cun grado diferente de represión pero todas elas autoritarias, mafiosas e ademais neoliberais, quero dicir que incluso no caso de Libia e de Siria. Libia dende o ano 2003 rendérase ás forzas capitalistas e imperialistas occidentais e xusto uns días antes de que comezaran as revoltas en Bengasi en febreiro do 2011, *Gaddafi* fora felicitado polo Fondo Monetario Internacional polos seus procesos liberalizadores, en cuanto *Bashar al Assad* hai estudos que contan o proceso de empobrecemento do país sobre todo nas zonas rurais, en Daraa que é onde comezan as revoltas como consecuencia da aplicación de políticas privatizadoras neoliberais brutais. É verdade que cada país logo ten as súas particularidades primeiro porque non todos os réximes eran idénticos, aínda que foran todos autoritarios ou ditatoriais, despois porque, como ti ben dis, o músculo social, a sociedade civil tiña un grado de articulación moi distinta por exemplo Libia pois un lugar onde non había Estado, onde non había sociedade civil onde non había partidos, en Siria a maior parte destes partidos estaban fora no exilio, dentro era moi difícil articular movementos de resistencia mentres que por exemplo en Exipto e Tunisia pois digamos que baixo as ditaduras de *Mubarak* e de *Ben Alí* pois houbera movementos sindicais fortes, por exemplo, e de resistencia máis ou menos articulados o que permitiu que enseguida pois estes movementos populares espontáneos adquiriran unha dirección e conseguiran resultados moito máis claros. E tamén, outro elemento que non se nos pode esquecer é a propia resistencia dos ditadores, quero dicir, que como é un proceso case simultáneo pero no que hai unha sucesión temporal que permite que uns ditadores vaian aprendendo a lección dos procesos dos países veciños e que saiban que non hai que ceder inmediatamente, que hai que matar moita xente, que hai que resistir, e a resistencia pois xera estes efectos por exemplo Libia que haxa unha intervención da OTAN que dalgunha maneira perverte ou descarrila o movemento orixinal, que en Siria haxa unha deriva sectaria que non podemos ignorar pero que tampouco debemos por en primeiro plano ocultando pois toda a vivacidade e heroísmo de todos estes movementos laicos e democráticos que seguen loitando, uns en fronte armados, outros de xeito pacífico; pero o certo é que a prolongación do conflito ou a resistencia das ditaduras a caer xeran en cada sitio efectos moi distintos, incluso se pensamos en Arxelia onde hai un movemento primeirizo xunto a Tunisia en xaneiro do 2011 pero que é inmediatamente reprimido e acompañado dalgunhas concesións por parte do goberno, ou en Marrocos co '*Movemento 20 de Febreiro*', en definitiva si, a medida que pasa o tempo digamos que a correlación local vai gañando protagonismo ou terreo sobre o impulso orixinal

ecuménico e panárabe.

Xoán Hermida.- Sería posible describir a situación, eu non sei exactamente se é moito de ficción ou non, pero ti cres que dado que tanto as revoltas Árabes inicialmente como tamén as protestas de indignación que hai dende Grecia ata Lisboa e tal, danse nun contexto mediterráneo poderíase comparar, buscar algún tipo de vinculación de todo o movemento que foi o 15M, as protestas contra os axustes en Europa, sobre todo en Europa do Sur, co outro lado do mediterráneo ...

Santiago Alba.- Eu intenteino, e en todo caso si que creo que habería que aproveitalo, non sei se aínda estamos a tempo, pero insistín moitas veces en que todos estes movementos forman parten dunha sacudida sísmica inscrita na mesma falla tectónica da crise capitalista global que afecta dun xeito particular ao Mediterráneo. É evidente que os países do Sur de Europa se parece cada vez máis aos países do Norte do Mediterráneo, aos países do Norte de África, ao outro lado do Mediterráneo, que aos países de Centroeuropa e que iso non só explicaría o feito de que se produzan movementos populares case simultáneos ou paralelos con consignas moi parecidas senón que iso permitiría augurar un acordo, unha coordinación das loitas populares, unha mediterraneización das loitas populares, que eu creo que sería moi bo. De feito, eu mesmo participei na organización en Tunisia, uns días antes do Foro Social Mundial, dun gran encontro mediterráneo contra a débeda que é un problema que compartimos nun lado e outro do Mediterráneo. Participaron 30 partidos, organizacións dun lado e doutro do Mediterráneo, do Mediterráneo de Europa e do Mediterráneo africano, cun comunicado final eu creo que moi importante, pois se adquiría o compromiso de continuar as loitas comúns e que é unha fronte aberta que conviría, se é posible, para mediterraneizar a resistencia fronte ao neoliberalismo e ao capitalismo.

Xoán Hermida.- Qué papel xoga en todo isto Turquía? Acabamos de asistir ao que é practicamente unha represión tamén, por parte do goberno á xente, pero Turquía dise que é dalgún xeito o modelo de certos sectores islamistas.

Santiago Alba.- Érao ata o golpe de estado Exipcio, porque o que hai que pensar é que o golpe de estado en Exipto é en realidade un golpe de estado rexional contra os irmáns musulmáns, creo que isto ás veces non se ten en suficiente consideración dende a esquerda e por unha sinxela razón é por falta de coñecemento é unha zona moi complicada e evidentemente por exemplo se fala dos países reaccionarios do golfo, como se entre eles estiveran de acordo e aquí hai unha loita moi clara, ou sexa temos por un lado, digamos no golfo temos unha guerra fría entre suníes-chiíes que sitúa aos países do Consello de Seguridade do Golfo suníes fronte a Iraq, pero dentro dos países que forman parte do Consello de Seguridade do Golfo hai un conflito aberto dende hai 20 anos moi forte entre Arabia Saudí e Qatar. Arabia Saudí sempre apoiou aos sectores salafistas-mahaditas como agora o está facendo en Siria, mentres que Qatar xunto con Turquía por iso empezou agora a falar con Turquía, apoiaron máis ben aos Imáns Musulmáns. O proxecto dos Irmáns Musulmáns é inseparable do apoio de Qatar e de Turquía. Turquía dalgunha maneira é o

modelo dos Irmáns Musulmáns nun mundo árabe posrevolucionario que se imaxinaba gobernado politicamente polos Irmáns Musulmáns. En Libia son a segunda forza, en Tunisia a primeira, en Exipto eran a primeira ata o golpe de estado, en Siria forman o groso da coalición, en Xordania son moi importantes, en Palestina está Hamás, en definitiva era un gran proxecto rexional de dominación política dos Irmáns Musulmáns co referente de Turquía, como un experimento xa contrastado, viable, democrático e ao mesmo tempo capitalista.

Xoán Hermida.- Pero xogarían, ao mellor digo unha cousa que é autenticamente disparatada non, pero quixerían xogar un pouco o papel que xogou nas democracias posguerra mundial en Europa a democracia cristiá?

Santiago Alba.- Si, esa á unha boa idea, cun elemento adicional é que ao mesmo tempo digamos que Turquía quería xogar ese papel e ao mesmo tempo o papel dos EE.UU. na posguerra mundial, e ser un polo de desenvolvemento de toda a rexión como protagonista hexemónico que sería Turquía que estaría tratando de renovar o proxecto Otomán, falábase de feito dun neotomanismo da política exterior turca e iso leva a Turquía a dar pasos moi audaces, por exemplo rompendo a súa alianza que era moi férrea con *Bashar Al Assad* moi pronto pensando que vai caer pronto e polo tanto xa vai dominar dende Libia ate Siria, todo o que foi a zona imperial Turca, o vello imperio Turco, e agora atopouse con que o golpe de estado Exipcio que vai acompañado de movementos tamén contra *Al Nahda* en Tunisia e contra os irmáns musulmáns en Libia, pois dalgún xeito descalabra ese proxecto pero non en beneficio dos laicos, que é unha interpretación moi mala dun sector da esquerda, senón en beneficio de Arabia Saudí e da extrema dereita islámica.

Xoán Hermida.- Pero previo ao golpe en Exipto si que houbo un movemento cívico de protesta contra ...

Santiago Alba.- Non, É un golpe de estado eu digo un golpe de estado posmoderno verdadeiramente sen precedentes na historia, porque é do mesmo xeito a mesma xente que derroca a *Mubarak* a mesma xente que restablece a *Mubarak*, cunha versión incluso máis dura de *Mubarak*, e iso é bastante insólito como resultado de por un lado a falta de maduración por falta de tempo, quero dicir, de novos marcos organizativos, os socialistas revolucionarios, o 'Movemento 6 de abril' vense completamente desvalidos en inferioridade de condicións namentres que hai unha esquerda clásica e tradicional cuxo fundamento político é moi rudimentario e é basicamente antiislamista que acaba aliándose coa dereita e apoiando aos militares para derrocar o goberno lexítimo de *Morsi*.

Xoán Hermida.- Cando foi a intervención de Libia, previo á intervención de Libia eu tiveron que polemizar, tamén incluído con *Xosé Manuel Beiras* en artigos, porque eu entendía que non todo o explicaba a visión clásica de hai intereses económicos de petróleo, que era algo máis complexo e que a propia intervención estaba suxeita tamén a tensións locais e globais e tal non, que non era todo polo petróleo como foi no seu día en Iraq. Ti non tes a sensación de que a postura de, a nosa postura, de xente de esquerda pero que apoia movementos disto que pode ser malinterpretada ou acaba sendo entendida por unha parte que eu creo máis

hexemónica na esquerda pois no mellor dos casos inxenuidade ou no peor dos casos aliados de sectores proamericanos ou proislamistas, non!

Santiago Alba.- Se non houbese petróleo en Libia non houberan bombardeado Libia iso é evidente, pero non bombardean Libia porque houbera petróleo. De feito, hai que dicir a verdade, EE.UU ten un papel moi periférico na intervención en Libia, e é máis ben Francia; hai un elemento claro político que é *Sarkozy* quere a toda costa dalgún xeito desfacerse dunha testemuña moi incómodo, de alguén que financiara as súas campañas electorais, hai algo moi forzado e moi belicoso por parte dunha Francia neocolonial que en calquera caso quere borrar pegadas das súas propias alianzas con *Gaddafi*. E logo eu creo que aquí estou de acordo con *Vijay Prashad*, historiador de orixe Indio que ten un libro excelente, “*Arab Spring, Libyan Winter*” que é este desgraciadamente non traducido ao castelán sobre Libia onde el estivo, coñece moi ben, e el di que a intervención da OTAN tivo que ver co feito de que os rebeldes estaban a punto de derrocar sen axuda a *Gaddafi* e que iso era moi perigoso. A isto hai que engadir que en todo caso a Libia pos-Gaddafi é moito menos proestadounidense que a Libia pre-Gaddafi que dalgún xeito abandonouse, agora mesmo hai unhas folgas petroleiras que paralizaron todo o sector petroleiro en Libia, e que pasou, que está producindo o 10% da súa capacidade, non se consegue crear un estado central pero en todo caso as forzas dalgún xeito determinantes na Libia de hoxe son máis antiestadounidenses que as que existían baixo *Gaddafi* e eu creo que a postura que eu sempre defendín, que eu creo que é a postura que defendeu a esquerda sensata, a propia esquerda árabe é a esquerda tunesina, a esquerda exipcia, foi a de non podemos deixar de apoiar a un pobo que se revelou contra un ditador porque nós, dicían os tunesinos e os exipcios fixemos o mesmo, e ao mesmo tempo estamos en contra absolutamente cunha intervención da OTAN por unha razón moi sinxela porque van impedir que esa revolución teña éxito aínda que só sexa un éxito limitado; e o que en todo caso si que creo é que non podemos seguir concibindo o mundo con arreglo a criterios de guerra fría porque hai nestes momentos un mundo multipolar con moitas loitas interimperialistas entre países ningún deles representa un proxecto progresista que dende a esquerda se poida defender, ou sexa nin sequera é a Unión Soviética que tampouco era un proxecto, pero que si que podía ter polo menos como espectro non, podería ter ese efecto... non hai unha Unión Soviética e entón pois é un pouco absurdo pretender que o noso aliado debe ser un tirano ou un caprichoso como *Gaddafi*.

CODA. FOCUS GROUP SOBRE O FSGal [transcripción]

Facultade de Ciencias Políticas da USC, mércores 29 de outubro de 2014

Charo R. Baamonde.- Boas tardes a todos e a todas! Imos participar nunha sesión de grupo de enfoque a propósito da tese de doutoramento de Xoán en torno ao altermundismo. Xa participastes por medio de enquisas ou se cadra a través de entrevistas neste proceso de investigación da *tese Movimentos sociais e altermundismo en Galicia de Nunca Máis a AGE 2002-2012* e o que imos facer nesta sesión é un pouco tentar manter nunha conversa interrelacional e aberta na cal contrastemos ideas en torno a dúas grandes liñas. A primeira liña sería a crise do Foro Social Galego e a segunda sería o xurdimento dos novos interfaces. En principio pregaríavos que vos presentásedes en dúas frases para que quedase na gravación identificados. Eu son Charo R. Baamonde, formo parte do feminismo galego organizado. Estiven en distintas organizacións, logo incorporeime á Marcha Mundial de Mulleres e estiven desde o comezos da fundación e desenvolvemento da organización Amarante. Tamén participei en distintas organizacións de cooperación e en temática específica como soberanía alimentaria coa Fundación Emaús. En principio farei ás veces da coordinación técnica nesta sesión.

Xosé María Torres.- Eu son Xosé María Torres, son médico da ONG Farmamundi desde hai case 20 anos e era presidente da CGONGDs cando se celebrou o FSGal.

Manuel Dios.- Eu son Manolo Dios, participei bastante activamente tanto no Foro Social Galego como posteriormente no Foro Mundial de Educación. Presido desde hai tempo o Seminario Galego da Educación para a Paz, formo parte do secretariado internacional do Foro Mundial da Educación que está vinculado ao Foro Social Mundial e ao movemento altermundista a nivel internacional.

Xan Duro.- Eu chámome Xan Duro e a miña vinculación co movemento altermundista foi desde o movemento ecoloxista. Fun presidente de ADEGA e coordinador xeral de Verdegaiá. Agora xa estou bastante máis desvinculado e profesionalmente son bibliotecario.

Elías Torres.- Eu chámome Elías e participei fundamentalmente en movementos asociativos de índole xuvenil e cultural particularmente no Movemento Educativo nos Tempos Livres Altair, agora nun proxecto de tempo libre aquí e en Cabo Verde.

Felipe Noya.- Eu son Felipe, son voluntario de Médicos do Mundo

Xoán Hermida.- Como dicía Charo o que nos interesa fundamentalmente desta sesión son dúas cousas. A primeira ten que ver coa crise e co feito de que o Foro Social Galego chegase tarde, e dicir, que xa cando había case unha década de altermundismo no mundo, e que despois se eclipsase tan rápido, porque despois do primeiro Foro xa non se foi capaz de facer o segundo nin outras iniciativas. Un pouco tamén languideceu por causa do 15-M que foi

ocupando o espazo que en realidade existía. Isto leva case á segunda cuestión que formulaba Charo que é o rexurdimento a partir de aí dos interfaces que teñen que ver, desde o meu punto de vista ou desde o punto de vista da tese, con todo ese movemento. Con respecto ao primeiro, como todos e todas participastes nese Foro de algunha maneira, directa ou indirectamente, e fostes contestando ás preguntas, xunto con outra xente, de cales credes que son os motivos da crise, eu, en todo caso, sitúo dous elementos enriba da mesa e a partir de aí comentades o que queirades. Un é que, se lembrades, cando se celebra o FSGal no ano 2008 empeza a haber os primeiros síntomas de crise económica sistémica na que estamos. De feito, xa na propia declaración de movementos no 2008 falábamos de que estábamos inmersos nunha crise multifocal, que non era só económica senón sistémica e aínda que parecía un pouco radical a posición dos movementos, incluso falábamos de que íamos chegar a paros estruturais de catro millóns de persoas no Estado español. Despois, de feito, a realidade superou as propias predicións. A crise xogou un papel tamén de crise da propia esquerda, é dicir, parecía unha crise sistémica pero á vez tamén deixaba á luz a crise da propia esquerda e dos movementos. Hai outra cousa ligada a iso que creo que tamén é importante que é que o FSGal era como un conector entre o vello e o novo. Era parte do vello porque nacera do vello e conectaba co novo pero tampouco era o novo exactamente porque o 15M demostrou, ou así o pareceu, tiña pouca conexión co FSGal. Á vez, era moi crítico co bipartito que naquel momento gobernaba o país, pero á súa vez, a caída do bipartito cinco meses despois do Foro agudizou aínda máis a crise dos movementos, é dicir, isto vese moi ben en *Galiza Non Se Vende* que criticou o bipartito pero parece que a desaparición do bipartito tamén significou a desaparición da súa propia necesidade de existencia, como se non viñese unha época máis dura. Ben, esas son as cousas que eu coloco enriba da mesa e, como dicía Charo, non hai unha orde nin nada.

Charo R. Baamonde.- En todo caso si que sería interesante que empezásemos por valorar esa crise do FSGal: se é que a hai, que credes que sucedeu?

Manuel Dios.- Eu penso que tampouco hai que darlle tanta relevancia ao que foi o FSGal porque se o miramos con perspectiva (eu son vello e ás veces perdo a memoria) tampouco foi, desde o meu punto de vista, un fito extraordinario que cambiase a dinámica social deste país. Non me parece. Foi un acontecemento que aglutinou dun modo determinado a unha serie de movementos sociais, moi febles, moi desvertebrados en si mesmos e coincide co que ti dicías pero eu creo que tamén coincide coa propia crise do Foro Social Mundial e do movemento altermundista a nivel internacional. En 2008 xa pasaran anos desde Porto Alegre, desde o primeiro FSM. O propio movemento altermundista a nivel internacional tamén se foi diversificando e internacionalizando moito máis e eu creo que foi perdendo forza e capacidade anovadora tamén. Paréceme a min. Eu enmarcaría o que foi o FSGal e a crise posterior do propio Foro. En primeiro lugar porque xa en si mesmo foi un movemento polo que se tirou de maneira moi insistente desde algunhas forzas políticas e sociais pero a súa representatividade no contexto do país eu non lle dou quizais tanta transcendencia, non? A crise posterior creo que ten moito que ver coa crise política, coa división da esquerda, cos problemas entre nacionalismo e estatalismo, etc, que debilitaron e dificultaron a posibilidade de avanzar. O feito de que prevísemos facer en Ferrol unha segunda sesión e que non foi

posible creo que fundamentalmente foi pola propia debilidade do movemento e pola división política que había de trasfondo que non permitía avanzar. É dicir, as ideas de cooperación política non prevaleceron (a pesar de que algunhas persoas defendíamos iso) e seguiu prevalecendo a idea de hexemonía política, da utilización dunha tutelaxe para tantos movementos sociais, os febles movementos sociais deste país e en consecuencia pois foi imposible que iso avanzase. Posteriormente, eu creo que a propia dinámica política veu ocupar espazos que pretendía se cadra o FSGal ocupar. Eu remato esta primeira intervención dicindo que o FSGal foi o resultado dun acordo político e fundamentalmente dun acordo social entre diferentes organizacións que se comprometeron a tirar para adiante. Houbo outro fito que é o Foro 2010, o Foro Mundial da Educación e o Congreso Internacional sobre Cultura de Paz, un Congreso sobre a Memoria e xa aí participan de feito, no comité organizador, moitas organizacións e moitos movementos que estaban vinculados á Coordinadora de ONGs, había a Coordinadora pola Paz, así como a outros movementos e conseguimos crear unha especie de grupo condutor que tirou para adiante diso pero eu creo que tirando moita da corda. Quero dicir, que a realidade social de 2008 e a capacidade organizativa dos movementos sociais, a pesar da crise, era moi débil e limitada. Eu creo que foi así até o 15-M. O 15-M eu creo que si que cambia a dinámica. Ben, esta é unha miña idea pero insisto en que eu perdo moito a memoria, non me acorda moito xa e iso que estiven alí.

Elías Torres.- Eu coincido substantivamente coa análise que fai Manolo e por tanto non vou reiterar a profundidade de análise. A miña opinión é que o FSGal non foi revelante, non o foi, non é ningún fito nin nada disto. Non sei se o son para os seus protagonistas pero desde logo socialmente non o é esa fraqueza vese na ausencia de continuidade. Alén dos intereses políticos partidarios que poidan existir máis ou menos obxectivos, eu entendo que hai algúns elementos fundamentais para que este tipo de cousas funcionasen e que non funcionaron. Eu creo que no é xerárquico que vou dicir hai unha ausencia de crédito da xente nova nese foro máis alá, de que algunhas persoas reúnen, falan e dan unha serie de ideas o cal nos leva a unha segunda consecuencia que é a falta de eficacia. E unha falta de eficacia, entre outras cousas, porque eu entendo, polo menos, que a eficacia funciona en varios sentidos, é dicir, que quen participa asociativamente pretenda aumentar o seu nivel de influencia. Isto é, que persegue non dar só unhas ideas mais tamén aumentar o nivel de influencia e non ten con que facelo porque non hai espazo social. Por outro lado, eu entendo que tampouco é eficaz porque non se formula en termos de colocar pasos subsecuentes. Ten, por tanto, unha visión que pode ter unha interpretación de algo máis ou menos dirixible. Despois eu tamén entendo que hai un problema, que se ve nesta mesa, de comunicación e de renovación dos que estamos aquí eu debo ser dos máis novos e teño cincuenta anos. Isto é serísimo, é dicir, eu creo que é o cerne da historia. Están a experiencia, a biografía e todo esa serie de cousas mais hai que ver por que non haxa ese tipo de continuidade. Paréceme que iso é de grande importancia.

Por argumentar un pouco no sentido que Manuel Dios facía, eu creo que os foros poden ser un bo laboratorio de ideas pero teñen unha incapacidade de canalización importante pola ausencia de interfaces, entre outros problemas, creo que hai algún máis. O que é evidente é que hai unha dificultade de canalización que se está vendo agora tamén co outro asunto que é

que certamente o referente político-partidario non axudou. Non axudou desde a súa perspectiva mais tampouco axudou a situarse en posicións extremadamente críticas que non se formulan como elementos de positividade senón simplemente de crítica, máis ou menos necesaria, mais de crítica. Que *Galiza Non se vende*, vista desde fóra, desapareza despois da caída do bipartito é unha consecuencia lóxica de que estes movementos existen como movementos de presión e de cálculo, de que poden presionar a un determinado goberno. Ao outro xa calculan que non o van poder presionar e, por tanto, iso talvez diga máis dos protagonistas que dos obxectivos que ese é outro dos problemas que para min serísimo. Por iso, eu recordo agora, paréceme importante e con isto xa conclúo, que despois da II Guerra Mundial cóntase que en termos de multinacionais nos Estados Unidos trunfa toda a oferta comunicativa que viña do Xapón excepto un sector que é unha empresa estadounidense quen o gaña que é o sector da telefonía. Hai unha empresa xaponesa que o que vende é unha conexión telefónica para os antigos aparellos co novo sistema, co novo modelo e hai unha empresa dos Estados Unidos que o que fai é comercializar só o novo e gaña o mercado. Pois a min non me parece unha má comparación para dicir que só o novo gaña o mercado. E quen é o novo? Tamén protagonistas novos. Este para min é o elemento fundamental. Dito por outras palabras, os dirixentes deberían pasar a tomar café e asesorar e preocuparse por algo de que probablemente non se preocupan moitas organizacións que é a súa propia renovación e saber garantila. Penso que aquí hai algunhas das razóns non só da esclerose ou do fracaso do FSGal, que reitero que é unha iniciativa tan loable como efémera, senón da ausencia de continuidade e do carácter Sísifo case que todo este tipo de cousas teñen.

Felipe Noya.- Eu non podo nin teño capacidade para facer unha análise sociolóxica nin política da situación pero buscando a parte positiva non estou seguro de que tivese chegado tarde o Foro, dáme a sensación de que se cadra chegou cedo. Penso que hai unha palabra que, para min polo menos, ten unha lóxica na miña ideoloxía que é a palabra social. Penso que naqueles anos a mesma forma de facer política, probablemente a forma de facer política daqueles anos xa non é a de agora ou dá a sensación de que agora xa non pode funcionar esa forma de facer política. Pero o tema creo que se centrou bastante ben que é o tema do social que é o que nos une, o relacional. Desde o meu punto de vista é o máis potente, porque aínda agora con estas incertezas de cara ao futuro penso que o tema sigue centrado no social. Non teño capacidade para facer unha análise de onde poden saír pero parece que os temas sociais son os que están gañando a partida.

Xan Duro.- Desde unha perspectiva un pouco naif sobre o que era, eu saín de alí coa sensación de que, en primeiro lugar, o FSGal non tiña obxectivos. Era case unha especie de escaparate de autoafirmación de cada movemento que participaba, que importante son que estou aquí! participo nunha palestra! e saías cun *subidón adrenalínico* total pero non sabías exactamente que perseguía ou cando menos moitas das persoas que participamos non o sabíamos. Había certa preocupación ou certa percepción de control por parte dos que daquela tiñamos no punto de mira. Logo non tivo consecuencias posteriores ou practicamente ningunha. Xurdiu uns meses despois a rede anticapitalista pero tampouco chegou realmente a nada e iso foi unha especie de congreso de autoafirmación que pechamos, metemos nunha

carpetiña, unha bolsa con recordos e marchamos para casa e realmente non teño a sensación de que quedase ningún pouso nin serviu para colaborar máis entre colectivos nin políticos nin de movementos sociais nin nada diso. Realmente a miña sensación é a de bastante fracaso.

Manuel Dios.- Me trae a colación o feito de que a falla de obxectivos ten moito que ver con que o proxecto de facer un FSGal viña dalgunha maneira condicionado e moi derivado da fascinación que en determinados sectores tiñamos sobre o FSM, Porto Alegre, etc. Entón dicíamos: como se acaba de convocar un Foro Social en non sei onde, como non imos facer aquí un Foro Social? Pois veña, imos facelo. Eu creo que iso foi realmente a orixe, non sei se estarei errado, mais a orixe principal foi unha certa fascinación, unha certa mimetización do que era o movemento altermundista que se vía naquel momento como hoxe xa non se ve probablemente pero naquel momento eu creo que si. Entón, como consecuencia diso, realmente o que acontecía era que iamos reproducindo os esquemas de funcionamento de Porto Alegre na medida en que podíamos e fixémoslo como puidemos pero, claro, cal é a diferenza? A diferenza é que os movementos sociais en Porto Alegre tiñan unha base razoable e aquí lamentablemente era bastante ridícula.

Elías Torres.- Eu vivín ademais en Porto Alegre recentemente e coñezo, creo, bastante Porto Alegre. Alí non hai efectos do FSM, non hai efectos cidadáns do FSM e nas recentes eleccións o PT perdeu no Río Grande do Sul. De novo estamos situados nun laboratorio de ideas que non se canaliza nin é eficaz despois.

Xosé María Torres.- Por dicir así algunha idea, eu máis que o ámbito político, interésame máis a parte social. Para min, o FSGal foi o resultado dun proceso imitativo. Había unha referencia que comentou antes Manolo. Había un mito que desde calquera parte do mundo se trataba de imitar. Noutras partes do estado español se uniran ou se estaban a unir Foros de todos lados, en Asturias, en Madrid, en Cataluña, entón, por que non aquí en Galicia? xa se comentou a creación dese Foro. Non naceu de dentro, é dicir, naceu por un proceso imitativo e isto ten sempre as súas inconvenientes. Por outro lado, foi un proceso bastante assembleario, moi participativo ou así mo pareceu, coas dificultades que ten de canalizar e de chegar a un proceso deste tipo. Eu viña pensando no coche cando viña para aquí que ás veces os procesos e a mesma publicidade trata de dicir algo. Viña pensando, por exemplo, na publicidade dos reloxo que sempre van á mesma hora na publicidade. Son sempre as dez e dez con algunha variación que son as dúas e vinte. Que quere dicir iso? Realmente o que fai é un gráfico da uve. O que ten ese reloxo que o compra pois ten un vencedor, unha persoa vencedora. Realmente alí cal era o obxectivo? Arranxar o mundo, arranxar todo, desde loitar contra Reganosa en Ferrol a facer unha manifestación contra non sei que cousa. É dicir, transformar todo, non vía unha mensaxe clara disto. Non sei se é que as persoas que participaron non lograron dicir algo concreto. Logo, para a súa continuidade tampouco había unha idea clara. Falábase de facer foros locais, de facer foros temáticos ou específicos. E, ben, toda esta dificultade que temos aquí en Galicia cos foros locais, de que non hai quizais unha cidade capital, forte, moi poboada que atraía facilmente ás persoas que poden dicir algo, co cal, ao final, pola localización vaise ao FS de Vigo e quizais outros que existían. Non había

tampouco nin nese aspecto fa idea de facer un FS centrado en Santiago ou en Vigo. Parece que non temos esa capacidade aquí en Galicia. Logo, tamén, para a súa continuidade, eu creo que é unha realidade a febleza dos movementos sociais, é dicir, en Galicia, para que iso tivese continuidade debería haber, na miña opinión, unha fortaleza dos movementos sociais que, polo que se queira, hai que recoñecer que non existe, por diversas causas ao longo dos tempos como a raíz demográfica, sociolóxica ou socioeconómica ou mesma case inexistencia do movemento cooperativo en comparación con outros lugares como poden ser o País Vasco ou Cataluña. É unha realidade que falta un espírito de colaboración e de inserción do movemento social.

Charo R Baamonde.- Ben, agora vaise incorporar Fernanda. Gustaríanos que te presentases e que nos dixeses o que opinas sobre o FSGal pero si queres meto eu unha breve cuña que aínda que estea nun rol máis técnico si que participei no FSGal e coincido bastante con vós. Gustoume pero eu vino desde o principio como un espazo de confluencia. De feito, na Marcha Mundial de Mulleres na propia cidade de Vigo viñamos xa cun traballo de anos, continuamos con ese traballo en rede a diario a nivel internacional e ese mesmo ano tivemos un grande encontro europeo na cidade. O lema central era a soberanía alimentaria e temas nos que confluían todo o que se podía entender como educación para o desenvolvemento, os contrastes Norte-Sur, o traballo rede a nivel internacional. Entón para moitas das mulleres que estaban comigo e eu mesma que coincidíamos en ONGs na Marcha Mundial da Muller era como un espazo máis. Tampouco é que crémosos que iso fose continuar ou non continuar, pero viñamos doutra rede que estaba a funcionar e segue funcionando, coas súas feblezas en momentos dados, no que para min me parece case mundos paralelos e que ás veces desde outras perspectivas se nos obvia. É que no propio Foro a moitas das que estabamos da Marcha nos parecía increíble que se obviasen cuestións como estas, como o traballo que tiñamos realizado na Marcha Mundial de Mulleres en rede e que en espazos como eses que estaban empezando sen unha estrutura previa se nos obviaba e incluso se segue facendo. Entón mellor ou peor é unha experiencia que está aí e continúa.

Nanda Couñago.- Desculpade pola tardanza, viña dunhas xornadas e non fun capaz de chegar antes. Ben, eu son Fernanda, participei no FSGal dentro no grupo de dinamización para facer unha achega ao foro desde Amarante. Fixeramos varias reflexións sobre o por que da crise ou fracaso, non sei se chamalo así. Moitas veces si que o vin con pros e con contras. A eiva de por que non puido continuar eu véxoo máis como que non todo o mundo tiña claro para que servía o Foro. Houbo xente que si que foi o FSGal e entendía a bagaxe que tiña o FS, para que servía e que tiña unha visión de continuidade. Iso, se cadra, tiña máis claro a xente que participou desde o inicio na constitución do Foro, e logo houbo como outra fase de participación (e iso, se cadra, tamén non o soubemos ver ou foi moitas cousas á vez porque era a primeira vez) en que persoas con novas entidades que participaron nos grupos de traballo expoñendo os seus traballos, vírono máis como unha exposición, foi máis de promoción. Foi positivo no momento porque foi un momento de visibilización de cousas que se facían en Galicia e iso creou como certo optimismo de que ben canta xente estamos e cantas cousas estamos a facer diferentes! Iso tamén contrastaba con que pouquiños sodes e

cantas cousas hai que facer! pero moita xente participou con esa idea de cómo se fose cando organizas unhas macro xornadas máis e non o veu como algo positivo de confluír e de facer un traballo máis alá do que puido facer o FS. Entón, hai houbo, se cadra, unha eiva do grupo promotor ou dinamizador, non lembro cal era o nome que puxeramos, no sentido de ter traballado á parte. O deixamos moito na autonomía dos colectivos que participaron partindo dunha base, se cadra errónea, de que todo o mundo que ía alí sabía que era o FS e pode que moitos dos que foron alí non sabían para que era. Entón, se cadra, a eiva foi non traballar o post-Foro Social no sentido de que os colectivos que participaban non era só para presentaren os seus proxectos senón ver de todas as cousas que estaban facendo e confluían neses días e neses espazos como poder atopar confluencias e facer algo máis de debate para crear algo cunha proxección máis común. Eu creo que esa foi unha das eivas. Se cadra é un pouco polo que despois non continuou. Aí tamén hai unha lectura, que penso que segue pasando dentro dos colectivos que hai moitas organizacións que teñen unha visión un pouco máis global, non só local, e traballan desde o local cunha visión global (onde estamos? e por que? e para que?) e outros que traballan moito na inmediatez e no local e non ven esa necesidade de traballo previo para traballar o global para incidir tamén no local. Entón, se desde o colectivos non ven esa necesidade e que hai unha necesidade urxente de traballar as causas estruturais profundas e que niso todos temos un denominador común, dáme igual que sexa na Marcha Mundial das Mulleres que traballa dentro dun campo ou desde a ecoloxía ou desde o comercio xusto e o desenvolvemento. A base é a mesma e os colectivos é algo de cara ao futuro, quero dicir, xa existían antes do FSGal e seguen existindo despois. Moi poucas organizacións viron esa necesidade de continuidade do FSGal para crear algo máis, unha paraugas máis amplo que aglutinase todas esas cousas. Como non hai ese traballo, nin esa proximidade nin esa visión cooperativa necesaria.

Logo está o traballo excesivamente local. Nas organizacións non vai máis alá dos que estamos aquí en Coruña, en Vigo ou os que están en Santiago, entón así é difícil cuestionar algo cando cada un queda no seu territorio e non ve máis alá do seu ámbito de traballo e a súa singularidade moi pequena e moi concreta. Entón, se cadra, se tivésemos feito máis ese traballo de incidencia e de que o FSGal non é só visibilizarnos senón algo máis. Tamén se explicou, cada un ten a súa responsabilidade, non é só nosa dos que estivemos promovendo, cada un ten a súa responsabilidade de querer facer algo máis. Despois tampouco hai esa xenerosidade de aínda que somos poucos poder...precisamente porque somos poucos debemos unirnos para ser máis e non vexo que exista. Despois de todo este tempo e con todo o que está caendo non vexo que se vexa, senón que se segue a ver desde o localismo.

Charo R. Baamonde.- Pero valorariades, non sei se ías dicilo ti, así en conxunto que, se cadra, agora, neste momento actual si que teñen xurdido novas conexións ou novos momentos, novos suxeitos ou novas iniciativas como poden ser o 15-M, AGE, Podemos e que estamos agora nun momento distinto con respecto a ese momento do FS?

Felipe Noya.- Eu penso que son novas formas, vellos temas. Non creo que os temas cambiasen demasiado e esa é a parte que quería pór aquí na mesa. Penso que é unha achega

importante non só do FSGal senón do foro social en xeral. Esa parte si que penso que foi un fito importante pero que o que estamos a afrontar agora son unhas novas formas mais que novos temas.

Xoán Hermida.- Se me permitides. É que eu escóitovos e vexo que estades moi no aspecto cuantitativo que era parte da primeira parte. De feito, todos tedes razón cando dicides que hai un tecido asociativo moi débil en Galicia e, ben, Elías marcou que non é en Galicia só. É dicir, que é verdade que, ás veces, proxectámonos noutros sitios e dicimos “se fosemos de tal sitio” e os de outro sitio dirán “ai, se fosemos de tal outro”. Pero é verdade que desde *Nunca Máis* até aquí quizais sexa o período de máis movemento social e de máis pluralidade nos movementos sociais que houbo na historia de Galicia. É dicir, seguramente iso que dicía Xan da tutelase foi onde menos se sentiu nese período de 2002 a 2012 pero a min gustaríame que tamén reflexionásedes sobre o ... porque a sensación despois de escoitarvos é que foi un fito, un evento que tampouco tivo moitas consecuencias. Pero en termos políticos si que tivo moitas consecuencias desde o meu punto de vista porque aí hai cando menos dúas cuestións. É dicir, o altermundismo, non só o evento do Foro senón todo o movemento que se foi xerando en torno aos movementos sociais desde *Nunca Máis* até aquí permitiron incluso crear un construtor ideolóxico diferente ao que era o dominante en Galicia que era o nacionalismo igual a BNG. O salto de Beiras ou de Camilo a esa perspectiva do altermundismo permitiulle crear un relato diferente ao clásico, é dicir, tamén lles deu unha xustificación para crear un relato diferente e creou tamén novas axendas porque até o movemento altermundista as axendas sempre eran a nación, loita de clases, as cousas clásicas. Empezou a falarse de soberanía alimentar, dos temas de ecoloxía, dos temas de feminismo, de solidariedade, do consumo responsable, do pacifismo. é dicir, todos eses temas que até ese momento non estaban na axenda non dos movementos sociais nin da sociedade. Polo tanto, dalgunha maneira, ese pequeno movemento altermundista en Galicia situou por un lado un relato e unhas novas axendas que despois eu creo que quen o ten canalizado mellor ou aproveitado mellor ten sido AGE, Anova e todo este movemento. De algunha maneira tampouco é casual que tres dos nove deputados de AGE foran membros do consello dinamizador do FSGal. Se cadra é casual pero eu non creo moito nas casualidades porque tamén iso serviu de paraugas para crear unha alternativa ao existente. Pregunto, non sei se o vedes así ou simplemente é unha coincidencia e punto.

Felipe Noya.- Ben, eu non son experto na cuestión de movementos sociais e o outro día estiven lendo unha enciclopedia de educación para nenos da E.S.O. que falaba dos movementos sociais e falaba tamén do cambio social e recordo que había un esquema para profesores sobre este tema, que creo que era o cambio social marxista e o cambio social creo que de Comte, pode ser?

Un falaba de proceso e outro de crise. Entón, eu agora vou aplicar esta cuestión a isto. Se falamos de crise estamos respondendo sistematicamente a distintas crises entón o Foro foi unha crise e acabou esa crise e levou a outra e a outra. Se o vemos como proceso probablemente existe unha lóxica, que hai cousas que igual non son causais. Sería dicir que

efectivamente hai unha ligazón e que o resultado de onde estamos hoxe foi todo ou nada relacionado coa propia existencia do Foro...

Elías Torres.- Eu creo que o foro é un síntoma desde ese punto de vista, e un síntoma. Hai unhas ideas e hai probablemente a necesidade de calquera punto de vista das persoas que impulsian o foro de tentar canalizar unhas ideas e tentar abrir uns espazos. Eu non creo que sexa por acaso que tres desas persoas sexan deputadas, en absoluto. De todas as maneiras, cabe dicir que o catalizador de AGE é Xosé Manuel Beiras.

Xoán Hermida.- Que tamén estaba no Foro.

Elías Torres.- Non, non, non é un problema de se estaba ou non. É Xosé Manuel Beiras que pertence a vella política. Por tanto, o foro, encontra un catalizador, e eu non me vou meter agora noutros asuntos, porque como isto acaba en 2012... pero o catalizador é un individuo da vella política fronte ao 15-M cuxos catalizadores son nova política. Isto ten a ver co que eu quería expresar na miña anterior intervención e isto paréceme fundamental e non interpretable, probablemente estea levando a algunhas distorsións en que se mestura o conxuntural e o estrutural. Beiras é conxuntura, non é estrutura, porque se dedica a estrutura económica, en termos vitais. É conxuntura, é dicir, hai un fenómeno conxuntural que canaliza. Agora ben, eu creo que é moi importante e iso si que me parece que debe de ser subliñado dicir que (e isto non sei se...como se está falando de movementos sociais iso é unha cousa, outra cousa son de ideas, de laboratorios de ideas que funcionan) e desde ese punto de vista non teño a menor dúbida de que hai transformación que pode estar permeabilizando a bastantes sectores de moi diferente índole en modos de facer e en novos elementos a estaren sobre a mesa que están mudando algún tipo de perspectiva. Esas son as ideas e outra cuestión é quen as canaliza e como e eu, postos a aventurar, como me chamo Elías e é un dos profetas bíblicos, eu penso que na actualidade con data de caducidade con todos eses movementos. Non sei Podemos, co resto con data de caducidade máis cedo do que tarde; como se está, por outro lado, vendo. Precisamente reitero porque entendo que quen canaliza usa desde a política vellos instrumentos e probablemente os obxectivos e as ideas están claras e o onde hai máis desprezo é polas formas e polos modos de actuar. Aí paréceme que iso é esencial e que ninguén está recollendo, é dicir, pode falarse de decrecemento e de transición. E despois dígolle: 'transición, transición, transición'. Hai un curtocircuíto entre os obxectivos ideolóxicos, os modos de pensar e as formas de comunicar que penso que están na raíz de algunhas desconexións fortes que se están producindo

Fernanda Couñago.- Perdoa, que é o que dixeches que tiña data de caducidade?

Xoán Hermida.- Todo.

Elías Torres.- O proxecto de AGE.

Manolo Dios.- Diso non cabe dúbida.

Fernanda Couñago.- É que non sabía se te refería a movementos sociais ou non.

Elías Torres.- Non, como se comentou sobre o interface e que como a tese di de “Nunca Máis a AGE” que me xa parece un título que se eu estivese no xuri desta tese de doutoramento diría que é enormemente discutible, está situando dous planos diversos, enormemente discutible, pois entón digo que eu quero, postos a aventurar, que ten caducidade, como se está vendo. Outra cousas son as transformacións. E por que? porque está construído con vellos instrumentos e con vella política da cal o habitus bourdiano non consegue desfacerse. É un problema eu creo que desta índole que ten que ver coa biografía que eu mencionaba ao principio.

Manolo Dios.- Eu creo que o FSGal se centrou no tema social e iso viña condicionado cun esquema de interpretación que había naquel momento. O social era o principal e iso é o que viña marcando precisamente o altermundismo e os movementos sociais a nivel internacional e eu creo que naquel momento non fomos quen de percibir e tardamos en decidir que hai outros eixes importantes que hoxe se teñen moito máis claros. Isto ten que ver co que ti dicías do novo e do vello e a percepción que ten a sociedade de quen impulsa os procesos e de se é novo ou non e iso é un elemento clave pero hai outro plantexamento que é descubrir que probablemente un eixe foi fundamental é o democrático, o de pór en cuestión o modelo democrático e formular unha reforma profunda do sistema democrático que hoxe está máis presente e está máis claro e en 2008 coido que nin o percibiamos como a idea de arriba e abaixo esa contradición de arriba e abaixo. Ben, eu si que coincido en que probablemente no Foro si que se abriron naquel momento ao coñecemento de moita xente formas de actuación política non estritamente partidarias que existían no país e que moita xente descoñecía. Eu creo que iso é un factor que foi positivo. Despois, o da continuidade ou non do Foro tivo que ver co que comentabas pero houbo intentos, por exemplo, de darlle continuidade de algunha forma aos foros locais ou a posibilidade de facelo en Ferrol ou non. Posteriormente aínda estamos vendo a dificultade de que a Asemblea Social Galega e os movementos sindicais, os máis sistémicos e os máis antisistema se poñan de acordo para construír e participar nun movemento social de cambio deste país. Por último, gustábame comentar unha cousa que dixo Fernanda, que comentei eu antes ao principio, que é a dificultade de promover a cooperación política fronte a competitividade política no ámbito tamén social. É dicir, eu creo que nos movementos sociais e nas ONGs lamentablemente desde hai moitos anos seguimos vivindo e eu creo que se segue producindo, a pesar da que está caendo, unha dinámica ou unha inercia a nivel de moi atrás tamén de competitividade e de singularidade no ámbito práctico porque os recursos son escasos, temos uns poucos o mesmo, temos que singularizarnos, é dicir, esa dinámica perversa que dificulta incluso acordos de traballo común. Neste momento que sería absolutamente imprescindible que os movementos sociais establecesen axendas e traballasen de maneira común. Este é un país pequeno en que nos coñecemos todos e que sabemos que en cada organización estamos catro e catro ademais contando desde hai moitísimos anos cunha dificultades enormes de renovación xeracional, que comentabas ti ao principio. Esa é unha realidade que se ve aquí tamén. É certo, está claro e debemos recoñecelo porque iso lastra profundamente a renovación en todos os sentidos, das axendas, da política, no tema social, sindical, etc. Probablemente por iso outros movementos

que xorden, que son efectivamente expresión do novo, non teñen que cargar con esa mochila tan pesada que nos dificulta aos que xa levamos nisto tanto tempo. Pero esa dinámica de competitividade dos movementos sociais é tremendamente ineficaz porque nos delimita aínda máis aos poucos que somos. Iso non sei si se veu no Foro pero si que o vimos probablemente despois do Foro todo o mundo. Cada quen volveu á súa dinámica propia, á súa trincheira.

Xan Duro.- Eu volvo desde a visión *naif* que tiña daquela e o que aprendín até o de agora e eu non lle vexo vinculación ningunha coas novas formas interfaces por dúas razóns principais: unha, como comentaba Elias, non se incorporaron actores novos, seguen sendo os mesmos remexidos por outros sitios pero non se incorporaron até o de agora axentes novos. Empézanse a incorporar agora pero estou falando do proceso posterior ao FSGal. Tampouco se achegaron ideas novas, nin ideoloxicamente, nin organizativamente, nin cooperativamente, nin nada. Fíxose de altofalante de ideas que xa circulaban polo conxunto do planeta, polos movementos sociais máis globais, pero non achegou nada novo nin no sentido amplo nin no local, máis concreto nin a nivel nin organizativamente nin a nivel de cooperación política. Despois, cando menos nos movementos sociais nos que eu participaba, o descenso de activismo foi continuado desde aquela, é dicir, non serviu nin para estimular á xente a dicir “vou a achegarme a estes movementos” senón que fomos afondando na falta de activismo e na crise na que están sumidos en xeral todos os movementos sociais neste país. Entón eu non lle vexo...

Charo R. Baamonde.- Eu convídote [a Xoán Hermida] a que reflexiones sobre o que acaba de dicir Xan Duro.

Xoán Hermida.- Eu? Que reflexione sobre isto?

Charo R. Baamonde.- Si! Dígoo no sentido en que nos propoñas ...

Xoán Hermida.- É que vexo que cada vez que interveño condiciono moito por onde ir e prefiro deixar o que saia máis espontáneo.

Charo R. Baamonde.- Non hai problema.

Xoán Hermida.- Non sei. Es ti a que dirixes isto, entón...

Charo R. Baamonde.- Fuches ti tamén unha persoa destacada neste proceso, entón, como tal estás obrigado a...

Xoán Hermida.- Eu son da vella política.

Charo R. Baamonde.- Nese sentido pareceríame interesante que lle poidas responder en vivo e en directo a iso que acaba de dicir el.

Xoán Hermida.- Ben, eu teño unha sensación. Eu si que vexo a conexión. Se cadra é moi subxectivo. Ben, non, porque hai datos aí de recursos humanos que coinciden. É verdade isto que di Xan. De algunha maneira tampouco é que creamos nada, tampouco se trata de inventar

nada pero si que non estaban introducidos no debate en Galicia elementos que xa estaban no debate global. Aquí seguíase falando de cousas ou aínda hoxe se segue falando de cousas que dis “pero aínda a estas alturas estamos con isto?”. Nese sentido si que foi un canalizador de cousas que permitiron a apertura cara outras cousas. Seguramente o problema aí é o seguinte: eu creo que nos tiñamos unha estrutura de movementos que era algo moi parecido a...era moi herdada, por así dicilo, da transición, das formas de actuar, etc e é o 15-M quen permite desatascar iso. É dicir, de algunha maneira si que e eu vivino no 15-M de Pontevedra e sei que noutros 15-M se falaba das axendas do altermundismo. Que pasa? Que xa o falaban outra xente. É dicir, falábase de comercio xusto, de solidariedade, de soberanía alimentaria, das enerxías alternativas, do decrecemento, de todo isto que estamos falando pero eran xa outras persoas quen o falaban pero si que hai unha continuidade. Esas axendas estaban colocadas por outros inicialmente. É verdade o que di Elías, soa moi forzado facer unha especie de proxección desde algo que foi moi concreto, que foi o de *Nunca Máis* até AGE porque son planos diferentes seguramente pero *Nunca Máis* de algunha maneira é o proceso constituínte do movemento social galego tal e como o coñecemos hoxe, é dicir, antes non existía movemento social galego. Antes existían correos de transmisión de partidos, en concreto de dous partidos, do BNG e do PC (o do PC despois herdouno o PSOE) e non había máis. É a partir do altermundismo e de todo o bule-bule de ideas do final dos 90 que empeza a xurdir ecoloxistas, grupos feministas e grupos asociativos de todo tipo. Todo iso vai xestando un caldo de cultivo para que despois alguén poida ser o interface diso. É verdade que, se cadra, os interfaces están mortos a estas alturas pero como a tese acaba no 2012, se morreu, morreu despois e de morte natural, polas malas praxes.

Manuel Dios.- Aínda que sexa por levar a ascua á miña sardiña, eu permítome destacar que antes do *Nunca Máis* están as mobilizacións contra a guerra.

Xoán Hermida.- E despois as máis forte, as globais.

Manuel Dios.- Que son moi persistentes no tempo, que se van facendo cada vez máis masivas e iso sorprende sobre todo nun país onde non había movemento pacifista, algún houbo antimilitarista. Houbo obxección pero iso cristalizou no 2003 nun movemento que efectivamente recolleu toda unha aspiración moi internacional, moi global pero que tivemos capacidade de concretalo en Galicia e de feito as mobilizacións da guerra foron comparables en moitos aspectos ao que foi *Nunca Máis*, o que pasa é que *Nunca Máis* non tivo tanta continuidade quizais. En todo caso, quero dicir, que un elemento que está na base dos movementos sociais é o Movemento pola Paz en torno ás manifestacións contra a guerra. Outro momento, efectivamente é o *Nunca Máis*, indudablemente, e o FSGal bebe tamén diso, é dicir, cando se decide facer o FSGal, que coincidimos nesa visión do que era o FSM e da vontade que tiñamos a xente que tiñamos referentes e referencias e participamos nos movementos internacionais de facer unha cousa aquí similar. Había tamén unha certa base social non só nas organizacións en que nos moviamos senón o ambiente xeral que se fora creando desde 2003. Agora ben, eu non lle dou tanta transcendencia ao FSGal en si mesmo aínda que eu non nego que moitos elementos que debatemos no FSGal foron configurando

efectivamente novas axendas e maneiras de actuar e ademais moi á marxe da vida política partidaria, é dicir, que esas dinámicas de actuación social e de colaboración que se crean naquel momento entre organizacións un pouco bebeu tamén do que foi o FSGal. Creou, efectivamente, unha participación maior de xente que até aquel momento se cadra non participara tan activamente e diso se beneficiaron outros actores políticos como o 15M e tamén o que foi a aparición de AGE en Galicia e o que hoxe é Podemos. Ten similitudes, non é exactamente o mesmo pero dalgunha maneira bebe tamén de todo iso. Eu estou de acordo.

Xosé María Torres.- Sobre o que comentaba Xoán de que existía desde o Foro Social unha serie de pouso ou que había unha nova axenda formada por cuestións como a soberanía alimentaria, o ecoloxismo e o feminismo, eu a verdade non o vexo. A verdade paréceme que ecoloxía, feminismo ou ONGs xa existían en maior ou menor medida. Non é que iso se acrecentase. Despois conceptos como soberanía alimentaria eu creo que é algo que a maior parte da xente descoñece. É un concepto que poden coñecer as elites ilustradas de movementos sociais e de partidos políticos e que teñen integrado nas axendas pero a nivel social eu creo que é francamente inexistente salvamos que digamos algo máis concreto como poden ser os produtos orgánicos de produción ecolóxica que é algo que si que vexo que se está estendendo. Salvo iso eu o de soberanía alimentar non se percibe. En canto ao FSGal, incidindo un pouco na idea que dixemos de que non había un obxectivo claro, eu creo que os movementos sociais que participaron tiñan un obxectivo moi claro, por exemplo, a mesma *Non á Guerra* que citaba Manolo e *Nunca Máis* co obxectivo da contaminación e ecoloxía. O propio 15-M a miña idea era que era a crise económica.

Manuel Dios.- Corrupción, democracia.

Xosé María Torres.- Ben, desde a miña perspectiva, era a crise económica que botaba á rúa a miles de persoa novas e non tan novas, expulsando ao exterior a xente que hai que darlle de traballar e de vivir. Despois, xa nun aspecto máis recente, está a forza política que está xurdindo que a idea que me parece que transmite, non sei se é verdade, é a loita contra a corrupción, para min é algo moi claro. Estes movementos que citei que triunfaron momentaneamente, en concreto o 15-M, e os restantes tamén estaban organizados ou desenvolvidos de modo asemblear que é un tipo de movemento ao que lle teño moito cariño e que parece que é moi positivo desde diversos puntos de vista pero que ten unha eiva clara, é dicir, non pode ser ao infinito, é dicir, que a forma de organizarse dea como resultado positivo unha asemblea infinita. Moitos analistas pediron “a ver se sae algunha persoa que teña a imaxe de líder ou de lideresa ou un equipo”. Iso non se deu. Houbo algún intento de canalizar través dun partido político pero non houbo un equipo claro que transmitise algo e que si está facendo, en cambio, desde o meu punto de vista, esa nova forza política que está nacente, que ten unha dirección parece que moi clara. En concreto no do 15-M, eu vía claramente que ía subir, subir pero que logo se esgotaba no tempo porque non pode haber unha asemblea cidadá 365 día do ano. Para min é algo imposible. Logo, tamén quería discrepar de que o FSGal se fixo un pouco contra o bipartito e que ao desaparecer o bipartito pois que o FSGal tamén desapareceu...

Manuel Dios.- Non, referíase a *Galiza non se vende*.

Xosé María Torres.- A *Galiza non se vende*, de acordo. En principio, canta máis forza ten o movemento de condicionamento e de posición debe ser como a posición máis extrema a súa. Eu hai anos lera un libro sobre obxección de conciencia e insubmisión e ao final chamábame a atención que viña a dicir “onde vive mellor un insubmiso ou un obxector de conciencia?” Curiosamente dicía que o sitio ideal para transmitir con forza as súas ideas era nun lugar ou nun estado onde existise a *mili* obrigatoria porque nun lugar onde non existise faltaba acitacate para traballar e pelexar. Entón, nun lugar onde existise a *mili* obrigatoria, a loita contra o militarismo e da existencia do exército era máis fácil. Pola contra, era máis difícil nun lugar onde a existencia do exercito fose máis difusa. Entón, eu creo que os movementos sociais que transmitan unha posición máis radical onde deberían ter máis forza é cando está gobernando nun país como Galicia o goberno de dereita.

Fernanda Couñago.- Eu creo que foi un percorrido moi breve o do FSGal como para facer unha análise de se foi determinante ou non tan determinante. Foi moi breve para facer unha análise nese sentido de se tivo repercusión ou non. Para min, eses interfaces de que se falaba non os vexo con tanta claridade. De feito, vexo máis como o fin de terminar esa ruptura para logo dar paso a outras formas como o 15-M e esas cousas que estamos vendo do Foro, como organizarse, si que se comentaba porque había xente que xa estaba metida en colectivos e noutras formas de organizarse e demandaban ese espazo máis asembleario e viron con certa frustración o FSGal. Esperaban un pouco máis diso e iso non se veu no FSGal. Entón, si que foi como motivador porque foi máis de visibilización de todo o que había e que había ganas de falar e de coñecerse neses espazos e logo ao final tampouco se deron máis dun xeito horizontal e asembleario cando xa había movementos que si o demandaban. Ou xente que foi esperando atoparse iso. Eu creo que aí foi como un cambio para as anteriores formas de traballar herdadas e as necesidades, de creo que tamén dun cambio xeracional, e de cousas que xa a xente que estivera noutros Foros e noutros espazos e xa buscaban esas novas formas de relacionarse. De feito, tamén foi moi criticada a mesa de peche, por exemplo. Hai xente que a criticou.

Se era o Foro Social era o Foro Social dos movementos, quero dicir, que houbo xente que discrepou. Entón, non se veu porque se estamos todos os movementos sociais aquí organizando e traballando na palestra final volven ser as persoas que ás veces se identificaron coa carga histórica, do pasado.

Xoán Hermida.- Da casta, da casta!

Fernanda Couñago.- Ben, eu non son amiga de identificar dese xeito as cousas porque todo ten os seus pros e contras pero si que estabamos nun momento de que hai esa ruptura xeracional e aí no FSGal se evidenciou. Houbo xente que dixo “pois isto non é un Foro Social”.

Manuel Dios.- Non me acorda quen estaba na mesa.

Xoán Hermida.- Na mesa estaba Beiras, Lidia, Lupe Ces, ti [Xan Duro], e outra persoa máis que non me acorda. A quinta persoa non me lembro.

Xan Duro.- Ah, estaba Taibo, non?

Xoán Hermida.- Ah, Taibo. Ben, non era aí moi...Se cadra Beiras quizais era o máis...

Fernanda Couñago.- Si, Beiras sobre todo.

Manuel Dios.- Ben, Beiras participou pola súa vinculación cos movementos sociais, el participou do movemento altermundista desde o principio e era membro da executiva do FSM.

Fernanda Couñago.- Si, pero non era tampouco tanto que Beiras tivese unha afinidade política, que tiña certo sentido que estivese na mesa porque era do Foro Social senón como o peche, ... é dicir, senón romper un pouco esa dinámica da horizontalidade e poñer unha mesa de peche, non sei...

Manuel Dios.- Pois imaxina que estivese Chávez, Evo Morales, todo moi horizontal pero ao final viña o Comandante...Eu critiqueino moito iso.

Fernanda Couñago.- Si, eu tamén o cuestiono.

Manuel Dios.- E abrir o Foro Social de Venezuela na academia militar.

Fernanda Couñago.- Claro eu ía máis no sentido de horizontal, de participación, de facelo máis apegado aos movementos pero ao mesmo tempo si que tamén axudou a que evidenciar as necesidades que tiñan outras persoas que se achegaron ao Foro Social de ir a máis. Quero dicir, eu creo que foi tamén unha reflexión de “ben, isto está ben pero chámame un pouco porque son cousas novas que se queren traballar”. Era como un cruce de cable de cousas e eu creo que serviu de catalizador pero para que a xente dixese “non, quero máis, quero avanzar máis na participación ou nese debate”. En canto ao 15-M, eu véxoo como unha cousa fin en si mesma senón como algo que permitiu que logo nacesen outras cousas. Entón, eu penso que si que hai unha correlación de cambio de modelo, de cambio de participación e tamén de cambio xeracional que logo podemos cuestionar moitas cousas en torno a ese cambio. Aí xa temos moito que discutir dunha nova esquerda, mesmo AGE e Podemos.

Felipe Noya.- Agora que estaba falando, hai unha discrepancia, non sei se comigo mesmo, a respecto das percepcións, xa que nesta mesa saíron distintas percepcións do que era o Foro. Eu creo que falta saber, á parte dos distintos conferenciantes, cales eran as expectativas. Dáme a sensación de que ademais do resultado, o produto é importante tamén saber a expectativa. Vou falar tamén, precisamente para non contradicirme, que eu tiña poucas expectativas a respecto do Foro. Por tanto, penso que, despois de ver esta mesa, o meu xuízo é máis positivo porque outras persoas teñen dúbidas e tiñan unhas expectativas maiores. En canto ás miñas particulares, penso que tivo moito máis impacto nas persoas coma min que tiñamos poucas expectativas e nas persoas que foron a título individual. Eu penso que o impacto que tivo nestas persoas foi máis grande que o que tivo nas organizacións. As organizacións xa tiñan a

estrutura. Sabemos que eran estruturas vellas mellores ou peores pero sabemos que eran estruturas vellas que non parece que como consecuencia do Foro cambiaron. Ao contrario, pretendían trasladar ao Foro a súa forma de organizarse: “queremos que isto sexa asembleario, queremos que isto sexa así porque nós somos”. Non sei até que punto pretendían instrumentalizar o propio Foro, para ben ou para mal, non o sei. Eu penso que volvo ao discurso que dicía antes a respecto da crise que non é comparable ao Foro. Entendo que non é un movemento reactivo máis aló de facer acá o que xa se facía. Entendo que non é reactivo. En canto ao resto dos movementos que están xurdindo ou que xurdirán son movementos reactivos. O que sexa, un propio partido político pode ser reactivo a propia crise do nacionalismo. En todo caso sempre son reactivos. O Foro e a ideoloxía que sae do Foro entendo que non é reactiva e vexo que non son unha excepción. Oíse ese discurso que chegou a min na boca doutras persoas. Entón, atévome a dicir que de que consecuencia directa non de que fose o Foro en concreto, senón do que alí se dixo. Non quero dicir agora que haxa un antes e un despois pero penso que si que hai unha gran diferenza entre a propia realización dese Foro e as cousas que veñen despois. Que se non tivese existido o Foro, tería sido igual? Non teño capacidade para valorar iso.

Xoán Hermida.- O Foro como evento tería sido igual. Todo o que se vai construíndo en torno a iso, toda a idea do altermundismo eu creo que condicionou a política de Galicia nos últimos anos ou serviu de escusa xa que, ás veces, tamén se necesitan escusas.

Charo R. Baamonde.- Eu como participante no Foro si que o vivín, vindo da ONG Amarante e da Marcha Mundial de Mulleres, sen moita expectativas, como unha especie de enriquecemento dunha especie de espazo e de confluencia con outra xente que estaba organizada e con xente que tamén ía alí a nivel individual. Nese sentido nin me decepcionou nin si que vivín eses subidóns de público participante en debates máis de corredor e si que digo o que Fernanda dixo de xente máis nova que reclamaba, verbalizáseno ou non, outro tipo de representación ou non diría de representación pero eu sentín que si que se vivía que era algo máis do mesmo de sempre e esa representación final de poñer o que ti dis da horizontalidade das persoas destacadas. Si que había xente que no auditorio e no meu entorno, xa que eu estaba con xente máis nova, dicían “isto é o mesmo de sempre”. Na liña un pouco do que comentabamos, a min como espazo de confluencia si que me gustou xuntar ese concepto de altermundismo con outros espazos. A min si que me pareceu que foi un momento en que houbo moita xente que collemos ese termo que non tiñamos utilizado antes. Así como, se cadra, ti dis que o de soberanía alimentaria pode ser unha cuestión de elites, na cidade de Vigo ese foi un termo que se traballou moito, sobre todo no Encontro Europeo da Marcha Mundial e traballámolo a nivel de cidade, a nivel de escolas e institutos. Non che digo agora pero no 2008 e principios de 2009 na cidade de Vigo si se empregaba o termo soberanía alimentaria e coa iniciativa que houbo da Plataforma, incluso as organizacións que tamén traballaban co tema dos transxénicos eu creo que xusto nese momento si podía soar máis. Agora, nestes momentos, si que che dou a razón de que pode soar a chinés. Eu si que o vin como espazo de confluencia no cal podían xurdir cousas distintas e si que me parece interesante que, aínda que fose a nivel individual e de xente máis nova, si que, se cadra, lle

valeu como inicio de algo para logo dicir como querían organizarse doutro xeito e que pode que en determinadas circunstancias políticas, sociais, de crise ou que fose puidese facer confluír desde outros espazos.

Felipe Noya.- A miña intervención de antes era moi persoal e eu detecto e reflexiono sobre este particular e penso que o Foro influíu máis na miña vida que en Médicos do Mundo, aínda que probablemente Médicos do Mundo xa tiña moitas das cousas que alí se dixeron pero tampouco é cousa de dicir agora que nós tamén ou nós mellor. Non se trata diso pero vexo que parte do meu enriquecemento persoal deses días despois e vexo que ter estado na sociedade, nos ámbitos políticos e determinado tipo de intervencións que se fan no Parlamento ou nas campañas electorais ou no programa electoral para as europeas, en concreto de Podemos ... é aquí onde dis, isto que é do Foro Social de Madrid do último mes? Dáme a sensación de que hai unha influencia non sei se nas organizacións e probablemente nas expectativas vitais e de organización que tamén inflúen. Probablemente moitas organización esperaban que o Foro fose dar alí a solución aos seus problemas estruturais ... claro a organización vella era a organización vella.

Manuel Dios.- Eu é que creo que o grao de decepción que imos ter algunhas persoas ten moito que ver no que dicías das expectativas que nos formulabamos. Eu creo que tivo aspectos positivos. Colocou sobre a mesa para moita xente o que era o altermundismo en xeral que se descoñecía. Aquí había moi pouca xente vinculada ao FSM e moi poucas organizacións. Algunhas víano de lonxe ou como referencia pero participación e organizar conforme a unha estrutura que se foi consolidando desde Porto Alegre non había experiencia. Entón, é certo que hai algunhas persoas que quedamos algo decepcionadas porque fomos incapaces de darlle continuidade e todos pensabamos que o Foro era algo para darlle continuidade pero eu creo que fomos incapaces, por unha parte pola división política que xa se comentou, pero tamén porque nós naquel momento no 2008 non fomos capaces de conectar con outras dinámicas de fondo que había na sociedade e que estaban en outra onda e que seguen a estar noutra onda. É dicir, nós poñíamos o acento no tema social pero había xente que estaba poñendo o acento en outros eixes distintos. Como ti dicías o do 15-M, pero se lembrás, que lema recordamos do 15-M? Recordamos que “non nos representan”, “chámanlle democracia e non o é”, “non hai pan para tanto chourizo”, é dicir, o que recordamos son eixes que nós en 2008 non os tiñamos. Estabamos pensando no altermundismo, en buscar solucións globais a un mundo neoliberal e a sociedade máis nova e os sectores sociais máis dinámicos estaban pensando que eses non eran os eixes fundamentais de cambio que nós críamos. Eu creo que aí é onde está a diferenza entre a vella e a nova política, é dicir, non só nas maneiras de actuar senón tamén nos obxectivos. Nós formulabamos uns obxectivos en 2008 no FSGal e no FSM de maneira global que non eran os obxectivos que estaban demandando moita xente, sobre todo xente nova ou medianamente nova. Nós naqueles momentos non fomos capaces de conectar con iso. Despois houbo, e eu creo que tamén está, que ti dixeches que era asembleario e eu vin que era moi controlado todo. Estaba todo absolutamente controlado. Estaba excesivamente controlado, asfixiantemente controlado aínda que, se cadra, o que ía por primeira vez e miraba, pensaba “mira, esta aí todo o mundo” pero podo asegurarche que

estaba todo súper controlado. Entón, esa división política xunto coa distorsión nos obxectivos creo que é o que explica que o Foro non tivese continuidade polos que o promovemos. Porén, tampouco houbo ninguén que fose capaz de montar outra cousa parecida porque eu creo que respondía a un modelo importado, moi imitativo, de fascinación polo altermundismo pero que conectaba pouco coa realidade social que se estaba movendo por debaixo e que nós non víamos. Eu creo que ese é o erro máis grande que cometemos. Non fomos capaces. E a xente que estaba con eses grandes obxectivos diferentes non participou no Foro. Globalmente, houbo xente que si que participou pero moitísima outra non estaba. Entón, desde agora eu sinceramente teño certa decepción porque non continuase pero sobre todo porque non conectásemos, porque non fósemos capaces de adiviñar que os movementos de fondo da sociedade non ían nin pola soberanía alimentaria senón pola reclamación da democracia de forma auténtica, acabar cos chourizos, participación...

Felipe Noya.- Eran parte desa construción ideolóxica, desas respostas que se daban porque eu penso que, por iso dicía antes, que teño a sensación de que foi todo demasiado prematuro. É como se no FSM se lle di as respostas ás preguntas a xente que estaba alí que xa tiña as respostas e que a xente que ten que recibir as contestacións aínda non fixo as preguntas. Agora eses movementos reactivos como o 15-M o que fan é formular as preguntas e non teñen as respostas, e probablemente ten que ver co que dis ti de que non haxa conexión. Probablemente non hai conexión pero cando se responde ás preguntas, as contestacións son esas. Non creo que o Foro en si mesmo teña sido un absoluto desastre porque as contestacións foron antes que as preguntas.

Manuel Dios.- É que probablemente se fosen dous anos máis conectarían directamente porque dous anos despois alguén foi capaz de reconectar con esas reivindicacións senón non se explica o fenómeno de AGE, se non hai conexión. O FSGal eu sinceramente creo, se cadra Xoán pensa outra cousa, que non fomos quen de conectar co movemento de fondo que xa había e que nós tardamos en percibilo, tardamos dous anos máis en darnos conta de que os eixes fundamentais non son nin nacionalismo-españolismo nin esquerda-dereita senón que era outro e agora estase vendo de maneira máis que obvia, agora veo todo o mundo.

Fernanda Couñago.- Eu de todos os xeitos non concordo exactamente con esa...quero dicir, que visto agora si que o movemento 15-M que foi democracia tal, ... pero iso tamén parte de certa reflexión, é dicir, a xente cánsase. Non é unha reacción espontánea tampouco. De repente un non se levanta á mañá pedindo máis democracia. Quero dicir, eu creo que si que ese traballo da reflexión do altermundismo, de ver que hai unas formas de ... ou sexa, todos os debates que houbo tamén no Foro Social tamén axudaron a crear esa reflexión e ese cansanzo. Aínda que eu si que tamén coincido en que non conectamos con todas as formas que xa se estaban xenerando, todas as persoas que estaban no FSGal estaban tamén no 15-M.

Manuel Dios.- Non, todas non.

Fernanda Couñago.- Ben, todas non.

Manuel Dios.- Todas, con seguridade, non. Se queres fágoche unha listaxe.

Fernanda Couñago.- Non, pero eu refírome ao público, non sei, pero de xente que participou en mesas, xente que estaba en diversos colectivos, que presentaban propostas e que xa estaban creando esa outra dinámica estiveron no FSGal e estiveron logo no 15-M, co cal eu si que creo que hai una conexión. Quero dicir que non sae da nada e que eu si que creo que foi importante ese catalizador nese momento e creo que tamén foi a sociedade galega que non estaba preparada nese momento para todos eses debates porque era a primeira vez que se falaba desa visión local e global, desde visións moito máis transversais e aí ese tipo de confluencias que todo tiña que ver: o cooperativismo, o comercio xusto ou todos estes temas como o da soberanía alimentaria tiñan unha mesma raíz. Entón, eu creo que iso si que xerou cousas aí. De feito, eu lembrei que moitas persoas que estiveron participando no FSGal foron moi activas no 15-M.

Xoán Hermida.- Sobre todo aí hai unha conexión simbólica porque non eran os participantes do 15-M senón a quen reclamaban como referentes porque ao final reclamaban a Taibo en Madrid, a Beiras aquí, moitos de nós dos que estivemos no Foro íamos dar charlas ás prazas ao 15-M porque nos reclamaban para falar disto. Quero dicir que eles si que buscaban referentes nos anteriores movementos sociais.

Fernanda Couñago.- Si, de feito, eu coincido contigo que cando logo houbo os debates nas prazas si que falaban...

Xoán Hermida.- Chamaban ás ONGs, chamaban aos referentes dos movementos sociais clásicos non dos novísimos.

Charo R. Baamonde.- Se cadra si quedou unha especie de ONG virtual de determinados debates que se saíron no Foro Social. Quedou aí unha nube virtual e a xente a pé de rúa que se cadra non estaba organizada algo escoitou e tempo máis tarde en que conflúen unha serie de cuestións retomamos e quizais na liña que di Felipe si que me parece interesante que se volva conectar pero ao mellor os nosos xeitos eran antigos.

Felipe Noya.- Si, penso que ter reflexionado sobre esa diferenza como vin o outro día neste libro, nesta enciclopedia esta sobre o cambio social marxista...

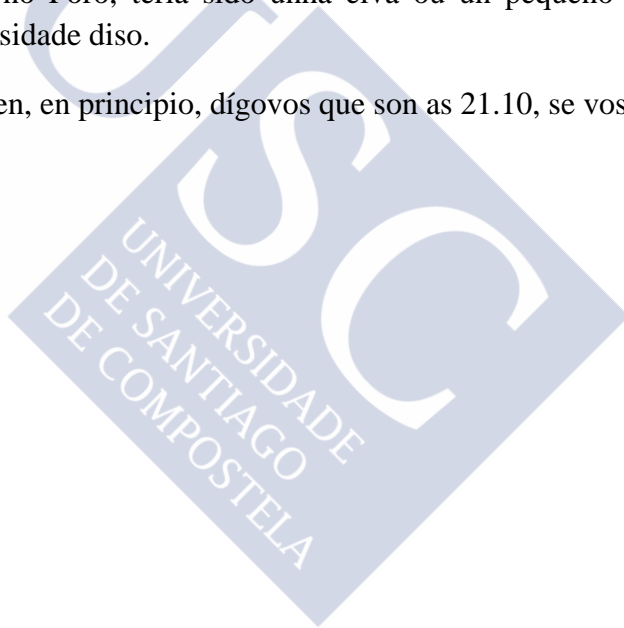
Xosé María Torres.- Non, simplemente por seguir un pouco na liña que me parecía interesante de Felipe das expectativas que tiñan un a nivel persoal e a nivel organizativo ante o Foro Social. A miña visión era realmente coñecer a sociedade, é dicir, dentro da Coordinadora Galega de ONGs había unhas cincuenta organizacións bastante diversas, ligadas á Igrexa, ligadas á esquerda, ligadas a colectivos profesionais ou a temáticas de traballo. En todo caso, todas as organizacións estaban centradas na solidariedade internacional aínda que tamén aquí con traballo aquí en cuarto mundo ou en diversos aspectos. Apetecíame ampliar ese rango de coñecemento con outro tipo de actividade de tipo social. Naquel momento creo que me integrei en AIS O Peto e na Banca Ética que creo que a partir de aí me interesou bastante. Participei en algunha outra así con máis intensidade e tamén o mundo do

cooperativismo me interesaba. Cría que podía ter aí un certo coñecemento dese sector da sociedade. Logo, a nivel xa máis...se o logrei ou non?...ben, seguramente algo si, non? Todas estas cousas son moi difusas. Xa máis fracaso sentino noutro desexo máis organizativo a partir da miña participación da Coordinadora Galega de ONGs que era a oportunidade que había nese Foro Social de que saíse algo concreto como acontecía nas consultas assemblearias, aínda que sexan dirixidas. Eu a idea que tiña claramente como obxectivo era ver si se podía lograr unha plataforma de ONGs de acción social, é dicir, a min desde o punto político interesábame menos pero desde o punto de vista social o que me tería gustado era que e de aí saíse unha conexión entre entidades de acción social que coñecía que existían a nivel de Estado e noutros lugares como Cataluña. Interesábame unha plataforma con ese nome Mesa ou Plataforma de Entidades de Acción Social que lograrse, por un lado, coordinar esas accións e as reivindicacións deses movementos e ao mesmo tempo interconectalas. Isto é, por un lado, conectalos de cara ás reivindicacións e por outro lado, incardinalas unhas ás outras. Para min foi un pequeno fracaso non lograr unha coordinación co movemento ecoloxista ou ambientalista, co feminista ou coa discapacidade. Iso para min si que, dada a confluencia de todos estes movementos no Foro, tería sido unha eiva ou un pequeno fracaso e que sigo contando como unha necesidade diso.

Charo R. Baamonde.- Ben, en principio, dígovos que son as 21.10, se vos parece pechamos.

1:37:01

ANEXOS

1. ORGANIZACIÓNS E REDES

- Nunca Máis

Composta por (366):

A Macuca de Pontedeume, A Maía Negra, A Mesa pola Normalización Lingüística, ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), ADENCO, Adiante Soneira, Agrupación Cultural Alexandre Bóveda, Agrupación de Asociacións de Veciños da Zona Rural de Narón, Agrupación de Bateiros de Cabo de Cruz, Agrupación de Expertos en Peritación Xudicial en Materia de Seguros, Agrupación de Libreiros de Santiago, Agrupación de Percebeiros de Muxía, Agrupación de Voluntarios de Protección Civil do Baixo Miño, ALCER de Lugo, AMARANTE Setem, Amigos da Terra, Antigo Gremio de Mareantes, Asemblea de Mulleres de Pontevedra, Asemblea de Traballadores do Concello de Allariz, Asemblea do Suído, Asemblea Republicana Amig@s da República de Vigo, Asemblea de Resistencia e Solidariedade Global da Coruña (ARSGAC), Asociación Alento de Dano Cerebral de Vigo, Asociación Andoriña, Asociación Aurora, Asociación Aveláña de Enfermedade Mental, Asociación Boirense de Empresarios, Asociación Casa Encantada, Asociación Comercial Zona Monumental de Pontevedra, Asociación Contra o Cancro de Ponteceso, Asociación Costa da Vida, Asociación Cultural A Miserela, Asociación Cultural A Pomba do Arco de Foz, Asociación Cultural A Terra Brava, Asociación Cultural Alto Minho de Lugo, Asociación Cultural Ánxel Casal, Asociación Cultural Arrincadeira de Riotorto, Asociación Cultural As Lagoas, Asociación Cultural Buril de Burela, Asociación Cultural Colectivo Camiños, Asociación Cultural Daniel Calzado, Asociación Cultural de Lago - Xove, Asociación Cultural e de Tradicións Mariñeiras Gamela de Cabo de Cruz, Asociación Cultural e Deportiva San Andrés de Xinzo de Limia, Asociación Cultural Eliseo Alonso, Asociación Cultural Faro Roncudo de Corme, Asociación Cultural Felicia de Limodre, Asociación Cultural Francisco Lanza de Ribadeo, Asociación Cultural Fundación Xan de Arzúa, Asociación Cultural Lumieira, Asociación Cultural Maio Longo de Pontevedra, Asociación Cultural María Castaña de Lugo, Asociación Cultural Mistura Teis, Asociación Cultural O Caracol de Pascal, Asociación Cultural O Espertello, Asociación Cultural O Galo de Santiago, Asociación Cultural Osorio Guterres de Lourenzá, Asociación Cultural Penas e Rodas de Outeiro de Rei, Asociación Cultural Pola Esquerda, Asociación Cultural Santa María de Torás, Asociación Cultural Sementeira de Viveiro, Asociación Cultural Seminario Terras de Viveiro, Asociación Cultural Tartarés de Narón, Asociación Cultural Valle-Inclán de Lugo, Asociación Cultural Xeitura, Asociación Cultural Xieiro do Baixo Miño, Asociación Cultural Zaloira, Asociación Currículum Vitae, Asociación de Actores, Directores e Técnicos de Escena de Galicia (AADTG), Asociación de Amas de Casa de Baio, Asociación de Amas de Casa de Fene, Asociación de Amigos da República de Ourense, Asociación de Amizade Galego-Cubana Francisco Villamil, Asociación de Atención á Drogodependencia XURDIR,

Asociación de Comercializadores de Compradores de Peixe de Malpica, Asociación de Comercializadores de Peixe e Marisco da Costa da Morte, Asociación de Comerciantes de Allariz, Asociación de Comerciantes de Pontearreas, Asociación de Comerciantes de Ribadavia, Asociación de Compañías de Teatro Profesionais de Galicia (ASCIPROTEGA), Asociación de Defensa da Ría de Foz, Asociación de Diabéticos de Ferrolterra, Asociación de Directores e Realizadores de Cine e Televisión de Galicia, Asociación de Empresarios de Baio, Asociación de Empresarios de Cee, Asociación de Gaiteiros Galegos, Asociación de Mariscadores/as de Muros, Asociación de Mexilloeiros A Boirense, Asociación de Mexilloeiros ASPROMEDI de Rianxo, Asociación de Minoristas do Porto da Coruña, Asociación de Montes de Esteiro, Asociación de Mulleres Buserana da Costa da Morte, Asociación de Mulleres Dorna de Coia, Asociación de Mulleres Recandea do Castiñeiriño, Asociación de Músicos en Lingua Galega, Asociación de Nais e Pais de Alumnos da Gándara – Narón, Asociación de Nais e Pais de Alumnos de Bergondo, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do C.P. "Mestres Goldar" de Castrelos-Vigo, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do Cantel (Foz), Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de Cervo, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de Covas (Viveiro), Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP Gregorio Sanz de Ribadeo, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP nº 1 de Foz, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP Pedrosa Laxes de Celeiro, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do Colexio Salesianos Martínez Otero, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do E.I. Carricanta, Asociación de Nais e Pais de Alumnos do Jorge Juan de Fene, Asociación de Naseiros ALVEDOSA de Ponte Sampaio, Asociación de Pequeno Comercio da Póboa, Asociación de Pescadores (de caña) O Cotelo, Asociación de Pescadores de Río do Baixo Miño, Asociación de Pescadores O Buxeiro, Asociación de Produtores Artesanais de Allariz, Asociación de Produtores de Mexillón da Pobra do Caramiñal, Asociación de Subastadores de Peixe da Coruña, Asociación de Veciños A Unión de Cabo de Cruz, Asociación de Veciños A Xuntanza da Rua de San Pedro, Asociación de Veciños Camiño Ancho, Asociación de Veciños da Gándara, Asociación de Veciños de Angoares, Asociación de Veciños de Arou-Camelle, Asociación de Veciños de Celeiro, Asociación de Veciños de Cumiar, Asociación de Veciños de Fisterra, Asociación de Veciños de Fontenla, Asociación de Veciños de Moreira, Asociación de Veciños de Nogueira, Asociación de Veciños de Paraños, Asociación de Veciños de Vilaxoán, Asociación de Veciños de Vite, Asociación de Veciños Eduardo Pondal de Corme, Asociación de Veciños O Castiñeiriño, Asociación de Veciños Ostreira de Abelleira, Asociación de Veciños Parderrubias, Asociación de Veciños Sabriña, Asociación de Veciños San Estevo de Perlío, Asociación de Veciños San Isidro Gándara, Asociación de Veciños San Xoán, Fornelos e Lourido, Asociación de Veciños Viladóniga de Vilasanche (Serantes), Asociación Deportiva Esteirana Remo, Asociación Deportiva-Cultural Pau da Luz (Corrubedo), Asociación Ecoloxista e Cultural Verbo Xido da Terra de Montes, Asociación Galega de Antropoloxía Social e Cultural, Asociación Galega de Apicultura (AGA), Asociación Galega de Avogados, Asociación Galega de Guionistas, Asociación Galega de Historiadores/as (AGH), Asociación Galega de Medicina Familiar e Comunitaria (AGAMFEC), Asociación Galego-Cubana Xulio Trigo, Asociación Iniciativas y Estudos Sociales, Asociación Micolóxica Pan de Raposo (Cee), Asociación Naturista do

Baixo Miño ANABAM, Asociación para a Defensa dos Ríos Cachoeira, Asociación Piratas da Ría de Camariñas, Asociación Pista da Xesta, Asociación pola Defensa da Ría de Pontevedra, Asociación preSOS Galiza, Asociación Provincial de Amas de Casa e Consumidores das Rías Baixas de Pontevedra, Asociación Reivindicativa da Historia e Propiedade Montes A Lagoa, Asociación San Xerome Emiliani, Asociación Socio-Pedagóxica Galega, Asociación Xuvenil A Turonia – Entenza, Asociación Xuvenil Auruxeira, Asociación Xuvenil Maruxía, Asociación Xuvenil Val de Soneira, Ateneo Ferrolán, Ateneo Libertario de Compostela, Ateneo Libertario de Vigo, Ateneo Republicano de Galicia, ATTAC XEG Galicia, Aula Castelao de Filosofía, Bloque Nacionalista Galego, Boletín de información contra a maré negra Contramaré, Brigadas en Defensa do Patrimonio Chairego, Casino de Muros, Central Unitaria de Traballadores, Centro Cultural Rueiro de Coia, Centro Democrático Independente de Muros, CGT - Galicia, Ciberirmandade da Fala, Cine Club O Castelo, Claustro de profesores do IES Isaac Díaz Pardo de Sada, Club de Adictos a Deep Purple, Club de Básquet Alaricano, Club de Dornas A Vela Mascatiño, Club de Fútbol Allariz, Club de Lecer Trankimacin 500, Club de Remo de Muros, Club Deportivo de Baio, Club Deportivo do Miño, Club Deportivo San Xerome, Club Espeleolóxico Maúxo de Vigo, Club Unesco, Colectivo BAMBÁN de Sociolingüística, Colectivo Cidadán Reflicte, Colectivo Cultural 25 de Xullo de Arcade, Colectivo Cultural Nunca Máis da Mariña, Colectivo de Amigos da República de Redondela, Colectivo de Estudantes do IES da Póboa, Colectivo de Estudantes Nunca Máis da Mariña (IES de Ribadeo, Foz, Burela, San Cibrao e Viveiro), Colectivo de Universitarios Activos CUACFM, Colectivo de Voluntarios de Nunca Máis – Vigo, Colectivo Ecolóxico do Tremufo, Colectivo musical Caldaloba de Lugo, Colectivo Urbano Lugo, Colectivo Vaipolorío de Pontevedra, Colectivo Violeta, Colexio Oficial de Enxeñeiros Técnicos Industriais da Coruña, Colexio Oficial de Psicoloxía de Galicia, Colexio Provincial de Avogados da Coruña, Comissão para a Reunificação Nacional da Galiza e Portugal, Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol, Comité de Empresa de, Corporación Voz de Galicia S.L.U, Comité de Empresa de Ferroatlántica Cee-Dumbría, Comité de Empresa de Stolt Sexa Farm de Carnota, Comité de Empresa do Parador Hostel dos Reis Católicos, Comité Óscar Romero de Vigo, Comités Abertos [CAF-CAE], Comités de Solidariedade de Galiza (COSAL-Galiza), Comunidade Cristiá Cristo da Vitoria de Coia, Comunidade Cristiá de Base do Castiñeiriño, Comunidade de Montes de Abelleira, Comunidade de Montes de Arcos – Pontearreas, Comunidade de Montes de Ribeira – Crecente, Comunidade Educativa do CEIP de Escarabote, Concello de Allariz, Confederación Galega de APAS de Centros Públicos (CONFAPA-Galiza), Confederación Galega de Asociacións Veciñais COGAVE, Confederación Intersindical Galega, Confederación Nacional do Traballo (CNT) - Galiza, Confraría de Pescadores da Coruña, Confraría de Pescadores da Garda, Confraría de Pescadores da Póboa do Caramiñal, Confraría de Pescadores de Aldán, Confraría de Pescadores de Barallobre, Confraría de Pescadores de Cangas, Confraría de Pescadores de Cedeira, Confraría de Pescadores de Mugar dos, Confraría de Pescadores de Muxía, Confraría de Pescadores de O Grobe, Confraría de Pescadores de Pontevedra, Confraría de Pescadores de Rianxo, Confraría de Pescadores de Sada, Confraría de Pescadores de San Cibrao, Consello do Departamento de Humanidades da Universidade da

Coruña, Consello Escolar do IES Fontexería, Consello Escolar do IES Viana do Bolo, Cooperativa de Consumo Consciente Arbore, Cooperativa de Mariscadores da Ría de Arousa, Coordinadora Anti-Encoro de Caldas, Cuntis e Moraña, Coordinadora de Amigos da República de A Garda, Coordinadora de Crentes Galegos, Coordinadora de Ensino Area Negra, Coordinadora de Equipas de Normalización Lingüística de Ferrol, Coordinadora Democrática Independente de Laborais, Coordinadora Feminista Donicela, Coordinadora Galega de ONGDs, Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños – CEMMA, Coordinadora pola Defensa do Río Lérez, Coordinadora Urbana de Asociacións de Veciños de Ferrol, Coordinadora Xeral contra a LOU do Campus de Lugo, COSAL da Costa da Morte, CPS Liga de Amigos de Barallobre, CREA (Directores e Realizadores Asociados de Galicia), Donas de Nós de Lugo, ERVA, Escola de Estudos Musicais A Tempo de Pontevedra, Escola de Tempo Libre Paspallás, EsCULca - Observatorio para a defensa dos dereitos e as liberdades, Espeleolo Clube Rei Cintolo, Esquerda Unida, Facultade de Ciencias Económicas e Empresariais da Universidade de Vigo, Facultade de Filoloxía da Universidade da Coruña, Federación de Centros Xuvenís Don Bosco de Galicia, Federación de Cooperativas Sinerxia, Federación de Empresarios da Costa da Morte, Federación Ecoloxista Galega, Federación Veciñal Eduardo Chao de Vigo, Fistera Unida, Foro Republicano de Noia, Franca Irmandade de Pontevedra, Fronte Popular Galega, Fundación 10 de Marzo, Fundación Xosé Soto de Fión, Fuxan os Ventos, Galiza Nova, Grupo Chévere, Grupo de Investigación de Economía Pesqueira da Universidade de Santiago de Compostela, Grupo de Montaña Pena Tallada, Grupo Ecoloxista Coto de Frade, Grupo Ecoloxista Ridimoas, Guerrilleiros das Fragas, Hábitat, Hortamariña, Iniciativa pola Calidade de Vida en Pontevedra, Instituto Nacional de Educación Física de Galicia (INEF-Galicia), Instituto para o Desenvolvemento do Software en Galego (IDESGA), Irmandade dos Viños Galegos, Irmandade Galiza-Bretaña, LEGAIS (Colectivo de Lesbianas e Gais de Vigo), Liga Céltica Galaica, Mancomunidade de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común Castrove-Salnés, Mar de Tinta-USC, Movemento Cidadá da Parroquia Cristo da Vitoria de Coia, Mulleres Cristiás Galegas, Nova Escola Galega, O Bandullo Ecolóxico, Obradoiro Ambiental Oureol de Compostela, OMAR (Mergulladores), Organización Galega de Autónomos e Empresarios, Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACMM), Ovica, Asociación de Ovino e Caprino de Galicia, Partido Comunista de Galicia, Partido Comunista do Pobo Galego, Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria, Peña Celtista Alakearre, Peña Celtista Cuadrilla de Pepa A Loba, Piratas das Rías-Sindicato Estudiantil, Plataforma Cidadá pola Supresión da Peaxe de Rande, Plataforma contra a Burla Negra, Plataforma de Sanitarios da Ría de Vigo, Plataforma en defensa da Ría de Arousa, Plataforma en defensa da Ría de Ribadeo, Plataforma en defensa da Ría de Sada, Plataforma en defensa da Ría de Vigo Cíes, Plataforma Medioambiental de Corrubedo, Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública, Plataforma UDC-Prestige, Plataforma XANOCAS de Defensa da ría Betanzos, PSdeG-PSOE de Fene, PSdeG-PSOE de Mondariz, PSdeG-PSOE de Muxía, PSdeG-PSOE de Pontearreas, Radio Allariz, Radio Clavi de Lugo, Redes Escarlata, Representación de Confrarías Afectadas da Costa da Morte, Sala Nasa, Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), Sindicato de

Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia, Sociedade Cooperativa de Mexilloeiros de Bueu, Sociedade Cultural Deportiva e Xuvenil Fontefría de Muíños (Piragüismo), Sociedade Cultural Medulio, Sociedade Cultural Recreativa e Deportiva Esteirana (Remo), Sociedade Cultural Recreativa e Deportiva O Pote, Sociedade Deportiva Albións (Atletismo), Sociedade Deportiva Barallobre (Futbol), Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA), Sociedade Galega de Historia Natural (SGHN), Solidariedade Internacional de Galicia, Teatro do Vilar, UGT-Galicia, Unión Libertaria de Ferrol, Unión Sindical Obreira, Unións Agrarias da Costa da Morte, Vangarda Obreira (Labañou), Vendedores e vendedoras do Mercado Central de Ferrol, Xunta de Facultade de Humanidades de Lugo (USC), Xunta de Persoal da Área Sanitaria da Coruña do Sergas, Xustiza e Sociedade Xudicatura, Xustiza Negra Xudicatura, Xuventude Comunista, Xuventudes Socialistas de Galicia

-Coordinadora Galega polo Paz (CGpP)

Composta por (29):

ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), Asociación de Mulleres Recandea do Castiñeiríño, Asociación para la promoción social y cultural Chambo, Asociación Socio-Pedagóxica Galega, Bloque Nacionalista Galego, Comités Abertos, Confederación Intersindical Galega, Coordinadora de Crentes Galegos, Coordinadora Galega de ONGDs, Esquerda Unida, Federación Ecoloxista Galega, Fundación Araganey, Fundación para a Igualdade María Xosé Arcos, Galiza Nova, Grupo de Obxección Fiscal Galega, InteRed Galicia, Intermón Oxfam, Movemento Rural Cristián, Mulleres Cristiás Galegas, PsdeG – PSOE, Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia, UGT-Galicia, Unión de Estudiantes Árabes, Unións Agrarias, Voluntariado Social Rogas, Xuventude Comunista, Xuventudes Socialistas de Galicia

-Galiza Non Se Vende (GNSV)

Composta por (58):

MARANTE Setem, A Cova da Terra, Agrupação de Montanha Augas Limpas, Amigos da Terra, Anduxía (Plataforma para a rexeneración e recuperación do litoral de Bueu), Asemblea do Suído, Asociación Cultura Caleidoskopio, Asociación Cultural O Fervedoiro, Asociación Cultural O Tombo de Andán, Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán, Asociación O Carballal, Asociación para a defensa do Parque Rosalia de Castro de Lugo, Asociación Sagres en Defensa do Litoral - Aguiño, Asociación Socio-Cultural O Iribio, Associação Cultural A Gentilha do Pichel, Bouzas Móvete, C.V Macrodepuradora do Lagares, Centro Social A Baiuca Vermelha, Centro Social A Fouce de Ouro, Centro Social A Revolta, Centro Social Atreu, Colectivo Arraianos, Colectivo Ártabra 21, Colectivo Berra Val Miñor, Colectivo Nacionalista de Marín, Comité Cidadán de

Emerxencia para a Ría de Ferrol, Comité de Defensa das Rías Altas, Cooperativa de Consumo Responsable Eirado, Coordinadora de Crentes Galegos, Drosera Estudo e Conservación do Medio Natural Galego, ERVA, Federación Ecoloxista Galega, Foro Social de Cangas, Foro Social O Ribeiro, Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global), Fundación Galicia Verde, Fundación Sen Esquencer, Grupo de Axitación Social de Vigo (GAS), Luita Verde, Maribolheras Precarias, Pallas@s en Rebeldía, Plataforma Cidadá Cultura Si-Mausoleo Non, Plataforma Contra o viaducto e variante de Outes, Plataforma Defensa Socioeconómico de Chantada, Plataforma en defensa da Ría de Ribadeo, Plataforma Medioambiental de Corrubedo, Plataforma pola Defensa do Patrimonio Cultural de Quilmas, Plataforma veciños O cruceiro de Mehá, Rede de Dereitos Sociais de A Coruña (RDS), Redes Escarlata, S.C.D do Condado, Salvemos Monteferro, Sociedade Cultural Madia Leva!, SOS Courel, SOS Serra da Groba, Unión Libertaria, Verdegaiá, Verduxo Sociedade Protectora de Animais e Plantas.

-Plataforma Galega Antitransxénicos (PGA)

Composta por (55):

A Cova da Terra, A Estruga Espazo Agroecolóxico, A Gradicela Grupo de Consumo Responsable, A Hortiña da Ponte, ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), ADENCO, AGHU (Asociación Galega de Horticultura Urbana), Altermundo, Alternativas Nómadas, Amigos da Terra, Anacos da Cidade, APEGA (asociación de produtores galegos), Asociación Cultura Caleidoskopio, Asociación Cultural Deportiva e Ecoloxista Treze Catorze, Asociación Cultural Deportiva e Xuvenil Vereá, Asociación Cultural Lucerna, Asociación Cultural Meiro, Asociación de Veciños Minas da Brea, Asociación Galega de Apicultura (AGA), Associação Cultural A Gentilha do Pichel, Associação Cultural Foucelhas, ATTAC XEG Galicia, Centro Social A Esmorga, Centro Social A Revolta, Centro Social Arrincadeira, CIG – Servizos, Cooperativa de Consumo Consciente Arbore, Cooperativa de Consumo Responsable A Xoaniña, Cooperativa de Consumo Responsable Eirado, Coto do Frade, CRAEGA, ERVA, Eucaliptos Non (Aire Ceibe), Federación Ecoloxista Galega, Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global), Fundación Sen Esquencer, GIEEA UdeV, Greenpeace, Implicad@s no Desenvolvemento, Info-Transxénicos Tui, O Bandullo Ecolóxico, O Grelo Verde, Periodismo Consciente, Rainha Lupa. Cooperativa Agroecoloxica de Quilmas, Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente, Salvemos Monteferro, Saramaganta, Semente Asociación de Consumo Responsable, Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sociedade Pesca Deportiva Ponte Mazaira, Tenda ecoenvío, Verdegaiá, Vespera de Nada, Veterinarios Sen Fronteiras, Xixirin.

-Iniciativa pola Soberanía Alimentar (ISAP)

Composta por (10):

A Cova da Terra, AMARANTE Setem, Cooperativa de Consumo Responsable Eirado, Emaus Fundación Social, Fundación Galicia Verde, Panxea, Semente Asociación de Consumo

Responsable, Sindicato Labrego Galego - Comisi3ns Labregas (SLG), Verdegai3a, Veterinarios Sen Fronteiras.

-Foro Social Galego (FSGal)

Composta por (91):

ACPP (Asemblea de Cooperaci3n pola Paz), Acsur Galiza, ADEGA (Asociaci3n para a defensa ecol3xica de Galiza), AGAL (Associa33m galega da L3ngua), AGARESO (Asociaci3n Galega de Reporteiros Solidarios), Agrupa33m Cultural O Facho, Altermundo, AMARANTE Setem, Amigos da Terra, Andaina (revista galega de pensamento feminista), Asociaci3n Cultura Caleidoskopio, Asociaci3n Cultural pola Rexeneraci3n da Esquerda Fuco Bux3n, Asociaci3n Cultural WIPALA, Asociacion Cultural Xermolos de Guitiriz, Asociaci3n Cultural-Deportiva Bastantes Llon, Asociaci3n de Econom3a Social Briante, Asociaci3n de Interese Solidario O Peto, Asociaci3n Euroeume, Asociaci3n para a defensa do Parque Rosalia de Castro de Lugo, Asociaci3n preSOS Galiza, Associa33m Cultural A Gentalha do Pichel, Ateneo Ferrol3n, Axuda en Acci3n, Axunica, Ciberirmandade da Fala, CIG – Servizos, Club Internacional de Prensa, COGAMI (Confederaci3n Galega de persoas con discapacidade), Colectivo Arraianos, Colectivo Galego do Menor, Colexio Oficial de Psicolox3a de Galicia, Comisi3n pola Recuperaci3n da Memoria Historica da Coru3a, Comit3 Comidad3n de Emerxencia para a R3a de Ferrol, Comit3s Abertos, Confederaci3n Intersindical Galega, Coopera, Coordinadora de Crentes Galegos, Coordinadora Galega de ONGDs, Coordinadora para o Estudo dos Mam3feros Mari3os – CEMMA, Corrente Vermella, Emaus Fundaci3n Social, Encontro Irmandi3o, Enxe3eria Sen Fronteiras Galicia, Esquerda Unida, Federaci3n de Cooperativas Sinerxia, Foro Galego de Inmigraci3n, Foro Pola Memoria (Republicana de Galicia), Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acci3n Global), Fundaci3n Entreculturas, Fundaci3n Galicia Verde, Fundaci3n Galiza Sempre, Fundaci3n Secretariado Gitano, Funda33m Art3bria, Galiza Nova, Greenpeace, Grupo Investigaci3n en Pedagog3a Social e Educaci3n Ambiental SEPA, Implicad@s no Desenvolvemento, Instituto de la Cultura Gitana, Instituto Galego de Analise e Documentaci3n Internacional (IGADI), InteRed Galicia, Interm3n Oxfam, Marcha Mundial das Mulleres, M3dicos do Mundo – Galicia, Mundo Sen Guerra e sen Violencia, Natureza e Xuventude, Nova Escola Galega, Organizaci3n Galega de Comunidades de Montes Veci3ais en Man Com3n (ORGACMM), OSPAAAL (Organizaci3n Solidaria cos Pobos de Asia, 3frica e Am3rica Latina), Partido Comunista de Galicia, Partido Revolucionario dos Traballadores-Esquerda Revolucionaria, Paz con Dignidad - Observatorio de Multinacionais en America Latina, Plataforma Alternativa de Lugo, Radio Allariz, Radio Filispin (Ferrol), Radio Fus3n (Rede de radios municipais), RCADE (Rede cidad3 para a abolici3n da d3beda externa), Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente, Redes Escarlata, Seminario Galego de Educaci3n para a Paz (SGEP), Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato Labrego Galego - Comisi3ns Labregas (SLG), Sindicato Nacional das CC.OO. de

Galicia, Sinerxia (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharaui de Lugo), Sociedade Cultural Madia Leva!, Sociedade Galega de Educación Ambiental (SGEA), SOS Courel, Tradutores Sen Fronteiras, UGT-Galicia, Verdegaiia, Vespera de Nada, Veterinarios Sen Fronteiras.

-Rede Anticapitalista Galega (RA)

Composta por (29):

ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), Altermundo, AMARANTE Setem, Asociación Cultural O Currunchu, Asociación Cultural WIPALA, Asociación Cultural Xermolos de Guitiriz, Asociación de Interese Solidario O Peto, Associação Cultural A Gentalha do Pichel, Centro Social A Baiuca Vermelha, Centro Social A Esmorga, CGT Arousa, CGT Pontevedra, CIG – Servizos, Colectivo Ártabra 21, Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños – CEMMA, Enxeñeria Sen Fronteiras Galicia, Foro Galego de Inmigración, Implicad@s no Desenvolvemento, Marcha Mundial das Mulleres, Médicos do Mundo – Galicia, OSPAAAL (Organización Solidaria cos Pobos de Asia, África e América Latina), Panxea, Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sinerxia (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharaui de Lugo), Veciñ@s pola tolerancia (Colectivo Intercultural de Pontevedra), Verdegaiia, Vespera de Nada, Veterinarios Sen Fronteiras.

-Encontro Social Galego (ESG)

Composta por (28):

15-M A Coruña, 15-M A Mariña, 15-M Monforte, 15-M Ourense, 15-M Pontevedra, AMARANTE Setem, Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán, Asociación de Interese Solidario O Peto, ATTAC XEG Galicia, Colectivo Ártabra 21, Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia, Colexio Oficial de Traballo Social de Galicia, Coop 57, Democracia Real Xa, Estado do Malestar, Foro Galego de Inmigración, Iniciativa BenComún, Mesas de Convergencia, Nova Escola Galega, Plataforma de Afectados pola Hipoteca, Rede de Dereitos Sociais de A Coruña (RDS), Rede Feminista Galega, Revolta Natural, Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Verdegaiia, Zocamiñoca Consumo Consciente.

-Alianza Social Galega (ASG)

Composta por (61):

A Mesa pola Normalización Lingüística, ACPP (Asemblea de Cooperación pola Paz), Acsur Galiza, ADEGA (Asociación para a defensa ecolóxica de Galiza), Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuco Buxán, Asociación de Compostela Plataforma polo Emprego, Asociación Galega de Historiadores/as (AGH), Asociación Galega de

Mariscadoras/es AGAMAR, Asociación Monte Pindo Parque Natural, Asociación SocioCultural Namentras, Asociación Socio-Pedagóxica Galega, Colectivo Encontro Benestar Social (Marea Laranxa Pontevedra), Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia, Comisión pola Recuperación da Memoria Historica da Coruña, Comités Abertos, Confederación Galega de APAS de Centros Públicos (CONFAPA-Galicia), Confederacion Galega de Asociacións Veciñais COGAVE, Confederación Intersindical Galega, Confraría de Pescadores da Póboa do Caramiñal, Coordinadora Galega de ONGDs, Escola Viva, Federación ANPAS Compostela, Federación Asociación de Mulleres Rurais, Federación de Asociacións Culturais de Galiza Cultura, Federación de Profesionais e Autonomos/as de Galicia, Federación Galega de Bandas de Musica Populares, Federación Galega de Medio Ambiente, Federación Provincial de APAS de Lugo, Federación Rural Galega (FRUGA), Fundación 10 de Marzo, Fundación Castelao, Fundación Defensa dos Consumidores, Fundación Estudo e Divulgación da Cuestión Social e Sindical na Galiza, Fundación Galiza Sempre, Fundación Luís Tilve, Fundación Paz e Solidariedade, Iniciativa Estudantil Galega, Iniciativa Galega pola Memoria, Instituto de Cooperación ao Desenvolvemento de Galicia ISCOD , Instituto Galego da Historia, Liga Estudantil Galega, Mesa Galega de Educación no Rural, Movemento polos Dereitos Civís, Nova Escola Galega, Plataforma Defensa do Ensino Público, Plataforma Defensa do Sistema Público Galego de Servizos Sociais, Plataforma Galega Defensa do Ensino Público, Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública, Queremos Galego, Seminario Galego de Educación para a Paz (SGEP), Sindicato de Estudiantes, Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galiza (STEG), Sindicato de Xornalistas, Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG), Sindicato Nacional das CC.OO. de Galicia, UGT-Galicia, Unión de Autónomos de Transporte Carretera e Mar, Unión de Profesionais e Traballadores Autónomos, Unións Agrarias, USTG, Xustiza e Sociedade Xudicatura.

- Cartografía do asociacionismo galego

(anexo desplegable 1)

- Cartografía do SMO galego

(anexo desplegable 2)

- Cartografía de Redes

(anexo desplegable 3)

2. ALIANZAS E FEDERACIÓNS CORPORATIVAS

-Centros Sociais

Arredistas (27):

Aguilhoar (Xinzo de Limia), Almuinha (Marín), O Arredista (Compostela), Arrincadeira (O Ribeiro), Artabria Fundación (Naron), Aturuxo (Boiro), Baiuca Vermelha (Ponteareas), Bou Eva (Vigo), O Carneiro Alado (Lugo)**, SDC Condado (Salvaterra do Miño), A Esmorga (Ourense)*, Faisca (Vigo), A Fouce de Ouro (Ames)*, AC Foucelhas (Ordes), Fuscalho (A Guarda), A Gentilha do Pichel (Compostela), Gomes Gaioso (A Coruña), O Guindastre (Vigo), Henriqueta Outeiro (Compostela)*, Madia Leva (Lugo), Revira (Pontevedra), Roi Soga de Lobeira (Noia), Sem Um Cam (Ourense), Vagalume (Lugo), A Revolta do Berbes (Vigo), Treme a Terra (Pontedeume)*, Xebra Asociación (Burela)**

Autoxestionarios/Okupas (13):

Atreu (A Coruña)*, CSO A Camara de Gas (Compostela), CSO A Casa das Atochas (A Coruña), CSO A Casa da Estación, CSO A Casa do Vento, A Cova dos Ratos (Vigo), A Formiga (Redondela), O Fresco (Ponteareas), CSO Liceo (Marín), CSOA Palavea (A Coruña), CSO O Salgueiron (Cangas), A Tiradoura (Cangas), CSA Xogo Descuberto (Vigo)

(Os Centros Sociais non conforman unha alianza ou federación pero configuran unha rede con dous polos ideolóxicos: arredista-reintegracionista e o autoxestionario-libertario)

*pechados na finalización deste estudo

**abertos posteriormente ao período analizado no estudo (2002-2012)

- COGAVE

Composta por (11):

Federación Veciñal Lucus Augusti (Lugo), Federación Veciñal Eduardo Chao (Vigo), Federación Veciñal Limiar (Ourense), Federación Veciñal de A Coruña e Área Metropolitana, Federación Veciñal Roi Xordo (Ferrol) Federación Veciñal Castela (Pontevedra), Federación Veciñal Pedra dos Acordos (Val Miñor), Federación Veciñal O Facho (Cangas), Federación de Usuarios e Demandantes de Vivenda de Galicia (Santiago de Compostela), Federación Veciñal A Chamusca (Moaña), Federación Veciñal de Salvaterra de Miño.

.- CONFAPA

Composta por (4 federacións que suman 360 ANPAs):

Federación Provincial de ANPAS de Centros Públicos da A Coruña, Federación Provincial de ANPAS de Centros Públicos de Lugo, Federación Provincial de Asociacións de

País de Alumnos de Centros de Ensinanza Pública As Burgas (Ourense), Federación Provincial de ANPAS de Centros Públicos de Pontevedra.

- Coordinadora de Crentes Galegos

Composta por (15):

HOAC de Vigo, Comunidade de Base de Santiago, Comunidade de Base da Coruña, Comunidade de Base de Lugo, Comunidade de Base de Ferrol, Comunidade de Base de Vigo, Somos Igrexa, Mulleres Cristiás Galegas, Movemento Rural Cristián, Vangarda Obreira, Grupo de Curas Galegos, Grupo de Sábados Bíblicos, Asociación Irimia, Escola de Espiritualidade, Comunidade Home Novo.

- Coordinadora Galega de ONGD's

Composta por: (62):

A Cova da Terra, Acción contra a Fame (*), ACSUR Galiza, AGARESO, AMANI Galiza (*), Amarante Setem (*), Amigos da Terra, Amigos Escaes, Amistade e Cooperación (*), Arquitectos sen Fronteiras, Asemblea de Cooperación pola Paz, Asociación 1º de maio, Asociación Comisión Galega pro Amazonia (*), Asociación Salvador Allende (*), Axuda en Acción, Bicis pola Paz (*), Cáritas (*), Centro Galego de Estudos Sociais e de Cooperación (*), Compromiso e Misión (*), Coopera, Cruz Vermella (*), Ecos do Sur, Educación sen Fronteiras, Entreculturas, Entrepobos (*), Enxeñería sen Fronteiras, Equus Zebra, Estudiantes Solidarios (*), Farmamundi, FISC, Fundación Balms para la Infancia, Fundación Cume, Implicadas no Desenvolvemento, Interred Galicia, Intermón Oxfam, INTI, Jovenes y Desarrollo, Labañou Solidaria, Madreselva, Mans Unidas, Médicos do Mundo, Médicos Sen Fronteiras (*), Meniños, Natura Hispánica, ONGD Lena, ONGD mi Perú, Panxea, Paz e Solidariedade, Paz y Desarrollo (*), PROCLADE, Proyecto Mundo (*), PROYDE, SED, Seminario Galego de Educación para a Paz, Solidariedade Galega, Solidariedade Galega co Pobo Saharahui, Solidariedade Internacional de Galicia, Taller de Solidariedade, Terra de Homes, UNICEF Galicia, Veterinarios sen Fronteiras, Voluntariado Social ROGAS (*).

(* 17 ONGDs de disolveron ou deixaron a CGONGDs / 45 ONGDs no 2012)

- Federación de Cooperativas Sinerxia

Composta por (4):

Unión de Cooperativas de Traballo Asociado – UGACOTA, Unión de Cooperativas de Ensino de Traballo Asociado de Galicia – UCETAG, Unión de Cooperativas do Mar de Galicia - UGACOMAR, Arbore Consumo Consciente.

(3 federacións e 1 cooperativade consumo, que engloban a 147 cooperativas)

- Federación Ecologista Galega (antes AGENG)

Composta por (34):

ADEGA, ADENCO, AEBA (*), AGPF (*), Albatros (*), ANABAM (*), ANADE (*), APDR, Asamblea de Suido, Cachoeira (*), CEDENAT (*), CENAR (*), CEM (*), Cempés (*), Colectivo Ecoloxista do Salnes, Coto do Frade, Erva (*), O Galo de Antioquia (*), Guerrilleir@s das Fraguas, Habitat, Luita Verde, Movemento Ecoloxista da Limia, Asociación Ecoloxista Naturviva, Neboa, Niño do Azor, Oureol, SGHN (*), SYME (*), XEA (*), XENN (*), Vaipolorio, Verbo Xido, Verdegaia, Xevale.

(*16 organizacións se disolveron ou deixaron a FEG/ 18 organizacións no 2012)

- Federación Galega de Medio Ambiente

Composta por (30):

Asociación Ecoloxista Finisterrae, Asociación Medioambiental Comarca de Ordes, Asociación Medioambiental Terra de Barcala e Xallas, Asociación Medioambiental Terra de Sonería, Asociación Naturista da Comarca de Ortegal, Asociación para a Defensa do Medio Ambiente das Comarcas de Arzúa e Terras de Melide, Asociación para o Desenvolvemento Sostible da Comarca de Bergantiños, Asociación Medioambiental Compostela, Asociación Ecoloxista da Mariña de Lugo, Asociación Medioambiental Comarca de Lugo, Asociación Medioambiental de Meira, Asociación Naturista de Guitiriz, Asociación para a Defensa do Medio Ambiente da Terra Chá, Asociación para a Preservación dos Ancares, Asociación para o Desenvolvemento Sostible da Comarca da Consagrada, Asociación Medioambiental Comarca de Sarria, Asociación Ecoloxista Terra de Lemos, Asociación Naturista de Chantada, Asociación Ecoloxista A Ulloa, Asociación Ecoloxista do Ribeiro, Asociación Naturista do Carballiño, Asociación para a Defensa do Medio Ambiente da Comarca de Verín, Asociación para o Desenvolvemento Sostible da Comarca de Viana, Asociación Medioambiental do Xurés, Asociación Ecoloxista da Comarca de Tabeirós-Terra de Montes, Asociación Medioambiental Comarca do Deza, Asociación Medioambiental O Rosal, Asociación Medioambiental de Rodeiro, Asociación Naturista do Salnés, Asociación para a Defensa do Medio Ambiente de Silleda.

(Federación de grupos ecoloxistas de dubidosa existencia, máis alo da xestión de proxectos subvencionados - mesmo no seu día foi denunciado pola consellería de Medio Ambiente como organizacións de recadación de fondos ligados a UU.AA.)

- Foro Galego de Inmigración

Composta por (91):

Amarante Setem, Amani-Galiza, Asociación Chambo, Asociación Afrolatina de Ourense, ASAGA Asociación de Africanos en Galicia, Asociación Cultural Fuco Buxán, Asociación de Inmigrantes Gondwana, Asociación de Argentinos en el Exterior, Asociación Plataforma polo Emprego, Asociación Puente Cultural Rumano-Gallego, Asociación Universia, ATTAC

Compostela, Asociación de inmigrantes Casa Latinoamericana en Galicia, Cáritas Interparroquial Santiago, Cáritas Milladoiro, Colectivo Brasileiro, Colexio Oficial de Educadores Sociais de Galicia, Comisión de Migración do BNG, Comité Óscar Romero de Santiago de Compostela, Coordinadora Diocesá de Acción Católica, Cruz Vermella, CUT, Departamento de Migración da CIG, Esquerda Unida, Foro Debate e Acción, Inzar, Juventudes Marianas Vicencianas, Mans Unidas, Misioneros Combonianos, Mulleres Cristiás Galegas, Oficina de Cooperación e Voluntariado da Universidade de A Coruña, PSdeG-PSOE-Santiago, Seminario Galego de Educación para a Paz, Voluntariado Rogas, Uruguayos por el Mundo Carballo, Asociación de Venezolanos en A Coruña, Hermandad Venezolana de A Estrada, Asociación Equus Zebra, Asociación Batuko-Tabanka, Cáritas de Lugo, Cáritas de Mondoñedo-Ferrol, Asociación Cultural para las Migraciones Colombianas ACUMIC, Sindicato Labrego Galego, ASMIREFE, Asociación Renacer, Mediomundo Uruguayos en Coruña, Galicia Terra de Acollida de Ourense, AMESPA, Asociación de Venezolanos del Deza, ASCD Amigos de Venezuela de Vigo, Hermandad de Venezolanos das Rías Baixas, Asociación Casa de Inmigrantes Oya de Arteixo, Asociación Banda Oriental, Asociación Centro Argentino de Carballiño-Asociación Latinoamericana, Cáritas de A Coruña, Asociación de Argentinos de Lalín, Fundación Juan Soñador, Asociación de Mulleres Anovar de Galicia, Asociación Venezolana do Salnés, Casa Argentina de La Coruña, Comunidade do Castiñeiríño de Santiago de Compostela, Parroquia Cristo de la Victoria de Vigo, Asociación Recandea, Agrupación de Inmigrantes Latinoamericanos Ntra Sra de Guadalupe de Pontevedra, Asociación de Emigrantes Retornados de A Mahía, Médicos do Mundo, Asociación de Venezolanos de Santiago, Cosior (Asociación de Ecuatorianos de Santiago), Aseser Teranga, Asociación Ouresá-Venezolana, Asociación Ñane-Reta Paraguay, Asociación Multicultural de Mujeres de Vigo, Agra Humanista, Marineda, Orense Acoge, Federación de Anpas, Forum Propolis, Asociación 25 de Agosto de Uruguay, Asociación Fonte de Ourense, Cáritas Diocesá de Ourense, Asociación de Guineanos de A Coruña, Somos Igrexa, Asociación Cultural e Intelectual de Santiago de Compostela, Asociación de Senegaleses de Ourense, Asociación Marusía de Emigrantes Retornados, Asociación Trotamundo, Madres Latinas, Proyecto Teranga Sociolaboral, Cáritas Tui-Vigo, ONGD ConTacto.

- Iniciativa Galega pola Memoria

Composta por (46):

A.S.C. Roi Soga de Lobeira, AC Lucerna, ACC Terra de Outes, Agrupação Cultural O Facho, Amigos de Johan Carballeira de Bueu, Asemblea Republicana de Vigo Amig@s da República, Asociación Amigos da República de Ourense, Asociación Cultural O Naranxo, Asociación Cultural Vagalumes, Asociación Cultural Adellís, Asociación Cultural Cultura Aberta, Asociación Cultural Eira Vella, Asociación Cultural Irmáns Suárez Picallo, Asociación Deportivo, Cultural O Petouto de Moraña, Asociación Ecoloxista e Cultural de Terra de Montes Verbo Xido, Asociación Galega de Historiadores, Asociación Memoria Historica 28 de Agosto, Asociación para a Dignificación das Víctimas do Fascismo,

Asociación para a Recuperación da Memoria Histórica de Marín, Asociación para a recuperación da Memoria Histórica e defensa do Patrimonio Inmaterial A Oliveira, Asociación pola Recuperación da Memoria Histórica de Marín, Asociación pola recuperación da memoria histórica de Ogrove, Asociación Viguesa pola Memoria Histórica do 36, Asociación Cultural "Obradoiro da Historia", Centro Suárez Picallo, Colectivo Republicano de Redondela, Comisión Cidadá pola Verdade do 36, Comisión pola memoria Señor Afranio, Comisión pola Recuperación da Memoria Histórica da Barbanza, Comisión pola Recuperación da Memoria Histórica da Coruña, Confederación Intersindical Galega – CIG, EsCULcA, FESGA, Foro pola Memoria de Galicia, Fundación 10 de Marzo, Fundación Alexandre Bóveda, Fundación Bautista Álvarez de Estudos Nacionalistas, Fundación Castela, Fundación Luís Tilve, Grupo A Quenlla, Instituto de Estudos Miñoranos, Murguía: Revista Galega de Historia, Proxecto é-memoria, Redes Escarlata, Sempre con Vós-Cidadanía pola Verdade, Unión Libre.

- Marcha Mundial das Mulleres

Composta por (31):

Colectivos Feministas: Area Loura Val Miñor, Asemblea Mulleres do Condado, Asemblea de Mulleres de Pontevedra, Asociación de Mulleres Dorna, Asociación de Mulleres da Costa da Morte Buserana, Asociación de Promoción da Muller Liberdade, BOGA, Colectivo Violeta, FIGA, Forum Galego de Política Feminista, Grupo de Estudos sobre a Condición da Muller Alecrín, Mámoa, Mulleres Cristias Galegas, Mulleres Nacionalistas Galegas, Mulleres Progresistas de Vigo, Rede Veciñal contra a Violencia de Xénero, Revista Galega de Pensamento Feminista Andaina; **Colectivos de Organismos Sociais:** Asociación Cultural Lefre do Caldereta, Comisión da Muller dos Cómites Abertos, Mulleres da Asociación Cultural Alexandre Bóveda, Mulleres de ADEGA, Vocalías da Muller da Federación de AAVV Eduardo Chao; **Departamentos e Secretarías de Organismos Sindicais:** Asemblea de Mulleres do STEG, Departamento da Muller da USTG, Mulheres da CNT Galiza, Secretaría da Muller de CCOO, Secretaría da Muller do SLG; **Departamentos e Secretarías de Partidos Políticos:** Asemblea de Mulleres de Galiza Nova, Comisión da Muller do BNG, Comissom da Mulher de NOS-UP, Departamento da Muller de EU.

- Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACMM)

Composta por (22):

A Carqueixa (Negueira de Muñiz), A_Paradanta, Acibal, Arousa Norte, Avión, Carnota, Castrove e Salnés, Cerdedo, Cotobade, Lemos-Quiroga, Monterrei, Morrazo, Noia e Muros, Pontecaldelas, Pontevedra, Redondela, Soneira, Serra do Barbanza, Terra Cha, Val Miñor, Valdeorras, Vigo.

- Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública

Composta por (24):

Plataforma Galega pola Sanidade Pública [Asociación Galega para a defensa da Sanidade Pública, Plataforma en defensa da Sanidade Pública da Área do Barco, Plataforma en defensa da Sanidade na Mariña, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Cangas, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Ferrol, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Lugo, Plataforma da Defensa da Sanidade Pública de Moaña, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Monforte de Lemos, Plataforma en defensa da Sanidade Pública do Salnés, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Santiago, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Ourense, Plataforma contra a privatización de Pontevedra, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Verín, Plataforma en defensa da Sanidade Pública de Vigo] + Confederación de Asociacións Veciñais (COGAVE), Anova, BNG, CIG, CCOO, EU, Espazo Ecosocialista, PSdeG-PSOE, SATSE, UGT

(Refundada como SOS Sanidade Pública no ano 2010)

- RDS A Coruña (Rede de Dereitos Sociais)

Composta por (9):

Arquitectos Sen Fronteiras, Ergosfera, A.VV. Monte Alto, AVV Os Rexumeiros de San Vincenzo Elviña, Centro Social Atreu!, Dereito a Cidade, Nomepisesofreghao, Proxecto Zero, S.R.D.C. Tempo Novo de Elviña.

- Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente

Composta por (13):

Agrelar (Allariz), Amarante Setem* (Galicia), Arbore* (Vigo), A Cova da Terra* (Lugo), A Gradicela (Pontevedra), As Grelas (Ribadeo), Eirado* (Compostela), Karrikanta (Cervo), Loaira (Redondela), Panxea* (Compostela), Semente* (Ourense), Tarabela (Lalín), Xoaniña* (Ferrol).

(*membros no 2008 cando participaron no FSGal)

3. PROGRAMACIÓN DO FSGal

PALESTRAS E MESAS REDONDAS

CIDADANÍA, DEREITOS HUMANOS E GOBERNANZA PLANETARIA.

No 60 aniversario da Declaración Universal dos DD.HH.

Manuel Dios Diz (Seminario Galego de Educación para a Paz). **Manuela Mesa** (CEIPAZ). **Margarita Ledo Andión** (Catedrática de Comunicación Audiovisual da USC).

Luís Acebal Monfort (Asociación pro Dereitos Humanos-APDH). **Beatriz Fernández Herrero** (Profesora do Dep. de Lóxica e Filosofía Moral da USC). **Roberto Mansilla** (Analista do IGADI).

Promoven: Seminario Galego de Educación para a Paz. Fundación Galiza Sempre. Altermundo

SAÚDE GLOBAL E OBXECTIVOS DO MILENIO

Felipe Noya (MdM). **José Manuel Perez** (Axuda en Acción).

Promoven: Médicos do Mundo. Axuda en Acción. Federación Estatal de Planificación Familiar

GALIZA FRONTE AO CÉNIT DO PETRÓLEO: CONSECUENCIAS SOCIOECONÓMICAS E RESPOSTA POLÍTICA

Antonio Palma (Permacultura Galiza). **Martíño Fiz** (Adega). **Charo Sanchez** (Sindicato Labrego Galego). **Manolo Rei** (Unión Libertaria). **Patricia Pena Monelos** (Universidade Rural do Eume).

Promoven: Asociación Véspera de Nada, por unha Galiza sen petróleo. Adega. Sindicato Labrego Galego-Comisións Labregas

GALIZA E OS PAÍSES DE LINGUA PORTUGUESA NO FORO SOCIAL MUNDIAL

Camilo Nogueira, Uxía Senlle e Elías J. Torres Feijó.

Promoven: Organizacións do Consello do Foro Social Galego

SOBERANÍA ALIMENTARIA: UNHA ALTERNATIVA Á CRISE PROVOCADA POLA POLÍTICAS AGRARIAS E ALIMENTARIAS

Paul Nicholson e Lidia Senra Rodríguez (Vía Campesina) e **Carmen Freire Cruces**(SLG). **Isabel Villalba Seivane** (MMM). **Xose Maria Garcia Villaverde** (VSF).

Promoven: Sindicato Labrego Galego. Marcha Mundial das Mulleres. Fundación Galiza Sempre. Verdegaiá. Amarante. Veterinarios sen Fronteiras.

GALIZA, TERRITORIO, ENERXÍA, SEGURIDADE, MOBILIZACIÓN SOCIAL: O CASO DE REGANOSA

Luz Marina Torrente. Manuel A. Rodríguez. Carballeira. Manuel Afonso Amorin. Humberto Fidalgo Couce. Carlos Álvarez Feal.

Promoven: Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol. A.C. Fuco Buxán. Acsur-Las Segovias

NEOLIBERALISMO EN CRISE: CARA ONDE VAI O SISTEMA?

Xabier Macías (Fundación Galiza Sempre). **Mari Carme López Santamariña** (Executiva Confederal da CIG). **Xavier Vence** (Catedrático de Economía Aplicada. USC).

José Vidal-Beneyto (Sociólogo, Director do Colexio de Altos Estudos Europeos Miguel Servet de París, Comité de apoio de ATTAC).

Promoven: Fundación Galiza Sempre, Confederación Intersindical Galega (CIG), Altermundo

UNHA GALIZA INTERCULTURAL

Promoven: Foro Galego de Inmigración

OS MEDIOS DE COMUNICACIÓN E A MANIPULACIÓN DA MEMORIA: COLOMBIA COMO PARADIGMA

Xabier Ron (OSPAAAL Galicia). **Carlos A. Portomeñe** (Foro pola Memoria). **Gilberto Torres** (refuxiado político colombiano).

Promoven: OSPAAAL Galicia, Foro pola Memoria de Galicia

CONSUMO RESPONSÁBLE: CONSTRUÍNDO ALTERNATIVAS DESDE GALIZA

Xan Duro (Verdegaia). **Xulio Rodríguez Lorenzo** (VSF). **Fernanda Couñago** (Amarante). **Manuel González Garrido** (Rede de Consumo Consciente). **Miguel Quinteiro Nuñez** (Grupo promotor do proxecto de banca ética de Gz).

Promoven: Verdegaia, Veterinarios sen Fronteiras, Amarante, Rede de Consumo Consciente

CONSTRUÍNDO CIDADANÍA: RENDA BÁSICA, SOCIEDADE CIVIL E MOVEMENTOS SOCIAIS FRONTE AO IMPERIALISMO

Daniel Raventós (Rede Renda Básica). **Antonio Domenéch** (Filósofo. Editor Revista Sin Permiso). **Xosé Manuel Beiras** (Pte. da Fundación Galiza Sempre. Membro do C.I. do Foro Social Mundial). **Raul Asegurado** (AIS O Peto)

Promoven: AIS O Peto. Ospaal. Fundación Galiza Sempre

GELEM, GELEM, GELEM LUNGONE DROMENSAR”

(Andei, andei, andei por longos camiños)

Situación actual e características socioculturais do pobo cigano na Galiza

Carmen Pastor Izquierdo (Instituto de la Cultura Gitana). **Vanessa Jiménez** (Secretariado Gitano). **Irene Jimenez** (Secretariado Gitano). **Marta Bueno**

Promoven: Marcha Mundial das Mulleres

POR UNHA ALTERNATIVA AO MODELO CAPITALISTA. RESPOTA DA CIDADANÍA FRONTE Á CRISE

Olalha Barro (Mádia Leva!). **Santiago Quiroga García** (Axunica e Sinerxia). **Carlos Dafonte** (Plataforma Alternativa de Lugo).

Promoven: Mádia Leva! Axunica. Sinerxia. Plataforma Alternativa

Campaña "NON COMAS O MUNDO". Presentación de libro | **Xosé María García Villaverde** | VSF-Galiza

Revista SIN PERMISO. Antoni Domènech e Daniel Raventós, do seu Consello de Redacción | AIS O Peto

PROPOSTA PARA CREAR UNHA REDE SOBRE XÉNERO E DESENVOLVEMENTO | Implicadas no desenvolvemento

MANIFESTO E INICIATIVAS A PROL DA OFICIALIDADE PLENA DO GALEGO. Carlos Callón, Presidente da Mesa pola Normalización Lingüística e Alexandre Insua (CIG) | CIG e Fundación Galiza Sempre

Apresentaçom do último libro de ESTALEIRO EDITORA | Mádía Leva!

ALTERMUNDO e especial do suplemento horizontal Altermundo para o FSGal | Manoel Santos e Imanol Dorca

MANIFESTO POLA LAICIDADE. Coordinadora estatal de crentes de base Redes Cristianas. Recolleita de adhesións e sinaturas de apoio | **Somos Igrexa - Galicia**

VENAS DE AUGA. Arte-denuncia. **X. M. Albán.** A beleza da auga contraposta coa terrible xestión deste vital recurso por parte do ser humano

Curtametraxe **QUIERO SER TORTILLA.** VSF-Galiza. Sobre a soberanía alimentar

Documental **EN SON DE PAZ**. Sobre o XX Aniversario do Seminario Galego de Educación para a Paz SGEPE e os obxectivos, contidos, actividades e metodoloxías da Educación para a Paz

Documental **EL PROCESO DE LO POSIBLE**. Quepo producciones. Gravado no Foro Social Mundial de Nairobi Documental (V.O. Subtituada)

THE TAKE (A toma). Avi Lewis & Naomi Klein. Canadá, 2004 Documental (V.O. Subtituada)

UNSER TÄGLICH BROT (O noso pan de cada día). Nikolaus Geyrhalter. Alemaña, Austria, 2005

Documental **CC.OO-Galicia**

Documental **PABLO IGLESIAS. PASIÓN POR LA LIBERTAD** (1850- 1925). Fundación Pablo Iglesias. **UGT-Galicia**

Documental (V.O. Subtituada) **LES GLANEURS ET LA GLANEUSE** (Os espigadores e a espigadora). Agnes Varda, Francia, 2000

Documental (V.O. Subtituada) **MANUFACTURED LANDSCAPES** (Paisaxes transformadas). Edward Burtynsky. EUA, 2006

PRESENTACIÓN DA MARCHA MUNDIAL POLA PAZ E A NON VIOLENCIA. Mundo sen Guerras e sen Violencia e Seminario Galego de educación para a Paz

CAMIÑANDO CARA UN FORO MUNDIAL DE EDUCACIÓN. Presentación do Foro 2010 en Santiago, co Congreso Internacional de Educación e Cultura de Paz entre outras actividades. | **Seminario Galego de Educación para a Paz, Fundación Galiza Sempre, Altermundo, IGADI**

Presentación do estudo: **ACCESO E UTILIZACIÓN DOS SERVIZOS PÚBLICOS DE SAÚDE POR PARTE DOS INMIGRANTES EN GALICIA** Médicos do Mundo

POR UNHA LEI INTEGRAL DO ABORTO. Campaña para conseguir unha lei integral do aborto que garanta o dereito de todas as mulleres a decidir sobre o seu corpo e a súa maternidade, libremente e na Sanidade Pública | **Marcha Mundial das Mulleres**

DECÁLOGO PARA O TRATAMENTO INFORMATIVO NON ESTEREOTIPADO DA INMIGRACIÓN. Que o Foro de Inmigración propón para os medios de comunicación social, profesionais do xornalismo, gabinetes de prensa e, en xeral, a toda persoa divulgadora de información e de textos e literarios | **Foro de Inmigración 10:00 h.**

RECUPERAR A MEMORIA HISTÓRICA. AS VÍTIMAS DA REPRESIÓN FRANQUISTA Comisión para a recuperación da Memoria Histórica da Coruña

SUSTENTABILIDADE E CRECEMENTO Comercio Xusto | **Adela Figueroa Panisse e Celsa Sánchez Vázquez.** Obradoiro proposto por ADEGA e A Cova da Terra

CONTRA O TRÁFICO DE SERES HUMANOS. UN COMPROMISO NECESARIO Revista galega de pensamento feminista. **Andaina**

Documental **CULTURA DE PAZ** . Sobre a vixente lei de fomento da educación e a cultura da paz de 2005 e o concepto e práctica da Cultura da Paz fronte da cultura da violencia. **Seminario Galego de Educación para a Paz**

Documental **LOS SIN TIERRA. Por los caminos de América.** Miguel Barros. El Deseo y Produce +. Colabora: Cameo

Documental **DE LA ESPAÑA QUE EMIGRA A LA ESPAÑA QUE ACOGE.** Fundación Largo Caballero. **UGT-Galicia**

Documental **GOLPEADOS, PERO NO VENCIDOS**. De Iker Espuñez. Sobre as maquilas do textil en Centroamérica. **Amarante**

Curtametraxe **HASTA LAS HUEVAS**. Sobre Soberanía Alimentar. **VSF-Galiza**

Documental (V.O. Subtituada) **WORKINGMAN'S DEATH** (A morte do traballador). Michael Glawogger. Austria, Alemaña, 2005

Documental **SAÚDE MATERNO INFANTIL EN SENEGAL** Programa de **Médicos do Mundo** no Senegal

PROGRAMACIÓN CULTURAL

Concerto Leo Arremecághona & García (Dios ke te Crew)

CASILDA ALFARO INTERPRETA: "PUDOR". Fragmento da obra de Suso de Toro 'Tic-Tac', posta en escena por **Teatro de Ningures**

Concerto acústico de: PEL DE NOZ

Concerto de: ATAQUE ESCAMPE + SACHA NA HORTA

"MANUALIDADES" DE MANU LAGO Pista catro

Concerto de: **TONHITO DE POI + OS CHIQUILICUATRES + TINO VAZ**

Charanga OS JALOCOS

SESIÓNS PLENARIAS

ACTO DE APERTURA DO FORO SOCIAL GALEGO

PERSPECTIVAS DO ALTERMUNDIALISMO **Xosé Manuel Beiras** (Presidente da Fundación Galiza Sempre). **Carlos Taibo** (Profesor de Ciencia Política da Universidade Autónoma de Madrid). **Lidia Senra** (Secretaria de Coordinación do Sindicato Labrego Galego). **Lupe Ces** (Marcha Mundial das Mulleres). **Promoven:** Organizacións do Consello do Foro Social Galego

ASEMBLEA DE MOVEMENTOS SOCIAIS XUNTANZA AUTOCONVOCADA E ABERTA A CALQUERA COLECTIVO

4. CONSELLO DO FSGal

Nome	En Representación de	Outras participacións
Alfredo Iglesias Dieguez	STEG	STEG/Altermundo/PCG/EU-AGE
Ana Alvarez	CGONGDs	CGONGDs
Ana M ^a Vila Montero	Axunica	Axunica
Ángel Amancio Sotillo Aragunde	Individual	
Antón Gomez-Reino Varela 'Tone'	Individual	Fuga Em Rede/Centro Social Atreu
Bruno Vilela López	Ciberirmandade	Ciberirmandade/BNG/Gentalha/Semente ensino
Camilo Nogueira Roman	Individual	BNG
Carlos A. Portomeñe Pérez	Individual	Foro pola Memoria/PCG/Abriga/EU-AGE/CCOO
Carlos Dafonte Díez	PAL	PAL/Corrente Vermella/Asemblea Anticapitalista de Lugo
Carme López Santamariña	CIG	CIG/BNG/AC Alexandre Boveda/Adega
Carmen Carballo Perez	Individual	Club Internacional de Prensa/ANOVA-AGE
David Rodriguez Rodriguez	Individual	A Nave das Ideas/ANOVA-AGE
Dolores Queiro Perez	ACSUR	ACSUR Galiza
Emilia Naveiras	Axunica	Axunica
Eva Gil Rodriguez	Amarante	Amarante
Felipe Noya Alvarez	MdM	MdM/
Fernanda Couñago Otero	Amarante	Amarante/Zocaminhoca
Fins Eirexas	Adega	ADEGA
Francisco Bañobre González	Adega	Adega
Hector Garcia Herráez	CxC	Coopera
Inmanol Dorca	Altermundo	Altermundo/Fiare/Rolda de Rebeldia
Irama Faty	Individual	
Javier Montero Dongil	CCOO	CC.OO/Paz e Solidariedade
Juan Ramón Pais Andrade	UGT	UGT/PSdeG-PSOE
Lara Dominguez Araujo	Individual	Babels/MsF/A Mesa/A Nave das Ideas/Arbore/AI
Levi Olivares	MdM	MdM/
Lidia Senra Rodriguez	Individual	SLG/BNG/
Lupe Ces Riobóo	MMM	MMM/Comité Emerexencia/CIG/BNG (ANOVA-AGE)
Manoel Santos Diz	Altermundo	Altermundo/Verdegaia/EI (ANOVA-AGE)/Amarante
Manuel A. Rodriguez Carballeira	CEdeFerrol	CEdeFerrol/PSdeG-PSOE
Manuel Dios Diz	SGEP	SGEP/CGONGDs/Foro da Inmigración/EEG-AGE
Maria Consuelo Martinez Garcia	CIG	CIG/FOG/ANOVA-AGE
Marta Esther Santos Perez	Individual	STEG/Rede Feminista/Semente
Miguel Fernandez Blanco	FI	Foro da Inmigración/Plataforma polo Emprego/ANPAs
Nuria Pérez Castro	Individual	Entreculturas
Olalha López Barro	Madia Leva!	Madia Leva!/Estaleiro/SLG/Rede Feminista
Raul Asegurado Perez	AIS O Peto	AIS O Peto
Rosa Maria Verdugo Matés	Paz	Paz con Dignidad
Rubén Afonso Lobato	CRMHC	CRMHC
Santiago Quiroga Garcia	Sinerxia	Sinerxia/Axunica

Tania Ameneiro Calvo	FGS	FGS/BNG/ACCP
Tareixa Otero Dacosta	MMM	MMM/Salvemos Monteferro/STEG
Teodoro Calvo Gando	Individual	
Tom Kucharz	Verdegaia	Verdegaia/Ecologistas en Acción
Vanessa Sánchez Villaverde	Coopera	Coopera/Walale
Xabier Macías Virgos	FGS	FGS
Xabier Ron Fernandez	OSPAAAL	OSPAAAL/Altermundo/EU-AGE
Xavier Vence Deza	Individual	BNG
Xoán Hermida González	Individual	Amarante/Verdegaia/A Gradicela/Ra/IBC/EEG-AGE
Xosé Alfredo Pereira Martínez	ORGACCMM	ORGACCMM
Xosé Aller	Individual	CIG/MH/AA.VV
Xosé Manuel Beiras Torrado	Individual	FGS/EI/BNG/ANOVA-AGE
Xose Maria Torres Bouza	CGONDGS	CGONGDs/Farmamundi/Coop57
Xosé Ramón Cendán	SLG	SLG/BNG/Anova-AGE

APENDICES

1. INDICE ONOMÁSTICO³⁹⁶

Albert, Michael; Veterano activista e escritor norteamericano, editor de ZNet, coeditor e cofundador de Z Magazine e cofundador de South End Press. Moi crítico coa política exterior e económica estadounidense e cos medios de comunicación de masas. Xunto con Robin Hahnel desenvolveu a proposta económica chamada Economía Participativa (www.parecon.org). Esta desafia os fundamentos da teoría económica tradicional e pretende ser unha alternativa ao capitalismo actual. Propón unha sociedade que non se organiza nin por medio do mercado nin da planificación central, nin por medio da competitividade nin do control, senón por medio da planificación participativa e a colaboración. (www.zmag.org/remtom.html).

Amin, Samir; (O Cairo; 1931); economista exipcio. É un dos pensadores neomarxistas máis importantes actuais. Desenvolveu os seus estudos sobre política, estatística e economía en París. Amín regresou ao Cairo, onde traballou desde 1957 até 1960 como oficial de investigación para "O Instituto para a Xestión Económica". Posteriormente, Amin deixa O Cairo, para converterse nun asesor do Ministerio de Planificación en Bamako (Malí) desde 1960 até 1963. En 1970 foi nomeado director do IDEP, que dirixiu até 1980. En 1980, Amin abandonou o IDEP e converteuse en director do Foro do Terceiro Mundo en Dakar.

Beiras, Xosé Manuel; (Santiago de Compostela, 1936) político e economista, de ideoloxía nacionalista galega e marxista. Foi portavoz do Bloque Nacionalista Galego no Parlamento de Galicia. Na actualidade, despois de abandonar a presidencia do CN, encabeza unha corrente interna denominada "Encontro Irmandiño". Continúa ademais á fronte da cátedra de Estrutura Económica da Facultade de Ciencias Económicas na Universidade de Santiago de Compostela. Tamén é un prolífico escritor, ex-académico numerario da Real Academia Galega. Membro do Consello Internacional do FSM. Encabezou un proceso de refundación do nacionalismo arredor do NPC que rematou coa fundación de Anova da que o seu portavoz. En 2012 encabezou a candidatura de AGE ás eleccións autonómicas e actualmente é o seu portavoz parlamentar.

Bello, Walden; (Manila, Filipinas, 1945) Influyente activista dende que en 1972 Ferdinand Marcos establecera a Lei Marcial. En 1978 foi apresado pola toma non violenta do consulado filipino en San Francisco. Director executivo de Focus on the Global South, profesor de socioloxía e administración pública na Universidade de Filipinas e colaborador en numerosos

---

³⁹⁶ Referencias bibliográficas recollidas na súa maior parte da revista dixital Altermundo e de outra información biográfica.

medios de prensa, publicacións de economía e institutos que estudan e se opoñen á globalización, como o prestixioso Transnational Institute de Ámsterdam. Doutorado en socioloxía na Universidade de Princeton (EUA), en 2003 recibiu o Right Livelihood Award –premio Nobel alternativo– por “ser un dos principais críticos do actual modelo de globalización económica, combinando labores de intelectual e activista”. Ten escrito decenas de libros e artigos analizando modelos económicos alternativos.

Boff, Leonardo; (Concórdia, Brasil, 1938) Doutor en Teoloxía e Filosofía e moi coñecido polo seu apoio aos máis desfavorecidos e á loita ecolóxica. Xunto con Gustavo Gutiérrez Merino considérase un dos fundadores da Teoloxía da Liberación. Ingresou nos Franciscanos en 1959 e foi profesor en Brasil, Portugal, España, Estados Unidos, Suíza e Alemaña. En 1985, a Congregación para a Doutrina da Fe, dirixida polo cardeal Joseph Ratzinger silencioulle por un ano polo seu libro Igrexa: Carisma e Poder (1984). En 1992, Roma tentou evitar que participase no Eco-92 de Río de Xaneiro, polo que renunciou ao sacerdocio e apostatou, autopromovéndose ao estado laico. En 2001 recibiu o Right Livelihood Award, ou Nóbel Alternativo.

Bove, Jose; (Talence, 1953) é un político e sindicalista francés do sector agrícola, figura relevante do movemento do altermundismo, portavoz desde 1993 da organización internacional Vía Campesina. Actualmente é eurodeputado polo grupo europe ecologiste.

Cassen, Bernard; (París, 1937) é unha das figuras máis salientábeis do altermundialismo. Profesor emérito do Instituto de Estudos Europeos da Universidade Paris VIII e titular dunha cátedra europea Jean-Monnet de Ciencias Políticas. É coñecido como xornalista e por ter sido, até xaneiro de 2008, director xeral de Le Monde Diplomatique. Foi tamén fundador e o primeiro presidente de Attac Francia (1998-2002) e segue a ser membro do Consello Científico desa organización. Asemade, é un dos pais do Foro Social Mundial, cuxa idea disque naceu no seu propio despacho falando cos brasileiros Chico Whitaker e Oded Grajew. Na actualidade está ligado á organización Mémoire des Luttes.

Chomsci, Noam; (Filadelfia, 1928) é un lingüista, filósofo e activista estadounidense, de ascendencia ucraíno-hebrea. É profesor emérito de Lingüística no MIT (Instituto Tecnolóxico de Massachusetts) e unha das figuras máis destacadas da lingüística do século XX, grazas aos seus traballos en teoría lingüística e ciencia cognitiva. Ao longo da súa vida, gañou popularidade tamén polo seu activismo político, caracterizado por unha visión fortemente crítica das sociedades capitalistas e socialistas, definíndose politicamente a si mesmo como un anarquista ou socialista libertario.

Engels, Friedrich; (*Barmen-Renania, 1820-Londres, 1895*) Pensador e dirixente socialista. Amigo e colaborador de Karl Marx, foi coautor con el de obras fundamentais para o nacemento dos movementos socialista, comunista e sindical, e dirixente político da Primeira Internacional e da Segunda Internacional. En 1844 adheriuse definitivamente ao socialismo e estableceu unha duradeira amizade con Marx. Aínda que corresponde a Marx a primacía no liderado socialista, Engels exerceu unha gran influencia sobre el: achegoulle ao coñecemento do movemento obreiro inglés e atraeu a súa atención cara á crítica da teoría económica clásica. Foi tamén el quen, grazas á desafoxada situación económica da que gozaba como empresario, achegou a Marx a axuda económica necesaria para manterse e escribir, e mesmo publicou os dous últimos tomos do ‘Das Kapital’ trala súa morte.

Freire, Paulo; (Recife, 1921 / São Paulo, 1997) foi un educador brasileiro e un influente teórico da educación. En 1946 foi nomeado Director do Departamento de Educación e Cultura do Servizo Social no Estado de Pernambuco, Estado do que a súa cidade natal é capital. Traballando principalmente entre os pobres que non sabían ler nin escribir, Freire empezou a adoptar un método non ortodoxo do que pode ser considerado unha variación da teoloxía da liberación. En 1968 publica o seu libro “a pedagogía do oprimido” e en 1969 ofrécaselle a praza de profesor visitante na Universidade de Harvard.

Gadotti, Moacir; (Santa catarina, Brasil, 1941) é unha das persoas clave no xurdir do Foro Social Mundial e do Foro Mundial de Educación hai xa 10 anos. Licenciouse en pedagogía e filosofía e doutorouse en Ciencias da Educación na Universidade de Xenebra en 1977. É profesor titular da Facultade de Educación da Universidade de São Paulo dende 1991 e actual director do prestixioso Instituto Paulo Freire, unha rede internacional con persoas e institucións distribuídas en máis de 90 países de todos os continentes, co obxectivo principal de dar continuidade e reinventar o seu legado.

George, Susan; (Massachussets, USA, 1935, nacionalizada francesa) é un dos referentes intelectuais dos movementos antiglobalización e unha estudosa da Sociedade Civil. Estudou filosofía e letras na Sorbona de París e doctorouse en ciencias políticas. Adquiriu a nacionalidade francesa en 1994. Presidenta do Consello de Administración do Instituto Transnacional de Ámsterdam, dedicado ao estudo de relacións Norte-Sur e do papel que en ambas as dúas zonas xoga a sociedade civil. Vicepresidenta do movemento ATTAC-Francia entre 1999 e 2006. Preside o Observatorio da Mundialización e participa do espírito do Foro Social Mundial de Porto Alegre. Foi tamén membro do Consello de administración de Greenpeace International (1990-1995).

Gorvachov, Mijail; (Privolnoe, Unión Soviética, 1931), político ruso. Foi Secretario Xeral do Partido Comunista da Unión Soviética (PCUS) de 1985 até 1989 durante o período da Perestroika, e presidente executivo da Unión Soviética de 1989 a 1991. Recibiu o Premio Nobel da Paz en 1990 e actualmente é líder da Unión de Social Demócratas, un partido formado despois da disolución oficial de Partido Socialdemócrata de Rusia en 2007.

Grajew, Oded; (Tel-Aviv, 1944) é un empresario brasileiro impulsor do Foro Social Mundial. Defende a responsabilidade social da empresa. Foi para o Brasil aos 12 anos. Formouse en enxeñaría eléctrica e en 1972 creou a Grow Jogos e Brinquedos, dedicada a desenvolver “xogos intelixentes”. En 1990, creou a Fundación Abrinq polos Dereitos do Neno e do Adolescente e en 1998 fundou o Instituto Ethos de Empresas e Responsabilidade Social, do cal é presidente. É membro do Consello Consultivo do Global Compact, programa desenvolvido polo ex-secretario xeral da ONU, Kofi Annan, que procura mobilizar á comunidade empresarial internacional na promoción de valores fundamentais nas áreas de dereitos humanos, relacións de traballo e medio ambiente.

Gramsci, Antonio; Antonio Gramsci (Ales-Cerdeña, 1891 - Roma, 1937) foi un filósofo, teórico marxista, político e xornalista. Malviviou 46 anos e morreu unha semana despois de ser posto en liberdade tras permanecer 8 anos na cadea. Durante o seu período de cadea elaborou os ‘Cadernos de cárcere’, 2.848 páxinas complexas, non foron destinadas para ser publicadas, conteñen reflexións e apuntamentos elaborados durante a súa reclusión, iniciados o 8 de febreiro de 1929, foron definitivamente interrompidas en agosto de 1935, onde se redescubre o marxismo que pon o seu acento no suxeito (chamado por el mesmo como filosofía da praxe).

Grzybowski, Cândido; é dende 1990 director xeral do Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Económicas (Ibase) –fundado polo mítico sociólogo militante Betinho–, que hoxe é unha das organizacións máis influentes na sociedade civil brasileira. Sociólogo, educador e filósofo, con doutorado na Université de Paris I Panthéon Sorbonne e post doutorado no Institute of Latin American Studies da Universidade de Londres, é membro do Grupo Facilitador e do Consello Internacional do Foro Social Mundial. Antes de facerse cargo do Ibase foi profesor de Socioloxía do Desenvolvemento na Fundação Getulio Vargas, en Río de Xaneiro (1989-1991).

Houtart, François; (Bruxelas, 1925) é un sacerdote católico e sociólogo marxista belga, fundador do Centro Tricontinental (CETRI) que funciona na Universidade de Lovaina e

director da revista *Alternatives Sud*. É unha das figuras máis recoñecidas do movemento altermundialista e do Foro Mundial das Alternativas. Neto do conde Henry Carton de Wiart (1869-1951), un dos dirixentes do Partido Católico e pioneiro da democracia cristiá, Houtart é licenciado en ciencias políticas e sociais da Universidade Católica de Lovaina e tamén doutor en Socioloxía da Universidade lovaniense, onde el foi profesor desde 1958 ata 1990. Estivo moi ligado ao movemento da Teoloxía da liberación no tempo da revolución sandinista de Nicaragua.

Keet, Dot; Nada en Zimbaue, académica e activista que forma parte de moitas redes nacionais, africanas e internacionais que loitan contra os acordos de libre comercio. Profesora de política económica e investigadora asociada do Transnational Institute –onde traballa en alternativas á OMC– e do Alternative Information and Development Center (AIDC). Participa tamén activamente no Grupo surafricano de Estratexia sobre Comercio (TSG) e a Rede de Solidariedade dos Pobos Surafricanos (SAPSN).

Klein, Naomi (Montreal, Québec, 1970) é unha das xornalistas e investigadoras máis influentes no movemento antiglobalización. É economista política, xornalista e escritora. Colaborou como columnista para os xornais como o *The Guardian*, de Londres, e *The Globe and Mail*, de Toronto. Maniféstase influída polos pais, que pertenceron a un movemento hippie achegado ao anarquismo e ela mesma achégase aos postulamentos do municipalismo libertario. O seu libro *No Logo* (2001) convertiuse case na biblia dos antiglobalización, pois atacaba directamente á cultura do consumo describindo as operacións das grandes corporacións.

Kovel, Joel; (USA 1936), político, académico, escritor e ecosocialista . psiquiatra e psicanalista. Publicou varios libros sobre o seu traballo na psiquiatría , a psicanálise e o activismo político. Kovel é membro do Partido Verde dos Estados Unidos (GPUS).

Latouche, Serge; (Vannes, Bretaña, 1940), é un coñecido economista e filósofo que promove e explora un sistema económico denominado decrecemento. Profesor emérito de Economía na Universidade París-XI, feito que compaxina coa presidencia de La Ligne d'Horizon e do Instituto de Estudos Económicos e Sociais para o Decrecemento Sustentábel, dende o que se edita a revista *La Décroissance*. En 1981 fundou con Allain Caillé el MAUSS (Movimiento AntiUtilitarista nas Ciencias Sociais) e a revista homónima. En 1998 recibiu o Premio europeo Amalfi de socioloxía e ciencias sociais.

Lenin, Wladimir; (Simbirsk, 1870 - Moscu 1924), revolucionario ruso, líder bolxevique, político comunista, e líder da Revolución Rusa de 1917. Foi autor dun conxunto teórico e práctico baseado no marxismo para a situación política, económica e social de Rusia de principios do século XX coñecido como leninismo.

Libânio Christo, Carlos Alberto ‘Frei Beto’; (Belo Horizonte, Brasil, 1944). Escritor, xornalista, filósofo e teólogo. Profesou na Orde Dominicana. Trátase dun dos máis coñecidos adeptos á Teoloxía da Liberación e un influente militante de movementos sociais e pastorais. Foi asesor do presidente Lula da Silva, coordinando o programa Fome Zero, e do goberno de Cuba nas relacións Igrexa Católica-Estado. É membro do Institute for Critical Research (Ámsterdam) e director da revista latino-americana America Libre.

Löwy, Michael; (São Paulo, Brasil, 1938) é un sociólogo e filósofo marxista franco-brasileiro. Actualmente é director de investigación emérito do CNRS e profesor da EHESS de París. En 1970 publicou unha das obras máis respectadas sobre o pensamento do Ché Guevara. En 2001 foi coautor do Manifesto Ecosocialista Internacional.

Lukacs, George; O pensamento de Lukacs e Gramsci nos anos 30 foron clave para a evolución dialectica do marxismo e a posteriores análises da escola de Frankfurt.

Maidianik, Kiva; (1929 - 2006) historiador e politólogo soviético, investigador do Instituto de Economía Mundial e Relacións Exteriores da Academia de Ciencias de Rusia. Foi latinoamericanista, con maior dominio de Cuba, Brasil, Nicaragua, México e Venezuela. En 1987 foi expulsado do Partido Comunista da Unión Soviética polos seus «contactos non autorizados con estranxeiros».

Mandel, Ernest; (Frankfurt 1923 - Bruxelas, 1995) foi un economista, historiador e político belga. Foi un dos líderes do trotskismo despois da morte de León Trotski. É considerado un dos teóricos marxistas máis importantes da segunda metade do século XX.

Marx, Karl; (Tréveris-Renania, 1818 - Londres, 1883), intelectual, humanista e dirixente socialista. Na súa vasta e influente obra, incursionou nos campos da filosofía, a historia, a socioloxía e a economía. Xunto a Friedrich Engels, é o pai do socialismo científico. Os seus escritos máis influentes son o *Manifesto do Partido Comunista* (en coautoría con Engels) e o

libro 'Das Kapital'. Foi membro fundador da liga dos Comunistas (1847-1850) e da Primeira Internacional (1864-1872).

Muta Maathai, Wangari; (Nyieri, Kenya, 1940). É unha activista política e ecoloxista kenyana. Recibiu a licenciatura en bioloxía do Mount St. Scholastica dos Estados Unidos en 1964, e o título de Master da Universidade de Pittsburg. Despois volveu a Kenya, á Universidade de Nairobi, onde recibiu o primeiro título de Doutor outorgado a unha muller de África Oriental. Fundou o Green Belt Movement (Movemento do Cinto Verde) en 1977, responsable da plantación de máis de 30 millóns de árbores por todo o país para evitar a erosión do chan e mellorar a calidade de vida das mulleres. En 2004 recibiu o Premio Nobel da Paz polas súas contribucións ao desenvolvemento sustentable, a democracia e a paz. É a primeira muller africana que recibe este galardón.

Nair, Sami; (Tlemcen, Alxeria, 1946), politólogo, filósofo e sociólogo. Hogano é catedrático de Ciencias Políticas da Universidade París VIII. Profesor Invitado da Universidade Carlos III de Madrid e doutor en Filosofía Política e en Ciencias Humanas pola Universidade da Sorbona. Naturalizado francés, é especialista en movementos migratorios, creador do concepto de codesenvolvemento e unha das voces europeas que máis critican o sistema globalizador neoliberal. Asesor do goberno de Lionel Jospin de 1997 a 1999 foi europarlamentario até 2004, é tamén vicepresidente dende 2001 do Mouvement républicain et citoyen. Tamén preside o Instituto Maghreb-Europe e a casa do Mediterráneo de Belfort.

Petras, James; (1937), máis que dun altermundista –considera que os Foros Sociais Mundiais son festivais, por culpa das ONG do Consello Internacional–, ao falar de **James Petras** temos que falar de antiimperialismo. Descríbese a si mesmo como un "revolucionario e anti-imperialista" activista e escritor. Tamén é antisionista. Actualmente é profesor emérito xubilado de Socioloxía na Binghamton University de Nova York e profesor adxunto en Saint Mary's University, de Halifax, Canadá. Desde 1960 a 1973 ensinou e dirixiu investigacións nalgúns países latinoamericanos. Asesor do goberno de Salvador Allende (Chile), dos Sem Terra (Brasil) e dos procesos bolivarianos.

Ramonet Míguez, Ignacio; (Redondela, Galicia, 1943). Xornalista especializado en relacións internacionais e globalización. Asentado en Francia. É un dos principais pensadores críticos co proceso de globalización, sendo os seus editoriais en Le Monde Diplomatique toda unha referencia. Estudou enxeñaría en Bordeos, Rabat e París, e socioloxía na Escola de Altos Estudos Sociais de París. Doutor en Semioloxía e Historia da Cultura, así coma catedrático de Teoría da comunicación. Profesor da teoría da comunicación na Universidade Denis-Diderot

(París VII). Na actualidade dirixe Le Monde Diplomatique (edición española) e a Escola de Pensamento crítico da Fundación Mondiplo. Cofundador de Attac, movemento internacional para o control democrático dos mercados financeiros e das súas institucións e de Media Watch Global, foi un dos promotores da creación do Foro Social Mundial.

Roy, Arundhati; (Meghalaya, India, 1961). É unha escritora e activista india pola xustiza social e económica. Gañou o Premio Booker en 1997 pola súa primeira novela, *O Deus das pequenas cousas* (*The God of Small Things*. Flamingo) e en 2002, o premio Lannan pola Liberdade Cultural, que ten tamén entre os seus gañadores a Eduardo Galeano. É filla dunha feminista cristiá siria-ortodoxa de Kerala e pai hindú de Bengala. Estudou na Delhi School of Architecture.

Sacristan, Manuel; (Madrid, 1925 - Barcelona, 1985). Filósofo español clave na evolución do marxismo desde o leninismo ata o ecosocialismo. Filósofo español. Estudou Dereito e Filosofía en Barcelona, Trasládouse a Münster, en Westfalia (Alemaña), para estudar lóxica matemática e filosofía da ciencia (1954 - 1956), onde coincidiu con Ulrike Meinhof. Ao seu regreso incorporouse como profesor non numerario á Facultade de Filosofía e Letras e á Facultade de Económicas da Universidade de Barcelona, nas que ensinaría Fundamentos de Filosofía e Metodoloxía das ciencias respectivamente. Fundador e Director da revista da revista de pensamento 'Mientras Tanto'.

Sader, Emir; (São Paulo, 1943). De orixe libanesa, o profesor Sader é un recoñecido pensador de orientación marxista que está dende a orixe na organización do Foro Social Mundial. Licenciado en filosofía, mestre en filosofía política e doutor en ciencia política. Perseguido pola ditadura militar, viviu na clandestinidade e no exilio 13 anos. Foi profesor nas universidades de São Paulo, Chile, París VIII e Oxford. Hoxe é profesor da Universidade do Estado de Río de Xaneiro, onde dirixe o Laboratorio de Políticas Públicas. Dirixiu tamén a Asociación Latinoamericana de Socioloxía e foi membro do Comité Directivo do Consello Latinoamericano de Ciencias Sociais (CLACSO), do que hoxe é Secretario Executivo.

Santos, Boaventura De Sousa; (Coímbra, 1940) é hoxe un dos principais intelectuais na área das ciencias sociais, salientando a súa implicación no proceso do Foro Social Mundial, de acordo co seu pensamento de que os movementos sociais son fundamentais para o control democrático das sociedades. Doutor en Socioloxía do Dereito pola Universidade de Yale. Catedrático da Facultade de Economía da Universidade de Coímbra, Distinguished Legal Scholar da Universidade de Wisconsin-Madison e Global Legal Scholar da Universidade de Warwick. Asemade, é director do Centro de Estudos Sociais da Facultade de Economía da

Universidade de Coimbra, director do Centro de Documentação 25 de Abril da Universidade de Coimbra e director da Revista Crítica de Ciencia Sociais.

Schaff, Adam; (Leópolis 1913-Varsovia 2006) filósofo marxista polaco. Estudou Dereito e Economía na École des Sciences Politiques et Économiques de París e Filosofía en Polonia, e especializouse en epistemoloxía. En 1945, obtivo o título de Filosofía na Universidade de Moscova. O seu regreso a Polonia co exército vermello, e un mes na resistencia polaca como membro do comité central do Partido Obreiro Unificado Polaco, conferíronlle a primeira cadeira polaca en filosofía marxista na Universidade de Varsovia en 1948. Foi considerado o ideólogo oficial do partido comunista. Tras a morte de Stalin, un novo período comezou, e Schaff uniuse á escola máis humanista e antropolóxica iniciada por Leszek Koakowski. Esta escola pensaba que o obxecto da filosofía debía ser o home e as súas accións (fenomenoloxía e existencialismo), rescatando o marxismo histórico e as accións humanas como creadoras de coñecemento en relación a un contexto social. Schaff era membro da "Academia de ciencias polacas", e do "Club de Roma".

Shiva, Vandana; (Dehra Dun, India, 1952) é doutora en ciencias físicas, filósofa e escritora, coñecida activista en favor do ecofeminismo e da soberanía alimentaria. Comezou no movemento *Chipko*, formado por mulleres que se abrazaban ás árbores para evitar as cortas. En 1982 creou a *Fundación para a Investigación Científica, Tecnolóxica e Ecolóxica*, para impulsar a agroecoloxía (programa Navdanya), o estudo e mantemento da biodiversidade (Universidade das sementes), o compromiso das mulleres co ecoloxismo (Mulleres Diversas pola Diversidade), ou a rexeneración da democracia (Movemento Democracia Viva). É editora asociada de *The Ecologist*. Foi quen de mobilizar na India 5 millóns de persoas contra o GATT e de pórse á cabeza da mobilización de Seattle en 1999. En 1993 recibiu o Premio Nobel Alternativo.

Stedile, Joao Pedro; (Lagoa Vermelha, 1953) é un economista e activista social brasileiro. É membro da dirección nacional do Movemento dos Traballadores Rurais Sem Terra (MST), do que é tamén un dos seus fundadores. Graduado en economía pola Pontificia Universidade Católica do Rio Grande do Sul, e pós-graduado pola Universidade Nacional Autónoma do México. Asesorou a Comissão Pastoral da Terra (CPT) no Rio Grande do Sul e no ámbito nacional e traballou na Secretaria da Agricultura do Rio Grande do Sul. Participa desde 1979 das actividades de loita pola reforma agraria, no MST e na Vía Campesina .

Toussaint, Eric; é o presidente do Comité para a Anulación da Débeda do Terceiro Mundo (CADTM) de Bélxica, a máis experta organización na cuestión. Ten formación en Historia e

Politoloxía, sendo doutor en Ciencias Políticas pola Universidade de Liexa e a de París VIII. É, asemade, membro do consello científico de Attac Francia, da rede científica de Attac Bélxica, así como do consello internacional do Foro Social Mundial. É tamén membro do Comité internacional da Cuarta Internacional e militante da sección belga (LCR-SAP).

Wallerstein, Inmanuel; (New York, 1930) é un sociólogo e científico social histórico estadounidense. Principal teórico da análise de sistema-mundo e un dos teóricos máis importantes do movemento altermundista.

Whitaker Ferreira, Francisco ‘Chico’; (1931) é un activista católico, achegado á teoloxía da liberación, arquitecto e coñecido por ser cofundador do Foro Social Mundial. Traballou en proxectos de ordenación territorial para o Goberno brasileiro antes de se unir aos movementos de oposición contra o réxime militar en 1964, o que o levou ao exilio durante 15 anos. Membro do Partido dos Trabalhadores (PT) e chegou a ser concelleiro en São Paulo hasta 2003. Abandonou o PT en 2006 disconforme coa súa política.

2. INDICE DE RECURSOS

Foro Social Mundial

Sitio oficial do FSM: <http://www.forumsocialmundial.org.br>

Presentación FSM:

http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=19&cd_language=4

Carta de Principios:

http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4&cd_language=4

Organización: http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=3&cd_language=4

Foro Social Europeo

Sitio oficial do FSE: <http://www.fse-esf.org/>

Foro Social Galego

Sitio oficial do FSGal: www.forosocialgalego.org/

Altermundo

Sitio xornal electrónico galego sobre altermundo: www.altermundo.org

ATTAC

Sitio web: <http://www.attac.es/portalattac/>

Campaña Bank Trad

Sitio web: <http://www.banksecrets.eu/>

Campaña Roupas Limpas Internacional

Sitio oficial da CCC: <http://www.cleanclothes.org/>

Sitio oficial da Campaña en España: www.ropalimpia.org

Capitalism, Nature, Socialism Journal

Revista de ecoloxismo socia e ecosocialismo: <http://www.cnsjournal.org/>

Carta Maior

Portal información Social Brasil: <http://www.cartamaior.com.br/templates/index.cfm>

Centro de Estudos Sociais de Coimbra

CES dirixido por Sousa Santos. Sitio web: <http://www.ces.uc.pt/>

Consejo Latinoamericano de ciencias Sociales - Clacso

Sitio oficial: <http://www.clacso.org.ar>

Comité Justiza e Paz Brasil

Sítio web: www.direitos.org.br/

Comité para a Anulación da Débeda do Terceiro Mundo (CADTM) de Bélxica

Sítio web: www.cadtm.org

Decrecemento

Sítio de información sobre decrecemento: www.ladecroissance.net

Ecofeminismo

Web de Vadana Shiva: www.navdanya.org

Focus on the Global South

Sítio oficial: www.focusweb.org

Forum Social de alternativas

Rede de www.forumdesalternatives.org

Global Compac-ONU

Sítio oficial do Pacto Global da ONU sobre RSC: www.unglobalcompact.org

Grupo de Reflexión ea poio ao proceso do FSM

Sítio oficial: <http://www.grap.org.br/>

Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicas - Ibase

Sitio oficial: <http://www.ibase.br/pt/>

Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Económicas (Ibase)

Sitio oficial: www.ibase.br

Instituto Paulo Freire

Rede de difusión do pensamento de Paulo Freire: www.paulofreire.org

Le Monde Diplomatique

Edición española da Revista Le Monde Diplomatique: www.monde-diplomatique.es | medelu.org

MMM

Sitio web: http://www.marchemondialesdesfemmes.org/index_html/es

MST

Sitio web: <http://www.mst.org.br/>

Sin Permiso

Revista española de pensamento alternativo: www.sinpermiso.org

Vía Campesina

Sitio web: <http://viacampesina.org/sp/>

ZNet

Revista electrónica alternativa norteamericana: www.zmag.org

LISTADO DE TABOAS E FICHAS TÉCNICAS

1. LISTADO DE TABOAS

(do apartado 3.3.1.1. Cambio de ciclo político)

- **Gráfica (Lineal) I: % en Galicia voto non válido (autonómicas)**
- **Gráfica (Lineal) II: % en Galicia voto non válido (xerais)**

(do apartado 3.3.2.2. Novo marco interpretativo e nova estrutura política)

- **Figura I: Evolución á nova estrutura partidaria**
- **Taboa I: Novo marco interpretativo: fin de réxime e nova estrutura política**
- **Figura II: Estrutura de dimensión discurso da ‘vella’ esquerda (PSdeG/BNG)**
- **Figura III: Estrutura de dimensión discurso AGE**

(do apartado 4.2. Estruturas de mobilización do movemento social galego)

- **Grafica (circular) III: Temporalidade dos SMO**
- **Gráfica (radial) IV: Espacialidade das organizacións sociais**
- **Gráfica (circular) V: Masa crítica dos SMO**
- **Gráfica (radial) VI: Infraestrutura de mobilidade das organizacións sociais**
- **Gráfica (radial) VII: Paradigmas das organizacións sociais**
- **Gráfica (radial) VIII: Tipoloxias das organizacións sociais**
- **Cadro I: Tematicas.**
- **Gráfica (barras) IX: Tipoloxias comparadas**

(do apartado 5.1.2. Evento. I Foro Social Galego)

- **Cadro II: Procedencia participantes I FSGal**
- **Cadro III: Sector ocupacional participantes I FSGal**
- **Cadro IV: Franxa de idade participantes I FSGal**
- **Cadro V: Sexo participantes I FSGal**
- **Gráfica (circular) X: Tematica. Colectivo**
- **Gráfica (circular) XI: Tematica. Programación**
- **Gráfica (circular) XII: Tematica. Persoais**

- Gráfica (barras) XIII: Intereses temáticos. Comparativo
- Gráfica (circular) XIV: Ideoloxía 1/2. Intereses
- Gráfica (circular) XV: Ideoloxía 2/2. Tipos
- Gráfica (barras) XVI: Crise do FSGal. Contexto movementos sociais
- Gráfica (barras) XVII: Crise do FSGal. Contexto externo
- Gráfica (barras) XVIII: Crise do FSGal. Recursos propios
- Gráfica (circular) XIX: Continuidade ou non do FSGal
- Cadro VI: Enquisa.- Nº Item's de participantes no FSGal de colectivos adheridos
- Cadro VII: Enquisa.- Nº Item's de participantes no FSGal de colectivos non adheridos

(do apartado 7. Futuras liñas de investigación)

- **Figura IV: Evolución futura da estrutura partidaria da esquerda 'rupturista'**

2. FICHA TÉCNICA ENQUISA

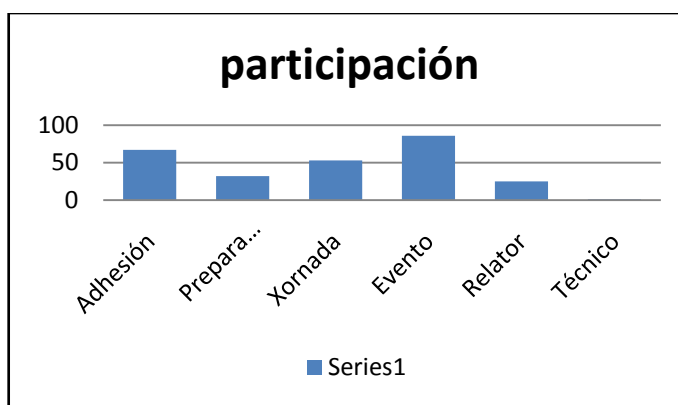
Ficha técnica:

Universo: 210 persoas das aproximadamente 500 persoas participantes.

Resposta: 108 persoas

Grado de participación: adhesión (67), preparativos (32), xornada xaneiro (53), evento decembro (86), relator/a (25), técnico (1)

Periodo de realización: agosto 2013 / febreiro 2014

Formulario:

FSGal. ENQUISA BASE

1. Datos xerais

- Nome de quen responde a enquisa
- Localidade
- Idade (ano de nacemento)
- Profesión
- Participación no FSGal:
- A título persoal [   ]   - Representando a un colectivo [   ]
- En caso de representar a un colectivo: a cal?

2. Participación no I FSGal

- Adhesión á convocatoria [   ]
- Preparativos [   ]
- Xornada do 26 de xaneiro 2008 [   ]
- Evento 5,6 e 7 de decembro 2008 [   ]

3. Motivacións:

Areas de interese poder poñer unha X nunha soa ou en varias:

Temáticas:

Dereitos Sociais (DS)	[ ]
Ecoloxismo-Ambientalismo (ECO)	[ ]
Liberación Animal-Naturalistas (LAN)	[ ]
Cooperación Internacional (CI)	[ ]
Minorias e Interculturalidade (IC)	[ ]
Consumo Responsable (CR)	[ ]
Mulleres e Feminismo (FEM)	[ ]
Cultural (CUL)	[ ]
Veciñal (AAVV)	[ ]
Comunidade Escolar (ANPA)	[ ]
Mocidade (MOC)	[ ]
Deportivos (DPT)	[ ]
Pacifismo (PAZ)	[ ]
Laboral (OT)	[ ]
Dereitos Sexuais (LGTBI)	[ ]
Dereitos Cívís e Nova Cidadanía (DC)	[ ]
Ideolóxicas:	
Libertaria (IDE-LIB)	[ ]
Independentista (IDE-GZ)	[ ]
Esquerda (IDE-ESQ)	[ ]
Teoloxía da Liberación (IDE-TL)	[ ]
4. Despois do FSGal	

- Formabas parte de colectivos sociais ou partidos no momento do I FSGal?
- Cales?
- Incorporacheste a algún colectivo social ou partido despois?
- Cales?
- Cres que o FSGal debería continuar?
- Cal cres que foron os motivos polos que isto non ocorre?

5. Estarías disposto a participar nun Grupo de Enfoque? *Contestar si ou non*

3. FICHA TÉCNICA *FOCUS GROUP*

Ficha Técnica:

Data de realización: mércores 29 de outubro de 2014.

Lugar: Santiago de Compostela, Seminario do Profesorado da Facultade de Ciencias Políticas e Sociais da USC.

Duración da sesión: 1 hora e 37 minutos.

Tipo de rexistro: gravación de audio e transcripción (en anexos).

Dinamizadora da sesión: Charo R. Baamonde. [*]

Participantes:

- Xan Duro (Verdegaia, Adega)
- Manolo Dios (Seminario Galego de Educación para a Paz)
- Xosé María Torres (Coordinadora Galega de ONGDs)
- Felipe Noya (Médicos do Mundo)
- Elías Torres (Mesa pola Normalización Lingüística)
- Fernanda Couñago (Amarante)
- Charo R. Baamonde (Marcha Mundial das Mulleres, Emaús)
- Xoán Hermida

Criterios de selección de participantes:

-Ser unha das 108 persoas que cubriran a enquisa personalizada que se pasou entre as persoas participantes no FSGal .

-Ser persoas relevantes nalguns dos colectivos centrais na vertebración do FSGal, atendendo a unha diversidade temática: ecoloxismo político (Xan Duro), pacifismo (Manolo Dios), cooperación internacional (Xosé María Torres), consumo responsable (Fernanda Couñago), cultura (Elias Torres), dereitos sociais (Felipe Noya), feminismo (Charo R. Baamonde).

Obxectivos:

-Complementar as entrevistas e as enquisas individuais e obter unha percepción cualitativa sobre cuestións centrais do desenvolvemento do movemento do Foro Social Galego.

-Poñer en común entre protagonistas do FSGal cuestións que foron formuladas nas enquisas e tamén os acontecementos sociais e políticos posteriores

Liñas temáticas propostas:

A) Desenvolvemento do FSGal e “crise”(intereses temáticos e/ou ideolóxicos, percepción do proceso do FSGal, motivacións internas e/ou externas,...)

B) Xurdimento de novos interfaces (crise da esquerda e división do nacionalismo, aparición de novísimos movementos sociais -15M-, proceso NPC e irrupción de AGE, xurdimento de Podemos, ...).

Desenvolvemento da Sesión:

A sesión desenvólvese cunns tempos de intervención similares entre todas as persoas participantes, centrándose nas dúas liñas temáticas propostas. Coa a única incidencia destable das dificultades técnicas de acceso a internet, que imposibilitaron a participación en *streaming* de Antón Gómez-Reino ‘Tone’ dende a cidade da Coruña.

---

[*] Diplomada en Traballo Social pola USC e Grado en Traballo Social pola UNIR.

Formación en técnicas cualitativas de investigación social, Xestión de ONGs para o Desenvolvemento, CGONGDs, Formadora de Formadores (Metodoloxía Didáctica), Xunta de Galicia.

Experiencia laboral no ámbito sociocomunitario e migracións: Consejería de Trabajo e Inmigración de la Embajada de España (ministerio de Trabajo e Inmigración, 2010-2011)

Uruguai / 2009-2010 Ecuador).

Coordinación Técnica en procesos de Investigación-Acción-Participativa: Plan Comunitario de Teis de Vigo: investigación social dirixida por Marco Marccioni.

Cartafone do associacionismo galés / Anexo desdobrábel 1)

Nº	Organización	Residencia	Ámbito	Parámetro	Infraestrutura de Mobilidade	Formal/Profesional	Informal/Non Profesional	Temática	Sub-Temática	NUNCA MAS	Co-paña PAZ	ONGV	PDGAI	Redes	IRAP	BA	ERG	ASG
1	Asociación de Veciños de Veciños de Zona Rural de Noya	Noya	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON
2	Asociación de Veciños A Unión de Cabos de Cruz	Bosco	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
3	Asociación de Veciños A Xurriana da Rúa de San Pedro	Compostela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
4	Asociación de Veciños Centro Noya	Bosco	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
5	Asociación de Veciños de Gándara	Noya	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
6	Asociación de Veciños de Ansoas	Portogaleira	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
7	Asociación de Veciños de Aza-Castela	Campallóns	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
8	Asociación de Veciños de Celero	Vilagosa	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
9	Asociación de Veciños de Cumbar	Portogaleira	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
10	Asociación de Veciños de Fabela	Fabela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
11	Asociación de Veciños de Fontalba	Fontalba	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
12	Asociación de Veciños de Moreira	Soutomaior	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
13	Asociación de Veciños de Nozouira	Portogaleira	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
14	Asociación de Veciños de Parafios	Covelo	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
15	Asociación de Veciños de Vianxón	Vilagosa de Arxoa	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
16	Asociación de Veciños de Vite	Compostela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
17	Asociación de Veciños Eduardo Pondal de Corne	Portogaleira	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
18	Asociación de Veciños O Cuadrante	Compostela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
19	Asociación de Veciños Ostra de Abaixo	Muros	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
20	Asociación de Veciños Padernelos	Salceda de Caselas	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
21	Asociación de Veciños Salceda	Montealegre	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
22	Asociación de Veciños San Esteban de Perlo	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
23	Asociación de Veciños San Isidro Gándara	Zas	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
24	Asociación de Veciños San Xoán, Ferreiros e Lourido	Salceda de Miño	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
25	Asociación de Veciños Vitoriano de Vitoriano (Reparos)	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
26	Confederación Galega de Asociacións Veciños OCGAVV	Galicia	A	Instrumentais	S2	NON	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
27	Coordinadora Urbana de Asociacións de Veciños de Ferrol	Ferrol	L	Instrumentais	S2	SI	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
28	Federación Veciños Eduardo Chao de Vigo	Vigo	L	Instrumentais	S2	SI	NON	AVV	AVV	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
29	Asociación de Nais e Pais de Alumnos de Gándara - Noya	Noya	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
30	Asociación de Nais e Pais de Alumnos de Bergondo	Bergondo	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
31	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do C.P. "Mestres Goidán" de Castrelos-Vigo	Vigo	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
32	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do Centro Educativo	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
33	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de Corne	Carvo	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
34	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de Corne (Vitoriano)	Vitoriano	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
35	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP Gregorio Sainz de Ribadoux	Ribadoux	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
36	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP C.P. 1 de Ferrol	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
37	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP Pedreira Lemos de Celero	Celero	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
38	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP Pedreira Lemos de Celero	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
39	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de A Coruña	A Coruña	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
40	Asociación de Nais e Pais de Alumnos do CEIP de Ferrol	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
41	Clavito de profesores do IES Isaac Díaz Pardo de Santa	Santa	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
42	Colectivo de Estudiantes do IES de A Póla	Póla de Caramental	L	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
43	Colectivo de Estudiantes Nueva Milla de Marín (IES de Ribadoux, Fer, Burela, San Cibra e Viveiro)	A Marín	L	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
44	Comité Abertos P1	Galicia	A	Instrumentais	MS	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
45	Comunidade Educativa do CEIP de Escarabalo	Bosco	L	Instrumentais	S2	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
46	Comunidade Galega de APAS de Galicia (Comunidade)	Galicia	A	Instrumentais	MS	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
47	Comité Escolar do IES Fontalba	Muros	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
48	Comité Escolar do IES Viana do Boi	Viana do Boi	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
49	Coordinadora do Centro Área Nueva	Galicia	L	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
50	Federación APAS Comarcal	Compostela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
51	Federación Provincial de APAS de Lugo	Lugo	L	Instrumentais	S2	SI	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
52	Iniciativa Equitativa Galega	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
53	Liga Provincial Galega	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
54	Plataforma das Rías-Sindicato Estudiantil	Compostela	L	Instrumentais	MS	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
55	Sindicato de Estudiantes	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
56	Unión de Estudiantes Barro	Compostela	L	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
57	ACPEI (Asociación de Cooperación para Paz)	Compostela	E	Instrumentais	MS	NON	NON	ANPA	ANPA	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
58	Acnur Galicia	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
59	AGARESO (Asociación Galega de Reporteiros Solidarios)	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
60	Antimilitar	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
61	AMARANTE Sistem	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
62	Asociación Cultural WHIPA	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
63	Asociación de Amigos Galego-Cultural Francisco Villamil	Vigo	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
64	Asociación Galega Cultural Xulio Troya	Vilagosa	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
65	Aurora	Lugo	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
66	Comité Oscar Romero de Vigo	Vigo	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
67	Comité de Solidariedade de Galicia (COSA-Galicia)	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
68	COSA de Costa da Marín	Muros	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
69	Fuga Fin Rete (Colectivo Galego de Acción Social)	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
70	GRANPA (Organización Solidaria co Pobo de Asia, África e América Latina)	Compostela	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
71	Grupos de Solidariedade	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
72	Pax con Dignidad - Observatorio de Multinacionais en América Latina	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
73	Sinergia (Asociación de Solidariedade co Pobo Saharí de Lugo)	Lugo	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
74	Traballamos Fronteiras	Vigo	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
75	Avance en Acción	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
76	Cooperativa	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
77	Coordinadora Galega de Onda	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
78	Cooperativa San Esteban de Celero	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
79	Fundación Etnocultural	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
80	Fundación Paz e Solidariedade	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
81	Impulsadora do Desenvolvemento	Vigo	A	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
82	Interrel Galicia	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
83	Internati Océano	A Coruña	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
84	Solidariedade Internacional de Galicia	Galicia	E	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
85	A Casa da Terra	Lugo	L	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
86	A Gradación Grupo de Consumo Responsable	Pontevedra	L	Instrumentais	MS	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
87	A Lenda da Póla	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
88	ARHU (Asociación Galega de Historia Urbana)	Compostela	L	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
89	Asociación de Amigos de Casa de Bolo	Cadaval	L	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
90	Asociación de Amigos de Casa de Fene	Ferrol	L	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
91	Asociación de Economía Social Barro	Galicia	A	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
92	Asociación de Interese Solidario O Novo	Galicia	A	Instrumentais	S2	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
93	Asociación Provincial de Amigos de Casa e Consumidores das Rías Baixas de Pontevedra																	

235	Associação Cultural Casalobispo	Vigo	L	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON
236	Associação doCSCGalicia	Galicia	A	Contratografuras	MS	SI	IMP	DPDNC	DC	SI	NON	SI	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON
237	ATDC TSC Galicia	Galicia	TSNO	Contratografuras	MS	NON	NON	NON	DC	SI	NON	SI	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON
238	Colectivo Aníbal 21	Ferrol	L	Contratografuras	NON	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON
239	FACUSA - Observatorio para a defensa dos dereitos e as liberdades	Galicia	A	Contratografuras	MS	SI	NON	DPDNC	DC	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON
240	Faro Social de Caldas	Caldas	IMP	Contratografuras	MS	IMP	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
241	Faro Social O Ribeiro	Ribeirama	L	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
242	Grupo de Acción Social de Vigo (GAS)	Vigo	IMP	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
243	Integración pola Cidadanía de Vigo e Pontevedra	Pontevedra	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
244	Movemento Cidadá da Parquiza Crisla da Vilosa de Coia	Vigo	IMP	Instrumentais	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
245	Movemento polos Dereitos Civís	Galicia	A	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
246	Plataforma Cidadá Cultural B. Manzanera Neri	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
247	Plataforma Cidadá pola Sucesión da Peixe de Bando	Vigo	IMP	Instrumentais	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
248	ROCADE (Rede cidadá para a abolición da debede externa)	Galicia	E	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
249	Rede de Dereitos Sociais de A Coruña (RDS)	A Coruña	L	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
250	Salvamento	Durresne	L	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
251	Sociedade Nerea Solidaria	Galicia	A	Instrumentais	SZ	NON	NON	DPDNC	DC	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
252	15.M.A Coruña	A Coruña	L	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
253	15.M.A Marín	Ribeiro	L	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
254	15.M.A Morfona	Morfona	L	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
255	15.M.Ourense	Ourense	L	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
256	15.M.Pontevedra	Pontevedra	L	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
257	Asociacións Nereiras	Vilagón	A	Contratografuras	MS	NON	IFB	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
258	Democracia Real Ya	A Coruña	L	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
259	Estado do Malabar	Vigo	E	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
260	Iniciativa BarComin	Tes	A	Contratografuras	MS	NON	IMP	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
261	Plataforma de Intervención pola Historia	A Coruña	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	DPDNC	NMS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
262	Asociación de Mestres e Alumnos Limosa	Galicia	A	Instrumentais	AX	NON	IFB	DPT	DPT	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
263	Asociación Deportiva Esteliana Remo	Murias	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
264	Club de Baquet Esteliano	Albar	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
265	Club de Doma A Vela Magallón	A Pobra	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
266	Club de Fútbol Albar	Albar	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
267	Club de Remo de Muros	Muros	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
268	Club Deportivo de Baio	Baio	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
269	Club Deportivo do Miño	Tumbo	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
270	Club Deportivo San Xerome	A Guardia	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
271	Club Esportivo Meloso de Vigo	Vigo	L	Instrumentais	AX	NON	IFB	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
272	Escuelas Clubes Es. C. Ourense	Monforte	L	Instrumentais	AX	NON	IFB	DPT	DPT	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
273	Grupo de Montaña Pena Tallada	Ribeiro	L	Instrumentais	AX	NON	IFB	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
274	Sociedade Cultural Deportiva e Juvenil Fonteira de Muíños (Frasalimón)	Muñitos	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
275	Sociedade Cultural Deportiva e Deportiva Lousada (Remo)	Murias	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
276	Sociedade Cultural Recreativa e Deportiva O Pazo	Ferrol	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
277	Sociedade Deportiva Albar (Atletismo)	A Portofeira	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
278	Sociedade Deportiva Baragreira Cufián	Vigo	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
279	Sociedade Frasca Deportiva Fronte Marzara	Medina	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DPT	DPT	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
280	Agrupación de Voluntarios de Protección Civil do Baño Miño	Baño Miño	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
281	ALCEZ de Lugo	Lugo	E	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
282	Asociación Alente de Canso Control de Vigo	Vigo	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
283	Asociación Alente de Enfermidade Mental	A Guardia	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
284	Asociación Contra a Canso de Pontevedra	Pontevedra	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
285	Asociación Carminho Vela	A Guardia	L	Instrumentais	SZ	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
286	Asociación de Aldeas e Desenvolvemento XURDIO	A Pobra	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
287	Asociación de Diabólicos de Ferroltera	Ferrol	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
288	Asociación Galega de Medicina Familiar e Comunitaria (AGAMFEC)	Galicia	A	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
289	Asociación San Xosé Emilian	A Guardia	L	Instrumentais	AX	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
290	Club de Lacer Trasmonteño BDO	A Guardia	L	Instrumentais	AX	NON	IFB	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
291	COGAM (Confederación Galega de persoas con discapacidade)	Galicia	A	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
292	Colectivo Incomen Benavente Social / Mera Larana Pontevedra 1	Pontevedra	L	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
293	Colectivo Galego do Menor	Galicia	L	Instrumentais	MS	NON	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
294	Coordinadora Xeral contra a LOU de Galicia de Lugo	Lugo	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
295	Enxara Fundación Social	Vigo	E	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
296	Entidade Asociativa de Mestres Rurais	Galicia	A	SI	NON	NON	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
297	Malicia de Mundo - Galicia	Compostela	E	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
298	Mesa Galega de Educación no Rural	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
299	Plataforma Defensa do Espazo Público	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
300	Plataforma Defensa do Sistema Público Galego de Servizos Sociais	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
301	Plataforma Defensa Socioeconómica de Chantada	Chantada	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
302	Plataforma Galega de Defensa do Espazo Público	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
303	Plataforma pola Instrumentación da Sanidade Pública - NCS Sanidade Pública	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
304	Voluntariado Social Rosas	Compostela	L	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
305	Asociación (revista galega de pensamento feminista)	Compostela	A	Suburburas	MS	SI	NON	FEM	FEM	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
306	Asociación de Mestres de Pontevedra	Pontevedra	L	Instrumentais	AX	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
307	Asociación de Mestres Burecratas da Costa de Monte	Cos	L	Instrumentais	AX	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
308	Asociación de Mestres Doras de Coia	Vigo	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
309	Asociación de Mestres Recreos do Castreiro	Compostela	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
310	Colectivo Vela	Ourense	L	FEM	NON	NON	NON	FEM	FEM	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
311	Colectivos Feministas Ourense	Vigo	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
312	Doras de Nís de Lugo	Lugo	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
313	Fundación para a Igualdade María Xosé Anxo	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	NON	FEM	FEM	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
314	Marcha Mundial das Mestres	Galicia	IMP	TSNO	Contratografuras	IMP	IMP	FEM	FEM	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
315	Manocheiras Prepara	Galicia	A	Suburburas	MS	NON	IMP	FEM	FEM	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
316	Mestres Crisla Gallegos	Galicia	A	Suburburas	MS	NON	IMP	FEM	FEM	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
317	Rede Feminista Gallega	Galicia	A	Contratografuras	MS	NON	IMP	FEM	FEM	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
318	Fundación Recreativa Ourense	Galicia	E	Suburburas	SZ	NON	NON	IC	IC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
319	Asociación para la promoción social y cultural Chambo	Compostela	L	Suburburas	MS	NON	IMP	IC	IC	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
320	Faro Galego de Información	Galicia	A	Instrumentais	MS	NON	IMP	IC	IC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
321	Fundación Asombrada	Ourense	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	IC	IC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
322	Vindifra pola Igualdade (Colectivo Interdisciplinar de Pontevedra)	Pontevedra	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	IC	IC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
323	Alenteo Lenteiro de Compostela	Compostela	L	Suburburas	AX	NON	IFB	DE	DE-AL	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
324	Alenteo Lenteiro de Vigo	Vigo	L	Suburburas	AX	NON	IFB	DE	DE-AL	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
325	Unión Lenteira	Galicia	A	Suburburas</															

Cartografía do SMO galego (anexo desplegable 2)

Organizacións		Residencia	Temporalidade	Temporalidade, Especialidade e Mesa Crítica	Paradigma	Infraestrutura de Mobilidade	Tipoloxía		Área Temática/Ideolóxica		Redes									
Nº	Denominación		Temporalidade actividade	Nº Asociat@s/Beneficiari@s	Ámbito	Inst / Subc / Contr	SZ / RP / AX / MS	Formal/Profesional	Informal/Non Profesional	Temática	Sub-Temática	NUNCA MAIS	CG pola PAZ	GNV	FSGal	NSA	ISAP	RA	ESG	ASG
1	Confederación Galega de Asociacións Veciñais DOGAVE	Galicia	década 80	Rede Corporativa	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	AAVV	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
2	Comités Abertos	Galicia	1983-2012 (29)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
3	Confederación Galega de APAS de Centros Públicos (CONFAPA-Galicia)	Galicia	1987-2012 (25)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	ANPA	ANPA	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
4	ACPP (Asamblea de Cooperación pola Paz)	Compostela	1990-2012 (22)	De influencia (entre 50/350)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	NI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
5	Asaur Galicia	A Coruña	2007-2012 (5)	De entorno (-50)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	NI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
6	Alternando	Galicia	2007-2012 (5)	De influencia (entre 50/350)	A	Contraculturais	MS	SI	NON	CI	NI	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
7	Arariarte Saltem	Galicia	1999-2012 (13)	De influencia (entre 50/350)	A	Contraculturais	MS	SI	NON	CI	NI	SI	NON	NON	SI	NON	SI	SI	SI	NON
8	Asociación Cultural WIPAI A	Galicia	2003 (Hibernada)	De entorno (-50)	A	Contraculturais	MS	NON	IMP	CI	NI	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
9	Fuga Em Rede (Colectivo Galego de Acción Global)	Galicia	2007 (Hibernada)	De entorno (-50)	A	Contraculturais	MS	NON	IMP	CI	NI	NON	NON	NON	SI	SI	NON	NON	NON	NON
10	OSPAAM (Organización Solidaria cos Pobos de Asia, África e América Latina)	Compostela	1998 (Hibernada)	De entorno (-50)	TSMO	Contraculturais	MS	NON	IMP	CI	NI	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
11	Rede de Asociacións de Solidariedade cos Pobos Saharau de Lugo	Lugo	década 90	De entorno (-50)	L	Instrumentais	MS	IMP	CI	NI	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
12	Coordinadora Galega de ONGda	Galicia	1981-2012 (21)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	MS	NON	NON	CI	SOL	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
13	Enxerfesta San Fronteiras Galicia	Galicia	1991-2012 (21)	De influencia (entre 50/350)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	SOL	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON
14	Implicados no Desenvolvemento	Vigo	1998-2012 (14)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	SOL	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
15	InterRed Galicia	Galicia	1992-2012 (20)	De influencia (entre 50/350)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	SOL	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
16	Interión Orlán	A Coruña	1956-2012 (56)	De incidencia (+350)	TSMO	Instrumentais	MS	SI	NON	CI	SOL	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
17	A Cova da Terra	Lugo	1995-2012 (17)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	SZ	SI	NON	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON
18	Asociación de Interese Solidario O Peto	Galicia	2006-2012 (7)	De entorno (-50)	A	Instrumentais	SZ	NON	IMP	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
19	Cooperativa de Consumo Consciente Arore	Vigo	2001-2012 (11)	De influencia (entre 50/350)	L	Instrumentais	SZ	SI	NON	CR	CR	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
20	Cooperativa de Consumo Responsable Eirado	Compostela	2008-2012 (4)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	SZ	SI	NON	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
21	O Barullo Ecolóxico	Lugo	década 00	De entorno (-50)	L	Instrumentais	SZ	NON	IMP	CR	CR	SI	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
22	Arroxa	Compostela	1996-2012 (17)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	SZ	NON	CR	CR	CR	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON
23	Rede Galega de Consumo Responsable e Consciente	Galicia	2008 (Hibernada)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	SZ	NON	IMP	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON
24	Semente Asociación de Consumo Responsable	Ourense	2006-2012 (6)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	SZ	NON	IMP	CR	CR	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON	NON
25	Vespera de Nada	Galicia	2008-2012 (4)	De entorno (-50)	A	Contraculturais	SZ	NON	IMP	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	NON	SI	NON	NON
26	Veterinarios San Fronteiras	Galicia	1987-2012 (25)	De entorno (-50)	E	Contraculturais	SZ	SI	NON	CR	CR	NON	NON	NON	NON	SI	SI	SI	NON	NON
27	Asociación Cultural Xermolos de Guliriz	Guliriz	1980-2012 (32)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	AX	NON	IMP	CUL	AC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON
28	Ateneo Ferrolán	Ferrol	1976-2012 (36)	De influencia (entre 50/350)	L	Instrumentais	AX	SI	NON	CUL	AC	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
29	Colectivo Arariarte	Celanova	2006-2012 (7)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	AX	NON	IMP	CUL	AC	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON
30	Redes Escarlata	Galicia	2001-2012 (11)	De entorno (-50)	A	Contraculturais	RP	NON	IMP	CUL	AC	NON	NON	NON	NON	SI	NON	NON	NON	NON
31	A Mesa pola Normalización Lingüística	Galicia	1986-2012 (26)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	RP	NON	NON	CUL	LI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
32	Asociación da Trala	Galicia	2002-2012 (16)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	RP	NON	NON	CUL	LI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
33	Comisión pola Recuperación da Memoria Histórica da Coruña	A Coruña	2004-2012 (8)	De influencia (entre 50/350)	L	Contraculturais	RP	NON	IMP	CUL	MH	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
34	Fundación 10 de Marzo	Galicia	1991-2012 (21)	De influencia (entre 50/350)	A	Contraculturais	RP	SI	NON	CUL	MH	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
35	Fundación Galiza Sempre	Galicia	1999-2012 (13)	De influencia (entre 50/350)	A	Contraculturais	RP	SI	NON	CUL	MH	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
36	Fundación San Esquezoen	Val Do Dubra	2006-2012 (6)	De entorno (-50)	L	Contraculturais	RP	NON	IMP	CUL	MH	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
37	Asociación Socio-Pedagóxica Galega	Galicia	1976-2012 (36)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	RP	SI	NON	CUL	TT	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
38	Nova Escola Galega	A Coruña	1983-2012 (29)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	RP	SI	NON	CUL	TT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
39	Música e Sociedade Xudicatura	Galicia	década 80	De entorno (-50)	A	Instrumentais	RP	SI	NON	CUL	TT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
40	Asociación Cultura Caledoskopio	Vigo	2006-2012 (12)	De entorno (-50)	L	Contraculturais	MS	NON	IMP	DCNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
41	Asociación enxerfesta Galiza	Galicia	década 80	De entorno (-50)	A	Contraculturais	MS	NON	IMP	DCNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
42	OS TAG XESG Galicia	Galicia	2001-2012 (11)	MS	TSMO	Contraculturais	MS	SI	NON	DCNC	DC	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
43	Colectivo Arariarte 21	Ferrol	2006-2012 (6)	De influencia (entre 50/350)	L	Subculturais	MS	NON	IMP	DCNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
44	Rede de Dereitos Sociais de A Coruña (RDS)	A Coruña	2008-2012 (3)	Rede Corporativa	L	Contraculturais	MS	NON	IMP	DCNC	DC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
45	Emaus Fundación Social	Vigo	2007-2012 (5)	De influencia (entre 50/350)	E	Instrumentais	SZ	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
46	Médicos do Mundo - Galicia	Compostela	1990-2012 (22)	De influencia (entre 50/350)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
47	Plataforma pola Defensa da Sanidade Pública - SOS Sanidade Pública	Galicia	1982-2012 (30)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	MS	SI	NON	DS	DS	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
48	Asociación de Mulleres Recandeas do Castiñeirinho	Compostela	1996-2012 (16)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
49	Marcha Mundial das Mulleres	Galicia	2000-2012 (12)	Rede Corporativa	TSMO	Contraculturais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
50	Mulleres Cristás Galegas	Galicia	1997-2012 (15)	De influencia (entre 50/350)	A	Subculturais	MS	NON	IMP	FEM	FEM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
51	Faro Galego de Imaxinación	Galicia	2002-2012 (10)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	MS	SI	NON	IC	IC	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
52	Asociación Cultural pola Rexeneración da Esquerda Fuzo Buxán	Ferrol	1996-2012 (13)	De influencia (entre 50/350)	L	Contraculturais	MS	NON	IMP	IDE	IDE-ESQ	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
53	Asociación Cultural A Central do Pichel	Compostela	1996-2012 (17)	De entorno (-50)	L	Subculturais	MS	SI	NON	IDE	IDE-GZ	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
54	Centro Social A Raxa Vermella	Ponteareas	2005-2012 (7)	De entorno (-50)	L	Subculturais	MS	SI	NON	IDE	IDE-GZ	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
55	Centro Social A Esmaosa	Ourense	2005-2012 (7)	De entorno (-50)	L	Subculturais	MS	SI	NON	IDE	IDE-GZ	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
56	Centro Social A Revolta	Vigo	2003-2012 (9)	De entorno (-50)	L	Subculturais	MS	SI	NON	IDE	IDE-GZ	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
57	Sociedade Cultural Madia Leval	Lugo	2007-2012 (5)	De entorno (-50)	L	Subculturais	MS	SI	NON	IDE	IDE-GZ	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
58	Coordinadora de Crenas Galegas	Galicia	1984-2012 (28)	Rede Corporativa	A	Subculturais	MS	NON	IMP	IDE	IDE-TL	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
59	Asociación Galega de Apicultura (AGA)	Galicia	1980-2012 (32)	De entorno (-50)	A	Instrumentais	SZ	NON	NON	LAB	AE	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
60	Sindicato Labrego Galego - Comisións Labregas (SLG)	Galicia	1973-2012 (39)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AL	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
61	Unións Agrarias	Galicia	1982-2012 (30)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AL	NON	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
62	OGG - Servizo	Galicia	1994-2012 (18)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
63	Confederación Intersindical Galega	Galicia	1994-2012 (18)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
64	Rede de Cooperativas Torres	Galicia	1984-2012 (18)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
65	Rede de Traballadores e Traballadoras do Ensino de Galiza (RETEG)	Galicia	1990-2012 (22)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
66	Sindicato Nacional das CC.OO. de Galiza	Galicia	1962-2012 (50)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
67	UGT-Galicia	Galicia	1976-2012 (36)	De incidencia (+350)	E	Instrumentais	MS	SI	NON	LAB	AT	SI	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
68	Asociación Galega de Historiadores/as (AGHI)	Galicia	1990-2012 (22)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	LAB	CP	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
69	Colexio de Educadoras e Educadores Sociais de Galicia	Galicia	1991-2012 (21)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	LAB	CP	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	SI
70	Colexio Oficial de Parvotía de Galiza	Galicia	1980-2012 (32)	De incidencia (+350)	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	LAB	CP	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
71	Coordinadora para o Estudo dos Mamíferos Mariños - CEMMA	Galicia	1992-2012 (20)	De influencia (entre 50/350)	A	Instrumentais	MS	SI	NON	LAN	LAN	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
72	Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais en Man Común (ORGACOMM)	Vigo	1999-2012 (13)	Rede Corporativa	A	Instrumentais	SZ	SI	NON	MA	CM	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
73	Asociación para a defensa do Parque Rosalía de Castro de Lugo	Lugo	2006-2012 (10)	De entorno (-50)	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	MA	DT	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
74	Comité Cidadán de Emerxencia para a Ría de Ferrol	Ferrol	1999-2012 (13)	De influencia (entre 50/350)	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	MA	DT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
75	Plataforma en defensa da Ría de Ribadeo	Ribadeo	década 80	De influencia (entre 50/350)	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	MA	DT	SI	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON	NON
76	Plataforma Medioambiental de Corrubedo	Ribeira	1999-2012 (13)	De influencia (entre 50/350)	L	Instrumentais	MS	NON	IMP	MA	DT	SI	NON	NON	NON	NON				

[illegible]

[illegible]

	Participaron dunha alianza ou rede
	Participaron de dúas alianzas ou redes
	Participaron de tres alianzas ou redes
	Participaron de catro alianzas ou redes
	Participaron de cinco alianzas ou redes ou máis

Ambito: Local (L) Autonómico (A) / Estatal (E) / Internacional (TSMO)

Paradigma: Instrumentais / ContraCulturais / Subculturais

Mobilización: Servicio (SZ) / Autoaxuda (AX) / Representación (RP) / Mobilización (MS)

Tipología: Formal/Profesional (F) / Informal/Non Profesional (I): Masivas de Protesta (IMP) / De Base (IB)

Temática: Direitos Civis e Nova Cidadania (DC/NC): Direitos Civis (DC) / Novíssimos Movimentos Sociais (NMS) /
Comunidade Internacional (CI): Globalização (GL) / Neoliberalismo (NL) / Minorias e Interculturalidade (IQ)

Medio Ambiente (MA): [Ecologismo-Ambientalismo (ECO) / Plataformas Defesa da Terra (DT) / Comunidades Montes (CM)] /

Liberación Animal-Naturalistas (LAN) / Consumo Responsable (CR) / Dereitos Sociais (DS) / Veciñal (AAVV) / Comur

Mulheres e Feminismo (FEM) / Direitos Sexuais (I.GTB) / Pacifismo (PAZ) /

Laboral (LAB): [Asociación de Empresarios (AE) / Asociación de Trabajadores (AT) / Asociación de Labregos (AL) / C

Ideológicas (IDE): [Libertaria (IDE-AL) / Independentista (IDE-GZ) / Esquerda (IDE-ESQ) / Teologia da Liberação (IDE-TL)]

Sen Clasificar / Sen Datos (SC/SD): [Empresas (EMP) / Instituciones (INS) / Sen Información (SD/SI)]